

AHKÂM TEFSTRÎ

MUHAMMED ALI SADUKI

"Revâi'ül-Beyân fi Tefsîr-i Âyâtîl-Ahkâm min-el-Kur'ân"

Kur'ân-ı Kerîm'in
AHKÂM TEFSÎRİ

Muhammed Ali Sabûni

2.CİLT

-Gözden Geçirilmiş Baskı-

Tercüme
Mazhar Taşkesenlioğlu

ŞAMİL
YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

34. DERS YEMİNİN KEFFÂRETİ-İÇKİ VE KUMARIN HARAM EDİLMESİ	17
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	18
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	18
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	19
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	20
Birinci hüküm: Yemin çeşitleri	20
İkinci hüküm: Yemini bozmadan evvel keffâret vermek sahih midir?	22
Üçüncü hüküm: Yemin keffâreti orucunu aralıksız tutmak şart mıdır?	23
Dördüncü hüküm: Hamr kelimesi sarhoş edici bütün maddeleri şâmil midir?	24
Beşinci hüküm: Haram olan Hamr'ın bizzat kendisi de pis midir?.....	24
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	25
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	25
35. DERS MESCİDLERİN İMAR VE TAMİRİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	27
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	27
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	28
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEPLERİ.....	28
Bu âyetlerle geçmiş âyetler arasındaki münâsebet	29
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	29
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	30
Birinci hüküm: Âyetteki "mescidler" imar etmek"ten maksat nedir?	30
İkinci hüküm: Âyetteki "mescid" kelimesinden, maksat nedir?.....	31
Üçüncü hüküm: Mescidlerin imarında kâfirleri istihdâm etmek câiz midir?.....	31
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	32
36. DERS MÜŞRİKLERİN MESCİD-İ HARAM'A GİRMELERİNİN YASAKLANMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	33
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	33
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	34
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEPLERİ.....	34
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	35
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	36
Birinci hüküm: Âyetteki müşrikler kimlerdir?	36
İkinci hüküm: Müşriklerin vücûdları da necis midir?	37
Üçüncü hüküm: Müşriklerin mescidlere girmelerine mâni olunmalı mı?	38
Dördüncü hüküm: Cizye nedir, kimlerden ve ne kadar alınır?	40
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	41
37. DERS GANİMETLE İLGİLİ HÜKÜMLER	43
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	44
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	44
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEPLERİ.....	45
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	46
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	46
Birinci hüküm: Ganimetin hükmü ve taksim usûlü nedir?	46
İkinci hüküm: Bazı mücâhidlere ganimetten fazla pay verilmesi	47
Üçüncü hüküm: Tenfil ganimetten mi, beşte bir (humus)tan mı verilir?.....	48
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	49
38. DERS CEPHEDEN KAÇMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	51
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	52
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	52
Mühim ve faydalı bir uyarı	53
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	53

Birinci hüküm: Cepheden kaçmak büyük günahlardandır.	53
İkinci hüküm: Düşman ne kadar olursa kaçmak haramdır.	54
Üçüncü hüküm: Zarûret halinde cepheden kaçmak câiz midir?	54
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	55
39. DERS GANİMETLERİN TAKSİM USÛLÜ HAKKINDAKİ HÜKÜMLER	57
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	57
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ.....	58
Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet	58
ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	59
Mühim bir uyarı	59
ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	60
Birinci hüküm: Ganimet ile fey aynı şey midir?.....	60
İkinci hüküm: Humus nasıl taksim edilir?	60
Üçüncü hüküm: Ganimet nasıl taksim edilir?	63
Dördüncü hüküm: Bu âyet Enfal Sûresi 1. âyeti nesh eder mi?	63
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER.....	63
40. DERS KURBANLA İLGİLİ HÜKÜMLER.....	65
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	66
Bu âyetlerin, önceki âyetlerle münâsebeti	66
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	66
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ.....	67
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	67
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	68
Birinci hüküm: Âyetteki "el-büdün" kelimesi deveyi olduğu gibi sığırı da ifade eder mi?	68
İkinci hüküm: Kurbanda efdal olan hangi hayvanın kesimidir?.....	69
Üçüncü hüküm: Haccda kesilen kurbanın etinden yemenin hükmü	70
Dördüncü hüküm: Haccdaki kurbanın kesim yeri ve zamanı.....	71
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	71
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	72
NÛR SÛRESİNE GİRİŞ	75
41. DERS ZİNA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	77
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	78
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	79
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ.....	80
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	81
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	83
Birinci hüküm: İslâm'ın başlangıcında zinanın cezâsı nasıldı?.....	83
İkinci hüküm: Bekar ve evlilerin zina cezâları nelerdir?.....	84
Sopa cezâsı kesin bir Kur'ânî nassla sâbittir.....	84
Recm, Mütevâtir Sünnet'le sâbittir	84
Hâricîlerin Delilleri	85
Hâricîlerin Delillerine Reddiye.....	85
Üçüncü hüküm: Recm ile sopa bir arada uygulanır mı?	88
Zâhirîlerin delilleri	88
Cumhûrun delilleri	89
Dördüncü hüküm: Bekar zâni sürgün edilir mi?.....	90
Hanevîlerin delilleri.....	90
Cumhûrun delilleri	91
Sürgün cezâsı kadına da uygulanır mı?	92
Beşinci hüküm: Evli bir zımmînin zina cezâsı nedir?	93
Hanevîlerin delilleri.....	93
Hanbelî ve Şafîîlerin delilleri	93

Altıncı hüküm: Cezâları kim uygulatır?	95
Cumhûrun delilleri	96
Hanefîlerin delilleri	96
Yedinci hüküm: Sopa'nın şiddet derecesi ve vuruş şekli nasıl olmalıdır?	97
Zina, içki ve iftirâ haddindeki darplar aynı şiddette mi olur?	98
Hanefîlerin delili	98
Mâlikî ve Şafîîlerin delili	98
İmâm Sevrî'nin delili	98
Sekizinci hüküm: Sopa hangi âzâlara vurulur?	100
Dokuzuncu hüküm: Suçluları hadden kurtarmak haramdır.	101
Onuncu hüküm: Zina cezâsının uygulanmasında şahidler hazır bulunur mu?	102
Onbirinci hüküm: Homoseksüellik, sevicilik ve hayvanlarla temasta bulunmanın hükmü nedir?	103
Fakihlerin homoseksüellikle ilgili görüşleri	104
Sovicilik ve hayvanlarla temasın hükümleri	107
Onikinci hüküm: Zina suçu nasıl tesbit edilir?	107
Zinâdaki şahâdetin şartları	108
Maiz bin el-Eslemî hâdisesi	109
Gamidiye'nin hâdisesi	109
Onüçüncü hüküm: Zina eden bir kadınla evlenmek sahih midir?	111
1. Görüşün delilleri	111
2. Görüşün delilleri	111
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	112
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	113
42. DERS ZİNÂ İFTİRÂSİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	115
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	115
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	116
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ	116
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLERİ	117
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	118
Birinci hüküm: Muhsan kelimesinin mânâsı nedir?	118
İkinci hüküm: Zina iftirâsının şartları nelerdir?	119
İftirâ atılanlarda bulunması gereken şartlar	119
Üçüncü hüküm: Haddi icâb ettiren sözler nelerdir?	122
İmâm Mâlik'in delili	122
Şafîî ve Hanefîlerin delilleri	123
Dördüncü hüküm: Bir topluluğa zina iftirâsı atmanın hükmü	124
Beşinci hüküm: Şâhidlerin âdil olmaları şart mıdır?	125
Altıncı hüküm: Şâhidlerin toplu halde şahâdet etmeleri şart mıdır?	126
Mâlikî ve Şafîîlerin delilleri	126
Hanefîlerin delilleri	126
Yedinci hüküm: Bir hûre iftirâ atan köle veya câriyenin cezâsı ne olur?	126
Cumhûrun delilleri	127
Sekizinci hüküm: İftirâ cezâsı Allah'ın hukukundan mı, yoksa kulların hukukundan mıdır?	127
Dokuzuncu hüküm: Müfterî tövbe ederse şahâdeti kabul edilir mi?	128
Hanefîlerin delilleri	128
Cumhûrun delilleri	129
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	130
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	130
43. DERS LİÂN İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	133
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	134
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	134
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ	135

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	136
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	137
Birinci hüküm: Lian ne zaman gerekir?	137
İkinci hüküm: Lian yemin mi, yoksa şahâdet midir?.....	137
Hanefîlerin delilleri	138
Cumhûrun delilleri	138
Üçüncü hüküm: Kâfirlerin, kölelerin ve zina iftirâsı suçundan cezâlanmış kişinin lian yapması câiz midir?	139
Dördüncü hüküm: Lian imâmın huzurunda olmasa da câiz midir?	140
Beşinci hüküm: Lianın yapıış şekli ve yolu	140
Altıncı hüküm: Erkek veya kadından birinin liandan dönüşü haddi gerektirir mi?	141
Hanefîlerin Delilleri	142
Yedinci hüküm: Lian âyeti zina iftirâsı ile ilgili âyetin hükmünü nesh eder mi?	143
Sekizinci hüküm: Liandan sonra karı-koca birbirinden ayrılır mı?.....	144
Dokuzuncu hüküm: Liandan sonra koca kendisini yalanlarsa karısı ona tekrar verilir mi?	145
Onuncu hüküm: Liandan sonra liana vesile olan çocuk annesine verilir mi?	146
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	147
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	147
44. DERS HZ. AİŞE'YE ATILAN İFTİRÂDAN SONRAKİ HÜKÜMLER.....	149
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	150
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	151
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	152
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	153
Hz. Aişe'nin Özellikleri.....	155
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	156
Birinci hüküm: İşlenen günah sâlih amelleri yok eder mi?.....	156
İkinci hüküm: Kötülük yapanı affetmek farz mıdır?	157
Üçüncü hüküm: Yeminini bozanın keffâret vermesi farz mıdır?	157
Cumhûrun delilleri	158
Dördüncü hüküm: Hayırlı bir işi terk için yapılan yemin sahih olur mu?	159
Beşinci hüküm: Resûlullah'ın zevcelerine zina iftirâsı atmak küfür müdür?.....	159
Altıncı hüküm: Kâfir ve fâsikları lanetlemek câiz midir?.....	160
Yedinci hüküm: Resûlullah'ın zevcelerinin kesin olarak cennete gideceklerine hükmedilebilir mi?	162
Hz. Aişe'ye Atılan İftirâ Vak'ası	163
Buhârî ve Müslim'e göre İlk Hadisesi	165
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	169
45. DERS MÜSLÜMANLARI ZİYARET HUSUSUNDA İZİN İSTEMENİN ÂDÂBI	171
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	172
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	172
Bu âyetlerle geçmiş âyetler arasındaki münâsebet	173
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	173
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	174
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	175
Birinci hüküm: Selâm izinden önce mi verilecektir, sonra mı?	175
İkinci hüküm: İzin kaç defa istenir?	176
Üçüncü hüküm: İzin istemenin hikmeti nedir?	177
Dördüncü hüküm: Mahremlerin odalarına izinsiz girilebilir mi?	177
Beşinci hüküm: Ziyaretçi kapının neresinde ve nasıl durmalıdır?.....	178
Altıncı hüküm: İzin istemek ve selâm vermek farz mıdır?.....	178
Yedinci hüküm: Kadınlar ve köleler için de izin istemek farz mıdır?	179
Sekizinci hüküm: Hangi hallerde evlere izinsiz girmek mubahtır?	180
Dokuzuncu hüküm: İzinsiz olarak yabancı bir evi gözlemenin hükmü nedir?.....	180
Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri	180

Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri	181
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	182
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	182
46. DERS KADINLARIN ÖRTÜNMESİ VE YABANCI KADINLARA BAKMANIN HÜKMÜ	183
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	184
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	185
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ	186
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	186
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	188
Birinci hüküm: Yabancı kadınlara bakmanın hükmü nedir?	188
İkinci hüküm: Erkek ve kadında avretin sınırı nedir?	189
1. Erkeğin erkeğe karşı avreti	189
2. Erkeğin kadına karşı avreti	190
3. Kadının kadına karşı avreti	190
4. Kadının erkeğe karşı avreti	191
Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri	191
Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri	192
Üçüncü hüküm: Açılması haram olan ziynet nedir?	194
Dördüncü hüküm: Kadınların önünde ziynetlerini açabilecekleri mahremleri kimlerdir?	195
Beşinci hüküm: Müslüman bir kadının kâfir bir kadına karşı avreti?	197
Altıncı hüküm: Hür bir kadın kölesine karşı ziynetlerini açabilir mi?	198
Yedinci hüküm: Âyetteki kadın ihtiyacı duymayan erkekler kimlerdir?	199
Sekizinci hüküm: Kadınların karşılarında örtünmeyecekleri çocukların yaşı ne olmalıdır?	200
Dokuzuncu hüküm: Kadının sesi avret midir?	201
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	202
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	203
Yüzü Açmak Bid'attır	204
47. DERS EVLİLİĞİ TEŞVİK VE ZİNÂDAN KAÇINMA	209
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	210
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	211
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ	211
Bu âyetlerle, önceki âyetler arasındaki münâsebet	212
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	213
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	215
Birinci hüküm: Âyet-i kerîmenin muhatabı kimlerdir?	215
İkinci hüküm: Evlenmek farz mıdır, müstehâb mı?	216
Zâhirîlerin delilleri	216
Cumhûrun delilleri	216
Şafîîlerin delilleri	217
Üçüncü hüküm: Velinin bâliğa olan bekar kızını zorla evlendirmesi câiz midir?	218
Dördüncü hüküm: Kadının kendi başına nikah akdi yapması câiz midir?	219
Beşinci hüküm: Hür bir erkeğin bir câriye ile nikah akdi yapması câiz midir?	219
Altıncı hüküm: Efendi, köle ve câriyesini evlenmeye zorlayabilir mi?	220
Yedinci hüküm: Karı-koca fakirlik sebebiyle birbirinden ayrılabilirler mi?	221
Sekizinci hüküm: Mut'a nikahının hükmü nedir?	222
Dokuzuncu hüküm: Efendinin kölesi ile mükâtebe yapması farz mıdır?	222
Zâhirîlerin delilleri	223
Cumhûrun delilleri	223
Onuncu hüküm: "Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin" âyetinin muhatabı kimlerdir ve verilecek malın ölçüsü nedir?	224
Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri	225
Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri	225
Onbirinci hüküm: Zinaya zorlamak nedir ve zorla yapılan zinâda erkek ve kadından had düşer mi?	226

Câhiliye devrinde zina	227
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	228
48. DERS HALVET VAKİTLERİNDE ODALARA GİRMEK İÇİN İZİN İSTEMENİN ÂDÂBİ	231
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	232
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	233
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ	233
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	234
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	235
Birinci hüküm: Âyetin muhatabı kimlerdir?	235
İkinci hüküm: Âyetteki, "sağ ellerinizin mâlik olduğu" ifadesinden maksat nedir?	236
Üçüncü hüküm: Çocuklar mükellef olmadıkları halde bu âyete nasıl muhatab olurlar?	236
Dördüncü hüküm: Âyetteki izin alma farz mıdır yoksa müstehâb mı?	237
Beşinci hüküm: Çocuklar kaç yaşında bâliğ olurlar?	238
Altıncı hüküm: Koltukaltı ve etek kılının bitmesi bâliğ olmaya delâlet eder mi?	239
Yedinci hüküm: Küçük çocuklara farzları ve ibâdetleri yerine getirmeleri emredilir mi?	240
Sekizinci hüküm: Âyetteki "rubalarını bırakmak"tan maksat nedir?	241
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	242
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	242
49. DERS AKRABA EVLERİNDE YEMEK YEMENİN MUBAHLİĞİ VE ÂDÂBİ	245
ÂYETİN LAFZÎ TAHLİLİ	246
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ	246
ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ	247
ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	247
ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	249
Birinci hüküm: Âyetteki evlerde yemek yemeden maksat nedir?	249
İkinci hüküm: Vekil, müvekkilin malından yiyebilir mi?	250
Üçüncü hüküm: Sâdık dostların malından izin almadan yemek mubah mıdır?	250
Dördüncü hüküm: Yemekte ortaklığın hükmü nedir?	251
Beşinci hüküm: Yakın akrabasından birşey çalanın eli kesilir mi?	252
Altıncı hüküm: Bu âyetin hükmü izin isteme âyeti ile nesh edilmiş midir?	252
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER	253
ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	253
50. DERS ANNE-BABAYA HAYIR VE İTAAT ETMEK	257
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	258
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	258
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBİ	260
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	260
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	261
Birinci hüküm: Haramlığa sebep olan süt emzirmenin müddeti ne kadardır?	261
İkinci hüküm: Gebeliğin şer'î müddeti ne kadardır?	262
Üçüncü hüküm: Oğlunu öldüren baba kısas edilir mi?	263
Dördüncü hüküm: Dinen mahzuru olan şeylerde anne ve babaya taat edilir mi?	263
Beşinci hüküm: Mü'min olmayanların yoluna gitmek sahih midir?	264
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	264
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	264
51. DERS CÂHİLİYETTE VE İSLAM'DA EVLÂD EDİNMENİN HÜKMÜ	267
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	268
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	269
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ	270
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	271
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	273

Birinci hüküm: Peygamberlerden günah sâdır olur mu?	273
İkinci hüküm: Zihâr haram mıdır?	274
Üçüncü hüküm: Evlâd edinme câiz midir?	275
Dördüncü hüküm: Âyetteki "hata" ve "taammüd" kelimelerinden maksat nedir?	276
Beşinci hüküm: Birisine "kardeşim" veya "efendim" demek câiz midir?	277
ÂYETLERDEN ALACAĞIMIZ DERSLER	277
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	278
Câhiliye devrinde evlâd edinme	278
52. DERS VERÂSETİN YALNIZ AKRABALIKLA OLMASI	281
ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ	281
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ	282
Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet	282
ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ	283
ÂYETİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER	284
ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	284
Birinci hüküm: İmâm üzerine, Müslüman fakirlerin borçlarını ödemek vâcib midir?	284
İkinci hüküm: Resûlullah'ın zevceleri hem erkek, hem kadın mü'minlerin mi anneleridir, yoksa yalnız erkek mü'minlerin mi?	285
Üçüncü hüküm: Evlenmede haramlık Resûlullah'ın bütün zevcelerine tesbit edilir mi?	285
Dördüncü hüküm: Anne tarafından olan akrabalar (zevil erhâm) mirasçı olurlar mı?	286
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER	287
ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	288
53. DERS NİKAHLI BİR KADINI MÜNÂSEBETTE BULUNMADAN BOŞAMANIN HÜKMÜ	289
ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ	289
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ	290
Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet	290
ÂYETİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER	291
ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	291
Birinci hüküm: Bir kadın nikah akdinden önce boşanabilir mi?	291
Şafii ve Hanbelîlerin delilleri	292
Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri	293
İkinci hüküm: Evlenen çiftin yalnız kalmaları iddet ve mehri gerektirir mi?	293
Üçüncü hüküm: Tek talâkla boşanan bir kadını kocası ric'at ettikten sonra onunla cinsî münâsebette bulunmadan tekrar boşarsa kadının iddeti ilk talâktan itibâren mi sayılır, yoksa ric'attan sonraki talâkın vukûdundan itibâren mi sayılır?	295
İmâm Şafii'nin delili	295
Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri	295
Dördüncü hüküm: Boşanan her kadına mal vermek vâcib midir?	295
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER	296
ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	297
54. DERS RESÛLULLAH'IN EVLENMESİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER	299
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ	300
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	301
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBİ	302
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER	302
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	303
Birinci hüküm: "Ücret" ve "hibe" kelimeleriyle nikah yapılabilir mi?	303
Hanefîlerin delilleri	304
Cumhûrun delilleri	305
İkinci hüküm: Resûlullah'a nikahla helal olmak için hicret etmek şart mıdır?	306
Üçüncü hüküm: Resûlullah'ın indinde kendisini hibe eden kadın var mıydı?	307
Dördüncü hüküm: Zevceleri arasında taksimât yapmak Resûlullah'a da farz mıydı?	308
Bir Şüphe ve Şüphenin Reddi	309

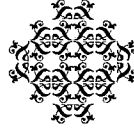
RESÛLULLAH'IN ÇOK EVLENMESİNİN HİKMETLERİ	311
1. Talimî hikmet.....	312
2. Teşrîî hikmet.....	313
3. İctimâî hikmet.....	315
4. Siyâsî hikmet.....	316
1. Resûlullah'ın, Cüveyriye binti Hâris ile evlenmesi.....	316
2. Resûlullah'ın Safiyye binti Huyey bin Ahteb ile evlenmesi.....	317
3. Resûlullah'ın Ümmü Habibe binti Ebû Süfyan ile evlenmesi.....	318
MÜ'MİNLERİN TEMİZ ANNELERİ	318
1. Hz. Hatice.....	319
2. Hz. Sevede.....	321
3. Hz. Aişe.....	321
4. Hz. Hafsa.....	322
5. Hz. Zeyneb (Huzeyme kızı).....	323
6. Hz. Zeyneb (Caşş kızı).....	323
7. Hz. Ümmü Seleme.....	326
8. Hz. Ümmü Habibe.....	327
9-10. Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye.....	327
11. Hz. Meymûne.....	327
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎÎ HİKMETLER	327
55. DERS DAVETE İCÂBETİN ÂDÂBİ	329
ÂYETİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	330
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ.....	330
ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ.....	331
ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	333
ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	334
Birinci hüküm: Bir evde davetsiz yemek yeme câiz midir?.....	334
İkinci hüküm: Dügün yemeği yenildikten sonra oturmak haram mıdır?.....	335
Üçüncü hüküm: Hicâb emri yalnız Resûlullah'ın zevcelerine mi, yoksa bütün kadınlara mıdır?.....	335
Dördüncü hüküm: Resûlullah'ın vefatı ile zevcelerinden nikah kalkmış mıdır?.....	336
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER.....	337
ÂYETTEKİ TEŞRÎÎ HİKMETLER.....	337
56. DERS RESÛLULLAH'A SALÂT VE SELÂM GETİRMENİN ÂDÂBİ VE HÜKMÜ	339
ÂYETİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	340
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	340
Bu âyetlerle, önceki âyetler arasındaki münâsebet.....	341
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	341
Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Fazileti.....	342
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	343
Birinci hüküm: Resûlullah'a salât ve selâmın okunuş tarzı nasıl olmalıdır?.....	343
İkinci hüküm: Allah'ın ve meleklerin Resûlullah'a salât okumalarının mânâsı nedir?.....	345
Üçüncü hüküm: Resûlullah'a salât ve selâm getirmek farz mıdır, sünnet mi?.....	346
Dördüncü hüküm: Namazda Resûlullah'a salât getirmek vâcib midir?.....	348
Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri.....	348
Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri.....	349
Beşinci hüküm: Peygamberden başkasına salât ve selâm okunması câiz midir?.....	349
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	350
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎÎ HİKMETLER.....	350
57. DERS İSLÂM'DA KADININ ÖRTÜNMESİ	353
ÂYETİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	353
ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ.....	354
ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	354

ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	356
Birinci hüküm: Örtünmek bütün kadınlara farz mıdır?.....	356
İkinci hüküm: Örtünmenin şekli nedir?	357
Üçüncü hüküm: Kadına yüzünü örtmesi farz mıdır?.....	358
Dördüncü hüküm: Şer'i örtünmenin şartları?.....	360
ÂYETTEN ALINACAK DERSLER.....	362
ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER.....	362
Kadın Hürriyetine Dâir	365
58. DERS HEYKEL, RESİM VE FOTOĞRAFLA İLGİLİ HÜKÜMLER	367
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	368
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	369
Bu âyetlerin, önceki âyetlerle münâsebeti	370
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	370
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	373
Birinci hüküm: Süleyman aleyhisselâm'ın şeraitinde heykel yapmak mubah mıydı?	373
İkinci hüküm: İslâm şeriatinde heykel ve sûretlerin hükmü nedir?.....	374
RESİM VE HEYKELİN HARAMLIK İLLETİ.....	376
Sûretlerin Çeşitleri	378
Resim ve Heykellerden Hangileri Haramdır?	378
Mubah olan Resim ve Heykeller	379
Alimlerin Resim Hakkındaki Görüşleri.....	380
Fotoğrafın Hükmü Nedir?	382
Sûretlerin Haramlığı Hakkında Vârid olan Şüpheler.....	384
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	386
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	387
59. DERS ŞERİATTE HİLENİN YERİ.....	389
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	390
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	390
Eyyüb Aleyhisselâm'ın Kıssasından Maksat Nedir?	391
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	391
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	393
Birinci hüküm: Eyyüb aleyhisselâm'ın hanımını dövmek için yemin etmesinin sebebi nedir?... 393	
İkinci hüküm: Terbiye için kadının dövülmesi mubah mıdır?	396
Üçüncü hüküm: Bir demet sapla vurmak Eyyüb aleyhisselâm'a has bir hüküm müdür, yoksa umûmî midir?.....	397
Dördüncü hüküm: Terbiye için kadına vurulacak darbin ayrı ayrı vurulması şart mıdır?.....	398
Birinci görüşün delilleri	398
İkinci görüşün delilleri.....	399
Beşinci hüküm: İslâm şeriatinde hile yapmak câiz midir?	399
Altıncı hüküm: Allah'ın fiilleri maslahata tabii midir?	400
Yedinci hüküm: Yemini yerine getirmek mi, bozup keffâret vermek mi daha efaldir?	401
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	401
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	402
60. DERS İSLAM'DA SAVAŞ.....	405
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	406
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	406
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	407
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	409
Birinci hüküm: Âyetteki "küfredenler" kimlerdir?	409
İSLAM'DA SAVAŞ.....	409
İkinci hüküm: Âyetteki "boyunlarını vurun"dan maksat nedir?.....	409
Üçüncü hüküm: "Yeter ki harb (erbâbı) ağırlıklarını bıraksın" âyetinden maksat nedir?	409
Dördüncü hüküm: Esirleri öldürmek câiz midir?.....	410

Beşinci hüküm: Esirden fidye almak câiz midir?	411
Hanefîlerin delilleri	412
Cumhûrun delilleri	413
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	415
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	416
61. DERS BAŞLANILAN AMELİ TERK ETMENİN HÜKMÜ	419
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	419
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	420
Faydalı bir uyarı	420
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	421
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	423
Birinci hüküm: "Amellerinizi boşa çıkarmayın" âyeti başlanılan ibâdetin tamamlanmadan terk edilmesinin câiz olmadığına delâlet eder	423
Şafîî ve Hanbefîlerin delilleri	423
Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri	424
İkinci hüküm: Düşmanlarla sulh yapmak	425
62. DERS HABERLERİ TAHKİK ETMEK	427
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	428
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	429
ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ	430
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	432
Faydalı bir uyarı	435
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	436
Birinci hüküm: Âdil bir adamın haberi kabul edilir mi?	436
İkinci hüküm: Şahâdet ve rivâyette sahâbilerin adaletini araştırmak vâcib midir?	437
Üçüncü hüküm: Fâsık ve bid'at ehlinin şahâdeti kabul edilir mi?	439
Dördüncü hüküm: Fâsıkın velâyeti sahih midir?	441
Beşinci hüküm: İmâma karşı isyan edenlerin öldürülmesi farz mıdır?	441
Cumhûrun delilleri	442
Altıncı hüküm: Bağy fırkasının malları ganimet midir, yoksa sulthan sonra onlara iade mi edilir?	443
İmâm Ebû Yusuf'un delili	444
Cumhûrun delilleri	444
Ashâb-ı Kirâm arasında vâki olan ihtilâflar hakkında faydalı ve mühim bir uyarı	445
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	446
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	446
63. DERS KUR'ÂN'IN ABDESTSİZ OLARAK TUTULMASININ HARAM OLUŞU	449
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	450
Bu âyetlerle önceki âyetler arasındaki münâsebet	450
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI	451
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER	452
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	453
Birinci hüküm: "Siyânet edilmiş kitâb"tan maksat nedir?	453
İkinci hüküm: "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" âyetinden maksat nedir?	453
Üçüncü hüküm: Kur'ân'ın elle tutulmasının hükmü nedir?	454
Mühim bir uyarı	454
Dördüncü hüküm: Allahu Teâlâ'nın Kur'ân'daki yeminlerinin hikmeti nedir?	455
Beşinci hüküm: Kur'ân'da yapılan yeminlerin türleri nelerdir?	456
Altıncı hüküm: Allah'tan (c.c.) başkası ile yemin edilir mi?	457
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER	458
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	458
64. DERS ZİHÂR VE KEFFÂRETİ	461
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ	462

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	463
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	464
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	465
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	467
Birinci hüküm: Zihâr talâh gibi meşrû' mudur? Haram mıdır?.....	467
İkinci hüküm: Zihârda hangi hükümler vardır?.....	468
Cumhûrun delilleri.....	469
İmâm Sevrî ve İmâm Şafîî'nin delilleri.....	469
Üçüncü hüküm: Âyetteki "Dediklerini geri almak"tan maksat nedir?.....	469
Zâhirîlerin delilleri.....	470
Dördüncü hüküm: Gayri müslim, zımmî ve kitâbînin zihâr yapması sahih midir?.....	470
Beşinci hüküm: Cârîyeye de zihâr yapılabilir mi?.....	471
Altıncı hüküm: Kadın da zihâr yapabilir mi?.....	471
Yedinci hüküm: Zihâr anne ile teşbihe mi mahsustur?.....	472
Sekizinci hüküm: Zihârın keffâreti nedir?.....	472
Dokuzuncu hüküm: Zihâr yapan kimse keffâret vermeden zevcesiyle temasta bulunursa keffâreti ağırlaşır mı?.....	474
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	474
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER.....	475
65. DERS RESÛLULLAH (S.A.V.) İLE MAHREM KONUŞMANIN ÂDÂBÎ.....	477
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	478
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	478
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	479
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	480
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	481
Birinci hüküm: Âyetteki meclislerden maksat nedir?.....	481
İkinci hüküm: Bir şahsın yerinde izinsiz olarak oturmak mubah mıdır?.....	482
Üçüncü hüküm: Dışarıdan gelen âlim, fâzîl ve sâlih kişiye ayağa kalkmak câiz midir?.....	483
Dördüncü hüküm: Resûlullah ile mahrem konuşmadan önce sadaka vermek vâcib midir?.....	485
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	486
66. DERS MÜSLÜMANLARLA MÜŞRİKLER ARASINDA EVLENMENİN HÜKÜMLERİ.....	487
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	488
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	489
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	491
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	493
Birinci hüküm: Anlaşmalarda yapılan akid, erkekleri içine aldığı gibi kadınları da içine alır mı?.....	493
İkinci hüküm: Müşrik bir kadın Müslüman olarak İslâm ülkesine gelirse onun hükmü nedir?.....	495
Hanefîlerin delilleri.....	495
Cumhûrun delilleri.....	496
Üçüncü hüküm: Putperest bir kadınla evlenmek câiz midir?.....	497
Dördüncü hüküm: Resûlullah kadınlarla nasıl biatleşirdi?.....	498
Kadınlarla Tokalaşmanın Haram Olduğuna Delâlet Eden Nasslar.....	498
Beşinci hüküm: Âyetteki, "... (emredeceğin) herhangi bir iyilik hususunda sana âsi olmamaları..." ifadesinden maksat nedir?.....	500
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	500
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER.....	501
67. DERS CUMA NAMAZI VE HÜKÜMLERİ.....	503
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	504
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	504
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	505
ÂYETLERİN TEFŚİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	506
CUMANIN FAZİLETİ HAKKINDA VÂRİD OLAN HADİSLER.....	508
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER.....	509
Birinci hüküm: Duyduğumuz zaman hemen koşacağımız ezan hangisidir?.....	509

Birinci görüşün delilleri	509
İkinci görüşün delilleri	510
İkinci hüküm: Ezan okunurken veya ezan okunduktan sonra yapılan alış veriş sahih midir?.....	511
Üçüncü hüküm: Cumanın sıhhati için hutbe şart mıdır?	512
Dördüncü hüküm: Cuma namazı kaç kişi ile kılınır?	513
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	514
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	514
68. DERS TALAKIN HÜKÜMLERİ	515
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	516
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	517
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	518
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	518
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	521
Birinci hüküm: Talâk mubah mıdır, mahzurlu mudur?.....	521
İkinci hüküm: Talâk-ı sünnî hangisidir ve şartları nelerdir?	522
Üçüncü hüküm: İddet bekleyen bir kadın evinden çıkabilir mi?	524
Mâlikî ve Hanbelîlerin delilleri	524
Şafiîlerin delilleri	525
Hanefîlerin delilleri	525
Dördüncü hüküm: İddet bekleyen kadının evden çıkarılmasına sebep olan "kötülük"ten maksat nedir?	526
Beşinci hüküm: Karısını bir veya iki talâkla boşayan kişinin daha sonra tamamen boşamasında veya geri almasında şahid bulundurmasının hükmü nedir?	527
Birinci görüşün delilleri	527
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	528
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	529
69. DERS İDDETİN HÜKÜMLERİ	531
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	532
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	532
ÂYETLERİN NÜZÜL SEBEBLERİ.....	533
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	534
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	535
Birinci hüküm: Ayhali görmeyen kadının iddeti nedir?	535
İkinci hüküm: "Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanların iddetlerinde şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır" âyetinden maksat nedir? ..	536
Üçüncü hüküm: Hamile kadının iddeti ne kadardır?	536
Cumhûrun delilleri	537
Dördüncü hüküm: Boşanan her kadına ev ve nafaka verilecek midir?.....	538
Birinci görüşün delilleri	538
İkinci görüşün delilleri.....	538
Üçüncü görüşün delilleri:.....	539
Beşinci hüküm: Boşanan kadının doğurduğu çocuğu emzirmesi farz mıdır?	539
ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER.....	540
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER	540
70. DERS KUR'ÂN'IN TİLAVETİ HAKKINDA.....	543
ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ.....	544
ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI.....	544
ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER.....	545
ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER	546
Birinci hüküm: Gece namazı Resûlullah'a farz mıydı?.....	546
İkinci hüküm: Kur'ân'ı okurken sesi güzelleştirmek câiz midir?	547
Mâlikî ve Hanbelîlerin delilleri	548
Hanefî ve Şafiîlerin delilleri	549
KİTÂBİYÂT	551

34. DERS

YEMİNİN KEFFÂRETİ-İÇKİ VE KUMARIN HARAM EDİLMESİ

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا إِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

89. Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahud bir kul âzâd etmektir. Fakat kim bunları bulamaz bulmaya muktedir olamazsa üç gün oruç tutması lazımdır. İşte bu and ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir.

Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerinizi size böylece açıklıyor. Tâ ki şükredesiniz.

90. Ey imân edenler! İçki, kumar, (tapmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki muradınıza eresiniz.

91. Şeytan içkide ve kumarda ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz hepiniz vazgeçtiniz değil mi?

92. Allah'a ve Resûl'üne itaat edin, sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki peygamberimizin üstüne düşen yalnız apaçık tebliğden ibârettir.

(Mâide sûresi 89-92. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

عَقَّدْتُمُ الْإِيمَانَ: *Akkadtüm*, akid kökünden türemiş bir fiildir. Akid düğüm demektir. Maddî ve mânevî sözleşmeleri dile getirir. Âyetteki mânâsı, yeminleri Allah'ın (c.c.) ismiyle bağlamaktır.

تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ: *Tahrir*, hürriyete kavuşturmak, rakabe ise köle demektir.

رِجْسٌ: *Rics*, aklın, insan tabiatının sevmediği, çirkin gördüğü şeylere denir.

فَاجْتَنِبُوهُ: *Tectenibû*, ictinab kökünden gelir ve kaçınmak, uzaklaşmak mânâlarındadır. Âyetteki mânâsı ise bir şeyi kesinlikle haram etmiştir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Ey mü'minler! Allahu Teâlâ sizi, ağzınızdan çıkan lağv yeminler yüzünden, kalbinizden O'nun ismiyle kasd etmediğiniz takdirde, muâheze etmez.

Ancak yeminleri azmederek yapmışsanız, üzerine yemin ettiğiniz işi yerine getiriniz. Gereğini yerine getirmeyerek veya tersini yaparak bozdüğunuz yeminler için keffâret vermeniz îcâb etmektedir. Bu da aile efrâdını-

za yedirdiğiniz veya giydirdiğiniz şeylerin vasatından on fakiri giydirmek veya yedirmek veya bir köleyi Allah (c.c.) rızası için âzâd etmektir. Yemini bozan şahıs fakirleri yedirmeye, giydirmeye veya bir köle âzâd etmeye güç yetirmezse üç gün aralıksız oruç tutmalıdır.

Ey mü'minler! Yeminlerinizi koruyun, hatta zarûret olmadan yemin etmeyin.

Ey mü'minler! İçki, kumar, tapmaya mahsus dikili taşlar, fal okları mü'minlere yakışmayan fakat şeytanın insana güzel gösterdiği murdar iş ve amellerdendir. Bunlardan kaçınmanız, uzaklaşmanız farzdır. Çünkü şeytanın maksadı içki ve kumar vasıtasıyla mü'minler arasına düşmanlık ve kin düşürmek, onları Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymaktır.

Ey mü'minler! Bu çirkin işlerden vazgeçin. Allah'a (c.c.) ve Resûl'üne itaat edin, sakının, Allah (c.c.) ve Resûl'ünün (s.a.v.) emirlerine muhâlefet etmeyin. İtaat etmeyen, sakınmayan insanlar, şeytanın amelleri peşinde koşan insanlar, kıyâmet günü en şedîd azaba müstehak olurlar. Peygambere düşen yalnız apaçık bir tebliğdir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetin sonundaki **“kaçının”** tabiri, “haram kılma” tabirinden daha şümûllüdür. Zira kaçınmanın anlamı yasaklanan şeyden tamamen uzaklaşmaktır. Buradaki tabire İsrâ Sûresi'nin zinayı yasaklayan 32. âyetinde de rastlamaktayız. Bu âyette de zina yasaklanırken “zina etmeyin” denilmemiş, **“zinaya yaklaşmayın”** tabiri kullanılmıştır. Yani zinanın kendisi değil, ona yaklaşmak haram kılınmıştır. Zinaya yaklaşmak haram kılınca bilfiil zinanın kesin biçimde haram olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zâten bu, Kur'ân-ı Kerîm'in umûmî bir üslup özelliğidir. Bir şeyin hürmetinin haramlığının şiddeti bildirileceği zaman dâima **“kaçının”** tabiri kullanılmaktadır. Nitekim, **“Artık o pis putlardan ve yalan sözden kaçının”** (Hacc: 30) âyetinde de putlara tapmanın, yalan söylemenin çok büyük günah ve haram olduğu **“kaçının”** tabiri ile bildirilmiştir. Buradaki büyük inceliği tefekkür edin.

İkinci incelik: **“Şeytan içkide ve kumarda... Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?”** âyeti her ne kadar soru şeklinde tamamlanıyorsa da aslında emri ifade etmektedir. Âyetin soru şeklinde ifadesi Cenâb-ı Allah'ın

kullarına karşı olan şefkatini dile getirmemektedir. Âyetin gerçek anlamı ise açık ve kesin olarak "vazgeçin"dir.

Arabça'da buna benzer dolaylı ifadeler pek çoktur. Bir örnek olarak Ferrâ'nın şu satırlarını aktaralım: "Bir gün bedevînin biri, bana iki defa, "Sen sükût etmez misin?" dedi. Bedevînin maksadı bana soru değildi. Aslında benim susmamı istiyordu."

Hız. Ömer içki ve kumarı yasaklayan âyeti duyunca iki defa, "Ey Rab-bimiz! Vazgeçtik" demiştir. Hız. Ömer'in bu ifadesi de âyetteki soru şeklindeki ifadenin emir anlamı taşıdığına delâlet etmektedir.

Üçüncü incelik: Kur'ân-ı Kerîm'de hükümlerin illeti hep vecîz ifadelerle zikredilmiştir. İçki ve kumarla ilgili hükümlerin illetleri ise tafsîlâtli olarak beyân edilmiştir. Çünkü içki ve kumarın haramlık sebepleri arasında mü'minler arasına düşmanlık ve kin düşürmek olduğu gibi onları Allah'ı (c.c.) anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak da vardır. İçki ve kumarın "**mur-dar**" ve "**şeytanın işlerinden**" olduğunun bildirilmesi de en büyük ziyan ve günahın bu iki çirkin fiilde olduğunu göstermektedir.

Dördüncü incelik: "Eğer yüz çevirerseniz bilin ki Peygamberimizin üzerine düşen yalnız apaçık bir tebliğden ibârettir" âyeti, zâhiren her ne kadar bir şeyi ihbar ediyorsa da gerçekte insanlar için büyük bir tehdiddir. Yani âyetin anlamı gerçekte, "Benim Resûl'ümün üzerine düşen ancak emirlerimi size tebliğ etmektir. Kıyâmet günü sorulacak hesap ise bana aittir. Dünyada yaptıklarınızın hesabını yalnız ben göreceğim"dir. Allahu Teâlâ bunu, "**Muhakkak dönüşleri bizedir. Sonra onların hesabını görmek bize düşer**" (Gaşiye: 25-26) âyetinde de bildirmektedir.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Yemin çeşitleri

Âlimler yemini üç kısma ayırmışlardır. Lağv yemin, yapılmış (muna-kid) yemin, gamûs (insanı günaha sokan) yemin.

Lağv yemin, şer'î hiçbir hükmü olmayan yemindir. Bu yemini Hız. Aişe (r.anhâ) şöyle tarif etmiştir: "Lağv yemin kişinin hiçbir kasdı olmaksızın "val-lahi böyledir" veya "vallahi böyle değildir" demesidir."

Lağv yemin hususunda İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da şöyle rivâyet edilmiştir:

“Kişi zann üzere bir şeyin olacağına yemin eder ki gerçekten böyle değildir. Mademki yemini yapan kişi herhangi bir fiili zann-ı gâlib ile bildiğinden dolayı yapmaktadır ve o iş hiç de onun sandığı gibi değildir. Bu yemin lağv yemindir. Çünkü o, bu yemini kandırmak hile yapmak için yapmamıştır.”

Yapılmış (akdedilmiş) yemin: Kişi gelecekte bir işi yapacağına veya yapamayacağına dâir yemin eder. Sonra da yeminin tersine o işi yapmaz veya yapar. İşte bu tür yemine mevzûmuz olan âyetle tafsîlâtı olarak bildirildiği gibi keffâret vermek farzdır.

Gamûs (günaha sokan) yemin: Şahsın yalan yere kasden yemin etmesidir. Meselâ, yaptığı bir şeyi bile bile inkâr eder ve buna inandırmak için de Allah (c.c.) adı ile yemin eder. Yapmadığı bir işi yapmış gibi yemin etmek de böyledir. Bu yemine gamûs adı verilmesi yapan kişiyi cehennem ateşine götürmesinden dolayıdır. Bu yeminin günahı öyle büyüktür ki keffâretle dahi karşılanamaz. Çünkü bu yemini yapan şahıs yalanına Allah'ın (c.c.) azametli ismini alet etmiştir.

Dâre Kutnî, Sünen'inde İkrime vasıtasıyla Abdullah'tan şöyle rivâyet etmiştir: “Yemin dördtür. İkisinin keffâreti vardır, ikisinin ise yoktur. Keffâreti olan yeminler kişinin yapmayacağına yemin ettiği bir şeyi yapması veya yapmaya yemin ettiği bir şeyi yapmamasıdır. Keffâreti gerektirmeyen yeminlerin günahları öylesine büyüktür ki keffâret bile bunların günahlarını karşılamaz. Bunlardan biri geçmişte yaptığı bir işi bile bile yalan yere yapmadığına dâir yemin etmesidir. Diğerisi ise yine geçmişte yapmadığı bir işi bile bile yalan yere yaptım diye yemin etmesidir.”

Kurtubî, bu hususta şöyle der: “Fakîhler gamûs yemin hakkında ihtilâf etmişlerdir. Fakîhlerin cumhûrunun ittifak ettiklerine göre gamûs yemin hile, yalan ve kandırma yeminidir. Bu, yemin olarak kabul edilmemektedir. Bu bakımdan keffâret vermek de farz değildir.

İmâm Şâfiî (rh.a.), “Gamûs yemin akdedilmiş bir yemindir. Çünkü onu kasıtlı yapmış ve Allah (c.c.) ismi ile de bağlamıştır. Bu yemine de keffâret vermek farzdır” demektir. Sahih olan görüş ise cumhûrun görüşüdür. İmâm Mâlik (rh.a.) ve ona ittibâ eden Medine âlimleri ile Kufe âlimlerinden rey sahipleri de cumhûrun görüşü ile hükmetmişlerdir.”¹

¹ Kurtubî, age, c. 6, s. 267.

Buhârî, Sahih'inde şöyle rivâyet eder: "Bir bedevî Resûlullah'a (s.a.v.) kebair günahları sordu. Resûlullah (s.a.v.), **"Allah'a (c.c.) ortak koşmaktır"** buyurdu. Bedevî, "Ondan sonra hangisi?" dedi. **"Anne ve babaya isyan etmek"** buyurdu. Bedevî, "Bundan sonra hangisidir?" diye sorunca, Resûlullah (s.a.v.), **"Gamûs yemindir"** buyurdu. Bedevî Resûlullah'ın (s.a.v.) sözünü anlamayarak, gamûs yemini sorunca da **"Gamûs yemin, Müslümanların malını elinden almak için yapılan hileli yemine denir"** buyurdu."²

İkinci hüküm: Yemini bozmadan evvel keffâret vermek sahih midir?

Şafiîler'e göre verilecek keffâret eğer yedirmek, giydirmek veya köle âzâd etmek ise yemini bozmadan önce de verilmesi, sahihtir. Eğer bunları yapamıyor da oruç tutacaksa yemini bozmadan önce bu sahih olmaz. Bu görüşlerini mevzûmuz olan âyetin zâhirine dayandırmışlardır. Zira âyette **"keffâret"**, yeminle birlikte yemin bozmayı zikretmeksizin ifade edilmiştir. **"İşte bu, and ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir"** âyeti ile de bu görüşlerini takviye etmişlerdir.

Şafiîler, bu hükme ulaşmak için zekâta da kıyaslamışlardır. Çünkü zekât malının üzerinden zekât verilebilmesi için bir sene geçmesi lazımdır. Fakat sene dolmadan önce zekât verilse sahih olduğu gibi, sene dolduğunda tekrar zekât vermek icâb etmez. Zekât nasıl fakirin hakkı ise yemin keffâreti de yemini bozmadan verilebilir. Fakat keffâret oruçla karşılanacaksa bu ancak yemin bozulduktan sonra olabilir. Zira daha önceki üç şartın herhangi birinin yerine getirilip getirilmeyeceği yemin bozulduktan sonra ortaya çıkar. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) da **"Ben bir şeyi yapmak için yemin etsem ve sonra onu yapmanın daha hayırlı olduğunu görsem yeminimin keffâretini verir hayırlı olanı yaparım"** buyurmuştur.³

Şafiîlerin bu görüşü, Mâlikîlerin de meşhur olan görüşüdür.

Hanefîler ise yemini bozmadan keffâret vermenin câiz olmadığı görüşündedirler. Mevzûmuzun âyetini de bu görüşlerine uygun olarak, "yemini bozduğunuz vakit" şeklinde anlamaktadırlar. Bunun bir başka örneğine de **"Artık sizden kim o günlerde hasta, yahut sefer üzerinde olur ve orucunu yemiş bulunursa tutmadığı günler sayısınca başka günlerde tutar"**

² Buhârî, Abdullah bin Âs'dan rivâyet etmiştir.

³ Ebû Dâvûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivâyet etmiştir.

(Bakara: 184) âyetinde rastlanılmaktadır. Çünkü **“orucu yemiş bulunursa”** ifadesi âyetin akışında yoktur. Fakat böyle olması mukadderdir.

Rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), **“Kim bir şeyi yapmak için yemin eder de hayrı o işte değil başkasında görürse hakkında hayırlı olanı yapsın ve yeminine de keffâret versin”** buyurmuştur.⁴ Hanefîler’e göre bu hadîs de görüşlerini ispat eden delillerdendir. Zira keffâretin farz kılınması günahın ortadan kaldırılması içindir. Yemin bozulmadan günah ortaya çıkamayacağına göre keffâret verilmesi de sahih olamaz. Bunun gibi, farz olan bütün ibâdetler de zamanından önce yerine getirilirse sahih olmaz. Meselâ, vakit girmeden önce o vakte ait namazın kılınması sahih olmaz. İşte bunun gibi, yemin bozulmadan önce sonrası için farz olan keffâretin verilmesi de sahih olamaz. Bu görüşü Eşheb, İmâm Mâlik’ten (rh.a.) de rivâyet etmiştir.

Üçüncü hüküm: Yemin keffâreti orucunu aralıksız tutmak şart mıdır?

Yedirmekten, giydirmekten ve köle âzâd etmekten âciz olan bir kimşenin keffâretini oruçla karşılmasının farz olduğuna âyetin zâhiri delâlet etmektedir. Ancak fakîhler, bu orucun aralıksız mı tutulacağı, yoksa aralıklı olarak tutulmasının da câiz mi olduğu konusunda ihtilâfa düşmüşlerdir.

Hanefîler, keffâret orucunun aralıksız tutulmasının şart olduğu görüşündedirler. Zira İbn-i Mes’ûd (r.a.) âyeti, **“üç gün oruç”** ifadesine **“mutatabiatin”** (aralıksız) kelimesini de ekleyerek okumuştur. Hanefîlerin bu görüşü İbn-i Abbâs (r.a.) ve Mücâhid’den (rh.a.) de rivâyet edilmiştir.

Şafiîlerin görüşü ise keffâret orucunu aralıksız tutmanın şart olmadığı yolundadır. Bunlara göre keffâret orucu aralıklı olarak da tutulabilir. Şafiîlerin bu görüşü İmâm Mâlik’ten (rh.a.) de rivâyet edilmiştir.

Kurtubî, bu husustaki görüşleri şöyle özetlemiştir: “Yeminini bozan kişi yiyecek, giyecek ve âzâd edecek köleye sahip değilse keffâreti oruçla karşılar. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Fakat kim (bunları) bulamaz, (bulmaya muktedir olamaz)sa üç gün oruç (tutması lazımdır)”** buyurmuştur. İbn-i Mes’ûd (r.a.) da bu âyeti, **“mutatabiatin”** (aralıksız) kelimesini de ekleyerek okumuştur. “Mutatabiatin” kelimesi ile **“üç gün oruç”** kayıtlığı takdirde orucun aralıksız tutulması lazım gelir.

⁴ Müslim ve Nesâî.

İmâm-ı A'zam (rh.a.) ile İmâm Sevrî (rh.a.) de bu görüşle hükmetmişlerdir. İmâm Şafîî'den (rh.a.) nakledilen iki kavilden birisi de budur. İmâm Mezenî bu görüşü oruç keffâretini zihâr keffâretine⁵ kıyaslayarak tercih etmiştir. Çünkü zihâr keffâreti aralıksız tutulur.

İmâm Mâlik (rh.a.) ile İmâm Şafîî'den (rh.a.) nakledilen ikinci kavle göre, keffâret orucu, arası açılarak da tutulabilir. Zira "aralıksız" (tetabî) kelimesi bir sıfattır ki ancak bir nass veya nassla yapılan kıyasla farz olur. Bu mevzûda nass ve kıyas bulunmadığına göre aralıksız tutmak da yoktur.⁶

Dördüncü hüküm: Hamr kelimesi sarhoş edici bütün maddeleri şâmil midir?

Hamr, akli örten içilecek her maddenin genel adıdır. Fakîhlerin cumhûru da bu görüştedir.

Hanefîler'e göre ise "**hamr**" yalnız üzüm suyundan kaynatılmış ve mayalanmış şıraya, yani şaraba denir. Akli izâle eden, fakat üzüm suyu cinsinden olmayan meşrûbatlar her ne kadar haram iseler de bunlara "**hamr**" denilemez.

Cumhûra göre "**hamr**" kelimesi yalnız kaynatılmış ve mayalanmış üzüm suyuna has bir isim değildir. Zira üzüm suyunun hâricindeki sarhoş edici her içki nass ile haramdır. Zira Enes bin Mâlik'ten (rh.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Hamr haram kılındı. Hamr ise üzüm, hurma, bal, buğday, arpa ve darı sularından yapılır." Bütün fakîhler sarhoş edici her maddenin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Aralarındaki ihtilâf ise "**hamr**"ın neyin ismi olduğu hususundadır. Bu mevzûnun tafsîlâtı Bakara Sûresi'nin 219. âyetinin hükmü tahlîl edilirken geçmişti.

Beşinci hüküm: Haram olan Hamr'ın bizzat kendisi de pis midir?

Âlimler "**hamr**"ın haramlığından, şeriatin onu pis göstermesinden, ona murdar ismi verilmesinden ve ondan şiddetle "**kaçınılması**" emrinden dolayı bizzat kendisinin de necis olduğu hükmüne varmışlardır. Yalnız İmâm Şafîî (rh.a.) arkadaşı İmâm Mezenî ile Hanefî fukahâsından bazıları, âlimlerin cumhûruna muhâlefetle, onun temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bunlara göre, haram edilen "**hamr**"ın içilmesidir. Bir şeyin haram edilmesi

⁵ Zihâr keffâreti: Bu bahis Mücâdele Sûresi'ndeki ahkâm âyetinin tefsîrinde gelecektir.

⁶ Kurtubî, age, c. 6, s. 283.

onun necâsetini, murdarlığını gerektirmez. Çünkü şeriatte birçok şey vardır ki haramdır, fakat pis değildir. Meselâ ipek ve altın erkeklere haram olduğu halde, pis değildir.

Sahih olan cumhûrun görüşüdür. Zira Allahu Teâlâ'nın ona **“murdar”** demesi, necis olduğuna delâlet eder. Şüphesiz âyetteki **“rics”** murdar kelimesi lügatte necâsete denilir.

Bazı sahabelerden yapılan rivâyete göre Resûlullah'a (s.a.v.), “Yolculuklarımızda birçok müşrik ve Hristiyan ülkelere gidiyoruz. Onlar çömleklerinde domuz eti pişirir ve kapları ile şarab içerler. Oralardan geçerken ne yapalım?” diye sorulunca, **“Onların kaplarında yemek yapmayın, onların kaplarında yemek yemeyin ve su içmeyin. Şâyet başka kap bulamazsanız onların çömlek ve kaplarını temizce yıkadıktan sonra kullanın”** buyurmuştur. Resûlullah'ın (s.a.v.) **“temizce yıkayın”** emri kapların şarabtan dolayı necis olduğuna delâlet eder. Eğer necis olmasaydı, Resûlullah (s.a.v.) **“temizce yıkayın”** diye emretmezdi.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Akd olunan yemine keffâret farzdır. Lağv yemine ise vâcib değildir.
2. Keffâreti oruçla karşılamak yedirmek, giydirmek ve köle âzâd etmekten âciz olanlar için sahihtir.
3. İçki ve kumar ictimâî günahların en büyüklerindendir. Bu, âyetin akışında **“(tapınmak için) dikilen taşlar”** ile birlikte anılmasından da anlaşılmaktadır.
4. Düşmanlık ve kin insanlar arasına içki ve kumar vasıtasıyla girer. Kumar aileleri dağıtan, ekonomiyi sifıra indiren ictimâî bir hastalıktır. Allah'ın (c.c.) haram kıldığı her şeyden, bilhassa içki ve kumar gibi büyük günahlardan kaçınmak, uzaklaşmak farzdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ, mevzûmuz olan âyetlerde de diğer âyetlerde olduğu gibi insanların içki ve kumardan şiddetle kaçınmalarını emretmektedir. İçki ve kumarın islâm nazarında ne kadar çirkin olduklarını göstermek için de bunları tapınmak için dikilen taşlar ve fal oklarıyla birlikte anmıştır. Ferdî,

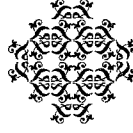
ictimâî zarar ve tehlikelerini, toplum ve aile hayatını nasıl tehdid edip yıktığını beyân ederek İslâm ümmetini uyarmaktadır.

İçki aklı izâle ettiği gibi sıhhati de bozar. Bununla da kalmayarak insanın malını zâyî eder. Akıl gittikten sonra toplum altüst olur, suçlar çoğalır, arbede başlar. Bir sarhoş hiçbir akıllı kimsenin yapmadığını yapar, konuşmadığını söyler. Hatta bir sarhoş temiz olanla pisliği, menfaatli olanla zararlı olanı bile birbirinden ayıramaz.

Kumar da başlı başına bir felakettir. Kumar oynayan bir insan şuur ve duygularını kaybeder. Parasının ve bütün varlığının elinden nasıl çıkıp gittiğini dahi anlayamaz. Çünkü her verişinde bir önce verdiğini yeniden kazanmak peşinde koşar ve her defasında da kaybeder. Evine eli ve cebi boş döndüğü zaman içi, parasını alan kişiye karşı kin ve düşmanlıkla dolar. İçine düştüğü buhran sonucu onu öldürmeye kalkar veya bizzat kendini öldürmeye kalkışır.

Kumar yüzünden yıkılmış çok aile vardır. Ailenin ferdleri kumar yüzünden ahlâksızlığa ve kötü yollara düşmüşlerdir. Müreffeh bir hayat süren ailelerin kumar yüzünden evsiz, yurtsuz, sokaklarda, hamam külhanlarında perişan bir vaziyette yaşamaya çalıştıkları az görülmemiştir. Bir zamanlar onların selâmlarını bile kendileri için bir şeref sayanlar, kumar âfeti yüzünden perişanlığa düştükten sonra, onlarla değil selâmlaşma ve konuşma onları görmek bile istemezler.

İşte bunların hepsini Allah (c.c.), **“Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan veya namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?”** âyetiyle beyân etmiştir.

35. DERS

MESCİDLERİN İMAR VE TAMİRİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

17. Allah eş koşanların, kendi küfürlerine bizzat kendileri şâhid iken, Allah'ın mescidlerini imar etmelerine (ehliyetleri) yoktur. Onların (hayır nâmına) bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ateşte ebedî kalıcıdır.

18. Allah'ın mescidlerini ancak Allah ve âhiret gününe imân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.

(Tevbe sûresi 17-18. âyetler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ

أَنْ يَعْمُرُوا: Ya'mürû, imaret kökünden gelir. Câmiyi yapma, onarma ve ibâdet için ikâme etmeye denir. İmar et maddî ve mânevî olmak üzere ikiye ayrılır. Âyet bu iki kısmı da şâmilidir.

شَاهِدِينَ: Şahidîne, şahâdet kökünden gelir. Yani onlar şirk ve putpe-restlik eserini izhâr ettiklerini kendileri de itiraf ediyorlar demektir.

وَأَقَامَ الصَّلَاةَ: Akâme kelimesi ikâmet kökünden gelir. İkamet, bir şeyi yapılması gerekli olan her şeyle mükemmel olarak yapmaya denir. Âyetteki mânâsı ise namazı, Allah'ın bildirdiği ve Resûl'ünün tarif ettiği gibi kılmak demektir.

وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ: Yahşa, haşyet kökünden gelir ve korku demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allah (c.c.), icmâlen müşriklere, Allah'a (c.c.) şirk halinde iken, Allah'a (c.c.) ibâdet edilen mescidleri imar etmenin kendilerine uygun ve lâıyk olmadığını haber vermektedir. Zira mescidleri yapmak Allah'a (c.c.) imânı ve O'nu sevmeyi îcâb ettirir. Müşrikler ise kendi söz ve fiilleriyle kâfir olduklarını itiraf ettikleri halde nasıl olur da ibâdet edilecek mescidler yaparlar? Onların amelleri zâyî olmuş ve sevabları gitmiştir. Onlar cehennem azabında ebedî kalıcı oldukları gibi, oradan çıkmaları veya azaplarının hafiflemesi de küfür ve şirklerinden dolayı mümkün değildir.

Mescidlerin imarı ancak Allah'a (c.c.) inanan, itaat eden, âhiret gününe inanan insanlara lâıyktır. Onlar imar ettikleri mescidlerde namazı dosdoğru kılar ve zekâtlarını verirler. Yalnız Allah'tan (c.c.) korkarlar. İşte böyle muttakî kişilerin mescid yapmaları daha uygundur. Onlar dünya ve âhiret saâdetine eren ve Allah'ın (c.c.) rızasına lâıyk olanlardır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ

Bedir savaşında Kureyş ulularından bir toplulukla birlikte o tarihte henüz imân etmeyen Abbâs bin Abdulmuttalib (r.a.) de esir alınmıştı. Ashâb-tan birkaç kişi bunları ayıplıyor, Hz. Ali de Hz. Abbâs'ı Resûlullah'tan (s.a.v.) ayrı düşmek ve onunla savaşmaktan dolayı kınıyordu. Bu ayıplama ve kınamalar üzerine Abbâs (r.a.), "Siz bizim iyiliklerimizi ketm ederek hep fenâlıklarımızı konuşuyorsunuz" dedi. Sahâbiler, "Sizin de mi iyiliğiniz var?" dediler. Abbâs (r.a.) ve diğer esirler, "Evet, bizim de iyiliğimiz vardır. Çünkü biz Mescid-ül-Haram'ı onarır, her sene Ka'be-i Muazzama'nın örtü-

lerini değiştirir, hacc için gelenlere su dağıtınız” cevabını verdiler. İşte bunun üzerine, **“Allah’a eş koşanların, kendi küfürlerine...”** âyeti nâzil oldu.¹

Bu âyetlerle geçmiş âyetler arasındaki münâsebet

Allahu Teâlâ, geçmiş âyetlerde müşriklerin imândan uzak olduklarını ve onların uzaklaşmalarını îcâb ettiren cürüm ve günahlarını zikrettikten sonra müşrikler kendi yerlerinin yüksek olduğunu iddia etmişlerdir. Allahu Teâlâ da bu âyetlerle onların iddialarını reddetmektedir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Muhakkik müfessirlerin görüşüne göre âyetteki mescidden maksat, her ne kadar çoğul olarak **“mesâcid”** şeklinde ifade edilmişse de Mescid-ül-Haram’dır. Çoğul kullanılmasının sebebi ise bütün mescidlerin kiblesi olmasıdır.

İkinci incelik: Müşriklerin mescid yapmalarına mâni olmanın gerçek sebebi onların bizzat kâfir olmalarıdır. Yoksa kendi kendilerinin küfürlerine şahâdet etmeleri değildir. Ancak küfürlerinin kendi şahâdetleriyle takyid edilmesi, küfürlerinin sarâhatini belirtmek içindir. Zira onlar kâfir olduklarını kendi sözleriyle de itiraf ve ikrar ederler. Nitekim müşrikler, Beyt’in tavafı sırasında şöyle söylerlerdi: “Lebbeyk lâ şerike leke illâ şeriken hüve leke temlikühû vemâ meleke” (Emrine uyarak sana geldik. Senin şerikin yoktur. Yalnız bir şerikin vardır. Sen birçok şeye mâlik olduğun gibi o da mâliktir.) Bu sözleri de açıkça gösteriyor ki en kudsî ibâdetleri olan Beyt’i tavaf sırasında Allah’a (c.c.) eş koştuklarını itiraf etmektedirler. Ayrıca Beyt’in içine ve etrâfına diktikleri putlar da kâfir ve müşrik olduklarını teyid eden fiilî işaretlerdir. İşte âyetteki **“şirk”** kelimesinden sonra, **“... kendi küfürlerine bizzat kendileri şahid iken...”** ifadesinin gelmesinin hikmeti de budur.

Üçüncü incelik: Ebû Hayyân, “Mü’minlere câmileri imar ile birlikte câmilerin onarılması, temiz tutulması, saygı gösterilmesi, ibâdet etmenin âdet haline getirilmesi, ilim öğretilmesi gibi ameller ile mescidlerin dünya işleriyle gıybet ve yalan gibi şeylerden korunması da emrolunmuştur”² der.

¹ Vahidî, Esbâb-ı Nüzûl, s. 139. Ebû Hayyân, Bahr-ül-Muhît, c. 5, s. 18.

² Ebû Hayyân, age, c. 5, s. 19.

Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Bir kimsenin câmiye gitmeyi âdet ettiğini gördünüz mü, onun imânlı olduğuna şahâdet ediniz”**³ hadîsi de Ebû Hayyân'ın yukarıda söylediklerine delâlet eder.

Dördüncü incelik: Âyetin mü'minlere ait olan **“İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır”** kısmındaki “umulanlar” tabiri, müşriklerin iftihar vesilesi ettikleri Mescid-ül-Haram'ı tamir etme, Ka'be'nin örtüsünü değiştirme gibi amellerinden umut kesmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Çünkü Allahu Teâlâ, Allah'a (c.c.) imân eden ve Allah'tan (c.c.) başka kimseden korkmayan mü'minlere bile hidâyetin ulaşmasını “umulur” tabiri ile beyân etmiştir. Müslümanların hali böyle olunca müşrikler küfür ve şirk üzere oldukları halde hidâyet ve kurtuluşu nasıl bekleyebilir?

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki “mescidleri imar etmek”ten maksat nedir?

Bazı âlimler âyetteki **“mescidleri imar”** ibâresinden maksadın câmiiler inşâ etmek olduğunu söylemişlerdir. Bu maddî bir imardır ve Resûlullah (s.a.v.) tarafından da teşvik edilmiştir. Nitekim bir hadîste, **“Kim Allah (c.c.) için bir kuş yuvası kadar da olsa bir mescid yapsa Allah (c.c.) da ona onun karşılığında cennette bir ev yapar”** buyurulmuştur.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki “mescidleri imar”dan maksat namaz kılmak, ibâdet etmek ve diğer hayırlı işleri yapmaktır. **“(O kandil) o evlerde (yakılır ki) Allah onların yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin vermiştir. Onlar buralarda sabah ve akşam onu tesbih ve tenzih ederler”** (Nûr: 36) âyeti de buna delâlet etmektedir. Zâten mescidlerin imarından asıl maksat da budur. Bu imar mânevî imardır. Âyetteki ibârenin hem maddî hem de mânevî imarı ihata ettiğini söylemeye hiçbir mâni yoktur. Âlimlerin cumhûrunun tercihi de böyledir. Âyetteki ibâre buna delâlet ettiği gibi bu cümlemin âyetin akışında aldığı yer de bunu iktizâ eder.

Ebû Bekr el-Cessâs şöyle der: “Mescidlerin imarı iki kasıtlı olur. Birincisi onda ibâdet yapmak ve durmak, ikincisi ise inşâsı ve tamiridir. Nitekim ziyaret maksadıyla Mescid-ül-Haram'a ve Ka'be'ye hacc mevsimi dışında gidenlere de “mu'temir” denir.

³ Tirmizî ve Hâkim, Ebû Sâid el-Hudrî'den rivâyet etmişlerdir.

Bu âyet kâfir ve müşriklerin mescidler yapmasına, onları tamir etmelerine mâni olmaya delâlet etmektedir. Zira onların câmilere girmesi, câmileri imardaki asıl gâyeye uygun olmadığı gibi onların inançları da mescidlerde ibâdet eden mü'minlerin inançlarına muhâliftir. Mü'minler yalnız Allah'a (c.c.), onlar ise maddeden yapılmış birtakım şeylere de ibâdet ederek Allah'a (c.c.) eş koşmaktadırlar."⁴

İkinci hüküm: Âyetteki "mescid" kelimesinden, maksat nedir?

Bazı âlimlere göre âyetteki "**mescid**"den maksat, Mescid-ül-Haram'dır. Çünkü bütün mescidlerin kiblesi ve en efdalidir. Âyetin nüzûl sebebi de bu görüşü teyid etmektedir. Bu görüş İkrime'den de rivâyet edilmiştir. Bazı âlimler de bu görüşü, İbn-i Kesir ve Ebû Amr'ın kıraatlerine, ki onlar "**mesâcid**" kelimesini "mescid" şeklinde okumuşlardır, istinâd ederek diğerlerine tercih etmişlerdir.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki "**mesâcid**" kelimesinden maksat, yalnız Mescid-ül-Haram değil bütün mescidlerdir. Çünkü kelime çoğul olarak gelmekte ve Allah'a (c.c.) izâfe edilmektedir. Dolayısıyla kelime umûmîlik ifade etmekte, başta Mescid-ül-Haram olmakla birlikte bütün mescidleri dile getirmektedir.

Bize göre sahih olan ikinci görüştür. Âyetin zâhiri de bunu teyid etmektedir. Çünkü âyetteki çoğul sigası hükmün umûmîliğini ifade eder. Öyleyse müşriklerin hangi mescid olursa olsun imar etme ehliyetleri yoktur. Onların küfür ve şirkleri de bunu imkansız kılmaktadır. Zâten onların bu mukaddes ve temiz yerlere girmeleri İmâm Mâlik'in (rh.a.) de dediği gibi, sahih değildir. Müşriklerin mescidlere girme hükmünün tafsîlâtı gelecek âyetle verilecektir.

Üçüncü hüküm: Mescidlerin imarında kâfirleri istihdâm etmek câiz midir?

Bazı âlimler, âyetten müşriklerin Müslümanlar tarafından mescidlerin imarında istihdâm edilmelerinin câiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Zira bu maddî imardır ve Allahu Teâlâ bunda müşriklere imkân verilmesini yasaklamıştır. Âyetin zâhiri ise müşrik ve kâfirlerin istihdâmının câiz olduğuna delâlet eder. Zira âyetle yasaklanan onların mescidlere sahip çıkmala-

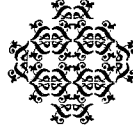
⁴ Ebû Bekir el-Cessâs, Tefsîr-ül-Ahkâm-ül-Kur'ân, c. 2, s. 87.

rı, maddeten tasarruflarını ellerinde tutmaları veya mescidlerin vakıflarını idare etmeleri ve benzeri işlerdir. Ama bir müşrikin câmilerin imarında işçi ve usta olarak çalıştırılması câizdir. Bu işler âyetin yasakları içine girmez. Fakîhlerin cumhûrunun görüşü budur. Allah en doğrusunu bilir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Müşrikler küfürlerinden dolayı, yaptıkları hayırlardan sevab alamazlar. Zira Allahu Teâlâ, **"Biz onların herhangi bir amel (ve hareket) yaptılarsa (hepsinin) önüne geçtik de bunları saçılmış (ve hiçbir değeri olmayan) zerreler yaptık"** (Furkan: 23) buyurmaktadır. Bu âyet de bu gerçeği ifade etmektedir.
2. Mescidleri imar etmek Allah'ın (c.c.) haram sınırlarına ta'zîm eden imân ehline lâyıktır.
3. İnsanın gerek sözünde, gerek ibâdet ve muamelâtında ihlâslı olması farzdır.
4. Mescidlerin imarından gâye yalnız Allah (c.c.) rızasını kazanmaktır. Yoksa riya için olmamalıdır.

* * *

36. DERS

MÜŞRİKLERİN MESCİD-İ HARAM'A GİRMELERİNİN YASAKLANMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

28. Ey imân edenler! Müşrikler ancak bir necistir. Onun için bu yıllardan sonra onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi kendi fazlından zenginleştirir. Çünkü Allah, gerçek bilicidir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

29. Kendilerine kitâb verilenlerden ne Allah'a ne âhîret gününe inanmayan, Allah'ın ve peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakîr kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin.

(Tevbe sûresi 28-29. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

نَجَسٌ: Necs kökünden gelir, pislik demektir.

عَيْلَةً: Ayleten, fakirlik ve ihtiyaç demektir.

يَدِينُونَ: Yedînûne, din kökünden türemiş bir fiildir. Herhangi bir şeye inanan anlamına gelir.

الْجِزْيَةُ: Elcizyete, zımmîlerin İslâm devletine ödedikleri vergidir.

عَنْ يَدٍ: Anyedin, zilletle vermek demektir.

صَاحِرُونَ: Sâgirûne, sagr kökünden gelir ve zelil olmuş, küçülmüş mânâsındadır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Ey Allah (c.c.) ve Resûl'ünü (s.a.v.) tasdik ederek inanan mü'minler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Zira onların içi pislikle dolu, yani inanışları bozuktur. Onlar ne yıkanıp temizlenirler ne de necâsetten kaçınırlar. Bu seneden sonra onlara Mescid-i Haram'a girme imkânı vermeyin.

Ey mü'minler! Eğer onların Mescid-i Haram'a girmelerine ve hacca gelişlerine mâni olmanızdan dolayı fakir düşmekten korkarsanız, korkmayın. Siz onlara mâni olmakla, onlardan gelen gelirlerin kesilmesiyle fakir olmazsınız. Çünkü Allah (c.c.), sizi fazlıyla zenginleştirir. Hatta rızkınızı o kadar çoğaltır ki dünyalık için hiç kimseye ihtiyacınız kalmaz. Zira dünyalık Allah'ın (c.c.) irâdesine bağlıdır. Şüphesiz O, hakkıyla bilen ve hakkıyla hüküm verendir.

Ey mü'minler! Allah'a (c.c.) ve Resûl'üne (s.a.v.) inanmayan ve âhiret gününü tasdik etmeyen müşrik ve Kitâb Ehli kâfirlerle Resûlullah'ın (s.a.v.) getirdiği yol üzere savaşın. Onlarla gücünüzü kabul edinceye, karşınızda küçülerek cizye verinceye kadar savaşın. Çünkü onlar, hak din olan İslâm'ı din olarak kabul etmeyerek Allah (c.c.) ve Resûl'ünün (s.a.v.) haram kıldığı şeyleri haram kabul etmemektedir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye Beraet Sûresi'nin başlangıç âyetlerini müşriklerle okumasını ve onlarla mü'minlerin aralarındaki anlaşma metnini

üzerlerine atmasını emrederek Allah (c.c.) ve Resûl'ünün müşriklerden berî olduğunu haber verdi. Bu esnada Müslümanlardan bazıları, "Ey Mekkeliler! Siz bizim yolumuzu kestiniz, bize gelen kervanlara mâni oldunuz, bize karşı şiddet hareketlerinde bulundunuz. Bundan sonra bütün yaptıklarınızın karşılığını göreceğinizi iyi biliniz" dediler. Bunun üzerine, "Ey imân edenler! Müşrikler ancak bir necistir..." âyeti nâzil oldu.¹

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Kur'ân-ı Kerîm, mutlak bir ifade ile müşriklerin necis (pis) olduklarını beyân etmiştir. Bu beyân da mübalağa ifade eden "**necesün**" kelimesi ile yapılmıştır. "**Necesün**", bizzat pis olan şeye denir. Müşrikler her ne kadar bizzat pis değillerse de taşıdıkları bâtil ve fâsid inançlar yüzünden sanki kendileri, vücûdları da pis olmuştur.

Bazı âlimlere göre "**müşrikler ancak bir necistir**" ifadesi, "onlar necâset taşır" mânâsına gelir. Allah (c.c.), puta tapmayı "**necis**" tabir ettiğinden müşrikler de Allahu Teâlâ'nın "**necis**" tabir ettiği putperestliklerinden dolayı "**necis**" olarak vasıflandırılmışlardır. Veya müşrikler bütün semâvî dinlerin pisliğini ilan ettiği domuz ve benzeri necislerden korunmayarak yedikleri için "**necis**" olarak zikredilmişlerdir.

İkinci incelik: Müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarını yasaklayan âyette mübalağalı bir ifade kullanılmıştır. Zira asıl maksat müşriklerin, Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklanmasıdır. Müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmaları yasaklanınca tabii olarak içine girmeleri de yasaklanmaktadır.

Üçüncü incelik: "... Allah dilerse sizi kendi fazlından zenginleştirir" âyetinde insanların zenginliğinin Allah'ın (c.c.) irâdesine rabt edilmesi, kulların Allah'a (c.c.) karşı edebli olmaları icab ettiğini bildirmektedir. Ayrıca, insanların arzularının mutlaka yerine geleceği inancına itimad etmelerinin uygunsuzluğuna ve kula lazım olanın Allahu Teâlâ'dan mütevâzi bir ifade ile hayırlı arzuların yerine getirilmesini, âfetlerin def'edilmesini talep etmek olduğuna işaret etmektedir.

Dördüncü incelik: Âyetin sonundaki "**Çünkü Allah gerçek bilicidir,**

¹ Ebû Hayyân, age, c. 5, s. 27.

tam hüküm ve hikmet sahibidir" ifadesinde, fakirlik ve zenginliğin Allah'ın (c.c.) irâdesine bağlı olduğuna latîf bir işaret vardır. Çünkü rızık hile ve çok çalışmayla kazanılmaz. Ancak Allah'ın (c.c.) hikmetine ve kulları hakkındaki maslahatına göre verilir. O, dilerse zengin eder, dilerse fakir. Allahu Teâlâ hiç kimseyi hikmetsiz ve maslahatsız olarak ne zengin ne de fakir eder. İmâm Şafîî'den (rh.a.) rivâyet edilen şu şiir, bu hususa yeterince aydınlık kazandırmaktadır:

*"Eğer servet hile ile kazanılsaydı,
Beni yıldızlara uzanmış görürdünüz.
Şurası var ki kime akıl verilmişse,
O servetten mahrum edilmiştir.
Akılla servet birbirine zıttılar,
İkisi bir araya gelemesler.
Servetin Allah'ın (c.c.) hikmetine bağlı olduğunun delili
Bilginlerin fakir, ahmak câhillerin zengin oluşudur."*

Beşinci incelik: Allahu Teâlâ, Kitâb Ehli Yahûdî ve Hristiyanların imânsız olduklarını beyân etmiştir. Çünkü bunlar, imânlı gibi görünseler de bu imân tam olmadığı gibi imân esaslarına başka bazı şeyler de karıştırmışlardır. Meselâ, Allah'ın (c.c.) oğula ve karıya ihtiyacı olmadığı halde O'na oğul ve karı isnâd etmişlerdir. Peygamberleri vasıtasıyla kendilerine gelen kitâb-ların hükümlerini değiştirerek kendilerine haram edilen şeyleri helal, helal edilen şeyleri haram kabul etmişlerdir. Allahu Teâlâ'ya lâayık olmayan sıfatlar yakıştırmışlardı. Bu sebeple her ne kadar imânlı olduklarını zannederlerse de hakikatte imânlı değildirler. Bundan dolayı Allahu Teâlâ onlardan imânı nefyettiğini bildirmektedir.

Bu hususta Kirmanî şöyle der: "Kitâb Ehli'nden imânı nefyetmek, onların gittiği yolların imân ehlinin gideceği yollardan olmamasındandır."

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki müşrikler kimlerdir?

Müfessirlerin cumhûruna göre âyetteki "müşrikler"den maksat, bil-hassa putlara tapanlardır. Zira müşrik kelimesi Allah (c.c.) hâricinde birşeye tapan kimse için kullanılır. Kitâb Ehli ise her ne kadar kâfir olsalar da onlara müşrik denilemez.

Âlimlerin bazılarına göre ise "müşrik" kelimesi ister putperest, ister Kitâb Ehli olsun bütün kâfirleri ifade eder. Zira Allahu Teâlâ, **"Yahûdiler 'Üzeyr Allah'ın oğludur" dediler. Hristiyanlar da 'Mesih (İsâ) Allah'ın oğludur' dedi(ler)... Onlar Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahiplerini, Mer-yemoğlu Mesih'i tanrı edindiler. Halbuki bunlar da ancak bir Allah'a ibâdet etmelerinden başkasıyla emr olunmamışlardı.."** (Tevbe: 30-31) buyurmuştur. Allahu Teâlâ bu âyetlerde, Yahûdi ve Hristiyanların da Allah'a (c.c.) şirk koştuklarını açık bir ifade ile bildirmektedir.

Bize göre sahih olan ikinci görüştür. **"Müşrik"** kelimesi kâfirleri de içine alır. Bunlar da Mescid-i Haram'a girmeleri yasaklananlar arasına dâhildir. Çünkü hüküm bakımından puta tapanlarla Yahûdi ve Hristiyanlar arasında hiçbir fark yoktur.

İkinci hüküm: Müşriklerin vücûdları da necis midir?

Âyetteki **"... müşrikler ancak bir necistir"** ifadesinin zâhiri **"müşrik-ler"**in **"necis"** olduklarına delâlet eder. Daha önce de söylediğimiz gibi buradaki **"necâset"**ten maksat, maddî değil, mânevî necâsettir. Dolayısıyla necâsetten kaçınıldığı gibi onların şirkinden de kaçınılması îcâb eder. Bunların kendileri pis olmasalar bile onlar için farz olan guslü terk ettikleri ve domuz gibi necis şeylerden yedikleri için necis gibidirler.

Zemahşerî, Keşşâf adlı eserinde İbn-i Abbâs'ın (r.a.) bu âyetin zâhirine dayanarak **"Müşriklerin kendileri de köpek ve domuz gibi necistir"** dediğini rivâyet etmiştir.

İbn-i Cerîr et-Taberî de Hasan-ı Basrî'nin (rh.a.), **"Her kim bir kâfirle to-kalaşırsa hemen ellerini yıkasın"** dediğini rivâyet eder.

Fakîhler ise rivâyet edilenlerin tersine kâfirlerin vücûdlarının temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Zira kâfirler Müslüman oldukları an vücûdları-nın temiz olduğu icmâ' ile sâbittir. Halbuki onlar Müslüman olunca vücûd-larını maddî bir temizlik maddesi kullanarak temizlememişlerdir. Zâten âyet de zâhirlerinin temiz olduğuna delâlet etmektedir. **"Necis"** olan onla-rın dışı değil, içleridir. Oysa şüphe yok ki onlar cenabetlikten gusletmezler ve necis olan şeylerden kaçınmazlar.

Tercih olunan fakîhlerin görüşüdür. Çünkü Müslümanlar şer'î hü-kümlere göre onlarla gerek ticarî, gerek sanayi ve gerekse ziraî münâsebet-

lerde bulunabilmektedirler. Resûlullah'ın (s.a.v.) da gayri müslimlerle tokalaştığı halde namaza kalktığında elini yıkamadığı rivâyet edilmiştir. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Üçüncü hüküm: Müşriklerin mescidlere girmelerine mâni olunmalı mı?

"... Bu yıllarından sonra onlar (müşrikler) Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar" âyeti, müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerine mâni olmasına delâlet eder. Ancak âlimler "Mescid-i Haram" lafzı üzerinde ihtilâfa düşmüşlerdir.

Bazılarına göre âyetteki **"Mescid-i Haram"** lafzından bilhassa Mescid-i Haram kasd edilmektedir, diğer mescidler değil. Bu, İmâm Şafiî'nin (rh.a.) de görüşüdür.

Bazı âlimlere göre âyetteki **"Mescid-i Haram"** kelimesinden maksat yalnız Mescid-i Haram değil, Mekke harîmidir. Bu, Atâ ve Hanbelî mezhebinin görüşüdür.

Âlimlerin bir kısmına göre âyetteki **"Mescid-i Haram"**dan maksat, bütün mescidlerdir. Mescid-i Haram'ın hükmü nass ile sâbit olduğu gibi diğer mescidlerin hükmü de kıyasla sâbittir. Bu, Mâlikî mezhebinin görüşüdür.

Bazı âlimlere göre ise âyetteki **"Mescid-i Haram"** yasağından maksat, yalnız hacc mevsiminde müşrik ve kâfirlerin Mescid-i Haram'a girmeleridir. Bu da Hanefî mezhebinin görüşüdür.

Şafiîlerin delilleri: İmâm Şafiî (rh.a.), **"... bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"** âyetinin zâhirine istinâd ederek yasaklama hükmünün yalnız Mescid-i Haram'a mahsus olduğuna hükmetmiştir. Bu hükme müşrikler girdiği gibi Kitâb Ehli kâfirler de girerler. Öyleyse gayri müslimlerin diğer mescidlere girmeleri mubahtır.

Hanbelîlerin delilleri: İmâm Ahmed (rh.a.), âyetteki **"Mescid-i Haram"** sözünden tüm Mekke harîminin kasd edildiğini söyleyerek müşriklerin Mekke harîmine girmelerinin yasak olduğuna hükmetmiştir. Zira Allahu Teâlâ, **"Onlar küfreden, sizi Mescid-i Haram'dan ve alıkonulmuş hediyelerin mahalline ulaşmasından men edenlerdir"** ve **"İnşallah (hepiniz) emniyet içinde (kiminiz) başlarınızı tıraş ettirerek, (kiminiz saçlarınızı) kısaltarak korkusuzca mutlaka Mescid-i Haram'a gireceksiniz"** (Fetih: 25-27)

buyurmaktadır. Her iki âyette de Mescid-i Haram sözleri geçmekle birlikte, müşriklerin Müslümanların girmelerine mâni oldukları yer, yalnız Mescid-i Haram değil bütün Mekke olduğu bilinmektedir. İkinci âyette de Allah (c.c.) tarafından Müslümanlara müjdelenen yer, yalnız Mescid-i Haram değil, yine bütün Mekke'dir.

Mâlikîlerin delilleri: İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre, müşriklerin mescidlere girmelerinin yasaklanmasının illeti necâsettir. Necâset ise zâten müşriklerde mevcûdudur. Öyleyse haram kılınmanın hükmü bütün mescidler için sâbittir. Dolayısıyla müşriklerin hem Mescid-i Haram'a hem de diğer mescidlere girmeleri câiz değildir. İmâm Mâlik (rh.a.), Kitâb Ehli'ni de müşriklere kıyaslayarak onların da Mescid-i Haram'a ve diğer bütün mescidlere girmelerinin haram olduğuna hükmetmiştir.²

Hanefîlerin delilleri: İmâm Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre âyetteki Mescid-i Haram'a girme yasağından maksat hacc ve umre için müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklanmasıdır. Bu görüşünü aşağıdaki delillere dayandırmaktadır:

1. Âyetteki, "... bu yıllardan sonra onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar" ifadesinde yasaklamanın "bu yıldan sonra" tabiri ile tesbit edilmesi, yasaklamanın senenin bir bölümüne ait olduğuna delâlet eder ki bu da hacc mevsimidir. Bu görüşe göre âyetin anlamı, "Bu yıldan sonra müşrikler hacc ve umre yapmasınlar" olur.

2. Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'yi Mekke müşriklerine Berâet Sûresi'nin ilk âyetlerini okuması için gönderdiğinde Hz. Ali onlara, "Bu seneden sonra hiçbir müşrik hacc yapmasın" demiştir. Hz. Ali'nin bu sözü açıkça yasaklamanın hacc mevsimine ait olduğuna delâlet etmektedir.

3. Âyetteki, "Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi yakında kendi fazlından zenginleştirir" ifadesi de yasaklamanın yalnızca hacc mevsimine ait olduğuna delâlet etmektedir. Zira fakirlik korkusu, hacc mevsiminde müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklanmasından ileri gelmektedir. Çünkü müşrikler hacc mevsiminde, ticarî sergiler açarak Müslümanlara birçok yiyecek maddesi sattıkları gibi müslümânların ellerindeki malları da satın alırlardı. Bu yasakla ticarî münâsebet kesilince hacc

² Ebû Hayyân, age, c. 5, s. 28, İbn-ül-Cevzî, age, c. 3, s. 417.

mevsiminde sağladıkları kazançtan mahrum kalarak fakirlik korkusuna düşeceklerdi. İşte Allahu Teâlâ bu korkuyu bertaraf etmek için “... **sizi yakında kendi fazlından zenginleştirir**” buyurmaktadır.

4. Bütün Müslümanlar müşriklerin haccına, Arafat vakfesine, Müzde-life vakfesine ve diğer hacc ibâdetlerine, bunlar Mescid-i Haram'da olmasa bile, mâni olmanın farz olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bu sebeple yasaklama yalnızca hacc mevsimine aittir.

Zemahşerî şöyle der: “**Onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar**” âyetinin mânâsı, hacc ve umre yapmasınlar demektir. Hz. Ali'nin “Bu seneden sonra hiçbir müşrik hacc yapmasın” sözü de âyetin mânâsının böyle olduğuna delâlet eder. Öyleyse İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre müşriklerin Mekte harîmine girmesi ve hacc mevsimi dışında Mescid-i Haram'a ve diğer mescidlere girmeleri yasak edilemez.”³

Dördüncü hüküm: Cizye nedir, kimlerden ve ne kadar alınır?

Cizye, Kitâb Ehli'nin Müslümanlara kendilerinin korunmalarına karşılık ödedikleri vergiye denir. Cizye onların bir bakıma İslâm'a girmemelerinin de cezâsıdır. Cizyeye Müslümanlardan alınan zekâtın karşılığı da denilebilir. Çünkü, İslâm toplumunda yaşayan gayri müslimler zekâtla mükellef değillerdir.

Fakîhler kimlerden cizye alınacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Hanbel'in (rh.a.) meşhur olan kavline göre cizye yalnız Yahûdi, Hristiyan ve Mecusîlerden alınır. İmâm Şafîi (rh.a.) de bu görüştedir.

İmâm Evzâi de “Cizye, bütün kâfirlerden alınır. İster puta, ister ateşe tapsın, isterse hiçbir şeye inanmasın” demiştir.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve Ebû Hanife'ye (rh.a.) göre cizye Arabların putperestleri hariç, diğer kâfirlerin hepsinden alınır.

Cizye yalnız bâliğ olan erkeklerden alınır. Kötürüm, topal, kör, yaşlı, kadın, çocuk ve manastırlara kapanmış keşişlerden cizye alınmaz.

Cizyenin miktarı: Cizye, her yıl için, gayri müslimlerin zenginlerinden 48 dirhem, orta hallilerinden 24 dirhem, çalışma gücü olan fakirlerin-

³ Zemahşerî, Tefsîr-i Keşşâf, c. 2.

den ise 12 dirhem olarak alınır. İmâm-ı A'zam (rh.a.) ve İmâm Ahmed bin Hanbel'in (rh.a.) görüşleri de budur.

İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre, zengin-fakir ayrımı yapmadan, aralarında geçerli para altın ise her zimmîden 4 altın, gümüş ise 40 dirhem alınır.

İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre, ister zengin olsun ister fakir her zimmîden sende 1 altın lira alınır.

Tercih olunan görüş İmâm Mâlik'ten (rh.a.) rivâyet olunandır. Hz. Ömer'in uygulaması da İmâm Mâlik'in (rh.a.) görüşünü teyid etmektedir. Şu var ki Hz. Ömer'den cizye hususunda muhte'lif meblağlar rivâyet edilmektedir.

Cizyenin miktarı hakkında kesin bir nass bulunmadığından her müctehid kendi ictihâdî ile hükmetmiştir. Hz. Ömer'in dilencilik yapan yaşlı bir Yahûdî'den cizyeyi kaldırarak hazineden nafaka verdiği de rivâyet edilmiştir. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

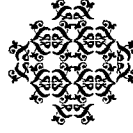
İslâm, Müslümanlara, kâfir ve din düşmanlarından İslâm'ın geniş gölgesinden ve âdil hükümlerinden faydalanmayı istemeyerek İslâm'a girmeyenlerle, yeryüzünde beşeriyetin tümüne saâdet getirecek hak daveti yaymaya mâni olanların ve fesat çıkaranların köklerinin kazınıp atılmasına kadar savaşı farz kılmıştır. Allahu Teâlâ yalnız Kitâb Ehli'ni "savaşarak öldürmek" hükmünden istisnâ ederek onları, İslâm'a davet etmemizi emretmiştir. Şâyet İslâm'a girmezlerse cizye vermelerini, eğer cizye vermeyi de kabul etmezlerse o zaman İslâm'a girip Allah'ın (c.c.) hükmüne razı oluncaya kadar onlarla da savaşmayı emretmiştir. Zira Allahu Teâlâ, **"Zelil ve hakir kendi el(ler)iyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin"** buyurmaktadır.

Cizye zâhiren bir vergi gibi görünmekle birlikte aslında boyun eğmenin, İslâm nizâmının gölgesinde yaşamayı kabul etmenin, İslâm'a karşı itaatlerini izhâr etmenin ve İslâm devletinin otoritesine boyun eğmenin işaretidir. Bunun ötesinde, İslâm devleti ile zimmîler arasında bir yardımlaşma vasıtasıdır. Cizye veren bir gayri müslim, artık İslâm devletine karşı koymayacağını, İslâm nizâmına karşı gelmeyeceğini göstermiş olur. Başka bir ifadeyle cizye, İslâm ahkâmına teslim oluşun ifadesidir.

Müslüman her sene Kur'ân-ı Kerîm'in tesbit ettiği şekilde kullanılmak kaydıyla zekât vermekle nasıl mükellefse Kitâb Ehli zımmî de az bir cizye vermekle mükelleftir. Verilecek cizye, zımmînin korunması ve İslâm'ın âhame hizmetlerinden faydalanması karşılığı olarak verilecektir.

Cizyenin ne kadar verileceği ictihâdî bir mesele olduğundan yer ve zamana göre değişmektedir. Fakat cizye almaktan maksat hiçbir zaman, gayri müslimlerin bütün mallarını alarak onları fakir düşürmek değildir. Cizye onların İslâm ahkâmının gölgesinde yaşamaya razı oluşunun ve bu hükümlerin nimetlerinden faydalanmanın işaretidir. Resûlullah (s.a.v.), **"Allah (c.c.) insanları mal biriktirmekle değil, beşeriyeti doğru yola davet etmekle mükellef kılmıştır"** buyurmaktadır. Bu hadîs-i şerif de cizyenin mânâ ve mâhiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

* * *

37. DERS

GANİMETLE İLGİLİ HÜKÜMLER

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

1. (Habibim) sana **harb ganimetleri**(nin hükmünü) sorarlar. De ki: **Bu ganimetler Allah'ın ve Resûl'ünündür. O halde (tam) mü'minlerseniz Allah'tan korkun, (ihtilâfa düşmeyip) aranızı düzeltin, Allah'a ve peygamberine itaat edin.**

2. Mü'minler ancak onlardır ki Allah anıldığı zaman yürekleri titrer, karşılarında âyetleri okununca (bu) onların imânını artırır, onlar ancak Rablerine dayanıp güvenirler.

3. (Mü'minler) onlardır ki namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcarlar.

4. İşte onlar gerçek mü'minlerin ta kendileridir. Rableri katında da dereceler, bağışlanma ve sayısı bitmez, müddeti tükenmez rızık (hep) onlarındır.

(Enfâl sûresi 1-4. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

الْأَنْفَالِ: *Enfâl*, nefel'in çoğuludur. Nefel, fazlalık olan bir şeye denir.

Sünnet olan namazlara nafile denmesi de farzdan fazla olduğu içindir. Âyette ise ganimet mânâsına gelmektedir.

فَاتَّقُوا اللَّهَ: Allah'ın (c.c.) emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmaktır. Takvâ kelimesi, aslında insanın korktuğu bir şeyle kendisi arasına koyduğu perde, koruyucu demektir.

ذَاتَ بَيْنِكُمْ: Aralarındaki ahvâli düzeltiniz ki anlaşma, sevgi ve ittifak sağlansın.

وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ: *Vecil*, korkmak demektir.

زَادَتْهُمْ إِيْمَانًا: *Zâde*, ziyade kökünden gelen bir fiildir. Buradaki mânâsı "imânda sebatları fazlalaşsın"dır.

تَوَكَّلُونَ: *Tevekkül*, itimad etme mânâsındadır. Allah'a (c.c.) ittika etmek muttakî mü'minin şiarıdır.

يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ: Namazın rükün ve şartlarını kâmil bir şekilde yerine getirmektir.

دَرَجَاتٍ: Cennetteki yüksek mevkilere denir.

وَمَغْفِرَةً: Allah'ın (c.c.) kulların günahlarından vazgeçmesi.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allah (c.c.), Resûl'üne (s.a.v.) hitâbla şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! Sana, senin ile müşrikler arasındaki ilk savaşta (Bedir) eline geçen ganimetin taksimi ve hükmü hususunu soruyorlar. De ki: Ganimet Allah'ın ve Resûl'ünündür. Allah (c.c.), onda hikmeti ile hükmeder. Resûl'ü de Allahu Teâlâ'nın teşrîfî itibariyle aranızda taksim eder. Allah'tan (c.c.) korkunuz ve ganimet hususunda ihtilâfa düşerek çekişmeyiniz. Zira çekişmeniz, Allah'ın (c.c.) gazabına vesile olduğu gibi düşmanlarınız karşısında da zayıf düşmenize sebep olur. Aranızdaki bu ihtilâf, ganimetin sizden evvelki ümmetlere ol-

duğu gibi size de haram kılınmasına sebep olabilir. Ganimet sizlere, Allah (c.c.) merhamet ederek, bir kolaylık ve Allah (c.c.) yolunda cihada bir yardım olarak helal kılınmıştır.

Ey mü'minler! Ganimet hususunda ihtilâf etmeyin Allah ve Resûl'üne her emrettiklerinde itaat edin, her yasakladıklarından da kaçınin. İmân davasında sâdik mü'minlerden iseniz veya öyle olmak istiyorsanız, böyle davranın. Cennetteki yüksek mevkilere de ancak böyle ulaşabilirsiniz.

Daha sonra Allahu Teâlâ gerçek mü'minlerin vasıflarını beyân ederek âyetin sonunda onlara cennette hazırlamış olduğu nimetleri, kimsenin gözünün görmediği kulağının işitmediği, hayalinden geçmediği nimetleri bildirmiştir.

Allah'ım, bizi bu mutluluğa erişen Müslümanlardan kıl. Şüphesiz sen her şeyi hakkıyla işiten ve duâlara icâbet edensin. Âmin.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ

1. Übbâde bin Sâmîd'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Bu âyet biz Bedir ashâbı hakkında nâzil oldu ki biz o zaman ganimet hakkında ihtilâf ederek çekişiyor, huysuzlaşıyorduk. Allahu Teâlâ bu âyetle ganimeti bizden alarak taksim etmesi için Resûlullah'a (s.a.v.) emir buyurdu. O da Müslümanlar arasında eşit olarak taksim etti. İşte Allah'tan korkmanın, Resûl'üne itaat etmenin ve aramızdaki ahvâli düzeltmenin mânâsı budur."¹

2. Ebû Dâvûd, İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: "Bedir savaşı günü Resûlullah (s.a.v.) ashâba, **"Her kim şöyle savaşırsa şunları alır"** dedi. Bunun üzerine askerin içindeki gençler güçlerinin yettiği kadar savaşıırken, yaşlılar sancakların gölgesinde oturma kaldılar. Savaş kazanıldığı zaman gençler Resûlullah'ın (s.a.v.) vaad ettiklerini almaya geldiler. Yaşlılar, gençlere hitâben, "Eğer siz dağılsaydınız bize doğru gelirdiniz" dediler. Aralarında bir çekişme başladı. Allahu Teâlâ da "(Habibim) **sana harb ganimetlerinin hükmünü sorarlar..."** âyetini inzâl buyurdu."

3. Ahmed bin Hanbel (rh.a.), Sa'd bin Ebî Vakkas'tan (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: "Bedir savaşı gününde kardeşim Ümeyr şehid edilirken ben de Saîd bin Âs'ı öldürerek Zerkenife isimli kılıcını alıp Resûlullah'a (s.a.v.) getir-

¹ Suyûtî, Dürr-ül-Mensûr.

dim. Resûlullah (s.a.v.) da bana, **"Git, yerine bırak"** dedi. Ben de Allah'tan (c.c.) başka kimsenin bilemeyeceği kardeş acısıyla dönüp kılıcı yerine götüreceğim sırada Enfâl Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil oldu. Resûlullah (s.a.v.), **"Öldürdüğün adamın kılıcını ve elbiselerini al. Onlar senindir"** buyurdu."²

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Lafza-i celâl olan Allah (c.c.) kelimesinin âyette **"Allah'tan korkun"** ve **"Allah'a itaat edin"** şeklinde peşpeşe zikredilmesi mü'minlerin kalblerine Allah (c.c.) korkusunun yerleşmesi içindir. Resûl kelimesinin iki yerde zikredilmesi de Resûlullah'ın (s.a.v.) şân ve şerefine büyük-
lüğünün izhârı olduğu gibi Resûlullah'a (s.a.v.) itaatın Allah'a (c.c.) itaat olduğunu ilan etmek içindir. Zira Allahu Teâlâ, **"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur"** (Nisâ: 80) âyetiyle bunu beyân buyurmuştur.

İkinci incelik: Allah'tan (c.c.) sakınmayı emirle Allah'a (c.c.) itaat emri arasında **"aranızı düzeltin"** hükmünün zikredilmesi, araların düzeltilmesinin makam itibariyle ehemmiyetinin izhârı içindir. Ayrıca bu ifade yoluyla **"aranızı düzeltin"** emri **"Allah'a itaat"** emrinin şümûlü içine alınmaktadır. Zira Müslümanlar arasında ahvâli düzeltmek, Allah'a (c.c.) karşı itaatlerin en büyüklerindedir.

Zemahşerî şöyle der: "Takvâ, Müslümanların arasını düzeltmek, Allah ve Resûl'üne itaat etmek imânın îcâblarındandır. İmânın kemâle ermesi bu üç şartın yerine getirilmesine bağlıdır."³

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Ganimetin hükmü ve taksim usûlü nedir?

Bu âyet, ganimetin hükmünü vuzûha kavuşturarak taksiminin Allah'a ve Resûl'üne ait olduğunu bildirmektedir. Taksim hususunda hiç kimsenin müdahale hakkı yoktur. Yalnız Allah (c.c.), dilediği gibi hükmeder. Resûl'ü (s.a.v.) de O'nun hikmeti ve hükmü itibariyle taksim eder.

Âlimler bu âyetin hükmünün muhkem veya mensuh olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

² Taberî, Kurtubî, İbn-i Kesir, Alûsî ve Suyûtî.

³ Zemahşerî, Keşşâf, c. 2.

Âlim ve fakîhlerin cumhûruna göre bu âyet muhkemdir, nesh edilmemiştir. Bu âyet icmâlen ganimetin taksim edilmesini beyân eder. Daha sonra, **"... Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'ın, Resûl'ünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcularındır"** (Enfal: 41) âyeti ile bu icmâl tavzîh edilerek ganimetlerin taksimi hususu tafsîlâtı olarak bildirilmiştir. Ganimetin beşte biri âyetin beyânı üzere taksim edilir. Kalan dört hisse de savaşçılar arasında dağıtılır.

Âlimlerden bazıları bu âyetin hükmünün yukarıda zikredilen Enfal Sûresi'nin 41. âyetiyle nesh edildiği görüşündedir. Fakat bu görüş zayıftır. Sahih olan görüşe göre bu âyette nesih yoktur. Ganimetle ilgili ikinci âyet, bu âyetteki icmâlî tafsîlâtı olarak beyân etmektedir.

İbn-i Kesir bu mevzûda şöyle der: "Doğrusu bu âyet mücmel ve muhkem âyetlerdendir. Bunun ihtivâ ettiği icmâlî hükmü 41. âyet beyân etmektedir."⁴

İkinci hüküm: Bazı mücâhidlere ganimetten fazla pay verilmesi

"Tenfîl", ganimetin taksiminden önce bazı mücâhidlere pay verilmesine denir. İmâm dilerse ganimeti taksim etmeden önce askerlerden bazılarına fazladan bir pay verebilir. Âyetin nüzûl sebebinde de geçtiği üzere Resûlullah'ın (s.a.v.), Sa'd bin Ebî Vakkas'a (r.a.), öldürdüğü Saîd bin el-As'ın kılıcını taksimden önce vermesi de buna delâlet eder. Yine Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir savaşında Ashâb-ı Kirâm'a hitâbında, **"Her kim müşriklerden birisini öldürür veya esir ederse o şunu şunu alır"** buyurması da bu uygulamayı teyid etmektedir. Sahih olan cumhûrun bu görüşü âyetin zâhirine de uygun düşmektedir.

İmâm Mâlik'ten (rh.a.) naklolunan rivâyete göre o, bu uygulamaya karşı çıkarak mekruh olduğunu söylemiştir. Ona göre bu uygulama dünya için savaşmaya işarettir. Halbuki İslâm'da savaş dünya için değil, i'lây-ı kelime-tullah içindir.

İbn-ül-Arabî, tefsîrinde bu hususta şöyle der: "İslâm âlimleri **"tenfîl"**in câiz olup olmadığı hususunda ikiye ayrılmışlardır. Câiz olanı savaşta sonra verilmesidir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Huneyn Savaşında, **"Her kim bir müşrik öldürdüğünü ispat ederse onun silah, elbise ve kıymetli**

⁴ İbni Kesir, tefsîr, c. 2.

eşyası onundur" buyurmuştur. Bu hadîs de tenfîlin savaştan sonra verilmesine delâlet eder. Mekruh olanı ise savaştan önce, "Her kim bir müşrik öldürürse..." denilerek verilen tenfîldir. Bunun mekruh oluşunun sebebi, savaştan önce yapılacak böyle bir teklîfin savaşın mânâsını değiştirmesidir. Çünkü böyle bir savaş Allah (c.c.) için değil, ganimet için yapılmış olur. Nitekim sahâbilerden birisi Resûlullah'a (s.a.v.), "İnsan ganimet veya yiğitliğini göstermek için savaşır. Bunun hangisi Allah (c.c.) içindir?" diye sorunca, **"Her kim i'lây-ı kelimetullah için savaşırsa ancak o Allah yolunda savaşmış olur"** buyurmuştur. Bunun üzerine soru soran sahâbi, "Öyleyse insana düşen, savaşta yalnız i'lây-ı kelimetullah için savaşmaktır. Niyet i'lây-ı kelime-tullah olunca ganimet alma düşüncesi olmadığından savaşı Hakkın rızası için olur" demiştir."⁵

Üçüncü hüküm: Tenfîl ganimetten mi, beşte bir (humus)tan mı verilir?

İmâm Mâlik (rh.a.) ve Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre **"tenfîl"**, ganimetten değil, humus (beşte bir)den verilir. Delilleri ise Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Ben ancak size Allah (c.c.) tarafından bize helal kılınan humustan serbestçe vermekle salâhiyetliyim. Diğer dört kısmı ise size aittir"** hadîsidir. Bu hadîs tenfîlin ganimetin beşte birinden verilmesine delâlet etmektedir.

İmâm Şafîi'ye (rh.a.) göre **"tenfîl"**, beşte birden değil ganimetten verilir. Zira rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), Muaz bin Amr'a (r.a.) Ebû Cehil'in kılıcını ve elbiselerini vermiştir. Yine Resûlullah'ın (s.a.v.) Huneyn savaşında, **"Her kim bir müşrik öldürdüğünü ispat ederse öldürdüğü kimsenin silah, elbise ve kıymetli eşyası onundur"** buyurmuştur. Bu hadîs de tenfîlin ganimetin beşte birinden değil, aslından verilmesi gerektiğine delâlet eder.

İbn-ül-Arabî şöyle der: "Bu hadîsler müşriki öldürene, öldürdüğü kimsenin silah, elbise ve kıymetli eşyasından fazla bir şey verilmesine delâlet etmiyorlar. Bunların verilmesi tenfîlin ganimetten mi, yoksa beşte birinden mi verilmesi gerektiğini de göstermemektedir. Bunun tesbiti ancak ikinci bir delille yapılabilir. Halbuki Allahu Teâlâ ganimeti beşe taksim ederek birini Resûlullah'a (s.a.v.), dört kısmını da Müslümanlara vermiştir.

Bizim mezhebimizin görüşünün sıhhatine delâlet eden bir başka hadîs de şöyledir: Rivâyete göre Hamîrî kabilesiyle yapılan gazâda Avf bin

⁵ İbn-ül-Arabî, Tefsîr-ül-Âyât-il-Ahkâm, c. 2.

Mâlik (r.a.) öldürdüğü müşrikin silah, elbise ve kıymetli eşyasını almak istedi. Fakat o sırada kumandan olan Halid bin Velid buna mâni oldu. Medine'ye dönünce Avf, Resûlullah'a durumu haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), Hz. Halid'e, **"Niçin vermedin?"** dedi. Hz. Halid de "Çok bulduğumdan vermedim ya Resûlallah" karşılığını verdi. Resûlullah (s.a.v.), **"Onları ona ver"** buyurdu. Resûlullah'ın (s.a.v.) emri üzerine Avf, Hz. Halid'in kolundan tutup çekştirerek, "Sen Resûlullah'ın (s.a.v.) dediğini yapmıyor musun?" dedi. Bu davranışı üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona kızarak Hz. Halid'e, **"Onları ona verme"** buyurdu. Sonra da Sahabe-i Kirâm'a dönerek, **"Sizin başınıza tayin ettiğim emirlere itaat etmeyecek misiniz?"** buyurdu. Eğer öldürülen kişinin eşyası ganimetin aslından sayılıyorsa, Resûlullah (s.a.v.) Hz. Halid'e "verme" demezdi. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v.) buna mâni oluşu malî bir cezâ olurdu ki bu hiçbir durumda câiz değildir.

İbn-i Müseyyib'in (rh.a.) de şöyle dediği tesbit edilmiştir: "Ganimet taksim edilmeden önce Müslümanlara verilen şey, ganimetten değil, beşte birindendir."⁶

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Sahabelerin din işlerini sorup öğrenmekte son derece hırslı davranmaları sorup öğrenmenin önemini göstermektedir.
2. Bütün hükümlerin menşei, Allah (c.c.) kelâmı ve Resûlullah'ın hadîsleridir.
3. Allahu Teâlâ Müslümanların birliğinin korunması için aralarının düzeltilmesini emir buyurmaktadır.
4. Sâdık mü'minler imânın hakikatine erdirecek sıfatlarla muttasıftırlar.
5. Dünya ve âhîret saâdeti, Allah'ın emir ve yasaklarına sımsıkı sarılmaktadır.

* * *

⁶ İbn-ül-Arabî, Tefsîr-i Âyât-il-Kur'ân, c. 2.

38. DERS

CEPHEDEN KAÇMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُولِهِمْ يُؤَمِّدِ ذُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوِيَهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كِيدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

15. Ey imân edenler! Toplu bir halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkalarınızı dönmeyin (kaçmayın).

16. Tekrar muharebe için bir tarafa çekilenin, yahud diğer bir fırkaya ulaşip mevkii tutanın hali müstesnâ olmak üzere kim öyle bir günde onlara arka çevirirse o, muhakkak ki Allah'ın gazabına uğramıştır. Onun yurdu cehennemdir. O, ne kötü bir sonuçtur.

17. Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları. Attığın zaman (habibim) sen atmadın, ancak Allah attı. (Ve bunu) mü'minleri kendinden güzel bir nimet imtihan(ı) ile denemek için (yaptı). Şüphesiz ki Allah hakkıyla işiten, kemâliyle bilendir.

18. Bu böyledir. Şüphesiz ki Allah kâfirlerin hilelerini zayıflatıcıdır.

(Enfal sûresi 15-18. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

زَحْفًا: Zehf, yılan gibi karın üstü sürünmeye veya oturduğu yerde yürümeye denir. Savaş halindeki askere bu ismin verilmesi, uzaktan bakıldığı zaman çocuğun süründüğü gibi sürünmesinden dolayıdır.

الْأَذْبَارَ: Edbâr, dübürün çoğuludur. Dübür, arkaya denir.

مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ: Muteharrifen, taharruf kökünden gelen bir sıfattır. Taharruf, bir taraftan bir tarafa dönmeye denir.

بَاءَ بَغْضٍ: Allah'ın (c.c.) gazabı ile dönmüş demektir.

مَأْوَاهُ جَهَنَّمُ: Me'vâ, barınacak yere denir.

مُوْهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ: Mûhin, mehin kökünden gelir, zayıflatma, yıpratma demektir. Keyd ise hile mânâsındadır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Bu âyetler, mü'minlerle müşrikler arasındaki ilk savaş olan bedir savaşında, mü'minlerin kalblerini kuvvetlendirmek için nâzil olmuştur. Bu savaş iki cemaati birbirinden ayırdığı gibi, imânla küfrü de birbirinden ayırmıştır. Bundan ötürü Allah **"Eğer Allah'a (imân etmiş), hak ile bâtilin ayrıldığı gün, iki ordunun birbirine kavuştuğu (Bedir) günü..."** (Enfal: 41) âyetinde bu güne **"furkan günü"** ismini vermiştir. Zira o gün küfrün karanlığı ile imânın aydınlığı birbirinden ayrılmıştır. Bu âyetlerden ise Allahu Teâlâ mü'min kurallarına düşmanın askeri ne kadar çok olursa olsun kaçmamalarını, sebat etmelerini emretmektedir. Çünkü zafer hiçbir zaman sayısal çoklukla kazanılmaz. Mü'minlere yakışacak olan kâfirlere yiğitçe karşı durmaktır.

Mü'minler dünyada aziz, düşmanlarının üzerinde gâlib olmayı veya hiçbir şeyle ölçülemeyecek olan Allah (c.c.) yolunda şehâdete kavuşmayı isterler. İşte bunun için Allahu Teâlâ mü'minlere düşmanın karşısında bozulup geri çekilmeyi yasak etmiştir. Cepheden kaçmak mü'minlerin ma'nevîyâtını kırar ve kalblerine korku düşürür.

Yalnız, Allahu Teâlâ cepheden iki şekilde geri çekilmeyi mubah kılmıştır: Birincisi, güç kazanmak kasdıyla geri çekilerek düşmana zâhiren

zayıf olduklarını gösterip kuvvetli bir taarruza hazırlanmak. İkincisi ise Müslüman askerin cephede tek kalması halinde ordunun kuvvetli kanadına iltihak için geri çekilmesidir. Bu iki halin dışında kaçmak büyük günahtır. Allahu Teâlâ bunu yasaklayarak kaçanların Allah'ın (c.c.) gazabı ile döndüklerini ve onların barınaklarının ancak cehennem olduğunu tehdid dolu bir ifade ile beyân buyurmuştur.

Allahu Teâlâ daha sonra mü'minlerin ne Bedir Savaşını ne de diğer bir savaşı silah ve sayılarının çokluğu ile kazandıklarını, ancak Allah'ın (c.c.) düşmanların kalblerine korku saldıgını beyân etmiştir. Öyleyse mü'minler her zaman ve yerde Allah'a (c.c.) tevekkül etmeli, kendilerine değil, Allah'a (c.c.) güvenmelidirler.

Mühim ve faydalı bir uyarı

Müfessirler, **“Onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü onları. Attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı..”** âyetini tefsir ederken şöyle rivâyet ederler: Resûlullah (s.a.v.) Bedir Savaşı günü ordusunu muharebe safına hazırladıktan sonra, ashâbına kuvvetli durmalarını emretti. Sonra da yerden bir avuç kum aldı. Kureyşlilere doğru dönüp “Yüzleri yansın” diyerek müşriklere doğru attı. Atılan kumun gözüne isabet etmediği tek müşrik kalmadı. Bundan dolayı da müşriklerin büyüklerinden bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da esir edildi.¹

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Cepheden kaçmak büyük günahlardandır.

Âyetin zâhiri, iki hâlin dışında savaştan kaçmanın haram olduğuna delâlet etmektedir. Bunlardan birisi güç kazanmak kasdıyla geriye çekilerek düşmana zâhiren zayıf olduklarını gösterip kuvvetli bir taarruza hazırlanmaktır. Diğerisi ise cephede tek kalan bir Müslüman askerin ordunun kuvvetli kanadına iltihak için geri çekilmesidir.

Sünnet-i Nebeviyye de cepheden kaçmanın büyük günahlardan olduğunu beyân etmektedir. Rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), **“Yedi felaketten kaçının”** buyurdu. Ashâb-ı Kirâm, “Bu felaketler nelerdir ya Resûlallah?”

¹ Bkz. Kurtubî, el-Câmi'u li-Ahkâm-il-Kur'ân; Tefsîr-i İbn-i Kesîr, c. 2, s. 307.

dediler. "Allah'a ^(c.c.) şirk koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaşta cepheden kaçmak ve iffetli mü'min kadınlara zina iftirâsında bulunmak"² buyurdu.

İkinci hüküm: Düşman ne kadar olursa kaçmak haramdır

Âyet, düşmandan kaçmanın haram olduğunu beyân etmektedir. Fakat Allahu Teâlâ, cepheden kaçmanın haram olmasını icab ettirecek düşman sayısının nispetini de **"Şimdi Allah sizden (yükü) hafifletti. Bildi ki sizde muhakkak bir zaaf vardır. O halde eğer içinizden (azîmli) sabırlı yüz (kişi) olursa iki yüzü yenerler. Eğer sizden bin (kişi) olursa iki bine galebe çalarlar Allah'ın izniyle"** (Enfâl: 66) âyetinde beyân etmiştir. Görüldüğü üzere âyet-i kerîme Müslümanlara kendilerinden iki kat fazla düşmana kadar sebatla durmalarını farz etmektedir. Halbuki daha evvel düşmanların sayısı bire on nispetinde de olsa yine düşman karşısında durmakla mükelleftiler. İşte bu âyetin hükmü, zikrettiğimiz Enfâl Sûresi 66. âyetle nesh edilerek Müslümanlara rahmet ve kolaylık olmak üzere üzerlerindeki yük, teklîf hafifletilmiştir.

Demek ki Müslümanlara sayı bakımından kendilerinden birkaç misli fazla olan düşmanla savaşmak farz değildir. Ancak kâfirler Müslümanların vatanına saldırırsa o zaman durum değişir. Böyle bir halde sayı nazar-ı itibara alınmayarak savaş yalnız erkeklere değil, kadınlara, çocuklara ve yaşlılara da farz olur. Savaşta düşmana taarruz ise bazı âlimlere göre çok az bir kuvvetle çok bir kuvvete, meselâ, bire on saldırmak câiz değildir. Zira bu taarruzda hayatları tehlikeye atmak mevzû bahistir. Bu görüş sahih değildir. Sahih olan görüş, İbn-ül-Arabî'nin de dediği gibi, bir kişinin on düşmana saldırmasını câiz kabul eden görüştür. Çünkü bu taarruzda kâfirlerin bü-yüklüğü kırılır, ma'neviyâtları sarsılır. Bu nâdir yiğitlik karşısında kâfirlerin içine korku dolar ve Müslümanların karşısında duramayacaklarını yakînen anlarlar. En doğrusunu Allah bilir.

Üçüncü hüküm: Zarûret halinde cepheden kaçmak câiz midir?

Âyetin işaret ettiği ve yukarıda zikredilen haller hâricinde zarûret karşısında cepheden kaçmak da câizdir. Düşman tarafından kuşatılma sırasında veya mücâhidlerin su ve erzak yollarının kesilmesi halinde kaçmak câizdir.

² Buhârî, el-Vesâyâ, c. 5, s. 294, Müslim, el-İmân, s. 79.

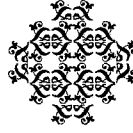
İbn-i Ömer'den (r.a.) şöyle rivâyet edilir: "Bir savaşta düşmanın karşısından kaçtık. Bu halimizle Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna nasıl çıkacağımızı düşünüyorduk. Çünkü biz, **"Allah'ın gazabıyla"** dönmüştük. Nihayet bir sabah namazından önce Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardık. Resûlullah (s.a.v.), gecenin karanlığından bizi tanımayarak, **"Gelenler kimlerdir?"** diye sordu. "Biz cepheden kaçanlarız" dedik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Hayır, siz cepheden kaçanlar değilsiniz. Siz, bize iltihak ederek kuvvet kazananlarsınız"** buyurdu. Elini öptük. O da bize, **"Ben sizin cemaatinizdenim ve Müslümanların cemaatindenim"** diyerek **"Tekrar muharebe için bir tarafa çekilenin, yahut diğer bir fırkaya ulaşıp mevki tutanın hali müstesnâ..."** âyetini okudu."³

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Mü'minler ancak i'lây-ı kelimetullah için savaşsınlar. Bu yüzden meşakatlere tahammül etmeleri lazımdır.
2. Savaştan kaçmak büyük günahlardandır. Zira bu İslâm ordusunun ma'neviyâtını bozar.
3. Zarûret hallerinde cepheden kaçılabilir.
4. Nusret Allah'tan (c.c.)dır. Mü'minler maddî sebepleri hazırladıktan sonra yalnız Allah'a (c.c.) güvenmelidirler.

* * *

³ Tirmizî ve Suyûtî rivâyet etmiştir.

39. DERS

GANİMETLERİN TAKSİM USÛLÜ HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ أَمْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ
عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41. Eğer Allah'a (imân etmiş), hak ile bâtilin ayrıldığı gün, iki ordunun birbirine kavuştuğu (Bedir) günü, kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimiz âyetlere inanmışsanız bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Resûl'ünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir.

(Enfal sûresi 41. âyet-i kerîme)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

غَنِمْتُمْ: Ganimet kökünden gelir. Ganimet, savaş yoluyla kâfirlerden alınan mala denir.

خُمُسَهُ: Humus, beşte bir demektir.

لِذِي الْقُرْبَىٰ: Resûlullah'ın Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'ndan olan yakınları.

الْيَتَامَىٰ: Müslümanların öksüz kalan çocuklarına denir.

الْمَسَاكِين: Mesâkîn, miskin kelimesinin çoğuludur. Miskin, Müslümanlardan çok fakir olanlara denir.

إِنِّ السَّيْلِ: Parası tükenen yolcuya denir.

يَوْمَ الْفُرْقَانِ: Furkan günü, Bedir savaşı gününe denir.

الْجَمْعَانِ: Cem'ândan maksat, mü'min ve müşriklerin cemaatleridir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSÎ

Ey mü'minler! Bilmiş olasınız ki savaştığınız kâfirlerden ister az, ister çok aldığınız şeyler sizin sâbit bir hakkınızdır. Onun hükmü de şöyledir: Aldıklarınızın beşte biri Allah'a (c.c.), Resûl'üne (s.a.v.), O'nun yakın akrabalarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmış yolcularadır. Onu beş hisseye taksim ediniz. Beşte birini din yolunda, Ka'be'nin tamirinde ve örtüsünde, Resûlullah'a (s.a.v.) ve hanımlarına, O'nun Haşimoğulları'ndan ve Abdülmutta-liboğulları'ndan olan akrabalarına, sonra yetimlere, sonra yoksullara, sonra yolda kalmış yolculara sarf ediniz.

Ganimetin geriye kalan beşte dört hissesini de mücâhidler arasında Resûlullah'ın beyânı üzere taksim ediniz.

Allahu Teâlâ bu taksimin imânın gereği ve Allah'ın (c.c.) emir ve hükümlerine boyun eğmenin gereği ve ihtilâfa düşerek çekişmemenin en emin yolu olduğunu beyân etmektedir. Zira Allahu Teâlâ herkese hakkı olanı taksim ederek vermiştir. Mü'minlere düşen ise Allah'ın emirlerine rıza ve yüce hükümlerine boyun eğmektir.

Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet

Allahu Teâlâ önceki âyetlerde İslâmî davete mâni olan ve yeryüzünde fitne çıkaran mütecâviz kâfirlerle savaşmayı emretmiş ve Müslüman mücâhidlere zafer vaad etmişti. Mü'minler kazandıkları zaferlerden sonra ganimet kazanıyorlardı. Allahu Teâlâ bu âyetlerle de kazanılan ganimetlerin nerelere sarf edileceğini ve nasıl taksim edileceğini, mü'minlerin arasında sürtüşme ve çekişme olmaması için, beyân buyurmuştur.

ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Ganimet ister az, ister çok, ister değerli, ister değersiz olsun mutlaka beşe taksim edilecektir. Âyette ganimet hakkında azlık ifade eden **“herhangi bir şey”** tabirinin kullanılması, bir iğne-iplik de olsa ganimetin beşe bölünmesi gerektiğini ifade etmektedir.

İkinci incelik: Ganimetin taksimi hakkındaki âyette **“Allah”** lafzının zikredilmesi, bize her şeye o muazzam isimle başlamamızı ve ganimetten bir kısmının Allah (c.c.) yolunda sarf edilmesini bildirmek içindir. Yoksa ganimetin bir hissesinin altıya bölünerek bir hissesinin Allah (c.c.) için sarf edilmesi lazım geldiğini ifade etmek için değildir. Çünkü dünya ve âhiret, hepsi, her şeyden müstağnî olan Allah’ındır.

Üçüncü incelik: Allahu Teâlâ’nın âyetin akışında **“kulumuz”** buyurmasından maksat, Hz. Muhammed’dir. Çünkü Allahü zülcelâl hazretleri bu âyette Resûl’ün (s.a.v.) ismini zikretmeyerek onun en yüce, en büyük ve en şerefli sıfatı ile anmıştır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.), **“Kulumu bir gece Mescid-i Haram’dan (alıp) Mescid-i Aksa’ya kadar götüren.”** (Nisâ: 1) âyetinde de yine ismi ile değil, en yüce vasfı olan kulluk vasfı ile zikredilmiştir. Çünkü **“kul”** kelimesinin Allah’a (c.c.) izâfe edilmesi, kulun kâmil ve şerefli olduğunu bildirir. Bu hususu âriflerden biri şiir diliyle şöyle ifade etmiştir:

*“Şerefimi öylesine yüceltti ki Allah (c.c.),
Süreyya ayaklarımın altında kaldı nerdeyse.*

*Çünkü, “Ey kullarım!” hitâbına mazhar ederek,
Hz. Muhammed’in ümmetinden kıldı beni.”*

Mühim bir uyarı

Resûlullah, Haşimoğulları ile Muttaliboğulları’nın akrabalığını kabul ettiği halde, aynı derecede yakınları olan Abdişemsoğulları ile Nevfeloğulları’nın akrabalığını kabul etmemiştir. Zira Kureys, aralarında anlaşarak Haşimoğulları’nı Resûlullah’a (s.a.v.) yardım ettikleri için Mekke’den çıkarmak gâyesiyle muhasara altına aldıkları zaman, Muttaliboğulları da Haşimoğulları gibi Resûlullah’a yardım etmişler ve O’ndan ayrılmamışlardır. Abdişems ve Nevfeloğulları ise yardım bir yana Kureys’in tarafına geçmişlerdir. Resûlullah (s.a.v.) da bunların o tarihteki yardım ve bağlılıklarını takdir edip kendisinin yakınları olarak kabul etmiştir.

ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Ganimet ile fey aynı şey midir?

Âlimler, ganimet ile feyin aynı şey olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre ganimet kâfirlerden savaş yoluyla kazanılan maldır. Fey ise yine kâfirlerden sulh yoluyla alınan mala denir. İmâm Şafîî (rh.a.) de bu görüştedir.

Diğer bazı âlimlere göre ise ganimet, savaşta alınan taşınır mallar, fey ise aynı yolla kazanılan taşınmaz mallardır. Mücâhid (rh.a.) de bu görüştedir.

Âlimlerin bir kısmı da ganimet ile feyin aynı şey olduğu görüşündedir.

Sahih olan İmâm Şafîî'nin (rh.a.) görüşüdür. Kurtubî bu konuda şunları söyler: "Bilmiş olun ki **"... Ganimet olarak aldığınız herhangi bir şey"** ifadesinden maksat, Müslümanların savaşta kâfirleri yenerek cebren aldıkları mallardır. Bu hususta âlimler ittifak etmişlerdir. Zira şariat, kâfirlerden kazandığımız mala iki isim vermiştir. Bunlardan biri ganimet, diğeri de feydir. Müslümanların kâfirlerden savaşta kazandığı mala ganimet denilmektedir. Bu isimlendirme şariatte bir örf haline gelmiştir. Fey kelimesi ise dönmek (rücû') mânâsına gelen "fa'e" kelimesinin köküdür. Bu da Müslümanların kâfirlerden savaşmadan aldıkları haraç gibi mallardır."¹

İkinci hüküm: Humus nasıl taksim edilir?

Âyet, ganimetin beşte birinin kimlere verileceğini beyân etmektedir. Bunlar, Allah (c.c.) yolu, Resûlullah (s.a.v.), hısımlar, yetimler, yoksullar, yolda kalmış yolculardır. Geri kalan dört hissenin taksiminin beyân edilmemesi mücâhidler arasında dağıtılmasına delâlet eder.

Müfessirler, ganimetin beşte birinden Allah için ayrılan kısmın nasıl ve nerelere harcanacağı hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Bazı müfessirlere göre Allah (c.c.) için ayrılan hisse yalnız Ka'be'ye sarf edilir. Çünkü âyette **"Allah'ın"** ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadede, Allah'ın kendisinin ihtiyacı olmadığına göre, İbrâhîm'e aleyhisselâm yaptırdığı ve kendisini izâfe ettiği Beyt-i Muazzama'ya harcanması lazım geldiği anlaşılır.

¹ Kurtubî, age.

2. Müfessirlerin cumhûruna göre ise **“Allah”** lafzının âyetle zikredilmesi O’na bir pay ayrılması için değil, Müslümanlara her işin başında Allah (c.c.) kelimesinin anılması gerektiğini bildirmek içindir. Bu görüşe göre, ganimetin beşte biri altı paya değil beş paya, yani Resûlullah’a (s.a.v.), hısımlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara taksim edilir.

Bazı âlimlere göre Resûlullah’ın (s.a.v.) payı, kendi öz hakkı olduğu için dilediği gibi sarf edebilir. Buna, **“Allah’ın (c.c.) bize helal kıldığı ganimet-ten ancak beşte biri benim, kalan kısmı sizindir”** hadîsi delâlet eder.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki **“Resûl”** kelimesi, **“Allah”** lafzı gibi, bir pay ayrılması için değil, her şeyin başında onun bulunması veya Allah’ın (c.c.) ismi ile beraber anılması içindir. Bu görüşe göre beşte bir hisse dörde taksim edilerek hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara verilir. Buradaki hısımlardan maksat ise Resûlullah’ın (s.a.v.) yakınlarıdır. Resûlullah’ın hısımlarının kimler olduğu konusunda da ihtilâf edilmiştir:

Bazı âlimlere göre “hısımlar”dan maksat, bütün Kureys’tir.

Bazılarına göre bundan maksat, yalnız Haşimoğulları’dır.

Bazılarına göre ise Haşimoğulları ve Muttaliboğulları’dır. Sahih olan görüş de budur. Buhârî’nin Benî Mevfel’den olan Mut’am bin Cübeyr’den rivâyet ettiği, “Abdişemsoğulları’ndan Osman bin Affan’la (r.a.) birlikte Resûlullah’a (s.a.v.) giderek, “Muttaliboğulları’na ganimetin beşte birinden verdiğin halde bize niçin vermiyorsun? Biz ve onlar size yakınlık bakımından aynıyız” dedik. **“Haşimoğulları ile Muttaliboğulları birdir. Onlar hem câhiliye devrinde hem de İslâm’da bizden ayrılmadılar”** buyurdu” hadîsi de bu görüşün sahih olduğuna delâlet etmektedir.

Bazı âlimlere göre Resûlullah’ın akrabalarına ancak fakir oldukları takdirde hisse verilir. Bu hüküm Resûlullah (s.a.v.) için de geçerlidir. Akrabalara hisse, ancak Resûlullah (s.a.v.) hayatta olduğu süre içinde verilir.

İmâm-ı A’zam’a (rh.a.) göre ganimetin beşte biri üçe taksim edilerek yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara verilir. Zira Resûlullah’ın (s.a.v.) dünyadan göçmesi ile kendi ve akrabalarının beşte birden olan hakları ortadan kalkmıştır. Bu hüküm İmâm Şafiî’den (rh.a.) de nakledilmiştir. Her iki İmâma göre beşte birden Resûlullah (s.a.v.) ve hısımlarına ayrılacak pay mes-cidlerin imarına, kadılarla askerlerin nafakasına sarf edilir.

Âyetteki **“yolcular”**dan maksat, yolda parası tükenmiş ve yardım göreceği kimsesi olmayan yolcudur. Bu yolcu kendi memleketinde zengin bile olsa durum değişmez, ona pay verilir.

Mâlikîler, yukarıda açıklanan bütün görüşlere muhâlefet etmişlerdir. Bunlara göre ganimetin beşte biri Beytülmal'e konularak âyetle ismi ve vasıfları geçenlere ve ayrıca imâmın uygun bulduğu yer ve kişilere dağıtılır. Âyetle pay sahiplerinin zikredilmesi yalnızca misâl olması içindir, yoksa beşte birin sarf edileceği yerleri tayin ve tesbit için değildir.

Mâlikîlerin delilleri: Mâlikîler görüşlerini birkaç delille ispat ederler. İbn-ül-Arabî bu delilleri şöyle sıralar:

1. “Cübeyr bin Mut'am'dan yapılan rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), Be-dir maktulleri hakkında şöyle buyurmuştur: **“Ey Cübeyr, eğer baban Mut'am İbn-i Adiyy sağ olsaydı ve bu kokmuş leşler hakkında şefaet etseydi, hiç şüphesiz ben bunları ona (diri diri ve necat fidyesi almaksızın) bağışlardım.”**²

2. Nafi İbn-i Ömer şöyle rivâyet eder: “Resûlullah'ın (s.a.v.) Necid bölgesine gönderdiği seriyyeye, getirdikleri ganimetten 12 deve düştü. Resûlullah onlara fazladan bir deve daha verdi.”³

3. Resûlullah'ın (s.a.v.) Hevezanlıların esirlerini iade ettiği ve bunların içinde beşte birin de bulunduğu rivâyetlerle tesbit edilmiştir.

4. Buhârî'nin Abdullah İbn-i Mes'ûd'dan (r.a.) rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.), Huneyn savaşında sahâbilerin bazılarını ganimetin taksiminde tercih etmiştir. Meselâ, Akra bin Habis ile Uyeyne'ye yüzer deve fazladan vermiştir. Yine Arab eşrâfından bazı kimseleri o günkü ganimet taksiminde diğerlerine tercih ederek onlara fazla pay ayırmıştır. Ashâbtan birisi, “Ben Allah'a (c.c.) yemin ederim ki bu taksimde adalet gözetilmemiştir”, dedi. Ben de ona, “Allah'ın (c.c.) ismi ile yemin ederim ki bunu Resûlullah'a (s.a.v.) haber veririm” dedim. Resûlullah'a (s.a.v.) giderek haber verdim. Resûlullah (s.a.v.), **“Allah, kardeşim Mûsâ'ya çok çok rahmet etsin. Ona bana yapılan eziyetten daha çoğu yapıldığı halde sabretmiştir”** buyurdu.

Bu hadîsler açıkça gösteriyor ki ganimetin beşte biri imâmın hakkıdır

² İmâm Kastalanî, İrşâd-üs-Sarî, c. 6, s. 272.

³ İmâm Kastalanî, age, c. 12, s. 416.

ve dilediği gibi tasarruf eder. Âyette zikredilen pay sahipleri yalnızca misâl içindir. Eğer bu pay onların istihkakı olsaydı Resûlullah bu paydan başkalarına vermezdi. Mâlikîlerin görüşü delil bakımından daha kuvvetli ve âdildir.

Üçüncü hüküm: Ganimet nasıl taksim edilir?

Âyetin zâhiri ganimetin mücâhidler arasında eşit olarak dağıtılmasına delâlet eder. Halbuki Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti bazı kimselerin taksimde diğerlerine tercih edildiğini göstermektedir. Zira Resûlullah (s.a.v.), atlı bir mücâhide iki pay verirken yaya olana bir pay vermiştir.⁴ Buhârî'nin İbn-i Ömer'den (r.a.) rivâyetine göre de Resûlullah (s.a.v.) atlı mücâhide iki, yaya mücâhide bir pay vermiştir. Cumhûr da atlıya iki, yayaya bir pay verilmesini kabul etmiştir. Zira atın belirli bir masrafı vardır. Bu masrafı da sahibi karşılar. Öyleyse atlı mücâhidin savaştaki meşakkati daha çoktur. Bu sebeple ona iki pay verilmektedir.

Dördüncü hüküm: Bu âyet Enfal Sûresi 1. âyeti nesh eder mi?

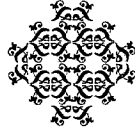
Bazı âlimler bu âyetin Enfal Sûresi 1. âyeti nesh ettiğini savunmuşlardır. Çünkü birinci âyetde ganimetin Allah'ın (c.c.) ve Resûl'ünün (s.a.v.) olduğu zikredilirken, bu âyetde ganimetin beşte dördünün mücâhidlerin olduğu beyân edilmektedir. Öyleyse bu âyet öncekini nesh etmiştir.

Sahih olan ise bu âyetin öncekini nesh etmediği yolundaki görüştür. Buna göre bu âyet öncekinin icmâlen bildirdiğini tafsîlen beyân etmektedir.

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Kanun vaz'etme ancak Allah'a (c.c.) mahsustur. Hiç kimsenin kendi başına kanun vaz'etme salâhiyeti yoktur.
2. Ganimetin beşte biri Allah yoluna ve âyetteki yer ve şahıslara dağıtılır.
3. Ganimetin beşte dördü Allah'ın (c.c.) vaz'ettiği ve Resûl'ünün (s.a.v.) tafsîlâtıyla yaptığı taksime göre mücâhidler arasında tevzi olunur.
4. Mü'minlerin bütün hayatî meselelerinde Allah'ın (c.c.) emirlerine boyun eğmesi ve Resûlullah'a (s.a.v.) itaat etmeleri îcâb eder.
5. Bedir Savaşı hak ile bâtlı, imân ile küfrü birbirinden ayıran gündür.

⁴ Dâre Kutnî.

40. DERS

KURBANLA İLGİLİ HÜKÜMLER

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاطْعَمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَيْكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

36. Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlarda size hayır vardır. O halde onlar ayakta durup boğazlanırlarken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düş(üp öl)dükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onları, şükredesiniz diye, böylece size musahhar kıldık.

37. Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah'a (yükselip) erişmez. Fakat sizden O'na (yalnız) takvâ ulaşır. Size olan hidâyetine karşı Allah'ı büyük tanımanız içindir ki O, bunları böylece size râm etmiştir. (Habibim) iyi hareket edenleri müjdele.

(Hacc sûresi 36-37. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

الْبُدْنُ: *Budne*, bedene'nin çoğuludur. Bedene ise kurbanlık deveye denir.

صَوَافٌ: *Sevâf*, saffet kelimesinin çoğuludur.

وَجَبْتُ جُنُوبَهَا: *Vecebet*, düşmek mânâsına gelir. *Cünub* ise cenb'in çoğuludur ve etrâf, yan demektir.

الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ: *Kânî* kelimesi kanaat kökünden gelir. Elindekine razı olarak kimseden bir şey istemeyen kimse demektir. *Mu'ter* ise halktan para veya mal isteyip alana denir.

Bu âyetlerin, önceki âyetlerle münâsebeti

Önceki âyetlerde Allahu Teâlâ takvâ yollarını hatırlatırken bu âyetlerinde şiarlarına ta'zîm etmeye ve vaz'ettiği hükümleri yerine getirmeye azamî derecede gayret etmeyi beyân etmektedir. Mekke'de kesilecek devenin kendi şeâirinden kılındığı ve bunun çok büyük bir yakınlaşma vasıtası olduğu bildirilmektedir. Zira onu dinî bir alâmet ve Allah'a (c.c.) taatin açık bir delili kılmıştır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allah (c.c.) icmâlen şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler! Deve kesmenizi dininizin şiarı kıldım. Onun Ka'be'de kesilmesi bir ibâdet olduğu gibi ondan yenilip yedirilmesi bakımından da hem dünyada hem de âhirette menfaat ve sevab vardır. Onlar ayakta ve bir ayaklarını da havaya kaldırmış oldukları halde kestiğiniz vakit üzerlerine Allah'ın ismini zikredin. Kesimden sonra yere düşen devenin etinden yiye ve muhtaç olduğu halde istemeyene ve ihtiyacını açıkça bildirene yedin. Onu kesim anında bile o gücüne ve cüssesine rağmen size râm etmişsinizdir. Eğer onu size râm etmeseydik gerek kesimde, gerek binmelerde ve sağmada sizin bunları yapmanıza imkân yoktu. Allah'ın (c.c.) bu sayısız nimetlerine karşı şükredin.

Allahu Teâlâ ikinci âyette de şöyle buyurmaktadır: Allah'a (c.c.) yaklaşmak için kestiğiniz develerin ne etlerinden ne de kanlarından Allah'a (c.c.) hiçbir şey ulaşmaz. Ancak O'na ulaşan sizin O'na itaatinizdeki, emirlerini

yerine getirmenizdeki takvânızdır. Zira ameller ancak takvâ ve ihlâs ölçüleriyle makbuldür. Takvâsız, ihlâssız bir ibâdet rûhsuz cesede benzer. O cesedin insana ne kadar faydası varsa bu ibâdetin de o kadar faydası vardır. Kimse, Allah (c.c.) için kesip dağıttığı etten ihlâs ve takvâ yoksa sevab alacağını zannetmesin.

Allahu Teâlâ âyetlerin sonunda mü'minlere şükretmenin farz olduğunu ve insanlara râm ettiği kurbanlık hayvanlardan dolayı Allah'a ta'zîm etmeyi hatırlatarak iyilik yapan insanları cennetle müjdelemektedir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

İbn-i Abbâs (r.a.) ve Mücâhid'den (rh.a.) rivâyet edildiğine göre Müslümanlardan bir cemaat câhiliye devrinde yaptıkları gibi kestikleri kurbanın etlerini parçalayarak Ka'be'nin etrâfına dağıtmaya ve kanıyla da Ka'be'nin duvarlarını boyamaya kalkıştığında bu âyetler nâzil oldu. Âyetler bu âdetleri yasaklayarak uygun olanın kesilen hayvanların etlerinin yenilmesi ve yedirilmesi olduğunu bildirmektedir.¹

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ mücmelen hayvanları insanlara râm etmesinin şükrü icab ettiren nimetlerinden bir nimet olduğunu beyân etmektedir. Bu nimetlerin tafsîlâtını ise “**Ellerimizin işleyip yaptıklarından kendileri için bunca davarlar yarattığımızı, bu sayede onlara mâlik olmuş bulunduklarını da görmediler mi? Biz onları kendilerine müsahhar kıldık. İşte binecekleri bunlardan, yiyecekleri bunlardandır. Bunlarda kendileri için daha nice menfaatler ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmezler mi?**” (Yasîn: 71-72-73) ve “**Davarları da (sizin fâidenize) O yaratmıştır ki bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice menfaatler vardır. Onlardan yersiniz de**” (Nahl: 5) âyetleriyle beyân buyurmuştur.

İkinci incelik: Âyetteki “**Allah'ın şiarları**”ndan maksat Allahu Teâlâ'nın kullarına vaz'etmiş olduğu kanunların uygulanmasının işaretidir. Bu kanunları Allah'a (c.c.) izâfe etmekten maksat da onların büyüklüğü içindir. Zira bu kanunların uygulanmasından maksat Allah'a (c.c.) yaklaşımdır.

¹ Suyûtî, Dürr-ül-Mensûr, Taberî, Mecma-ül-Beyân.

Bir deveyi kesmek de Allah'ın (c.c.) kanunlarına karşı olan saygıyı göstermektir. Zira bu âyetlerin nüzûlü sırasında bir devenin değeri, insanlara faydası bakımından, şimdiki bir otomobil ile aynıdır.

Üçüncü incelik: Âyetteki, **“O halde onlar ayakta dur**(up boğazlanır)**larken üzerlerine Allah'ın ismini anın”** ifadesinde develerin sığır ve koyun gibi yatırılarak kesilmediğine, ayakta dururken boğazlanarak kesilmesine işaret vardır. Çünkü devenin kesiminde en uygun şekil, Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin de beyân ettiği gibi, budur.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki **“el-büdün”** kelimesi deveyi olduğu gibi sığırı da ifade eder mi?

Âlimler **“büdün”**ün (tekili bedene) ister erkek, ister kısarak olsun deveye denildiğinde ittifak etmişlerdir. Ancak şer'î istilâhta hacca kesilen kurbanlık deveye denilmesi meşhurdur. Sığır da deve gibi yedi hisse olduğuna göre, ona da **“bedene”** ismi verilmesi hususunda fakîhler iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Hanefîler'e göre **“bedene”** deveye denildiği gibi sığıra da denir. Buna göre **“bedene”** kelimesi hacca kesilen sığır ve deveden olan kurbanlara verilen müşterek bir isimdir. Herhangi bir şahıs **“bedene”** ismiyle bir adakta bulunduğu takdirde deve kesmeyip sığır kesmesi kâfi gelir. Çünkü hüküm bakımından sığır deveye eşittir. Hanefîlerin görüşü Atâ (rh.a.) ve Saîd bin Museyyib'den (r.a.) de rivâyet edilmiştir. Hanefîlerin delilleri ise şunlardır:

a) Câbir'den şöyle rivâyet edilmiştir: Câbir, **“Biz bedeneyi yedi hisse olarak keserdik”** dedi. Bunun üzerine **“Sığır da yedi hisse olarak kesilir mi?”** diye soruldu. **“Sığır da bedenedir”** cevabını verdi.²

b) Rivâyete göre İbn-i Ömer (r.a.), **“Ben bedeneyi ancak deve ve sığır biliyorum”** demiştir.

2. İkincisi Şafîîlerin görüşüdür. Şafîîler'e göre hakikatte **“bedene”** ancak deveye denilir. Sığıra ise ancak mecâz yoluyla **“bedene”** denilebilir.

² Müslim.

Şâyet birisi bir bedene adanmış olsa deve yerine sığır kesmesi câiz değildir. Adağın üzerinden kalkması için mutlaka deve kesmesi lazımdır. Bu görüş Mücâhid'den (rh.a.) de rivâyet edilmiştir.

Şafiîlerin delili ise Câbir bin Abdullah'tan (r.a.) rivâyet edilen şu hadîstir: "Resûlullah (s.a.v.), **"Bir bedene (deve) yedi kişiye, bir sığır da yedi kişiye kâfi gelir"** buyurdu."³ Hükümleri her ne kadar aynı olsa da ayrı ayrı zikredilmeleri bunların aynı olmadığını gösterir.

Zâhir olan **"bedene"** kelimesinin deve için kullanılmasıdır. Zira Allahu Teâlâ, **"O halde onlar ayakta dur(up boğazlanır)larken..."** buyurmuştur. Yalnız deve ayakta kesildiğine göre **"bedene"** devedir. Sığır ise ayakta değil, yatırılarak kesilir. Câbir'den rivâyet edilen, "Sığır da bedenedir" sözü ile İbn-i Ömer'den (r.a.) rivâyet edilen, "Ben bedeneyi ancak deve ve sığır biliyorum" sözü sığırla devenin hükümlerinin bir olduğuna delâlet eder. Yoksa **"bedene"** kelimesinin sığırla deve arasında müşterek bir isim olduğunu göstermez. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

İkinci hüküm: Kurbanda efdal olan hangi hayvanın kesimidir?

Âlimler, kurban edilecek hayvanın ancak deveden, sığırdan, koyun ve keçiden olacağına icmâ' etmişlerdir. Kesilecek kurbanın erkek veya dişi olması fark etmemektedir. Âlimler kurbanın en efdalinin önce deve, sonra sığır, sonra da koyun olduğunda ittifak etmişlerdir. Zira deve et bakımından sığırdan ve koyundan daha fazladır. Deveden sonra da sığır daha fazla et verdiği için koyundan efdaldır.

Bir deve ve sığırı yedi kişi ortaklaşa kurban kesebilir. Koyun ise ortaklaşa kurban edilemez. Koyun ancak bir kişi tarafından kurban edilebilir.

Âlimler kurban kesecek bir şahsın bir deve veya sığırın yedide birine ortak olmasının mı yoksa kendi başına bir koyun kesmesinin mi daha efdal olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Ancak zâhir ve sahih olan görüş, fakirlerin faydası hangisinde daha çoksa onun efdal olduğudur. Deve ve sığırın yedi kişi tarafından kurban edilebileceğine Câbir bin Abdullah'tan (r.a.) rivâyet edilen **"Biz Resûlullah (s.a.v.) ile hacc sırasında deve ve sığırı yedi kişi ortaklaşa kurban ettik"** hadîsidir.⁴

³ Ebû Dâvûd.

⁴ Ahmed bin Hanbel ve Müslim, c. 2, s.955.

Haccda herkes istediği hayvanı ve istediği kadar kurban edebilir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) vedâ haccında yüz deve kurban etmiştir.

Üçüncü hüküm: Haccda kesilen kurbanın etinden yemenin hükmü

Allahu Teâlâ haccda kesilen kurban etlerinin yenilmesini, **“Allah’ın rızık olarak kendilerine verdiği dört ayaklı davarlar (kurbanlıklar) üzerine ma’lûm olan günlerde (hacc) Allah’ın adını ansınlar. İşte bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri de doyurun”** (Hacc: 8) âyetinde emir buyurmaktadır. Allahu Teâlâ’nın bu emri, zâhiri ile Temettü’ ve Kıran hacclarında kesilen kurbanların, nafîle olarak kesilen kurbanların ve hacc veya umrede işlenilen bir hatadan dolayı kesilmesi gereken kurbanların etlerinden yenilmesini şâmindir.

Fakîhler bu hususta ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır. Biz bu görüşleri özetleyerek aktarıyoruz:

Hanbelîlerle Hanefîler’e göre kurbanı kesen, Temettü’ haccı, Kıran haccı ve nafîle haccların kurbanlarından yiyebilir. Fakat haccda işlenilen hatadan dolayı kesilen kurbanın etinden kendisi yiyemez.

İmâm Mâlik’e (rh.a.) göre ise Temettü’, Kıran ve nafîle haccların kurbanları ile bir hatadan dolayı kesilen kurbanların etlerinden kurban sahibi yer. Ancak baş veya vücûdundaki bir hastalıktan dolayı ihramlı kalması tıbben mahzurlu olan hacı ihramdan çıkarak cezâ kurbanı keser. İşte bundan ve hacc esnasında av yapmışsa buna karşılık keseceği cezâ kurbanından ve bir de Mekke fakirlerine hacc mevsimi kesmek üzere nezr edilen kurbanın etinden yiyemez.

Şafiîler’e göre Temettü’ haccının, Kıran haccının, cezâ kurbanının, av cezâsının ve nezir kurbanının eti sahibi tarafından yenilemez. Kurban sahibi yalnız nafîle olarak kestiği kurbanın etinden yiyebilir.

İmâmlar arasındaki ihtilâfın kaynağını Temettü’ ve Kıran haccında kesilen kurbanın sebebi konusundaki görüş farkı meydana getirmektedir. Cumhûra göre bu kurban, şükretmek için vâcibtir. Bundan ötürü de kesen, kurbanın etinden yiyebilir, İmâm Şafiî’ye (rh.a.) göre ise kurban cezâ olarak kesilir. Bu yüzden de kurbanı kesen, kurbanın etinden yiyemez. Bu husustaki tafsîlât fıkıh kitâblarında vardır.

Dördüncü hüküm: Haccda ki kurbanın kesim yeri ve zamanı

Âlimlerde haccda kesilen kurbanın zamanı konusunda ihtilâf vardır.

İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre haccdaki kurbanın kesim zamanı Kurban Bayramının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Teşrik günleri, kesim günleridir"**⁵ buyurmuştur. Şâyet bayram günlerinde kesilemez ise kaza edilir. Fakat gecikildiği için günaha girilmiş olur.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre hacc kurbanının kesim günleri, ister vâcib, ister nafîle olsun, bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günüdür. Bayramın dördüncü günü kurban kesilmesi sahih değildir.

Hanefîler ise Temettü' ve Kıran haccında kesilecek kurbanın kesim günleri konusunda Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşünü aynen kabul etmektedirler. Fakat nezir, cezâ ve nafîle kurbanlarının yalnız bayram günlerinde değil diğer günlerde de kesilebileceği görüşündedirler.

İmâm Nehâî (rh.a.), hacc kurbanının kesim vaktinin bayramın birinci günü başladığı ve son güne kadar devam ettiği görüşündedir.

Hacc kurbanının kesim yeri ise kurban ister vâcib, ister nafîle olsun, Mekke harîmidir. Zira Allah, **"Ey imân edenler! Siz (hacc veya umre için) ihramlı bulunurken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse üzerine öldürdüğü o hayvanın benzeri bir cezâ vardır ki Ka'be'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir"** (Mâide: 95) ve **"...Kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin"** (Bakara: 196) buyurmuştur.

Kurban kesim yerini Resûlullah (s.a.v.) da **"Mina'nın her yeri kurban kesim yeridir. Müzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir. Mekke-i Mükerre-me'nin her yeri yol ve kesim yeridir"**⁶ hadîsiyle beyân etmiştir. Öyleyse Mekke harîminin herhangi bir yerinde kurban kesilmesi câizdir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Haccda kurban kesmek ve bu kesime ta'zîm göstermek Allah'a (c.c.) yaklaşmanın bir yolu ve İslâm'ın şiarlarından biridir.

⁵ Ahmmed bin Hanbel, Müsned, c. 3, s. 326.

⁶ Ebû Dâvûd, s. 2324, Tirmizî, s. 697, Câmi'-ül-Usûl, c. 6, s. 278.

2. Hacc ve diğer kurbanlar ancak deve, sığır ve koyundan olur.
3. Devenin kesiminde efdal olan ayakta boğazlama, sığır ve koyunlarda ise yatırarak kesmedir.
4. Kurban kesmekten maksat, fakirlere yardım ve takvâdır.
5. Haccda kesilen kurban, İsmail aleyhisselâm'ı kurban etmek istediğinde İbrâhîm aleyhisselâm'a Hz. İsmail yerine gönderilen koç hâdisesini temsil etmektedir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ gerek hacc ve gerek normal kurbanın kesilmesini dinin şeâirinden kılmıştır. Müslüman kurban kesmekle Allah'a (c.c.) yaklaşır ve O'nun rızası ve mağfiretine nâil olur. Kurban ayrıca hacc esnasında işlenilen hatalardan dolayı girilen günahlara da keffâret olur. Kurban, Müslümanın sözünde, fiilinde ve amellerinde ihlâsın işaretidir.

Müslüman kestiği kurban üzerine yalnız Allah'ın (c.c.) ismini anar. Bundan kasıt Allah'ın (c.c.) rızasıdır. Nitekim Allahu Teâlâ, **“De ki: Şüphesiz benim namazım da ibâdetlerim (kurban) da dirilmem de ölümüm de hiçbir ortağı olmayan âlemlerin Rabbi Allah'ındır”** (En'âm: 162) âyetinde bütün ibâdetlerin yalnız kendisi için yapılması gerektiğini emretmiştir. İbâdetlerde yalnız Allah'a (c.c.) teveccüh, ihlâsın âdet edinilmesine olduğu kadar, **“Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah'a (yükselip) erişmez. Fakat sizden O'na (yalnız) takvâ ulaşır”** âyetinin işaret ettiği gibi takvâ mertebesinin kazanılmasına da vesile olur.

Müşrikler ise kurbanlarını putlara, onlardan menfaat beklemek ve gelecek musibetlerden korunmak için keserlerdi. Mü'minler yalnız Allah (c.c.) için kurban keser ve bununla da Allah'a (c.c.) hâlisâne ibâdet ettiğini göstermiş olur. İslâm haccda kesilen kurbanla kalblerin takvâsı arasında bir bağ kurmuştur. Çünkü haccdaki ibâdetin maksadı da takvâdır. Haccdaki ibâdet ile şiarlar, yalnız Allah'a ibâdet etmenin işaretleri olduğu gibi İbrâhîm aleyhisselâm'ın oğlu İsmail aleyhisselâm'ı yalnız Allah'ın emrine boyun eğerek, **“Artık o (oğul İbrâhîm) yanında koşmak çağına erince (babası), “Oğulcağzım” dedi, “Ben seni rüyamda boğazlıyor görüyorum. Bak artık ne düşünürsün” (Oğlu) dedi: “Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.” Vaktâ ki bu sûretle ikisi de**

(Allah'ın emrine) **râm oldular.** (İbrâhîm) **onu alını üzere yıktı.** Biz ona: **“Ya İbrâhîm, rüyana sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyi hareket edenleri böyle mükâfâtlandırırız” diye nida ettik. Hakikat bu, apaçık ve kat’î bir imtihandı. Ona büyük bir kurbanlık fide verdik”** (Sâffât: 102-03-104-105-106-107) âyetlerinde görüldüğü gibi kesmeye götürdüğünde Allah tarafından gönderilen fidyeyi temsil ve baba oğulun Allah'ın emrine karşı göstermiş oldukları takvâ ve teslimiyetin tekrar edilmesi ve yeniden yaşatılması mânâsını taşır. İşte bu Allah'ın kudretini gösteren açık mucizelerdendir. Kurban Allah için fakirlerin ve mü'minlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına vesile olan bir sadakadır.

* * *

NÛR SÛRESİNE GİRİŞ

Bu mübârek sûre, toplumun çekirdeğini meydana getiren aile ile ilgili hükümleri, yani İslâm'ın aile sistemini ihtivâ eder. Bu mevzû sınırları içinde yabancı bir eve girerken izin istemek, erkeklerin yabancı kadınlara bakmamaları ve kadınların iffetlerini korumaları gibi ictimâî edebler ile birbirlerinin mahremi olmayan kadın ve erkeklerin bir araya gelmeleri, görüşüp konuşmaları gibi haramlar izah edilmektedir. Müslüman bir aile için uygun olan örtünme ve mânevî temizlik gibi aile ve cemiyeti ahlâksızlıklardan koruyarak ıslah olmalarına vesile olacak hükümler de beyân edilmektedir.

Bu sûrede ayrıca zina ve zina iftirâsının cezâları, erkeğin bizzat kendi karısını fâhişlikle itham etmesinin cezâsı da bildirilmektedir. Bu hükümlerin vaz'edilmesindeki kasıt toplumun anarşiden, fesattan, haysiyetsizlik ve şerefsizlikten, neslin bozulmasından korunmasıdır. Özet olarak bu sûre, diğer bir yönüyle gerek namus, gerek şeref bakımından aileye gelecek tehlikeleri önleyici ahlâkî hükümler getirmektedir.

Bu hükümler ailede uygulanmazsa fuhuş ve diğer benzeri ahlâksızlıklar topluma sirayet eder ve önlenmesi imkansız hale gelecek kadar yaygınlaşır. Zira aileyi fertler, cemiyetleri de aileler teşkil eder.

Nûr Sûresi ayrıca çok yüksek ahlâkî hükümler de ihtivâ etmektedir. Bu hükümler üzerine kurulan aile ve cemiyetlerin sağlam bir yapıya kavuşmaması mümkün değildir. Gerek ictimâî ve ahlâkî, gerekse iktisâdî ve siyâsî yönlerden güçlü fertlerden teşekkül etmiş güçlü bir aile, güçlü ailelerden de kuvvetli bir toplum meydana gelir.

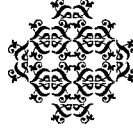
Kurtubî, bu sûre hakkında şunları söyler: "Bu sûrenin zikrettiği hükümlerin gâyesi temiz bir neslin vücûda gelmesidir. Bu yüzden Hz. Aîşe,

“Hanımlarınızı evlerinize getirmeden önce Nûr Sûresi’ni okutun, öğretin yuvanızı sonra kurun” buyurmuştur.”¹

Sûreye “Nûr” isminin verilmesi, ihtivâ ettiği hükümlerle iffet ve namusların, soyların korunmasını garantiye aldığı içindir. Bu yalnız Allah’ın (c.c.) peygamberlere vahyettiği âyetlerle mümkündür. Allah (c.c.), kendi sehâvetinin feyzinden varlığın üzerine akıtmış olduğu rahmetiyle mü’min kullarının kalblerini âdeta bir nura çevirmektedir.

* * *

¹ Kurtubî, Tefsîr, c. 12, s. 185.

41. DERS

ZİNA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾
الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾
الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

1. Bu indirdiğimiz ve hükümlerinin tatbikini farz kıldığımız bir sûredir. Onda açık açık âyetler indirdik. Ta ki iyice belleyip ibret alasınız.

2. Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara Allah'ın dinini tatbik hususunda acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına bu cezâlarına şâhid olsun.

3. Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz. Zina eden kadını da zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkası nikahlamaz. Bu sûrette evlenmek mü'minler üzerine haram kılınmıştır.

(Nur sûresi 1-3. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

سُورَةٌ: Sûre, lügatte yüksek yere denir. İstılâhta ise âyetlerden meydana gelen, başı ve sonu bulunan müstakil Kur'ân parçalarına denir.

أَنْزَلْنَاهَا: Enzelnâ, inzâl kökünden gelen bir fiildir. Âyetlerin gelişine inzâl veya nüzûl denir. İnzâl ve nüzûl, yukarıdan aşağıya geliştir. Bu tabir Kur'ân-ı Kerîm'in Allah (c.c.) tarafından geldiğine de delâlet eder. Buradaki mânâsı ise "Bizim sana vahyettiğimiz" demektir.

وَفَرَضْنَاهَا: Farz kökünden gelen bir fiildir. Farz, katı bir nesneyi kesmeye denir. Âyetteki anlamı da herhangi bir şeyi en kâmil bir şekilde kabul ettirmek demektir.

آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ: Âyât, âyet'in çoğuludur. Âyet, Kur'ân'ın sûrelerini meydana getiren, başı ve sonu bulunan, bir veya daha fazla cümleden mürekkep kelâmdır. Âyet, alâmet anlamına geldiği gibi, Allah'ın (c.c.) kudretine delâlet eden şeylere de denir.

تَذَكَّرُونَ: Tezekkür kökünden gelen bir fiildir. Tezekkür, insan hâfızasından çıkan herhangi bir şeyin tekrar hâfızaya dönmesine denir. Buradaki mânâsı ise ibret almaktır.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي: Bunlar zina kökünden gelen birer sıfattır. Zina haram olan cinsî münâsebete denir. Şer'î istılâhta ise bir erkeğin nikahsız olarak bir kadınla yapmış olduğu cinsî münâsebettir.

فَاجْلِدُوا: Celd kökünden gelen bir fiildir. Sopa veya kamçıyla vurmaya mânâsına gelir.

رَأْفَةً: Re'fet, sevgi ve şefkat demektir.

طَائِفَةً: Tâife, tavaf kökünden gelen bir sıfattır. Tavaf, bir şeyin etrâfında dönmeye denir. Âyetteki mânâsı, suçlunun etrâfında bir topluluğun dönmesidir. Bu toplumdan maksat, suçun sonucunu görmek ve ibret almak için suçlunun cezâlandırılmasına insanların şâhid edilmesidir.

لَا يَنْكِحُ: Nikah kökünden gelen bir fiildir. Nikah, âyetle akid mânâsındadır.

مُشْرِكَةً: Şirk kökünden gelen bir sıfattır. Hiçbir semâvî dine inanmayan mânâsına gelir.

وَحَرَّمَ ذَلِكَ: Allahu Teâlâ mü'minlere zinayı haram kılmıştır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ bu sûrede inzâl buyurduğu âyetlerde mü'min kullarına bazı hükümler, edebler, hikmetli dersler ve en güzel ahlâkî esaslar vaz'etmekte ve bunlarla onların dünya ve âhîret saâdetlerini tanzim ettiğini haber vermektedir. Allahu Teâlâ sûrenin başlangıcında şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler! İnzâl ettiğim bu sûre, Kur'ân-ı Kerîm'in en çok ahkâm ihtivâ eden sûresidir. Bu hükümleri uygulamanız ve gösterdiği terbiye yolları ile terbiye edilmeniz için gönderiyoruz. Yoksa yalnızca okumanız için indirmedik. Bu sûreyi ancak onun hükümleriyle amel etmeniz ve bu yolla diğer insan ve cemiyetlere ışık tutmanız, onun apaçık âyetlerinden, hikmetli delilleriyle Allah'ın büyüklüğüne delâlet eden alâmetlerden ibret almanız için indirdik. Bu sûrenin ihtivâ ettiği âdil kanunları tatbik ederseniz cemiyetinizi saâdete ve en insanî hayata kavuşturursunuz.

Allahu Teâlâ'nın vaz'ettiği hükümlere uyarak zina edenleri yüzer sopa ile cezâlandırmanız ve bunu uyguladığınız zaman, suçlulara en küçük bir acıma göstermeyerek azaplarını hafifletmeyin. Zira zina, şefkat göstererek hafifletilebilecek, affedilebilecek bir günah değildir. Onun insanların şeref ve haysiyetlerini nasıl zedelediğini, nesli nasıl bozduğunu, insanlık şerefine nasıl saldırdığını, sokaklara anarşiyi nasıl saldırdığını bilenler elbette zinanın nasıl büyük bir günah olduğunu bilirler. Çünkü zina, sokakları basını, soyunu bilmeyen, tanımayan insanlarla doldurur. Bunları idrak eden mü'min, elbette Allahu Teâlâ'nın zâni için vaz'ettiği cezâyı uygularken şefkat göstererek hafifletmez. Cezânın uygulanmasına herkesin şahid olarak ibret almasını ister. Çünkü uygulanan cezânın görülmesi suçun işlenilmesi için en büyük engeldir.

Allahu Teâlâ daha sonra şöyle buyurmaktadır: Zina eden bir erkek

ancak kendi gibi zina eden bir kadınla evlenebilir. Zina eden bir erkeğin namuslu ve iffetli bir kadınla evlenmesi mümkün değildir. Zina eden bir kadın da ancak kendi gibi ahlâksız ve zina eden bir erkekle evlenebilir.

Allahu Teâlâ zinayı, cemiyete tamiri imkansız zararlar doğuracağı için kesin sûrette haram kılmıştır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

Müfessirler, bu âyetlerin nüzûlü için birçok sebepten bahsederler. Biz bunların en sıhhatli olanlarını naklediyoruz:

1. Rivâyete göre Mersed bin Ebî Mersed denilen bir adam vardı ve Mekke'den Medine'ye esir taşırdı. Mersed'in Mekke'de Anâk adlı fâhişe bir dostu vardı. Mersed, bir esiri taşımak için Mekke'ye gitmişti. Şöyle anlatır: "Mehtaplı bir gecede geldim ve bir duvarın gölgesinde durdum. Anâk da geldi ve karaltımı gördü. Yanıma yaklaşınca beni tanıdı ve "Sen Mersed misin?" diye sordu. "Mersed'im" diye cevap verdim. "Merhaba, hoş geldin" dedi. "Bu geceyi bizim yanımızda geçir" Ben de "Ey Anâk! Allah (c.c.) zinayı haram kıldı" dedim. Bunun üzerine Anâk, "Ey oba halkı! Bu adam esirlerinizi kaçırıyor" diye bağırdı. Sekiz kişi peşime düştü. Handeme yolunu tuttum, Bir kaya kovuğuna veya mağaraya girerek gizlendim. Onlar yanıma kadar geldiler, başıma dikildiler. Hatta bevl ettiler ve suları başımın üzerine aktı. Fakat Allah (c.c.) onların gözlerine beni göstermedi. Geri döndüler. Ben de kaçıracağım esiri alarak Medine'ye döndüm. Resûlullah'a geleerek, "Ya Resûlallah (s.a.v.), Anâk'la evlenebilir miyim?" diye sordum. Resûlullah (s.a.v.) sustu ve bir cevap vermedi. Sonra, **"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz..."** âyeti nâzil oldu. Resûlullah (s.a.v.), **"Ey Mersed, Anâk'la evlenme"** buyurdu."¹

2. Ümmü Mehzûl isminde bir kadın vardı. Bu kadın para karşılığı zina ederdi. Sahabe-i Kirâm'dan birisi bu kadınla evlenmek istedi. Bunun üzerine, **"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz..."** âyeti nâzil oldu.²

3. Ashâb-ı suffa denilen sahâbilerin evleri olmadığı gibi yanında kala-

¹ Tirmizî, s. 3176, Ebû Dâvûd s. 2071, Nesâî, Nikâh, s. 6166, Hâkim, s. 21396.

² Suyûtî, Dürr-ül-Mensûr, c. 5, s. 19.

cakları kimseleri de yoktu. Bunlar gündüzleri rızıklarını ararlar, gece de Mescid-i Saâdet'in avlusunda kalırlardı. O tarihte Medine'de alenen ücretle zina eden kadınlar vardı. Suffa ashâbından bazıları bir barınak sahibi olmak düşüncesiyle bu kadınlarla evlenmek istediler. Bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu.³

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Fahreddin Râzî şöyle der: "Allahu Teâlâ bu sûrenin başında birçok hüküm ve cezâ beyân ederken sonunda da tevhid delillerini zikretmiştir. Sûrenin başındaki "**fereznâhâ**" (farz kıldığımız) ifadesi hükümlere işaret ederken, "**Onda açık açık âyetler indirdik**" ifadesi de tevhid delillerine işaret etmektedir. "**... İbret alınız...**" ifadesi de bunu teyid eder. Zira henüz hükümler ma'lûm değil ki ibret alınabilsin. Öyleyse bu ifade, "**Açık açık âyetler**" ifadesinin tamamlayıcısıdır."

Alûsî, "Fahreddin Râzî'nin bu yorumu çok güzeldir" der.⁴

İkinci incelik: Allahu Teâlâ sûrenin başında zinanın hükümlerini beyân ederken söze kadınlarla, hırsızlıkla ilgili hükümleri bildiren âyetlerde de erkeklerle başlamıştır. Bunun hikmeti şudur: Kadının zinası daha çirkin ve sonuçları bakımından daha kötüdür. Zira kocasının iffetini kirlettiği gibi neslin bozulmasına da sebep olmaktadır. Aile fertlerini lekelemektedir. Gebe kalması halinde de işlediği suçu herkese alenen göstermiş olmaktadır. Bu bakımdan kadının zina etmesi, erkeğin zinasından daha çirkindir. Hırsızlık ise umûmiyetle erkekler tarafından işlenen bir günahdır. İşte bu sebeple zinâda önce kadınlar, hırsızlıkta da önce erkekler zikredilmiştir.

Üçüncü incelik: Âyette zina edenlerin cezâsında doğrudan "vurmak" fiili değil "**cilde vurmak**" fiili kullanılmıştır. Bundan maksat, suçu işleyenin acı çekmesini temin etmektir. Zâni veya zâniye acı çekmeli ki bu ona bir ders olsun ve bir daha işlemez. Başkaları da uygulanan cezâdan ibret alsınlar. Âlimler, zina eden bekar erkeğin yalnız donu kalana kadar soyulmasını, kadının ise vücûd hatlarını belli etmeyen tek bir elbise ile bırakılmasının gerektiğini söylerler. Bunun sebebi cezâ olarak vurulan sopaların çıplak vücûdu incitmesi, dolayısıyla hem suçlunun hem de seyredenlerin ibret

³ Kurtubî, Tefsîr, c. 12, s. 168.

⁴ Alûsî, Rûh-ül-Meânî, c. 18, s. 74.

alarak böyle kötü bir fiile teşebbüs etmemelerinin temin edilmesidir.

Dördüncü incelik: Kurtubî şöyle der: “Yalnız “zani” kelimesi kâfi gelirken **“zina eden kadın”** ve **“zina eden erkek”** tabirlerinin beraberce kullanılması, cezânın yalnız erkeğe veya yalnız kadına olduğunun sanılmaması içindir.”⁵

Beşinci incelik: “Eğer Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız...” ifadesinden maksat, mü’minlerin hamiyet ve izzeti nefislerini tahrik ederek hükümlerin kâmil bir şekilde infaz edilmesine çalışmalarını temin etmektir. Yoksa, zâten Kur’ân-ı Kerîm’in muhatabı mü’minlerdir.

Altıncı incelik: Alûsî, **“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz...”** âyetini tefsîr ederken, “Zina öylesine çirkin bir fiildir ki bu fiili işleyen bir erkek ancak aynı çirkin fiili işleyen bir kadınla veya ancak müşrik bir kadınla evlenebilir. Zira iffetli bir erkek arslan gibi gayret sahibidir. Arslanlar köpeklerin su içtiği yerden su içmezler. Çünkü köpekler o suyu kirletmişlerdir” der.⁶

Yedinci incelik: İkinci âyette önce kadınlar, zikredildiği halde sonrakinde önce erkekler zikredilmektedir. Bunun hikmeti şudur: İlk âyette zina fiili ve cezâsı beyân edilmektedir. Bu kötü fiilde kadının mesuliyeti daha fazladır. Çünkü kadın istemezse hiçbir erkek onu zinaya razı edemez. Buna karşılık kadınlar tavırlarıyla, giyiniş ve süslenişleriyle erkekleri, bilhassa gençleri zinaya teşvik ve tahrik ederler. Bununla birlikte erkeklerin suçu da hafif değildir. Fakat kadınların payı daha da büyüktür.

Üçüncü âyette ise erkek önce zikredilmiştir. Çünkü burada nikah mevzû edilmektedir. Nikahta erkek öncelik taşımakta, kadın erkekten sonra gelmektedir. Allahu Teâlâ kitâbının esrârını en iyi bilendir.⁷

Sekizinci incelik: Allahu Teâlâ’nın âyette **“zani”** ile **“müşrik”** kelimelerini bir arada zikretmesi, zinanın ictimâî günahlarının en büyüğü olduğunu göstermektedir. Çünkü zina ailenin temellerini yıkar ve cemiyeti feshada uğratar. Nitekim Kur’ân’ın diğer bir yerinde, **“Onlar ki Allah’ın yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah’ın haram kıldığı cana hak-**

⁵ Kurtubî, Tefsîr, c. 12, s. 160.

⁶ Alûsî, age, c. 18, s. 84.

⁷ Tefsîr-ül-Vazîh, c. 18’den özetle.

sız yere kıymazlar. Zina etmezler” (Furkan: 88) âyetinde de zina, şirk ve adam öldürmekle bir arada zikredilmiştir.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: İslâm’ın başlangıcında zinanın cezâsı nasıldı?

İslâm’ın başlangıç devrinde zinanın cezâsı geçici ve çok hafifti. Zira halk o zaman İslâm’a yeni yeni giriyordu ve câhilî âdetlerden tam olarak kurtulmuş değillerdi. Zâten Allahu Teâlâ hükümleri, esaslı bir şekilde yerleşmesi için tedricî olarak vaz’etmiştir. Bu şekilde, gerek bu hükümlerin uygulanmasında ve gerekse halkın şer’î kanunları kabul etmelerinde kolaylık sağlanmıştır. Bunun en bariz şekli, içkinin ve faizin haram kılınmasında görülmektedir.⁸

Allahu Teâlâ İslâm’ın başlangıcında zinanın cezâsını, **“Kadınlarınızdan fuhşu irtikap edenlere karşı aranızdan dört şâhid getirin. Eğer şahâdet ederlerse onları ölüm alıp götürünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde alıkoyun** (insanlarla ihtilâftan men edin). **Sizlerden fuhşu irtikap edenlerin her ikisini de eziyete koşun. Eğer tövbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlar(a eziyet)’ten vazgeçin. Çünkü Allah tövbeleri en çok kabul eden, en çok esirgeyendir”** (Nisâ: 15-16) âyetlerinde beyân buyurmuştur. Görülüyor ki zina eden bir kadın, oturduğu evde hapsedilerek ölünceye kadar dışarı çıkmasına müsaade edilmiyor. Erkeğin cezâsı ise aşağılanmaktır. Ona iş verilmez, adam yerine konulmaz ve onunla alış veriş yapılmazdı.

Daha sonra bu âyet, mevzûumuz olan âyetle nesh edilmiştir.

Görülüyor ki İslâm’ın başlangıcında zinanın cezâsı had değildi. Çünkü, **“Kadınlarınızdan fuhşu irtikap edenlere karşı aranızdan dört şâhid getirin. Eğer şahâdet ederlerse onları ölüm alıp götürünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde alıkoyun...”** âyeti-nin de işaret ettiği gibi fuhşun cezâsı ta’zîrdi. Sonra bu ta’zîr cezâsı en şedîd bir cezâ ile değiştirilerek bekarlara yüz değnek, evlilere ise recm (taşlanarak öldürülme) emredildi.

Ubâde bin Sâmid’den şöyle rivâyet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) şöyle

⁸ İçki ve faizin haram kılınması önceki derslerde açıklanmıştır.

buyurdu: **"Hükümleri benden alınız. Allah zina edenlere bir nizâm vaz'etti: Zina eden bekarlara yüz sopa ve bir sene sürgün, zina eden evlilere ise yüz sopa ve recm."**⁹

İkinci hüküm: Bekar ve evlilerin zina cezâları nelerdir?

İslâm kanunları zina suçunda bekarlar ile evlilerin arasında bir ayrım yaparak zina yapan bekarlara yüz sopa vurulmasını, evlilere ise daha ağır bir cezâ, ölünceye kadar taşlanılmalarını emretmiştir. Zira evlilikten sonra zina etmek İslâm nazarında bekarların zinasına göre daha çirkin ve ağır bir suçtur. Çünkü evli, beşerî arzusunu tatmin için meşrû' bir yola sahipken gayri meşrû' bir yola tevessül ederek başkasının nesebini bozduğu için cezâsı daha şiddetlidir.

Sopa cezâsı kesin bir Kur'ânî nassla sâbittir

Zira Allahu Teâlâ, **"Zina eden kadınla zina eden erkekten her biri-ne yüzer değnek vurun"** buyurmaktadır. Bu âyet zina edenlerin evli veya bekar olduklarını belirtmemektedir. Fakat Ubâde bin Sâmîd'den (r.a.) de rivâyet edilen hadîs, evli ile bekarları birbirinden ayırarak cezâlarını tayin etmiştir. Zâten Resûlullah'ın (s.a.v.) başta gelen görevlerinden biri de Kur'ân'daki ahkâm âyetlerini ümmetine lâıyık üzere açıklamaktır. Nitekim Allahu Teâlâ, **"(Habibim) biz sana da Kur'ân'ı indirdik. Ta ki insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlatsın ve ta ki onlar da iyice fikirlerini kullansınlar"** (Nahl: 44) âyetiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) bu vazifesini açıkça ifade etmiştir.

Recm, Mütevâtir Sünnet'le sâbittir

Recm ise Resûlullah'ın (s.a.v.) mütevâtir hadîsleriyle sâbittir. Çünkü gerek Resûlullah'ın (s.a.v.) fiilî hadîslerinde, gerekse kavî hadîslerinde ve Sahabe-i Kirâm ve tâbiînin icmâ'ı ile de sâbittir. Bu tevâtür öyle bir dereceye ulaşmıştır ki hiçbir şüphe kalmamıştır. Resûlullah'ın (s.a.v.) Muaz ve Gamidiye gibi kimselere recmi uyguladığı tevâtüren tesbit edilmiştir. Ondan sonra da râşid halifeler recmi uygulamışlar ve evli zânilerin cezâsının recm olduğunu ilan etmişlerdir. Daha sonra da bütün fakîhler her zaman ve her yerde recmin Allah'ın (c.c.) kesin bir kanunu olduğu gibi Resûlullah'ın (s.a.v.) da uyul-

⁹ Müslim, s. 1690, Ahmed, Müsned, c. 5, s. 318, Ebû Dâvûd, s. 4415, Tirmizî, s. 1434, Câmi'-ül-Usûl, c. 2, s. 84.

ması farz olan sünneti olduğunu delilleriyle tesbit etmişlerdir. Bu hükme günümüze kadar hiç kimse muhâlefet etmemiştir. Ancak İslâm'dan sapan hâricîler fırkası müstesnâ.

Hâricîlerin Delilleri

Hâricîler, recmin meşrû' olmadığını kendilerine göre deliller getirerek iddia ederler. Hâricîlerin delilleri şunlardır:

1. Recm, şüphesiz cezâların en ağındır. Şâyet meşrû' olsaydı Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmesi gerekirdi. Kur'ân'da zikredilmemesi onun gayri meşrû' bir cezâ olduğuna delâlet eder.

2. Cârîyenin haddi hür kadının haddinin yarısıdır: **“Onlar evlendikten sonra bir fuhuş irtikap ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezânın yarısı.”** (Nisâ: 25) Recm ise ikiye bölünemediğinden hür bir kadına uygulanması da sahih olamaz.

3. **“Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun”** âyetinin hükmü umûmîlik ifade eder. Hiçbir delil olmaksızın bundan evlilere recm cezâsı ve başka bazı hükümler çıkarmak Kur'ân'ın zâhiri-ne muhâlifdir.

Hâricîlerin delilleri, yalnızca kendilerinin Resûlullah'ın (s.a.v.) en mühim görevinin açıklama olduğunu bilmediklerine, Kur'ân'ın esrârına vâkıf olmadıklarına ve son derece câhil olduklarına delâlet eder.

Hâricîlerin Delillerine Reddiye

Sünnet ve Cemaat Ehli Hâricîlerin delillerini çok kesin delillerle reddederek İslâm'a iftirâ atanları dilsiz hale getirmiştir. Şimdi sünnet ehlinin delillerini özetleyerek nakledelim:

1. Recmin Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmeyişi onun gayri meşrû' olduğuna delâlet etmez. Çünkü birçok şer'î hüküm Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmemiştir. Bunları kendisine uymamız farz olan Resûlullah (s.a.v.) açıklamıştır. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Peygamber size ne veriyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının”** (Haşr: 7) buyurmaktadır. Bu âyetten anlaşılıyor ki Resûlullah (s.a.v.) bize Allah'ın (c.c.) emirlerini tebliğ edicidir. Onun her getirdiği de mutlaka her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan Allahu Teâlâ'nın yüce vahyi iledir. Zira Allahu Teâlâ, **“Kendi hevâsından**

söylemez O. O, kendisine (Allah'tan) ilkâ edilegelen bir vahiyden başkası değildir" (Necm: 3-4) buyurmaktadır. Öyleyse Resûlullah'ın (s.a.v.) uyguladığı recm cezâsı nasıl olur da gayri meşrû' olur? Onun yaptıkları ve söyledikleri yukarıdaki âyetlerde de ifade edildiği gibi kendi hevâsından değil, Allah'ın (c.c.) ilkâ ettiği vahiy iledir. Vahiy ile olan bir şeyse meşrû'dur.

Hâricîler Resûlullah'ın (s.a.v.) en mühim vazifesinin beyân olduğunu bilmiyor olmalılar. Allahu Teâlâ, "(Habibim) **biz sana da Kur'ân'ı indirdik. Ta ki insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın ve ta ki onlar da iyice fikirlerini kullansınlar**" (Nahl: 44) âyetinde Resûlullah'ın (s.a.v.) en mühim vazifelerinden birinin beyân (açıklama) olduğunu ifade etmiştir. Ubâde bin Sâmîd'den (r.a.) rivâyet edilen, "**Hükümleri benden alınız. Allah zina edenlere bir nizâm vaz'etti: Zina eden bekarlara yüz sopa ve bir sene sürgün, zina eden evlilere ise yüz sopa ve recm**" hadîsi âyetin de bildirdiği gibi Resûlullah'ın (s.a.v.) mühim görevi olan bir beyânı, açıklamasıdır. Öyleyse bu hadîs zina eden evlilerin recmedilmesi hükmüne kesin bir nasıttır. Zâten Allah'ın Resûlülüğü (s.a.v.) "**Haberiniz olsun! Kur'ân'la birlikte bana bir misli daha verilmiştir**" hadîsiyle pak sünnetinin Allah'tan bir vahiy olarak geldiğine işaret etmiştir.¹⁰

Bu âyet ve hadîsler açıkça gösteriyor ki Resûlullah'ın (s.a.v.) yaptığı ve söylediği her şey yine Allah'ın (c.c.) vaz'ettiği teşrî'îndendir. Bu hükümlere uymak da kesin olarak farzdır.

2. "**Onlar (câriyeler) evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezânın yarısı**" (Nisâ: 25) âyeti, hâricîlerin "recm meşrû' değildir" iddialarına delil olamaz. Âyet, buradaki cezânın recm değil sopa olduğuna delâlet eder. Zira âyette bir yarılama vardır ve şüphesiz Allah (c.c.) recmin ikiye bölünmeyeceğini bilir. Bir insanı yarı öldürmek mümkün değildir. Öyleyse aklı selim sahipleri âyetteki cezânın recm değil, sopa olduğunu anlarlar. Âyetteki "**hür kadınlar**" tabiri, evli kadınları değil, bekarları ifade etmektedir.

Hür ve bekar bir kadına zina ettiği takdirde yüz sopa cezâsı verilirken, evli bir câriyeye zina cezâsı olarak elli sopa verilir. Câriyelere uygulanan cezânın hürlerle nispetle hafif oluşundaki hikmet, zinanın hür kadında daha çirkin olmasıdır. Hür kadın her zaman evinde olduğu için fuhşa yol

¹⁰ Ebû Dâvûd, s. 4605, Tirmizî, s. 2666, Câmi'-ül-Usûl, c. 1, s. 283.

açan fitneden daha uzak ve emniyettedir. Cârîye ise her zaman dışarıda bulunduğu için fuhşa sebep olan kötülüklerden korunması çok güç ve hür olmadığı için fitneye mukavemet gücü daha zayıftır. Bundan dolayı Allahu Teâlâ cârîyelere merhamet ederek cezâlarını hafifletmiştir.

3. Hâricîlerin iddialarına göre, âyetteki **“Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun”** hükmü umûmu ifade eder. Bu hükmü yalnız bekarlara tahsis ederek evlileri istisnâ etmek, Kur’ân’a muhâlefettir. Bu iddia câhilce bir iddiadır. Çünkü Kur’ân’daki birçok hüküm umûmu ifade ettiği halde Resûlullah’ın (s.a.v.) sünneti bu hükümlerden bazılarını istisnâ etmiştir. Meselâ, **“Erkek hırsızla kadın hırsızın -o irtikab ettiklerine bir karşılık ve cezâ ve Allah’tan (insanlara) ibret verici bir ukûbet olmak üzere- ellerini kesin”** (Mâide: 38) âyetinin hükmü bütün hırsızları içine alan bir umûmîlik ifade eder. Hatta çalınan şey çok küçük de olsa hüküm değişmez. Hâricîlerin iddialarına göre çalınan şey bir iğne bile olsa hırsızın ellerinin kesilmesi lazım gelir. Halbuki Resûlullah (s.a.v.), umûmîlik ifade eden bu hükmü, çalınan malın en az bir altın liranın dörtte biri veya on dirhem gümüş veya karşılığı değerinde olması gerektiğini açıklamıştır. Bundan daha az değerdeki malın çalınması halini Resûlullah (s.a.v.) bu âyetin hükmünden istisnâ ederek bunun cezâsını hâkimin ictihâdına bırakmıştır.

Yine, Allahu Teâlâ **“... Sizi emziren (süt) analarınız, süt hemşireleriniz...(le evlenmeniz) size haram edildi”** (Nisâ: 23) âyetinde yalnız süt anne ile süt kız kardeşin haram olduğunu beyân etmektedir. Resûlullah (s.a.v.) da neseb bakımından insana haram olan yakınların süt münâsebeti ile meydana gelen benzerleriyle evlenmenin de haram olduğunu, yani süt halanın, süt teyzenin, süt kızının... vb.’nin de haram olduğunu bildirmiştir. Eğer Hâricîlerin iddiaları doğru olsaydı, bunlarla evlenmenin haram kılınışı Kur’ân’a muhâlif olurdu.

Kur’ân iki kız kardeşin bir erkekle aynı anda evlenmelerini yasaklar. Ken bir kızla halasının veya teyzesinin aynı zamanda bir erkekle evlenmesini de Resûlullah (s.a.v.) haram kılmıştır. Eğer Hâricîlerin iddiaları doğru olsaydı, bunların haram kılınışı da Kur’ân’a muhâlif olurdu.

Görülüyor ki Hâricîlerin bu iddiaları açık cehâletin ifadesidir. Akıllı bir Müslümanın böyle bir iddiada bulunması mümkün değildir.

Alûsî, Rûh-ul-Meânî isimli tefsîrinde şöyle der: "Sahabe, tâbiîn ve ümmetin âlimleri evli bir zâninin cezâsının recm olduğunda icmâ' etmişlerdir. Hâricîlerin bunu inkâr etmeleri bâtıldır. Hâricîlerin sahabelerin icmâ'ının delil olduğunu inkâr etmeleri de bir cehl-i mürekkebtir. Eğer onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) zâni ve zâniyeleri recm ettiğini inkâr ederlerse, ki onlar haber-i vâhidi delil kabul etmezler, bu iddiaları mevzûnun dışında kalır. Zira Resûlullah'ın (s.a.v.) recmi uyguladığı mânâ itibariyle mütevâtir olan hadîslerle tesbit edilmiştir. Hâricîler de diğer Sünnet Ehli Müslümanlar gibi, mânâ bakımından mütevâtir olan hadîslerle amel etmenin, lafız itibariyle mütevâtir olan hadîsler gibi vâcib olduğunu kabul etmişlerdir. Sahabe ve Müslümanlardan ayrılmaları onları cehâlet karanlıklarına düşürmüştür. Onun için Hâricîler Halife Ömer bin Abdülaziz'e (r.a.), recm uyguladığında, "Bunu neden yapıyorsun, çünkü Kur'ân'da recm yoktur" dediler. Ömer bin Abdülaziz (r.a.) onlara, "Peki siz namazın rekat sayıları ile zekâtın nisab ölçülerini nereden çıkarıyorsunuz?" diye sordu. Hâricîler, "Resûlullah'ın (s.a.v.) fiilî hadîslerinden öğreniyoruz" dediler. Bunun üzerine Halife, "Recm de Resûlullah'ın (s.a.v.) fiilî hadîsleriyle sâbittir" diyerek onları susturdu."¹¹

Üçüncü hüküm: Recm ile sopa bir arada uygulanır mı?

Zâhirîler, evli olan zâniye recm ile birlikte sopa da vurulur demektedirler. Bu görüşü, İmâm Hanbel'in (rh.a.) de önceleri kabul ettiği bir görüştür.

Cumhûr, evli zâninin cezâsının yalnız recm olduğu görüşündedir. Sahâbi ve tâbiînin icmâ'ı da böyledir. İmâm Hanbel de sonunda eski görüşünden dönerek cumhûrun görüşüne aynen uymuştur.

Zâhirîlerin delilleri

1. "Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek **vurun**" âyeti bütün zânileri şâmil ve umûmîdir. Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti, evli zânilere recmi getirmiştir. Bu recm sopaya ilâve edilir.

2. Hz. Ali, Şurahe isimli kadını zina vak'asından dolayı önce sopalamış, sonra da recmettirmiştir. Recimden sonra da "Allah'ın kitabı ile amel ederek sopa ile Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ile amel ederek de recm ile cezâlandırıdım" demiştir.

¹¹ Rûh-ül-Meânî, age, c. 18, s. 78.

Cumhûrun delilleri

Cumhûrun recm ile sopanın bir arada uygulanamayacağına dâir birçok delili vardır. Bunları özetle aktarıyoruz:

1. Buhârî, Müslim ve Tirmizî’de rivâyet edilen, “Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına birbirinden davacı iki adam geldi. Bunlardan biri kalkarak, “Ya Resûlallah, Allah aşkına aramızda Allah’ın (c.c.) kitâbına göre hüküm ver” dedi. Bunun üzerine kendisinden daha anlayışlı olan hasmı şöyle dedi: “Evet ya Resûlallah! Allah’ın kitâbına göre aramızda hüküm ver ve bana müsaade buyur da konuşayım. Oğlum bu adamın çırağı idi. Onun karısı ile zina işledi. Oğlumun cezâsının recm olduğunu bildirdiler. Ben de onun için yüz koyun ile bir hizmetçi fidyе verdim. Bilahere ilim erbâbından bazı kişiler oğlumun cezâsının yüz kırbaç ve sürgün olduğunu ve recmin yalnız bu adamın karısına lazım geldiğini söylediler.” Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Nefsim kudret elinde olan Allah hakkı için hiç şüpheniz olmasın ki aranızda Allah’ın kitâbına göre hüküm vereceğim. Yüz koyun ve hizmetçi sana iade edilecektir. Oğlunun cezâsı da yüz kamçı ve bir sene sürgündür. Ya Üneys! Bu adamın karısına git ve şâyet itiraf ederse onu recmet.”** Üneys kadının yanına gitti ve itiraf etmesi üzerine onu recmetti. Cumhûr Resûlullah’ın bu fiilî ve kavî hadîsi ile recm ile sopanın bir arada uygulanamayacağına hükmederler. Eğer ikisi beraber uygulansaydı Resûlullah (s.a.v.) önce sopa vurdurtur, sonra recmettirirdi.¹²

2. Resûlullah (s.a.v.) zamanında recm birkaç defa uygulanmıştır. Bunlardan belli başlı olanı Maız ile Gamidiye’nin recmidir. Hiç kimse Resûlullah’ın (s.a.v.) recm ile sopayı bir arada uyguladığını rivâyet etmemiştir. Buna göre Resûlullah’ın gerek fiilî ve gerekse kavî hadîsleri ile kat’î olarak evli bir zâninin cezâsının yalnız recm olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aklî delil: Cumhûra göre sopadan maksat, bu çirkin fiilin önlenmesi ve suçluların aynı fiili bir daha işlememeleri için terbiye edilmesidir. Recm ile hükmedildiği zaman sopaya gerek kalmamaktadır. Çünkü sopanın maksadı kötü fiilin önüne geçmektir. Recm ise böyle bir fiili imkânsız hale getirmektedir. Evli bir zâninin ölünceye kadar taşlanması en önleyici bir tedbirdir. Nasıl boy abdesti alan bir kimse, aynı zamanda normal abdest de

¹² Buhârî, c. 12, s. 121, Müslim, s. 1697, Ebû Dâvûd, s. 4445, Tirmizî, s. 1433, Nesâî, c. 8, s. 240, İbn-i Mâce, s. 2549.

almış oluyorsa recm de sopanın gâyesini tahakkuk ettirmektedir.

Zâhirîlerin istinâd ettikleri Übâde bin Sâmid'den (r.a.) rivâyet edilen hadîsin hükmü ve metni Resûlullah'ın (s.a.v.) fiilî ve kavlî hadîsleriyle nesh edilmiştir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) yalnız recmetmiştir. Zâhirîlerin âyetten anladıkları mânâda bir umûmîlik ise kabul edilemez. Zira âyetin hükmü cumhûrun dediği gibi yalnız bekarlara aittir. Eğer umûmu ifade etseydi, köle ve câriyeler de zina ettikleri takdirde hürler gibi yüz sopa ile cezâlandırılırlardı. Halbuki köle ve câriyelerin cezâları yüz değil elli sopadır. Câriyeler hakkında vârid olan hüküm âyetin umûmu ifade ettiği iddiasını reddeder.

H.z. Ali'nin Şurahe adlı kadına yaptığı uygulama da onlar için delil olamaz. Zira H.z. Ali bu uygulamayı aynı anda değil ayrı zamanlarda yapmıştır. Şöyle olmuştur: Evvelâ ona bekar olduğu haber verilince onu sopalatmış, sonra evli olduğunu öğrenince recmetmiştir. Zira rivâyetlerden anlaşıldığına göre sopayı perşembe günü, recmi de cuma günü yapmıştır. H.z. Ali'nin bu uygulaması Câbir'in rivâyet ettiği, "Resûlullah bir zâniyi sopalamıştı. Sonra onun evli olduğu haber verilince recmedilmesini emretti" hadîsiyle benzerlik içindedir.

Naklettığımız deliller karşılaştırıldığında cumhûrun delillerinin kuvvetli, zâhirîlerin delillerinin ise zayıf olduğu görülmektedir.

Dördüncü hüküm: Bekar zâni sürgün edilir mi?

İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre zina eden bekarların cezâsı yalnız yüz sopadır, ayrıca sürgün cezâsı verilemez. Sürgün cezâsı imâmın elindedir. Dilerse verir, dilemezse vermez.

Cumhûra (İmâm Mâlik, Hanbel ve Şafîî) göre bekar zâninin cezâsı yüz sopa ve bir sene sürgündür.

Hanefîlerin delilleri

1. İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (rh.a.), **"Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun"** âyetinin zâhirini delil alarak bekar zâninin cezâsını yalnızca yüz sopa olduğuna hükmetmiştir. Zira âyet hükmü beyân ederken yalnız **"yüz değnek vurun"** demiştir. Eğer sürgün meşrû' olsa idi kitâbın hükmünü nesh etmiş olurdu. Sürgün hakkındaki haber-i vâhid de kitâbın hükmünü nesh edecek kuvvette değildir. Şâyet sürgün

sopa ile beraber tek bir hüküm olsaydı, Resûlullah'ın (s.a.v.) sahâbilerle beyân etmesi gerekirdi. Çünkü sahâbiler âyeti dinlerken cezânın yalnız had olduğuna itikad etmemeleri için bu şarttı. Eğer böyle bir şey olsaydı, hadîs de âyetin bize naklî gibi mütevâtîr ve meşhur olurdu. Böyle bir haber gelmediğine göre bekarlar için zinanın cezâsı yalnız yüz sopadır. Sürgün ise zinanın cezâsı değildir.

2. Hanefîler, **“Câriyenin zina ettiği kesin olarak ortaya çıkınca ona cezâ olarak sopa vurulsun. Ayrıca eziyet edilmesin. Dördüncü defa zina ederse efendisi tarafından bir ip fiyatına dahi olsa satılsın”** hadîsini delil alarak sopanın haddin tamamı olduğuna hükmederler. Şâyet sürgün cezânın tamamlayıcısı olsaydı, Resûlullah'ın (s.a.v.) bunu açıklaması gerekirdi.

3. Hz. Ali'den rivâyet edilen, **“İki bekar zina ettikleri takdirde onlara cezâ olarak sopa vurulur. Sürgün edilmezler. Zira sürgün edilmeleri onlar için ıslah değil, fitne olur”** sözü de cezânın yalnız sopa olduğunu göstermektedir.

4. Hz. Ömer, içki içtiğinden dolayı Rabi bin Ümeyye'yi Hayber'e sürgün etti. O da Hayber'den kaçarak Bizans'a sığındı. Bunun üzerine Hz. Ömer, **“Bundan sonra kimseyi sürgün etmem”** demiş ve sözünden zinayı istisnâ etmemiştir. Eğer sürgün zinanın cezâsı olan sopanın tamamlayıcısı olsaydı, Hz. Ömer'in zina cezâsını istisnâ etmesi gerekirdi. Hz. Ömer'in bu husustaki görüşünün özeti şudur: Sürgün bir cezâ değil bir terbiyedir ve imâmın ictihâdına bağlıdır. İmâm eğer maslahatı sürgünde görürse sürgün eder, görmezse etmez.

Cumhûrun delilleri

1. Ubâde bin Sâmid'den (r.a.) rivâyet edilen, **“Hükümleri benden alınız. Allahu zina edenlere bir nizâm vaz'etti: Zina eden bekarlara yüz sopa ve bir sene sürgün, zina eden evlilere yüz sopa ve recm”** hadîsi.

2. Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin rivâyet ettikleri hadîsde Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Yüz koyun ve hizmetçi sana iade edilecektir. Oğlunun cezâsı da yüz kamçı ve bir sene sürgündür. Ya Üneys, bu adamın karısına git ve şâyet itiraf ederse onu recmet”** buyurmasıdır. Görülüyor ki Resûlullah (s.a.v.), yüz sopadan sonra bir sene de sürgün cezâsı vermiştir. Demek oluyor ki sürgün cezâsı bekarın zinasının karşılığında uygulanan sopanın tamamlayıcısı olmaktadır.

3. Yukarıda zikredilen hadîsde "sürgün" kelimesi tekrar edilmiştir. Bu tekrar da sürgünün tamamlayıcı bir cezâ olduğunu göstermektedir. Âyetin cezâ hükmünün âhâd hadîslerle arttırılmasına herhangi bir engel bulunmamaktadır. Zira sopa cezâsı nasıl Kur'ân'la sâbitse sürgün cezâsı da Kur'ân'ın açıklayıcısı olan Resûlullah'ın (s.a.v.) hadîsi ile tesbit edilmiştir.

Sürgün cezâsı kadına da uygulanır mı?

Âlimler sürgünün de bir cezâ olduğuna hükmetmekle birlikte bu cezânın kadınlara da uygulanıp uygulanmayacağına ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Evzâî (rh.a.) sürgün cezâsının yalnız erkeklere uygulanacağı, bu cezânın kadınlara uygulanamayacağı görüşündedirler. Zira Resûlullah'ın (s.a.v.) hadîsi de buna delâlet etmektedir.

İmâm Hanbel (rh.a.) ve İmâm Şafîî'ye (rh.a.) göre ise sürgün cezâsı hem erkeklere hem de kadınlara uygulanır. Yalnız, kadın sürgün edildiği takdirde masrafı kadına ait olmak üzere, bir mahremiyle birlikte gönderilir. Bunların delilleri ise hadîslerin umûmîlik ifade etmesidir. Hadîslerin ifadesindeki umûmîliğe karşı, kadınları sürgünden istisnâ edecek bir kayıt da yoktur. İşte Hanbelî ve Şafîîlerin meşhur olan görüşleri budur.

İbn-i Kesir bu hususta tefsîrinde şunları söyler: "Zina yapan kişi ya hiç evlenmeyen bekar veya sahîh bir nikahla evlenen hür, akil ve bâliğ bir kişidir. Şâyet zâni bekar ise cezâsı, âyetle de beyân edildiği gibi yüz sopadır. Ancak cumhûrun görüşüne göre bu cezânın üstüne bir sene sürgün cezâsı eklenir. İmâm-ı A'zam (rh.a.) ise bu görüşü kabul etmeyerek cezânın yalnız sopa olduğunu, sürgün cezâsının ise imâmın ictihâdına bağlı olduğunu söylemiştir. Burada cumhûrun delili Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîstir."¹³

Şeyh Sais de Âyat-ül-Ahkâm adlı tefsîrinde şöyle der: "Bu hususta nakledilen hadîsleri ve âyetin hükmünü toparlayarak şu sonuca varılabilir: Sopa haddin tamamıdır. Sürgün ise ta'zîrdir. Resûlullah'ın (s.a.v.) bekarları sürgün etmesindeki maksadı, sürgünün daha önleyici olmasıdır. Çünkü o zamanlar sürgün sopadan daha önleyici ve maslahata uygun görülmüştür. O tarihte Arablar İslâm'ı yeni yeni kabul ettiklerinden henüz câhiliye âdetleri tam silinmiş değildi. Nitekim şarab küplerini ve kaplarını da onların o

¹³ İbn Kesir, Tefsîr, c. 3.

kötü âdetlerini kesin olarak terk etmelerine daha uygun olduğu için parçalamıştır.”¹⁴

Beşinci hüküm: Evli bir zimmînin zina cezâsı nedir?

Âlimler evli bir zimmînin zina cezâsı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Hanefîler’e göre onun cezâsı yalnız yüz sopadır. Şafiîler’e göre ise onun cezâsı recmdir.

Hanefîlerin delilleri

1. İbn-i Ömer’in (r.a.) rivâyet ettiği, “Allah’a şirk koşan muhsan değildir” hadîsidir. Hanefîler’e göre bu hadîs müşriklerin recm edilemeyeceğine delâlet eder. Çünkü müşrikler “muhsan” sayılmamaktadır. Gerçi Resûlullah’ın (s.a.v.) iki Yahûdiyi recmettiği rivâyet edilmiştir. Fakat Resûlullah onları Kur’ân hükümlerine göre değil, Tevrat hükümlerine göre recmettirmiştir.

2. Müslümanlar hakkında Allah’ın (c.c.) nimeti çoktur. Öyleyse Müslümanın cezâsı da müşriklerden daha ağır olmalıdır. Bu yüzden Müslümanların cezâsı, aralarında yaşayan zimmîlerin cezâsından daha ağırdır. Zira Allah Teâlâ mü’minlerin anneleri olan Resûlullah’ın (s.a.v.) zevceleri hakkında, “Ey peygamber zevceleri! İçinizden kim açık bir terbiyesizlik ederse onun azabı iki kat arttırılır” (Ahzâb: 30) buyurmuştur. Âyetteki “iki kat arttırılır” ifadesi yalnız onlara mahsustur. Çünkü Allah (c.c.) en büyük nimeti onlara vermiştir. Onları Resûlullah’a (s.a.v.) zevce kılmıştır. Bu âyetten anlaşılıyor ki kullar üzerinde Allah’ın (c.c.) nimetleri büyüdükçe isyanlarına karşılık cezâları da ağırlaşmaktadır.

3. Zina iftirâsında, iftirâ edilen şahsın Müslüman olması gerektiği icmâ’ ile sâbittir. Şâyet iftirâ edilen Müslüman değilse müfterîye ta’zîr uygulanmaz (gelecek derste bu hususta tafsîlât verilecektir.) Öyleyse recm hususunda da zimmînin cezâsı, Müslüman olmadığı için, daha hafif bir cezâ olan sopadır.

Hanbelî ve Şafiîlerin delilleri

1. “Müşrik ve kâfirler cizyeyi kabul ettikleri zaman Müslümanların bütün haklarına sahip olurlar. İşledikleri suçlara karşılık da Müslüman-

¹⁴ Şeyh Sais, Tefsîr-i Âyât-ül-Ahkâm, c. 3, s. 110.

lara uygulanan cezâların aynısı uygulanır" hadîsinin umûmî mânâsına göre evli bir Müslüman zina ettiğinde nasıl recmediliyorsa evli bir zimmî de zina ettiğinde aynı şekilde recm edilir.

2. Buhârî ve Müslim'in İbn-i Ömer'den (r.a.) rivâyet ettikleri, "Yahûdiler içlerinden evli oldukları halde zina eden bir kadınla bir erkeği Resûlullah'a (s.a.v.) getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara, **"Kitâbınız olan Tevrat'ta bunların hükmü nedir?"** diye sordu. "Biz onların yüzlerini siyaha boyar, halk içinde rüsvay ederiz" dediler. Resûlullah (s.a.v.), **"Siz yalan söylediniz. Tevrat'ta evli olan zâniler için recm hükmü mevcûduttur. Şâyet doğruysanız Tevrat'ı getirip okuyun"** dedi. Onlar da Tevrat'ı bilen bir kişiyi getirterek okuttular. Okuyan kimse Tevrat'ın bir yerini eliyle kapatarak okumadı. Sahâbilerden birisi, "Orayı niçin kapattın, kaldır bakalım orada ne var?" deyince elini kaldırdı ve Resûlullah'a dönerek, "Ya Muhammed! Bizim kitâbımızda recm hükmü var ama biz onu ketmedip uygulamıyoruz" dedi. Resûlullah (s.a.v.) zânilerin recm edilmesini emretti. Zâniler de recmedildi. Kendileri de recme bizzat katıldı" hadîsidir.

Berâ bin Âzib'ten şöyle rivâyet edilir: "Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından yü-zü siyaha boyanmış bir Yahûdî geçti. Resûlullah Yahûdileri çağırarak, **"Zina suçunun cezâsı bu mudur?"** dedi. "Evet" dediler. Resûlullah (s.a.v.) onların âlimlerinden birini çağırarak, **"Mûsâ'ya Tevrat'ı indiren Allah (c.c.) adına yemin ederek Tevrat'taki cezânın bu olup olmadığını söyle"** dedi. Yahûdî âlimi, "Hayır, böyle değildir. Eğer bana yemin ettirmeseydin dinimizde zina cezâsının recm olduğunu haber vermezdim. Şu var ki zina eşrâfımız arasında yaygın bir hale geldi. Eşrâftan birisi zina yaptımı, ona cezâ uygulamıyorduk. Ancak fakir ve zayıf bir kimse zina yapınca recm ediliyordu. Sonra kendi aramızda, "Toplanalım, bir cezâ vaz'edelim ki onu hem halka hem de asillere uygulayalım" dedik. Sonunda recmi kaldırarak bunun yerine sopa haddini ve yüzü siyaha boyamayı koyduk" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Ya Rabbi! Ben senin dinini terk edenler hakkın-da yeniden canlandıran ve yeniden uygulayanım"** buyurdu. Sonra gördüğü yüzü boyalı ve sopalanmış Yahûdiyi çağırarak recmettirdi. Bunun üzerine, **"Ey Peygamber! Kalbleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyla "İnandık" diyen (münafıklar)la Yahûdilerden o küfür içinde (alabildiğine) koşuşanlar seni mahzun etmesin. Onlar durmadan yalan dinleyen, senin huzuruna gelmeyen, diğer bir kavim hesabına casusluk eden (kim-**

se)lerdir. Kelimeleri (Allah tarafından) yerlerine konulduktan sonra (tutup) bir tarafa atarlar onlar. **“Eğer size şu (fetva) verilirse onu alın, şâyet o verilmezse onu (kabul etmekten) çekinin” derler...**” (Mâide: 41) âyeti nâzil oldu.¹⁵

Resûlullah (s.a.v.), eğer bu iki Yahûdiyi kendi şeriatı olan İslâm’la recmet-tirdi ise mesele açıktır. Şâyet Tevrat’ın hükmü üzere recmetti ise yine Resûlullah’ın (s.a.v.) onu icrâ etmesi teşrî’î bir sünnet olmaktadır.

3. Şafiî ve Hanbelîler’e göre kâfirin zina etmesi de Müslümanın zina etmesi gibi önleyici ağır bir cezânın uygulanmasını îcâb ettirir. Şâyet Zimmîler’e bu cezâ uygulanmazsa aralarında zina yaygınlaşır ve dolayısıyla çok az bile olsa Müslümanlar arasında da yayılabilir.

4. Şafiî ve Hanbelîler İbn-i Ömer’den (r.a.) rivâyet edilen, **“Allah’a (c.c.) şirk koşan muhsan değildir”** hadîsini te’vîl ederek, **“Buradaki ‘muhsan değildir’ ifadesinden maksat, müşrik veya müşrikeye zina iftirâsı atılırsa müfterîye ta’zîr uygulanmaz demektir”** derler. Hanefîlerin iftirâ haddine kıyas ederek **“Mademki bir zimmîye zina iftirâsı atan cezâlandırılmaz, öyleyse zina eden zimmî de recm edilemez”** şeklindeki görüşlerini de **“İftirâ edene vaz’ olunan ta’zîrin gâyesi iftirâ edilenin haysiyet ve şerefini korumaktır. Kâfir ise küfründen dolayı İslâm nazarında zâten şeref ve haysiyet sahibi değildir. Yani onun şeref ve haysiyetini korumak için ta’zîre gerek yoktur”** şeklinde reddederler.

Bize göre Hanbelî ve Şafiîlerin görüşleri delillerinin kuvveti bakımından tercihe daha şâyândır. Zira Resûlullah’ın (s.a.v.) Yahûdileri recm etmesi, bu görüşü tercih için en önemli delildir.

Altıncı hüküm: Cezâları kim uygulatır?

“Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun” âyetinin zâhiri hitâbın ulülemre olduğuna delâlet eder. Zira uygulamayı onların yapması hem kötülükleri ortadan kaldırır hem de ıslah bakımından cemiyetin selâmetini gerektiren maslahattandır. Âmme maslahatlarını ilgilendiren bütün davaların halli de ulülemre aittir.

Âlimler hürlere uygulanacak cezâların ulülemr tarafından tatbikinde

¹⁵ Müslim, s. 1700, Ebû Dâvûd, s. 4448.

ittifak etmişlerdir. Hükümlerin kölelere uygulanması konusunda ise ihtilâf edilmiştir.

Mâlikî, Hanbelî ve Şafîîler'e göre zinâda, içkide ve iftirâda had ve ta'zîrler kölelerin efendileri tarafından uygulanır. Hırsızlığın cezası ise imâma aittir.

Hanefîler'e göre bütün had ve ta'zîrlerin tatbikî imâma aittir. Kölenin efendisi ancak imâmın izni ile had veya ta'zîr uygulayabilir.

Cumhûrun delilleri

Cumhûr, hadîsleri ve sahâbilerin uygulamalarını delil gösterirler. Bunları özetle aktarıyoruz:

1. Ebû Hureyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği, **“Birinizin câriyesi zina ettiği zaman, efendisi ona had vursun ve acımasın. Sonra dördüncü defa yine zina ederse onu kıl bir ip karşılığı bile olsa satsın”**¹⁶ hadîsi, Cumhûra göre kölenin efendisine haddi uygulaması için izin vermiştir.

2. Hz. Ali'nin rivâyet ettiği, **“Mâlik olduğunuz câriye ve kölelerinize ister evli, ister bekar olsun hadleri uygulayın”** hadîsi.¹⁷

3. İbn-i Ömer'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: İbn-i Ömer (r.a.), bazı câriyelerinin ayak ve baldırlarına vurarak had uyguluyordu. Oğlu Sâlim, **“Baba, Allah'ın, “Eğer Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsanız bunlara Allah'ın dinini (tatbik) hususunda acıyaçağınız tutmasını” (Nûr: 2) âyeti nerede kaldı?”** dedi. İbn-i Ömer, **“Oğul, görüyorsun ki ben onlara şefkat göstermiyorum. Şüphesiz Allah bana öldürmemi de emretmemiştir”** dedi.¹⁸

İbn-i Ömer (r.a.) ne imâm, ne vali ne de vali vekilidir. Halbuki câriyelerinin cezâlarını bizzat uygulamaktadır. Bu, haddin köle ve câriyelerin efendisi tarafından uygulanacağına delâlet eder.

Hanefîlerin delilleri

1. Hanefîler, **“Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzzer değnek vurun”** âyetinin zâhirini delil alarak hürlerle köleler arasında

¹⁶ Buhârî, c. 12, s. 143, Müslim, s. 1703, Tirmizî, s. 1440, Ebû Dâvûd, s. 4469.

¹⁷ Müslim, s.1705, Tirmizî, s. 1441, Ebû Dâvûd, s. 4473.

¹⁸ Şeyh Sais, age, c. 3, s. 113.

bir fark olmadığını, her iki halde de cezânın imâm tarafından uygulanması gerektiğine hükmederler. Zira âyet, zina eden her kadın ve erkeğin haddi hususunda yalnız imâmları muhatap almaktadır. Âyette hür ile köleyi birbirinden ayıracak herhangi bir işaret de yoktur. Öyleyse hür ve kölelere tatbik edilecek hadlerde yalnız imâmlar yetkilidir. Halkın bir yetkisi yoktur.

2. Hanefîler'e göre cumhûrun delil aldıkları, Hz. Ali'den rivâyet edilen, **"Mâlik olduğunuz câriye ve kölelerinize ister evli, ister bekar olsun hadleri uygulayın"** hadîsi, efendilerin hadleri bizzat uygulamalarını değil, köle ve câriyeleri zina suçunu işledikleri vakit durumu hâkimlere bildirerek haddin tatbik edilmesini sağlamalarını ifade etmektedir.

3. İbn-i Ömer'in (r.a.) câriyelerine had uyguladığına dâir haber eğer sahihse bu onun şahsî görüşü olarak kabul edilir. Şahsî görüş nass olmadığına göre âyetteki umûmî ifadenin bildirdiği uygulamaya istisnâî bir hal getirmiş olmaz.

Bize göre, cumhûrun görüşü rivâyet edilen hadîsler ve Sahabe-i Kirâm'ın bazılarından haddi uygulama konusundaki nakiller sebebiyle tercihe daha şâyândır. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Yedinci hüküm: Sapanın şiddet derecesi ve vuruş şekli nasıl olmalıdır?

Âlimler, **"Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara Allah'ın dinini"** (tatbik) **hususunda acıyaçağınız tutmasın"** âyetine dayanarak cezânın hafifletilmesi, kaldırılması veya sopa sayısının azaltılması ve darbın hafifletilmesinin câiz olmadığına hükmetmişlerdir. Zira cezâlar, işlenen suçu ortadan kaldırmak ve suçluyu terbiye etmek için vaz'edilmiştir. Bu yüzden cezâ hafifletilirse maksada ulaşmaz.

Kurtubî, "İnfaz edilecek darbın (vuruş) mutlaka incitici olması, fakat yaralayıcı ve kesici olmaması gerekir. Hz. Ömer, bekar bir zâniye had tatbik edilirken, "Sopayı vururken bütün âzâların hakkını ver ve kolunu fazla - koltuk altın görünecek kadar- kaldırma" demiştir. Rivâyete göre Hz. Ömer, içki suçuyla yanına getirilen birine, "Seni cezâ konusunda hiç merhameti olmayan birine göndereceğim" diyerek onu Mu'te bin Esved'e gönderdi. Had uygulanırken de yanlarına gitti. Sapanın çok şiddetli vurulduğunu görünce, "Sen had uygulamıyor, adamı öldürüyorsun. Şimdiye kadar kaç sopa vurdun?" dedi. Altmış sopa vurulduğu cevabını alınca, "Bu şiddetteki

yirmi sopa kırk sopa demektir. Artık had tamamlanmıştır" dedi"¹⁹ der.

Uygun olan vuruşların mutedil olmasıdır. Zira darptan maksat vücûdu yaralamak veya öldürmek değildir, yalnızca incitmektir. Nitekim bu husus İbn-i Ömer'in tatbikinde de görülmektedir.

Zina, içki ve iftirâ haddindeki darplar aynı şiddette mi olur?

Fakîhler, hangi haddeki vuruşun daha şiddetli olacağına ihtilâf etmişlerdir.

Hanefîler, zina haddindeki vuruşun içki haddindekinden daha şiddetli, içki haddindeki vuruşun da iftirâ cezâsındaki vuruştan daha şiddetli olması lazım geldiği görüşündedirler.

Mâlikî ve Şafîîler'e göre, bütün hadlerdeki vuruşlar eşit şiddette olmalıdır. Vuruşlar ne öldürücü veya yaralayıcı ne de incitmeyecek kadar hafif olmalıdır.

İmâm Sevrî ^(rh.a.) de zina cezâsındaki vuruşun iftirâ cezâsından, iftirâ cezâsındaki vuruşun da içki cezâsındaki vuruştan daha şiddetli olması gerektiği görüşündedir.

Hanefîlerin delili

Hanefîlerin delili, Hz. Ömer'in uygulamasıdır. Hz. Ömer, ta'zîr haddinde zina vuruşunu içkiden, içki cezâsındaki vuruşu da iftirâ cezâsındaki vuruştan daha şiddetli olarak vurdurmuştur.

Mâlikî ve Şafîîlerin delili

Cezâların ölçü ve derecesini tesbit şârî olan Allah'a ^(c.c.) aittir. Bu hususta ictihâda yer yoktur. Cezâların vuruşları ile ilgili olarak ne kitâbtan ne de Resûlullah'tan ^(s.a.v.) hiçbir haber vârid olmamıştır. Bu sebeple bütün cezâlardaki vuruşlar aynı şiddette olmalıdır.

İmâm Sevrî'nin delili

Zina haddindeki sopa sayısı daha çok olduğu için vuruş şiddetinin de

¹⁹ Kurtubî, age, c. 12, s. 163.

daha ağır olması lazımdır. İftira ve içki cezâlarında sopa sayısı daha az olduğuna göre şiddeti de daha az olmalıdır.

Cessâs, Hanefîlerin görüşünü teyid etmiştir. Çünkü âyetteki, **“Eğer Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara Allah’ın dinini (tatbik) hususunda acıyacağınız tutmasını”** ifadesi, zina cezâsındaki vuruşun içki ve iftirâ cezâlarındaki vuruştan daha şiddetli olması gerektiğine delâlet eder. İçki içen adamın cezâsı, Resûlullah zamanında hurma dalı ile olurdu. Zina cezâsındaki vuruşlar ise yalnız sopa ile yapılırdı. Bu da işaret ediyor ki içki cezâsındaki vuruşlar, zina cezâsındaki vuruşlardan daha hafif olmalıdır. İftirâ cezâsındaki vuruşun daha hafif olması ise müfterî durumuna düşen adamın sözünün doğru olması ihtimalini taşımasındandır. Diğer yandan müfterî, ağır bir cezâ olan şahâdet hakkının elinden alınması gibi bir cezâyâ da uğramaktadır. Bu sebeple vuruşların daha hafif tutulması îcâb eder.

Kurtubî, “Zina ve iftirâdaki sopa sayıları âyetle tesbit edilmiştir. İçki cezâsındaki sopa sayısı ise sahabelerin icmâ’ı ile sâbittir. Çünkü Hz. Ömer, sahabelerin huzurunda içki içen bir adama seksen sopa vurdurmuş ve uygulamaya hiçbir sahabe itiraz etmemiştir. Öyleyse her üç cezâdaki sopa sayılarının arttırılması veya azaltılması câiz değildir”²⁰ der.

İbn-ül-Arabî, “Bu sayılar ancak halkın bu günahları kendilerine âdet haline getirmedikleri takdirde arttırılmaz. Şâyet bu sayılar üzerinden uygulanan cezâlar neticesinde suçlar azalmıyor, artıyorsa hem vuruşlar şiddetlenir hem de sayıları artar. Nitekim Hz. Ömer, ramazanda kendisine getirilen bir sarhoşa, daha önce sarhoşlara seksen sopa vurdurduğu halde, yüz sopa vurdurmuştur. Sebebi sorulduğunda, “Bunun sekseni içkiden, yirmisi de ramazan orucuna saygısızlığından dolayıdır” demiştir. Demek ki cezâlar suçların artışı ve yaygınlığı ölçüsünde artar ve şiddetlenir. İmâm Mâlik döneminde Medine valisi, bir oğlan çocuğuna sarkıntılık yapan bir şahsa üç yüz sopa vurdurmuştur. İmâm Mâlik hâdiseyi duyduğu halde uygulamaya karşı çıkmamış, bu tavrıyla da doğru bulduğunu göstermiştir. Onlar eğer bugünkü durumu görselerdi, herhalde kalb sektesinden giderlerdi”²¹ der.

²⁰ Kurtubî, age, c. 12, s. 164.

²¹ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

Sekizinci hüküm: Sopa hangi âzâlara vurulur?

Âlimler cezâların uygulanması sırasında başın, yüzün ve avret yerlerinin korunması gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Hatta İbn-i Atiyye bu hususta icmâ' olduğunu rivâyet etmiştir. Ancak bu üç uzvun dışındaki uzuvlar hakkında âlimler arasında ihtilâf vardır.

İbn-i Cevzî, Zâd-ül-Mesîr isimli eserinde İmâm Hanbel'den (rh.a.) naklen zina haddinde sopa vurulan kişinin yüz, baş ve avret mahalli hariç her uzvuna vurulması gerektiğini söyler. İmâm Ebû Hanife'nin (rh.a.) görüşü de budur.

Yine İbn-i Cevzî'nin nakline göre İmâm Mâlik (rh.a.), sopanın yalnız sırta vurulacağı, diğer uzuvlara vurulmayacağı görüşündedir. İmâm Şafiî'ye göre ise sopa yüz ve tenâsül uzuvları hariç her yere vurulabilir.²²

Kurtubî bu hususta şöyle der: "Âlimler başa vurulması hususunda ihtilâf etmişlerdir. Cumhûra göre başın korunması icâb eder. İmâm Ebû Yusuf (rh.a.) ise had'de başa da vurulabileceği görüşündedir. Zira Hz. Ömer, Sebiğ isimindeki şahsa had vururken başına da vurmuştur. Fakat âlimler, yüz ile tenâsül uzuvlarına vurmanın haramlığında ittifak etmişlerdir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Birisine vurduğunuz zaman yüzüne vurmazsınız"**²³ buyurmuştur."

Hz. Ali'den şöyle rivâyet edilmiştir: Kendisine getirilen bir suçlunun sopalanması sırasında sopayı vurana, "Her azanın hakkını verecek şekilde vur. Yalnız yüz ve tenâsül uzvu hariç" demiştir.

Diğer bazı nakillerde Hz. Âli'nin Resûlullah'tan (s.a.v.), **"Had vurduğunuz zaman başa ve tenâsül uzuvlarına vurmaktan kaçının. Diğer âzâların hakkını da verin"** hadîsini rivâyet ettiği bildirilmiştir.

Cumhûr, başa vurmanın haram olduğuna, Hz. Ali'den rivâyet edilen hadîse dayanarak hükmetmiştir. Çünkü hadîste başa vurmaktan kaçınılması hususunda nass vardır. Cumhûra göre başa vurulan sopa işitme ve görme uzuvlarına tesir ederek körlük ve sağırlığa sebep olabilir. Hatta akli da ihlâl edebilir. Bu bakımdan başa vurmaktan kaçınmak icab eder.

İmâm Şafiî (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.), Ebû Bekir Sıddîk Hazretlerinden ri-

²² İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 8.

²³ Buhârî ve Müslim.

vâyet edilen, “Hz. Ebû Bekir’e oğlundan şikayetçi bir adam geldi. Hz. Ebû Bekir adamın şikayetini dinledikten sonra, “Sen onun başına vur. Zira şeytan onun beynindedir” kavline dayanarak başa vurmanın da câiz olduğuna hükmetmişlerdir. İkinci bir dayanakları da Hz. Ömer’den yapılan şu rivâyettir: Sebiğ bin Hüseyin, Hz. Ömer’e alay mâhiyetinde, **“Tozutup savuran (rüzgar)lar...”** (Zâriyât: 1) âyetinin mânâsını sorunca ona had vurdu. Haddi vururken başına da vurdu.

İmâm Mâlik’in (rh.a.) görüşü ise bütün hadlerde yalnız sırta vurulacağı yolundadır. Bunun delili ise selef-i sâlihînin hadlerdeki uygulaması ile Resûlullah’ın (s.a.v.), kendi karısına zina isnâd eden Hilal bin Ümeyye’ye, **“Ya ispat edersin veya sırtına sopa vurulur”**²⁴ demesidir.

Hadlerin uygulanmasında uygun olan, suçlunun üzerinde yalnız donu kalana kadar soyulması ve ayakta durdurularak sopalanmasıdır. Ancak iftirâdan dolayı had vuruluyorsa suçlu soyundurulmaz. Yalnız vurulan sopanın etkisini cilde ulaştırmayacak kadar kalın pamuklu ve deri giyecekleri çıkarılır. Suçlu kadın ise elbiseleri üzerinden çıkarılmaz ve oturduğu yerde sopalanır. Bunun delili ise Resûlullah’ın Yahûdi bir kadınla erkeği recmettirirken erkeği soyunuk ve ayakta, kadını ise giyinik ve oturur vaziyette recmettirmesidir. Bu hadîsin râvisi İbn-i Ömer (r.a.), “Ben Resûlullah’ın (s.a.v.) bir kadına giyinik ve oturur vaziyette had uyguladığını gördüm” demiştir. Resûlullah’ın (s.a.v.) bu uygulama şekli erkeğe ayakta, kadına da oturur vaziyette iken had vurulması îcâb ettiğine delâlet etmektedir.

Dokuzuncu hüküm: Suçluları hadden kurtarmak haramdır.

Had vurulacak kişileri hadden kurtarmak câiz değildir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Had uygulanacak kişiye şefaathâle ederek haddin uygulanmasını engelleyen kimse Allah’a (c.c.) karşı savaş açmış olur”**²⁵ buyurmuştur. Hadlerin vaz’edilmesindeki hikmet suçları önlemek ve suçluyu terbiye etmektir. Şefaathâle ise onu şımartır, suç önlenemez, tersine yayılır. **“Eğer Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara Allah’ın dinini (tatbik) hususunda acıyacağınız tutmasın”** (Nûr: 2) âyeti de şefaatin haram olduğuna açıktan delâlet etmektedir.

²⁴ Kurtubî, age, c. 12, s. 162.

²⁵ Ebû Dâvûd, İbni Ömer’den rivâyet etmiştir.

Selef bu âyeti iki ayrı şekilde anlamıştır. Birinci şekil, **“Acıyacağınız tutmasını”**dan maksat, **“hafif vurmayın”** demektir. Bu, Saîd bin Müseyyib ile Hasan-ı Basrî'nin görüşüdür. İkincisine göre ise **“Acıyacağınız tutmasını”**dan maksat, **“o haddi kaldırmayın”**dır. Bu da Mücâhid ve Şa'bî'nin görüşüdür.

İbn-ül-Arabî, bu konuda şöyle der: “Bana göre her iki anlamı birlikte almak daha doğrudur. Öyleyse zâniye yardım ederek haddi kaldırmak veya hafifletmek hiç kimse için câiz değildir.”²⁶

Buhârî, Hz. Aişe'den şöyle rivâyet eder: “Mahzumiye kabilesinden bir kadın hırsızlık yaptı. Kureyşîler kadının affedilmesi için şefaathçi olmak istiyorlar, fakat bunu Resûlullah'a nasıl söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Sonunda bu görevi Resûlullah'ın çok sevdiği Üsâme bin Zeyd'e verdiler. Üsâme hırsız kadının elinin kesilmemesi için ricacı oldu. Resûlullah, **“Sen Allah'ın uygulamayı emrettiği bir cezâ için mi şefaath ediyorsun?”** diyerek ayağa kalktı ve mescidde Sahabe-i Kirâm'a hitâben, **“Sizden evvelki ümmetlerde bir asil, hırsızlık yaptığı zaman cezâlandırmazlar, kimsesiz ve fakir birisi hırsızlık yapınca onu hemen cezâlandırırlardı. Onlar bu yüzden helâk oldular. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatıma dahi hırsızlık yapacak olsa onun elini keserim”** buyurdu.” Bu hadîs de hadlerin uygulanmasına mâni olmanın haram olduğuna delâlet eder.

Hadlerde şefaath etmek nasıl haramsa imâmın şefaath kabul ederek cezâyı uygulamaktan vazgeçmesi de öyle haramdır. Rivâyete göre, Zübeyr bin Avvâm (r.a.), yolda, tuttuğu bir hırsız götüren bir adama rastladı. Ona şefaathçi olarak adamı kurtarmak istedi. Hırsız yakalayan kişi, “Hayır, bunu sana veremem. İmâma haber verdikten sonra ona şefaath edebilirsin” dedi. Bunun üzerine Zübeyr bin Avvâm (r.a.), “Şefaath, suçlu imâma ulaşmadan önce yapılır. İmâma bildirildikten sonra ise Allah (c.c.), hem şefaath edeni hem de şefaath kabul edeni lanetler” dedi.²⁷

Onuncu hüküm: Zina cezâsının uygulanmasında şahidler hazır bulunur mu?

“Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına (bu cezâlarına) şahid olsun” âyetinin zâhiri, cezâ uygulanırken mü'minlerden bir grubun

²⁶ İbn-ül-Arabî, age, c. 3, s. 314.

²⁷ İmâm Mâlik rivâyet etmiştir. Bakz. Cem-ül-Fevâid, c. 1, s. 27.

hazır bulunmasının farz olduğuna delâlet eder. Bundan gâye insanların ibret almasıdır.

Âlimler, âyetteki **“zümre”** kelimesinin ifade ettiği sayı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Mücâhid’e göre **“zümre”**, bir veya birden fazla kişiyi ifade etmektedir.

İkrime ve Atâ’ya göre iki veya daha fazla kişidir. İmâm Mâlik (rh.a.) de bu görüştedir.

Züherî’ye göre üç veya daha fazla kişidir. Çünkü çokluğun en küçük ifadesi üçtür.

İbn-i Abbâs’a (r.a.) göre **“zümre”**’nin sayısı, zinanın ispatındaki şâhidlerin sayısı gibi en az dört kişi olmalıdır. İmâm Şafiî (rh.a.) de bu görüştedir. Sahih olan görüş de budur.

Zemahşerî, Keşşâf isimli tefsîrinde yukarıdaki görüşleri naklettikten sonra şöyle der: “Zina en büyük günahlardan biridir. Zira Allahu Teâlâ onu şirk ve adam öldürmekle bir arada zikretmiştir: **“Onlar ki Allah’ın yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler”** (Furkan: 68) **“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o şüphesiz bir hayasızlıktır, kötü bir yoldur.”** (İsra: 32) Allahu Teâlâ bekar zânilerin cezâsını tam yüz sopa olarak tesbit etmiştir. Evli zâniler için de en fecî şekilde öldürülmelerine, yani recme hükmedilmiştir. Allahu Teâlâ, had uygulanacak kişiye şefaathçi olmayı yasaklamış ve onun azabına bir zümrenin şâhid tutulmasını emretmiştir. Öyleyse bu zümrenin cezâyı teşhir edecek bir sayıda olması icab eder. Bir, iki sayıları cezâyı teşhir edecek mâhiyette değildir. İbn-i Abbâs’ın (r.a.) da dediği gibi bu zümrenin sayısı en az dört olmak üzere kırka kadar arttırılabilir. Bunların mü’min olmasının şart koşulması, suçlu için daha ağır olduğu içindir.”²⁸

Onbirinci hüküm: Homoseksüellik, sevicilik ve hayvanlarla temasta bulunmanın hükmü nedir?

Homoseksüellik, aklî ve ahlâkî bozukluğun işareti olan en çirkin, en iğrenç bir fiildir. Nitekim Allahu Teâlâ bu hususu, **“Siz, Rabbinizin sizin**

²⁸ Zemahşerî, age, c. 3, s. 1. 68’den özetle.

için yarattığı zevcelerinizi bırakıp da insanların içinden erkeklere mi gidiyorsunuz? Hayır, (siz helalden harama) tecavüz eden bir kavimsiniz"

(Şuarâ: 165-166) âyetleriyle tesbit ederek bunları ibret için en ağır cezâ ile cezâlandırıldığını, onları yere batırarak üzerlerine taş yağdırdığını bildirmiştir. Bunu gelecek ümmetlere ibret için yapmış ve Kur'ân'da şöyle zikretmiştir: **"Vaktâ ki (azab) emrimiz geldi, (o memleketin) üstünü altına getirdik ve tepelerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık ki onlar Rabbinin katında hep damgalanmışlardı. Onlar zâlimlerden uzak değildir."** (Hûd: 82-83)

Şevkanî şöyle der: "Bu günahı işleyenlerin öyle bir cezâ ile cezâlandırılmaları lazımdır ki bu fiile teşebbüs edenler ibret alarak bu fâhiş fiili terk etmelidirler. Bunlar ister evli, ister bekar olsunlar, Allahu Teâlâ'nın âyette beyân ettiği gibi, açılan çukurlar içine canlı canlı konularak ölünceye kadar taşlanmalıdırlar."²⁹

Fakîhlerin homoseksüellikle ilgili görüşleri

Bu fiil hayvanların bile kaçındıkları çirkin bir fiildir. Bu fiil yalnız insanlar arasında işlenmektedir. Bu sebeple önlenmesi, yaygınlaşmaması için en ağır şekilde cezâlandırılmalıdır. Bu cezâ hususunda fakîhler üç görüşe ayrılmaktadırlar:

1. Bu günahı işleyenler mutlaka öldürülmelidir.
2. Bu günahı işleyenler zina cezâsı ile cezâlandırılmalıdır.
3. Bu günahı işleyenler ta'zîr edilmelidir.

1. Görüş: Homoseksüeller mutlaka öldürülmelidir. Bu, Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşüdür. Bunlara göre bu suçu işleyenler ister bekar ister evli olsunlar, ister aktif ister pasif olsunlar mutlaka öldürülmelidirler. Bu görüş Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da rivâyet edilmiştir. Âlimlerin bir kısmı da bu görüşü aynen kabul etmişlerdir. Mâlikî ve Hanbelîler bu hükme aşağıdaki nakillere istinâd ederek varmışlardır:

1. Resûlullah (s.a.v.), **"Lut kavminin yaptıklarını yapanları gördüğünüz zaman her ikisini de öldürün"** buyurmuştur.³⁰

²⁹ Şevkanî, Meyl-ül-Evtar, Cezalar bölümü.

³⁰ Buharî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn-i Mace İbn-i Abbâs'tan rivâyet etmişlerdir.

2. Hz. Ali'nin bu işi yapanları recmettiğine dâir rivâyet.³¹

3. Hz. Ebû Bekir, hilâfeti sırasında, sahabeleri toplayarak onlara homoseksüelliğin cezâsı hakkında sordu. Sahabeler içinde onların en şiddetli cezâyâ çarptırılması gerektiğine işaret eden Hz. Ali şöyle demiştir: "Bu, Lut kavminden başka hiçbir milletin işlemediği bir günahdır. Allahu Teâlâ'nın Lut kavmini nasıl cezâlandırıldığını biliyorsunuz. Ben bu suçu işleyenlerin yakılmasını uygun görüyorum" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, kendisinden homoseksüelliğin cezâsını soran Halid bin Velid'e yazdığı mektupta bu suçu işleyenlerin yakılmasını emretmiştir.³²

Homoseksüelliğin cezâsı ölümdür diyenler, öldürülme şekli üzerinde ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1. Mürted gibi boynu kesilerek öldürülür. Bu görüş Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'den de rivâyet edilmiştir.

2. Taşlanarak öldürülür. Bu görüş de İbn-i Abbâs'tan (r.a.) rivâyet edilmiştir. İmâm Mâlik ile İmâm Hanbel de bu görüşle hükmetmişlerdir.

3. Yüksek bir yerden atılarak öldürülür.

4. Üzerlerine bir duvar yıkılarak öldürülürler. Hz. Ebû Bekir'den böyle bir rivâyet de vârid olmuştur.

Homoseksüellerin öldürülmelerine hükmeden âlimlerin, öldürülüş şekli üzerindeki ihtilâflarının bir hikmeti vardır. Çünkü Allahu Teâlâ Lut kavmini bu günahlarından ötürü cezâlandırıldığı zaman sayılan bütün ölüm şekilleri cezâ içinde bulunuyordu: **"Vaktâ ki (azab) emrimiz geldi, (o memleketin) üstünü altına getirdik ve tepelerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık..."** (Hûd: 82-83) Görüldüğü üzere âyetle taşlama ile binaların yıkılması açıkça ifade edilirken, yakma zımnın anlatılmaktadır.

2. Görüş: Homoseksüelliğin cezâsı zina cezâsı gibidir. İmâm Şafiî (rh.a.), homoseksüelliğin cezâsının da zina gibi olduğuna hükmetmiştir. Yani suçlular bekar ise yüz sopa, evli ise recm ile cezâlanacaklardır. Bu görüş Atâ (rh.a.), Katâde (rh.a.), Nehaî (rh.a.), Saîd bin Müseyyib (rh.a.) gibi tâbiînden de rivâyet edilmiştir. Şafiîler bu görüşlerini aşağıdaki delillerle ispat ederler:

³¹ Beyhekî.

³² Beyhekî.

1. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'den (rh.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.), **“Bir erkek diğer bir erkekle cinsî münâsebette bulunursa onların her ikisi de zânidir”** buyurmuştur.” Bu hadîs homoseksüelliğin cezâsının ay-
nen zina cezâsı gibi olduğuna delâlet eder.

2. İmâm Şafîî'ye (rh.a.) göre zina hakkında vârid olan deliller her ne kadar homoseksüelliği içine almıyorsa da kıyas yoluyla homoseksüelliği zinaya ilhak etmek mümkündür. Çünkü zinâdan maksat arzuların gayri meşrû' bir şekilde tatmin edilmesidir. Bu tatmin kadınla olduğu gibi erkekle de olmaktadır. Öyleyse bunun cezâsı da zina cezâsı ile aynı olmalıdır.

3. Görüş: Homoseksüeller ta'zîr edilmelidir. Hanefî âlimleri homoseksüelliğin çok çirkin ve büyük bir günah olduğunu kabul ederler. Ancak verilecek cezânın zina haddi olmayıp ta'zîr yoluyla cezâlandırılması gerektiğini söylerler. Bu görüşlerini aşağıdaki delillerle ispat ederler:

1. Hanefîler'e göre zina ile homoseksüellik ayrı şeylerdir. Çünkü homoseksüellik bir erkekle diğer bir erkeğin münâsebeti, zina ise bir erkekle bir kadının münâsebetidir. Bu sebeple Kur'ân da ikisini ayrı ayrı zikretmiştir. Cenâb-ı Allah (c.c.), **“Gerçek, siz kadınları bırakıp da şehvetle mutlaka erkeklere yaşayacak mısınız? Hayır, siz beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz”** (Neml: 55) ve **“Siz, Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerini bırakıp da insanların içinden erkeklere mi gidiyorsunuz? Hayır, (siz helalden harama) tecavüz eden bir kavimsiniz”** (Şuarâ: 165-166) buyurmaktadır. Görülüyor ki Allah Teâlâ bu iki âyette homoseksüelliği zinaya değil, **“beyinsizlik”** ve **“tecavüz etme”**ye nispet etmektedir.

2. Sahabe-i Kirâm Arab dilini en iyi bildikleri halde homoseksüelliğe verilecek cezâ hususunda ihtilâf etmişlerdir. Eğer bu fiilin cezâsı hususunda bir nass olsaydı icthâdlarına göre amel etmezlerdi.

3. Bu fiili zina ile kıyaslamak doğru değildir. Çünkü zina, kadınla temastır ve erkeğin yaratılışında kadına karşı bir zaaf ve temayül vardır. Halbuki homoseksüellik böyle değildir. Bu öyle bir fiildir ki hayvanlar bile kaçınır, insan yaratılışında erkeklere karşı da bir zaaf olduğu kabul edilse bile yine de zina ile kıyaslanamaz. Çünkü zina neslin bozulmasına vesile olmaktadır. Öyle ise zinayı engellemek için daha şiddetli bir cezâ gereklidir.

4. Resûlullah (s.a.v.), **“Müslümanın kanının dökülmesi ancak üç şeyle helaldir: Evlendikten sonra zina ile imân ettikten sonra irtidat ile ve**

haksız yere adam öldürmek ile” buyurmuştur. Görülüyor ki Resûlullah (s.a.v.) ölüm cezâsının sayılan üç şeyden birisi sebebiyle uygulanabileceğini söylemektedir. Homoseksüel ise hadîste belirtilen üç kişiden birisi değildir. Zira homoseksüellik zina değildir. Eğer zina gibi olduğunu kabul edersek Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Lut kavminin yaptıklarını yapanları gördüğünüz zaman her ikisini de öldürün”** hadîsinde evli olanlarla bekar olanların durumlarını ayırt etmesi gerekirdi. Resûlullah böyle bir ayırım yapmadığına göre, bunlar hakkındaki cezâ had değil, olsa olsa ta'zîren öldürülmek olabilir. Ta'zîrde ise hâkimlerin salâhiyeti geniştir. Dilediği cezâyı verebilir.

Allâme Şevkanî homoseksüelliğin cezâsının mutlaka öldürülmek olduğunu kabul eden Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşünü tercih ederek diğer görüşleri zayıf bulmuştur. Ona göre homoseksüellik çok çirkin bir fiil olduğu için cezâsı da çok ağır olmalıdır. Bu cezâ, yakmak, recmetmek ve üzerine duvar yıkmak gibi şekillerin hangisi daha ibret verici ve engelleyici ise onunla yerine getirilmelidir. Bu ölüm şekilleri Allah'ın (c.c.) Lut kavmine verdiği cezâlara daha uygun düşmektedir.

Sevicilik ve hayvanlarla temasın hükümleri

Fakîhler, seviciliğin (kadınla kadının teması) cezâsının ta'zîr olduğunda ittifak etmişlerdir. Ta'zîr ise hâkimin salâhiyeti içindedir.

Hayvanlarla temasın cezâsı ise cumhûra göre gene ta'zîrdir. Ancak İmâm Hanbelî'den (rh.a.) yapılan bir rivâyete göre, hayvanla temasta bulunan şahsın cezâsı da homoseksüelliğin cezâsı gibidir. Yani hem hayvan hem de hayvanla temasta bulunan öldürülür. Şüphe yok ki bu fiili işleyen kimse hayvandan daha aşağıdır.

Onikinci hüküm: Zina suçu nasıl tesbit edilir?

Şüphesiz zina çok çirkin bir fiildir. Bu yüzden cezâsı da çok ağır bir cezâ olan had veya recmdir. İslâm şeriatı bu haddin veya recmin uygulanması için ağır şartlar koşmuştur. Zinâda kadınların şâhidliği kesinlikle kabul edilmez. Şâhidlik yapan erkeklerin de şâhâdet ettikleri zaman âdil olmalarını ister. Şâhidlerin suçu kendi gözleriyle ve bizzat kılıcı kında görmeleri gerekir. Şüphe yok ki böyle bir şâhidlik kolay kolay tahakkuk etmez.

Zinâdaki şahâdetin şartları

Şâriin bu kadar ağır şartlar koymasındaki maksat, iftirâ yollarını keserek insanların birbirlerini zina ile itham etmelerini önlemektir. Zina şahidliğinin şartları şunlardır:

1. Şâhidlerin sayısı dört olmalıdır. Bu hususta Allahu Teâlâ, **“Kadınlardan fuhşu irtikap edenlere karşı içinizden dört şahid getirin”** (Nisâ: 15) buyurmuştur. Zina dışındaki olaylarda ise yalnızca iki şahid yeterlidir.

2. Şâhidler erkek olmalıdır. Zina bahsinde kadınların şahidliği geçerli değildir. Zira Allah, erkeklere hitâben, **“içinizden dört şahid getirin”** ve **“Buna karşı dört şahid getirmeli değil miydiler?”** (Nur: 13) buyurmaktadır.

3. Şâhidler âdil olmalıdır. Zira Allahu Teâlâ, **“Sonra (o kadınlar) müddetlerini doldurmaya yaklaştıkları zaman onları ya güzellikle tutun, yahud güzellikle kendilerinden ayırılın ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid yapın”** (Talâk: 2) âyetinde şahidlerin “adalet sahibi” olmalarını emretmiştir. **“Ey imân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin”** (Hucurât: 6) âyetinde de fâsıkların şahâdetlerinin kabul edilmemesini emretmiştir.

4. Şâhidlerin Müslüman, âkil ve bâliğ olmaları şarttır.

5. Şâhidlerin zina olayını kılıcı kında gördükleri gibi görmeleri şarttır. Zira Resûlullah, **“Cezâları şüpheli şeylerle uygulamayınız”** buyurmuştur.

6. Dört şahid de birlikte şahâdet etmelidir. Eğer teker teker gelerek şahidlik ederlerse şahâdetleri kabul edilmez.

İşte zinanın ispatı için şahidlerin bu vasıfları hâiz olmaları gerekmektedir. Zinanın bir başka isbatı daha vardır ki o da zâninin zina ettiğini bizzat itiraf etmesidir. Âlimler buna delillerin efendisi demektedirler. Allahu Teâlâ da **“Daha doğrusu insan (bizzat) kendisine karşı bir şahiddir”** (Kiyâmet: 14) buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) Maiz ile Gamidiye'yi kendi itiraflarına dayanarak başka şahid istemeden zina cezâsı ile cezâlandırmıştır. Bazı âlimlere göre dul veya bekar bir kadının gebe oluşu da onların zina ettiklerine delâlet eder. Gebelik onların itirafları yerine geçer. Fakat Resûlullah (s.a.v.) zamanında zina cezâsı gebelikle değil, itiraf üzerine uygulanmıştır. Resûlullah (s.a.v.) zamanında olan iki recm hâdisesini nakledelim:

Maız bin el-Eslemî hâdisesi

Maız bin el-Eslemî, Hezâl bin Naim'in yanında barınan kimsesiz bir gençti. Bir câriye ile zina etti. Efendisi ona, Allah'tan (c.c.) af dilemesi için yaptığını Resûlullah'a (s.a.v.) haber vermesini emretti. Resûlullah (s.a.v.) mescidde iken Maız gelerek, "Ya Resûlallah ben zina ettim" dedi. Resûlullah (s.a.v.) yüzünü ondan çevirdi ve **"Git Allah'tan af dile"** buyurdu. Maız yine karşısına geçerek, "Ben zina ettim ya Resûlallah" dedi. Resûlullah gene yüzünü çevirdi. Maız bir kere daha karşısına geçerek, "Ya Resûlallah, beni temizle, ben zina ettim" dedi. Hz. Ebû Bekir ona, "Dördüncü defa tekrar edersen Resûlullah seni recmettirir" diye uyardı. Bunun üzerine Maız sustu. Resûlullah (s.a.v.), **"Sen o kadını öptün mü, sıktın mı?"** diye sordu. "Hayır, ya Resûlallah" cevabını alınca, **"Cinsî münâsebette mi bulundun?"** buyurdu. Maız, "Evet, cinsî münâsebette bulundum, ya Resûlallah" dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Sen cinsî münâsebetin ne olduğunu biliyor musun?"** sorusuna "Evet, evli bir erkeğin helal ailesiyle yaptığını ben de o câriye ile yaptım" cevabını verdi. Resûlullah, **"Sen ne demek istiyorsun?"** buyurdu. Maız, "Senden beni bu günahıktan temizlemenı istiyorum" deyince, Resûlullah onun recmedilmesini emretti.

Recm esnasında Maız, değen taşların acısıyla, "Ey kavim! Beni Resûlullah'a (s.a.v.) götürün. Zira benim kavmim beni öldürüyor?" diye feryatla başladı. Halk onun feryadına aldırmayarak ölünceye kadar taşladılar. Resûlullah (s.a.v.) Maızın isteğini duyunca, **"Niçin recme devam ettiniz, niçin bana getirmediniz? Umulur ki o tövbe eder ve Allah da tövbesini kabul ederdi"** buyurdu. Bazı sahabelerin, "Köpek gibi taşlandı" ve benzeri laflarını duyunca da **"And olsun, Maız öyle bir tövbe etti ki eğer onun tövbesi bir ümmet içinde eşit şekilde taksim edilse onlara herkesi affettirecek nispette bir pay düşer"** buyurdu. Diğer bir rivâyette ise Resûlullah, **"Nefsî kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki Maız şimdi cennet nehirlerinde yıkanıyor"** buyurmuştur.³³

Gamidiye'nin hâdisesi

Müslim'in rivâyetine göre Gamidiye isimli bir kadın Resûlullah'a gelerek, "Ben zina ettim, beni temizle ya Resûlallah" dedi. Resûlullah (s.a.v.) hiçbir

³³ Buhârî, Müslim, Ebu-Dâvûd, Tirmizî.

şey söylemeden kadını geri çevirdi. Kadın ikinci günün sabahı tekrar geldi ve “Ya Resûlallah, Maız'ı reddettiğin gibi beni de reddetme. Allah'ın (c.c.) ismi ile yemin ederim ki gebeyim” dedi. Resûlullah (s.a.v.), **“Git ve doğum yapana kadar bekle”** buyurdu. Kadın doğumdan sonra çocuğu da kucağına alarak Resûlullah'a geldi ve “Ya Resûlallah, bu çocuğu doğurdum” dedi. Resûlullah (s.a.v.), **“Git, sütten kesinceye kadar çocuğunu emzir”** emrini verdi. Kadın çocuğunu sütten kesince eline bir parça ekmek vererek alıp Resûlullah'a (s.a.v.) geldi. “Ya Resûlallah, çocuk sütten kesildi ve gördüğünüz gibi artık ekmek yiyebiliyor” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) çocuğu Müslümanlardan birine teslim ettikten sonra, kadını göğsü derinliğinde kazılmış bir çukura indirdikten sonra halka taşlamalarını emretti.

Recm sırasında kadından sıçrayan bir damla kan Halid bin Velid'in yüzüne isabet etti. Bunun üzerine Halid (r.a.) kadına küfretti. Resûlullah (s.a.v.) Hz. Halid'in sözlerini işitince, **“Sâkin ol ya Halid! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu kadın öyle bir tövbe etti ki eğer onun tövbesini zâlim tahsildar da yapsaydı Allah onu da affederdi”** buyurdu. Recm bittikten sonra kadının namazını kılarak defnettirdi.³⁴

Böyle hâdiselerin asırların en üstünü olan Resûlullah'ın (s.a.v.) asrında vukû bulmasının yüksek bir hikmeti vardır. Bu hikmet, teşrîf kanunların gelecek nesillere örnek olması için bizzat Resûlullah (s.a.v.) tarafından tatbikî olarak gösterilmesidir. Eğer bu gibi hâdiseler o zaman olmasaydı, Allah'ın (c.c.) farz kıldığı hadler yalnızca birer haber olarak kalırdı. Sonraki nesiller bu kanunların nasıl tatbik edileceğini bilemezlerdi. Allahu Teâlâ son peygamberi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ ettiği dinin bütün asırları kapsayıcı ve her ortamda geçerli olmasını irâde etmiştir. Bazı sahâbilerden bazı muhâlefetlerin görülmesi şeriatin tamamlanması, Resûlullah'ın (s.a.v.) dini onlara uygulayarak ikmâl etmesi içindir.

Yukarıdaki hâdiselerin kahramanları her ne kadar büyük bir suç işlemişse de kendileri kanunların uygulanmasını ısrarla isteyerek, o asır insanlarının ilahî kanunlara karşı bağlılık ve saygısını göstermektedirler. Recm cezası ne kadar ağır olursa olsun, âhirette verilecek cezânın yanında çok hafif kalacaktır. O zamanki Müslümanların hükümlere karşı gösterdikleri saygı, İslâm'a girdikleri günden itibaren aldıkları İslâmî terbiyenin neticesidir.

³⁴ Müslim, Cem-ül-Fevâid, c. 1, s. 748.

Onüçüncü hüküm: Zina eden bir kadınla evlenmek sahih midir?

Selef âlimleri bu meselede ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Görüş: Zina eden bir kadınla evlenmek haramdır. Bu görüş Hz. Ali (r.a.), Berâ bin Âzib (r.a.), Hz. Aişe ve İbn-i Mes'ûd'dan (r.a.) naklolunmuştur.

2. Görüş: Zina eden bir kadınla evlenmek câizdir. Bu görüş de Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve İbn-i Abbâs'tan (r.a.) nakledilmiştir. Cumhûrun görüşü de budur. Dört mezhebin fakîhleri de bu görüşle hükmetmişlerdir.

1. Görüşün delilleri

Zina eden bir kadınla evlenmenin haram olduğuna hükmedenler, **“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz. Zina eden kadını da zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkası nikahlamaz”** (Nûr: 3) âyetinin zâhirini delil almışlardır. Bu görüşteki âlimlere göre âyetin zâhiri, her ne kadar hüküm değil, haber mânâsı taşıyorsa da âyetin sonundaki, **“Bu (sûrette evlenmek) mü'minler üzerine haram kılınmıştır”** ifadesi kesin hüküm ifade ettiğinden baş taraftaki haber anlamı taşıyan cümle de kesin bir hüküm ifade etmektedir.

Bu görüşün bir başka delili de Hz. Ali'den rivâyet edilen şu sözdür: “Bir erkek zina ettiği zaman onunla karısının ayrılması gerekir. Bir kadın zina ederse yine onunla kocasını ayırmak gerekir.”

Bu görüşün delillerinden biri de Mersed bin Ebî Mersed'in câhiliye döneminde dostu olan fâhişe bir kadınla evlenmek için izin istemesi üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) bu âyet nâzil olana kadar cevap vermemesi, âyetin nüzûlünden sonra ise **“Anâk'la evlenme”** buyurmasıdır.

2. Görüşün delilleri

Zina eden bir kadınla evlenmenin câiz olduğuna hükmedenler aşağıdaki delillere istinâd etmektedirler:

1. Hz. Aişe'den rivâyet edilen, “Bir erkeğin zina ettiği kadınla evlenip evlenemeyeceği soruldu. Resûlullah (s.a.v.), **“Evet, başlangıcı zina idi ama sonu nikahtır. Haram, helali haram kılmaz”** buyurdu”³⁵ hadîsi.

2. İbn-i Ömer'den rivâyet edilir: “Hz. Ebû Bekir mescidde otururken

³⁵ Taberî ve Dâire Kutnî.

yanına bitkin ve heyecandan ne konuştuğu anlaşılmayan bir adam geldi. Hz. Ebû Bekir Hz. Ömer'e, "Bu adamla ilgilen. Bir şey için gelmiş. Fakat ben ne konuştuğunu anlamıyorum" dedi. Hz. Ömer adama sordu. Adam, "Bana bir misafir gelmişti, kızım ile zina etti" dedi. Hz. Ebû Bekir onları, zina haddi uyguladıktan sonra evlendirmiş ve bir sene sürgüne göndermişti.³⁶

3. İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilir: İbn-i Abbâs'a (r.a.), "Zina eden bir erkekle kadın evlenebilirler mi?" diye soruldu. "Başlangıcı zina ise sonu nikahtır. Bunun örneği şudur: Adamın biri, "Bir bahçeden meyve çalar. Sonra bahçe sahibine giderek aynı meyveden parası ile satın alır. Çalarak yediği haram, satın aldığı helaldir" cevabını verdi.

Bu görüş sahiplerine göre, **"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasını nikahlamaz..."** âyeti umûmî bir vâkiyayı ifade eder. Yani fık ve zinayı âdet edinmiş bir kimse, hiçbir zaman mü'min ve sâliha bir kadınla evlenmek istemez. Ancak kendi meşreb ve ahlâkında olan veya müşrik bir kadınla evlenmek ister. Zina eden bir kadınla da mü'min ve sâlih bir erkek değil, ancak onun gibi zina eden bir erkek evlenmek ister.

Bazı âlimlere göre bu âyetin hükmü, **"İçinizden bekarları ve kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları (evlenmeleri sayesinde) fazl(ı kerem)iyle zengin yapar"** (Nûr: 32) âyetiyle nesh edilmiştir. Bu mesele ile ilgili tafsîlât 47. Derste verilecektir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Kur'ân Müslümanların anayasasıdır. Her Müslüman onun emirlerine sınıksız sarılmalıdır.
2. Kanun yapma Allah'a (c.c.) mahsustur. O, kanunlarını kullarının maslahatına göre vaz'etmiştir.
3. Şer'î hükümlerin dikkatle uygulanması farzdır.
4. Şer'î cezâlar namusun ve soyun korunmasını hedef alır.
5. Şer'î cezâlar, ibret için mutlaka topluluk önünde tatbik edilmelidir.
6. Müslümanların emîrinin en önemli vazifesi, şer'î hükümleri tatbikidir.

³⁶ İbn-ül-Arabî, age, c. 3, s. 318.

7. Zina fiilini kadınla erkek beraberce işledikleri için cezâları da eşittir.
8. Zina hem dinî ve ahlâkî hem de ictimâî bakımdan çirkin ve zararlı bir fiil olduğundan Allahu Teâlâ tarafından kesinlikle haram edilmıştır.
9. Şer'î cezâları uygulamamak ve bu yolda şefaathçi olmak câiz değildir. Zira cezâların uygulanmaması suçların yaygınlık kazanmasına vesile olur.
10. İffetli bir mü'min için zâni bir kadınla evlenmek nasıl uygun değilse iffetli bir kadının da zâni ve fâsık bir erkekle evlenmesi öyle uygun değildir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm nazarında zina en kötü ve çirkin bir günah olduğu için cezâsı çok şiddetlidir. Zira zina insan haysiyetini yıkmakla kalmaz cemiyet nizâmını da bozar. Neslin bozulmasının sebebi de zinâdır. Zinanın çok olduğu ülkeler, sokaklara atılmış, yuvalara terk edilmiş çocuklarla doludur. Bunlar anne-baba sevgisinden mahrum yetiştiği için cemiyet için birer şakî haline gelmektedirler.

İslâm'ın başlıca hedeflerinden biri de bütün semâvî dinlerin, hatta medenî kanunların korunmayı gâye edindiği aklı, nesli, insan varlığını, din ve namusu korumaktır. Çünkü bunların korunması insan hayatının devamı için bir zarûrettir. Bu bakımdan nesli korumak büyük ehemmiyet taşıdığından İslâm onun korunması için, nesli bozacak zina gibi suçları önlemek ve hatta tamamıyla ortadan kaldırmak gâyesiyle şiddetli cezâlar vaz'etmiştir. Bu cezâların bir başka hedefi de cemiyet içinde istikrar ve emniyeti tahakkuk ettirmektir.

Batı kültürü ile yetişen bazı insanlar, İslâmî cezâların çağımızla bağdaşmayan şiddetli ve kaba cezâlar olduğunu, kadın hürriyetini kısıtladığını ve kadınlara yaratılıştan verilen erkeklerle eşitlik hakkına tecavüz edildiğini iddia etmektedirler. Vâkıa İslâm kanunları ilk bakışta şiddetli ve kaba görünür. Fakat derinliğine düşünülürse tam bir adalet olduğunu kabul etmeyen tek bir aklı selim sahibi kalmaz. Bu cezâlarla kimlerin cezâlandığı, neden cezâlandığı düşünülürse âdil olduklarının meydana çıkmaması mümkün değildir. Çünkü bu cezâlar, bir hayvan misâli, hangi yolla olursa olsun ve nasıl kötü sonuçlar doğurursa doğursun, beşerî arzularını tatmin için suç işleyen insanlara uygulanmaktadır. Yalnız beşerî arzularını tatmin için zina işleyenler insan değil belki hayvandır. Zira hayvan gibi kendi şehvânî arzu-

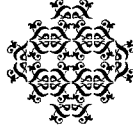
larının peşine giderek başka hiçbir şeyi hesaba katmamaktadır. İnsanlar ise ne yaparlarsa yapsınlar ancak aklî muhâkemeleri neticesinde yaparlar.

Allahu Teâlâ cinsel istek ve arzuyu insanlara yalnız ondan zevk alması için değil, insan neslinin devamı için vermiştir. Allahu Teâlâ kadınla erkek arasındaki bu münâsebetin hayvanlar gibi yapılmasına değil, temiz ve meşrû' biçimde yapılmasına müsaade etmiştir. Çünkü insan neslinin devamı ancak sağlam bir evlilik neticesinde doğacak çocuklarıyla mümkündür. Nitekim Allahu Teâlâ bu hususta, **"Allah sizin için kendilerinizden çiftler yaptı. Size çiftlerinizden oğullar ve torunlar verdi ve sizi güzel güzel (nimetler)den rızıklandırdı. Şimdi bâtıla inanıyorlar da onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük mü ediyorlar?"** (Nahl: 72) buyurmuştur.

Zina, İslâm nazarında ahlâksızlığın en aşağı derecesi olduğu gibi ictimâî açıdan da en zararlı günahdır. Dolayısıyla bu suçun önüne geçilmesi için yumuşak değil, sert tedbirler alınmalıdır. Ne var ki bu cezâlar, zan üzere uygulanmaz, suçun ispatı için de ağır şartlar getirilmiştir. Zina suçuna şahâdet edenlerin mü'min ve âdil olmak üzere en az dört kişi olması gerekir. Bu husustaki şahâdeti de en sarîh bir ifade ile yapmaları gerekmektedir.

Batılilar ise zinanın yalnızca tecavüz şeklinde yapılanını suç kabul ederler. Zina kadının rızası ile olursa suç saymayarak cezâlandırma yoluna gitmezler. Onlara göre zina, her ne kadar ayıpsa da her hâlükârda suç değildir. Meselâ, bekar bir erkek, bekar bir kadınla zina ettiği takdirde bu, cezâyı gerektirecek bir suç kabul edilmez. Ancak erkek bunu zorla yapmışsa o zaman hafif bir cezâyı çarptırılır. Bir erkek evli bir kadınla zina etmişse kadının kocası zina eden erkekten ancak bir tazminat alabilir. Çünkü kadın fiili kendi arzusu ile işlediğinden onların kanunlarına göre herhangi bir cezâsı yoktur.

Görüldüğü gibi Batılıların zinaya son derece maddî bir bakışları vardır. Bu yüzden de birçok aile yıkılmakta, cemiyet gitgide bozulmaktadır. Çünkü fuhuş yaygın bir hal almış bulunmaktadır. İslâm hukuku ile Batı hukuku tarafsız bir bakışla mukayese edildiğinde birinin insan nesline önem vererek mesud bir aile hayatı tesis etmeyi hedef aldığı, diğerinin ise cemiyetin ve neslin korunmasına hiç ehemmiyet vermediği görülür.

42. DERS

ZİNÂ İFTİRÂSÎ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ
ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾
إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

4. Namuslu ve hür kadınlara (zina isnâdıyla) iftirâ atan, sonra (bu babta) dört şâhid getirmeyen kimselerin (her birine) de seksen değnek vurun. Onların ebedî şâhidliklerini kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir.

5. Meğerki bu (hareketten) sonra tövbe (ve rücû') ve (hallerini) ıslah edeler. Çünkü Allah bu bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

(Nur sûresi 4-5. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

يَزْمُونَ: Yermûne, remy kökünden gelir. Remy, taş veya sert bir şey atmaya denir. Âyetteki anlamı ise iftirâ atmaktır.

الْمُحْصَنَاتِ: İhsân kökünden gelir ve men etme anlamındadır. İffetli kadınlar, kötülüklere mâni olduğu için onlara muhsene denir.

شُهَدَاءَ: Şahid kelimesinin çoğuludur.

فَاجْلِدُوهُمْ: Cild kökünden türemiş bir fiildir. Cild, vücûda vurulan sopaya denir.

الْفَاسِقُونَ: Fâsık kelimesinin çoğuludur. Fâsık ise fısık kökünden gelen bir sıfat olup Allah'ın taatinden çıkan anlamındadır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ, mü'minlerin haklarına hürmet etmeyerek iffetli, namuslu ve asil kadınlara zina iftirâsında bulunanları haber vermektedir. Zira müfterîler attıkları bu iftirâ ile insanın kudsî ve değerli varlığı haysiyet ve şerefine tecavüz etmektedirler. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır. Müfterîler, isnâd ettikleri suçu âdil dört şâhid getirerek ispat edemezlerse onlara seksen sopa had vurun. Çünkü onlar, halkın içinde zina sözünün yayılmasını arzu eden ve zinâdan uzak mü'min kadınları töhmet altında bırakan yalancı ve fâsık kimselerdir.

Allahu Teâlâ müfterîlere seksen sopa vurulmasından sonra, insanlık şerefini kırarak, rencide edecek ikinci bir cezâ ile cezâlandırılmasını da emreder. Bu cezâ, iftirâlarında ısrar ettikçe onların hiçbir hususta şahâdetlerinin kabul edilmemesidir. Müfterîler Allah'ın (c.c.) yanında kulların en kötüsü ve en şiddetli azaba uğrayacak olanlardır. Çünkü onlar Allah'ın (c.c.) taatinden çıkmış, mü'minlerin şerefini korumayan sapık ve münafıklar gibi mü'minlerin haysiyet ve şereflerini kırarlar. Bu iftirâları ile İslâm toplumunu yıkmak, dağıtmak ve parçalamak isterler. Onlar eğer tövbe ederek yollarından döner, ahlâklarını düzeltir, tavır ve hareketlerini ıslah ederek sapıkların ve mütecâvizlerin yollarından İslâmî yola dönerlerse affedilirler. Öürleri kabul edilerek itibarları iade edilirler. Çünkü Allah (c.c.) çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır. Tövbe eden kullarının tevbelerini kabul edicidir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ

Bazı müfessirlere göre bu âyetler, Hz. Aîşe hakkında nâzil olmuştur. Münafıkların ona zina iftirâ atmaları üzerine Allahu Teâlâ bu âyetlerle, semâdan bütün ümmete ulaşacak ve asırdan asıra intikal edecek ve ibret verici bir şekilde onun ne kadar temiz, ne kadar asîl olduğunu bildirmiştir.

Taberî bu hususta şöyle der: "Bu âyetler Hz. Peygamberin zevcesi

H.z. Aîşe'ye iftirâ atanlar hakkında nâzil olmuştur. Saîd bin Cübeyr'den ^(rh.a.) şöyle rivâyet edilir: Ondan zinanın mı, yoksa iffetli bir kadına zina iftirâsının mı daha ağır olduğu soruldu. "Hayır, zina daha çirkindir" dedi. "Allahu Teâlâ, **"Namuslu ve hür kadınlara iftirâ atan, sonra dört şâhid getirmeyen kimselerin** (her birine) **de seksen değnek vurun"** buyuruyor, denilince Saîd bin Cübeyr ^(rh.a.) "Bu âyet hâsseten H.z. Aîşe'ye iftirâ atanlar hakkında nâzil olmuştur" demiştir."

Sahih olan, Kurtubî'nin zikrettiği ve Taberî'nin de kabul ettiği gibi, bu âyetler umûmî olarak zina iftirâsında bulunanlar hakkında nâzil olmuştur. H.z. Aîşe'ye iftirâ atanlar da bu hükmün içindedir. Öyleyse bu âyetler Allah'ın ^(c.c.) inzâl buyurduğu hükümlerden bir hükümdür. Bilindiği gibi hükümler tek bir sebeple istinâd etse de umûmîlik ifade eder.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLERİ

Birinci incelik: Âlimler, **"Namuslu ve hür kadınlara iftirâ atan..."** âyetindeki iftirânın zina iftirâsı olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bunun ispatı için aşağıdaki delillere istinâd etmişlerdir:

Önceki âyetlerde zinanın zikredilmesinden buradaki iftirânın zina iftirâsı olduğu anlaşılmaktadır.

Allahu Teâlâ'nın âyette **"namuslu ve hür kadınlar"** zikretmesi, buradaki iftirânın namusluluğun zıddı olan zina iftirâsı olduğuna açıkça delâlet etmektedir.

Zina dışındaki iftirâlarda sopa haddinin farz olmadığı icmâ' ile sâbittir. Bu âyette ise müfterîlere seksen değnek vurulması emredilmektedir.

Âyetteki, **"sonra dört şâhid getirmeyen"** ifadesi de iftirânın zina ile ilgili olduğunu göstermektedir. Çünkü dört şâhid yalnız zina için istenir.¹

İkinci incelik: Âyetteki **"namuslu"** kelimesinde çok ince bir işaret vardır. Bu, namuslu olmayan bir erkek ve kadına zina isnâdında bulunan kimsenin zina iftirâsı haddi ile cezâlandırılmayacağını göstermektedir. Çünkü iftirâ atılan şahsın iffetsizlikle tanınması, meşhur olması müfterîden cezâyı kaldırır. İftirâ cezâsının meşrû'iyeti faziletli insanları korumak içindir. İffetsizlikle meşhur olan kimse ise artık İslâmî bakımdan korunması gereke-

¹ Fahreddin Razî, Tefsîr-i Kebir, c. 23, s. 152.

cek bir haysiyet ve şerefe sahip değildir.

Üçüncü incelik: Âyetteki hükmün yalnız kadınlara tahsis edilmesinin birçok hikmeti vardır. Her şeyden önce zina iftirâsı daha çok kadınlara atılmaktadır. Bu iftirâ en çok kadınların şeref ve haysiyetlerini yıkmakta ve aynı ayıp akrabalarını da lekelemektedir. Yoksa isnâd edilen suç ispat edilmediği takdirde müfterî yalnız kadına attığı iftirâdan dolayı cezâlanmaz. Aynı cezâ erkeklere atılan iftirâdan dolayı da uygulanır.

Dördüncü incelik: Âyetteki “tövbe” kelimesinden sonra “**ıslah edenler**” tabirinin gelmesi, yalnız tövbenin kâfi gelmediğini göstermektedir. Müfterîde ancak hallerini ıslah emâreleri açıkça görülmeye başladığı zaman gerçekten tövbe ettiği anlaşılır. Zira, iftirâ kul haklarıyla ilgili bir günahtır. Cezâsı da onun için ağırdır.

Fahreddin Râzî şöyle der: “Şâfiîler’e göre zina iftirâsında bulunan kimsenin şahâdetinin kabul edilmesi için, müfterînin hallerini ıslah ettiği herkes tarafından görülebileceği bir zaman da geçmelidir. Bu zaman bir senedir.”²

Beşinci incelik: Allahu Teâlâ namuslu ve iffetli bir kadına zina iftirâsına bulunan için üç ayrı cezâ vaz’etmiştir. Birincisi seksen sopa had, ikincisi iftirâdan dönüp tövbe edene kadar hiçbir şahâdetinin kabul edilmemesi, üçüncü ise Allahu Teâlâ’nın zina suçunda bekarlar için yüz sopa cezâsı vaz’ederken müfterîler için seksen sopa ile şahâdetlerinin kabul edilmemesi cezâsına hükmetmesi, iftirâ suçunun ağırlığını ve Allah (c.c.) katında ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermektedir.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Muhsan kelimesinin mânâsı nedir?

İslâm şeriatinde dört vasfı hâiz olan kimseye “**muhsan**” denir:

1. İffetli olmak, “... **Namuslu, zinaya sapmamış ve gizli dostlar da edinmemiş** (insanlar) **halinde** (yaşamamız şartıyla) **mü’minlerden... sizden evvel kitâb verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar...**” (Mâide: 5) âyetinde kadınlarda iffetin şart olduğu bildirilmiştir.

² Fahreddin Razî, age, c. 23, s. 163.

2. Hür olmak. Zira Allahu Teâlâ, “... **Onlar** (câriyeler) **evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezâsının yarısı** (verilir)” (Nisâ: 25) buyurmuştur.

3. Evli olmak. Zira Allahu Teâlâ, “... **Bütün evli kadınlarla evlenmeniz de size haram edildi**” (Nisâ: 24) buyurmaktadır.

4. Müslüman olmak. Zira Resûlullah (s.a.v.), “**Allah’a (c.c.) şirk koştan muhsan değildir**” buyurmuştur.

İşte bir kadının “**muhsan**” sayılması için iffetli, hür, evli ve Müslüman olması lazımdır. Bunların içinde en önemlisi de iffetliliktir. Zira iffetli olmayan bir kadına zina iftirâsı atana, bütün fakihlerin ittifakıyla had vurulmaz.

İkinci hüküm: Zina iftirâsının şartları nelerdir?

Zina iftirâsı atan bir kimsenin sopa ile cezâlandırılabilmesi için birçok şartın tahakkuk etmesi lazımdır. Bu şartların bazıları müfterî ile bazıları da iftirâ atılanla ilgilidir. Bir şart da iftirânın kendisinde bulunmalıdır.

Müfterîde bulunacak üç şart:

1. Akıllı olmak.
2. Bâliğ olmak.
3. Kendi isteği ile itham etmek.

Bu şartlar zâten insanların mükellef olması için asıl olan şartlardır. Bu şartları taşımayan kimse mükellef olamaz. Her ne kadar âyet-i kerîmede bu şartlar sayılmamışsa da diğer nasslarla tesbit edilmiştir. Müfterî deli, çocuk veya mükreh (tehdid edilen, zorlanan) kimselerden ise had vurulmaz. Zira Resûlullah (s.a.v.), “**Üç kişi için teklîf yoktur: Uyuyan insan, henüz ihtilâm olmayan çocuk ve deli**” ve yine, “**Benim ümmetim için hatâen, unutularak yapılan günahlarla zorlanarak yapılan günahların cezâsı yoktur**” Zira akıl, mükellef sayılmanın temel şartıdır. Delinin sözüne itibar edilemeyeceğinden attığı iftirânın bir tesiri de olamaz. Ancak akıllı bir çocuğun herhangi bir kimseye zina isnâd etmesine itibar edilmeyerek had uygulanmamakla birlikte ta’zîrle uygun bir şekilde terbiye edilmesi gerekir.

İftirâ atılanlarda bulunması gereken şartlar

Âyetteki, “**Namuslu ve hür kadınlara...**” ifadesinin zâhiri ister Müs-

lûman, ister kâfir olsun bütün kadınlar hata eder. Ancak fakîhler zina iftirâsı atılan kadında beş şartın bulunması lazım geldiğinde ittifak etmişlerdir:

1. İslâm	2. Akıl	3. Büluğ
4. Hürriyet	5. İffet	

Bu şartlar tahakkuk etmediği takdirde iftirâ etse bile müfterî cezâlan-
dırılmaz. Kadının her şeyden evvel Müslüman olması şarttır. Zira Resûlullah
(s.a.v.), **“Şirk koşan muhsan değildir”** buyurmuştur. Buna göre müşrik bir
kadına zina isnâd eden kimseye iftirâ haddi uygulanmaz. Zira küfrün üs-
tünde günah yoktur. Kâfirlerden günah sâdir olması her zaman mümkün-
dür.

İbn-ül-Arabî, “Küfründen dolayı kâfirin namusuna saygı gösterilmez.
Fiskını açıkça ortaya koyanlar gibi onların da şereflerinin korunması söz
konusu edilemez. Çünkü, kâfir İslâmî yasakları çiğnediği için İslâm'ın insa-
na vermiş olduğu şeref payesi sınırlarını tecavüz etmiştir”³ der.

İftirâ atılan kadının akıllı olması şarttır. Zira iftirâ haddi, iftirâ atılanın
bundan duyduğu ve duyacağı eziyetlerin karşılığıdır. Aklı olmayan kişi ise
yapılan iftirâdan dolayı hiçbir zarara uğramaz. Bu sebeple deliye iftirâ atana
had uygulanamaz.

İftirâ atılanın bâliğ olması da şarttır. Zâten çocuk için zina tasavvuru
mümkün değildir. Kör nasıl görmezse bâliğ olmayan çocuk da zina ede-
mez. Öyleyse çocuğa ister kız ister erkek olsun zina isnâd eden için
cumhûra göre had yoktur. İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre, büluğ çağına ermemiş
gelişkin bir kıza zina iftirâsında bulunmak aynen bâliğ olanlar gibi haddi,
cezâyı gerektirir. İmâm Hanbel (rh.a.) ise sıcak iklimlerdeki erken yetişmiş,
dokuz yaşını tamamlamış kız çocuğuna atılan iftirânın da bâliğ olanlara
atılan iftirâ gibi haddi gerektirdiği görüşündedir.

İftirâ atılanın hür olması lazımdır. Cumhûr, hürriyetin şart olduğunda
ittifak etmişlerdir. Zira kölenin veya câriyenin insanlık şerefi ve zinâdan
korunması hür kadına nispetle çok daha zayıftır. Her ne kadar köle ve câri-
yeye de iftirâ atmak haramsa da müfterî için had uygulanmaz, ta'zîr edilir.

Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Köle ve câriyesine zina iftirâsında bulunan**

³ İbn-ül-Arabî, age, c. 3 s. 1321.

kimsenin sözü doğru değilse kıyâmet günü ona had uygulanır”⁴ buyurmuştur. Cezânın âhirette uygulanması, âhirette mülkiyetin kalkması, köle ile efendinin eşit olması ve kimsenin diğerinden takvâdan başka bir üstünlüğe sahip olmaması sebebiyledir.

İbn-i Hazm, fukahânın cumhûruna muhâlefet ederek, köle ve câriyelere atılan iftirânın hûrlere atılandan hiçbir farkı olmadığını savunmuştur. Buna göre, kim bir câriye veya köleye zina iftirâsı atarsa hüre atılan iftirânın karşılığı olarak uygulanan cezânın ona da uygulanması icâb eder. Ulemânın, “Köle ve câriyeye hürmet yoktur” demesi mânâsızdır. Mü’min ister hür, ister köle olsun hürmete lâyıktır. Çünkü öyle köleler vardır ki Kureyş soyundan olan bir halifeden bile Allah katında daha hayırlıdır. İbn-i Hazm’ın bu görüşü güzel olmakla beraber, cumhûrun delil aldığı hadîse muhâliftir. Hükümler de görüşlerle değil, fiilî ve kavî hadîslerle tesbit edilir. **“Köle ve câriyesine zina iftirâsında bulunan kimsenin sözü doğru değilse kıyâmet günü ona had uygulanır”** hadîsi, Buhârî ve Müslim tarafından tesbit edilmiştir. Hadîsin hilâfına olan görüşlere itibar edilmez.

İftirâ atılarda bulunması gereken son şart iffettir. Bu hususta bütün fakîhler ittîfak etmişlerdir ve muhâlefet eden de çıkmamıştır. Zira mevzûmuz olan âyette, **“İffetli kadınlar...”** ifadesi bulunmaktadır. İffetli olmayanlar, bugün fîsk ve günahlarıyla övünmeyi ilericilik, dindar ve faziletli yaşamayı da gericilik sayanlar gibidir. Had cezâsı iftirâ atanı yalanlamak için meşrû’ kılınmıştır. Eğer iftirâ atılan fiilen zina ediyorsa müfterîyi yalanlamak mümkün değildir. İftirâ atılanın kötü fiilleri işlemekle meşhur olması müfterî için fırsat hazırlamış demektir. Öyleyse gençliğinde zina eden bir adam sonra tövbe ederek halini ıslah etse güzel ahlâkla tanınmış olsa bile ona iftirâ atana had vurulamaz. Müfterî ancak ta’zîr edilebilir.

Özetlersek; kâfire, deliye, çocuğa, köle ve câriyeye ve iffetsiz bir kadına zina isnâdında bulunan kimseye iftirâ haddi uygulanamaz. Ancak ta’zîr yapılır. Çünkü bunlara yapılan iftirâ, her ne kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir şey değilse de zinanın yayılmasına sebep olabilir. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Kötü sözlerin imân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler (yok mu). Dünyada da âhirette de onlar için pek acıklı bir azap vardır. (Onları) Allah bilir, siz bilmezsiniz”** (Nûr: 19) buyurmaktadır.

⁴ Buhârî ve Müslim.

Üçüncü hüküm: Haddi îcâb ettiren sözler nelerdir?

İftirâ sözleri üçe ayrılır: Sarîh ifade, kinâye ve çıtlatma.

Sarîh ifade, müfterînin konuşmasında doğrudan zina kelimesini kullanarak zina isnâdında bulunmasıdır. Meselâ, "Ey zâni!", "Ey zina oğlu!", "Sen babanın oğlu değilsin" veya "Falan adam falan kadınla zina etmiştir" gibi sözler sarîh ifade ile zina isnâdında bulunan sözlerdir. Dolayısıyla haddi gerektiren birer iftirâdır.

Kinâye yoluyla iftirâ ise zina yapıldığını dolaylı olarak bildiren kelimeler sarf etmektir. Meselâ, "Sen her erkekle tokalaşıyorsun" veya "Herkesle konuşup şakalaşıyorsun" veya "Fâsıka, fâcire, fâhişe" gibi sözlerin hepsi doğrudan olmamakla beraber zinayı kast ederek söylenmişse zina iftirâsı sayılır.

Çıtlatma (tariz) yoluyla zina iftirâsı sayılabilecek sözler ise "Sen zina etmedin!", "Zani değilsin!", "O kadın zâni değildir!" gibi ifadelerle yapılandır. Fakîhler bu yolla yapılan iftirânın haddi îcâb ettirip ettirmeyeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre bu nevi sözler zina iftirâsıdır ve müfterîye iftirâ haddinin uygulanması îcâb eder.

İmâm Şafiî (rh.a.) ve İmâm Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre, bu sözler kime karşı kullanılırsa kullanılsın, zina iftirâsı sayılmaz, haddi de gerektirmez. Ancak bunları söyleyen, maksadının onun zina ettiğini ortaya koymak olduğunu söylerse iftirâ sayılarak ispatı istenir. İspat edilemezse iftirâ haddi uygulanır.

İmâm Mâlik'in delili

İmâm Mâlik (rh.a.) Umrete binti Abdurrahmân'dan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Ömer zamanında iki kişi babalarından söz ederken biri diğerine "Ben Allah'ın ismi ile yemin ederim ki ne babam ne de annem zina etmiş değillerdir" dedi. Bunu duyan Hz. Ömer bu hususu sahabelerle istişare etti. Sahabelerin bazıları, "Adamın bu lafında bir şey yoktur. Çünkü anne ve babasını medhetmiştir" dediler. Diğer bazı sahabeler ise "O şahıs anne-babasını başka sözlerle medh edemez miydi" dedikten sonra Hz. Ömer'e dönerek, "Bizim görüşümüze göre ona iftirâ haddi uygulanmalıdır" dediler. Hz. Ömer de o adama iftirâ cezâsı olarak seksen sopa vurdurdu.

Kurtubî bu konuda şöyle demektedir: "İmâm Mâlik'in (rh.a.) görüşünün

delili şudur: İftirâ haddinin vaz'edilmesinin gâyesi, iftirâ atılan kişiye atılan lekeyi gidermektir. Bu leke, sarâhaten sürülmeyip çıtlatma yoluyla da sürülse zina iftirâsı sayılır ve müfterîye haddin uygulanması îcâb eder. Zira Allahu Teâlâ Hz. Meryem'in tarihî vak'asını bildirirken, **"Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi"** denildiğini haber vermektedir. Bu ifadelerle çıtlatma yoluyla Hz. Meryem'e zina isnâdında bulundular. İşte bunun için Allahu Teâlâ o kavim hakkında, **"Bir de onların (İsâ'yı) inkâr ile kâfir olmaları, Meryem'in aleyhinde büyük iftirâ atıp söylemeleri..."** (Nisâ: 156) buyurmuştur. Görüldüğü gibi onlar bu sözleriyle Hz. Meryem'e, "Sen o baba ve annenin kızı olduğun halde bu işi nasıl yaptın, bu çocuğu nereden getirdin?" yani zina ettin demek istemişlerdir.⁵

Şafiî ve Hanefîlerin delilleri

İmâm Şafiî ve Ebû Hanife'ye göre çıtlatma yoluyla sarf edilen sözler, zina iftirâsı mânâ ve ihtimali taşıdığı gibi başka bir mânâ da taşıyabilir. İhtimal ise şüphedir. Dolayısıyla haddi gerektirmez. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Şüphelerle hadleri uygulamayın"**⁶ buyurmuştur.

Allah, kocasının ölüm iddetini bekleyen bir kadına tâlib olmayı yasakladığı halde, çıtlatma yoluyla evlenme talebinde bulunmayı mubah kılmıştır. Nitekim, "(Vefat iddetini bekleyen) **kadınları nikahla isteyeceğinizi çıtlatmanızda, yahut böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanızda üzerinize bir vebâl yoktur**" (Bakara: 235) buyurmuştur. Bu âyet, sarâhaten söyleme ile çıtlatarak söylemenin hükümde eşit olmadığına delâlet eder.

İmâm Şafiî ve Ebû Hanife'nin görüşlerini doğrulayan delillerden biri de Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen, "Bir kişi Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek, "Ya Resûlallah! Karım zenci bir çocuk doğurdu" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, **"Senin develerin var mı?"** diye sordu. "Evet" cevabını alınca, **"Develerinin rengi nasıldır?"** dedi. "Kırmızıdır" cevabını alınca yine sordu: **"Develerin içinde hiç gri renkli olan var mı?"** Adam, "Evet, var" dedi. Resûlullah (s.a.v.), **"Nasıl olup da kırmızı deveden gri deve çıkıyor?"** sorusuna, "Herhalde develerimin ataları arasında gri renkli olan vardı da ondan" cevabını alınca, **"Öyleyse senin bu çocuğun da sizin atalarınızdan birinin rengini taşı-**

⁵ Kurtubî, age, c. 12, s. 173'ten özetle

⁶ Tirmizî, Hakim, Beyhekî.

yor" buyurdu."⁷ Görüldüğü gibi adam çıtlatma yoluyla karısının zina ettiğini anlatmak istediği halde, Resûlullah ona had vurmamıştır.

Dördüncü hüküm: Bir topluluğa zina iftirâsı atmanın hükmü

Fakîhler, bir topluluğa zina iftirâsı atan kimse hakkında ihtilâf ederek üç görüşe ayrılmışlardır:

Birinci görüşe göre, müfterîye bir had (seksen sopa) uygulanır. İmâm Mâlik, İmâm Hanbel (rh.a.) ve İmâm Ebû Hanife'nin (rh.a.) görüşü budur.

İkinci görüşe göre, toplulukta kaç kişi varsa onların sayısınca ayrı ayrı had vurulur. İmâm Şafiî (rh.a.) ile İmâm Ebu'l-Leys bu görüştedir.

Üçüncü görüşe göre, müfterî iftirâyı bütün topluluğa bir defada, yani "Siz zânisiniz" şeklinde atmışsa tek had, topluluktaki kişilere teker teker "Sen zânisin" şeklinde iftirâ atmışsa topluluğun sayısınca had uygulanır. Bu görüş de İbn-i Ebî Leyla ve Şa'bî'nin görüşüdür.

1. Görüşün delilleri: Ebû Bekir Cessâs'ın naklettiği, cumhûrun kitâb, sünnet ve kıyastan olan delillerini aşağıya alıyoruz:

a) Kitâbtan delilleri: "Namuslu ve hür kadınlara (zina isnâdıyla) iftirâ atan sonra (bu babta) dört şahid getirmeyen kimselerin (her birine) de seksen değnek vurun" (Nûr: 4) âyetine göre, hür ve iffetli kadınlara iftirâ atanlara had vurmak îcâb eder. Bu ifadeden anlaşılıyor ki bir topluluğa zina iftirâsı atan kişi seksen sopadan fazlasıyla cezâlandırılmaz. Bir kişi, bir topluluğa zina iftirâsı atarsa ona bir had değil, birkaç had uygulanacağını iddia eden, âyete açıktan muhâlefet etmiş olur.

b) Sünnetten delilleri: İbn-i Abbâs'tan şöyle rivâyet edilmiştir: "Hilal bin Ümeyye Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda karısının Şerik bin Sehma ile zina ettiğini iddia etti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona, "Ya ispat edersin veya sırtına sopa vurulur" buyurdu." Görülüyor ki Hilal, karısı ile birlikte Şerik bin Sehma'ya da zina isnâd ettiği halde Resûlullah (s.a.v.) tek had vurmaktan söz etmiştir.

c) Kıyastan delilleri: Haddi gerektiren hırsızlık ve içki gibi diğer suçlar birkaç kere tekrar edildikten sonra ortaya çıkarsa bir kere had uygulanır. İftirâ da haddi gerektiren suçlardan olduğuna göre, bir topluluğa da yapıl-

⁷ Buharî ve Müslim.

miş olsa bir kere had vurulması îcâb eder.⁸

2. Görüşün delilleri: Şafiîler'e göre, birinci görüştekilerin delil aldıkları âyet, bir kişinin bir topluluğa değil, bir başka kimseye iftirâ atmasının hükmünü bildirir. Âyette hem iftirâ atılanların hem de müfterîlerin çoğul olarak ifade edilmesi buna delâlet eder.

"Şafiîler'e göre, birinci görüştekilerin delil kabul ettikleri hadîste Resûlullah'ın (s.a.v.) tek hadden söz etmesinin sebebi, Hilal'in her ikisine tek sözle zina isnâdında bulunmasıdır.

Yine Şafiîler'e göre, birinci görüştekilerin kıyasa dayanan delilleri doğru değildir. Zira zina iftirâsı insan haklarını ilgilendirirken, içki yalnızca Allah'ın (c.c.) hukukunu ilgilendirmektedir. Kul hakkı ile Allah'ın (c.c.) hakkını kıyas etmek doğru olmaz.

Beşinci hüküm: Şâhidlerin âdil olmaları şart mıdır?

Âyette şâhidlerin sayıları dışında hiçbir vasıf zikredilmemiştir. Bu yüzden, âlimler şâhidlerin vasıfları hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre, bütün şahâdet hukukunda olduğu gibi bu husustaki şahâdetde de şâhidlerin âdil olması şarttır. Aksi halde şahâdetleri kabul edilemez.

Hanefîler'e göre ise fâsık bir kimsenin şahâdeti de kabul edilir. İşte âlimler arasındaki ihtilâfın kaynağı burasıdır.

Bir zina iftirâsında şâhidlik yapan dört fâsıkın şahâdetleri, İmâm Şafiî'ye göre geçersiz ve bunların sözleri de bir iftirâdır. Bu sebeple bu fâsık şâhidlere de iftirâ haddi uygulanır. Çünkü fâsıklar şahâdet vasıflarını hâiz olmadıkları için şâhidlik yapamazlar. Eğer yaparlarsa müfterî sayılırlar.

Hanefîler'e göre ise zina isnâdında bulunan kişi dört şâhid getirdiği için iftirâ haddinden kurtulur. Fakat şeriat bu fâsık şâhidlerin şahâdetlerine itibar etmez. Bunların şahâdeti ile ancak zina şüphesi tesbit edilmiş olacağından müfterîden de şâhidlerden de had düşer. Dört fâsık şahidin şahâdeti zina suçunu ispata yeterli sayılmadığından suç isnâd edilene had uygulanmayacağı gibi, kesinleşen bir şüphe üzerine iftirâda bulunduğundan dolayı müfterîden de had düşer.

⁸ Cessâs, age, c. 3, s. 332.

Altıncı hüküm: Şâhidlerin toplu halde şahâdet etmeleri şart mıdır?

Âyetin: zâhiri dört kişinin şahâdetini istemektedir. Bu şâhidler ister tek tek ve başka zamanlarda, ister topluca şahâdet etsinler fark etmez. İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Şafiî'nin (rh.a.) görüşü de budur.

İmâm Ebû Hanife'ye (rh.a.) göre ise şâhidler topluca şahâdet etmelidir. Teker teker ve başka zamanlarda şâhidlik ederlerse şahâdetleri kabul edilmeyeceği gibi müfterî sayılarak her birine iftirâ haddi uygulanır.

Mâlikî ve Şafiîlerin delilleri

Âyette yalnızca dört şâhid getirilmesi şart koşulmuştur. Topluca şâhidlik yapmalarının şart olduğunu gösteren bir işaret de yoktur. Öyleyse şâhidlerin topluca veya ayrı ayrı şahâdet etmeleri kâfidir. Bununla birlikte, ayrı ayrı şahâdetde bulunmaları töhmetten uzak olmaları bakımından daha iyidir. Zâten hâkim şâhidlerin durumundan şüphelenirse hakkın ortaya çıkması için onları birbirinden ayırarak ifadelerini ayrı ayrı alır. Çünkü bu şekilde şâhidlerin sözlerinin doğru veya yalan olduğu daha iyi ortaya çıkar.

Haneîlerin delilleri

Haneîler'e göre tek başına şahâdetde bulunan kimse müfterî sayılır. Buna göre ona da had uygulanması îcâb eder. Bu sebeple tek hal çaresi şâhidlerin toplu halde şahâdetde bulunmalarıdır.

Haneîler bu görüşlerini Hz. Ömer'in Muğiyre bin Şu'be'ye iftirâ atanlarla ilgili uygulamasıyla ispat ederler. Bu konudaki tafsîlât dokuzuncu hükümde gelecektir.

Yedinci hüküm: Bir hüre iftirâ atan köle veya câriyenin cezâsı ne olur?

Fakîhler hür, evli ve namuslu bir Müslümana zina iftirâsı atan köle ve câriyenin de cezâlandırılmasında ittifak etmişlerdir. Fakat bunlara uygulayacak cezânın hürlerle uygulanan cezânın aynısı mı, yoksa yarısı mı olacağına ihtilâf etmişlerdir.

Dört mezhebin imâmlarına göre hür bir insana zina iftirâsı atan kölenin cezâsı, hürlerin cezâsının yarısı, yani kırk sopadır. Zira Allahu Teâlâ, **"Onlar evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezânın yarısı (yerilir)"** (Nisâ: 25) buyurmuştur.

İmâm Evzaî ve İbn-i Hazm'a göre ise köle ve câriyenin cezâsı da hürler gibi seksen sopadır. Çünkü had, Müslümanların haklarını korumak için farz kılınan bir cezâdır. İftirâ aynı zamanda iftirâ atılanın namusuna vâki olan bir cinâyettir. Cinâyetlerde ise hür ile köle arasında bir fark yoktur.

Cumhûrun delilleri

Abdullah İbn-i Ömer'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Ben, Ebû Bekir (r.a.), Ömer (r.a.), Osman (r.a.) ve sonraki halifenin idarelerini idrak ettim. Bunların hepsi iftirâ suçunu işleyen köle ve câriyelere kırk sopa cezâsı verirlerdi."

Hiz. Ali, "Herhangi bir şahsa zina iftirâsı atan köle ve câriyeye kırk sopa cezâ uygulanır" buyurmuştur.

İbn-i Münzir: "Muteber olan cumhûrun görüşüdür. Ben de onunla hükmederim. Cumhûra göre zina cezâsını getiren âyet, yalnız hürlerle ait hükmü ifade etmektedir. Aynı suç bir köle işlediği takdirde onun cezâsı hürlerin cezâsının yarısıdır."

Sekizinci hüküm: İftirâ cezâsı Allah'ın hukukundan mı, yoksa kulların hukukundan mıdır?

İmâm-ı A'zam'a göre iftirâ cezâsı Allah'ın hukukundandır. Buna göre;

1. İmâmın zina iftirâsı suçunu haber alır almaz, iftirâyâ uğrayan istemese bile, müfterîye had uygulaması farzdır.

2. İftirâyâ uğrayan hakkından vazgeçse müfterîyi affetse dahi müfterîden had düşmez. Müfterî, haddin uygulanmasından önce tövbe etmiş olsa tövbesi ancak kendisi ile Allah (c.c.) arasında geçerlidir. Cezânın uygulanması için bir engel teşkil etmez.

3. Müfterî köle olduğu takdirde had yarıya iner. Had eğer kul hukukundan dolayı olsaydı yarıya inmemesi gerekirdi.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Şafî'ye (rh.a.) göre zina iftirâsı cezâsı Allah (c.c.) hakkından değil, kul hakkından dolayıdır. Buna göre;

1. İmâm, iftirâyâ uğrayan cezânın uygulanmasını talep edene kadar cezâ uygulayamaz.

2. İftirâyâ uğrayan, müfterîyi affederse cezâ düşer.

3. İftirâyâ uğrayan, had uygulanmadan ölürse hak vârislerine geçer.

Vârisleri müfterîyi dilerse affeder, dilerse haddin uygulanmasını isterler.⁹

Bazı fakîhlere göre ise zina iftirâsının cezâsı Allah (c.c.) hukuku ile kul hukuku arasında müsterek bir haktır. Zira müfterî attığı iftirâ ile hem Allah'ın (c.c.) hakkına hem de kulun hakkına tecavüz etmektedir. Cezâ da hem Allah'ın (c.c.) hakkının hem de kul hakkının korunması için meşrû' kılınmıştır.

Dokuzuncu hüküm: Müfterî tövbe ederse şahâdeti kabul edilir mi?

Kur'ân, zina iftirâsı atanlar için üç ayrı hüküm vaz'etmiştir:

1. Seksen sopa vurulması.
2. Şahâdetinin ebediyyen kabul edilmemesi.
3. Allah'ın taatinden çıktığı için fâsıklıkla vasıflandırılması.

Bu üç hükümden sonra Allahu Teâlâ, **“Meğerki bu (hareketten) sonra tövbe (ve rücû') ve (hallerini) ıslah ederler”** buyurarak, **“tövbe”** edenleri ve hallerini **“ıslah”** edenleri istisnâ etmektedir. Fakîhler âyetteki **“tövbe”** ve **“ıslah”**ın fâsıklığı ortadan kaldırdığı gibi, şahâdetinin kabulüne delâlet edip etmediği hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre âyetteki **“tövbe”** ve **“ıslah”**tan sonraki istisnâ, yalnız son cümle, yani **“Onlar fâsıkların ta kendileridir”** cümlesi ile ilgilidir. Dolayısıyla müfterînin yalnız **“fâsıklık”** vasfını ortadan kaldırır. Fakat sonradan dünyanın en sâlih insanı bile olsa şahâdeti asla kabul edilmez. Bu görüş, Hasan-ı Basrî, Nehâî, Saîd bin Cübeyr ile diğer bazı tâbiîn fakîhlerinden de rivâyet edilmiştir.

2. İmâm Mâlik (rh.a.), Hanbel (rh.a.) ve Şafiî'ye (rh.a.) göre ise istisnâ iki cümleyi, yani **“Onların ebedî şahidliklerini kabul etmeyin”** ve **“Onlar fâsıkların ta kendileridir”** cümlelerini içine almaktadır. Buna göre müfterînin hem **“fâsıklık”** vasfı ortadan kalkmakta hem de şahâdeti kabul edilmektedir. Bu görüş Atâ, Tâvûs, Mücâhid, Şa'bî, İkrime diğer bazı tâbiîn âlimlerinden de rivâyet edilmiştir. Taberî de bu görüşü benimsemiştir.

Hanefîlerin delilleri

Hanefîlerin müfterînin şahâdetinin kabul edilmeyeceği şeklindeki görüşlerinin delilleri şunlardır:

⁹ Dön Mezhebin Fıkıh Kitabı ve İbn-i Abidin.

1. Âyetteki istisnâ önceki cümlelerin hepsine râci olsa o zaman tövbe ile müfterîden haddin de düşmesi lazım gelir. Bu ise icmâ'en bâtıldır. Bundan anlaşıyor ki âyetteki istisnâ yalnız son cümleye aittir. Yani müfterînin yalnızca fâsiklik vasfını ortadan kaldırır.

2. Allahu Teâlâ, **“Onların ebedî şahidliklerini kabul etmeyin”** buyurmaktadır. Müfterînin şahâdetinin kabul edilmesi, nassa muhâlif olur.

3. Resûlullah, **“Müslümanlar birbirlerine şahidlik yaptıkları zaman âdildirler. Meğerki, zina iftirâsı suçundan had cezâsına uğramasın”** buyurmuştur. Bu hadîs açıkça delâlet ediyor ki zina iftirâsı suçundan dolayı cezâlandırılan kişinin şahâdeti kabul edilmez.

Cumhûrun delilleri

Cumhûrun, müfterînin tövbeden sonra şahâdetinin kabul edileceğine dâir delilleri ise şunlardır:

1. Tövbe bütün günahları yok eder. Günahtan tövbe eden hiç günah işlememiş gibidir. Öyleyse müfterînin de tövbeden sonra şahâdeti kabul edilmelidir.

2. Küfür iftirâdan daha büyük bir suçtur. Kâfir tövbe ederek Müslüman olduktan sonra şahâdeti kabul edildiğine göre iftirâdan sonra tövbe eden bir Müslümanın şahâdeti nasıl kabul edilmez? İmâm Şafiî (rh.a.) şöyle der: “Allah'ın (c.c.) tövbesini kabul ettiği kimsenin şahâdetini nasıl reddedersin, hayret ederim?”¹⁰

3. Muğiyre bin Şu'be'nin hâdisesi: Hz. Ömer, Muğiyre bin Şu'be'ye zina iftirâsı atan Ebû Bekret, Nâfi ve Nef'î'ye, “Kim sözünden döner, nefsini yalanlarsa onun şahâdetini kabul ederim. Kim de sözünden dönmezse onun da şahâdetini kabul etmem” dedi. Nâfi ve Nef'î sözlerinden dönerek tövbe ettiler. Hz. Ömer de onların şahâdetlerini kabul etti. Ebû Bekret ise sözünden dönmediği için şahâdeti kabul edilmedi. Hz. Ömer'in bu uygulaması sahabelerden bir itiraz görmedi. Şâyet tövbe edenlerin şahâdetleri kabul edilmeseydi, sahabeler Hz. Ömer'e itiraz ederlerdi.¹¹

4. Uygun olan, âyetteki istisnânın önceki bütün cümlelere râci olma-

¹⁰ Fahreddin Razî, Tefsîr-i Kebir, c. 23, s. 161.

¹¹ İbnül-Arabî, age, c. 3, s. 1325.

sıdır. Tövbe ile haddin düşmemesi, onun kul hakkı olmasındandır. Zira bütün suçların cezâsı Allah (c.c.) katında tövbe ile düşse bile, kulları ilgilendiren suçların cezâları affedilemez. Âyet müfterî için had, şahâdetin reddi ve fâsıklık olmak üzere üç hüküm ihtivâ etmektedir. Had tövbe ile düşmediğine göre diğerleri, yani fâsıklık vasfı ile şahâdetlerinin reddi durumu ortadan çıkar.

Şa'bî ve Dehhak'ın görüşleri ise bu iki görüşe de muhâlifdir. Bunlara göre müfterî tövbe etse de şahâdeti kabul edilmez. Ancak sözünden dönerek kendisinin müfterî olduğunu itiraf ederse şahâdeti kabul edilir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. İffetli Müslüman kadınlara atılan zina iftirâsı büyük günahlardan olduğu gibi, cemiyetin yapısını tehdid eden en büyük âfetlerden de biridir.
2. Mü'minleri iftirâ yoluyla itham etmek, fuhşun yayılmasına sebep olur.
3. Müslümanlar, hata eden kardeşlerinin ayıplarını gizlemelidir.
4. Müfterînin hadden kurtulması için dört âdil şahid bulması lazımdır.
5. Zina iftirâsının büyük bir günah olduğuna delâlet eden üç cezâsı vardır: Bedeni cezâ: Had. Edebî cezâ: Fâsıklık. İctimâî cezâ: Şahâdetinin reddi.
6. Müslümanların namuslarına zan üzerine ve söylentilere dayanarak dil uzatmak câiz değildir.
7. Dünyada uygulanan cezâlar günahların keffâretidir. İmâmın Allah'ın (c.c.) emrini infaz için bu cezâları uygulaması farzdır.
8. Müfterî pişman olur, tövbe ederse fâsıklık vasfını üzerinden kaldırılmış olur.
9. Müfterî sözünden döner, hallerini ıslah ederse şahâdeti kabul ve itibarı iade edilir.
10. Allahu Teâlâ'nın fazlı büyük ve rahmeti herkesi kuşatır. Ona ne kimsenin taati bir fayda ne de kimsenin isyanı zarar verir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm'ın savaş açtığı ve hiç merhamet etmediği çirkin suçlardan birisi de zina iftirâsında bulunmaktır. Çünkü zinâdan uzak olan kişileri zina su-

çuyla itham etmek, halkın namusunu lekelemek olduğu gibi, iftirâ sahasının genişlemesine de vasita olur. Halkın namusu bu iftirâ ile yara alır, kulaklar da onunla kirlenir. İftirâ hâdisesi yaygınlaşınca da hemen herkes zina ile itham veya ithamla tehdit tehlikesi ile yüz yüze gelir. Herkes karısı veya çocukları hakkında şüpheye düşer.

Hür ve namuslu kadınların zina ile itham edilmeleri cemiyette birçok büyük felaketin doğmasına vesile olur. İffetli, hür ve şerefli bir kadına atılan iftirâ, halk tarafından tasdik edilerek konuşulmaya, kadının adı dillerde dolaşmaya başlar. Yalnız şerefli bir kadına değil, onun bütün yakınlarına, akrabalarına sürülen bu leke sonucu, hâdiselerle tesbit edilebileceği gibi genellikle kadın öldürülür. Ölümünden sonra kadının günahsızlığı ortaya çıksa bile artık iş işten geçmiştir.

Ortaya çıkardığı kötülüklerden dolayı İslâm, halkın dilini iftirâdan kesmek, ailelerin şeref ve haysiyetlerini korumak için, kötü insanlar tarafından namuslu kimselere atılan iftirâ karşılığı olarak seksen sopa gibi şiddetli bir cezâ vaz'ederek iftirâ kapılarını kapatmış, müfterîlerin şahâdetlerinin ebediyyen kabul edilmeyeceğini bildirerek onları fâsıklıkla vasıflandırmıştır.

Görüldüğü gibi İslâm'da müfterîler için üç ayrı cezâ vardır: Biri bedenle ilgili sopa cezâsı, ikincisi sanki insan değilmiş gibi şahâdetinin reddedilmesi, üçüncüsü de fâsıklıkla vasıflandırılarak Allah'ın (c.c.) taatinden çıktığının ilan edilmesidir. Ancak bu tür cezâlar tatbik edilerek iftirâ illetiyle hastalıklı olan kimselerin hastalıkları yok edilebilir. Bu itibarla da ailelerde bir bağlılık ve sevgi teessüs etmiş olur.

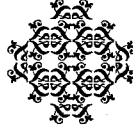
İslâm, Allah'ın (c.c.) azabını gerektiren en çirkin günahlardan birisinin de zina iftirâsı olduğunu ve iftirâ atanların dünya ve âhirette şiddetli bir azapla cezâlandırılacaklarını bildirmiştir. Nitekim Allahu Teâlâ, **"Namuslu, (kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara (iftirâ) atanlar dünyada da âhirette de lanetlendiler. Onlar için büyük de bir azab vardır. O günde ki aleyhlerinde kendi dilleri, kendi elleri, kendi ayakları onların neler yaptıklarına şahidlik edecektir"** (Nûr: 23-24) buyurmaktadır. Yine Allahu Teâlâ, cemiyetin iffet ve namusu hakkında fazla konuşanların âhirette en şiddetli azaba müstehak olacaklarını bildirerek onları fuhuş yayıcıları olarak tavsif etmiştir: **"Kötü sözlerin imân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler (yok mu?) Dünyada da âhirette de onlar için pek acıklı bir azap vardır."** (Nûr: 19)

Resûlullah (s.a.v.) da zina iftirâsında bulunmanın helâk edici büyük günahlardan olduğunu söylemiştir: “Resûlullah, **“Sizi helâk edecek yedi günahdan kaçının”** buyurdu. Sahabe-i Kirâm, “O yedi günah nedir ya Resûlallah” dediler. **“Allah’a şirk koşturmak, sihir yapmak, Allah’ın haram kıldığı haksız yere adam öldürmek, faiz yemek, yetim malını yemek, savaşta kaçmak ve bir de habersiz, mü’min, namuslu ve hür kadınlara zina iftirâsı atmaktır”** buyurdu.¹²

İslâm’ın bu cezâlardan maksadı, ümmetin namus ve şerefini korumak, Müslüman aileleri kötü konuşmalardan alıkoymak ve ailenin İslâmî şerefini akılsız ve garazkârların dil ve iftirâlarından koruyarak ikmâl etmektir.

* * *

¹² Buhârî ve Müslim.

43. DERS

LİAN İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرُؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

6. Zevcelerine zina isnâd eden ve kendilerinin kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayan kimselere gelince onlardan her birinin (yapacağı) şâhidlik kendisinin hakikaten sâdıklardan olduğunu Allah'a yemin ile dört (defa ifade ve tekrar edeceği) şâhidliktir.

7. Beşinci (şahâdet) de eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti muhakkak kendisinin üstünedir.

8, 9. O (kadın) billahi onun (zevcinin) muhakkak yalancılardan olduğuna dört (defa) şahâdet etmesi, beşincide de eğer o (zevci) sâdıklardan ise muhakkak Allah'ın gazabı kendi üzerine (olmasını söylemesi) ondan (o kadından) bu azabı (cezâyı) def'eder.

10. Ya üzerinizden Allah'ın fazl ve rahmeti olmasaydı, ya hakikat Allah tövbeleri kabul eden yegâne hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz neye varırdı)?"

(Nur sûresi 6-10. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAZÎ TAHLÎLİ

يَزْمُونَ: Ailelerini zina ile itham etmek.

أَزْوَاجُهُمْ: Ezvâc, zevc'in çoğuludur. Zevc ise eş demektir.

فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ: Zina iftirâsı atandan haddi kaldıran şahâdet.

لَعْنَتَ اللَّهِ: Allah'ın gazab ve laneti. Lanet aslında Allah'ın (c.c.) rahmetinden kovulma demektir.

وَيَذَرُوهَا: Def etme anlamında bir fiildir.

الْعَذَابُ: Buradaki azaptan maksat, dünyevî azab, yani had veya recm.

تَوَّابٌ: Çok tövbe eden. Öyle ki Allahu Teâlâ'nın günahı gerektirdiği şekilde hikmetli hükümler vaad edici.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ, hanımını zina ile itham eden, fakat iddiasının doğruluğuna hiçbir delil getirmeyen kimsenin üzerine düşeni haber vermektedir. Hanımını zina ile itham edenin üzerine farz olan, zina suçunun ispatı ve iftirâ haddinden kurtulmak için dört şahid yerine bizzat kendisinin sözünün doğruluğu üzerine dört defa Allah'ın ismi ile yemin ve şahâdetle bulunarak, beşinci olarak "Eğer sözümde doğru değilsem Allah'ın laneti üzerime olsun" demesi lazımdır. Zina ile itham edilen kadın da eğer zina ettiğini itiraf etmiyorsa zina cezâsından kurtulmak için, dört şahid yerine dört defa Allah'ın ismi ile yemin ve şahâdetle bulunması lazımdır. Kendi iffetinin ispatı ve kocasının yalancılardan olduğunu ispat için beşinci olarak Allah'ın ismi ile yemin ve şahâdet ederek, "Eğer kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı üzerime olsun" demesi lazımdır.

Allahu Teâlâ'nın bu hükmü vaz'etmesi yalnız halka rahmetinden, günahkâr kullarına lütüfkârlığındandır. Eğer bu hüküm vaz'edilmeseydi, onlar halk içinde rezil ve rüsvay oldukları gibi dünyada acilen cezâlandırılırlar ve âhirette de azaba çarptırılırlardı. Allahu Teâlâ kullarını çok esirgeyici ve kullarının tövbelerini kabul ederek günahlarını affedendir. Çünkü Allahu

Teâlâ, **“Şüphesiz ki ben tövbe ve imân edenleri, iyi amel ve harekette bulunanları, sonra da doğru yolda (ölünceye kadar) sebat edenleri elbette çok bağışlayıcıyım”** (Tâhâ: 82) buyurmaktır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ

1. Buhârî, Tirmizî ve İbn-i Mâce İbn-i Abbâs'tan şöyle rivâyet edeler: “Hilal bin Ümeyye, Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda karısının Şerik bin Sehma ile zina ettiğini söyledi. Resûlullah, **“Ya ispat edersin veya sırtına sopa vurulur”** buyurdu. Bunun üzerine Hilal, “Bizden birisi, karısı ile yabancı bir erkeği gördüğünde nasıl delil arayabilir?” dedi. Resûlullah yine, **“Ya ispat edersin veya sırtına sopa vurulur”** buyurdu. Hilal Bin Ümeyye Resûlullah'a (s.a.v.), “Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a (c.c.) yemin ederim ki ben iddiamda doğruyum. Allahu Teâlâ benim sırtımı hadden koruyacak bir âyet gönderecektir” dedi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, **“Zevcelerine zina isnâd eden ve kendilerinin kendilerinden başka şahidleri de olmayan kimseler(e gelince), onlardan her birinin (yapacağı) şahidlik, kendisinin hakikaten sâdıklardan olduğunu Allah'a yemin ile dört (defa ifade ve tekrar edeceği) şahidliktir”** âyetini inzâl buyurdu. Resûlullah (s.a.v.), Hilal ile karısını getirtti. Hilal şahâdetle başlayarak, “Ben Allah'a (c.c.) yemin ve şahâdet ederim ki sözümde doğruyum” diye ilan etti. Resûlullah (s.a.v.), **“Allah (c.c.) sizden birinizin yalancı olduğunu biliyor. Biriniz tövbe etmeyecek misiniz?”** buyurdu. Sonra kadın kalkarak dört kez aynen kocası gibi Allah'ın (c.c.) ismi ile yemin ve şahâdette bulundu. Beşinci tekrara gelince sahabeler kadını durdurdular ve “Bu söz azabı gerektirir” dediler. Kadın sustu. Biz onun sözünden döneceğini zannettik. Fakat kadın beşinci kez yemin ve şahâdetle birlikte, “Eğer kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı üzerime olsun” dedikten sonra, “Ben kavmimi bundan sonra halka rüsvay etmeyeceğim” diyerek gitti. Resûlullah (s.a.v.) sahâbilere dönerek, **“Bakınız eğer bu kadın gözleri sürmeli iri kalçalı ve kalın bacaklı bir çocuk doğursa o Hilal'in değil, Şerik bin Sehma'nın çocuğudur”** buyurdu. Kadın Resûlullah'ın (s.a.v.) tavsif ettiği gibi bir çocuk dünyaya getirdi. Resûlullah (s.a.v.), **“Eğer Allah'ın (c.c.) kitabındaki bu hüküm olmasaydı, o kadını nasıl cezâlandıracağımı ben bilirdim”** buyurdu.¹

¹ Taberî, Câmi'-ül-Beyân, c. 6, s. 326. - Suyûtî, Dürr-ül-Mansur c. 5, s. 22.

2. İbn-i Cerîr et-Taberî, İbn-i Abbâs'tan (r.a.) senetle şöyle rivâyet eder: **"Namuslu ve hür kadınlara (zina isnâdıyla) iftirâ atan, sonra (bu babta) dört şahid getirmeyen kimselerin (her birine) de seksen değnek vurun"** âyeti nazil olunca Ensârdan Sa'd bin Ubade, "Âyet böyle mi nâzil oldu, ya Resûlallah? Ben o pis kadını yabancı bir erkekle uygunsuz bir şekilde görürüm de nasıl olur da dört şahid getirmeye çalışırım. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki ben bunu görsem, dört şahid getirmeye vakit bulamam" dedi. Resûlullah (s.a.v.), Ensârîler'e dönerek, **"Efendinizin ne dediğini duydunuz mu?"** buyurdu. Onlar da "Ya Resûlallah! Onu kınama. Zira o çok gayretli bir kişidir. Bu yüzden evlendiğinde hep bâkirelerle evlenmiştir. Onun boşadığı kadınla da bizden hiç kimse evlenme cesareti gösterememiştir" dediler. Sa'd da "Anam-babam sana fedâ olsun ya Resûlallah! Ben şüphesiz biliyorum ki bu âyet haktır ve Allah'tan (c.c.) gelmiştir. Ancak benim hayret ettiğim taraf, ailemi yabancı bir erkekle öyle uygunsuz bir şekilde görüp de dört şahid getirene kadar hiçbir hakka sahip olmamamdır. Ben yine Allah'a yemin ederim ki dört şahid getirene kadar dayanamam" dedi. İbn-i Abbâs sözlerine devamla, "Ben Allah'a (c.c.) yemin ederim ki bundan az bir zaman sonra Hilal bin Ümeyye bahçesinden geldiğinde evinde karısını uygunsuz bir şekilde gördü..."²

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Şariat, lianı evli çiftlerde iki sebepten dolayı meşrû' kılmiştir. Birincisi, yabancı bir kadının zina etmesi yabancı bir erkeğe herhangi bir leke getirmez. Ama bizzat karısının zina etmesi kocasını lekelediği gibi onun soyunu da bozar. Buna sabretmek ise mümkün değildir.

İkincisi ise bir koca kolay kolay karısını zina ile itham etmez. Kocanın karısını zina ile itham etmesi, ithamın doğruluğuna şahâdet eder. Ancak itham tam bir şahâdet olmadığı için, yeminle bu şahâdet kuvvetlendirilir.³

İkinci incelik: Âyette, erkeğin yemin ve şahâdetten sonra lanet okumasının, kadının ise beşinci defa yemin ve şahâdetle birlikte Allah'ın gazabını zikretmesinin bildirilmesinin hikmeti şudur: Allah'ın gazabı, cezâ bakımından lanetinden daha şiddetlidir. Kadının zina suçunu işlemesi, erke-

² Taberî, age, c. 18, s. 84.

³ Fahreddin Razî, Tefsîr-i Kebir, c. 23, s. 166.

ğın ona zina isnâd etmesinden daha çirkin olduğu için, kadın yemininde daha şiddetli cezâyı isteyerek zikretmektedir.

Bunun diğer bir yönü daha vardır: Kadınlar genellikle **“lanet”** kelimesini kullanmayı âdet edinmişlerdir. Bu sebeple onların kalblerinde hiçbir korku uyandırmaz. **“Gazab”** kelimesi ise alışkın olmadıkları bir kelime olduğu için onlara korku verir.

Üçüncü incelik: “Allah tövbeleri kabul eden yegâne hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı...” âyetinde uygun olan, “hüküm ve hikmet sahibi” mânâsı taşıyan **“hakim”** kelimesi yerine, **“rahmet”** kelimesinin kullanılması idi. Çünkü bu kelime, tövbe fiiline daha uygundur. **“Hakim”** kelimesinin kullanılmasında ince bir hikmet vardır. Şüphesiz Allah’ın **“lian”**la hükmetmesinin sebebi, zina gibi fâhiş bir suçun kullarına örtülmesini dilemesidir. Eğer **“lian”** meşrû’ olmasaydı zina ithamında bulunan kocanın iftirâ haddi ile cezâlandırılması lazım gelirdi. Halbuki hiçbir kocanın sebep-siz yere karısını zina ile itham etmeyeceği açıktır. Çünkü kadının zina etmesi yalnız kendisini değil, kocasını da lekeler. Eğer yalnız kocanın dört kere yemin ve şahâdet etmesiyle iktifâ edilseydi, kadının recm edilmesi îcâb ederdi. Allah (c.c.) hüküm ve hikmeti her ikisinin de korumasını gerektirdiğinden, ikisinin yemin ve şahâdetleriyle onlardan cezâyı kaldıracak **“lian”**la hükmetmiştir. İşte bundan dolayı da bu hükümle ilgili âyetin sonunda **“rahmet”** kelimesi değil, **“hakim”** kelimesi kullanılmıştır.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Lian ne zaman gerekir?

Bir kimsenin karısını zina ile itham etmesi halinde, kadın suçunu itiraf etmez, koca da sözünden dönmezse lian yapılması gerekir. Bu da iki şekilde ortaya çıkabilir. Birincisi kocanın karısına, **“Sen zina ettin”** veya **“Senin zina ettiğini gördüm”** diyip bunu dört şahitle ispat edememesi halinde. İkincisi, kocanın karısının hamileliğini, yani karnındaki çocuğu reddetmesi halinde. Her iki halde de lian yapmak farz olur.

İkinci hüküm: Lian yemin mi, yoksa şahâdet midir?

Fakihler bu hususta ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Görüş: Lian şahâdettir ve onda şahâdet hükümleri geçerlidir. Bu

İmâm Ebû Hanîfe'nin (r.h.a.) görüşüdür.

2. Görüş: Lian şahâdet değil, yemindir. Onda yemin hükümleri aranır. Bu da İmâm Mâlik, Hanbel ve Şafîî'nin görüşüdür.

Hanefîlerin delilleri

1. Hanefîlerin lianın yemin değil, şahâdet olduğuna dâir birinci delilleri, **"... Onlardan her birinin (yapacağı) şahidlik, kendisinin hakikaten sâdıklardan olduğu Allah'a yemin ile dört (defa ifade ve tekrar edeceği) şahidliktir"** âyetidir.

2. İbn-i Abbâs'ın (r.a.) Hilal Bin Ümeyye vak'ası ile ilgili olarak naklettiği hadîstir. Zira o hadîste, **"Hilal gelerek şahâdet etti"** deniliyor. Daha sonra, kadın da kalkarak şahâdet ediyor. Bu hadîste şahâdet kelimesi iki defa sarâhaten ifade edilmektedir.

3. Lian meselesinde mademki erkeğin şahâdeti dört şahidin yerine geçiyor, öyleyse erkeğin sözlerinin şahâdet olması lazım gelir.

Cumhûrun delilleri

1. "Şahâdet" kelimesinden bazen yemin kasdedilir. Nitekim, **"Münafıklar sana geldiği zaman 'Şahâdet ederiz ki sen muhakkak ve mutlak Allah'ın peygamberisin' dediler. Allah da bilir ki, sen elbette ve elbette O'nun peygamberisin. (Fakat) Allah o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduğunu da biliyor. Onların yeminlerini bir kalkan edindiler ve Allah'ın yolundan saptılar. Hakikat onların yaptıkları şeyler ne kötüdür"** (Münafikûn: 1-2) âyetlerinde "şahâdet" kelimesinden yemin kasd edildiği görülmektedir.

2. **"Allah'a yemin ile dört (defa ifade ve tekrar edeceği) şahidlik tir..."** âyetinde **"Allah"** lafzı **"şahâdet"**le birlikte zikredilmiştir. Bu da delâlet ediyor ki buradaki **"şahâdet"**ten maksat, "yemin"dir. Çünkü kişinin kendi nefsi için şahâdeti makbul değildir. Yemin ise makbuldür.

3. Hilal bin Ümeyye vak'ası ile ilgili olarak İbn-i Abbâs'tan (r.a.) nakledilen hadîsin sonunda bazı rivâyetlerde, **"Eğer Hilal bin Ümeyye ile karısı arasında karşılıklı yeminler olmasaydı, ben o kadını nasıl cezâlandıracağımı bilirdim"** denilmektedir.

Özet olarak, Hanefîler lianda geçen sözlerin "yeminle te'kidlenen

şahâdet" olduğunu söylerken cumhûr da "şahâdetle te'kid olunan yemin" olduğunu kabul eder.

Üçüncü hüküm: Kâfirlerin, kölelerin ve zina iftirâsı suçundan cezâlanmış kişinin lian yapması câiz midir?

Fakîhler, lianın yemin veya şahâdet olduğuna dâir ihtilâfa bağlı olarak, kimlerin lian yapabileceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Hanefîler'e göre bir erkeğin lianın sahih olması için, Müslümanlar hakkındaki şahâdet hükümleri bakımından şahâdet ehli olması şarttır. Kadının da bu ehliyeti hâiz olması icab eder. Buna göre karı-koca olan câriye ve kölenin, iki kâfirin, dinleri ayrı olan eşlerin ve zina iftirâsı suçundan cezâ görmüş kimselerin lian yapması câiz değildir. Çünkü adı geçen şahısların Müslümanların leh veya aleyhlerindeki şahâdetleri makbul değildir.

Hanefîler bu görüşlerini şu hadîs-i şerifle desteklerler: Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet edilmiştir: **"Dört sınıf insan vardır ki aralarında lian yoktur: Hür erkek ile câriyesi arasında, hür kadınla köle olan kocası arasında, Müslüman bir erkekle Yahûdi olan karısının arasında, Müslüman bir erkekle Hristiyan olan karısının arasında"**⁴ Bu hadîs, kimlerin lian yapamayacağını açık şekilde bildirmektedir.

Hanefîler görüşlerini mevzûmuz olan âyetle de şöyle isbat etmektedirler: **"... Kendilerinin kendilerinden başka şahidleri de bulunmayan kimseler..."** âyetinde eşlerini zina ile itham eden kocalar şahidlerden istisnâ edilmiştir. Bu istisnâ, lian yapacak şahsın şahâdete ehliyetli olması îcâb ettiğini gösterir. Çünkü koca her ne kadar müfterî durumunda ise de aslında şahiddir. Şâhid olduğu için de yapmış olduğu dört şahâdet dört şahidin yerine geçmektedir. Öyleyse lian ancak hür, Müslüman, şahâdete ehil karı-koca arasında yapılırsa sahih olur.

Mâlikî, Hanbelî ve Şafiîler'e göre ise yemini sahih olan her kişinin lianı da câizdir. Öyleyse ister hür, ister köle, ister Müslüman, ister kâfir, ister âdil, ister fâsık olsun her karı-kocanın lian yapması câizdir.

Liandan maksat, tarafların zina veya iftirâ lekesini üzerlerinden atmaktır. Buna Müslümanlar nasıl muhtaçsa gayri müslimler de öyle muhtaç-

⁴ Kurtubî, age, c. 12, s. 187.

tır. Hür nasıl kendisinin ayıpsız olmasını isterse köle de ayıpsız olmayı ister. Kısaca, yemini makbul olan herkesin lian yapması câizdir.

Dördüncü hüküm: Lian imâmın huzurunda olmasa da câiz midir?

Fakîhler, lianın ancak imâm veya imâmın vekili huzurunda yapılabilceğinde ittifak etmişlerdir. Zira karı-kocadan biri sözünden, yemininden dönerse ona had uygulanması gerekir. Haddi uygulamak ise imâma aittir.

Uygun olan da imâmın karı-kocaya önce nasihatle bulunarak Allah'ın azabının dünya azabından daha ağır olduğunu hatırlattıktan sonra lian yaptırmasıdır. Nitekim Resûlullah, **"Hangi kadın bir kavme o kavimden olmayan bir nesil sokulmasına vasıta olursa onun Allah katında hiçbir amel ve ibâdeti kabul görmez. Allahu Teâlâ elbette ki o kadını cennete sokmaz. Hangi erkek de çocuğuna bakarak onun kendisinden olmadığını iddia ederse Allah onunla rahmeti arasına bir perde çeker. Onu geçmiş ve gelecek halkın huzurunda rezil ve rüsvay eder"**⁵ hadîs-i şerifinde görüldüğü üzere erkek ve kadına nasihat ederek onları ikaz etmiştir.

Beşinci hüküm: Lianın yapılış şekli ve yolu

Âyet-i Kerîme lianın yapılış şekli ve yolunu en açık bir şekilde beyân etmiştir. Önce koca dört defa, "Allah'a (c.c.) yemin ve şahâdet ederim ki karıma isnâd ettiğim zina sözünde sâdıkım" şeklinde şahâdetde bulunur. Sonra beşinci defa şöyle der: "Eğer sözümde doğru değilsem Allah'ın (c.c.) laneti üzerime olsun." Erkeğin lianından sonra kadın dört defa, "Allah'a yemin ve şahâdet ederim ki kocam bana isnâd ettiği zina sözünde yalancıdır" der. Beşinci defa da "Eğer kocam doğru söylüyorsa Allah'ın (c.c.) gazabı üzerime olsun" diyerek lianı tamamlar.

Âyetin zâhirine göre, erkek bu yemin ve şahâdeti beşten aşağı yapar veya "lanet" kelimesi yerine "gazab" kelimesini kullanırsa lianı kabul edilmez. Kadının da yemin ve şahâdeti beşten aşağı yapması câiz olmadığı gibi, "gazab" kelimesi yerine "lanet" kelimesini kullanması câiz değildir. Bu uygulamada mutlaka önce erkeğin yemin ve şahâdetde bulunması lazımdır. Fakîhlerin ittifak ettiği görüş de bu yoldadır. Çünkü âyetin akışı bunu îcâb ettirmektedir.

⁵ Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbni Mâce.

İmâm A'zam'a göre liandan sonra kadının iddeti de hemen başlar. Çünkü lian, ileride tafsîlâtıyla anlatılacağı üzere, karı-kocanın ayrılmasına vasıta olur. Ne var ki fakîhler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. İhtilâfin kaynağı ise şudur: Bazı fakîhlere göre erkeğin lian yapması kadına haddi icab ettirir. Kadının lianı ise bu haddi düşürür. Öyleyse tabii olarak kadın, erkekten sonra lian yapar. İmâm A'zam'a ^(rh.a.) göre ise erkeğin lian yapması kadına zina haddinin uygulanmasını îcâb ettirmez. Çünkü zina haddi ya dört şahidin şahâdetiyle veya bizzat kadın veya erkeğin itirafı ile tatbik edilebilir.

Lianın Kur'ân-ı Kerîm'de beyân edilen şekli budur. Yalnız, hamile olan karısının çocuğunu reddeden kocanın lianı sırasında yemin ve şahâdeti arasında, "Bu kadının hamileliği benden değildir" demesi icab eder. Şâyet koca doğan çocuğu reddediyorsa bu defa da yemin ve şahâdeti sırasında, "Bu çocuk benden değildir" ifadesini kullanmalıdır. Bu da sünnetin tesbit ettiği şekildir.

Resûlullah'ın sünneti üzere yapılan uygulamada erkek lian yaparken kadın huzurda oturur. Erkek lianı bitirdikten sonra bu defa kadın ayağa kalkarak yemin ve şahâdette bulunur. Bu uygulama bir câmide ve imâm huzurunda yapılır. Bu uygulama şekli Resûlullah'ın ^(s.a.v.) fiilî ve kavli sünnetiyle tesbit edilmiştir.⁶

Altıncı hüküm: Erkek veya kadından birinin liandan dönüşü haddi gerektirir mi?

Fakîhler, karı-kocadan birinin lian yapmaktan kaçınması halinde had uygulanıp uygulanmayacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Cumhûrun görüşü: Mâlikî, Hanbelî ve Şafîîler'e göre erkek liandan kaçındığı takdirde ona iftirâ haddinin uygulanması farzdır. Kadın liandan dönerse ona da zina haddi uygulanır.

Hanefîlerin görüşü: İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye ^(rh.a.) göre erkek veya kadın liandan kaçırırsa lian yapana veya kendisini yalanlayana kadar hapsedilir. Erkek sözünden dönerek kendisini yalanlarsa iftirâ haddi, kadın zina yaptığını itiraf ederse zina haddi tatbik edilir.

Cumhûrun delilleri: Cumhûr, liandan dönen için haddin uygulan-

⁶ Abdurrahmân Cezerî, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, Lian Babı.

masının farz olduğuna dâir aşağıdaki delilleri getirmişlerdir:

1. Cumhûra göre Allahu Teâlâ bunu, **“Namuslu ve hür kadınlara (zina isnâdıyla) iftirâ atan sonra (bu babda) dört şâhid getirmeyen kimse-lerin her birine de seksen değnek vurun”** (Nûr: 4) âyetiyle beyân etmiştir. Bu âyeti takiben de karısına zina isnâd eden kocaların hükmü beyân edilmiştir. Âyetlerin bu akışı, nasıl yabancı bir kadına zina isnâd eden kimsenin dört şâhid getirmesi îcâb ediyor ve dört şâhid getiremediği takdirde had uygulanıyorsa kendi karısına zina isnâd eden şahıs liandan kaçınırsa ona da iftirâ haddi uygulanması gerektiğini göstermektedir.

2. **“O (kadın)ın billahi onun (zevcinin) muhakkak yalancılardan olduğuna dört (defa) şâhâdet etmesi, beşincide de eğer o (zevci) sâdıklar-dan ise muhakkak Allah'ın gazabı kendi üzerine (olmasını söylemesi) ondan (o kadından) bu azabı (cezâyı) def eder”** âyetindeki **“bu azabı def eder”** ibâresinden maksat dünya azabıdır. Bu ifadeyi âhiret azabı olarak anlamak doğru değildir. Çünkü eğer kadın yaptığı lianda yalancı ise onun lianı âhiretteki cezâsını arttırır. Eğer doğru ise âhirette zâten cezâsı yoktur. Öyleyse âyetle sözü edilen cezâ dünya cezâsıdır. Zâten önceki âyetlerde de “Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına şâhid olsun” buyurulması bu cezânın dünyevî olduğunu göstermektedir.

3. Hilal bin Ümeyye vak'asında Resûlullah'ın Hilal'in karısı Havle-te'ye **“Dünyada recmedilmen Allah'ın (c.c.) gazabından daha hafiftir”** buyurması da bu hususta kesin bir nasıttır. Yine Resûlullah'ın (s.a.v.) Hilal bin Ümeyye'ye, **“Ya isbat edersin veya sırtına had vurulur”** buyurması, karısına zina isnâd edenin sözünü ispat edemediği takdirde ona had vurulacağına sarâhaten delâlet etmektedir.⁷

Hanefîlerin Delilleri

Hanefîlerin bu husustaki delilleri de şunlardır:

1. **“Zevcelerine zina isnâd eden...”** âyeti zina isnâd edenler hakkındaki cezânın had değil, lian olduğuna delâlet eder. Çünkü bu âyet zina iftirâsı ile ilgili âyetin hükmünü ya nesh eder veya âyetteki umûmî ifadedden karılarına zina isnâd edenleri istisnâ eder. Veya bu âyet yalnızca karılarına zina isnâd eden kocalara has bir hüküm ifade eder. Her iki halde de koca-

⁷ İbn-ül-Arabî, age, c. 3, s. 1433.

ya liandan başka bir cezâ yoktur. O halde koca liandan kaçınırsa lian yapmıyacağı veya kendisini yalanlayıncaya kadar hapsedilir.

2. Kadının liandan kaçınması zina suçunu itiraf ettiği mânâsına gelmez. O halde recmi de câiz değildir. Zâten Resûlullah (s.a.v.) da **“Bir Müslümanın kanı ancak üç şeyden biri ile câizdir: Evlendikten sonra yapılan zina, imân ettikten sonra irtidat ederek kâfir olmak ve haksız yere bir Müslüman öldürmek”** buyurmuştur. Liandan kaçınmak bunlardan biri olmadığına göre recmedilerek kanının akıtılması da câiz değildir.

3. Liandan kaçınmak sarâhaten zina ikrarı demek değildir. Mademki ortada sarîh bir itiraf yoktur. Öyleyse zinanın icab ettirdiği had de uygulanamaz.

İbn-i Rüşd bu hususta şöyle demektedir: “Zina ile ilgili olarak bir kimsenin kanı ancak dört âdil şahidin şahâdeti veya şahsın bizzat itirafıyla akıtabilir. Liandan kaçınmak itiraf olmadığına ve zina suçu da dört şahitle tesbit edilemediğine göre zina haddi uygulanamaz.”

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'in (rh.a.) görüşü güzel ise de delilleri bakımından cumhûrun görüşü kadar kuvvetli değildir. Müfessirlerin şeyhi Taberî ve diğer bazı büyük âlimler de cumhûrun görüşünü benimsemiştir.

Yedinci hüküm: Lian âyeti zina iftirâsı ile ilgili âyetin hükmünü nesh eder mi?

Âyetin nüzûl sebebinde rivâyet edilen şeylerin tümü ittifakla şu üç şeyi tesbit ederler:

1. Lian âyeti iftirâ âyetinden sonra nâzil olmakla birlikte ondan farklı hükümler ihtivâ eder.

2. Sahabe-i Kirâm'ın âyetten anladıkları mânâ şudur: Her kim kendi karısına zina iftirâsında bulunursa cezâ ve hüküm bakımından, yabancı bir kadına iftirâ atan kimsenin durumu gibidir.

3. Lian âyeti kocalara bir hafiflik getirerek onlara bir çıkış yolu beyân etmiştir.

Hanefî fıkıh usûlü kâidelerine göre lian âyeti zina iftirâsı ile ilgili âyetin hükmünü değil, hükümdeki umûmîliği nesh etmiştir. Çünkü iftirâ âyetindeki umûmî hüküm, kadına zina isnâdında bulunan kimse, bu ister ko-

cası ister bir yabancı olsun isnâdını ispat edemediği takdirde iftirâ haddi uygulamayı icab ettirir. Lian âyeti, kocaları bu genel hükümden istisnâ ederek onlara has olmak üzere lian hükmünü getirmiştir. Öyleyse Hanefîler'e göre karısına zina isnâd eden kocanın cezâsı yalnızca liandır.

Diğer üç mezhebe göre ise lian âyeti, iftirâ âyetinin hükmündeki umûmîliği nesh etmemiştir. Ancak bu âyet karısına zina isnâd eden kocanın lian yapması gerektiğini ifade eder. Eğer koca liandan kaçınırsa ona had uygulanması gerekir. Buna göre her iki âyetin mânâsı, evli hür ve namuslu bir kadına zina isnâd eden kimse, bunu dört şahitle isbat edemediği takdirde had cezâsına çarptırılır. Yalnız karısına zina isnâd eden koca lian yapar. Liandan kaçınırsa ona da had uygulanır.

Sekizinci hüküm: Liandan sonra karı-koca birbirinden ayrılır mı?

Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine göre, karşılıklı olarak lianda bulunan karı-koca talâka gerek kalmadan ebedî olarak ayrılmış olurlar. Zira İbn-i Abbâs'ın (r.a.) rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.), **“Lianda bulunan karı-koca ayrılırlar ve ebediyyen birleşemezler”**⁸ buyurmuştur.

Hız. Ali ile İbn-i Mes'ûd'dan (r.a.) da “Resûlullah (s.a.v.), lian yapan karı-kocanın ebediyyen birleşmeyeceklerine hükmetmiştir” hadîsi rivâyet edilmiştir.

Karı-kocanın birbirinden ebediyyen ayrılmasının ve bir daha birleşmelerinin de kesinlikle haram olmasının hikmeti şudur: Lian karı-koca arasına ebedî bir kin ve düşmanlık sokmuştur. Bu kin ve düşmanlık onların ebediyyen kopmalarını gerektirir. Zira erkek, eğer sözünde doğru ise karısının fuhşunu bir topluluk önünde ifşa ederek onu rezil ve rüsvay etmiştir. Kadın da eğer sözünde doğruysa kocasını bir topluluk önünde yalanlamış ve Allah'ın lanetini icab ettirmiştir. Eğer sözünde yalan ise -ki bu durumda zina etmiştir- kocasının namusunu lekeleyerek ona en büyük hıyâneti yapmış olmaktadır. Bu sebeple onların aralarına dâimî bir kin ve düşmanlık girmiştir.

Bilindiği gibi evlilik hayatının temeli karı-kocanın birbirine karşı saygı, sevgi, bağlılık ve doğruluğudur. Lianla bu temeller ortadan kaldırılmıştır. Öyleyse bunların cezâsı birbirlerinden ebediyyen ayrılmaktır.

⁸ Dâre Kutrî.

Fakîhler lian yapan karı-kocanın ayrılmalarının farz ve bu ayrılığın ebedî olduğunda ittifak etmişlerdir. Yalnız şu var ki birbirinden ne zaman ayrı düştükleri hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre ayrılık, yalnız kocanın lian yapması ile tahakkuk eder. Kadın liandan kaçınsa bile durum değişmez.

Mâlikîler'e göre ayrılık ancak her ikisinin lian yapmasından sonra gerçekleşir.

İmâm Hanbel (rh.a.) ve Ebû Hanife'ya (rh.a.) göre ise ayrılık, her ikisinin lianlarını tamamlamalarından sonra imâmın onların ayrılmalarına hükmetmesine bağlıdır.⁹

Şafiîlerin delili: Ayrılık sözle meydana gelir. Bu söz ise talâkta olduğu gibi kocanın sözüdür. Kadının lian yapmasının hiçbir önemi yoktur. Çünkü kadın lian yapmakla ancak kendisini hadden kurtarmış olur.

Mâlikîlerin delili: Resûlullah (s.a.v.), lian yapan karı-kocayı birbirinden ayırmayı emretmiştir. Yalnız kocanın lianı ile tahakkuk etmiş olsaydı, koca lian yapar yapmaz karısı ondan ayrılmış olurdu. Ayrılmış olan kadın ise kocasına yabancıdır. Yabancı bir kadın ise lian yapamaz. Çünkü Allahu Teâlâ lianı karı ile kocaya farz kılmıştır.

Hanbelî ve Hanefîlerin delili: Bu iki mezhebe göre ayrılık, karı-kocanın lianı tamamlamalarından sonra imâmın onları birbirinden ayırması ile tahakkuk eder. Çünkü İbn-i Abbâs'tan (r.a.) yapılan rivâyete göre, "Resûlullah (s.a.v.) onları lian yaptıktan sonra birbirinden ayırdı" Bu ifade, ayrılığın ancak imâmın hükmüne bağlı olduğunu gösterir. Zira lianda bir tür haddir. Hadlerin icrâsı da imâma aittir. Öyleyse liandan sonra ayrılığı da imâm tayin eder.

Dokuzuncu hüküm: Liandan sonra koca kendisini yalanlarsa karısı ona tekrar verilir mi?

Karı-koca birlikte lian yaptıktan sonra koca kendisini yalanlar, karısına iftirâ attığını itiraf ederse had uygulanır. Fakat karısı kendisine tekrar helal olur mu?

İmâm Mâlik (rh.a.) ve Şafiî'ye (rh.a.) göre kadın o adama tekrar helal olmaz.

⁹ Abdurrahmân Cezerî, age, Lian Babı.

Çünkü lianın getirdiği ayrılık ebedî bir ayrılıktır. Resûlullah (s.a.v.) da onların ebediyyen birleşemeyeceklerine hükmetmiştir. Sahabe ve tâbiînin görüşü de budur.

İmâm Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre ise liandan sonra koca kendisini yalanlarsa ona iftirâ haddi uygulanır ve lianı geçersiz olur. Böylece onun müfteri olduğu tesbit edilmiş olur. Bu sebeple tekrar karısı ile evlenmesi helaldir. Bir rivâyete göre İmâm Hanbel de bu görüştedir.

Sahih olan Mâlikî ve Şafiîler'in görüşüdür. Çünkü lian ebedî bir ayrılığı icab ettirir. Geçen hadîsler de buna delâlet eder. En doğrusunu Allah bilir.

Onuncu hüküm: Liandan sonra liana vesile olan çocuk annesine verilir mi?

Koca çocuğunu inkâr ettikten sonra lian yapılırsa çocuğun nesebi babasından ayrılır, nafakası da düşer. Kocası ile çocuk arasındaki verâset de ortadan kalkmış olur. Ancak o çocuk annesinin çocuğudur. Annesinden miras alır ve öldüğü takdirde de annesi onun malına vâris olur. Çünkü İmâm Hanbel'in (rh.a.) Amr bin Şuayb'tan rivâyet ettiği hadîste Resûlullah (s.a.v.), lian yapan karı-kocanın liana sebep olan çocuklar hakkında, **"O çocuk annesinin malına vâris olduğu gibi annesi de onun malına vâris olur. Çocuk vasıtasıyla karısına zina iftirâsı atan kimse lian yapmazsa ona had vurulur"** buyurmuştur.¹⁰ Bu hadîs çocuğun anneye ait olduğunu açıkça teyid etmektedir.

Çocuk sebebiyle karısına zina isnâd eden kocaya gelince, o, lian yapmazsa zina iftirâsı atanlar gibi seksen sopa ile cezâlandırılır. Kendi annesine, kendi çocuklarına zina iftirâsı atanlara da iftirâ haddi uygulanır. Liana sebep olan çocuk, verâsetin dışındaki diğer şer'î hükümlerde lian yapan erkekle ihtiyâten baba-evlâd muamelesi görür. Meselâ, adam ona zekât vermez. Onu öldürdüğü takdirde, her ne kadar evlâdı olduğunu inkâr etmişse de kısas edilmez. Karşılıklı olarak birbirlerinin lehlerinde şahâdetle bulunamazlar. Herhangi bir kişinin o çocuk benimdir, iddiasında bulunması da sahih değildir. Şâyet baba, liandan sonra kendini yalanlarsa çocuğun nesebi tesbit edilir. Adamın çocuğa küçükken nafakasını vermesi farz olduğu gibi birbirlerinden miras da alabilirler. Hatta çocuk hakkındaki bütün lian eserleri ortadan kalkmış olur.

¹⁰ Ahmed bin Hanbel.

İmâm Fahrreddin Râzî, İmâm Şafiî'den (rh.a.) naklen şöyle der: "Lianla ilgili beş hüküm vardır: Lian yapan erkeğin üzerinden had kalkar. Liana sebep olan çocuğun nesebi lian yapandan silinir. Karı-koca ayrılır ve birbirlerine ebediyyen haram olurlar. Kadına zina haddinin uygulanması icab eder. Bu hükümler genellikle yalnız erkeğin lian etmesi halinde tahakkuk eder. Bu hükümlerin uygulanması ve tesbiti için imâmın hükmüne ihtiyaç yoktur."¹¹

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Karısına zina isnâd eden ve bunu ispat edemeyen koca ya lian yapar veya had (seksen sopa) ile cezâlandırılır.
2. Lian hükmü, yabancı namuslu ve hür kadınlara atılan iftirâlarda icrâ edilmez. Yalnız karı-kocaya has bir hükümdür.
3. Lian kocayı iftirâ haddinden, karıyı da recm cezâsından kurtarır.
4. Lian, Kur'ân'da zikredilen ifadelerle beş defa tekrar edilmelidir.
5. Lian, imâm, Müslüman ve bir topluluk huzurunda yapılır.
6. Lian, karı-koca arasında ebedî bir ayrılığı îcâb ettirir.
7. Lianda erkeğin 'lanet' kadının da 'gazab' kelimesini zikretmesi lazımdır.
8. Allah'ın (c.c.) mağfireti geniş ve fazlı büyüktür. Eğer Allah (c.c.) kullarına merhamet etmeseydi, onları azabıyla helâk ederdi.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah (c.c.), karı-koca arasındaki lianı büyük ve yüce bir hikmet için vaz'etmiştir. Bu en ince ve en yüksek hikmet, evlilik hayatını tehdid eden cemiyeti kirleten hâdiselerden toplumu korumak ve aileyi temizlemektir.

Kur'ân-ı Kerîm bu ince teşrî'î ile insan hayatında karşılaşılabilecek en elîm vak'ayı tedâvi etmiştir. Zira insan için karısının bizzat kendi evinde irtikab ettiği zina suçundan daha ağır bir hâdisе tasavvur edilemez. Çünkü insan bu hususta konuşmaz, isbat edecek bir delili olmadığı için açıklaması

¹¹ Fahrreddin Razî, age, c. 6, s. 347.

da mümkün değildir. Namusunu temizlemek için öldürmeye kalkışsa davasını isbat edemediği için kendisine de kısas uygulanır. Bu durumda insan ne yapacağını bilemez. Şaşkın bir halde kalakalır. Görmezlikten gelerek olduğu gibi bıraksa namusu kirlenmiş haysiyet ve şerefi yok olmuştur.

İşte Kur'ân-ı Kerîm bu âyetleriyle bu acı durum karşısında insanın ne yapacağını ve nasıl bir yol tutacağını beyân etmiştir.

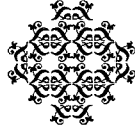
Allah'ın (c.c.) yüce hikmetlerinden biri de mevzûmuz olan âyetin nüzûl sebebi olan hâdiseyi asırların en efdali olan asırda, insanların en necîbi olan sahâbiler arasında ortaya çıkararak sonraki nesillerin ibret almaları için tatbikî bir ders vermesidir.

Hilal bin Ümeyye bir akşam evine döndüğünde evinde işlenen fuhşa şahid olur. Kendisine hâkim olarak hiçbir şey yapmadan Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek hâdiseyi haber verir. Resûlullah (s.a.v.) ve sahabe hâdisi karşısında müşkül bir vaziyete düşerler. Resûlullah (s.a.v.), **"Ya isbat edersin veya sırtına had vurulur"** buyurur. Halk da Hilal'e had vurulacağına ve şahâdetinin reddedileceğine kânidir. Davasını isbat için dört şahid getirmesi mümkün olmayan Hilal, "Ya Resûlallah, Allah'a yemin ederim ki doğru söylüyorum. Allah'tan da bana bir çıkış yolu ihsân etmesini niyaz ediyorum" der. Bunun üzerine lian âyetleri nâzil olur.

Âyetlerin nüzûlünden sonra Resûlullah (s.av.) Hilal'e, **"Allah sana bir çıkış yolu ve ferahlık ihsân etti"** buyurdu. O da "Ben de Allah'tan bunu bekliyordum" cevabını verdi.

İşte Kur'ân bu teşrî'î ile aile içindeki âhengi korumuş ve cemiyeti bu gibi hâdiselerden temizlemiştir. Eğer bu hüküm vaz'edilmeseydi, böylesi hâdiseler karşısında karı-kocanın aileleri arasında doğacak düşmanlıktan dolayı çok kanlar dökülürdü.

Bu hükümlerin teşrî'îndeki bir başka hikmet de cemiyette tasavvurun üstünde bir adalet sağlamak ve günahları lian yoluyla kökünden kazımdır. Lian karşısında hiç kimse artık böyle bir günaha teşebbüs edemediği gibi karısını haksız yere hıyânetle de itham edemez.

44. DERS

HZ. AİŞE'YE ATILAN İFTİRÂDAN SONRAKİ HÜKÜMLER

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ
وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ
لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَزُمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ
تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾
يَوْمَئِذٍ يُوقِفُهُمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾
الْخَبِيثَاتِ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتِ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ
لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

22. Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar, akra-
balarla, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur
etmesin, affetsin. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah çok
bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

23. Namuslu (kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara (iftirâ)
atanlar dünyada da âhirette de lanetlendiler. Onlar için büyük de bir
azab var.

24. O günde ki aleyhlerinde kendi dilleri, kendi elleri, kendi ayak-
ları onların neler yaptıklarına şahidlik edecektir.

25. O gün Allah onlara hak olan cezâlarını tastamam verecek, şüphesiz onlar da Allah'ın apâşikâr hakkın ta kendisi olduğunu bilecektir.

26. **Kötü kadınlar** (ve kötü sözler) **kötü erkeklere**, **kötü erkekler kötü kadınlara** (ve kötü sözlere), **temiz kadınlar** (ve temiz kelimeler) **ise temiz erkeklere**, **temiz erkekler de temiz kadınlara** (ve temiz kelimelere yakışır). **Bunlar** (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) **o** (iftirâcıların) **diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve çok şerefli rızık vardır.**

(Nur sûresi 22-26. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ

يَأْتِلُ: Yemin etme mânâsındadır.

أُولُوا الْفَضْلُ: Dindar ve sâlih kişiler.

السَّعَةِ: Saat aslında genişlik mânâsındadır. Burada ise malı ve rızık çok olan demektir.

أَنْ يُؤْتُوا: İbn-i Kuteybe'ye göre burada bir "la" harfi hafz olunmuştur. Buna göre kelimenin mânâsı, dindar ve hali vakti yerinde olan kişiler böyle yemin yapmasınlar demektir.

وَلْيَغْفُوا: Afv kelimesinden gelen bir fiildir. Yapılan kötülükleri yok etme, affetme mânâsına gelir.

الْمُحْصَنَاتِ: Namuslu, şerefli ve temiz kadınlar.

الْغَافِلَاتِ: Fuhuştan haberi olmayan, hatta kalbine dahi gelmeyen kadınlar.

لُعِنُوا: Lanet kökünden gelir, Allah'ın (c.c.) rahmetinden kovulma, uzaklaşma demektir.

تَشْهَدُ: İkrar ve bildiğini itiraf etme mânâsına gelir.

يُؤْفِيهِمْ: Yüveffi, tevfiyet kökünden gelir. Burada birşeyin hakkını tam vermeye denir.

دِينَهُمُ الْحَقَّ: Yani Allahu Teâlâ o günde onların cezâlarını tam olarak verir demektir.

الْحَيِّثَاتُ لِلْحَيْثِينَ: *Habisat, habîsin çoğuludur. Habis, pis şeye denir.* Yani pis kadınlar pis erkekler içindir, demektir.

مُبْرُونَ: Temizdirler, nezihtirler mânâsına gelir.

مَغْفِرَةٌ: Mağfiret, günahları yok etmek demektir.

وَرِزْقٌ كَرِيمٌ: Buradaki mânâsı cennettir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ icmâlen şöyle buyurmaktadır: Dindar, muttakî, faziletli ve rızıkları bol kişiler, fakirlere, muhâcirlere evvelce yaptıkları yardımı onların işledikleri günahlardan dolayı kesmek için yemin etmesinler. Onların işledikleri suçları affederek serbest bıraksınlar. Daha evvel verdiklerini kesmeyerek yardımlarına devam etsinler.

Allahu Teâlâ mü'minlere de şöyle hitâb etmektedir: Ey mü'minler! Allahu Teâlâ'nın sizi, günahlarınızı affederek hayırlı kimselerle birlikte cennete koymasını istemez misiniz?

Allahu Teâlâ daha sonra, habersiz, imânlı, namuslu ve zinâdan uzak kadınlara iftirâ atanları iftirâlarından dolayı lanetlediğini, onları rahmetinde deñ kovduğunu, dünyada had vurulacağını, âhirette de en büyük azaba uğrayacaklarını haber vermektedir. Yalnız bu azabla kalmayarak o korkunç günde aleyhlerinde kendi elleri, dilleri ve ayakları dünyada iffetli, habersiz ve temiz kadınlara yapmış oldukları isnâdın iftirâ olduğuna dâir şahâdet edecektir. Onların karşılaşacakları bu fecî durumu herkes seyredecek, onlar hâkimlerin en âdili olan Allahu Teâlâ'nın âdil cezâsına çarpılacaklardır. Onlar, kıyâmet gününde Allah'ın (c.c.) hiç kimseye zerre kadar zulmetmeyeceğini ve açık bir hak olduğunu anlayacaklardır.

Allahu Teâlâ bu âyetlerle Resûlullah'ın (s.a.v.) temiz ve şerefli zevcesi olan Hz. Aîşe'nin münaîfık ve sapıkların iftirâsından uzak olduğunu en kesin bir burhan ile haber vermiştir. Resûlullah temiz ve güzel olarak yaratıldığından ona da temiz kadınlar nasib edilmiştir. Zâten Allah'ın (c.c.) câri olan nizâmı da budur. Kötü ve pis kadınlar pis ve kötü erkeklere, pis sözler ve pis erkekler de pis kadınlara mahsustur. Temiz sözler ve temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlardır. Fuhuşla itham edilen pak zevceler itham olundukları o kötü suçtan tamamen uzaktırlar. Nasıl uzak olmasınlar ki Allah'ın en şerefli Resûl'ünün zevceleridirler. Eğer onlar temiz olmasaydılar Allahu Teâlâ onları en sevdiği kuluna nasib etmezdi. O pak ve temiz zevcelere Allah'tan mağfîret ve şerefli bir rızık vardır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Taberî Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Aîşe'ye iftirâ atanlar hakkında, **"O uydurma haberi (iftirâyı) getirenler içinizden (mahdûd) bir zümredir..."** (Nûr: 11) ve devamı âyetler nâzil olduktan sonra Hz. Ebû Bekir, iftirâyı yayanlar arasında bulunan, ihtiyacını karşıladığı yakın akrabası Misdah'a bir daha yardım etmeyeceğine dâir yemin etti. Bunun üzerine, **"Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar..."** âyeti nâzil oldu. Âyetin nüzûlünden sonra Hz. Ebû Bekir, "Allah'a (c.c.) yemin ederim ki muhakkak Allah'ın (c.c.) bana mağfîret etmesini isterim" diyerek Misdah'a tekrar nafakasını vermeye başladı ve "Allah'a yemin ederim ki ona yaptığım yardımı ebediyyen kesmeyeceğim" dedi.¹

2. İbn-i Münzir, Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet etmiştir: "Misdah bin Üsse kibrinden dolayı iftirâ atanlara katıldı. Halbuki Ebû Bekir'in (r.a.) yakını idi ve geçimini onun yardımı ile sağlıyordu. Hz. Ebû Bekir, ona ebediyyen yardım etmeyeceğine dâir yemin etti. Bunun üzerine, **"Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar..."** âyeti nâzil oldu. Âyetin nüzûlünden sonra Hz. Ebû Bekir onu tekrar himâyesine alarak yardımına devam etti ve "Bundan sonra bir şey üzerine, ondan başkasını daha hayırlı gördüğüm takdirde yemin etmem. Şâyet yemin edersem, yeminimi bozarak daha hayırlı olanı yaparım" dedi."²

¹ Taberî, age, c. 18, s. 102. Kurtubî, age, c. 12, s. 207.

² Suyûtî, age, c. 5, s. 34.

Diğer bir rivâyete göre, Resûlullah (s.a.v.) nâzil olan âyeti Hz. Ebû Bekir'e okudu ve **"Allah'ın (c.c.) sana mağfîret etmesini istemez misin?"** buyurdu. O da "Evet" dedi. Resûlullah (s.a.v.), **"Öyleyse Misdah'ı affet ve hakkından vazgeç"** buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Allah'a (c.c.) yemin ederim ki daha evvel yaptığım yardımı fazlasıyla yapacağım" diyerek Misdah'a önceki yardımının iki katını yapmaya başladı.³

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: "Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar" âyeti Hz. Ebû Bekir'in faziletinin en büyük şahididir. Bu âyet gösteriyor ki o, sahâbilerin en faziletlisidir.

Fahreddin Râzî şöyle der: "Müfessirler, **"Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar..."** âyetinin maksadının Hz. Ebû Bekir olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bu âyet onun Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra halkın en efdali olduğuna delâlet ediyor. Zira Allahu Teâlâ bu âyetle onu açıkça medh etmektedir. Allahu Teâlâ'nın birini sırf zenginliğinden dolayı medh etmesi câiz değildir. Öyleyse faziletten maksat, Ebû Bekir'in (r.a.) dindeki üstünlüğüdür. Eğer âyetteki **"fazilet"** sırf dünyevî mânâda olsaydı, sonraki **"servet sahibi"** ifadesinin tekrar edilmemesi lazım gelirdi. Allahu Teâlâ ona bu fazileti isnâd ettiğine göre Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra sahâbilerin en faziletli olması icab eder."⁴

Ebussuûd da şöyle demektedir: "Âyetteki, **"Sizden fazilet sahibi olan"** ifadesinden maksat, dindeki fazilettir. Bu âyet, Hz. Ebû Bekir'in sahâbilerin en efdali olduğuna kâfi delildir."

İkinci incelik: "Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?" âyeti her ne kadar bir topluma hitâb ediyorsa da asıl hitâb edilen Hz. Ebû Bekir'dir. Hitâbın çoğul biçimde yapılması saygı içindir.

Fahreddin Râzî, "Allahu Teâlâ'nın bir şahsa "siz" diye hitâb etmesi onun büyüklüğünü bildirmek içindir"⁵ der.

Hz. Ebû Bekir bu âyeti duyduktan sonra, "Evet ya Rabbi! Ben bağış-

³ Suyûtî, age, c. 5, s. 34.

⁴ Fahreddin Râzî, Tefsîr, c. 23, s. 187.

⁵ Fahreddin Râzî, Tefsîr, c. 23, s. 188.

lanmamı severim" dedi ve Misdah'a nafakasını vermeye devam etti.

Üçüncü incelik: İbn-i Cevzî, "**Namuslu**, (kötülüklerden) **habersiz mü'min kadınlar...**" âyetinin tefsîrinde şöyle der: "Niçin iftirâ atılan kadınlar zikrediliyor da erkekler zikredilmiyor? Zira mü'min bir kadına iftirâ atan birisi onunla birlikte bir mü'min erkeğe de iftirâ atmış bulunuyor. Ancak atılan iftirâ daha çok kadınlara zarar verdiği için kadınlar zikredilmiş, erkekler zikredilmemiştir."⁶

Dördüncü incelik: Allahu Teâlâ Nûr Sûresi'nin başındaki "**Namuslu ve hür kadınlara** (zina isnâdıyla) **iftirâ atan...**" (Nûr: 4) âyetinde namuslu kadınlar başka bir vasıf anılmadan zikredilmiştir. Mevzûmuz olan âyette ise namuslu kadınlar diğer vasıflarıyla birlikte, "**Namuslu**, (kötülüklerden) **habersiz mü'min kadınlar...**" şeklinde zikredilmiştir. Bu âyet, mü'minlerin anneleri olan Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine aittir. Tabii ki bunların en başta geleni Hz. Aişe'dir. Bu temiz kadınları itham etmek, aynı zamanda Resûlullah (s.a.v.) ve aile efrâdını da itham etmektir.

İbn-i Abbâs (r.a.), Nûr Sûresi'ni okuyup tefsîr ederken bu âyete gelince şöyle buyurur: "Bu âyet, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri Hz. Aişe hakkındadır. Allahu Teâlâ Resûlullah'ın (s.a.v.) pak zevcelerine iftirâ atanlar için tövbeden de söz etmemiştir. Halbuki diğer mü'min kadınlara iftirâ atanların tövbe etmeleri halinde tövbelerinin kabul edileceği beyân edilmiştir." İbn-i Abbâs (r.a.) daha sonra, "**Namuslu**, (kötülüklerden) **habersiz mü'min kadınlara** (iftirâ) **atanlar dünyada da âhirette de lanetlendiler. Onlar için büyük de bir azab var**" âyetini okuyarak Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin büyüklüğü ve onlara karşı işlenen suçun cezâsının ağırlığını ifade etmiştir. Bunun üzerine cemaatten bazıları ayağa kalkarak İbn-i Abbâs'ın (r.a.) bu güzel tefsîrine karşılık başını öpmüşlerdir.⁷

Beşinci incelik: "**Kötü kadınlar kötü erkeklere...**" âyeti ictimâî hayatın en mühim bir noktasına parmak basmaktadır: Pis insanlar ancak kendileri gibi pis kimselerle anlaşır birleşebilirler. Temiz ve nezih insanlar da ancak temiz ve nezih insanlarla anlaşır, birleşirler. Mademki Resûlullah (s.a.v.), bütün temizlerin en temizini, Hz. Adem'den günümüze kadar gelmiş ve gelecek insanların en efdalidir. Hz. Aişe'nin de kadınların en temiz ve nezih-

⁶ İbni Cevzî, Zâd-ül-Mesîr.

⁷ Suyûtî, age, c. 5, s. 35.

lerinden olması lazımdır. Onun hakkında söylenenler ancak yalan ve iftirâdır. Nitekim Kur'ân'da Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri hakkında, **"Bunlar (o temiz kadınlar ve erkekler) o (iftirâcıların) diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve çok şerefli rızık vardır"** buyurulmaktadır. Pak zevcelerin temiz olduklarına bundan daha kâfi bir şâhid olamaz.

Altıncı incelik: Zemahşerî, Keşşâf isimli tefsîrinde şöyle der: "Allahu Teâlâ dört kişiyi dört şeyle temizlemiştir:

1. Züleyha'nın gösterdiği, -**"Onun (kadının) yakınlarından bir şâhid de şahâdet etti ki eğer gömleği önünden yırtıldıysa (kadın) doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır. (Yok) eğer gömleği arkadan yırtıldıysa (kadın) yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir"** (Yusuf: 26-27)- şâhidle Yusuf aleyhisselâm'ı zina iftirâsından,

2. Elbiselerini akıtan taşla Mûsâ aleyhisselâm'ı hastalık şüphesinden⁸,

3. Hz. İsâ'nın beşikte mucize kabilinden "Ben Allah'ın kuluyum..." diyerek konuşması ile Hz. Meryem'i zina ithamından.

4. Kıyâmete kadar okunacak mucize kitâbıyla Hz. Aîşe'yi zina iftirâsından.

Allahu Teâlâ'nın Hz. Aîşe'yi temizlemesi ile diğerlerinin temizlenmeleri arasında büyük bir fark görülmektedir. Bu fark, Hz. Aîşe'yi Allahu Teâlâ'nın bizzat kendisinin temizlemesidir. Bu temizleme, Allah katında Resûlullah'ın derecesinin yüksekliğini, Hz. Adem'in soyunun efendisi olduğunu göstermektedir. Resûlullah'ın büyüklüğünü tahkik etmek isteyen, ifk âyetlerini okusun ve Allah'ın onun harîmine iftirâ atanlara nasıl gazab ettiğini düşünsün ve ithamı Allahu Teâlâ'nın nasıl nefyettiğini görsün."⁹

Hz. Aîşe'nin Özellikleri

Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet edilmiştir: "And olsun ki bana hiçbir kadına verilmeyen dokuz şey verilmiştir:.. Resûlullah'a (s.a.v.) benimle evlenme

⁸ Abdülvehhab Neccar, Kısas-ı Enbiyâ adlı eserinde bu kıssayı şöyle anlatır: "Yahudiler Mûsâ aleyhisselâm'ı alaca hastalığı ile itham etmişlerdi. Hz. Mûsâ bir gün yıkanmak için soyunmuş ve elbiselerini bir taşın üzerine koymuştu. Taş, üzerinde elbiseler olduğu halde su içinde akmaya başladı. Hz. Mûsâ suyun kenarından, "Elbisem taşla akıyor!" diyerek koşmaya başladı. Taş, Yahudilerin topluca bulundukları bir yere kadar giderek durdu. Hz. Mûsâ da çıplak olarak oraya kadar gitti. Yahudiler Hz. Mûsâ'nın çıplak vücûdunu gördükleri zaman onun itham ettikleri ayıp sayılan alaca hastalığından tamamen uzak olduğunu anladılar." (Mütercim)

⁹ Zemahşerî, Keşşâf Tefsîri, c. 3, s. 223.

emrini getirdiğinde Cebrâîl ^{aleyhisselâm} benim sûretimde gelmiştir. Resûlullah benden başka hiçbir bâkire ile evlenmemiştir. Resûlullah (s.a.v.), benim odamda ve benim yatağımda vefat etmiştir. Resûlullah (s.a.v.), benim odama defnedilmiştir. Melekler onu benim odamda ziyaret etmişlerdir. Vahiy nâzil olurken diğer kadınlar odayı terk ederlerdi. Fakat benim odamda, biz aynı yatakta iken vahiy nâzil olurdu. Ben onun halifesi ve dostunun kızıyım. Benim berâtım semâdan inmiştir. Ben temiz yaratıldım ve en temiz olanın yanında yaşadım. Bana mağfîret ve şerefli bir rızık vaad olunmuştur.”¹⁰

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: İşlenen günah sâlih amelleri yok eder mi?

Müfessirler âyetteki, “... Akrabalarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin” ifadesinden maksadın Misdah bin Üsase olduğunu söylemişlerdir. Çünkü o, Hz. Ebû Bekir'in yakını ve Bedir'e iştirak eden muhâcirlerdendi. Hz. Aişe'ye atılan iftirâ hâdisesine katılmış, fakat sonra tövbe etmişti.

Şüphe yok ki zina iftirâsı büyük bir günahdır. Ehl-i Sünnet ve Cemaat âlimleri bu âyeti delil alarak işlenen günahın sâlih amelleri iptal etmeyeceğine hükmetmişlerdir. Zira Allahu Teâlâ Misdah'ı zina iftirâsına karıştıktan sonra da Allah yolunda hicret etmekle vasıflandırmıştır. Bu vasıf medh edilecek bir vasıftır. Öyleyse bu âyet, Misdah'ın hicretle kazandığı sevabın zina iftirâsı sebebiyle iptal edilmediğine delâlet ediyor.

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre şirk ile irtidat hariç hiçbir günah insanların sâlih amelini yok etmez. Ancak, kesinlikle haram olan birşeyi helal bile rek yaparsa mürted ve sâlih amelleri yok olur. Zira Allahu Teâlâ, “**Kim imân ettikten sonra kâfir olursa her halde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır**” (Mâide: 5) ve “**İçinizden kim dininden döner de o kâfir olarak ölürse onların (o gibilerin) yaptığı işler dünyada da âhirette de boşadır. Onlar o ateşin (cehennemin) arkadaşlarıdır. Onlar orada (bir daha çıkmamak üzere) ebedî kalıcılar**” (Bakara: 217) buyurmaktadır.

¹⁰ Zemahşerî, age, c. 3, s. 235.

İkinci hüküm: Kötülük yapanı affetmek farz mıdır?

Fakîhler, kötülük yapanı affetmenin, hakkından vazgeçmenin güzel ve mendub olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Allahu Teâlâ, **"... vermelerinde kusur etmesin, affetsin"** buyurmaktadır. Âyetteki **"affetsin"** ifade-sindeki emir birşeyi farz eden emirlerden değildir. Hayırlı olanı ifade eden bir emirdir. Zira insanların kötülük yapandan kısas taleb etmeleri câizdir. Eğer buradaki emir farz kılmak mânâsı taşısaydı, kısası talep etmek câiz olmazdı. Fakîhlerin bu görüşünü, **"Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükâfâtı Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zâlimleri asla sevmez"** (Şura: 40) âyeti de teyid eder.

Resûlullah (s.a.v.) da şöyle buyurmaktadır: **"İnsan ancak kendisini ziyaret etmeyen akrabasını ziyaret ederek, zâlimleri affederek ve iyilik yapmayanlara iyilik yaparak fazilet sahibi olur."**¹¹ Öyleyse kötülük yapan bir kimseyi affetmek sünnettir, menduptur.

Üçüncü hüküm: Yeminini bozanın keffâret vermesi farz mıdır?

Fakîhlerin cumhûruna göre, birşeyi yapmak veya yapmamak için yemin eden kimse, yemin ettiği şeyin tersini daha hayırlı gördüğü zaman yeminini bozarak hayırlı olanı yapmalı ve yemininin keffâretini vermelidir. Zira Resûlullah, **"Her kim birşeyi yapmak veya yapmamak üzere yemin eder ve sonra o işin yapılmamasını veya yapılmasını daha hayırlı görürse hayırlı olanı yapsın ve keffâretini versin"** buyurmuştur. Buna göre yemini bozmak keffâreti farz kılmaktadır. Yeminini bozduğu şey ister hayırlı olsun, ister olmasın hüküm değişmez.

Bazı fakîhlere göre ise daha hayırlısı için yemini bozmak keffâreti farz kılmaz. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar akrabalarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin"** buyurmaktadır. Allahu Teâlâ bu âyette, yemin etmiş olan Hz. Ebû Bekir'e **"kusur etmesin"** ifadesiyle zımnî yeminini bozmasını emir buyurmuş, keffâretten de söz etmemiştir. Bir rivâyete göre de Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Her kim birşeyi yapmak veya yapmamak için yemin ettikten sonra onun gayrini daha hayırlı görürse daha hayırlı**

¹¹ Fahreddin Râzî, age, c. 23, s. 192.

olanı yapsın. Bu onun yemininin keffâretidir.”¹²

Cumhûrun delilleri

Cumhûrun yeminini bozan için keffâretin farz olduğuna dâir delillerini naklediyoruz:

1. **“Fakat kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (derece)sinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahut bir köle âzâd etmektir. Fakat kim (bunları) bulamaz(bulmaya muktedir olamaz)sa üç gün oruç (tutması lazımdır). İşte bu and ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir.”** (Mâide: 89) Bu âyet, umûmî bir ifade ile yemini bozan için keffâreti emretmektedir. Hayırlı olan veya olmayan şey için yemin bozmayı beraberce ihtivâ etmektedir.

2. Allahu Teâlâ, hanımına yüz sopa vurmak için yemin eden Eyyüb aleyhisselâm'a, **“Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme”** (Sâd: 44) buyurmuştur. Bu âyet de gösteriyor ki yemini yerine getirmek bozmaktan daha hayırlıdır. Çünkü Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'a, **“Yemininde durmazlık etme”** buyurarak vurmaya emretmiştir. Eğer daha hayırlı olanı yapmak yemine keffâret olsaydı, Allahu Teâlâ yemininde durmayı emretmezdi.

3. Resûlullah, **“Her kim birşeyi yapmak veya yapmamak için yemin eder ve sonra o işin yapılmamasını veya yapılmasını daha hayırlı görürse hayırlı olanı yapsın ve keffâretini versin”** buyurmuştur.

Cessâs bu konuda şöyle demektedir: “Cumhûrun dışındaki bazı âlimlerin istidlallerinde keffâretin düşeceğine dâir bir delâlet yoktur. Zira Allahu Teâlâ, yeminin bozulması halinde keffâretin icab edeceğini, **“Fakat kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (derece)sinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahut bir köle âzâd etmektir. Fakat kim (bunları) bulamaz (bulmaya muktedir olamaz)sa üç gün oruç (tutması lazımdır). İşte bu and ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir”** (Mâide: 89) âyetinde beyân etmiştir. Bu âyet umûmîlik ifade eder ki yeminini daha hayırlı bir iş için bozsa dahi keffâret vermesi lazımdır. **“Her kim birşeyi**

¹² Cessâs, age, c. 3, s. 380.

yapmak veya yapmamak için yemin ettikten sonra onun gayrini daha hayırlı görürse daha hayırlı olanı yapsın. Bu onun yemininin keffâreti-dir" hadîsinin mânâsı da Kur'ân'ın beyân ettiği yemin keffâreti değil, uhrevî günahına keffâret olmasıdır. Meselâ, Allah'a (c.c.) ibâdeti terk için yemin etmek haramdır. Böyle bir yemin bozulsa bile sahibine büyük günah olur. İşte hadîste sözü edilen keffâret, bu tür yeminlerden dolayı kazanılan günahların keffâretidir."¹³

Ortaya konulan delillerden anlaşılacağı üzere cumhûrun görüşünün delilleri kuvvetli, diğer görüşün delilleri ise çok zayıftır.

Dördüncü hüküm: Hayırlı bir işi terk için yapılan yemin sahih olur mu?

Cumhûra göre, hayırlı bir işi terk için yapılan yemin sahihtir. Fakat terk edilerek keffâret vermek icab eder. Şurası var ki bu tür yeminler câiz değildir. Çünkü bu tür yeminlerde Allah'a (c.c.) itaatın terki ve **"Ey imân edenler! Rükû' edin, sücûd edin.** (Diğer sûretlerle de) **Rabbinize ibâdet edin, hayır işleyin"** (Hacc: 77) emrine de açık bir muhâlefet vardır.

Fahreddin Râzî, "Bu âyet açıkça delâlet ediyor ki hayrı bırakmak için yemin etmek câiz değildir" der.

Alûsî de şöyle der: "Bu âyetin zâhiri hayırlı bir işin terki için yemin etmenin kesinlikle haram olduğuna delâlet eder."¹⁴

Beşinci hüküm: Resûlullah'ın zevcelerine zina iftirâsı atmak küfür müdür?

Bazı âlimler, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinden herhangi birine zina iftirâsı atmanın küfür olduğu görüşündedirler. Zira Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine zina iftirâsı atanlar hakkında, onları çok şiddetli bir azabla tehdid eden, **"Namuslu, (kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara (iftirâ) atanlar dünyada da ahirette de lanetlendiler. Onlar için büyük de bir azab var"** âyeti nâzil olmuştur. Hatta İbn-i Abbâs'a (r.a.) göre onların tövbeleri de kabul edilmez. Bu âlimlere göre, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine zina iftirâsı atmak, açıktan açığa Resûlullah'ı (s.a.v.) kötülemek ve onun şerefini lekelemek demektir. Her kim ki Resûlullah'ın (s.a.v.) namusunu lekelemeyi mubah kabul ederse şüphesiz kâfir ve mürted olur.

¹³ Cessâs, age, c. 3, s. 380.

¹⁴ Alûsî, Rûh-ul-Meânî, c. 18, s. 126.

Alûsî, "Bu âyetin zâhiri Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine zina iftirâsı atanların kâfir olduklarına delâlet eder. Çünkü Allahu Teâlâ onlara iftirâ atanlara kâfir ve münafıklara mahsus azabla azab edeceğini beyân etmiştir. Bu hususta uygun olan hüküm, âyetin nüzûlünden sonra zevcelere iftirâ atanların kâfir olacağıdır. Çünkü bu âyetle onların temiz ve her fenâlıktan uzak oldukları açıkça ifade edilmiştir. Fakat bu âyetin nüzûlünden önce iftirâ atanların kâfir olacaklarına dâir zâhîrî bir delil yoktur. Şu kadarı var ki onlara iftirâ atmakta Resûlullah'a (s.a.v.) ta'n kastı varsa (Abdullah bin Ubey - Allah'ın laneti üzerine olsun- gibi) küfürlerinden şüphe edilemez. Ama Resûlullah'a ta'n kastı olmaksızın ve sırf başkalarına uyularak söylenilmişse (Misdah ve Hasan bin Sâbit gibi) bunlar ancak şiddetle kınanırlar"¹⁵ der.

Şüphesiz, herhangi bir mü'min kadına zina iftirâsı atmayı helal kabul eden kâfir olur. Elbette, başta berâtı semâdan nâzil olan Hz. Aîşe olmak üzere Resûlullah'ın (s.a.v.) temiz, namuslu ve şerefli zevcelerine zina iftirâsı atmayı helal kabul etmek de küfürdür. Şüphe yok ki âyetin nüzûlünden sonra onlar hakkında kötü konuşmak Allah'ın (c.c.) âyetlerini tekzib etmek, Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet vermek olur. Âyetleri tekzib ve Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet ise şüphesiz küfrü ve irtidadı icab ettirir. Zira Allahu Teâlâ, **"Hakikat Allah ve Resûl'üne ezâ edenler (yok mu?) Allah onları dünyada da âhîrette de rahmetinden kovmuş, onlara horlayıcı bir azab da hazırlamıştır"** (Ahzâb: 57) buyurmaktadır. Bu âyetle Allah'a (c.c.) ve Resûl'üne (s.a.v.) eziyet edenlerin kâfir ve münafıklara mahsus azaba dâ'ir olacakları açıkça beyân edilmiştir.

Altıncı hüküm: Kâfir ve fâsıkları lanetlemek câiz midir?

"Namuslu (kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara (iftirâ) atanlar dünyada da ahirette de lanetlendiler" âyeti, kâfir ve fâsıkları lanetlemenin câiz olduğuna delâlet eder. Fakîhler Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi küfür üzere ölenleri lanetlemenin câiz olduğunda ittifak ettikleri gibi, genel olarak kâfir, fâsık ve zâlimleri lanetlemenin câiz olduğunda da ittifak etmişlerdir. Çünkü Allahu Teâlâ da **"Allah'ın (c.c.) laneti zâlimlere, Allah'ın (c.c.) laneti fâsıklara ve kâfirlere olsun"** şeklinde ayrı ayrı beyân etmiştir. Yalnız belirli bir kişiyi kâfir de olsa lanetlemek câiz değildir. Zira lanetin mânâsı, onun Allah'ın rahmetinden kovulmasını ve küfür üzere ölmesini istemektir.

¹⁵ Alûsî, age, c. 18, s. 127.

Hiçbir Müslümanın bir diğerrinin küfür üzere ölmesini temenni etmesi câiz değildir. Çünkü kâfirin küfrüne razı olmak küfürdür. Müslümanın vazifesi, herkese hayır dilemek, insanların topyekün imân üzere ölmelerini temenni etmektir.

Alûsî, bu hususta şöyle der: "Küfür üzere ölen muayyen bir kâfiri lanetlemenin câiz olduğunda âlimler arasında ihtilâf yoktur. Ancak, bu gibi kişileri lanetlemek Müslümanlara ezâ verilmesine sebep oluyorsa haramdır. Meselâ, Ebû Tâlib'i -küfür üzere öldüğüne hükmedilse dahi- lanetlemek haramdır. Çünkü bu, Resûlullah'a (s.a.v.) ve Hz. Ali'ye eziyet vermek demektir. Bir kimsenin lanetlenmesi câiz olsa bile onu lanetlemek bir ibâdet sayılamaz. Ancak bu lanette şer'î bir maslahat varsa o zaman câizdir. Hayatta olan belli bir kâfiri lanetlemek ise haramdır. Hatta Hücet-ül-İslâm İmâm Gazalî, "Hayatta olan belli bir kâfiri lanetlemek küfürdür" der. Zira onun hakkında lanet istemek, onun küfür üzere ölmesini istemektir. Herhangi bir kimsenin küfür üzere ölmesini istemek de küfürdür. Allâme İbn-i Hacer, "Hayatta olan bir kâfiri lanetlemekten kasıt onun azabının şiddetli olmasını dilemek ise bu lanet küfür olmaz. Eğer lanetlemekten kasıt onun küfür üzere ölmesini dilemek, kâfir olmasına razı olmak demek ise küfürdür" demektedir."¹⁶

Sünnette Müslümanlar için çok zararlı olan belli bir fâsıkın lanetlenmesine delâlet eden nasslar vârid olmuştur. Bu nasslardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Rivâyete göre, "Resûlullah, yüzüne damga vurulmuş bir eşek gördükleri zaman, **"Allah bu damgayı vurana lanetlesin"** buyurmuştur."¹⁷ Resûlullah, bazı Arab kabilelerini ismen lanetlemiştir. Meselâ, **"Allah'ım, Real'i, Zekvan'ı ve Useyyete'yi lanetle. Çünkü onlar Allah ve Resûl'üne isyan etmişlerdir"** buyurmuştur.¹⁸ Rivâyete göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: **"Yatağa çağrıldığı halde kocasının arzusunu yerine getirmeyen ve onu kızdıran kadına melekler sabaha kadar lanet ederler."**¹⁹

Fısk ile meşhur olup bilhassa halka zarar ve eziyeti dokunan, zâlimlere alet olarak Müslümanlara zulmeden kimselerin lanetlenmesi câizdir. Meselâ, asrımızda Müslümanlara haksız yere tecavüz edenleri lanetlemek

¹⁶ Alûsî, age, c. 18, s. 128.

¹⁷ Müslim.

¹⁸ Buharî.

¹⁹ Buharî ve Müslim.

gibi. Zira öyle bir zamanda yaşıyoruz ki hiç kimse ne malından ne de canından emindir. Her şeyi vahiyle konuşan Resûlullah (s.a.v.) kendi zamanında olmadığı halde gelecekte olacakları için bu sınıf zâlimleri haber vermiştir: **"Azab ehlinden iki sınıf insan vardır ki ben onları görmedim. Birisi bir toplumdur ki ellerindeki sığır kuyruğuna benzeyen sopalarıyla halkı döverler. Allah'ın laneti onlara olsun."**²⁰

Şu halde haram olan zulmü mubah görerek halka zulmeden zâlimlerin lanetlenmesi câizdir. Ancak onların nefislerini ıslah etmeleri için duâ etmek elbetteki lanetlemekten daha iyidir. Şu kadarı var ki Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi kimselere duâ etmek ne kadar faydalıdır, bilemeyiz.

Sirâc el-Belkînî, "Âşîkâr fısk işleyen kimseye lanet etmek câizdir" der. Resûlullah'tan vârid olan hadîslerin nassları da buna delâlet eder.

Yedinci hüküm: Resûlullah'ın zevcelerinin kesin olarak cennete gideceklerine hükmedilebilir mi?

Âlimler, Resûlullah'ın da sahih hadîslerle haber verdiği üzere, cennetle müjdelenenlerin on kişi olduğunda ittifak etmişlerdir. Resûlullahın (s.a.v.) haberi vahye dayandığından haklıdır.

Bazı âlimler, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin de cennetle müjdelenenler gibi kesin olarak cennete gideceklerine hükmetmişlerdir. Çünkü Allahu Teâlâ onlar hakkında, **"Onlar için mağfiret ve çok şerefli rızık vardır"** buyurmuştur. Bu âyet kesin olarak Resûlullah'ın (s.a.v.) bütün zevceleri hakkında nâzil olmuştur. Âyetin işaret ettiği, **"çok şerefli rızık"** ise cennettir. Zira Allahu Teâlâ, **"Sizden kim de Allah ve peygamberine itaat eder, iyi amel (ve hareket)de bulunursa ona da mükâfâtını iki kere veririz. Hem biz ona çok şerefli bir rızık da hazırlamışızdır"** (Ahzâb: 31) buyurmuştur. Bu âyetle istidlal ederek zevcelerin de kesinlikle cennete gideceklerine hükmetmek elbetteki güzel bir görüştür.

İmâm Fahreddin Razî bu hususta, "Allahu Teâlâ **"Temiz kadınların temiz erkeklere"** olduğunu beyân etmiştir. Şüphesiz Resûlullah'tan (s.a.v.) daha temiz bir erkek olması mümkün değildir. O zaman onun zevcelerinin de temiz olmaları icab eder. Üstelik Allah, Resûlullah'ın zevcelerine, **"Mağfiret ve çok şerefli rızık"** olduğunu beyân etmiştir. İşte bu beyândan

²⁰ Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin de Resûlullah'la (s.a.v.) birlikte cennete girecekleri anlaşılmaktadır. Bu âyet Hz. Aîşe'nin mutlaka cennetlik olduğuna delâlet eder. Râfizîlerin Cemel vak'ası nedeniyle Hz. Aîşe'ye (hâşâ) küfür isnâd etmeleri, şüphesiz Kur'ân'ın onun temizliği hakkındaki nasslarının reddedilmesi mânâsını taşır. Kat'î nasslar reddetmek ise küfürdür"²¹ der.

Alûsî de şunları söyler: "Râfizîlerin Hz. Aîşe'ye küfür isnâd etmeleri ve Cemel vak'ası sebebiyle (hâşâ) küfür üzere öldüğünü söylemeleri bâtıldır. Bunu, Hz. Ali'nin Hz. Hasan ile birlikte Medine ve Kûfe halkını uyarmak için gönderdiği Ammar bin Yasir'in (r.a.) Medine ve Kufe'de okuduğu hutbede, "Allah'a (c.c.) yemin ederim ve şüphesiz bilirim ki Hz. Aîşe Resûlullah'ın (s.a.v.) hem dünyada hem de âhirette zevcesidir" demesi açık bir şekilde ortaya koyar. Râfizîlerin bazı kitâblarında Hz. Aîşe'nin Cemel vak'ası sebebiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceliğinden çıktığını iddia ettiklerini hayretle gördüm. Onlara göre güya Resûlullah (s.a.v.), mü'minlerin emiri Ali'ye (r.a.), vefatından sonra zevcelerinden dilediğini boşama izni vermiş. Hz. Ali de buna dayanarak Cemel vak'asından sonra Hz. Aîşe'yi Resûlullah (s.a.v.) adına boşamış. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki Râfizîlerin bu iddialarına değil selim akıl sahibi kimseler, çocuğunu kaybetmenin şaşkınlığı içindeki bir kadın bile güler. Zira Hz. Ali'nin Cemel vak'asından sonra da Hz. Aîşe'ye eskiden olduğu gibi saygı göstermesi Râfizîlerin bu görüşlerini açıkça yalanlamaktadır. Hz. Aîşe'nin fazileti hakkında hiçbir haber olmasa yalnız Buhârî, Müslim ve Ahmed İbn-i Hanbel'in (rh.a.) rivâyet ettikleri, "**Aîşe'nin (r. anhâ) diğer kadınlara üstünlüğü, tirid yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir**" hadîsi kâfidir. Bununla beraber onun Hz. Fatıma'dan efdal olduğu söylenemez. Çünkü o, Resûlullah'ın (s.a.v.) bir parçasıdır."²²

Hz. Aîşe'ye Atılan İftirâ Vak'ası

Münafıkların İslâm'a ve Müslümanlara yapmış oldukları desiseler durmak bilmiyordu. Sonunda o büyük risâlet sahibi olan Hz. Muhammed Mustafa'yı da hedef aldılar ve onun temiz, mukaddes, aziz ve bütün kötülüklerden uzak zevceleri Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Aîşe'ye iftirâ attılar. Bu iftirâ ile Resûlullah (s.a.v.) ve onun zevceleri şahsında İslâm'a en büyük darbeyi vurmak istediler.

²¹ Fahreddin Râzî, age, c. 23, s. 195.

²² Alûsî, age, c. 18, s. 132'den özetle.

Bu iftirâyı icad eden ve yayan münafıkların reisi Abdullah bin Übey'dir. (Allah'ın laneti üzerine olsun. Çünkü helâk oluncaya kadar İslâm'a ve Resûlullah'a (s.a.v.) hile yapmaya devam etmiştir.) Allahu Teâlâ bu ve diğer münafıklar hakkında peşpeşe âyetler inzâl buyurdu. Bu âyetler ümmetin ders ve ibret alması ve kendilerini münafıklardan koruması için münafıkların İslâm ümmetine verdikleri zararı beyân etti. Kur'ân-ı Kerîm bize o iftirânın -ki Resûlullah'ın (s.a.v.) temiz olan ehli beytine atılmıştı- çirkinliğini açıkladı. Çünkü, bu iftirâ Allah (c.c.) katında bütün insanların en efdali olan Resûlullah'ın (s.a.v.) namusuna, Resûlullah'ın (s.a.v.) dostu, sahabenin efdali Hz. Ebû Bekir ve sahâbilerin seçkinlerinden olan Safvan bin Muattal'ın namuslarına atılmıştır. Safvan (r.a.), sahabelerin seçkinlerindendi diyoruz, çünkü Resûlullah (s.a.v.) onun hakkında, **"Ondan hayırdan başka hiçbir şey sâdır olmamıştır"** buyurarak şahâdetde bulunmuştur.

İşte bu hâdisе, İfk hâdisesi olarak adlandırılmıştır. Bu hâdisе hakkında tam on âyet nâzil olmuştur. Bu on âyetin başlangıcı, **"O uydurma haberi (iftirâyı) getirenler içinizden (mahdûd) bir zümredir. Onu (o yalanı) sizin için bir şer sanmayın. Bilakis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günah (nisbetinde cezâ) vardır. Onlardan (günah)ın büyüğünü deruhte (ve irtikab) eden o adam (yok mu? İşte) en büyük azab onundur"** (Nûr: 11) âyetidir. Resûlullah'ın (s.a.v.) beytinin berâtını bildiren, **"Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara (ve kötü sözlere), temiz kadınlar (ve temiz kelimeler) ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara (ve temiz kelimelere) yakışır. O (iftirâcılar)ın diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve çok şerefli rızık vardır"** (Nûr: 26) âyetiyle tamamlanmıştır.

İfk hâdisesi, en temiz insanlara beşeriyet tarihinin en dayanılmaz elemelerini yüklemiştir. Uzun tarihi içinde İslâm ümmetine en çetin bir imtihan olmuştur. Çünkü bu hâdisе bazı kişilerde şüpheli hareketler meydana getirmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v.) kalbini, onun çok sevdiği zevcesi Aişe'nin kalbini, Hz. Ebû Bekir'in kalbini, Safvan bin Muattal'ın (r.a.) kalbini tam bir askıda bırakmıştır. Bu hal onlara dayanılmaz elemeler vermiştir. Ta ki Resûlullah'ın (s.a.v.) o temiz, şerefli ve namuslu zevcesi ile mü'min ve mücâhid Safvan'a (r.a.) iftirâ atıldığını, onların bundan uzak olduklarını bildiren âyetler nâzil olana kadar. Âyetler bu berâtla birlikte münafık ve sapıkların alçaklığını ve onların başında gelen Abdullah bin Übey'in Resûlullah'ın (s.a.v.) şahsı-

na karşı garazkârane bir iftirâ attığını da beyân etmiştir.

Esef verici bir hâdisedir ki bazı Müslümanlar bu çirkin ithamı konuşup yayarak münafıkların yaptıkları hileden gâfil kaldılar. Zira münafıklar bu iftirâ ile yalnız İslâm'ı kötülemeyi hedef almışlardı. İşte bunların bu iftirâ ağına takvâ ve salâhı ile meşhur olan bazı sahâbiler de düşmüştür. Misdah bin Üsase, Hasan bin Sâbit ve Hamlete binti Cahş da bunlardandır.

Biz burada sözü mü'minlerin annesi Hz. Aişe'ye verelim. O bize bu hâdisenin gâyesini, ona yapılan iftirâyı ve onun terbiyesi hakkında nâzil olan âyetlerin sırrını rivâyet etsin.

Buhârî ve Müslim'e göre İfk Hadisesi

Buhârî ve Müslim Hz. Aişe'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Resûlullah (s.a.v.) bir sefere çıkacakları zaman zevceleri arasında kur'a çekerlerdi. Kur'a kime çıkarsa onu beraberinde götürürdü. Bir sefere (Benî Mutsalık) gidişlerinde de kur'a bana çıktı. Bu sefer hicâb âyetlerinin nüzûlünden sonra idi. Bu sebeble bana bir mahfe hazırladılar. Ben mahfe içinde yükletilir ve konaklayınca da mahfe ile indirilirdim.

"İşte bu seferden dönerken Medine yakınlarında konakladık. Gece oradan hareket emri verildiği zaman def-i hâcet için mahfemden çıkarak karargahtan biraz uzaklaştım. İhtiyacımı giderip geri döndüm. Mahfeme gireceğim sırada elimi göğsüme sürünce gerdanlığımı düşürdüğümü anladım. Tekrar dönerek gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni geciktirmişti. Ben gerdanlığı ararken içinde olduğumu sanarak mahfemi deveye yüklemişler. O zaman kadınlar çok hafif idi. Az yemek yerlerdi. Bu cihetle mahfeyi kaldıranlar hafifliğinden hiç şüphe etmemişlerdi. Husûsiyle ben küçük yaşta bir kadındım. Onlar deveyi sürüp gitmişler. Gerdanlığımı bularak geri döndüğümde ordu gitmişti. Ordugahta kimse kalmamıştı. Nasıl olsa yokluğumu anlayarak beni ararlar diye düşünerek mahfemin bulunduğu yerde beklemeye başladım. Orada otururken uyku beni sıkıştırdı. Uyumuşum.

"Safvan bin Muattal (r.a.), askerin arkasından sabaha yakın bulunduğum yere gelmiş ve bir insan karaltısı görerek yanıma gelmiş. Beni tanımış. Çünkü o hicâb âyetleri nâzil olmadan önce beni görmüştü. Yanıma geldiğinde, **"Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kullarıyız ve biz (âhirette de) ancak ona dönücüleriz"** (Bakara: 156) demiş ve ben de uyanmışım. Uyanınca hemen

çarşafımla örtündüm. Vallahi o benimle başka bir kelime konuşmadı. Devesini çöktürerek beni bindirdi. Deveyi önden çekerek yola devam ettik. Nihayet kafilâ konak yerine indikten sonra öğle sıcağında askere yetiştik. İşte o zaman hakkımda konuşarak helâk olanlar oldu. Bunların başında da günahın en büyüğünü deruhte eden Abdullah bin Übey geliyordu.

.Medine'ye gelince bir ay hastalandım. Meğer bu sırada iftirâcâların sözleri dolaşıyormuş. Bundan tamamen habersizdim. Yalnız beni işkillendiren bir cihet vardı. Resûlullah'tan (s.a.v.) daha önceki hastalıklarda gördüğüm lütuf ve şefkati görmüyordum. Ancak yanıma giriyor, selâm veriyordu. Adımı hiç anmadan, "Hastalığınız nasıl oldu?" diyordu. İyileşinceye kadar hakkımda yapılan iftirâyı bilmiyordum.

Bir gece Misdah'ın annesiyle kazay-ı hâcet yerimiz olan Menası tarafına çıkmıştım. Buraya ancak geceden geceye çıkardık. Henüz evlerde tuvalet yapılmamıştı. O tarihte henüz bazı şeylerde iptidâî Arab âdetleri geçerli idi. İhtiyacımızı def'ettikten sonra evimize doğru gelirken Misdah'ın annesi, ayağı çarşafına takılarak düştü. Arablar arasında âdet olduğu üzere, "Düşmanım helâk olsun" yerine "Misdah helâk olsun" dedi. Ona, "Bedir'e iştirak eden bir adam hakkında nasıl böyle konuşursun?" dedim. Kadın bana, "Misdah'ın dediğini duymadın mı?" dedi. "Misdah ne söylüyor?" diye sordum. İşte o zaman bana ifk hâdisesini ve yayanları anlattı. Bunun üzerine hastalığıma bir hastalık daha eklendi.

Eve dönünce Resûlullah (s.a.v.) yanıma geldi. Selâm verdi ve "Nasılsın?" dedi. Ona, "Babamın evine gitmek üzere bana izin veriniz" dedim. Hâdiseyi babamın evinden tahkik etmek istiyordum. Resûlullah (s.a.v.) gitmem için izin verdi. Onlara gittim. Anneme, "Halk içinde dönen bu havâdis nedir?" dedim. O da bana, "Kızım, sen hâdiseyi büyütme, sağlığını düşün. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki bir kadın senin gibi güzel ve zevcinin yanında sevimli olsun ve birçok ortakları bulunsun da aleyhinde dedikodu etmesinler, pek nâdirdir" dedi. "Sübhanallah, halk böyle söz söylesin, doğrusu taaccüb olunur" dedim.

Hz. Aişe sözlerini şöyle sürdürür: "O gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku girmedi. Bu halde sabahı ettim. Sabahleyin Resûlullah (s.a.v.), Ali bin Ebî Tâlib'i ve Üsâme bin Zeyd'i (r.a.) yanına çağırmişti. Vahiy gecikince hâdiseyi onlarla istişare etmişti. Üsâme (r.a.), nefsinde bilip gönlünde beslediği muhabbeti tavsiye ve işaret

ederek, "Ya Resûlallah, onlar senin ehlindirler. Biz Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz" dedi. Ali bin Ebî Tâlib ise (r.a.) "Ya Resûlallah! Allah(c.c.) sana dünyayı dar etmemiştir. Aişe'den (r. anhâ) başka kadın çoktur. Mâmâfih Aişe'nin câriyesi Berire'ye sorunuz. O doğrusunu size söyler" demişti. Resûlullah (s.a.v.) da Berire'yi çağırıp **"Ey Berire! Hanımımдан sana şüphe veren bir hal gördün mü?"** diye sormuş. Berire de "Hayır ya Resûlallah! Sizi hak peygamber olarak gönderen Allah'a (c.c.) yemin ederim ki ben hanımınızdan ayıp olarak sâdir olmuş şundan başka bir şey görmedim: Aişe küçük yaşta bir kadındı. Hamur yoğururken uyurdu da evine besi koyunu gelir, hamuru yerdı" demiş.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) o gün mescidde bir hutbe irad etti. İftirâyı ilk olarak ortaya atan Abdullah bin Übey'i kast ederek şöyle söyledi: **"Ehlim hakkında bana ezâ eden bir şahıs hakkında bana kim yardım eder de benim için ondan intikam alır. Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiş değilim. Bu müfteriler bir adamın adını da ortaya attılar ki bu zât hakkında da ben hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu fâzıl kimse şimdiye kadar ehlimin yanına girmemiştir. Ancak benimle beraber girmiştir"** buyurdu.

Bunun üzerine Evs kabilesinin reisi Sa'd İbn-i Muaz (r.a.) ayağa kalkarak, "Ya Resûlallah! Vallahi size ben yardım edeceğim. Eğer bu sözü çıkaran kimse Evs'dense biz onun boynunu vururuz. Eğer Hazreç kardeşlerimizdense ne yapmak lazımsa siz emredersiniz, biz emrinizi yerine getiririz" dedi. Bu defa Sa'd bin Ubade (r.a.) ayağa kalktı. Bu da Hazreç kabilesinin ulusu idi ve bu vak'adan evvel sâlih bir kimse idi. Fakat bu defa kabile hamiyet ve gayretiyle Sa'd İbn-i Muaz'a (r.a.) karşı, "Vallahi sen yalan söylüyorsun. Sen onu öldüremezsın ve öldürmeye muktedir değilsin" dedi. Bu defa da Üseyd bin Hudayr (r.a.) ayağa kalkarak Sa'd bin Ubade'ye (r.a.) karşı, "Allah'ın beka ve ahadiyetine yemin ederim ki sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz elbette onu katlederiz. Sen muhakkak münafıksın ki münafıklar hesabına bizimle mücâdele ediyorsun" diye mukabelede bulundu.

Bu sûretle Evs ve Hazreç kabileleri ayaklandılar. Hatta birbirleriyle mukateleye kalkıştılar. Resûlullah (s.a.v.) henüz minberde bulunuyordu. Hem men minberden indi ve bunları teskin edinceye kadar taltif buyurdu. Başka bir şey söylemeyerek sükût etti.

Ben o gün de ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne gözüme uyku gir-

di. Sabahleyin babam ve annem yanıma geldiler. Ben böylece iki gece bir gün ağladım. O kadar gözyaşı döktüm ki ağlamaktan yüreğim parçalanacak sandım."

Hız. Aîşe diyor ki: "Bir ara babam ve annem yanımda oturuyor, ben de ağlıyordum. Ensâr'dan bir kadın gelerek izin istedi. Yanıma geldi ve benimle ağlamaya başladı. Biz bu vaziyette iken Resûlullah (s.a.v.) içeri girdi ve yanıma oturdu. Halbuki Resûlullah (s.a.v.) dedikodu başlayalı beri oturmamıştı. Geçen bir ay içinde de hakkımda bir şey vahy olunmamıştı. Resûlullah (s.a.v.) şahâdet ederek şöyle dedi: **"Ya Aîşe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer bu isnâdlardan berî isen Allah (c.c.) seni yakında berî kılar. Yok eğer böyle bir günaha yaklaştınsa Allah'tan mağîret dile ve tövbe eyle. Çünkü kul, günahını itiraf edip tövbe edince Allah (c.c.) da ona af ile muamele buyurur."**

Resûlullah (s.a.v.) sözlerini bitirince gözlerimin yaşı kesildi. Bir damla gözyaşı bulamıyordum. Hemen babama, "Resûlullah'a benim tarafımdan bir cevap ver" dedim. "Vallahi kızım, Resûlullah'a (s.a.v.) ne diyeceğimi bilmiyorum" dedi. Bu defa annemden bir cevap vermesini istedim. O da "Vallahi ben de Resûlullah'a (s.a.v.) ne diyeceğimi bilmiyorum" dedi. Ben Kur'ân'dan çok şey okumamış genç bir kadındım. Bu cihetle şöyle dedim: "Vallahi ben bilirim ki siz halkın dedikodusunu işittiniz, nefsinizde büyütüp ona inandınız. Şimdi ben size bundan uzak olduğumu söylesem -Allah bilir ki ben uzağım- sözümü tasdik etmezsiniz. Eğer itiraf etsem -ki Allah bundan uzak olduğumu biliyor- o zaman beni tasdik edersiniz. Vallahi bu vaziyette benim ve sizin için bir mesel bulamıyorum. Ancak Yusuf'un babasını örnek buluyorum ki o, **"Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin şu anlattığınıza karşı yardımına sığınılacak (ancak) Allah'tır."**

Bu sözleri söyledikten sonra yatağıma döndüm. Ben Allah'ın (c.c.) benim bu işten uzak olduğumu bildirmesini umuyordum. Fakat hakkımda vahiy inzâl buyurulmasını beklemiyordum. Kendimi, bana ait bir mesele için Kur'ân lisânı ile tekellüm olunmaktan hakir addederdim. Fakat muhakak sûrette, Resûlullah'a (s.a.v.) rüya yoluyla berî olduğumun bildirileceğini umuyordum. Vallahi Peygamber yerinden kalkmamıştı ve oradakilerin hiçbirisi dışarı çıkmamıştı. Nihayet vahiy inzâl buyuruldu. O'nu vahyin sıklet ve şiddetinden terlemek gibi vahiy eserleri istila etti. Hatta O'ndan vahiy esnasında kış günleri bile inci tanesi gibi ter dökülürdü. Resûlullah'tan (s.a.v.) vahiy

eserleri zail olunca gülümseyerek bana döndü ve **“Ya Aîşe! Allah’a (c.c.) hamd et. Çünkü o senin berî olduğunu haber verdi”** buyurdu. Bunun üzerine babam ve annem, “Kızım, kalk Resûlullah’a (s.a.v.) teşekkür et” dediler. “Hayır O’na ne kalkarım ne de Allah’tan (c.c.) başkaya teşekkür ederim” dedim. Çünkü benim berâtımı O inzâl buyurdu.

Hakkımda berât âyetleri nâzil olduktan sonra Ebû Bekir Sıddîk (r.a.), nafakasını verdiği yakını Misdah bin Üsase (r.a.) için, “Vallahi Aîşe hakkındaki iftirâyı yaydığı için ona hiçbir şey vermeyeceğim” dedi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, **“Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sahibi olanlar...”** âyetini inzâl buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir Sıddîk (r.a.), “Ben Allah’ın (c.c.) beni mağfiret etmesini şüphesiz severim” diyerek Misdah bin Üsase’nin (r.a.) nafakasını vermeye devamla “Allah’a (c.c.) yemin ederim ki ölünceye kadar onun nafakasını kesmeyeceğim” dedi.

Hz. Aîşe sözlerine şöyle devam eder: “Resûlullah (s.a.v.) benim halimi Zeyneb binti Caḥş’tan (r. anḥâ) sorarak, **“Ya Zeyneb! Aîşe ile ilgili ne biliyorsun, ne gördün?”** dedi. O da “Allah’a (c.c.) yemin ederim ki ben onda hayırdan başka bir şey görmedim” cevabını verdi. Resûlullah’ın (s.a.v.) zevceleri içinde beni en çok kıskanan ve güzelliği ile iftihar eden Zeyneb’ti (r. anḥâ). Allahu Teâlâ onu takvâsı ile korudu. Hakkımda kötü şeyler konuşmadı. Yalnız onun kardeşi Hamlete, Zeyneb’e (r. anḥâ) ifk hâdisesi hakkında laf getirdi. O da ifk hâdisesinde helâk olanlarla birlikte helâk oldu.” (Buhârî ve Müslim)

İşte münafıkların İslâm’a ve Resûlullah’a (s.a.v.) en büyük zararları bu iftirâ ile oldu. Onlar Resûlullah’ın (s.a.v.) şeref ve namusunu hedef alarak, onun en sevgili zevcesi Hz. Aîşe’ye iftirâ atarak kirlletmeye çalıştılar. Allah (c.c.) ise onların yaptıklarının bir iftirâ olduğunu bütün açıklığı ile bildirerek Hz. Aîşe’nin iftirâdan uzak ve temiz olduğunu açıkça beyân etmiştir. Bu âyetler, asırlar boyu mü’minler için bir ders, basiret sahiplerine ibret ve Resûlullah’ın (s.a.v.) zevcelerinin temiz ve nezih olduklarına bir açık delil olmuştur. **“Bunlar, o (iftirâcılar) diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve çok şerefli rızık vardır.”**

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. İnsanı, kibir ve gurura sevk etmediği takdirde takvâ ve salâhla vasıflandırmak câizdir.

2. Hayırlı bir işin terki için yemin eden kimse yeminini bozarak o hayırlı işi yapmalı ve yemini için keffâret vermelidir.
3. Kötülük yapanı affetmek insanın kemâl ve imânını gösterir.
4. İffetli, namuslu ve hür kadınlara zina iftirâsı atmak Allah'ın (c.c.) gazabını gerektiren büyük günahlardandır.
5. Kıyâmet günü insanın duyu ve uzuvları dünyada ne yaptığına dâir şahâdet edeceklerdir.
6. Dünyada kazanılan günahlar âhirette en âdil bir cezâ ile karşılık görecek-tir.
7. Resûlullah'ın (s.a.v.) temiz zevcelerini fenâlıkla itham etmek, bizzat Resûlul-lah'a (s.a.v.) eziyet ve dine düşmanlıktır.
8. Hz. Aişe, münafıkların attıkları iftirâdan bizzat Allah (c.c.) tarafından berât ettirilmiştir.
9. Resûlullah'ın (s.a.v.) ehli beyti temizdir. Oradan kötü bir koku çıkması ta-savvur dahi edilemez.
10. Allah'ın (c.c.) fitrat kanununa göre kötü kadınlar ve kötü sözler kötü er-keklere, kötü erkekler ve kötü sözler de kötü kadınlardır.

* * *

45. DERS

MÜSLÜMANLARI ZİYARET HUSUSUNDA İZİN İSTEMENİN ÂDÂBI

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا
عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا
أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ
أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا
تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

27. Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka (evlere ve) odalara sahipleriyle alışkanlık peydâ etmeden ve selâm da vermeden girmeyin. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Olur ki iyice düşünürsünüz.

28. Eğer orada bir kimse bulamazsanız size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Şâyet size 'geri dönün' denilirse dönüp gidin. Bu, sizin için daha temiz (bir hareket)tir. Allah, ne yaparsanız hakkıyla bilendir.

29. Meskûn olmayan, içerisinde sizin için bir menfaat (ve alaka) bulunan (ev ve) odalara girmenizde size bir vebâl yoktur. Açıklayacağınızı da gizleyeceğinizi de Allah bilir.

(Nur sûresi 27-29. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

تَسْتَأْذِنُوا: İsti'nas kökünden gelen bir fiildir. İzin isteme anlamındadır.

عَلَىٰ أَهْلِهَا: Ehl'den maksat o evde oturanlardır.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ: Yani izin isteyerek selâm verip içeri girmeniz izinsiz girmekten daha hayırlıdır.

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: Allahu Teâlâ bu edebleri bildirmişti ki o bildirdiklerini yerine getirerek yaşayınız.

أَرْزَىٰ لَكُمْ: İçeriye girme müsaadesi alamadığınız takdirde beklemekten geri dönmeniz sizin için daha şerefli ve temizdir.

جُنَاحٌ: Günah yoktur anlamındadır.

غَيْرَ مَسْكُونَةٍ: Bundan maksat âmme hizmetine yaptırılmış hamam, otel, han gibi binalardır. Yani bu gibi yerlere izinsiz girmek günah olmadığı gibi İslâmî edeb dışı bir hal ve hareket de sayılmaz.

مَتَاعٌ لَّكُمْ: Metâ, lügatte menfaate denir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allah (c.c.) mü'min kullarını en yüce edeblerle tedib ederken onları en yüksek ahlâka davet eder. Onlara, halktan birisinin evine girmek istedikleri zaman, girme müsaadesi almalarını emreder. Girdikten sonra da içeride bulunanlara selâm vermelerini emreder ki böylece aralarında uyum ve sevgi temin edilebilsin. Kendilerine ait olmayan ev ve odalara izinsiz olarak girmelerini yasaklıyor ki onlar, herhangi bir durumla karşılaşmasınlar ve girecekleri ev halkının da arzu etmediği bir şekilde onları görsinler. Zira giriş izni ve selâm, şüphe edilecek bir hal ve kötü bir durumla karşılaşmaya vesile olurken ziyaretçiye karşı da ev halkı tarafından yapılacak hürmete vasıta olur. İzin verilmediği takdirde geri dönme, kapıda beklemekten ve içeri girme ısrarında bulunmaktan daha hayırlıdır. Hane halkının izin vermemesinde ya bir özürleri veya ziyaretçiyi lâıyıkıyla karşılamalarına mâni bir hal vardır. Gidilen evde kimse olmadığı takdirde içeri girmek câiz değil-

dir. Çünkü meskenler için büyük bir saygı vardır ki ancak oralara girmek ev halkının izin vermesiyle olur. Ev halkı, bazen evinde olan mal ve emtiayı kimsenin bilmemesini ister. İzinsiz girildiği takdirde bir şeyin kayıp veya zâyi olması içeri giren için kötü töhmetlere vesile olur. Meskûn olmayan evler veya insanların menfaat ve maslahatı için yapılmış han, hamam ve lokanta gibi yerlere girmek için izne gerek yoktur. Bu âyetin ihtivâ ettiği hükümler, İslâm'ın aileye ve cemiyet huzuruna verdiği önemi belirten edeb nümûneleridir.

Bu âyetlerle geçmiş âyetler arasındaki münâsebet

Sûrenin başındaki âyetler zinanın zararlarını, çirkinliğini, haramlığını ve zina işleyenin dünyada da âhirette de azaba müstehak olduğunu beyân etmektedir. Kadına bakmak, تنها bir evde kadınla birlikte bulunmak ve kadınların avret mahalline muttali olmak zinaya vesile olur. Kendi evi ve odası olmayan bir yere izinsiz girmek bu sayılan hallere vesile olduğundan Allahu Teâlâ bütün kullarına yabancı ev ve odalara girmek istediklerinde uymaları icab eden en hikmetli yolu göstermiştir. İnsanlar bu yola uyarlarsa aileleri yıkan fuhşun yayılmasını sağlayan ve cemiyet nizâmını bozan zina gibi büyük bir kötülüğe düşmekten kurtulurlar.

Bundan evvelki âyetler iffetli ve temiz Hz. Aişe'ye münafıkların isnâd ve iddia ettikleri İfk hâdisesini beyân etmekteydi. Müfterîlerin iftirâlarını isbat için dayandıkları tek nokta, Hz. Aişe'nin Safvan'la yalnız başına yaptığı bir yolculuktur. İşte Allahu Teâlâ bu tür iftirâlara sebebiyet vermemek için, yabancı ev ve odalara izinsiz olarak girmeyi yasaklayarak cemiyeti iftirâ âfetinden korumuştur.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Bu âyetin nüzûl sebebinde şu rivâyet yapılmıştır: Bir kadın Resûlul-lah'a (s.a.v.) gelerek, "Ya Resûlallah! Ben odamda hiç kimsenin hatta babamın ve evlâdımın dahi görmelerini istemediğim bir kıyâfetle dolaşıyorum. Böyle bir kıyâfetle iken yanıma birisi habersiz girerse ben ne yaparım?" dedi. Bunun üzerine "**Ey imân edenler! Kendi** (ev ve) **odalarınızdan başka** (evlere ve) **odalara..**" âyeti nâzil oldu.¹

¹ Taberî, age, c. 13, s. 11. Alûsî, age, c. 18, s. 133.

2. Ebû Hatem Mukâtîl'den: **"Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka (evlere ve) odalara..."** âyeti nâzil olduğunda Ebû Bekir Sıddîk (r.a.), Resûlullah'a (s.a.v.), "Kureyş tacirleri devamlı olarak Mekke, Medine, Şam, Yemen, Kudüs gibi yerlere gidiyorlar. Buralarda ve yollarda onların belli başlı bir barınakları yoktur. Ancak umûma yapılmış ve içinde dâimî oturulmayan han, kervansaray gibi yerler vardır. Buralara girerken de izin isteyerek mi girilmelidir?" diye sordu. Bunun üzerine **"Mesken olmayan, içerisinde sizin için bir menfâat..."** âyeti nâzil oldu."²

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetin mü'minlere hitâbla başlaması, Allah (c.c.) katındaki yerlerinin yüksekliğini, hitâba ve teklife ehil olduklarını göstermektedir. Kâfirler ise hayvanlar gibi hitâb ehli değildirler. Allah onlar için, **"Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıktırlar"** (A'raf: 179) buyurmaktadır. İşte âyetin başındaki, **"Ey imân edenler!"** hitâbının sırrı budur.

İkinci incelik: Âyetteki **"Sahipleriyle alışkanlık peydâ etmeden"** ifadesinde çok ince bir maksat vardır ki bu, yalnız izin almak değil giren adam için ev halkının giriş izni vermesiyle beraber onun ziyaretine alışkın olmalarıdır. Ziyaretçi bilsin ki benim o eve gitmeme onlar razı oluyorlar.

Mevdûdî, "Âlimlerin isti'nâs kelimesini yalnız izin anlamında kullanmaları hatalıdır. Çünkü, ikisi arasında ince bir fark vardır ki bu incelikten de sarfı nazar etmek uygun değildir. "İsti'nâs kelimesi isti'zan kelimesinden daha umûmî ve şümûllüdür. Buna göre âyetin mânâsı, **"Ey mü'minler! Siz eviniz ve odanız olmayan bir ev ve odaya girdiğinizde ne zaman ki ev halkı sizin girmenize alışkın olurlarsa o zaman izin isteyin ve girin"** olur."

Üçüncü incelik: Âyetteki, **"Eğer orada bir kimse bulamazsanız"** ifadesi çok ince bir tabirdir ki önemli bir duruma işaret eder. Çünkü, evde bulunan şahıs, istemediği ziyaretçiye çoğu kez hiç bir cevap vermez veya doğrudan doğruya izin vermez. İşte, âyetin ifade tarzı bu her iki durumu da içine alır. Şâyet Allahu Teâlâ, **"Eğer orada bir kimse bulamazsanız"** yerine **"orada hiç kimse olmazsa"** deseydi bu anlam inceliği ortadan kalkardı. Hülâsâ, âyet her iki halde de bir eve girmeyi yasaklar: 1. Ev sahibinin cevap vermemesi zımnen izin vermemesidir. 2. Sarâhaten izin vermemesi.

² Alûsî, age, c. 18, s. 137. 152.

Dördüncü incelik: Zemahşerî, "Ziyaretçinin giriş için ısrar etmesi de yasaklanmıştır. Bu bakımdan kapıyı şiddetle vurmak veya kapıda bağlamak gibi hallerden de kaçınmak lazımdır. Çünkü, böyle şeyler, İslâmî aile terbiyesi olmayan kişilerin yapacağı şeylerdendir"³ der.

Beşinci incelik: "Açıklayacağınızı da gizleyeceğinizi de Allah bilir" âyeti de kötü niyetli insanlar içindir ki onların kastı yalnız halkın avretine muttali olmak ve kötü emellerini yerine getirmektir. Bunlara şiddetli bir tehdid vardır.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Selâm izinden önce mi verilecektir, sonra mı?

Âyetin zâhiri, selâm vermeden önce izin istemeye delâlet eder. Bazı âlimler de bu âyetin zâhiri ile hükmetmişlerdir. Fakîhlerin cumhûru ise önce selâm verilecektir, sonra da izin istenecektir, görüşündedir. Hatta İmâm Nevevî, "Sahih ve muhtâr olan önce selâm sonra da izin istemektir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), "Evvelâ selâm, sonra kelâm" buyurmuştur"⁴ der.

Cumhûr, Benî Âmir'den rivâyet olunan, "Resûlullah (s.a.v.) evde iken, kapının önüne gelen bir kişi, "Ben eve gireyim mi?" der. Resûlullah hizmetçisine, "Sen çık dışarı da şu adama izin istemeyi öğret ve ona de ki: **Esselâmün aleyküm. Ben içeriye gireyim mi?..**"⁵ hadîsini delil alarak, selâmın izin isteğinden önce verilmesine hükmederler. Bir başka delilleri de Ebû Hureyre'den rivâyet olunan, "Resûlullah, selâm vermeden izin isteyen birisine, "**Selâm vermeden izin istemeyin**" buyurmuştur"⁶ hadîsidir.

Zeyd bin Eslem'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Babam beni İbn-i Ömer'e (r.a.) gönderdi. Evine vardım, "İçeri gireyim mi?" dedim. "Gir" dedi. İçeriye girdikten sonra, "Merhaba ey kardeşimin oğlu! Bundan sonra bir eve varınca "Gireyim mi?" deme, evvelâ selâm ver. Selâmını aldıktan sonra girmek için izin iste. Girmen için izin verildiği zaman da içeri gir" dedi."⁷

³ Zemahşerî, age, c. 3, s. 288.

⁴ Tirmizî, Câbir bin Abdullah'tan.

⁵ Ahmed bin Hanbel ve Buharî, Edeb faslında.

⁶ Buharî, Edeb-ün-Müfred.

⁷ Suyûtî, İbn-i Şeybe'den, age, c. 5, s. 36.

Rivâyete göre Hz. Ömer, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittiği zaman önce selâm verir, sonra da "Ömer içeri girsin mi?" diyerek izin isterdi.⁸

Bazı âlimler bu meseleyi şöyle açıklamışlardır: Ziyarete giden adam, gittiği evde içerden birisini görürse önce selâm verir, sonra girme izni ister. Şâyet kimseyi göremezse önce girme izni ister. İçeri girdikten sonra selâm verir. Maverdî'nin tercih ettiği görüş de budur. Bu görüş kendi içinde hem cumhûrun delil aldığı hadîsleri hem de âyetin mefhûmunu bir araya toplamıştır.

İzin istemek için "Ben girebilir miyim?, gelebilir miyim?" gibi ifadeler şart değildir. Öksürmek, tesbih ve tekbir gibi orada bulunduğunu gösterecek işaretlerle yapılması da câizdir. Taberanî, Ebû Eyyüb Ensârî'den (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah'a (s.a.v.), **"Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka..."** âyeti hakkında "Ya Resûlallah, selâm vermeyi biliyoruz fakat isti'nası bilmiyoruz" dedim. Resûlullah (s.a.v.), **"Evin önünde tesbih veya tekbir getirmek veya öksürmekle olur"** buyurdu."⁹

Bugün kapıyı veya zilini çalmak, âyetle meşrû' kılınan izin istemenin yerine geçmektedir. Sahâbiler devrinde evlerin mazbut kapıları ve zilleri yoktu. Şimdi ise yalnızca kapıyı veya zilini çalmak giriş izni istemeye delâlet ettiğinden kâfi gelir.

İkinci hüküm: İzin kaç defa istenir?

Âyet, izin istemenin sayısını izah etmemiştir. Ancak zâhiri bir defa istenmesi, izin verildiği takdirde girilmesine, verilmediği takdirde geri dönülmesine delâlet etmektedir. Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti izin istemenin üç kez olduğunu beyân etmiştir. Buna delâlet eden hadîsler şunlardır:

Ebû Hüreyre'den (r.a.): "İzin istemek üçtür. Birincisinde haberdar olurlar. İkincisinde kendilerine çekidüzen verirler. Üçüncüsünde giriş izni verirler veya reddederler."¹⁰

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) ile Hz. Ömer arasında geçen şu hâdise de iznin üç defa istenmesi gerektiğine delâlet eder: Bu hâdise, Buhârî ve Müslim'in rivâyetlerine göre şöyledir: Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.): "Ensârîlerin bir meclisi

⁸ Suyûtî, age, Abd-i Birr İbn-i Abbâs'tan.

⁹ Taberanî. Suyûtî, age, c. 5, s. 38.

¹⁰ Fahreddin Râzî, Tefsîr, c. 23, s. 197.

sinde oturuyordum. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.), korkuyla içeri girdi. "Seni korkuya düşüren nedir?" diye sorunca, "Ömer bin Hattâb (r.a.) yanına gelmemi emretmişti. Gittim ve girmek için üç kez izin istedim. Bana şifahi giriş izni verilmediği için geri döndüm. Daha sonra Ömer (r.a.), "Bana gelmene mâni nedir?" dedi. Ben de "Ben geldim, üç defa izin istediğim halde giriş izni verilmeyince geri döndüm. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Sizden biriniz bir evden üç kere izin isterde izin verilmezse geri dönsün?"** buyurmuştur" demem üzerine "Sen naklettiğin hadîsi ya isbat edersin veya seni cezâlandırırım" dedi. Bunun üzerine Ubey bin Kaab, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye, "Sen içimizden en genci ile Ömer'e git ve durumu bildir" dedi. Cemaatin en genci ben olduğum için Ebû Mûsâ ile giderek Ömer'e (r.a.) Resûlullah'ın bu hadîsini haber verdim."¹¹

Üç defa izin istemek, isteyen için bir haktır. Yoksa onun için farz olan bir defa istemektir. Ebû Hayyân, "Üçten fazla izin istenmez. Şâyet içerdekilerin duymadıkları anlaşılırsa üçten fazla da istenebilir" demiştir.

Üçüncü hüküm: İzin istemenin hikmeti nedir?

İzin istemekteki hikmet, Allahu Teâlâ'nın, **"Mesken olmayan odalara girmenizde size bir vebâl yoktur"** âyetindeki uyarıdır. Çünkü bu âyet, izinsiz girilmesi haram olan yerlerin meskûn olan evler olduğuna delâlet etmektedir. Meskûn yerlere izinsiz giren kimse, hâne halkını kendisine haram olan durumlarda görmekten emin olamaz. Bu bakımdan izinsiz girmek hâne halkını rahatsız ettiğinden İslâm'ın ictimâî âdâbına ters düşmektedir.

Dördüncü hüküm: Mahremlerin odalarına izinsiz girilebilir mi?

İslâm'ın yüksek edeblerinden biri de mahremlerin odasına bile izin isteyerek girmektir. Sahâbilerden birisi, "Ben annemin odasına girerken de mi izin isteyeceğim?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.). "Evet" dedi. Aynı adam, "Benden başka anneme hizmet edecek kimse yoktur. Odasına her girişte izin mi isteyeceğim?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) **"Sen anneni çıplak görmek ister misin?"** buyurdu. Adam, "Hayır, annemi çıplak görmek istemem" deyince, **"O zaman her girdiğinde izin iste"** buyurdu.¹²

Fahreddin Râzî bu hususta şöyle der: "İnsanın mahremlerinin yanına

¹¹ Buharî ve Müslim.

¹² İmâm Mâlik, Muvatta, Taberî, age, c. 18, s. 112.

izinsiz girmesi câiz değildir. Yalnız şu var ki onların saçını, göğüslerini ve dizden aşağılarını görmesi câizdir. Başkasının odasına izinsiz girmenin yasak edilmesinin sebebi, onun uzuvlarının açık olma ihtimalidir. Bu uzuvların açık olması ise kendi karısı ve câriyeleri dışındaki bütün kadınlar için haramdır."¹³

Beşinci hüküm: Ziyaretçi kapının neresinde ve nasıl durmalıdır?

İslâm'ın edeblerinden birisi de ziyaretçinin yüzünü kapıya çevirmesidir. Ziyaretçi kapının sağ veya sol yanında ve yan olarak durmalıdır. Çünkü Resûlullah'tan (s.a.v.) sahihen tesbit edilen bir hadîse göre Resûlullah (s.a.v.) bir eve gidince kapının tam önünde ve yüzünü kapıya dönerek durmazdı. Kapının sağ veya sol tarafında, yanını çevirerek durur ve selâm verirdi.¹⁴ Zira o zaman şimdi olduğu gibi mazbut kapılar yoktu.

Sa'd bin Ubade'den (r.a.) rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'ın (s.a.v.) evine gitтімde yüzümü içeriye çevirerek durdum ve izin istedim. Resûlullah (s.a.v.) bana biraz uzaklaşmamı işaret etti. Sonra bana, **"Biliyor musun niçin izin istenilir? İzin ancak içerdekilerin bakılması veya görülmesi haram olanlardan kaçınmaları içindir"** buyurdu.

İşte bu, zamanımızda da Müslümanların mutlaka uymaları gereken bir edebittir. Şimdi, her ne kadar kapılar örtük ise de kapıyı çalan kişi kapı açıldığında içeride görülmesi haram olan şeyleri görebilir, ev sahibinin başkaları tarafından öğrenilmesini istemediği şeylere muttali olabilir. Bu itibarla günümüzde de bir kapıya varıldığında kapıya ya arka dönmeli veya yan durmalıdır.

Altıncı hüküm: İzin istemek ve selâm vermek farz mıdır?

Âyetin zâhiri, yabancı bir eve girmeden önce izin istemenin ve selâm vermenin lüzûmuna delâlet eder. Bütün fakîhler bu görüştedirler. Yalnız izin istemekle selâm vermek aynı derecede değildir. İzin istemek farz, selâm vermek sünnettir. İzin istemenin farz oluşu halkı haramdan korumak içindir. Çünkü hadîs-i şerifte, **"İzin istemek ancak gözlerin haramdan korunması içindir"** buyurulmaktadır.¹⁵ Öyleyse izin istemek farzdır. Selâm

¹³ Râzî, age, c. 23, s. 199.

¹⁴ Buhârî, Ebû Dâvûd.

¹⁵ Buhârî ve Müslim.

ise sevgiyi arttırmak içindir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Sizi, onu yaptığınız takdirde birbirinizi çok seveceğiniz birşeye davet edeyim mi?”** dedi. Sahâbiler, “Evet, ya Resûlallah!” dediler. Resûlullah (s.a.v.), **“Aranızda selâmı yayın”** buyurdu. Buna göre selâm sünnettir. Kur’ân’ın birkaç yerinde selâm verilmesi öğütlenmektedir. Bunlardan birisi de **“Evlere girdiğiniz vakit Allah tarafından mübârek ve pek güzel bir sağlık (dilemiş) olmak üzere kendinize selâm verin”** (Nûr: 61) âyetidir.

Yedinci hüküm: Kadınlar ve köleler için de izin istemek farz mıdır?

Âyet-i kerîmenin zâhiri, ister erkek, ister kadın, ister sağlam, ister kör olsun bir kapıya giden herkes için izin istemenin farz olduğuna delâlet etmektedir. Âlimlerin cumhûru da bu görüştedir. Zira avret sayılan bazı şeyler vardır ki bunları işitmek de haramdır. Bir kimsenin bir eve izinsiz olarak girmesi elbette ev sâkinlerini rahatsız eder. Bir körün izinsiz olarak içeriye girmesi halinde, ev sahibi karı-kocanın mahrem bir konuşmalarına muttali olabilir. Bir erkek ve kadının mahrem mahallerine bakmak nasıl haramsa mahrem konuşmaları dinlemek de öyle haramdır. Bu bakımdan ziyaretçinin kör olması durumu değiştirmez. İzin istemek onun için de farzdır.

Zemahşerî, “İzin istemenin meşrû’iyetindeki hikmet, halkın birbirinin diğerlerinden gizledikleri halleri görmemeleridir. Yoksa yalnız aile hayatına muttali olmak değildir”¹⁶ der.

İzin istemek erkeklere farz olduğu gibi kadınlara da farzdır. Çünkü erkekler kadınları kısındıkları gibi kadınlar da erkekleri kıskanırlar. Âyet-teki hitâbın erkeklere yönelik olması ise Kur’ân’ın umûmiyetle erkekleri muhatab kabul eden üslûbundan ileri gelmektedir. Kur’ân’ın erkeklere hitâb etmesinin sebebi de kadınların Allah’ın (c.c.) Kur’ân’la bildirilen emirlerinden erkekler vasıtasıyla haberdar olmalarıdır.

Bir eve girmeden önce kadının da erkek gibi izin istemesinin farz olduğuna delâlet eden naklî delillerden biri de şudur: Ümmi İlyas: “Biz dört kadın Hz. Aişe’ye giderek yanına girmek için izin istedik. Ben, “Girelim mi?” dedim. “Hayır” dedi. İkimizden birisi, Allah’ın (c.c.) selâmı üzerine olsun ey mü’minlerin annesi! İçeri girebilir miyiz?” dedi. Bunun üzerine Hz. Aişe, “Girin” dedi ve sonra, **“Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan**

¹⁶ Zemahşerî, Tefsîr, c. 3.17.

başka..." âyetini okudu.¹⁷ İşte bu rivâyet de kadının erkek gibi izin istemesi gerektiğine delâlet eder.

Sekizinci hüküm: Hangi hallerde evlere izinsiz girmek mubahtır?

Âyetin zâhiri, bütün zaman ve hallerde evlere izinsiz girmenin haram olduğuna delâlet etmektedir. Şurası var ki zarûret halleri müstesnâdır. Meselâ, bir evde yangın çıkması, hırsızların, soyguncuların baskınına uğraması veya o evde dinen açıkça yasak olan birşeyin işlenmesi halinde bu halleri bilen kimsenin izinsiz olarak girmesi mubahtır. Fahreddin Râzî bu hususu tefsîrinde uzun uzun açıklamıştır.¹⁸

Dokuzuncu hüküm: İzinsiz olarak yabancı bir evi gözlemenin hükmü nedir?

Bir kimsenin yabancı bir evi gözlemesi kesinlikle haramdır. Yalnız fakîhler, yabancı bir evi gözetleyen kimsenin menedilmesi, dövülmesi, gözlerinin kör edilmesi halinde ne lazım geleceği hakkında ihtilâf etmişlerdir.

1. İmâm Şafîî (rh.a.) ve Hanbel'e (rh.a.) göre ev halkı evi izinsiz gözetleyenin (röntgencinin) gözünü kör etseler kısas edilemezler. Ayrıca röntgenci bir hak da talep edemez.

2. İmâm Mâlik (rh.a.) ve Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre röntgencinin gözünün kör edilmesi cinâyettir. Dolayısıyla ya diyeti verilir ya da kısas yapılır.

Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri

1. Ebû Hüreyre'den (r.a.) nakledilmiştir: "Her kim bir evi izinsiz olarak gözetlerse ev halkı onun gözünü vurarak kör etse onun gözü heder olmuştur. (Hiçbir hak talep edemez.)"¹⁹

2. Sehl bin Sa'd'den nakledilmiştir: "Bir adam Resûlullah'ın (s.a.v.) odalarından birini gözetliyordu. Resûlullah (s.a.v.), elindeki uzunca bir demir parçasını adama göstererek, **"Eğer evime muttali olmak için gözetlediğini bilsem şu demiri gözlerine sokardım. İçeri girmek için izin istemek ancak gözleri haramdan korumak içindir"** buyurdu."²⁰

¹⁷ İbn-i Ebî Hatem, Suyûtî, age, c. 5, s. 38.

¹⁸ Fahreddin Râzî, age, c. 23, s. 200'e bak.

¹⁹ Buharî ve Müslim.

²⁰ Buharî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed.

Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri

1. **“Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş** (karşılıklıdır)” (Mâide: 45) âyetinin hükmü umûmîdir. Buna göre kim birinin -velev ki evini gözetlediği için olsun- gözünü kör etse canı olur. Eğer kasden yapmışsa kısas yapılır. Hatâen yapmışsa diyetini verir.

2. Bir eve izinsiz olarak giren kimseye hâne halkı tarafından yapılan saldırı sonucu gözü kör edilirse bu kısası icab ettirir. Bunda bütün âlimler icmâ’ etmişlerdir. Mâlikî ve Hanefî âlimlerine göre bir eve izinsiz olarak girmek gözün kör edilmesini mubah kılmadığına göre kapı veya pencereden bir evi gözetlemek de gözü kör etmeyi mubah kılamaz.

3. Mâlikî ve Hanefî âlimleri, Şafiî ve Hanbelîlerin delil aldıkları **“Her kim bir evi izinsiz olarak gözetlerse...”** hadîsini şöyle te’vîl ederler: Bir evin içine, o evdeki kadınları görmek için bakan kişi evvelâ men edilir. Tekrar gözetlerse o zaman zor kullanılır. İşte bu zor kullanma sırasında gözetleyenin gözü kör edilirse onun gözünün kanı heder olmuştur. Zira o adam zâlim ve haddi tecavüz etmiştir.

Cessâs şöyle der: “Fakîhler bu hadîsin zâhirinin hilâfına hükmederler. Çünkü Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivâyet ettiği bu hadîs usûle muhâlif olduğu için reddolunur. Usûle muhâlif olduğu için reddolunan, “Zina çocuğu cennete girmez” ve “Kim bir ölü yıkarsa kendisi de yıkansın. Kim bir cenazeyi taşırsa abdesti bozulmasa bile abdest alsın” hadîsleri gibi reddolunur. Şüphe yok ki bir eve izinsiz giren kimsenin gözünü kör edene kısas lazımdır.”²¹

Şafiî fakîhlerinden İmâm Fahreddin Râzî de şunları söyler: “Bilmiş olunuz ki **“Cana can, göze göz...”** âyeti bu hususta zayıf bir delildir. Zira onların, “İzinsiz bir eve girenin gözünü kör etmek câiz değildir” sözleri zayıftır. Çünkü içeri izinsiz girmekle gözetlemek ayrı şeylerdir. İçeri izinsiz giren adamı evde olanlar bilirler ve kaçarak örtünürler. Ama içeriyi gözetleyen evde bulunanlar bilemezler, korunamazlar. Dolayısıyla gözetleyici, bir yabancıнын görmesi câiz olmayan şeyleri görebilir. Öyleyse şer’î hükümde de gözetleyicinin bu davranışını önlemek için daha ağır bir cezâ ile cezâlandırılması icab eder.”²²

²¹ Cessâs, age, c. 3, s. 385.

²² Râzî, age, c. 23, s. 199.

Bize göre, Hanbelî ve Şafîîlerin delilleri daha kuvvetli ve bu bakımdan tercihe diğerlerinkinden daha şâyândır.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

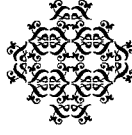
1. Yabancı bir eve girmek için izin istemek farzdır.
2. Meskûn bir evde kimse olmadığı takdirde içeri girmek haramdır
3. İzin verilmediği takdirde geri dönmek vâcibtir.
4. İnsanların gizli hallerine muttali olmak câiz değildir.
5. Bir eve girildiğinde İslâm şiarından olan selâmı vermek sünnettir.
6. Âmme hizmeti gören binalara izinsiz girmekte bir vebâl yoktur.
7. Müslümanın, Müslüman malına ve canına eziyet vermesi doğru değildir.
8. Allah'ın (c.c.) bu âyetle meşrû' kıldığı terbiye kuralları hem cemiyet hem de fert için uyulması gereken en üstün terbiye kurallarıdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ evleri insanlar için meskenler kılmıştır. İnsanlar evlerde istirahatlarını temin ederler, iffet ve namuslarını korurlar. Evler insanlara özel olur. Bunun da mânâsı, bir başkasının izinsiz olarak girememesidir. Dışarıdan herhangi birisi girmek istediği zaman ev sahiplerinden izin alarak girebilir. Zira izinsiz girildiği takdirde ev sâkinlerinin yabancılar tarafından görülmesi istenilmeyen hallerini görebilirler ki bu fitneyi tahrik eder. Hatta fitneyi tahrikle de kalmayarak birçok kötülüklere yol açar.

Arablar câhiliye devrinde ev sahibinden izin almadan içeri girerlerdi. İçeri giren, ev sahibini hanımı ile birlikte yatakta veya hanımı çıplak, yahut erkeği mahrem yerleri açık olarak görürdü. Bu şekilde görülmek evin namus emniyetinin ihlâlî demek olduğu gibi, ev sahiplerine de mânevî bir eziyettir. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ, Müslümanlara bu yüksek terbiye kurallarına uymalarını emretmiştir.

Bir ev veya odaya girileceği zaman önce izin istenecek, sonra da selâm vererek dostluğunu gösterecektir. Bu hareket ev sâkinlerinin de ziyaretçiye ısınmalarına ve hüsnü kabul göstermelerine sebep olacaktır. Bu yolla ayrıca mesken emniyeti de sağlanmış olacaktır.

46. DERS

KADINLARIN ÖRTÜNMESİ VE YABANCI KADINLARA BAKMANIN HÜKMÜ

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

30. Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) **sakın**-sınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu kendileri için çok temiz (bir harekettir). **Şüphesiz** ki Allah, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır.

31. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) **sakın**-sınlar, ırzlarını korusunlar. Zinetlerini açmasınlar. **Bunlardan görü-**nen kısım müstesnâ. Başörtülerini, yakalarının üstünü (kapayacak sûret-

te) koysunlar. Zinet (mahal)lerini kendi kocalarından, yahut kendi babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut kendi oğullarından, yahut kocalarının oğullarından, yahut kendi birâderlerinden, yahut kendi birâderlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut kendi kadınlarından, yahut kendi ellerindeki memlûkelerden, yahut erkeklikden yana ihtiyacı olmayan hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri zinetleri bilinsin diye ayaklarını da vursunlar. Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe edin. Ta ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nâil olasınız.

(Nur sûresi 30-31. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

يَعْضُوا: Gad kökünden gelen bir fiildir. Gad, kirpiği kirpik üzerine koymaya denir. Âyetteki mânâsı ise bakılması yasak olan birşeye bakmarak yere bakmaktır.

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ: Müfessirlere göre bundan maksat zinâdan korunmak ve avret yerlerini örtmektir.

أَزْكَىٰ لَهُمْ: Kendiniz için daha temiz, dininiz için daha koruyucu olur.

حَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ: *Habîr*, bir şeyin dış yüzünü bildiği gibi iç yüzünü de bütün derinliği ile bilen demektir. *Yesnaûn* ise yaptıklarınız demektir. Buna göre âyetin mânâsı, "Allahu Teâlâ yaptıklarınızı içi ve dışıyla hakkıyla bilendir" olur.

زِينَتُهُنَّ: Ziynet iki kısımdır. Biri yaratılıştan olan ziynet, diğeri de kazanılan ziynettir. Yaratılıştan olan ziynet yüz ve vücûd güzelliğidir. Kazanılan ziynet ise kadınların giydikleri ve kullandıkları süs eşyalarıdır.

إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا: Örtülmesi, kapatılması mümkün olmayan yerler. Kadının dıştan giydiği elbise ve örtündüğü örtü gibi.

بِخُمْرِهِنَّ: *Humur*, humar kelimesinin çoğuludur. Humar, kadının başörtüsüdür.

جُيُوبُهُنَّ: Cüyûb, kadınların gerdan ve göğüs kısımlarıdır.

مَلَكَتْ أَيْمَانَهُنَّ: Meleket, mâlik olma demektir. Eyman ise köle ve câriyelerdir.

الْأَرْبَةَ: İhtiyaç.

الطِّفْل: Tıfl, küçük çocuk demektir.

لَمْ يَظْهَرُوا: Muttali olmayanlar demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ, Resûlullah'a şöyle buyurur: "Sana uyan mü'minlere söyle, gözlerini kapatsın ve kendilerine helal olmayan yabancı kadınlara bakmasınlar. Ancak kendilerine mubah olan kadınlara bakabilirler. Kendilerini zinâdan korusunlar ve yabancıların görmemesi için avret mahallerini örtsünler. Harama bakmamaları hem kalblerini temiz tutar hem de onları fuhşa düşmekten korur."

Harama bakmak insanın kalbine şehvet tohumları eker. Şehvânî bir arzuyu gayri meşrû' bir şekilde tatmin etmek insanın uzun zaman acı çekmesine sebep olur. Şâyet gözleri kasıtsız olarak haram birşeye değerse hemen başlarını çevirsinler, bakmaya devam etmesinler. Zira Allahu Teâlâ insanların her halini murakabe eder. Her şeylerine de muttalidir; hiçbir şey O'ndan gizli değildir. Allahu Teâlâ, "(Allah) **gözlerin hâin bakışını, göğüslerin gizleyeceği her şeyi bilir**" (Mü'min: 19) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ bu emri te'kid ederek şöyle buyurur: Mü'min kadınlar da yabancı erkeklere bakmasınlar, gözlerini çevirsinler. Namuslarını korusunlar. Ancak Allahu Teâlâ kadınlara erkeklerden fazla olarak ziynetlerini açığa vurmaya da yasaklamıştır. Ancak kendi mahremleri olan erkekler istisnâdır. Kadınların zinetlerini gizlemeleri kendileri için daha güzel, daha uygundur. Ancak bu zinetler kasıtsız ve art niyetsiz olarak kendiliğinden açılırsa bir beis yoktur. Allahu Teâlâ çok mağfiret ve rahmet edicidir.

Kadınlar câhiliye devrinde de şimdi olduğu gibi, erkeklerin dikkat nazarlarını celbetmek için, göğüs ve gerdanları, bilekleri, erkekleri tahrik edecek yerleri açıkta kalacak elbiseler giyer, saçlarını omuzlarına döker, başör-

tülerini geriye atarlardı. Bu kılıkla erkekler arasında gezerlerdi. İşte Allahu Teâlâ mü'min kadınlara onlar gibi yapmamalarını, önlerine bakarak yavaş yavaş yürümelerini emretmektedir. Onların bu edeble yürümeleri, kötü kimselerin fenâlıklarından namus ve iffetlerini koruyacaktır.

Allahu Teâlâ, bu emir ve yasakları hem erkeklere hem de kadınlara emretmiştir. Bu emir ve yasaklara uyan erkek ve kadınlar Allah'a (c.c.) yönelecek yüksek derecelere ulaşırlar ve Allah (c.c.) katında azabtan kurtulanlardan olurlar.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. İbn-i Mezdevî, Ali bin Ebî Tâlib'ten (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) zamanında Medine sokaklarında dolaşan bir kadınla bir erkek karşılaştıklarında bakışmışlar. Şeytan bu bakışlardan istifade ederek onların bakışlarını birbirlerini beğenmeye çevirmiş. Adam bir yandan yürüyor, bir yandan da kadına bakıyormuş. Başı hep kadından tarafa çevrili olduğu için önüne çıkan bir duvara çarpmış ve burnu kanamış. Bunun üzerine, "Allah'a (c.c.) yemin ederim ki gidip Resûlullah'a (s.a.v.) durumu anlatınca ya kadar burnumun kanını yıkamayacağım" diye yemin etmiş. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek hâdiseyi anlattı. Resûlullah (s.a.v.), **"Burnunun duvara çarparak kanaması günahının cezâsıdır"** buyurdu. Bunun üzerine, **"Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar..."** âyeti nâzil oldu."¹

2. İbn-i Kesir, Mukâtil bin Hayyân'dan, o da Câbir bin Abdullah el-Ensârî'den şöyle rivâyet eder: "Esmâ binti Mîrsed'in (r.a.) Benî Hârîse mevkiinde bir hurmalığı vardı. Kadınlar oraya etek giymeden, göğüsleri, saçları ve ayaklarındaki halhalları açık olarak giderlerdi. Esmâ (r.a.), "Bu görünüşünüz ne kadar çirkin" dedi. Bunun üzerine, **"Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar..."** âyeti nâzil oldu."²

ÂYETLERİN TEFSÎRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ'nın **"Gözlerin sakınılması"**nı **"İrzarın korunması"**ndan önce zikretmesinin hikmeti şudur: Kadına bakmak zina-

¹ Suyûtî. Dürr-ül-Mensûr, c. 5, s. 40.

² İbni Kesir, age, c. 3, s. 283. Suyûtî, age, c. 5, s. 104.

na elçisi ve kötülüklerin öncüsüdür. Hemasî'nin de dediği gibi, "Bakışlar kalbin elçisi olduğu için gördüğün manzaralar seni üzer. Zira her gördüğünü yapamazsın, bazı gördüklerine de dayanamazsın."³ Zira bakışla müptela olmak çok mümkündür. Bundan korunmak da mümkün değildir. Göz, her şeyi kalbe ulaştıran en büyük kapıdır. Bu sebeble insan göz yoluyla birçok günaha düşer. Çünkü bakış tebessüme, tebessüm selâma, selâm konuşmaya, konuşma anlaşmaya, anlaşma da gayri meşrû' şekilde bir araya gelmeye vesile olur.

İkinci incelik: Âyetteki **"Gözlerini sakınsınlar"** emri, her şey için değil, yalnız Allah'ın (c.c.) haram kıldıklarına aittir.

Üçüncü incelik: Âyetteki **"Ziynetlerini açmasınlar"** tabiri, ziynetlerin takıldığı yerin, dolayısıyla ziynetlerin örtülmesini ifade eder.

Zemahşerî, "Âyetle ziynet yerinin zikredilmemesindeki hikmet, ziynet yerlerinin korunması, örtülmesi icab ettiğinin ifade edilmesidir. Çünkü Allahu Teâlâ **"Ziynetlerini açmasınlar"** buyururken aslında ziynet yerlerinin açılmamasını kasetmiştir. Çünkü takılmayan ziynetlerin görülmesi haram değildir. Bu yüzden ziynetlerin yasaklanmasına gerek yoktur. Demek ki asıl yasaklanan ziynetlerin takıldığı yerlerdir."⁴

Dördüncü incelik: Bazı âlimlere göre, gözle zevk alındığı gibi kulakla da zevk alınır. Bunun için Allahu Teâlâ kadınlara yürürken, **"Gizleyecekleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar"** buyurmuştur. Çünkü ayaklar yere vurularak yüründüğünde, o zaman, kadınların ayak bileklerine taktıkları halhalların sesi duyulurdu. Bu ses, erkeklere bir kadının geldiğini bildirir ve şehvânî arzularını tahrik ederdi. Bu sebeble âyet, bir evvelki âyetle olduğu gibi, ziynet takılan âzâların -ayak bile olsa- açılmasının haram olduğuna delâlet eder. Hülâsâ, şehveti tahrik eden parfüm, esans, cazip yürüme şekli ve konuşma yasaktır. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız (size yabancı olan erkeklere) yumuşak söylemeyin. Sonra kalbinde maraz bulunanlar tama'a düşer"** (Ahzâb: 32) buyurmuştur. Kadının ziynetinin sesi yasaklanınca, elbetteki kendi sesi de yasak olacaktır. .

Beşinci incelik: **"Gözü sakınma"**nın birçok faydaları vardır:

³ Kasımî, Mehâsîn et-Te'vîl, 12. Cüz.

⁴ Zemahşerî, Keşşâf, c. 3, s. 230.

1. Allah'ın (c.c.) emri tutulmuş olur.
2. Bir ok gibi kalbi yaralayan manzaralardan korunulmuş olunur.
3. Kalb kuvvetlenir.
4. Kalb kötü şeylerle meşgul olmaz, Allah'la meşgul olmaya alışkanlık peydâ eder.
5. Kalbe nur kazandırır.
6. Kalbe ferâset verir.
7. Şeytanın giriş yolları kapatılmış olur.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Yabancı kadınlara bakmanın hükmü nedir?

İslâm şeriatı yabancı kadınlara bakmayı kesin olarak yasaklamış, haram kılmıştır. Öyleyse insanın karısı ve mahremi olan kadınlardan başkasına bakması haramdır.

Kasıt olmaksızın ani olarak bir kadını görmekte bir vebâl yoktur. Zira bu görüş insanın irâdesi dışında vâki olmuştur. Allahu Teâlâ gücümüzün yetmediği şeyi bize emretmediği gibi yolda yürürken gözlerimizi kapamamızı da emretmemiştir. Bu sebeble kasıtsız bakış muâheze edilmez.

Nitekim Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye, **"Ya Ali! Yabancı bir kadını gördüğünde ikinci defa bakma. Çünkü ilk bakışın irâden dışındadır ve onda bir vebâl yoktur. İkinci defa bakarsan bu, irâdenle olduğu için haramdır"**⁵ buyurmuştur.

Cerîr bin Abdullah'tan da şöyle rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'a (s.a.v.) ani olarak yabancı bir kadını görmek hususunu sordum. Bana, görünce gözlerimi çevirmemi emretti."⁶

Yabancı bir kadını ani olarak gören bir kimsenin ikinci defa bakması haramdır. Zira ikinci bakış iradîdir, fitne ve fesada yol açar. Bu yüzden Resûlullah (s.a.v.) ikinci bakışı "göz zinası" olarak vasıflandırmıştır.

⁵ Tirmizî ve Ahmed.

⁶ Müslim, Tirmizî ve Ahmed.

Buhârî ve Müslim'in rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.), **"Benî Ademe zina mutlaka yazılmıştır. Bakmak gözün zinası, konuşmak dilin zinası, dinlemek kulağın zinası, tokalaşmak elin zinası, yürümek ayağın zinasıdır. İnsan nefsi bunları arzu eder. Namusu da ya bunu tekzib eder veya tasdik eder"** buyurmuştur.

Gözünü sakınan mü'min sevab kazanır. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Bir Müslüman bir kadının güzelliğini gördükten sonra gözünü sakınırsa Allahu Teâlâ ona zevk alacağı bir ibâdet nasib eder"**⁷ buyurmuştur.

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) şöyle rivâyet edilir: "Resûlullah (s.a.v.), **"Yollarda beklemekten ve oturmaktan sakının"** buyurdu. Bunun üzerine, "Ya Resûlallah! Yollarda işlerimizi konuşmak için duruyoruz" dedik. **"O zaman yolun hakkını verin"** buyurdu. "Yolun hakkı nedir?" diye sorunca da **"Gözleri sakınmak, kimseye eziyet vermemek, verilen selâmı almak, ma'rûfu emretmek ve münkeri nehyetmektir"** buyurdu."⁸

İkinci hüküm: Erkek ve kadında avretin sınırı nedir?

"İrzarını korusunlar" âyeti avret yerlerinin örtülmesinin farz olduğuna delâlet eder. Zira bu âyet namusu korumayı emrettiği gibi başkalarının gözlerinden avret mahallinin korunmasını da emretmektedir.

Fakîhler avret yerlerinin açık olmasının haramlığında ittifak etmişlerdir. Ne var ki avretin sınırları hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu husustaki bütün görüşleri delilleri ile birlikte tafsîlatlı olarak izah etmeye çalışacağız:

Avret mahalleri, erkeğin erkeğe karşı, erkeğin kadına karşı, kadının kadına karşı ve kadının erkeğe karşı avretleri başlığı altında incelenmelidir.

1. Erkeğin erkeğe karşı avreti

Erkeğin erkeğe karşı avreti, diz kapağından göbeğe kadar olan kısmıdır. Öyleyse bir erkeğin diğer bir erkeğin diz kapağı ile göbeği arasındaki bölümüne bakması haramdır. Bu avret mahallinin dışındaki yerlere bakılması haram değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Bir erkek, diğer bir erkeğin avret mahalline, bir kadın da diğer bir kadının avret mahalline bakmasın"** buyurmuştur.

⁷ İmâm Ahmed, Müsned.

⁸ Buhârî ve Müslim.

Fukahânın cumhûruna göre erkeğin avret mahalli yukarıda söylendiği üzere, diz kapağı ile göbeği arasındaki kısımdır. Bu birçok sahih hadîsle de tesbit edilmiştir.

İmâm Mâlik'e ^(rh.a.) göre ise erkeğin uyluğu avret değildir.

Cumhûr, uyluğun da avret olduğunu aşağıdaki hadîslerle isbat eder:

Ashâb-ı Suffe'den olan Cerhed el-Eslemî'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'la ^(s.a.v.) birlikte oturuyorduk. Benim uyluğum açık idi. Bana, **"Uyluğunun avret olduğunu bilmiyor musun?"** buyurdu."⁹

Rivâyete göre Resûlullah ^(s.a.v.), Hz. Ali'ye, **"Uyluğunu açma"** buyurmuştur.¹⁰ Diğer bir rivâyete göre de şöyle buyurmuştur: **"Uyluğunu açma. Canlı veya ölünün uyluğuna da bakma."**¹¹

Resûlullah ^(s.a.v.), insanın soyunmasını ve avret mahallerini açmasını, yanında kimse olmasa dahi yasaklamıştır. Zira, **"Çırılçıplak soyunmaktan kaçının. Zira öyle melekler vardır ki sizden ancak tuvalette ve ailenizle temas halinde iken ayrılır"**¹² buyurmuştur.

2. Erkeğin kadına karşı avreti

İster mahremi olsun, ister nâmahrem, erkeğin kadına karşı avreti, erkeğe karşı olduğu gibi, diz kapağı ile göbeği arasındır. Yalnız karı-koca arasında avret mahalli yoktur. Zira Allahu Teâlâ, **"(Öyle mü'minler) ki onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin mâlik olduklarına (kendi câriyelerine) karşı (olan durumları) müstesnâdır"** (Mü'minûn: 5-6) buyurmuştur.

3. Kadının kadına karşı avreti

Kadınların kadınlara karşı avreti de erkeklerde olduğu gibi diz kapakları ile göbekleri arasındır. Buna göre bir kadının diğer bir kadının diz kapağı ile göbeği arasındaki kısma bakması haramdır. Avret mahalli hâricindeki yerlere bakması ise câizdir.

⁹ Ebû Dâvûd ve Tirmizî.

¹⁰ Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce.

¹¹ Fahreddin Râzî, Tefsîr.

¹² Tirmizî.

Zımmî ve kâfir kadınlar için özel bir hüküm vardır. Allah (c.c.) izin verirse bu hükmü ileride açıklayacağız.

4. Kadının erkeğe karşı avreti

Sahih olan görüşe göre, kadının erkeğe karşı avreti bütün vücûdudur. Şafîî ve Hanbelîlerin görüşü de budur. Hatta İmâm Ahmed bin Hanbel (rh.a.) bu hususta, “Kadının bütün vücûdu avret olduğu gibi tırnakları dahi avrettir”¹³ demiştir.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Ebû Hanife’ye (rh.a.) göre ise kadının elleri ile yüzü hariç bütün vücûdu avret mahallidir.

Görüşlerin kendilerine has delilleri vardır. Bunları kısaca açıklayalım:

Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri

Yüz ve ellerin avret olmadığına dâir delilleri şunlardır:

1. **“Bunlardan görünen kısım müstesnâ”** âyeti. Yüz ve ellerin açık olması zarûrî olduğundan bu âyet buraların avret sayılmayacağına işaret eder. Bu görüş bazı sahâbi ve tâbiînden de rivâyet edilmiştir. Nitekim Saîd bin Cübeyr (rh.a.), **“Bunlardan görünen kısım müstesnâ”** âyetinden maksat yüz ve ellerdir” demiştir. Atâ da âyetteki istisnânın yüz ve eller olduğunu söylemiştir. Dahhâk’tan da buna benzer bir rivâyet yapılmıştır.¹⁴

2. Hz. Aişe’den rivâyet edilen, “Ebû Bekir’in (r.a.) kızı Esmâ (r.a.), çok ince bir elbise ile Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına geldi. Onu görünce Resûlullah (s.a.v.) yüzünü çevirerek, **“Ey Esmâ! Kadın bûluğa erdimi, (yüz ve ellerini işaret ederek) şu ve şunun hâricinde kadının vücûdunun görünmesi haramdır”** buyurdu”¹⁵ hadîsi.

3. Namazda ve ihramda el ile yüzün açık bırakılması da bunların avret olmadığına delâlet eder. Eğer el ile yüz avret olsaydı namaz ve ihramda açık bırakılmaları mubah olmazdı. Çünkü avret mahallinin örtülmesi farzdır. Bu sebeble avret mahalli açık olarak namaz kılınması namazın sıhhatini bozar.

¹³ İbni Cevzî, Tefsîr, c. 6, s. 31.

¹⁴ Taberî, Tefsîr, c. 18, s. 118.

¹⁵ Ebû Dâvûd, Kurtubî, Tefsîr, c. 12, s. 229.

Şafiî ve Hanbelîlerin delilleri

Şafiî ve Hanbelîlerin el ve yüzün avret olduğuna dâir delilleri de şunlardır:

1. Kitâbtan delilleri: "Ziynetlerini açmasınlar" âyeti. Bu âyet-i kerîme ziynetlerin açılmasını haram kılmıştır. Ziynet ise iki kısımdır. Biri yaratılıştan olan ziynet, diğeri ise kazanılan ziynettir. Yüz yaratılıştan olan bir ziynettir. Hatta güzelliğin aslı, fitne ve fesadın kaynağıdır. Kazanılan ziynet ise giyilen güzel elbise, takılan süs eşyaları, göze çekilen sürme, ele yakılan kına ve benzeridir. Âyet-i kerîme, kadınlara kayıtsız şartsız erkeklerle karşı uzuvlarını ve ziynetlerini açmalarını yasaklayarak haram kılmıştır.

Şafiî ve Hanbelîler'e göre âyetin, **"Bunlardan görünen kısım müstesnâ"** ifadesinden maksat, kasıtsız olarak kendi kendine açılan kısımdır. Meselâ, rüzgarın kadının örtüsünü açması gibi. Buna göre âyetin meâli şöyle olmaktadır: "Kadınlar ziynetlerini kesin olarak açmasınlar. Açtıkları takdirde muâheze edilirler. Ancak ziynetlerinin kendiliğinden açılması veya rüzgâr gibi herhangi bir sebeble kasıtsız olarak açılması halinde onlar muâheze edilmez." Öyleyse yüz ve el de açılması haram olan ziynetlerdendir.

Kitâbtan olan bir başka delilleri de **"Bir de onun zevcelerinden lüzûmlu bir şey istediğiniz vakit perde ardından isteyin"** (Ahzâb: 53) âyetidir. Bu âyet sarâheten yüze bakmanın haram olduğuna delâlet etmektedir. Gerçi bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri hakkında nâzil olmuştur. Fakat, hükmü kıyas yoluyla bütün kadınlara teşmil olunur. Çünkü âyetteki, **"Perde ardından isteyin"** ilâhî emri, kadın oldukları içindir. Öyleyse diğer kadınlardan da lüzûmlu ve meşrû' bir şey istenileceği zaman ancak perde arkasından istenebilir.

Sünnetten olan delilleri: Birçok sahih hadîs, yüze ve ele bakmanın haram olduğuna delâlet eder. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Cerîr bin Abdullah'tan şöyle rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'a (s.a.v.) ani olarak yabancı bir kadını görmek hususunu sordum. Bana, görünce gözlerimi çevirmemi emretti."

2. Hz. Ali'den rivâyet olan, **"Ya Ali! Yabancı bir kadını gördüğünde ikinci defa bakma. Çünkü ilk bakışın irâden dışındadır ve onda bir vebâl yoktur. İkinci defa bakarsan bu irâdenle olduğu için haramdır"** hadîs.

3. İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilir: "Bir kurban bayramı günü Resûlullah (s.a.v.) Fazl bin Abbâs'ı atının arkasına bindirmişti. Fazl, beyaz tenli, güzel saçlı, yakışıklı bir delikanlı idi. Has'am kabilesinden bir kadın Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek birşeyler sormak istedi. Fazl kadına, kadın da Fazl'a bakıyordu. Resûlullah (s.a.v.) Fazl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi."

Nakledilen bu hadîsler yabancı bir kadına bakmanın haram olduğunu ifade eder. Şüphe yok ki yüz de bakılması haram olan uzuvlardandır, öyleyse yüz de avrettir.

Aklî delilleri: Fitneden kaçınmak için yüze bakmamak icab eder. Çünkü yüze bakmaktaki fitne, dizden aşağıya bakmaktaki fitneden daha büyüktür. Kadının saçına ve ayaklarına bakmak ittifakla haramdır. Yüz güzelliğin aslı, fitnenin kaynağıdır. Bu bakımdan haram olması daha evlâdır.

Kaldı ki Şafiî ve Hanbelîlerin âyeti te'vîl şekilleri ortaya çıkarıyor ki yüz avrettir. Yüzün avret olmayacağına dâir de hiçbir delil yoktur.

Mâlikî ve Hanefîlerin delil aldıkları Esmâ ile ilgili hadîse gelince, bu hadîsin senetleri kopuktur. Birçok râvisinde de zayıflık vardır. Bu hadîs konusunda muhaddisler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Hadîs yalnız Ebû Dâvûd'un Sünen'inde olduğu halde Ebû Dâvûd, "Bu hadîs mürseldir. Zira bu hadîsi Hz. Aîşe'den rivâyet eden Halid bin Düreyk Hz. Aîşe'ye ulaşmamıştır. Hadîsin senetlerinden olan Saîd bin Beşir Ebû Abdurrahmân el-Basrî, Şam'a yerleşen İbn-i Nesr'in âzâdlısıdır ki onun hakkında birçok muhaddisin itirazı vardır"¹⁶ demektedir.

Bu hadîs hakkında tek râvisi olan Ebû Dâvûd'un görüş ve düşünceleri böyle olunca, yüz ve ellerin avret olmadığına dâir delil olması ne derece uygun olur? Bir an için hadîsin sahih olduğunu farz etsek bile yine de delil olma durumu şüphelidir. Çünkü hadîsin hicâb âyetlerinden önce vârid olması kuvvetle muhtemeldir. Eğer hicâb âyetlerinden önce vârid olmuşsa âyetlerle nesh edilmiş demektir. Veya hadîs ancak zarûret hallerinde el ve yüze bakmanın câiz olduğunu ifade etmektedir. Meselâ, bir dünür, bir şâhid veya bir kadı yüze bakabilir.

İbn-i Cevzî bu hususta şöyle demektedir: "Bu âyet yabancı kadınlara özürsüz olarak bakmanın haram olduğunu ifade eder. Fakat zarûret varsa,

¹⁶ Ebû Dâvûd, Sünen, c. 8, s. 58.

meselâ bir erkek kadınla evlenmek istiyorsa veya onun aleyhinde şahâdette bulunacaksa yalnız yüzüne bakabilir. Zarûret hallerinin dışında her ne sûretle olursa olsun yabancı kadına bakmak haramdır. Mademki yüz ve eller avrettir. Namazın şartlarından biri de setr-i avret olduğuna göre, bunların açılması ile neden namaz bozulmuyor diye sorulabilir. Bunun cevabı şudur: Namazda yüz ve ellerin örtülmesinde meşakkat vardır. Bu yüzden yalnız namaza mahsus olarak yüz ve ellerin açılmasına müsaade edilmiştir.”

El ve yüzün avret olmadığını iddia eden âlimler, yüz ve ellerde hiçbir ziynet eşyasının olmamasını ve bunların açılmasının fitneye sebep olmamasını şart koşmaktadırlar. Bu sebeble zamanımızdaki kadınların yüz ve ellerinde kullandıkları süs eşyaları ile erkekler arasında gezmelerinin haram olduğunda hiçbir âlimin şüphesi yoktur.

Yüz ve ellerin avret olmadığını iddia eden âlimlerin sözleri, yüz ve ellerin açık olmasının farz olduğu, sünnet olduğu veya bunların örtülmesinin bid'at olduğu mânâsına gelmez. Çünkü böyle bir iddiayı Müslüman bir âlim değil, sade bir Müslüman bile öne süremez. Bunların sözlerinin mânâsı, zarûret hallerinde ve fitneye sebep olmadığı takdirde açılmalarında bir vebâl olmadığıdır.

İçinde yaşadığımız çağda şeytanın yardımcıları alabildiğine çok, fuhuş ve ahlâksızlık alabildiğine yaygındır. Bu yüzden hiçbir âlim, hatta akıllı bir insan yüzün açılmasının câiz olduğunu söyleyemez. Çünkü bu veba hastalığına benzeyen ahlâksızlığın ümmet içinde ve bilhassa yabancı kadınları taklid eden kadınlar arasında hızla yayıldığını gören her âlim yüzün açılmasının haram olduğuna hükmeder. Çünkü bu devirde fitne ve fesad muhakkaktır. Kötülüğe davet eden vasıtalar son derece yaygındır. Ben bugünkü mânâda ilerichilik taslayan hiçbir toplum görmedim ki Allahu Teâlâ'nın, **“Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini sakınsınlar”** âyeti ile Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Gözünü çevir”** buyruğunu duyan, dinleyen bulunsun. Hülâsâ böyle sine bozuk bir zamanda korunmak farzdır. Allah isteyeniyi doğru yola iletsin.

Üçüncü hüküm: Açılması haram olan ziynet nedir?

“... Ziynetlerini açmasınlar...” âyeti kadınların yabancı erkekler karşısında fitneye sebebiyet vermemek için ziynetlerini açmalarının haram olduğuna delâlet eder.

Ziynet, aslında kadının giydiği elbise, takındığı süs eşyası ve kullandığı

makyaj malzemesidir. Zira ziynet iki çeşittir. Birisi yaratılıştan olan ziynet, diğeri kazanılan ziynettir. Yaratılıştan olan ziynet, kadının teninin, boy ve endâminin ve yüzünün güzelliğine denir. Her ne kadar bazı âlimler yaratılıştan olan güzelliğin ziynet olmadığını iddia etmişlerse de kadının asıl ziynetinin yaratılıştan olan güzelliği olduğu açıktır. Bu yüzden Allahu Teâlâ, **“Başörtülerini yakalarının üstünü** (kapayacak sûrette) **koysunlar”** buyurmuştur. Allahu Teâlâ bu âyetle kadınların saç, göğüs gibi âzâlarının örtülmesini emretmektedir. Öyleyse bu âyet, “ziynet”ten kastın yaratılıştan olan güzellikler olduğuna da delâlet etmektedir.

Açıktır ki elbise, küpe, gerdanlık gibi ziynetlere kadının vücûdundan ayrı olarak bakılması haram değildir. Haram olan, kadın vücûduna takıldık-tan sonra onlara bakmaktır. Kadına takılan ziynete bakmak haram olursa tabiatıyla ziynetin takıldığı uzva bakmak da haramdır.

İbn-i Mes'ûd'a göre kazanılan ziynet, “Kadının dıştan giydiği güzel ve cazip elbiseler” Mücâhid'e göre, “Elbise, küpe, gerdanlık, sürme ve kınadır.”¹⁷ Saîd bin Cübeyr ise el ve yüzün de zâhir ziynetlerden olduğu görüşündedir. Fakîhlerin bu husustaki görüşlerini yukarıda açıklamıştık.

İbn-i Atiyye bu hususta şunları söyler: “Benim anladığıma göre, âyet kadınlara ziynet denilen her şeyi erkeklere açmaktan mutlaka kaçınmalarını emretmektedir. Ancak zarûret hallerinde örtülmesi mahzurlu olan yüz ve el gibi âzâların açılmasında bir mahzur yoktur.”¹⁸

Dördüncü hüküm: Kadınların önünde ziynetlerini açabilecekleri mahremleri kimlerdir?

Kur'ân-ı Kerîm, kadınların önlerinde ziynetlerini açabilecekleri kocalarının dışındaki mahrem erkekleri umûmî hükümden istisnâ ederek teker teker saymıştır. Bundaki hikmet de kadınların âyetle belirtilen kimselerle devamlı bir arada bulunmaları zarûretidir. Bu erkekler, kadınla akrabalık vesilesi ile bir arada yaşamaktadırlar ve bir fitne uyanması da bahis mevzû'u değildir.

Kadının mahremleri şunlardır:

1. Koca. Kocanın karısının bütün vücûduna bakması mubahtır. Âyet-

¹⁷ Kurtubî, age, c. 12, s. 228.

¹⁸ Kurtubî, age, c. 12, s. 229.

te istisnâ edilen uzuv hâricindeki bütün uzuvlarından da menfaatlenebilir.

Kurtubî şöyle der: "Kadının kocası ve câriyenin efendisi onun bütün vücûduna bakabileceği gibi, bir istisnâ dışında bütün uzuvlarından da istifade edebilir. Bunun için de Allahu Teâlâ kadının önünde ziynetlerini açabileceği erkeklerin sayılmasına koca ile başlamıştır."¹⁹

2. Baba ve dedeler. Kadının anne ve baba tarafından dedelerinin hükmü aynıdır.

3. Kocanın babası.

4. Kadının kendi oğulları, oğullukları ve torunları.

5. Kadının kardeşleri. Bunlar ister anne baba bir kardeşleri olsun, ister yalnız anne veya babadan kardeşi olsun fark etmez.

6. Kardeşlerinin oğulları.

Sayılanların tamamı kadının mahremidir. Bunların önünde ziynetlerini açmaları mubahtır.

Allahu Teâlâ bu âyette amca ve dayılara ait hükmü beyân etmemiştir. Bütün fakîhlere göre amca ve dayıların hükümleri de mahremiyet bakımından yakınlık dereceleri sayılan kimselerle aynıdır. Amca ve dayılar baba hükmünde olduğu için âyette ayrıca sayılmamıştır. Zira çoğu kez amcaya da baba denilmektedir. Nitekim Allahu Teâlâ, Yakub aleyhisselâm'ın sorusuna karşılık oğullarının şöyle dediklerini bildirmektedir: **"Senin Tanrına ve babaların ibrâhîm'in, İsmail'in, İshak'ın bir tek Tanrı olan Allah'ına ibâdet edeceğiz."** (Bakara: 133) Bilindiği gibi İsmail aleyhisselâm, Yakub aleyhisselâm'ın babası değil, amcasıdır. Fakat amca, baba hükmünde olduğu için âyette baba olarak zikredilmiştir.

Âyette sayılan neseb yoluyla akraba erkekler kadının mahremi olduğu gibi sût yoluyla olan aynı akrabalar da kadının mahremleridir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Evlenmesi neseben haram olan kadınlar, sût yoluyla da haramdır"** buyurmuştur.

Sayılan kimselerden başka kadınların câriyeleri, kadına ihtiyaç duymayan hizmetçileri ve kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocukların hükümlerini de ayrı ayrı açıklayacağız.

¹⁹ Kurtubî, age, c. 12, s. 231.

Beşinci hüküm: Müslüman bir kadının kâfir bir kadına karşı avretî?

Fakîhler bu hususta ihtilâf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetteki **“kendi kadınları”** ifadesinden maksat “Müslüman kadınlar”dır. Selefin çoğunluğunun görüşü de budur.²⁰

Kurtubî şöyle der: “Âyetteki, “kendi kadınları” ifadesinden maksat, Müslüman kadınlardır.” Öyleyse mü’min bir kadının, müşrik ve zimmî bir kâfir kadın karşısında vücûdunun hiçbir yerini açması helal değildir. Ancak câriyelerinin hükmü müstesnâdır.

Bazı âlimlere göre Hristiyan bir kadının Müslüman bir kadını öpmesi veya Müslüman bir kadının müşrik bir kadına karşı olan avret mahallinin dışındaki yerlerini göstermesi mekruhtur. Zira Hz. Ömer, Suriye valisi Ebû Ubeyde bin Cerrâh’a (r.a.) yazdığı mektupta, “Bana gelen haberlere göre Müslüman kadınlarla zimmî kadınlar aynı hamamda birlikte yıkanıyorlarmış. Buna mâni ol. Çünkü zimmî bir kadının bir Müslüman kadını çıplak olarak görmesi câiz değildir” demiştir. Bu mektubu alan Ebû Ubeyde (r.a.), halkı toplayarak, “Hangi kadın özürsüz olarak sırf temizlenmek için zimmî kadınlarla hamama giderse Allah (c.c.) Müslümanların yüzünü ağarttığı gün o kadının yüzünü karartır” demiştir.²¹

İbn-i Abbâs (r.a.) da şöyle der: “Müslüman kadınların Yahûdi veya Hristiyan kadınlara vücûdlarını göstermeleri haramdır. Zira onlar Müslüman kadınların vasıflarını gidip kocalarına ve erkeklerine anlatırlar.”²²

Bazı âlimlere göre de âyetteki **“kendi kadınları”**ndan maksat, Müslüman veya zimmî bütün kadınlardır. Alûsî de Fahreddin Râzî’den naklen, “Kadınlar’dan maksat Müslüman veya kâfir bütün kadınlardır” demektedir. Alûsî, Fahreddin Râzî’nin seleften şöyle naklettiğini zikreder: “Kadınlar’dan maksat Müslüman kadınlardır. Buna göre Müslüman olmayan kadınlar karşısında Müslüman kadının yabancı erkekler karşısında olduğu gibi örtünmesi lazımdır” görüşü, bu örtünmenin farz değil sünnet olduğu şeklinde anlaşılır.²³

²⁰ Fahreddin Râzî, age, c. 23, s. 207.

²¹ Kurtubî, age, c. 12, s. 233

²² Kurtubî, age, c. 12, s. 233.

²³ Alûsî, age, c. 19, s. 143.

Mevdudî, bu mesele hakkında şunları yazmaktadır: "Allahu Teâlâ, "kadınlar" yerine, **"kendi kadınları"** tabirini kullanmıştır. Şâyet mutlak ifade ile "kadınlar" deseydi, Müslüman kadınların, kadının kadına karşı avretî sayılan yerler dışındaki yerlerini, ister mü'min ister kâfir, ister sâlihe ister fâsike olsun bütün kadınlara göstermeleri helal olurdu. Halbuki Allahu Teâlâ âyette **"kendi kadınları"** tabirini kullanmıştır. Bu şekilde Müslüman hür kadınlara ziynetlerini açmaları hususunda bir sınır çizilmiştir.

İşte bu özel sınırın ne olduğu hususunda müfessirler ve fakîhler arasında ihtilâf vardır. Bazı âlimlere göre, **"kendi kadınları"** tabiri yalnız Müslüman kadınları ifade eder. Bu, İbn-i Abbâs (r.a.), Mücâhid (rh.a.) ve İbn-i Cerîr'in (rh.a.) görüşüdür. Bunlar görüşlerini Hz. Ömer'in Ebû Ubeyde'ye (r.a.) yazdığı mektuba dayandırmaktadırlar.

Diğer bir tâîfeye göre **"kendi kadınları"**ndan maksat bütün kadınlardır. Fahreddin Râzî'ye göre bu en sıhhatli görüştür.

Bir başka tâîfeye göre ise **"kendi kadınları"**ndan maksat, onlarla tanışan, konuşan ve iş yapan kadınlardır. Bu kadınların Müslüman olmaları ile olmamaları arasında hüküm bakımından bir fark yoktur. Âyetteki **"kendi kadınları"** ifadesi dışında kalan kadınlar tanınmayan, huyu ve âdetleri bilinmeyen kadınlardır. Din ihtilâfı söz konusu değildir. Öyleyse Müslüman bir kadının tanıdığı iffetli, namuslu, güzel ahlâklı bir Hristiyan kadına karşı ziynetlerini açmasında bir mahzur yoktur. Fakat hayâ perdesi yırtılmış, ahlâkına ve terbiyesine güvenilmeyen, yabancı erkeklere karşı laubali davranan kadınlara karşı ise (isterse Müslüman olsunlar) Müslüman bir kadının ziynetlerini örtmesi farzdır. Çünkü böylesi kadınların zararı erkeklerden daha az değildir.²⁴

Mevdudî'nin zikrettiği üçüncü görüş daha mantıkî ve daha sağlamdır. Müslüman kadınlar bu görüş doğrultusunda hareket ederlerse ahlâklarını daha iyi korurlar, bugünkü batı taklidçisi kadınların şer ve iğvalarından kendilerini kurtarırlar.

Altıncı hüküm: Hür bir kadın kölesine karşı ziynetlerini açabilir mi?

Âyetteki, **"Kendi ellerindeki memlûkelerden"** ifadesi köle ve câriye-leri içini almaktadır. Buna göre hür bir kadın kölesine karşı ziynetlerini aç-

²⁴ Mevdûdî, Nûr Sûresi Tefsîri'nden özetle.

bilir. Bazı âlimler böyle hükmetmişlerdir. Şafiîlerin görüşü de bu yoldadır. Zira İbn-i Hacer el-Heytemî Tuhfet-ül-Minhâc isimli eserinde, "Bir köle mahremine baktığı gibi hanımefendisinin ziynetlerini de görebilir" demiştir.

İmâm Ebû Hanife (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre, köle hanımefendisi karşısında yabancı bir erkek gibidir. Onun hanımının ziynetlerine bakması helal değildir. Bunlara göre âyetteki, "**Kendi ellerindeki memlûkeler**"den maksat bütün köleler değil, yalnız câriyelerdir.

Bu görüşlerini Saîd bin Müseyyeb'ten (rh.a.) bu âyetin tefsîri hususunda rivâyet edilen, "Nûr Sûresi'ndeki âyete aldanmayınız. Zira o âyet yalnız kadınlar içindir, erkekler için değil"²⁵ sözüne dayandırır. Zira erkek köleler mahrem değildir. Onlarda kadın arzusu da mevcûdudur. Öyleyse hanımefendilerin erkek köleleri karşısında ziynetlerini açmaları câiz değildir.

İmâm Ebû Hanife (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre, âyetle câriyelerin zikredilmesinin sebebi, âyetle yalnız mahrem olan hür erkekler zikredildiği için, hür bir kadının câriyesi karşısında da ziynetlerini açmasının câiz olmadığına sanılmasını önlemektir. Âyetle "**memlûkeler**" kelimesinin zikredilmesi bu yanlış anlamayı ortadan kaldırmaktadır.

İbn-i Abbâs (r.a.), kölenin hanımefendisinin saçlarını görmesinde bir beis yoktur demiştir. İmâm Mâlik'in (rh.a.) görüşü de budur.

İmâm Şafiî yukarıdaki görüşünü Enes bin Mâlik'ten rivâyet edilen şu hadîse dayandırmaktadır: "Resûlullah, Hz. Fatıma'ya hibe ettiği bir köleyi ona götürdü. Hz. Fatıma'nın üzerinde kısa bir örtü vardı. Saçlarını örttüğü zaman ayakları açık kalıyor, aşağıya indirdiğinde de saçları açıkta kalıyordu. Bunu gören Resûlullah, "**Bunda bir beis yoktur. Çünkü bu senin hizmetçindir**" buyurdu."²⁶

Yedinci hüküm: Âyetteki kadın ihtiyacı duymayan erkekler kimlerdir?

Âyet, kadına ihtiyacı olmayan erkekleri erkeklik hükmünden istisnâ etmiştir. Kadınlığın ne demek olduğunu bilmeyen ve kadına karşı herhangi bir arzusu olmayan akılsız denilecek kadar ahmak erkekler karşısında kadınların ziynetlerini açmasında bir vebâl yoktur. Çünkü bunlar kadınlara kötü bir gözle bakmazlar. Biz burada âyetten sahih bir mânâ çıkarılması ve

²⁵ Alûsî, age, c. 18, s. 144, Kurtubî, age, c. 12, s. 234.

²⁶ Beyheki ve Ebû Dâvûd.

âyette kasd edilenin ne olduğunun ortaya çıkması için bazı sahâbi, tâbiîn ve müfessirlerin bu âyetin tefsîri hususundaki görüşlerini nakledeceğiz.

İbn-i Abbâs'a (r.a.) göre, âyetteki **"Erkeklikden yana ihtiyacı olmayan"** erkelerden maksat, kadına hiç ihtiyaç duymayan erkeklerdir.

Katâde'ye göre, yalnız karnını doyurmak için eve gelen erkeklerdir.

Mücâhid'e (rh.a.) göre, midesinden başka hiçbir şey düşünmeyen ve kadının ne demek olduğunu bilmeyen erkeklerdir.

Bu hususta birçok görüş vardır. Bunların hepsi, âyetteki **"Erkeklikden yana ihtiyacı olmayanlar"**ın ya erkeklik gücünü yitirmiş kimseler veya cinsiyet konusunda hiç bir şey bilmeyen ahmak erkekler olduğunu ifade eder.

Buhârî ve diğer muhaddisler Hz. Aîşe ve Hz. Ümmü Seleme'den şöyle rivâyet ederler: "Bir hünsa Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin yanına gelir giderdi. Onlar da onu kadına karşı hiçbir ihtiyacı olmayan bir kimse sayarlardı. Resûlullah (s.a.v.) bir gün Ümmü Seleme'nin (r. anhâ) odasında hünsa ile kardeşi Abdullah İbn-i Ebî Ümmiye'yi (r.a.) gördü. Hünsa, Abdullah'a, "Eğer Allah (c.c.), Taif'in fethini nasib ederse sen Gaylan'ın kızını al. Çünkü o dört kadına bedeldir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Ey Allah'ın düşmanı! Sen o kadına çok bakmışsın"** diyerek Ümmü Seleme'ye döndü ve **"Bu adam bundan sonra odana girmeyecek"** buyurdu."

Mevdudî şöyle demektedir: "Doğrusu bu hükmü ibâdet kasdıyla okuyan bir hanım, bugünkü evlerde, lokantalarda, kahvelerde, otel ve işyerlerinde çalışan bütün genç erkeklerin bu hükmün kapsamına girmediklerini bilerek onlardan kaçınmalıdır."²⁷

Sekizinci hüküm: Kadınların karşılarında örtünmeyecekleri çocukların yaşı ne olmalıdır?

Ulemâ âyetteki, **"Henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklar"** ifadesinde ihtilâf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetteki çocuklar henüz bülüğa ermeyenlerdir. Diğer bazı âlimlere göre ise çocukluğundan dolayı kadının gizli yerleri ile gizli olmayan yerlerini birbirinden ayırt etmeyen çocuklardır. Bu ikinci görüş daha sahihtir. Zira âyetteki çocuklardan maksat, şüphesiz kadınların vü-

²⁷ Mevdudî, Nûr Sûresi Tefsîri. 178.

cûdu, tavır ve hareketleri hususunda cinsî bir şuura ulaşmayan küçük çocuklardır. Bu çocuklar yaş itibarıyla on yaşından aşağı olmalıdır. Kadınların gizli yerlerine muttali olan çocuk, henüz buluş çağına ermese dahi, kadınların ona karşı ziynetlerini örtmesi daha uygundur.

Dokuzuncu hüküm: Kadının sesi avret midir?

İslâm fitne ve fesada sebep olacak her şeyi haram kılmıştır. Hatta kadınların yürürken ayaklarını yere sert vurmalarını bile yasaklamıştır. Çünkü kadınların ayak sesleri erkeklerinkinden farklıdır. Bu bakımdan erkeklerin kalbinde kadın arzusunu tahrik eder. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Gizleyecekleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar”** buyurmuştur.

Hanefîler bu âyete dayanarak kadının sesinin de avret olduğuna hükmetmişlerdir. Zira bu âyet, kadınların ayaklarına taktıkları halhallerin sesini duyurmaları yasaklanmaktadır. Kadının sesi, elbetteki halhalın sesinden daha caziptir. Bu yüzden de yasaklanması zarûrîdir.

Cessâs tefsîrinde şöyle demektedir: “Bu âyet kadının yüksek sesle konuşmasının haram olduğuna delâlet eder. Çünkü kadının sesi halhal sesinden daha çok fitne uyandırır. Bunun içindir ki mezhebimiz kadının ezan okumasını yasaklamıştır. Bu âyet kadının sesinin yasak olduğuna delâlet ettiği gibi, erkeklik hissini uyandırarak fitne ve şüphe doğuracağından kadının yüzüne bakmanın da haram olduğuna delâlet eder.”²⁸

Hanefîler, kadının sesinin avret olduğuna hükmederken, **“Cemaatle kılınan namazda imâmı ikaz etmek gerektiğinde erkekler tekbir getirirler, kadınlar ise sağ ellerini sol elleri üzerine vururlar”** hadîsini de delil almaktadırlar.

İmâm Şafîî (rh.a.) ve diğer âlimler ise kadının sesinin avret olmadığına hükmetmişlerdir. Zira kadının alış-veriş yapması, şahâdette bulunması câizdir. Zira bu hallerde konuşması zarûrîdir.

Alûsî bu hususta şöyle der: “Şafîîlerin muteber kitâblarında zikr olunan ve benim de katıldığım görüş, kadınların sesinin avret olmadığıdır. Ancak fitneye sebep olursa o zaman elbetteki haramdır.”²⁹

²⁸ Cessâs, age, c. 3, s. 393.

²⁹ Alûsî, age, c. 18, 3. 146.

Fitneden emin olmak şartıyla kadınların sesi avret değildir. Zira Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri erkeklerle konuşur ve hadîs rivâyet ederlerdi. Şüphesiz konuştuğu ve hadîs rivâyet ettiği erkekler arasında onların mahremi olmayan erkekler de bulunmaktaydı. Bunların konuşmalarına hiçbir sahabî de itiraz etmemiştir.

İbn-i Kesir, "Erkeğin arzusunu tahrik edecek her şey kadına haramdır, Bu yüzden evlerinden çıktıkları zaman kadınların koku sürünmeleri ve bu kokuyu erkeklerle belli etmeleri yasaktır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Harama bakan her göz zânidir. Koku sürerek erkeklerin yanından geçen kadın da.."**³⁰ buyurmuştur" demektedir.

Yine kadının kolundaki bilezikleri, ellerini sallayarak belli etmesi haramdır. Erkeklerle düşen kadınların dar ve cazip renkli elbiselerle sokağa çıkmalarına, sokağa çıkarken koku sürmelerine ve erkekleri cezbe edecek biçimde yürümelerine ve konuşmalarına mâni olmaktır. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız (size yabancı olan erkeklerle) yumsak söylemeyin. Sonra kalbinde bir maraz bulunanlar tamaha düşerler"** ve **"(Vakar ile) evlerinizde oturun. Evvelki câhiliye (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini göstere göstere) yürüyüşü gibi yürümeyin"** (Ahzâb: 32-33) buyurmaktadır.

Fesadın yayılması, ahlâkın bozulması, erkeklerin hareketsiz ve gayretsiz kalmalarındandır. Namusunu kıskanmayan kimse Müslüman olamaz. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Üç sınıf insan vardır ki ne cennete girebilir ne de cennetin kokusunu duyabilir. Kendisini erkeklere benzeten kadınlar, devamlı içki içenler ve deyyuslar"** dedi. Ashâb-ı Kirâm, "Deyyus kimdir?" diye sorunca da **"Aile halkını erkeklerden kıskanmayanlardır"** buyurdu.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Kadına bakmak zinanın elçisi, fuhşun öncüsüdür. Mü'minlere yakışan yabancı kadına bakmamaktır.
2. Gözü sakınmak namusu korur, insanlığı fuhuş ve rezâletten temizler.
3. Müslüman kadın ziynetlerini yalnız kocası ve diğer mahremlerine gösterebilir.

³⁰ Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbni Kesir

4. Müslüman kadın yabancı erkeklerin görmemeleri için başını, boyun ve göğsünü örtmelidir.
5. Kadınların cinsiyetini bilmeyen çocukların, erkeklik gücü olmayan erkeklerin kadınların yanına gelmelerine bir mâni yoktur.
6. Erkeklerin bakışlarını üzerine celb edecek her şey Müslüman kadına haramdır.
7. Mü'min erkek ve kadınlar tövbe ederek Allah'a (c.c.) yönelmeli ve İslâm âdâbı üzere yaşamalıdır.
8. İslâm'ın getirmiş olduğu terbiye sistemi hem ailenin namus ve şerefini hem de İslâm toplumunu korur.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ mü'minlere gözlerini nâmahreme bakmaktan sakınmalarını ve namuslarını korumalarını emretmiştir. Kadınlara da nefislerinin ve cemiyetin fuhuş kirinden temizlenmesi, fesat ve ahlâksızlık çukuruna düşmemesi için nefislerini iğfal edici her türlü sebepten korumalarını emretmiştir.

İslâm kadına, daha temiz olabilmesi için, erkekten farklı olarak, kocası ve mahremi erkeklerin dışındaki kimselere karşı ziynetlerini açmamalarını emrederek fâsık ve fâcir kimselerin hâin gözlerinden korunmaları için şer'î bir örtünme şekli ile örtünmeyi farz kılmıştır.

Ziynetlerin açılması, fitneye sebep olarak ictimâî ahlâkın bozulmasına yol açan en mühim âmillerden biridir. Bundan dolayı İslâm, kadınlara yabancı erkekler karşısında ziynetlerini açmamalarını te'kidten emretmiştir. Zira tesettür, fitnenin pencerelerini, fuhşun kapılarını kapattığı gibi, zehirli bir ok gibi her iki tarafı da yaralayan hâin bakışlara perde olmaktadır. Harama bakmak beşerî arzuların elçisi, fuhşun öncüsüdür. Bu hususta şâir çok güzel söylemiştir: *"Bütün ahlâksızlığın kaynağı harama bakmaktır. Nitekim alevler de küçük kıvılcımların birikmesinden meydana gelir. Başta görecek göz olduğu sürece, şeriate uyulmadığı takdirde, o gözler güzel kadınlara bakar durur. İnsan her ne kadar bir kadına bakmakla sürûr duyarsa da kalbine zarar verir. Hemen arkasından büyük zararlar getiren sevinci ne yapayım. Çünkü kadına yöneltilecek bakış, sahibinin kalbini bir ok gibi deler."*

Seyyid Kutub Fi Zilâl'de şöyle der: "İslâm, şehvânî arzuların hiçbir şekilde galeyana gelmeyeceği temiz bir toplum kurulmasını hedef edinmiştir. Çünkü galeyana gelen bu duygular ancak söndürülemeyecek şehvânî arzuların tatmini ile sona erer. Hâin bir bakış, heyecan veren bir hareket, çıplak bir vücûd, açık ve parlayan bir ziynetin yapacağı tek şey, insanlardaki hayvânî hisleri uyandırmaktır. İşte İslâm, temiz bir toplumun kurulabilmesi için kadın ile erkek arasında gayri meşrû' birleşmeye vesile olan bütün kapı ve yolları kapamayı gâye edinmiştir."

Yüzü Açmak Bid'attir

Günümüzde yeni bir iddia ortaya atılmaktadır. Bu, kadının ev içinde kullandığı başörtüsü ile dışarıya çıkabileceği iddiasıdır. Bunlara göre yüzün örtülmesi şer'î değildir. Çünkü yüz, avret değildir. Bu iddiayı ortaya atanlar, kendilerini Resûlullah'ın (s.a.v.) haber verdiği her yüz senede ortaya çıkacak müceddidlerden saymaktadırlar. Bunlar bu iddiaları ile mütehid olduklarını, geçmişteki İslâm mütehidleri ile yarışarak ictihâdlarda bulunduklarını kabul ettirerek modernist görüşlerinin benimsenmesini, kendilerine uyulmasını istemektedirler. Bu görüşler bilhassa modernistler arasında yaygınlık kazanmaktadır.

Şüphesiz bu görüşün yaygınlık kazanması onların iddialarının doğruluğunu isbat etmez. Bu, insanların hayvânî hislerine hitâb etmelerinin bir sonucudur. Hayvânî hisler de her zaman şehvânî arzularla beraber yürür. Şehvet ise herkeste vardır. Öyleyse bu görüşün revaç bulmasında hayret edilecek bir taraf yoktur.

Bu iddia sahipleri görüşlerinin Kitâb ve Sünnet'e uygun olduğunu, böyle bir örtünmenin Müslüman kadına emredilen şer'î örtünmeyi yerine getirdiğini sanıyorlar. Böylece kendilerinin, **"Hakikat, indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu -biz kitâbta insanlara onu pek âşikâr bir sûrette bildirdikten sonra- gizleyenler (yok mu?) İşte onlar(ın hali:) onlara hem Allah lanet eder ve hem lanet etmek şâmndan olanlar lanet eder"** (Bakara: 159) âyetinde ifadesini bulan ilmi ketmetmenin günahından kurtulduklarını düşünüyorlar.

Ben onların hangi günahtan kurtulduklarını bilmiyorum. Çünkü onlar kadının yüzünden hicâbını atmasını ve şehvânî arzuların kaynadığı, kötülük alevlerinin her yanı sardığı bir toplumda gezmelerini istiyorlar. Bunlardan

daha evvel, aynı görüşü bazı sapık fikirli şâirler savunmuştu. Nitekim bunlardan biri şöyle demişti: *"O güzel başörtüsü ile örtünen güzel kadına de ki sen bu örtüyü örtmekle ibâdet ehli takvâ kardeşinin dinini götürdün. Örtünün parıltısı ile senin yüzünden doğan aydınlık bir araya gelince yüzünün yanmamasına hayret ediyorum."*

Bu müceddid taslaklarının iddia ve davaları, şer'î örtüyü atmış, İslâmî âdâba muhâlefet ederek sokaklarda câhiliye devri kadınları gibi açılıp saçılarak gezen kadınlara vücûdlarını örtmelerini, buna karşılık yüzlerini açmalarını teklif etmiş olsalar bir dereceye kadar haklılık kazanabilir, hoş görülebilir. Çünkü İslâm kanunları da tedricî olarak gelmiştir. Fakat bunlar davetlerini bunlara değil, bilakis Allah'ın emrettiği şekilde her taraflarını kapattıkları gibi yüzlerini de kapatan kadınlara yapıyorlar. Bu mü'min kadınların da yüzlerini açarak kadınlık vakarlarından soyunmalarını istiyorlar. Bu husustaki tek dayanakları da yüzün avret olmadığı görüşüdür.

Burada, Resûlullah'ın (s.a.v.) savaşlarından birinde oğlu şehid olan mü'min kadının kıssasını hatırlatmak istiyorum: Kadın yüzü örtülü olduğu halde cenazeler arasında şehid olan oğlunu arıyor. Ona, "Yüzündeki bu örtü ile oğlunu nasıl bulacaksın?" diyorlar. Bu söze karşı kadın, "Çocuğumu kaybetmem, hayamı kaybetmem kadar ağır değildir" cevabını veriyor.

Müslüman kadından din nâmına yüzünü açmasını isteyen bu iddia sahiplerine ve benzerlerine hayret ediyorum. Bilhassa ahlâksız insanların çoğaldığı ve ahlâksızlığın ortalıkta kol gezdiği günümüzde bunu nasıl isteyebilirler?

Bu müceddid ve müctehid taslaklarına sesleniyorum: Siz, doğru yolu şaşırdınız. İslâm'ı ve şeriatin hükümlerini doğru anlamıyorsunuz. Sizinle aklî ve şer'î mantıkla konuşuyorum. Fakîhlerden yüzün avret olmadığını söyleyenler, fitneden emin olmak şartını öne sürüyorlar. Onlara göre de eğer fitneden korkulursa yüzün açılması haramdır. Şimdi soruyorum size, siz günümüzde fitneden emin misiniz?

İslâm, kadına fitne korkusu ile yabancı erkekler karşısında avretinden herhangi bir yerini açmasını haram kılmıştır. İslâm kadının saçlarını ve ayaklarını örtmesini emrederken yüzünün ve ellerinin açılmasına müsama-ha etmesi düşünülebilir mi?

Ey modernistler! Size diyorum! Erkekleri yüz mü yoksa ayaklar mı

daha çok iğfal eder? Aklınızı başınıza toplayın. Halka dinî işlerde herhangi bir şüphe sokmayın. O İslâm ki ayaklarındaki halhalların sesleri duyulmasın diye kadınlara ayaklarını yere sert vurmaya yasaklamış, ziynetlerinden herhangi birşeyin açılmasını haram kılmıştır. Nasıl olur da güzelliğin esası ve fitnenin kaynağı olan yüzün açılmasına müsaade eder?³¹

Mevzûyu Mevdûdî'nin Nûr Sûresi Tefsîri isimli kitâbındaki âyetin **"Bunlardan görünen kısmı müstesnâ"** bölümü hakkındaki açıklamalarıyla bitiriyorum:

"Âyet-i kerîmedeki bu cümle, kadınların ziynetlerini kasdî olarak açmalarının câiz olmadığına delâlet eder. Şu var ki kendi kasıtları olmadan açılmaları hali müstesnâdır. Bir de dıştan giydikleri çarşaf ve benzeri giysileri gizlemeleri mümkün değildir. İşte bu üstten giyilen çarşaf ve benzeri giyeceklerin görünmelerinde bir beis yoktur. Âyetin bu şekildeki tefsîri Abdullah İbn-i Mes'ûd (r.a.) ve Hasan-ı Basrî (rh.a.) gibi kimselerden de rivâyet edilmiştir.

Başka bazı kimseler ise âyetten yüz ve elin açılabilceği hükmünü çıkarırlar. Bunlara göre âyetteki **"görünen kısım"**dan maksat, insanın âdet üzere açabileceği kısımdır. Buna göre, kadının yüzü ve elleri üzerlerindeki ziynetle birlikte açmak câizdir. Yani, kadının gözünün sürmesi, yüzünün makyajı, kınası, yüzüğü, bileziği açık olarak gezmesi câizdir.

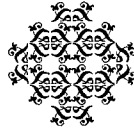
Bize göre, âyetteki **"görünen kısım müstesnâ"** ifadesinden bu mânâ ve sonucun çıkarılması câiz değildir. Çünkü âyetteki ifade, kendi kendine kasıtsız olarak görünen kısım anlamındadır. Kendiliğinden görünmekle insanın kasdî olarak açıp göstermesi arasında açık bir fark vardır. Zira âyet sarîh olarak ziynetlerin açılmasını haram kılmıştır. Ancak kasıtsız olarak açılması halini istisnâ kabul etmiştir. Bu istisnâyı genişleterek kasden açma haddine ulaştırmak Kur'ân'a ve Resûlullah'tan (s.a.v.) rivâyet edilen sahih hadîslere muhâlefet etmektir.

Resûlullah (s.a.v.) zamanında kadınların yabancı erkeklere karşı yüzlerini açtıkları tesbit edilmemiştir. Çünkü hicâb emri, yüzü de içine almaktadır. O zaman yüzün örtüsü, kadının elbisesinin bir parçasıdır. Yalnız hacca ihramda iken yüz ve ellerin açılması mubahtır. Kadınların yüz ve elleri açık

³¹ Bu husustaki tafsîlât, Ahzab Sûresi hicâb âyetleri bahsinde gelecektir.

olarak yabancı erkekler karşısına çıkmalarını mubah görenlere hayret ediyorum. Onlar yüz ve eller avret değildir demektedirler. Halbuki hicâbla setr-i avret arasında büyük bir fark vardır. Avret, kocanın dışındaki mahrem erkekler karşısında da açılması câiz olmayan şeye denir. Hicâb ise setr-i avretin üzerine giyilen örtüye denir."

* * *

47. DERS

EVLİLİĞİ TEŞVİK VE ZİNÂDAN KAÇINMA

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلَيْسْتَغْفِرَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتِياتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِنَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْنَهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

32. İçinizden bekarları ve kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları fazlıyla zengin yapar. Allah'ın (lütü) boldur, (O her şeyi) hakkıyla bilendir.

33. Nikaha (evlenmeye imkan) bulamayanlar Allah kendilerini fazlından zengin kılincaya kadar, (zinaya karşı) iffetlerini korusun. Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve câriyelerden) mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız kitâbete kesin, onlara Allah'ın verdiği mal-dan verin. Dünya hayatının geçici metânı kazanacaksınız diye câriyelerinizi, eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse siz fuhşa mecbûr etme-

yin. Kim onları (buna) mecbûr ederse şüphesiz ki Allah onlara (o câriyelere) kendilerinin zorlamalarından sonra da çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

34. And olsun ki biz (din hükümlerini) açık açık bildiren âyetler, sizden evvel gelip geçmiş olanlardan misâller, takvâya erenler için de öğütler indirdik.

(Nur sûresi 32-34. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

الْأَيَامَى: Eyamâ, eyyim'in çoğuludur. Eyyim, evli olmayan kadın veya erkek demektir.

عِبَادِكُمْ: Âbid, köle demektir.

وَاسِعٌ: Vâsi', çok zengin demektir.

عَلِيمٌ: Alîm, halkın ihtiyacını ve her şeyi hakkıyla bilen. Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biridir.

وَلَيْسْتَغْفِرَ: İffet kökünden türeyen ve namuslu olmayı ifade eden bir fiildir.

الْكِتَابَ: Kitâb, yazılan şey demektir. Âyette ise kölenin belirli bir meblağ karşılığında âzâd edilmesi demektir.

خَيْرًا: Hayır, sâlih amellere denildiği gibi mala da denir. Buradaki anlamı ise sahih olan kavle göre sâlih, emniyet ve vefa sahibi kimsedir.

فَتَيَاتِكُمْ: Feteyât, fetât'ın çoğuludur. Genç câriyeler demektir.

الْبَغَاءَ: Bigâ, kelimesi kadınların zina etmesi demektir.

تَحْصُنًا: İffet anlamındadır.

عَرَضَ الْحَيَاةِ: Hayat, metâ demektir.

آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ: Apaçık âyetler.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ genç ve hür erkekleri evlendirmeyi emrederek şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler! Aranızdaki hür erkek ve kadınlardan bekarları evlendirin. Köle ve câriyelerinizden sâlih olanları da. Şâyet evlendireceğiniz bu bekarlar fakir iseler şüphesiz Allah (c.c.) onları fazlından zengin eder. Onların fakirlikleri evlendirmeniz için bir mâni teşkil etmesin. Allahu Teâlâ çok cömert ve fazlı geniştir. Kullarından dilediğine bol rızık verir. İnsanların hiçbir hali O'ndan gizli değildir.

Allahu Teâlâ, maddî ve ictimâî sebeblerle evlenme imkânı bulamayan gençlere, fazlından zengin kılınca kadar, fuhuştan ve Allah'ın (c.c.) haram kıldığı şeylerden uzak kalmalarını emretmektedir. Zira kul, Allah'ın (c.c.) yasaklarından sakındığı takdirde Allahu Teâlâ onlara sıkıntılarından bir çıkış yolu verir. Zira Allahu Teâlâ, **“Kim Allah'tan korkarsa; O, kendisine (her) işinde bir kolaylık verir”** (Talâk: 4) buyurmaktadır.

Allahu Teâlâ, efendilere, kölelikten kurtulmayı isteyen kölelerle mükâtebe yapmayı ve onların hürriyetlerine karşılık verecekleri malın da kabul edilmesini emretmektedir. Câriyelerin de efendileri tarafından câhiliye devrinde olduğu gibi para kazanmak için fuhşa zorlanmalarını yasaklamaktadır. Haddi tecavüz ederek câriyelerini fuhşa zorlayanlar için elîm bir azab hazırladığını ve zinaya zorlananların günahlarını bağışlayacağını beyân etmektedir.

Allahu Teâlâ kullarına doğru yolda yürümeleri için açık açık âyetler, tafsîlatlı hükümler ve hadler beyân etmiştir. Kulların hayır ve saâdetleri bu âyetlerin gösterdiği hüküm ve hududlara bağlılıklarındadır. İbret alınması için geçmiş ümmetlerden de birçok misâller vermiştir. Takvâ sahihleri için de öğütler indirilmiştir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Suyûtî Abdullah bin Sebih'ten, o da babasından şöyle rivâyet etmiştir: “Ben, Hüveyt bin Abdülzî'nin kölesiydim. Ondan mükâtebemi istedim, yapmadı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, **“Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve câriyelerden) mükâtebe isteyenleri...”** âyetini inzâl buyurdu.”¹

¹ Zemahşerî, Keşşâf, c. 3, s. 190.

2. Müslim, Sahih'inde Câbir bin Abdullah'tan şöyle rivâyet eder: "Abdullah bin Übey bin Selûl'ün Museykete ve Ümeymete isminde iki câriyesi vardı. Bunları para karşılığı fuhşa zorluyordu. Gidip Resûlullah'a şikayet ettiler. Bunun üzerine, **"Dünya hayatının geçici metâını kazancaksınız diye câriyelerinizi... fuhşa mecbûr etmeyin"** âyeti nâzil oldu."²

Diğer bir rivâyete göre, Abdullah bin Übey bin Selûl, adı geçen câriyelerini döverek fuhşa zorladığında onlardan bir tanesi, "Eğer yapacağımız iş hayırsa bunu çok yaptık. Şer ise artık bırakma zamanımız gelmiştir" diyerek Resûlullah'a (s.a.v.) şikayet eder. Bunun üzerine, **"Dünya hayatının geçici metâını..."** âyeti nâzil olur.

3. Taberî Mücâhid'den şöyle rivâyet eder: "Arablar câhiliye devrinde genç câriyelerine zorla fuhuş yaptıırırlardı. Kazandıkları parayı da kendileri alırdı. Abdullah bin Übey bin Selûl'ün fuhuş yaptıırdığı bir câriyesi vardı. O fuhuşu çirkin bularak bir daha yapmayacağına yemin etti. Yine zorlanınca yeşil bir aba karşılığı zina yaparak abayı efendisine getirdi. Bunun üzerine, **"Dünya hayatının geçici metâını..."** âyeti nâzil oldu."³

Mukâtil, "Abdullah bin Übey bin Selûl'ün zorla zina yaptıırdığı bir câriyesi vardı. Bu âyet onun için nâzil oldu" der.

Bütün rivâyetler gösteriyor ki câriyelerini zinaya zorlayan kimse, münâfıkların reisi Abdullah bin Übey bin Selûl'dür.

Bu âyetlerle, önceki âyetler arasındaki münâsebet

Allah (c.c.) önceki âyetlerde fuhuştan, zinâdan, kadınlara bakmaktan, kadınlarla bir arada bulunmaktan, avret mahallerinin açılmasından, ziynetlerin gösterilmesinden, evlere izinsiz girmekten ve her türlü ahlâk bozucu ve fesada düşürücü kötülüklerden mü'minlerin kaçınmasını emretmişti. Bu âyetlerde ise evlenmeyi teşvik ederek evlenenlere yardım etmeyi emretmektedir. Çünkü evlilik mü'mini zinâdan koruyan, iffetini tahakkuk ettiren ve gûnahtan uzak tutan hayırlı tek yoldur. Bununla beraber insanoğlunun neslinin çoğalmasını sağlayan tek vasıta ve faziletli bir toplumun temelidir. İşte bunun içindir ki âyet-i kerîme genç erkek ve kızların evlilik yoluyla iffetlerini korumalarını teşvik etmektedir. Evlilik hususunda maddî ve ic-

² Suyûtî, age, c. 5, s. 44.

³ Sıddık Hafî, Feth-ül-Beyân, c. 6, s. 636.

timâî engellerin de mutlaka ortadan kaldırılacağına işaret etmektedir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: “İçinizden bekarları ve kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin” âyeti, takvâ ve salâhın kıymetine işaret etmektedir. Allah (c.c.) katında insan mal ve mevkii ile değil, dini, takvâsı ve salâhı ile kıymetlidir. Nitekim Allahu Teâlâ, “Akıbet, hiç şüphesiz takvâya erenlerindir” (Hûd: 48) buyurmaktadır.

Zemahşerî, “Bu âyet evlenmeyi niçin köle ve câriyelerin sâlih olanlarına tahsis etmiştir diye sorulursa derim ki: Onların dinlerinin ve sâlih hallerinin korunması içindir. Zira köle ve câriyelerin sâlihlerine efendileri şefkat göstererek kendi evlâdları gibi sever ve korurlar. Bunun içindir ki sâlih oluşlarından dolayı İslâm da bunlara ayrı bir önem vermiştir. Köle ve câriyelerin müfsidleri ise bunun aksinedir”⁴ der.

İkinci incelik: “Eğer fakir iseler Allah onları fazlıyla zengin yapar” âyetinde Allahu Teâlâ kendi nefsinin haramdan korumak için evlenme yoluna gidenleri kendi fazlından zengin yapacağını vaad etmiştir. Birçok sahâbinin de âyeti böyle anladıkları nakledilir. Hatta Ebû Bekir Sıddîk (r.a.), “Allahu Teâlâ’nın nikah hususundaki emrine itaat edin ki size vaad olunan zenginliğe hemen ulaşasınız” demiştir.

Hz. Ömer ve İbn-i Abbâs’ın da “Rızkınızı nikahla arayın” dedikleri rivâyet edilmiştir. Buna karşılık çok evli olduğu halde yine de fakir olanlar veya zengin iken evlendikten sonra fakir düşen kimseler olduğu söylenebilir. Unutulmamalı ki Allah’ın bu vaadi meşîyyetine bağlıdır. Nitekim Allah, “Eğer fakirlikten korkarsanız Allah dilerse sizi yakında kendi fazlından zenginleştirir” buyurmaktadır. Mevzûmuz olan âyette her ne kadar Allah’ın (c.c.) dilemesini ifade eden bir şey yoksa da âyetin sonundaki, “Allah’ın (lütü) **boldur**, (O her şeyi) **hakkıyla bilendir**” cümlesi Allah’ın (c.c.) dilemesinin mukadder olduğuna delâlet eder. Çünkü Allah, “Lütü bol, cömertliği **bol**” dememiş, “(Lütü) **boldur**, (O her şeyi) **hakkıyla bilendir**” demiştir. İşte âyetin sonundaki bu ifade, “Kulları hakkında neyin hayırlı olduğunu **bilendir**” anlamına gelir. Şu halde, Allah hikmeti ve kulun maslahatına göre **dilediğini** zengin, **dilediğini** fakir eder. Nitekim hadîs-i kudsîde, “**Şüphesiz**

⁴ Zemahşerî, age, c. 3, s. 186.

kullarımdan öylesi vardır ki fakirlik onun hakkında daha hayırlıdır. Eğer onu zengin etsem, güzel hali bozulur" ifadesi vârid olmuştur.

Zenginlik ile nikah arasındaki bağlantının hikmeti ise halktan bazıları-
nın hayaline gelen, çocuklar mutlaka fakirliğe sebep olur, yanlış zannını
ortâdan kaldırmaktır. Zira Allahu Teâlâ kulunun nüfusu kalabalık bile olsa
onu zengin etmeye muktedirdir. Böyle olduğu gibi bekar da olsa onu fakir
edebilir. Öyleyse evlenmek insanın fakirliğine, bekarlık ise zenginliğine
vasıta olmaz. Şüphesiz Allahu Teâlâ kuvvet sahibi ve rezzâktır: **"Kim Al-
lah'tan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsân eder. Onu hatır
ve hayaline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır."** (Talâk: 2-3)

**Üçüncü incelik: "Nikaha (evlenmeye imkân) bulamayanlar... (zina-
ya karşı) iffetlerini korusun"** âyeti, evlenme imkânı bulamayan gençleri,
Allah (c.c.) onlara evlenme imkanlarını halk edene kadar nefislerini haramdan
korumaya davet etmektedir.

Dördüncü incelik: "Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin"
âyetinde latîf bir işaret vardır. Zenginlerin elindeki servet, yalnızca onlara
emânet edilen Allah'ın (c.c.) malıdır. Allahu Teâlâ o malı güzel kullanmak
üzere onları vekil kılmıştır. Zira Allahu Teâlâ, "(Allah'ın) **size** (tasarruf için)
vekalet verdiği (mal)dan (O'nun uğrunda) **harcayın"** (Hadid: 7) buyurmakta-
dır. Malın hakîkî mâliki ancak Allahu Teâlâ'dır. Zenginler ise malın hakîkî
sahibi değildirler. Mal ancak onlara bırakılan bir emânettir.

Beşinci incelik: "... Eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse" cüm-
lesi antiparantez bir cümledir. Bu cümleden maksat, efendilerin câriyelerini
fuhşa zorlamaları halinde ne kadar kötü bir iş yaptıklarını bildirmektedir.
Zira esas olan, câriyeler fuhşa meyletseler bile, efendilerin onları koruması-
dır. Efendiler câriyelerini zorlamasalar, yalnızca davet etseler bile son dere-
ce alçakça bir iş yapmış olurlar. O halde onlar, kendilerini fuhşa davet
eden efendilerinden daha hayırlı, daha şerefli ve daha temizdirler. Çünkü
onlar iffetli yaşamayı fuhşa tercih etmektedirler. Bu tercihleriyle de namus-
lu, haysiyetli ve şerefli insanlar olduklarını isbat etmektedirler.

Ebussuûd şöyle der: "En az şerefli ve haysiyetli bir kişi bile kendi ha-
reminde olan câriyesini değil fuhşa zorlamak, razı bile olamaz."⁵

⁵ Ebussuûd Efendi, Tefsîr, c. 4, s. 58. 190.

Altıncı incelik: “Dünya hayatının geçici metânı kazanacaksınız diye...” âyeti, efendilerin câriyelerini zinaya zorlamalarının ne kadar çirkin bir şey olduğuna işaret eder. Zira insanın sahip olduğu en şerefli şey namus ve haysiyetidir. Onlar ise bu yüksek şerefi, elden çıkması her an mümkün olan dünya metâi ile değiştirmektedirler.

Yedinci incelik: “Şüphesiz ki Allah onlara kendilerinin zorlanmalarından sonra da çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir” âyeti. Allah’ın mağfiret ve rahmetinin zinaya zorlanan câriyeler için olduğuna işaret etmektedir. Onları fuhşa zorlayanlara gelince, onlara da Allah’ın laneti ve azabı vardır.

Hasan-ı Basrî (rh.a.), bu âyeti okuyunca, “Vallahi o mağfiret ve rahmet - üç kere tekrarlayarak- o câriyeleredir” demiştir. Âyetteki **“zorlanmalarından sonra da”** ifadesi de bunu teyid etmektedir. Çünkü câriyeler bu işi zorla yapmaktadırlar. Bununu için onlardan azab kalkmıştır. Günah ve azab onları zorlayanlarındır.

Ebussuûd Efendi bu hususta şöyle der: “Mağfiret ve rahmetin fuhşa zorlanan câriyelere tahsis edilmesi, açıktan, onları zorlayanların Allah’ın (c.c.) mağfiret ve rahmetinden tamamen uzak olduklarına işaret etmektedir.”⁶

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyet-i kerîmenin muhatabı kimlerdir?

Bazı âlimlere göre, **“İçinizden bekarları... evlendirin”** âyetinin muhatabı bütün ümmettir. Bu görüşe göre âyetin mânâsı, “Ey mü’minler! Bekar hür erkek ve kadınları evlendirin” olur.

Diğer bazı âlimlere göre âyetin muhatabı yalnız veliler ve efendilerdir.

Başka bir kısım âlime göre âyetin muhatabı evli olmayan kimselerdir.

Kurtubî şöyle der: “Âyet yalnız velilerle efendilere hitâb etmektedir. Bir görüşe göre de âyetin muhatabı bekarlardır. Sahih olan birinci görüştür. Şâyet bekarlara hitâb etseydi, “evlendirin” kelimesi yerine “evlenin” kelimesi kullanılırdı.”⁷

Bu görüşlerden tercihe en şâyân olan, bütün ümmeti muhatab aldı-

⁶ Ebussuûd Efendi, Tefsîr, c. 4, s. 58.

⁷ Kurtubî, age, c. 12, s. 238.

ğını söyleyen görüştür. Öyleyse Müslümanlara düşen görev, gençler için evlilik imkanlarını kolaylaştırmak, evliliğe mâni olan engelleri ortadan kaldırmaktır. Zira evlilik, insanları ve nesli haramdan korumanın tek yoludur.

“Evlendirin” emrinden maksat, yalnız nikah akdini icrâ etmek değil, akde götürecek imkanları hazırlamaktır. Zira âyette bekarlığı ifade eden **“eyâmâ”** kelimesi, ister büyük, ister küçük olsunlar evli olmayan bütün bekarları ifade eder. Şurası muhakkaktır ki yetişkin bir erkeğin velisi olmaz. Çünkü o, kendi kendisinin velisidir. Buna göre âyetteki **“evlendirin”** emrinden maksat, evlenenlere yardım etmek ve evliliği kolaylaştırmaktır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Size dinini ve huyunu beğendiğiniz birisi geldiği zaman onu evlendirin. Eğer evlendirmezseniz yeryüzünde fitne ve fesat yayılır”** buyurmuştur.⁸

İkinci hüküm: Evlenmek farz mıdır, müstehâb mı?

Fakîhler evlenmenin hükmü üzerinde ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır.

Zâhirîler, evlenmenin farz olduğu görüşündedirler. Bunlara göre evlenmeyen bir kimse günaha girmiştir.

Şafiîler'e göre evlenmek mubahtır. Evlenmeyene de günah yoktur.

Cumhûra (Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler) göre evlenmek farz değil müstehâbtır.

Zâhirîlerin delilleri

Zâhirîler, âyetteki **“evlendirin”** emrinin evlenmeyi farz kıldığı görüşündedirler. Çünkü evlilik nefsi haramdan korumak içindir. Nefsi haramdan korumak ise farzdır. Dolayısıyla evlenmek de farzdır. Evlenmeyen kimse günaha girmiş olur.

Cumhûrun delilleri

Cumhûra göre, selef âlimlerinden evliliğin farz olduğu yolunda bir nakil yoktur. Onlardan gelen haberler, evliliğin müstehâb olduğu yolundadır. Cumhûr görüşlerini aşağıya özetle alacağımız delillere de dayandırmaktadır:

⁸ Menavî, Câmi'-üs-Sagîr, Munzirî, Tergîb ve Terhib.

1. Eğer evlilik farz olsaydı, Resûlullah (s.a.v.) ve seleften yaygın ve meşhur rivâyetler gelirdi. Çünkü evlenme ihtiyacı umûmîdir. Bu sebeble gerek Resûlullah devrinde, gerek sahâbiler devrinde evlenmeyen hiçbir genç kalmazdı. Halbuki biz gerek Resûlullah (s.a.v.) devrinde, gerek daha sonra evlenmeyen erkek ve kadınlar olduğunu biliyoruz. Resûlullah (s.a.v.) da bunların evlenmemelerine karşı çıkmamıştır. İşte bu nakil evlenmenin farz olmadığına delâlet etmektedir.

2. Eğer evlilik farz olsaydı velilerin evli olmayan dul kızlarını evlenmeye zorlamaları câiz olurdu. Halbuki şer'an dul bir kadını evlenmeye zorlamak câiz değildir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Dul bir kadın kendisinden izin alınmadan evlendirilemez"** buyurmuştur.

3. Cessâs, "Evlenmenin müstehâb olduğuna, efendilerin köle ve câriyelerini evlenmeye icbâr edemeyecekleri üzerinde bütün âlimlerin ittifak etmeleri de delâlet etmektedir. Zira âyet, bekarlarla birlikte köle ve câriyelerden sâlih olanlarının da evlendirilmesini emretmektedir. Bu da delâlet ediyor ki evlenmek veya evlendirmek ister hür, ister köle olsun müstehâbtır"⁹ demektedir.

4. Resûlullah (s.a.v.), **"Kim benim fitratımı severse benim sünnetimi işlesin. Nikah da benim sünnetimdir"**¹⁰ buyurmuştur.

5. Resûlullah (s.a.v.), **"Doğurgan bir nesilden sevimli kadınlarla evlenin. Zira kıyâmet gününde diğer peygamberlere karşı çokluğunuzla iftihar ederim"**¹¹ buyurmuştur.

Şafiîlerin delilleri

Evlilik yemek-içmek gibi bir ihtiyacı gidermek ve tat almak içindir. Bunlar ise mubahtır. Dolayısıyla evlilik de mubahtır.

Sahih olan cumhûrun görüşüdür. Yani evlenmek müstehâbtır. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), sahih ve meşhur olan bir hadîste, **"Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi işlemezse benden değildir"**¹² buyurmuştur.

⁹ Cessâs, age, c. 3, s. 394.

¹⁰ Cessâs, age, c. 3, s. 394.

¹¹ Munzirî, Tergib ve Terhib.

¹² Buharî ve Müslim.

Şurası unutulmamalı ki fakîh ve âlimlerin nikah üzerindeki ihtilâflı görüşleri ancak insanın haram işlemekten emin olduğu haller için geçerlidir. Zina yapmaktan korkulursa o zaman evlenmek farzdır. Zira nefsi haramdan korumak farzdır.

Kurtubî şöyle der: "Evliliğin hükmü insanın halinin değişmesiyle değişir. Meselâ, zinaya düşmekten ve sabredebemekten korkan birisi için evlenmek farzdır. Sabredebilecek olan ve zinaya düşmek korkusundan emin olan kimse için ise evlenmek müstehâbtır. Evlenmeye gücü yeten ve evlenmeyi arzu eden kimseler için evlenmek müstehâbtır. Bir hürle evlenmeye güç yetiremeyenlerin mümkün mertebe nefislerini korumaları farzdır."¹³

Üçüncü hüküm: Velinin bâliğa olan bekar kızını zorla evlendirmesi câiz midir?

Şafiîler, **"İçinizden bekarları... evlendirin"** âyetine dayanarak velilerin bâliğa olan bekarları rızasını almadan evlendirebileceği görüşündedir. Zira âyetin umûmî ifadesi buna delâlet etmektedir. Eğer, **"Dul bir kadın kendisinden izin alınmadan evlendirilemez"** hadîsi olmasaydı veliler, izin almadan dulları da evlendirme hakkına sahip olurlardı.

Cessâs şöyle der: **"İçinizden bekarları... evlendirin"** âyeti yalnız kadınlara has değildir. Bu ifade kadın ve erkekleri birlikte içine almaktadır. Eğer veliler bâliğ olan bekarları zorla evlendirme hakkına sahip olsalardı, Resûlullah, onların evlenmeleri hususunda izin alınmasını emretmezdi. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Bekar bir kızın evlendirileceği haberine karşılık sükût etmesi izin verdiği delâlet eder"** buyurmuştur. İşte bu hadîsten de anlaşılıyor ki bâliğa olan bekar kızları kendilerinden izin almadan evlendirmek câiz değildir.

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Arabların Bekr kabilesinden bir baba ile kızı Resûlullah'a (s.a.v.) geldiler. Baba kızını kendisinden izin almadan evlendirmiş ve kızı ile arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Resûlullah kıza, **"Babanın yaptığına izin ver"** dedi" Bu hadîs de bâliğa olan bekar kızdan evliliği hususunda izin almanın farz olduğuna delâlet etmektedir.¹⁴

¹³ Kurtubî, age, c. 12, s. 239

¹⁴ Cessâs, age, c. 3, s. 394.

Dördüncü hüküm: Kadının kendi başına nikah akdi yapması câiz midir?

Şafîî ve Hanbelî fakîhlerine göre, kadın kendi başına nikah akdi yapamaz. Yaptığı takdirde yapılan nikah geçerli değildir. Zira Allahu Teâlâ, **“İçinizden bekarları... evlendirin”** ve **“Müşrik erkeklere de onlar imân edinceye kadar (mü'min kadınları) nikahlamayın”** (Bakara: 221) buyurmuştur. Bu iki âyette de Allahu Teâlâ, kadınlara değil erkeklere hitâb etmiştir. Bu hitâb, evlilik hususunda salâhiyetin erkeklere verildiğini göstermektedir.

Eğer kadınların kendi başlarına evlenmeleri câiz olsaydı, velilerin velâyet hakları düşmüş olurdu. Evlilik çok çeşitli maksatlar için yapılır. Kadın ise çoğu zaman kadınlık duygularının tesiri altında kalmaktadır. Bu yüzden ona evlenmek muhtâriyeti verilemez. Evlilik maksatlarının daha kâmil biçimde tahakkuk etmesi için evlilik işi kadınların velilerine verilmiştir.

Şafîî ve Hanbelîlerin görüşleri ilim ehlinin ekserîsi tarafından da tercih edilmiştir. Sahih olan görüş de budur. Şurası var ki âyetteki hitâb yalnız velilere değil, bütün ümmetedir. Yani Allahu Teâlâ bütün mü'minlere evlenmek isteyenlere yardımcı olmalarını emretmiştir. Müslümanlara düşen görev, evlilik hususunda birbirlerine yardım ederek İslâm toplumunda bekar erkek ve kadın bırakmamaya çalışmaktır.

Evlilik akdinin hükmü bu âyetten değil, Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden alınmıştır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Nikah ancak veli ile yapılır”**¹⁵ buyurmuştur. Bir başka hadîste de **“Hangi kadın velisinden izin almadan nikahlarsa onun nikahı bâtıldır”**¹⁶ buyurmuştur.

Alûsî, şöyle demektedir: “Benim görüşüme göre, âyetteki “evlendirin” emrinin mânâsı, evliliği kolaylaştırmak ve yardımcı olmaktır. Nikahta salâhiyetin velilere verilmesinin sahih oluşu bu âyetten değil, diğer deliller ile anlaşılır.”¹⁷

Beşinci hüküm: Hür bir erkeğin bir câriye ile nikah akdi yapması câiz midir?

Bazı Hanefî âlimleri, **“İçinizden bekarları... evlendirin”** âyetinin zâhîrî anlamına dayanarak, hür bir erkeğin bir câriye ile nikah akdi yapma-

¹⁵ İmâm Hanbel, Tirmizî, Ebû Dâvûd.

¹⁶ Tirmizî, İbn-i Mace.

¹⁷ Alûsî, age, c. 18, s. 148.

sını kayıtsız şartsız câiz görmüşlerdir. İsterse bu erkek, hür bir kadın alabilecek kadar zengin olsun.

Şafiîler'e göre ise âyetteki **"evlendirin"** umûmî ifadesi hür bir erkeğin bir câriye ile nikâh akdi yapmasına delâlet etmez. Ancak hür bir kadınla evlenme gücüne sahip değilse o zaman bir câriye ile evlenebilir. Zira Allahu Teâlâ, **"Sizden kim hür ve Müslüman kadınları nikahla alacak bolluğa güç yetiştiremezse o halde sağ ellerinin mâlik olduğu mü'min câriyelerinizden (alsın)"** (Nisâ: 25) buyurmaktadır. Bu âyet husûsî bir hüküm ifade ettiğinden, umûmilik ifade eden âyete takdim edilir. Öyleyse ancak hür ve Müslüman bir kadınla evlenmeye güç yetiremeyen erkekler mü'min bir câriye ile evlenebilirler.

Altıncı hüküm: Efendi, köle ve câriyesini evlenmeye zorlayabilir mi?

Âlimler, **"... Kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin"** âyetine dayanarak efendinin köle ve câriyesini kendilerinden izin almadan evlendirme salâhiyetine sahip olduğuna hükmetmişlerdir. Zira bu âyet, efendiye köle ve câriyesini evlendirme yetkisi vermekte, onlardan izin alma şartını da koymamaktadır.

Âlimler yine bu âyete dayanarak köle ve câriyelerin efendilerinden izinsiz olarak evlenemeyeceklerine hükmetmişlerdir. Eğer efendilerinden izin almadan evlenirlerse efendilerinin üzerlerindeki sahiplik hukukunu tanımamış olurlar. Üstelik böyle bir durumda kölenin evleneceği kadının geçimini kimin temin edeceği de bilinemez. Bu görüşü, **"Hangi köle efendisinden izin almadan evlenirse zânidir"**¹⁸ hadîsi de teyid etmektedir.

Kurtubî şöyle der: "Âlimlerin ekserîsine göre efendi, köle ve câriyesini zorla evlendirebilir. İmâm Mâlik (rh.a.) ve Ebû Hanîfe'nin (rh.a.) görüşü de budur. İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre ise efendi kölesini zorla evlendiremez. Şafiîler'e göre köle de hür insanlar gibi mükelleftir. Bu sebeble evlilik hususunda zorlanamaz. Kölenin mükellef oluşu, onun kâmil bir insan olduğuna delâlet eder. Mâlikî âlimleri, kölenin mâlikiyeti efendinin sahipliği yanında yok hükmündedir, görüşündedirler. Kölenin efendisinden izin almadan evlenemeyeceği hususunda icmâ' edilmiştir."¹⁹

¹⁸ Şeyh Sais, Tefsîr.

¹⁹ Kurtubî, age, c. 12, s. 242.

Yedinci hüküm: Karı-koca fakirlik sebebiyle birbirinden ayrılabilirler mi?

Âlimler, **“Eğer fakir iseler Allah onları fazlıyla zengin yapar”** âyeti-ne dayanarak, fakirlik sebebiyle nikah akdinin feshedilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Zira Allahu Teâlâ fakirliği nikaha mâni olacak hallerden saymamıştır. Bilakis fakirleri evlenmeye teşvik etmiş, onların zenginleştireceğini vaad etmiştir. Mademki fakirlik nikaha mâni bir sebep sayılmıyor, evliliğin bozulmasına da sebep olamaz.

Nekkaş şöyle der: “Bu âyet, “Koça fakir düştüğü takdirde kadı ondan hanımını ayırır” diyenlerin iddialarını reddeder. Hatta onların aleyhine bir delil teşkil eder. Zira Allahu Teâlâ, **“Allah onları fazlıyla zengin yapar”** buyurmuş, “Allah (c.c.) onları birbirinden ayırır” dememiştir.”

Kurtubî de şöyle der: “Fakirliğin ayrılma sebebi olduğu yolundaki görüş zayıftır. Bu âyet, nafakasından âciz olacak kadar fakir olanlar hakkında bir hüküm getirmemektedir. Ancak evlenen fakirlerin Allah (c.c.) tarafından zengin edileceklerine dâir bir vaad ifade etmektedir. Fakat zengin bir kimse evlendikten sonra karısının nafakasını veremeyecek kadar fakir düşerse o zaman onların ayrılmaları cihetine gidilir. Zira Allahu Teâlâ, **“Eğer (karı koca) birbirinden ayrılacak olurlarsa Allah herbirini fazl ve keremiyle ihtiyaçtan vareste kılar”** (Nisâ: 130) buyurmuştur.

Mevzûmuz olan âyet fakirlerin evlendirilmelerine delil teşkil eder. Fakirin fakirliği sebebiyle evlenmek istememesi de doğru değildir. Zira onun rızkı Allah’a (c.c.) aittir. Resûlullah (s.a.v.), kendisine hibe edilen bir kadını, bir peştemalden başka hiçbir şeyi olmayan birisiyle evlendirdi ve kadın nikahtan sonra nikahın feshi yoluna gitmedi. Zira evlendiği kimse baştan fakirdi. Şâyet baştan zengin olsa ve sonradan fakir düşseydi ayrılma isteğinden bulunabilirdi.”²⁰

“İçinizden bekarları ve kölelerinizden câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları fazlıyla zengin yapar” âyeti, kız babalarına, kızlarına tâlib olan temiz, ahlâklı, mazbut gençleri fakirliklerinden dolayı geri çevirmemelerini tavsiye etmektedir. Çünkü mal gelip geçicidir. Allah (c.c.) da fazlıyla herkesi zengin yapmaya muktedirdir.

Bu âyetten anlaşılıyor ki yetişkin bir genç evlenmek için zengin olma-

²⁰ Kurtubî, age, c. 12, s. 242.

yı beklememelidir. Allah'a (c.c.) tevekkül ederek -kazancı az bile olsa- hemen evlenmelidir. Çoğu zaman evlilik insanların hayatını düzene sokar, daha çok çalışmalarına ve kazanmalarına vesile olur. Zâten Allahu Teâlâ da haramdan korunmak için evlenenlere yardım edeceğini vaad etmektedir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) da **"Üç sınıf insana Allah'ın (c.c.) yardımı haktır: Kendini haramdan korumak için evlenene, ödemek niyetiyle efendisiyle mükâtebe yapan köleye ve yalnız Allah için savaşanlara"**²¹ buyurmuştur.

Âyette fakirliğin nikahı bozup bozmama yolunda bir sebep olduğuna delâlet edecek hiçbir şey yoktur.

Sekizinci hüküm: Mut'a nikahının hükmü nedir?

Bazı âlimler, **"Nikaha** (evlenmeye imkan) **bulamayanlar Allah kendilerini fazlından zengin kılincaya kadar** (zinaya karşı) **iffetlerini korusun"** âyetine dayanarak mut'a nikahının bâtil olduğuna hükmetmişlerdir. Şâyet mut'a nikahı sahih olsaydı, nikah imkanından mahrum olan bir genç için Allahu Teâlâ **"isdi'faf"** (korunma)yı, onu fazlından zengin edinceye kadar beklemeyi emretmezdi. **"Korunma"** emri, nikah imkanı bulamayan herkes için geçerlidir.

Mut'a sahih olsaydı, Allah onu sarîh bir biçimde emir buyururdu.

Dokuzuncu hüküm: Efendinin kölesi ile mükâtebe yapması farz mıdır?

"Mükâtebe", şer'î istilâhta kişinin kölesi ile hürriyetine karşılık taksitle ödeyeceği bir para üzerinde yazılı anlaşma imzalamasıdır. Mükâtebe iki şekilde yapılır:

1. Köle mükâtebe ister, efendisi de kabul eder. **"Mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız kitâbete kesin"** âyeti buna işaret etmektedir.

2. Köle mükâtebe ister, fakat efendisi kabul etmez. Bu durumda mükâtebe yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilâf vardır. Zâhirîler'e göre köle mükâtebe istediği takdirde efendinin mükâtebe yapması farzdır.

Fukahânın cumhûruna göre ise köle mükâtebe istediği takdirde efendinin mükâtebe yapması farz değil, sünnettir.

²¹ Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce.

Zâhirîlerin delilleri

Zâhirîler, kitâbetin farz olduğuna dâir Kur'ân ve hadîsten şu delilleri getirirler:

Kur'ân'dan delilleri: “Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve câriyelerden) **mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız, kitâbete kesin**” âyetidir. Zâhirîler'e göre bu âyetin nüzûl sebebi de bu farziyete delâlet eder. Çünkü bu âyet, Hüveyd bin Abdülizzî'nin kitâbet isteyen Sebih ismindeki kölesi hakkında nâzil olmuştur.

Sünnetten delilleri: Enes bin Mâlik'ten rivâyet edilmiştir: “Şirin isimli kölem benden mükâtebe istedi. Kabul etmedim. Giderek Hz. Ömer'e şikâyet etti. Hz. Ömer bana gelip kırbaçla tehdid ederek **“Ellerinizi mâlik olduğu...”** âyetini okudu. Bunun üzerine kölemler kitâbet yaptım.”

Dâvûd-i Zâhirî, “Eğer kitâbet farz olmasaydı, Hz. Ömer, Enes bin Mâlik ^(rh.a.) üzerinde kırbaçla durmazdı” der. Dâvûd-i Zâhirî'nin bu görüşü, tâbiînin bazılarından -Atâ ^(rh.a.), İkrime ^(rh.a.), Mesrûk ^(rh.a.), Dahhâk ^(rh.a.)- da nakledilmiştir.

Cumhûrun delilleri

Fukahânın cumhûru (Hanefî, Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî), kitâbetin Sünnet olduğuna dâir şu delilleri getirirler:

1. Allahu Teâlâ, **“... Mükâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız, kitâbete kesin”** âyetinde kitâbeti efendinin kölesinde bir hayır görmesi şartına bağlamıştır. Buna göre eğer köle kitâbet ister ve efendisi onda bir hayır görmezse muteber olan kölenin isteği değil, efendisinin kararıdır. Âyetin mükâtebeyi şarta bağlaması, kitâbetin farz değil sünnet olduğuna delâlet eder.

2. Resûlullah ^(s.a.v.), **“Bir Müslümanın malı ancak kendi rızası ile verdiği takdirde helal olur”** buyurmuştur. Köle de bir mal olduğundan mükâtebe ancak efendisinin rızası ile olur.

3. Kölenin efendisinden satışını istemesi halinde efendinin bu isteği kabul etmesinin vâcib olmadığı hakkında icmâ' vardır. Efendi bu hususta icbâr da edilemez. Mükâtebe de bir nevi satıştır. Dolayısıyla kölenin isteğini efendisinin yerine getirmesi farz değildir.

Cessâs bu hususta şöyle der: “Eğer kölenin mükâtebe isteğini efendinin yerine getirmesi farz olmasaydı, Hz. Ömer, Enes bin Mâlik’i (r.a.) kırbacla tehdid ederek kölesiyle mükâtebe yaptırmazdı denilebilir. Buna şöyle cevap veririz: Hz. Ömer halkına karşı şefkatli bir baba gibi idi. Onlara dinde en efdal olanı, farz olmasa da maslahat bakımından emreder, yaptırırdı. Burada sahih olan cumhûrun görüşüdür. Zira âyetteki emir, farz etmek için değil, müstehâb olduğunu göstermek içindir.”²²

Onuncu hüküm: “Onlara Allah’ın size verdiği maldan verin” âyetinin muhatabı kimlerdir ve verilecek malın ölçüsü nedir?

Müfessirler, âyetin muhatabının kimler olduğu hususunda iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Görüş: Âyetin muhatabı zekât vermeleri farz olan zenginlerdir. Zenginler, bu âyet ile zekâtlarından bir miktarını da mükâtebe yapan kölelere vermekle emr olunmaktadırlar.

Atâ, bu âyetin tefsîrinde İbn-i Abbâs’tan (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: “Bu âyetin vermeyi emrettiği mal, zekâtın taksimine dâir âyetinde sayılan sınıflar içindeki mükâtebe yapan kölelere verilmesi icab eden maldır. Zira onlar aldıkları bu malla kendilerini hürriyete kavuşturmaktadırlar.”

2. Görüş: Âyetin muhatabı kölelerin efendileridir. Bu âyet efendilere, mükâtebe yaptıkları kölelerine, mükâtebe karşılığı alacakları malın bir kısmını vermelerini emretmektedir.

Bu ikinci görüşün daha sahih olduğunu zannederim. Zira âyetin akışı buna delâlet etmektedir. Çünkü âyet efendilere köleleri ile mükâtebe yapmayı müstehâb kılmaktadır. Aynı şekilde, efendilere, mükâtebe yaptıkları maldan bir miktarını kölelikten kurtulmalarına yardım olarak kölelerine bağışlamalarını emreder.²³

Kurtubî, “Âyetin muhatabları efendilerdir. Âyet onlara kölelerine, kitâbet malından bir miktarını veya kendi mallarından vermeyi emretmektedir”²⁴ der.

²² Cessâs, age, c. 3, s. 396.

²³ İbn-i Cevzî, age, c. 8, s. 37.

²⁴ Kurtubî, age, c. 12, s. 252.

Fakîhler, verilecek malın farz olup olmadığı ve miktarı hususunda ihtilâf ederek yine iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Şafîî ve Hanbelîler'e göre, bu malı kölelerine vermeleri farzdır.

İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre verilmesi farz olan bu malın miktarı, mükâtebe akdinde belirtilen malın dörtte biri kadar olmalıdır.

Şafîî'lere göre, verilmesi farz olan bu malın miktarının bir sınırı yoktur.

2. Mâlikî ve Hanefîler'e göre ise verilecek mal farz değildir. Âyet de bu malın verilmesini farz olarak emretmemektedir.

Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri

Şafîî ve Hanbelîler'e göre, **“Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin”** âyetinin zâhiri, mal vermenin farz olduğuna delâlet eder. Çünkü bu hüküm emri ifade eden bir cümle ile vârid olmuştur.

Hz. Ömer'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Hz. Ömer, Ebû Ummiye isminde bir kölesi ile mükâtebe yapmıştı. Bir taksidini vermeye gelen köleye Hz. Ömer, “Bu parayı benden mükâtebene yardım olarak geri al” dedi. Ebû Ümmiye de “Bu parayı bana taksitlerin sonunda verseydin daha iyi olurdu” dedi. Hz. Ömer, “O vakte ulaşamayacağımdan korkuyorum” diyerek, **“Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin”** âyetini okudu.”

Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri

Hanefî ve Mâlikîler bu âyetin farz kılıcı olmadığı görüşündedirler. Bunlara göre, âyette emir ifade eden iki cümle vardır. Birisi, **“kitâbet kesin”** emri, diğeri de **“onlara verin”** emridir. Bu emirlerin her ikisi de ya farzı gerektirir veya gerektirmez. Eğer farzı gerektirseydi, mükâtebe isteyen kölenin isteğini efendinin yerine getirmesi farz olurdu. Halbuki bu farz değildir. Öyleyse ikinci emrin de farz olmadığı muhakkaktır.

İbn-ül-Arabî şöyle der: “Malın verilmesini farz kabul eden Şafîîler, kitâbeti de farz kabul etseydiler tercihleri doğru olabilirdi. Fakat İmâm Şafîî (rh.a.), kitâbetin farz olmadığını savunurken mal vermenin farz olduğu görüşündedir. Âyette asıl olan mükâtebeyi farz kabul etmeyerek tali olan mal vermeyi farz kabul etmektedir. Bu da benzeri olmayan bir görüş ve delilsiz bir iddiadır.”²⁵

²⁵ İbn-ül-Arabî, age, c. 3, s. 1372.

Resûlullah (s.a.v.), **“Yüz vakiyye üzerine mükâtebe yapan bir köle, doksanını ödese de onunu ödemese yine köledir”** buyurmuştur. Eğer kölenin kitâbet akdinden bir şey düşmek veya kendi malından vermek farz olsaydı, mükâtebe anlaşmasında tayin olunan malın çoğunu ödediği takdirde geriye kalanın düşmesi ve hürriyetine kavuşması lazım gelirdi.

Hiz. Aîşe'den rivâyet edilmiştir: Berire isimli bir câriye Hiz. Aîşe'ye gelerek efendisiyle yaptığı mükâtebenin ücreti hususunda yardımını istedi. Hiz. Aîşe ona, “Eğer efendin kabul ederse senin âzâd edicin olayım. Anlaştığınız ücretin tamamını ben veririm” dedi. Berire, Hiz. Aîşe'nin söylediklerini efendisine haber verdi. Efendi razı olmadı. Hiz. Aîşe durumu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattı. Resûlullah (s.a.v.), **“Onu satın alarak âzâd et. Çünkü velâyet hakkı âzâd edene aittir”** buyurdu.

Hanefî ve Mâlikîler bu hadîsle de istidlal ederek, “Resûlullah (s.a.v.) Hiz. Aîşe'nin teklîfini reddetmediği halde, efendisine Berire'nin mükâtebede anlaştığı meblağından bir kısmının düşürülmesini veya efendisinin kendi malından ona yardım etmesini emretmemiştir. Şâyet mal vermek veya mükâtebe bedelinden bir miktar düşürmek farz olsaydı, Resûlullah'ın (s.a.v.) bunu emretmesi icab ederdi” derler.²⁶

Onbirinci hüküm: Zinaya zorlamak nedir ve zorla yapılan zinâda erkek ve kadından had düşer mi?

“... Câriyelerinizi fuhşa mecbûr etmeyin” âyeti insanlardan zorla işlenen bir günahın cezâsının düşeceğine delâlet eder. Günaha zorlanan insan muâheze edilmez. Günah ise zorlayana aittir.

Zorlamanın vâki olduğu ancak hayatî bir tehlike veya herhangi bir uzvunun telef olması ile tesbit edilir. Yalnız sopa ile tehdid etmek veya değnekle dövmek icbâr sayılmaz.

Zinaya zorlanan bir kimsenin hükmü, küfre zorlanan kimse gibidir. Küfre zorlanan kimse için Allahu Teâlâ, **“Kalbi imân üzere (sâbit ve bununla) mutmain olduğu halde ikraha uğratılanlar (küfre zorlananlar) müstesnâ”** (Nahl: 106) buyurmaktadır.

Bazı müfessirlere göre Allahu Teâlâ'nın **“... Eğer kendileri de iffetli**

²⁶ Cessâs, age, c. 3, s. 399.

olmak isterlerse" kaydını koyması, zorlamanın ancak bu şartla tahakkuk edeceğini bildirmek içindir. Zira câriyenin kendisi zinayı isterse o zaman zorlamaya gerek kalmaz.

Âlimler zinaya zorlanan erkeklerden de kadınlar gibi günahın düşüp düşmeyeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Cumhûra göre zorla yaptırılan zinâda bir günah olmadığı gibi hem erkekten hem de kadından had düşer. Bu hususta erkek de kadın gibidir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Benim ümmetimden hatâen yapılan, unutulmuş ve zorlanarak yapılan işlerin günahları kaldırılmıştır"**²⁷ buyurmuştur.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre ise erkeğin zinaya zorlanması ondan zina haddini düşürmez. Ancak Sultan tarafından zorlanması müstesnâdır. Bu hususta erkek için zorlanma olamaz. Zira zorlama ölüm veya bir azanın telef edilmesi şeklinde olur. Böyle bir halde ise erkeğin zina yapma gücü kalmaz. Zorlama ile zina yapabiliyorsa zorlanmadığı anlaşılır. Çünkü gerçekten zorlansa ve korksa idi temas gücünü yitirirdi. Öyleyse zorla yaptırılan zinâda erkekten had düşmez.

Câhiliye devrinde zina

Câhiliye devrinde zina çok yaygındı ve iki şekilde yapılırdı: Birisi, bir kadınla birden fazla erkek nikah yapardı. Diğeri bazı hür kadınlar tarafından para karşılığı yapılırdı.

Kimsesi olmayan bazı kadınlar fuhşu kendileri için bir geçim yolu yaparlardı. Nikahlandıkları çok sayıda erkekle ilişkide bulunur, onlar da kadının geçimini üstlenirlerdi. Böyle bir kadın gebe kalıp doğum yaptığı zaman, kendisiyle fuhş yapan erkekleri çağırır ve çocuğun onlardan birinden olduğunu söylerdi. Çocuk, kadının seçtiği erkeğin çocuğu sayılırdı.

Umûmî zina ise genellikle câriyeler, bazen de hür kadınlar tarafından yapılırdı. Bu da iki yolla olurdu. Birincisi, efendiler câriyelerinden her ay için belirli bir para talep ederlerdi. Câriye de bu parayı zina yoluyla kazanarak efendisine verirdi. Câriyelerin temiz bir işte çalışma imkanları yoktu. Bu sebeble onlar fuhşu kendilerine bir iş edinirlerdi.

²⁷ Kütüb-i Sitte.

İkincisi ise Arablardan bazıları genç kız ve câriyeleri bir evde oturarak zina yaptırırlardı. O evde fuhuş yapıldığının herkes tarafından bilinmesi için de kapılarının üzerine bayrak asarlardı. Bu evlere "mevâhir" adı verildi. Şâyet bu evlerdeki kadınlardan birisi bu rezâleti işlemeye yanaşmazsa efendisi onu zorlayarak yaptırdı. Münafıkların reisi Abdullah bin Übey bin Selûl de bunlardan birisi idi.

Günümüzde de aynı câhiliye devrindeki gibi âşikâr, hatta kanun himâyesinde fuhuş evleri ve kadınları bulunmaktadır. Hatta denilebilir ki şimdiki fuhuş câhiliye devrindekenden daha kötü ve çirkindir. Çünkü o dönemde fuhuş genellikle câriyeler tarafından yapılırdı. Bugün ise hür kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bunun ticâretini yapan sayılamayacak kadar da çok kimse vardır. Öyle zannediyorum ki bugün çeşitli hastalıkların böylesine yayılmasının sebebi de budur. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Bir toplumda açıkça fuhuş yapılmaya başlandığı zaman geçmişte olmayan birçok hastalık ortaya çıkar"** buyurmuştur. Bu hadîs, Peygamber Efendimizin mucizelerinden birisidir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ, evlenmeyi çok büyük fayda ve yüksek hikmetlere binâen meşrû' kılmış ve evlilik sebeplerinin kolaylaştırılmasını emretmiştir. Zira yeryüzünün me'mûriyeti ve temiz bir neslin ortaya çıkması ancak evlilik hayatıyla mümkündür.

Allahu Teâlâ insanların beşerî arzularını hayvanlar gibi istediği zaman ve yerde başıboş biçimde tatmin etmesine müsaade etmemiştir. Bu sebeple kadın-erkek münâsebetlerini bir düzene bağlamıştır. Kadın ve erkeğin insanlık şerefini korumak üzere bir evlilik nizâmı vaz'etmiştir. Öyle bir nizâm ki kadın ve erkeğin tam bir anlaşma, birbirlerinden razı olma, bağlılık ve birbirlerini haramdan koruma düşüncesiyle birleşmelerini sağlar.

Cinsî arzu, beşerî arzuların en güçlüsüdür. Bu bakımdan onun başıboş bir şekilde tatmin edilmesi yasaklanmıştır. İnsanları tatmin edecek en iyi yolun evlilik olduğu bildirilmiştir. Bunun için harama bakmak bile yasaklanarak cinsi duyguların helal bir yolla tatmin edilmesi emredilmiştir.

"Size nefislerinizden, kendilerine ısınmanız için zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi ve esirgeme yapması da O'nun âyetlerinden-

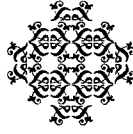
dir. Şüphe yok ki bunda fikrini iyi imal edecek bir kavim için elbette ibretler vardır” (Rum: 21) âyet-i kerîmesi söylediklerimizin büyük bir kısmına işaret etmektedir.

İslâm'ın çok önem verdiği çocukların necîb olmasının, neslin artmasının, hayatın devamının en iyi ve güzel yolu evliliğidir. Resûlullah (s.a.v.) da çeşitli yol ve sûretlerde evliliği teşvik etmiş, **“Dünya bir metâdır ve onun hayırlısı da sâliha bir kadındır”** hadîsinde görüldüğü üzere kadının dünyanın en hayırlı metâi olduğunu beyân etmiştir.

Resûlullah (s.a.v.) diğer bir hadîs-i şeriflerinde de sâliha bir kadının insanın en önemli hazinesi olduğunu şöyle bildirmiştir: **“Size insan için en hayırlı olan hazineyi bildireyim mi? Sâliha bir kadındır. İnsan sâliha bir kadına baktıkça mesrur olur. O, birşey buyurdumu hemen yerine getirir. Kendisinden uzaklara gidildiğinde hem kendisini hem de kocasının malını korur.”**

Allahu Teâlâ, evlenmeye mâni olacak hallerin kaldırılmasını emretmiştir. Bu mânilerin birisi de malıdır. Zira bir ailenin kurulması için malî imkânâ ihtiyaç vardır. Şurası muhakkaktır ki Allahu Teâlâ fakirliğin evlenmeye mâni kabul edilmesinin câiz olmadığını bildirmiştir. Çünkü rızık Allah'a (c.c.) aittir. Allahu Teâlâ, iffetlerini korumak için evlenmeyi seçen fakirleri zengin yapmayı tekeffül etmiştir. Öyleyse ümmetin üzerine düşen görev, evlenenlere yardım etmek, sebeblerini hazırlamak ve mümkün olan her şeyi sarf etmektir.

İlahî emir, Allah'ın (c.c.) fazlından zengin oluncaya kadar haramdan sakınmamızı da kesin bir ifade ile beyân etmektedir. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Nikaha (evlenmeye imkan) bulamayanlar, Allah kendilerini fazlından zengin kıluncaya kadar, iffetlerini korusun”** buyurmaktadır.

48. DERS

HALVET VAKİTLERİNDE ODALARA GİRMEK İÇİN İZİN İSTEMENİN ÂDÂBİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا
الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ
مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا
عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ
نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ
يَسْتَغْفِنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

58. Ey imân edenler! Sağ elinizin mâlik olduğu (köle ve câriyeler), bir de sizden olup da henüz bülüğ çağına girmemiş (küçük)ler (şu) üç vakitte, sabah namazından önce, öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. (Bu) üç (vakit) sizin için avret (ve halvethalvet) vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize ne

onların üzerine bir vebâl yoktur. Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

59. Sizden olan (hür) çocuklar bülüğ çağına ulaştığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler. Allah size âyetlerini böylece beyân eder. Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

60. Kadınlardan hayızdan, evlâdtan kesilmiş, artık nikaha ümidleri kalmamış (olan ihtiyarlara gelince; gizli) ziynet (mahalleri)ni erkeklere göstermemeleri şartıyla (dış) rubalarını bırakmalarında onlar için bir günah yoktur. (Bununla beraber bundan da) sakınmaları (ve örtünmeleri) kendileri için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

(Nur sûresi 58-60. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

لِيَسْتَأْذِنَكُمْ: İzin isteme. Buradaki izinden maksat, "Yanınıza girebilir miyim?" demektir.

الْحُلْمُ: Hülüm, lügatte rüya görmektir. Burada ise rüyada kadınla temasta bulunmak demektir.

عَوْرَاتٍ: Avret'in çoğuludur. Avret, örtülmesi gereken yerdir.

الْعِشَاءِ: İşâ, yatsı namazı vaktidir.

طَوَافُونَ: Tavaf kelimesinin çoğuludur. Tavaf, bir iş için dolaşmak demektir. Buradaki anlamı hizmetçilerin etrâfta hizmet için dönmeleridir.

وَالْقَوَاعِدُ: Kavâid, kâid kelimesinin çoğuludur. Kâid, çocuk yapmaktan, âdetten kesilen ve evlenme umudu kalmayan kadınlara denir.

غَيْرِ مُتَبَرِّجَاتٍ: Müteberricât, teberrüc'ün çoğuludur. Teberrüc, gizli şeyleri açmak demektir. Burada ise kadının ziynetini ve güzelliğini erkeklerle göstermek için açması demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Ey Allah'a (c.c.) ve Resûl'üne (s.a.v.) dosdoğru inanan ve şeriatı bir nizâm, bir yol bilenler! Mülkiyetinizde bulunan köle ve câriyeleriniz ile henüz buluş çağına ermeyen erkek çocuklarınız, şafak zamanı, öğlenin sıcak zamanı ve yatsıdan sonra yanınıza girmek için sizden izin istesinler. İzinsiz olarak girmesinler. Zira bu vakitler uyku ve istirahat vakti olduğundan, izinsiz girdikleri takdirde örtünecek zaman bulamazsınız. Kölelerinize, câriye ve çocuklarınıza bu vakitlerde odalarınıza izinsiz girmelerinin haram olduğunu öğretin. Bu vakitlerin dışında yanınıza izinsiz girmelerinde ne sizin için ne de onlar için bir günah yoktur. Çünkü onlar yanınıza yalnız hizmet için girerler.

Allahu Teâlâ sizi hiçbir zorlukla mükellef kılmamıştır. Onun bütün emir ve yasakları ancak sizin maslahatınız için vaz'edilmiştir. Küçük çocuklarınız bâliğ oldukları, büyük erkekler sınıfına girdikleri zaman onlara yüksek edebleri öğretin. Kendilerinden öncekiler gibi onlar da yanınıza girmek istedikleri zaman sizden izin istesinler. İşte bunlar mü'minlerin yapışırçasına tutmaları gereken İslâmî emir ve edeblerdir.

Evlenmekten ümid kesmiş, yaşlılıklarından dolayı erkeklerin kendilerine kötü bir gözle bakmayacağı kadınların dış elbiselerini çıkarmalarında bir vebâl yoktur. Onların çarşaf ve aba gibi örtünme elbiselerini giymemelerinde bir beis yoktur. Yalnız onlar gençler gibi örtünürlerse kendileri için daha hayırlıdır.

Allahu Teâlâ insanların içinde gizli olanları da bilir. Önceden yaptıklarınızı da. Yaptıklarınızın mükâfâtını muhakkak göreceksiniz. Allah'ın (c.c.) azabından sakınınız.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Şöyle rivâyet edilir: "Esmâ binti Ebî Mersed'in kölesi, girilmesini istemediği bir zaman odasına girmiş. Bunun üzerine Esmâ Resûlullah'a (s.a.v.) giderek "İstemediğimiz vakitlerde hizmetçilerimiz odalarımıza giriyorlar" dedi. Bunun üzerine, "Ey imân edenler! Sağ elinizin mâlik olduğu..." âyeti nâzil oldu."¹

¹ Alûsî, age, c. 18, s. 209.

2. Mukâtil bin Hayyân, "Ensârîlerden" bir kişi zevcesi Esmâ binti Ebî Mîrsed ile bir yemek yaparak Resûlullah'ı (s.a.v.) davet etmişlerdi. O zaman Esmâ, Resûlullah'a (s.a.v.), "Şu ne çirkin şeydir ki karı-koca bir yatakta iken köle veya hizmetçiler odalarına giriyor" dedi. Bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu"² der.

3. Resûlullah (s.a.v.) Ensârîlerden Müdlec isminde birini öğle zamanı Hz. Ömer'i çağdırmaya gönderdi. Hz. Ömer uyuyordu. Müdlec kapıyı çalıp seslenerek içeriye girdi. Uyanan Hz. Ömer yatakta oturunca avret yerlerinin bir kısmı göründü. Hz. Ömer, "İstiyorum ki Allah (c.c.) oğullarımızın, hizmetçi ve kölelerimizin bu saatlerde yatak odalarımıza girmelerini yasaklasın. İçeri girerken de ancak izin alarak girsinler" dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varınca bu âyetlerin nâzil olduğunu öğrendi. Allah'a (c.c.) şükür secdesine kapandı."³

4. İbn-i Ebî Hatem, Süddî'den şöyle rivâyet eder: "Resûlullah'ın (s.a.v.) sahâbilerinden bir kısmı bu saatlerde zevceleri ile bir arada bulunurlardı. Bunun için Allahu Teâlâ köle ve hizmetçilere bu saatlerde yatak odalarına ancak izin aldıktan sonra girmelerini emretti. Bu emir, "Ey imân edenler! Sağ elinizin mâlik olduğu..." âyetiyle geldi."⁴

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ, "... öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman" âyetiyle bu öğle öncesi uyku vaktinde elbiselerin çıkarılmasına sarâhaten cevâz vermiştir. Bu vaktin çok az olduğuna da "hin" kelimesi ile işaret etmiştir. Şafak vakti ile yatsı namazı sonrası için "elbisenizi çıkaracağınız zaman" ifadesi kullanılmamıştır. Bu saatler herkes yatacağı için zâten elbiselerin çıkarılacağı bellidir. Öyle vaktinde hizmetçi ve câriyelerin odalara girişi izne bağlanınca elbetteki şafak ve yatsı sonrası vakitlerdeki girişler de izne tâbi olacaktır. Zira bu vakitler soyunma, istirahat ve uyku vakitleridir.

İkinci incelik: "(Bu) üç (vakit) sizin için avret vakitleridir" denilmesinden maksat, bu vakitlerde insanların umûmiyetle elbiselerini çıkarmala-

² Sıddîk Han, age, c. 6, s. 398.

³ Alûsî, age, c. 18, s. 209.

⁴ Suyûtî, age, c. 5, s. 55.

rıdır. Halbuki âyetteki ifadeye göre avret olan bizzat vakitlerdir. Öyleyse örtülmeleri gereken de bu vakitlerdir. Bu cümle izin almanın faziletini beyân için gelmiştir. Allahu Teâlâ meâlen sanki şöyle buyurmaktadır: Bu vakitler avret yerlerinin açıldığı vakitlerdir. Bu vakitlerde yatak odalarına izin almadan girmeyin.

Üçüncü incelik: Âyette yaşlı kadınların örtünmeleri hususunda, **“Sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır”** buyurulmuştur. Bu ifade genç kadınların örtünmeye nasıl önem vermeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Yaşlı kadınlar için örtünmenin daha hayırlı olduğunun ifade edilmesi, yaşlı kadınlardan da şehvetli olanların bulunduğunu göstermektedir. Bunun için onların da örtünmeleri daha doğrudur.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetin muhatabı kimlerdir?

“Ey imân edenler! Sağ elinizin mâlik olduğu...” âyetinin zâhiri, hitâbın erkeklere olduğuna delâlet eder.

Müfessirler, bu âyetin Esmâ binti Ebî Mirsed hakkında nâzil olduğunu söylerler. Buna göre âyetin muhatabı hem erkekler hem de kadınlar olmaktadır. Çünkü âyetin nüzûl sebebi, kat’î olarak âyetin hükmüne girmektedir. Âyetin zâhiri her ne kadar erkeklere hitâb ediyorsa da nüzûl sebebi kadın olduğundan kadınlar da bu hükme girmektedirler.

Fahreddin Râzî şöyle der: “Bana göre evlâ olan, izin alma hükmünün açık bir kıyasla kadınlara da sâbit olduğudur. Çünkü erkeklerin avret mahallerini korumaları farz olunca, bütün vücûdu avret olan kadınların da korunması farz olur.”⁵

Ebussuûd da “Buradaki hitâb özellikle erkekleredir. Kadınlar ise bu hükme nassın delâleti ile girerler” demektedir.⁶

Bazı müfessirler diğer bir görüşü tercih etmişlerdir. Bu görüş özet olarak şöyledir: Âyetteki **“Ey imân edenler!”** hitâbı ister erkek, ister kadın olsun, imânlı olan herkesedir. Buna göre âyetteki hükme bütün kadın ve

⁵ Fahreddin Râzî, age, c. 24, s. 28.

⁶ Ebussuûd, age, c. 4, s. 72.

erkekler girmektedir. Buna göre âyetin mânâsı da "Ey imân ile vasıflananlar! Allah (c.c.) ve Resûl'ünü (s.a.v.) tasdik edenler, köle ve câriyeleriniz yatak odalarınıza girmek istedikleri zaman sizden izin alsınlar" olur. Bu görüş şer'î hükme daha uygundur.

İkinci hüküm: Âyetteki, "sağ ellerinizin mâlik olduğu" ifadesinden maksat nedir?

Âyetteki bu ifadeden maksat köle ve câriyelerdir. Halbuki âyetin zâhirine bakılırsa hükmün yalnız erkeklere mahsus olduğu görülür. İbn-i Ömer ve Mücâhid de âyetin zâhirine göre hükmetmişlerdir

Cumhûra göre izin alma hükmü, hem köleleri hem de câriyeleri içine almaktadır. Bunlar ister büyük olsunlar, ister küçük fark etmez. Taberî ve müfessirlerin ekserîsinin tercih ettikleri ve sahih olan görüş de budur.

Halvet vakitlerinde odalara küçük hizmetçi ve çocukların girmeleri nasıl doğru değilse kadın olan hizmetçilerin izinsiz girmeleri de öyle doğru değildir. Zira bu vakitler umûmiyetle insanın soyunduğu vakittir. Birçok insan vardır ki vücûdunu erkeklerin görmesini nasıl istemezse kadınların kendilerini çıplak görmelerini de öyle sevmez.

Taberî şöyle der: "Bana göre nakledilen görüşlerin en doğrusu, hem erkeklerin hem de kadınların halvet vakitlerinde odalara girmek için izin istemelerine hükmeden görüştür. Çünkü Allahu Teâlâ âyette, **"Sağ elinizin mâlik olduğu"** demiştir. Bu âyet köle ve câriyeyi birbirinden ayırmamıştır. Öyleyse halvet vakitlerinde kölelerin odalara girmek için izin istemeleri nasıl farz ise câriyelerin izin istemeleri de öyle farzdır."⁷

Üçüncü hüküm: Çocuklar mükellef olmadıkları halde bu âyete nasıl muhatab olurlar?

Âyetteki hitâbın zâhiri henüz bülüğa ermemiş küçük çocuklara ise de bülüğa ermiş büyük çocukları da içine almaktadır. Çünkü Allahu Teâlâ erkeklere, kölelerine, hizmetçilerine ve çocuklarına, odalarına izin aldıktan sonra girmeleri gerektiğini öğretmelerini emretmektedir. Öyleyse bu âyet zâhirde her ne kadar bülüğa ermemiş küçük çocuklara hitâb ediyorsa da hakikatte bülüğa ermiş mükellef çocukları da hükmü içine almaktadır. Ni-

⁷ Taberî, age, c. 18, s. 161.

tekim Resûlullah (s.a.v.) da **“Çocuklarınız yedi yaşına girince namaz kılmalarını emredin. On yaşına girince namaz kılmadıkları takdirde dövün”** buyurmuştur. Hadîste nasıl yedi yaşındaki çocuğa emrediliyor, on yaşındaki çocuk dövülüyorsa halvet vakitlerinde anne babalarının yanına hem küçük çocuklar hem de bülüğa ermiş çocuklar ancak izin alarak girebilirler.

Dördüncü hüküm: Âyetteki izin alma farz mıdır yoksa müstehâb mı?

Âyetteki, **“Sizden izin istesinler”** emrinin zâhiri, izin istemenin farz olduğuna delâlet eder. Bazı âlimler de âyetin zâhiriyle hükmetmişlerdir.

Cumhûr ise âyetteki izin istemenin farz değil, müstehâb olduğu görüşündedir. Çünkü bu âyet insanlara güzel ahlâkı ve edebi bildirmektedir. Buna göre bâliğ olanlar bir ev ve odaya gireceklerinde her zaman izin isterler. Hizmetçiler, köleler ve çocuklar ise yalnız âyette belirtilen üç halvet vaktinde izin istemek mecbûriyetindedirler.

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Bir âyet vardır ki halkın çoğu gereğini yapmaz. Bu, izin âyetidir. Ben yanımda oturan câriyeme odama izin isteyerek girmesini emrediyorum.”⁸

Cumhûra göre bu âyetin hükmü nesh edilmemiştir. Bazı âlimler ise âyetin hükmünün nesh edildiğini söylerler. Zira sahâbiler ve tâbiîn bu âyetin hilâfına yaşırlardı.

Cumhûr ise sahabe ve tâbiîn devrinde yatak odalarının kilitlenecek bir kapısı, asılacak bir perdesi olmadığını ileri sürüp İkrime'nin (r.a.), “İrak'tan birkaç kişi İbn-i Abbâs'tan (r.a.) izin âyeti ile ilgili görüşünü sordu. İbn-i Abbâs (r.a.), “Allah (c.c.) mü'minleri çok sevdiğinden ve bağışlayıcı olduğundan onların her işte ve yerde örtünmelerini ister. Odaların kapı yerleri perdeli olmadığından hizmetçiler efendilerinin, çocuklar babalarının yatak odalarına habersiz girdiklerinde onları çıplak olarak görürlerdi. İşte Allahu Teâlâ, onlar için daha hayırlı olacağından, halvet vakitlerinde odalara girmek için izin istemelerini emretti. Fakat ben henüz bu âyetin hükmü ile amel edeni görmedim” dedi”⁹ rivâyetine dayanarak âyetin hükmünün nesh edilmediğine hükmeder.

Sahih olan, Kurtubî'nin de dediği gibi, bu âyet nesh edilmemiştir.

⁸ Zemahşerî, age, c. 3, s. 200.

⁹ Ebû Dâvûd, Cessâs, age, c. 3, s. 406. Suyûtî, Tefsîr, c. 5, s. 56.

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) yapılan rivâyet de buna delâlet eder. İbn-i Abbâs'a (r.a.) göre izin isteme hükmü bir sebebe binâen gelmiştir. Bu da girenlerin içerdikleri çıplak olarak görmeleridir. Bu sebep ortadan kalkmadığına göre âyetin hükmü de nesh edilmemiştir.

Beşinci hüküm: Çocuklar kaç yaşında bâliğ olurlar?

“Sizden olan (hür) çocuklar bûluğ çağına ulaştığı...” âyeti, çocukların yalnız ihtilâm olmakla mükellef ve bâliğ olduklarına işaret eder.

İhtilâm veya aybaşı, çocuklarının mükellefiyet yaşı olan bûluğ çağına erdiklerinin en açık alâmetidir. Bu hususta fakîhler arasında hiçbir ihtilâf yoktur. Ancak ihtilâm olmayan çocukların yaş itibariyle kaç yaşında bâliğ ve mükellef olacakları hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır.

İmâm Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre, ihtilâm olmayan çocuğun mükellefiyet yaşı 18'dir. Zira Allahu Teâlâ, **“Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, o en güzel olanından başka bir sûretle yaklaşmayın”** (En'âm: 152) buyurmuştur. Çocuğun rüşde erme yaşı, İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da rivâyet edildiği gibi 18'dir. Kız çocukları erkek çocuklarından daha çabuk geliştikleri için bûluğ yaşları 17 olarak tesbit edilmiştir.

İmâm Şafiî (rh.a.), Hanbel (rh.a.), Ebû Yusuf (rh.a.) ve Muhammed'e (rh.a.) göre, erkek ve kız çocuklar 15 yaşına girdikleri zaman bâliğ ve mükellef sayılırlar. Bunlar İbn-i Ömer'den (r.a.) yapılan şu rivâyete dayanmaktadırlar. “Uhud muharebesinde Resûlullah'a (s.a.v.) 14 yaşında bir çocuk arz olundu. Resûlullah (s.a.v.), çocuğun savaşa katılmasına izin vermedi. Hendek savaşında ise 15 yaşına girmiş bir çocuğun savaşa katılmasına izin verdi.”¹⁰

Bunlar, genellikle erkek ve kız çocuklarında ihtilâm olma yaşının 15'i geçmeyeceği görüşündedirler. O zaman 15 yaşı insanların bûluğ ve mükellefiyet yaşıdır.

Cessâs, **“... Sizden olup da henüz bûluğ çağına girmemiş...”** âyeti, ihtilâm olmayan çocukların bûluğlarının 15 yaş olduğu görüşünde olanların görüşünün bâtıl olduğuna delâlet eder. Zira Allahu Teâlâ bu âyette yaşa göre bâliğ olanlarla henüz ihtilâm olmayanlar arasında bir ayırım yapmamıştır. Resûlullah (s.a.v.) da birçok yönden rivâyet edilen, **“Üç sınıf insandan**

¹⁰ İmâm Ahmed.

kalem kalkmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanana kadar deliden, ihtilâm olana kadar çocuktan” hadîsinde 15 yaşına ulaşanlar ile ihtilâm olmayanları birbirinden ayırmamıştır. İbn-i Ömer’den (r.a.) rivâyet edilen, **“Uhud muharebesinde...”** hadîsinin sıhhati ise şüphelidir. Zira Henedek muharebesi hicretin beşinci yılında olduğu halde Uhud muharebesi hicretin üçüncü yılındadır. Aradaki fark nasıl bir sene olur. Bununla birlikte savaş izni bâliğ olmakla ilgili değildir. Zira bazen bâliğ olan kişilerin zayıflıklarından dolayı savaşa katılmalarına izin verilmezken, bâliğ olmayan gelişkin ve kuvvetli çocukların savaşa katılmalarına izin verilmiştir. Nitekim Rafi’ bin Hedîc’in çocuk yaşta olduğu halde savaşa katılmasına izin verilirken, Sümred bin Cündeb bâliğ olduğu halde savaşa katılmasına izin verilmemiştir. Bu da delâlet ediyor ki Resûlullah (s.a.v.) onların ne yaşlarına ne de ihtilâm olmalarına bakmıştır¹¹ der.

Cessâs, İmâm-ı A’zam’ın (rh.a.) görüşünü destekleyen birçok şey ortaya koymaktadır. Yalnız sahih olan cumhûrun görüşüdür. Çünkü ihtilâmın hükmü âdetle bilinir. İhtilâm olma yaşı da genellikle 15’tir. Zâten Hanefî mezhebinde de muteber olan İmâm Muhammed (rh.a.) ile Ebû Yusuf’un (rh.a.) görüşleridir.

Altıncı hüküm: Koltukaltı ve etek kılının bitmesi bâliğ olmaya delâlet eder mi?

Fukahâdan tercih olunan kavle göre, bülüğ çağı ya ihtilâm ile veya 15 yaşına girme ile tesbit edilir.

Yalnız İmâm Şafiî (rh.a.), koltukaltı ve etek kılının bitmesinin bülüğ delâlet ettiği görüşündedir. İmâm Şafiî, Atiyye-i Kureyzî’den rivâyet edilen, “Resûlullah (s.a.v.) Kureyz kabilesinden koltukaltı ve eteğinde kıl bitenleri öldürmüş, bitmeyenleri öldürtmemiştir. Bana da baktılar, kıl bitmediği için bıraktılar” hadîsine istinâd eder.

Rivâyete göre, kendisine bir çocuğun bâliğ olup olmadığı sorulan Hz. Osman onda kıl bitip bitmediğini sormuştur. Bu da kıl bitmenin bülüğ delâlet ettiğini gösterir. Çünkü Hz. Osman’ın sorusu, sahâbiler arasında ittifak edilen bir mesele olmuştur.

Diğer fakihler ise kıl bitmenin bülüğ delâlet ettiği görüşüne itibar etmemişlerdir.

¹¹ Cessâs, age, c. 3, s. 408.

Cessâs bu hususta şöyle demiştir: “Atiyye-i Kureyzî'nin rivâyet ettiği hadîsle şer'î bir hükmün isbat edilmesi birkaç açıdan câiz değildir. Birincisi, Atiyye-i Kureyzî denilen şahıs meçhuldür. O, yalnız bu hadîsle bilinmektedir. Rivâyeti de âyet-i kerîmeye ve bülüğün ihtilâmla olduğunu bildiren habere muârızdır. İkincisi, Atiyye'nin hadîsinin lafızları rivâyetler arasında çok değişmektedir. Bazı rivâyetlerde Resûlullah'ın (s.a.v.) sakalı veya kılı ustura ile tıraş edilebilecek olanların öldürülmesini emrettiği söylenmektedir. Bazı rivâyetlere göre de koltukaltı ve eteğinde kıl bitenlerin öldürülmesi emredilmiştir. Şüphesiz bilinir ki çocuğun bu hale erişmesi için daha evvel bâliğ olması gerekir. Üçüncüsü, kıl bitmesi bedeninin kuvvetine delâlet eder. Resûlullah'ın (s.a.v.) katledilmelerini emretmesi de bâliğ olmalarından değil, kuvvetli olmalarındandır.”¹²

İmâm Şafiî (rh.a.), kıl bitmesinin bülüğa delâlet ettiğini esirlik, cizye ve anlaşma gibi hükümlerin icrâsında kabul etmiştir. Yoksa kılın bitmesinin mutlaka bülüğa delâlet ettiğini değil. Nitekim bu hususa bazı âlimler de işaret etmişlerdir.

Yedinci hüküm: Küçük çocuklara farzları ve ibâdetleri yerine getirmeleri emredilir mi?

Bazı fakîhler, “... Sizden olup da henüz bülüğ çağına girmemişler...” âyetine dayanarak, henüz bâliğ olmayan fakat akıli eren çocuklara farzların yerine getirilmesi emredilir, görüşündedirler. Bu emir onlar için farz olduğundan değil, onların öğrenip alışmaları içindir. Zira Allahu Teâlâ çocuklara üç halvet vaktinde anne-babalarının odalarına girmek için izin istemelerini emretmiştir. Resûlullah (s.a.v.) da “**Çocuklarınız yedi yaşına girince namaz kılmalarını emredin**” buyurmuştur.

İbn-i Ömer'den (r.a.) de şöyle rivâyet edilmiştir: “Biz çocuklarımıza sağını solundan ayırt ettiği zaman İslâm'ı öğretiriz.”

İbn-i Mes'ûd (r.a.) da “Çocuk on yaşına girdiği zaman yaptığı iyilikler, ibâdetler defterine yazılır. Büyükler hakkında günah olan şeyleri yaptığı takdirde ihtilâm oluncaya kadar yazılmaz” demiştir.

Cessâs, “Çocukların ibâdetle emrolunması eğitim öğretim içindir. Onun öğrenmesi, bâliğ olduktan sonra kolayca yapması için alışkanlık ka-

¹² Fah reddin Râzî, age, c. 3, s. 408.

zanması içindir. Çocuklara içki, kumar ve diğer günahlar da yasaklanır. Eğer çocuklukta yasaklanmazsa büyüdükten sonra onları alıkoymak çok zor olur. Zira Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Gerek kendilerinizi, gerek ailelerinizi bir ateşten koruyun ki onun yakacağı insanla taştır”** (Tahrîm: 6) buyurmuştur. Bazı müfessirler bu âyetin tefsîrinde, **“Çocuklarınıza dini öğretin, dinî terbiyeyi verin ki onları ateşten koruyasınız”** demişlerdir¹³ der.

Sekizinci hüküm: Âyetteki “rubalarını bırakmak”tan maksat nedir?

“Ziynet (mahallerini) erkeklere göstermemeleri şartıyla (dış) rubalarını bırakmalarında onlar için bir günah yoktur” âyeti, kimsenin evlenme arzusunda bulunmayacağı yaşlı bir kadının yabancı erkekler karşısında, sokakta örtüdüğü örtüyü, ziynet mahallerini göstermemek kaydıyla çıkarmalarında bir günah olmadığına delâlet eder. Yoksa yaşlı kadınların tamamen soyunmalarına delâlet etmez. Çünkü tamamen soyunmak, kendi mahremleri yanında bile olsa haramdır. Bu yüzden fakîhler ve müfessirler âyetteki “siyah” (elbise) kelimesinden maksadın çarşaf, dış örtü olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu örtü Müslüman kadının ziynetlerini kapatması için giyinmesi emrolunan bir giysidir. Zira Allahu Teâlâ, **“Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle”** (Ahzâb: 59) buyurmuştur. İşte bu dış elbiselerini çıkarma izni, kadınlık özelliği kaybolan yaşlı kadınlara mahsustur. Şurası muhakkaktır ki böyle yaşlı bir kadının da dışarıda giyindiği çarşaf ve emsâli gibi elbiselerini çıkarması, bazı erkekler onlara meylettği takdirde, câiz değildir.

Kurtubî şöyle der: “Yasaklanan ziynetlerden birisi de kadınların vücûd hatlarını gösterecek ince elbisedir. Çünkü Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.), **“İki sınıf insan vardır ki bunlar ateş ehli-dirler. Birincisi, sanki hiç elbise giymemiş gibi ince ve dar elbise giyen kadınlardır. Bunlar bu elbiseleri erkekleri kendilerine celbetmek için giyerler. Bunların saçları da hörgüçlü develerin hörgücüne benzer. Bunlar cennete girmedikleri gibi çok uzaklardan bile duyulan cennet kokusu- -bir rivâyete göre de beşyüz yıllık yoldan bile duyulan cennet kokusu- dahi alamayacaklardır”**¹⁴ buyurmuştur. İbn-ül-Arabî, bu hadîsin yorumunda, “Bunları elbiseli kabul etmek, üzerlerinde bir elbise olduğun-

¹³ Cessâs, age, c. 3, s. 410.

¹⁴ Müslim, Ebû Hüreyre’den.

dandır. Bunların çıplaklıkla vasıflandırılması da elbisenin ince ve dar olduğu için vücûd hatlarını tamamen göstermesindendir" demektedir."¹⁵

Kurtubî'nin zikrettiği, İbn-ül-Arabî'nin yorumladığı hadîsin ikinci bir yorumu daha vardır. Buna göre ince ve dar elbise giyen kadınlar, her ne kadar dünya elbisesi giymişlerse de takvâ elbisesinden yoksundurlar. Zira Allahu Teâlâ, **"Ey Ademoğulları! Size (şeytanın açmak istediği) çirkin yerlerinizi örtecek bir libas, bir de giyip süsleneceğiniz bir libas indirdik. Takvâ libası ise o daha hayırlıdır"** (A'raf: 26) buyurmuştur.

Bu hususta bir şâir de şöyle demiştir: *"İnsan takvâ elbisesi giymedikçe, giyinik de olsa çıplak gibidir. İnsanın en hayırlı elbisesi Allah'a (c.c.) ibâdettir. Allah'a (c.c.) âsi olanda ise hayır yoktur."*

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Hizmetçi, câriye ve çocukların halvet vakitlerinde odalara girmek için izin almaları zarûrîdir.
2. Çocuklara İslâm âdâbını öğretmek müstehâbtır. Bu âdâbtan birisi de üç halvet vaktinde odaya girmeden önce izin istemektir.
3. Hizmetçi, câriye ve kölenin bütün vakitlerde izin istemesine lüzûm yoktur.
4. Müslüman bir kadın, kölesine ve bâliğ olan çocuğuna karşı açılmamalıdır.
5. Yaşlı kadınlara çarşaf gibi dış elbiseler giymek farz değildir.
6. Yabancı erkekler karşısında ziynet yerlerini açmak hususunda yaşlı ve genç kadınlar arasında bir fark yoktur.
7. Allah'ın (c.c.) kanunları hikmetli ve nizâmı rahmettir. Mü'minlere düşen vazife O'nun şeriati ile amel etmektir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm ıslah edici, faziletli ve yüksek bir ictimâî âdâb, yüksek bir insanî örnekler manzûmesidir. Bütün dinlerin en hayırlı hüküm ve nizâmlarını ihtivâ etmektedir.

¹⁵ Kurtubî, age, c. 12, s. 310.

İslâmî terbiye insanları kemâle götürdüğü gibi onların doğru bir şekilde yaşamalarını da temin eder. Çünkü İslâm, bir fazilet ve edeb nümûnesidir. Bu âyetler insanları evleri içinde edebe davet ettiği gibi ümmete de en güzel ahlâkla ahlâklanmayı öğretmektedir.

İslâm, çocuklara ve hizmetçilere de İslâmî aile ve toplumun devamı için en güzel ahlâkı öğretmeyi emreder. Bu ahlâk ve terbiye ile toplumu gayri İslâmî vasıflarından arındırır. İslâmî âdâbın başlıcalarından biri de bir ev veya odaya girmeden önce izin istemektir. Çünkü önceki âyetlerde Allah Teâlâ, **“Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka (evlere ve) odalara sahipleriyle alışkanlık peydâ etmeden ve selâm da vermeden girmeyin”** (Nûr: 27) buyurmaktadır.

Sonra da evlerin içindeki izin isteme âdâbı gelir. Bu da köle, câriye ve çocuklar içindir. Bunlar odalara izin istemeden girdikleri takdirde efendilerinin veya anne-babalarının avretlerine muttali olabilirler. Oysa insanlar bazı hallerine hiç kimsenin muttali olmasını istemezler. İşte bundan dolayı İslâm, çocuk ve hizmetçi bile olsalar, avretlerin açık olduğu vakitlerde odalara girmek için izin istemeyi farz kılmıştır. Bu üç vakitte henüz bülüğa ermemiş gelişkin çocuklar ve hizmetçiler anne-baba, efendi ve hanımefendilerinin avretlerini görmemek için izin istemek zorundadırlar.

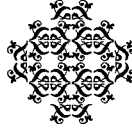
Birçok insan bu İslâmî edebten yoksun olduğu için, hizmetçilerden ve çocuklardan saklanacak avretleri olmadığını iddia ederler. Halbuki, rûhiyâtçılar dahi kabul ederler ki çocukların gördüğü birçok şey ilerideki hayatlarında etki yapar. Hatta çoğu zaman onların rûhî bunalımlara düşmesine sebep olur. İşte bu yüksek edebi hiçbir beşerî nizâmda bulamayız. İslâma şeref olarak edeb, örtünme ve vakar dini olması yeter. Zira o, halkın avretine bakmaktan sakınmayı emrettiği gibi üç halvet vaktinde de odalara girmeyi izne bağlamıştır. Zira o vakitler, genellikle avret mahallerinin açıldığı vakitlerdir.

İslâm hizmetçi ve çocukların her giriş çıkışını izne bağlamamıştır. İzin istemeyi yalnız üç halvet vaktine münhasır kılmıştır.

İslâm, kadınları fitne ve fesada sebep olmamak için, ziynetlerini örtmeye çağırmıştır. Dışarı çıkarken de bütün vücûdlarını örtmelerini emretmiştir. Yalnız erkekleri tahrik etmeyen ve fitneye sebep olmayan yaşlı kadınların ziynetlerini açmamak kaydıyla dış elbiselerini çıkarmalarında bir

günah olmadığını beyân etmiştir. Ancak bu yaşlı kadınların da dış elbiseler giyerek yabancı erkeklere daha haşmetli bir tarzda görünmeleri kendileri için daha hayırlıdır. Bu İslâmî âdâba da daha uygundur. Çünkü Allahu Teâlâ, “(Bununla beraber bundan da) **sakınmaları** (ve örtünmeleri) **kendileri için daha hayırlıdır**” buyurmuştur.

* * *

49. DERS

AKRABA EVLERİNDE YEMEK YEMENİN MUBAHLIĞI VE ÂDÂBI

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ
حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ
بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ
مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا
دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. Âmâya göre bir harac (darlık ve günah) yok. Topala göre bir harac yok. Hastaya göre bir harac yok. Size göre de (gerek) kendi evle-
rinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerin-
den, gerek birâderlerinizin evlerinden, gerek kız kardeşlerinizin evle-
rinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden,
gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek
(başkasına ait olup da) anahtarlarına mâlik (ve hazinedârı) bulunduğunuz
(evler)den, yahut da sâdık dostlarınızın (evlerinden) yemenizde de (bir
harac yoktur). Hep bir arada toplu olarak da dağınık dağınık da yeme-
nizde dahi harac yok. (Şu kadar ki) evlere girdiğiniz vakit Allah tarafın-
dan mübârek ve pek güzel bir sağlık (dilemiş) olmak üzere kendinize

selâm verin. İşte Allah âyetleri size böylece beyân eder. Ta ki anlayasınız.

(Nur sûresi 61. âyet-i kerîme)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

حَرَجٌ: Harac, sözlükte darlık, şeriatte ise günah anlamındadır.

مِفْتَاحُهُ: Miftah'ın çoğuludur. Miftah, anahtar demektir.

أَشْتَاتًا: Eştât, şetin çoğuludur. Şet ise ayrı, dağınık demektir.

فَسَلِّمُوا: Selâm vermek demektir.

تَحِيَّةٌ: Selâm vermek. (Mübâreketen): Mübârek, bereket kökünden gelir. Bereket, artış anlamına gelir.

طَيِّبَةً: Tayyib, güzel demektir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ

Allah (c.c.) icmâlen şöyle buyurmaktadır: Kör, topal gibi özürlü ve hasta kimselerin sağlıklı kişilerle yemek yemelerinde bir günah yoktur. Çünkü Allahu Teâlâ kibri ve kibirlileri sevmez, kullarından tevâzu ehlini sever.

Ey mü'minler! Akrabalarınızın, dostlarınızın evlerinde ve vekalet ettiğiniz, anahtarlarına mâlik olduğunuz evlerde yemek yemenizde bir günah yoktur. Topluca da yiyebilirsiniz, tek tek de yiyebilirsiniz. Kardeşlerinizin, akrabalarınızın ve dostlarınızın evlerine girdiğiniz vakit selâmla girin. Çünkü selâm mü'minlerin şiarı ve Allah'ın (c.c.) güzel bereketine bir vesiledir. Selâm, İslâm âdâbıyla edebilenmeniz için Allahu Teâlâ'nın meşrû' kıldığı bir hükmüdür.

Dünya ve âhiret saâdetiniz ve selâmetiniz için Allah'ın (c.c.) size talim buyurduğu edeb ve hükümlere uyunuz. Böyle olursanız her hakkı ve hayrı bilir, muttakî mü'minlerden olursunuz.

ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ

1. İbn-i Abbâs'tan (r.a.) rivâyet edilmiştir: **“Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeblerle yemeyin”** (Bakara: 188) âyeti nâzil olduğu zaman Müslümanlar kör, topal gibi özürlüler ve hastalarla yemek yemekte darlığa düştüler. Çünkü yemek malın en efdalidir. Halbuki Allahu Teâlâ malları **“haksız sebeblerle yemeyi”** yasaklamıştır. Kör yemeğin iyisinin nerede olduğunu göremez. Hasta kimse de hastalığı nedeniyle yemeği tam yiyemez. İster istemez haklarına tecavüz edilmiş olunur. Müslümanlar işte bu endişe ile onlarla bir arada yemek yememeye başladılar. Bunun üzerine, **“Âmâya göre bir harac (darlık ve günah) yoktur...”** âyeti nâzil oldu.”¹

2. Saîd bin Müseyyib'ten (rh.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) ile sefere çıkan bazı kimseler evlerinin anahtarlarını körlere, topallara, hastalara ve akrabalarına bırakırlar ve onlara ihtiyaçları olduğu takdirde evdeki yiyeceklerden yiyebileceklerini söylerlerdi. Onlar, yemeleri halinde ev sahipleri razı olmayabilir düşüncesiyle yemek yemezlerdi. İşte bu sebeble bu âyet nâzil oldu.”²

3. Mücâhid'den (rh.a.) de bu âyet hususunda şöyle rivâyet edilir: Muhtaç durumdaki bazı kör, topal ve sakat kimseleri sağlam kişiler evlerine yemeğe götürürlerdi. Kendi evlerinde yemek bulamayınca da babalarının veya annelerinin evine götürürlerdi. Özürlü kişiler bu evlerde yemek yemekten çekinirlerdi. Zira yemeğin sahibi olmayan kişi kendilerine yemek yedirdiyordu. Bunun üzerine, **“Âmâya göre bir harac (darlık ve günah) yok...”** âyeti nâzil oldu.”³

ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ âyetinde yakın akrabaların (babalar, anneler, kardeşler, amcalar, dayılar, halalar, teyzeler) evlerini zikrettiği halde evlâdların evlerini zikretmemiştir. Zira evlâdın malı babanın malı, evi gibidir. Nitekim Resûlullah, **“Sen ve senin malın babanıdır”** buyurmuştur. İşte âyetinde, **“kendi evleriniz”** tabiri ile iktifâ edilerek evlâdların evlerinin sayılmaması bu yüzdendir. Baba ile evlâdın arasındaki yakınlığın kuvvetin-

¹ İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 64. Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 473. Suyûtî, age, c. 5, s. 58.

² İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 64. Vahidî, Esbab-ı Nüzûl.

³ Cessâs, age, c. 3, s. 334. İbn-i Cevzî, Taberî, Suyûtî.

den ötürü evlâdın mâlik olduğu her şey babanın malı gibidir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Kişinin yediklerinin en temiz ve güzeli çocuğunun kazancıdır. Zira çocuk da babasının kazancıdır.”**⁴

Ebû Hayyân, “Allahu Teâlâ âyetle **“evleriniz”** tabirini kullanarak ayrıca evlâdların evlerini zikretmemiştir. Buna göre âyetteki **“kendi evleriniz”** tabirinden maksat aile ferdlerinin yaşadığı evlerdir. Evlâdlar dahi aile ferdlerinin en yakınlarındandır. Yemek rûhsatının sebebi yakınlık olduğundan evlâdın da bunlar arasında bulunması zarûrîdir”⁵ der.

İkinci incelik: Meşhur meseldir. Birisine, “Kardeşini mi yoksa sâdık dostunu mu seversin?” diye sorulunca, “Kardeşimi ancak sâdık dostum olursa severim” cevabını vermiş. Bir gün evde bulunmadığı bir zaman Hz. Hasan'ın arkadaşları evine geldiler ve yemek yemeye başladılar üzerlerine gelen Hz. Hasan, bu duruma çok sevinerek “İşte biz sahâbilerin büyüklelerinden de böyle gördük” demiştir.

Asrı saâdetle kişi, sâdık dostunun evinde yemeğini yer, lazımsa para alırdı. Hatta daha önceden izin verilmişse câriye ve kölelerini âzâd ederdi.

İbn-i Abbâs (r.a.) şöyle der: “İnsanın sâdık dostu, akrabalarından daha yakındır. Zira görülüyor ki cehennem ehli ateşe atıldıkları zaman, **“Artık bizim için ne şefaathilerden (bir kimse) ne de candan bir dost yok”** (Şuarâ: 100-101) diyerek dostlarının yokluğundan yakınırken, anne, baba ve diğer yakınlarının yokluğundan yakınmamışlardır.”⁶

Üçüncü incelik: Arablar cömertlikle meşhurdular. Hatta Ensârîlerden birçoğu yemeğini ancak misafiri varsa yerdı.

Arabların Kenane kabilesinden bir zâtın yalnız başına yemek yemesi çok ağırına giderdi. Kimi zaman sabahtan akşama kadar sofrada bekler, bir misafir gelsin isterdi. Akşam olduktan sonra beraber yiyecekleri bir misafir gelmezse çaresiz yemeğini yalnız yerdı.⁷

Bir Arab şâiri bu hususu şöyle dile getirir: “Yemek yaptığında ortak olacak bir misafir ara. Zira ben hiçbir zaman misafirsiz yemek yiyen değilim.”

⁴ Buharî tarihinde, Müslim.

⁵ Ebû Hayyân, age, c. 6, s. 474.

⁶ Ebû Hayyân, age, c. 6, s. 474.

⁷ İbn-i Cevzî, age, c. 6.

Dördüncü incelik: Zemaşerî, “**Evlere girdiğiniz vakit...**” o evin ehline Allah’ın (c.c.) meşrû’ kıldığı selâm ile başlayın. Zira selâm vermek, selâm verilene selâmet dilemek olduğu gibi ona canlılık verir. Çünkü mü’minin mü’mine daveti selâmdır. Selâm, Allahu Teâlâ’dan hayrın ziyadeleşmesi ve güzel bir rızık talebidir”⁸ der.

Fahreddin Râzî şöyle der: “Âyetteki, “**kendinize selâm verin**” ifadesinde Allahu Teâlâ bütün Müslümanların nefislerini tek bir nefis gibi kabul etmiştir. Buna göre bir Müslümanın diğer bir Müslümana selâm vermesi, kendisine selâm vermesidir. İbn-i Abbâs (r.a.), “Girdiğiniz evde kimse olmasa bile ‘Allah’ın (c.c.) selâmı üzerimize olsun’ diye selâm verin” demiştir.”⁹

Taberî de şöyle der: “Bu husustaki görüşlerin en doğrusu, ‘Müslümanların evlerine girdiğiniz zaman birbirinize selâm verin.’dir. Niçin doğruya en yakın olanın bu olduğunu söyledim? Zira Allahu Teâlâ âyetteki, “**Evlere girdiğiniz vakit**” tabirinde bir evi değil bütün evleri ifade etmiştir. Bundan maksat da meskenlerin hepsinin âyetin kapsamına girmiş olmasıdır. Ayrıca mescidler de âyetin umûmî ifadesine girmektedir.”¹⁰

ÂYETTEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki evlerde yemek yemeden maksat nedir?

Âyet-i kerîme akraba evlerinde yemek yemenin mubah olduğuna delâlet eder. Çünkü akrabaların evlerinde yemek yemede onları zorluğa sevk edecek bir durum yoktur. Ayrıca âdet de akrabalara yemek yedirmeyi icab ettirir. Bu âdet sarâhaten izin vermenin yerine geçer. Öyleyse Allahu Teâlâ’nın âyetinde saydığı akrabalarda, izinsiz de olsa yemek yeme mubahtır. Çünkü bir akraba evinde yemek yeme onu sevindirir.

Müfessirler, âyetteki “**Kendi evleriniz**” tabirinden maksadın ne olduğu hususunda üç görüşe ayrılmışlardır:

1. Görüş: “**Kendi evleriniz**”den maksat, çocukların evleridir. Zira çocukların evleri, babaların evi gibidir.

⁸ Zemaşerî, age, c. 3.

⁹ Fahreddin Râzî, age, c. 13

¹⁰ Taberî, age, c. 6, s. 448.

2. Görüş: Âyetteki **"kendi evleriniz"**den maksat, aile ferdlerinizin evleri, yani, çocuklarınızın, zevcelerinizin, hizmetçilerinizin evleridir.

3. Görüş: Âyetteki **"kendi evleriniz"**den maksat, insanın kendi evi-
dir. Âyetten maksat, çocukların ve zevcelerin malından yiyebilmektir. Zira çocuk ve zevcenin malı kocanın malı gibidir.

Bu hususta Cessâs şöyle der: "Bu üç görüşten sahih olan ikincisidir. Zira **"kendi evleriniz"**den maksat, kişinin ailesi, çocukları ve hizmetçileri gibi evinde duranların evleridir. Bunlar babanın evinde bulundukları için kendi evine isnâd edilmişlerdir. Kişinin kendi malından yemesi zâten mu-
bahdır. Âyetteki hitâbın zâhiri ve başlangıcı bir diğerinin malından yemeyi
mubah kılmaktadır. Çünkü Allahu Teâlâ, **"... Gerek babalarınızın evlerin-
den, gerek annelerinizin evlerinden..."** buyurmaktadır. Bu, mahrem olan
akrabaların evlerinde ekmek yemenin mubah olduğunu beyân etmektedir.
Halkın geleneği de bu şekilde cereyan etmiştir."¹¹

İkinci hüküm: Vekil, müvekkilin malından yiyebilir mi?

"Anahtarlarına mâlik bulunduğunuz..." âyetinin zâhiri, vekilin mü-
vekkilinin evinden, malından birşey yiyebileceğine delâlet eder.

İkrime'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Bir kişi 'anahtara mâlik' olun-
ca birşey yemesi câizdir."

İbn-i Abbâs (r.a.) da **"Anahtarına mâlik bulunduğunuz..."** âyetinin
tefsîrinde, "Kişi müvekkilinin hurmasından yer, sütünden içebilir" demiş-
tir.¹²

Bazılarına göre de **"Anahtarlarına mâlik bulunduğunuz (evler)"**den
maksat, yetim malıdır. Vâsisi yetimin malından zarar vermemek şartıyla
ihtiyacı kadar yiyebilir. Zira Allahu Teâlâ, **"Kim zengin ise (yetimin malını
yemeye tenezzül etmesin) kaçsın. Kim de fakir ise o halde örfe göre
(birşey) yesin"** (Nisâ: 6) buyurmaktadır.

Üçüncü hüküm: Sâdık dostların malından izin almadan yemek mubah mıdır?

Âyet-i kerîme, akrabaların ve sâdık dostların evlerinde yemek yeme-

¹¹ Cessâs, age, c. 3, s. 335.

¹² Ebû Hayyân, age, c. 6, s. 475.

nin mubah olduğunu beyân etmektedir. Âyetin nüzûlünden önce hiç kimse, günah olacağı endişesiyle başkasının evinde yemek yemezdi. Allahu Teâlâ önce kör, topal ve hasta gibi özür sahiplerinin akraba ve dost evlerinde yemek yemelerinin mubah olduğunu beyân etmiş, sonra da bütün insanlara akraba ve sâdık dostlarının evinde yemek yemeyi mubah kılmıştır. Şu halde bir kimse sâdık bir dostunun evine gittiği zaman, ondan izin almadan birşeyini yemesi helaldir.

Cessâs, "Âyetle izinsiz yemenin mubah olduğuna delâlet eder. Meselâ, bir kadının kocasının malından izin almaksızın sadaka vermesi gibi. Çünkü örfe bilinir ki kadının verdiği sadakaya koca mâni olmayacaktır. Nasıl ki izinli veya kitâbet yapan bir köle bir başkasını kendi yemeğine davet edebilir, elinde bulunandan sadaka verebilir. Bu hususta efendilerinden izin alması da gerekmez" der.

Nafi, İbn-i Ömer'in (r.a.) "Bir Müslümanın diğer bir Müslüman kardeşinin altınını, dinar ve dirhemini kullanmakta olduğunu gösterebilir misiniz?" dediğini rivâyet etmiştir.

İbn-i Kesir, Rassafî'den şöyle rivâyet etmiştir: "Ebû Cafer'in (r.a.) yanındaydık. Ebû Cafer (r.a.) bize, "Bir Müslüman kardeşinizin cebinden veya kesesinden parasını alıp yiyebilir misiniz?" diye sordu. Biz de, "hayır" dedik. Bunun üzerine, "Öyleyse siz kardeş değilsiniz" dedi."¹³

İnsanın sâdık dostunun malından, aradaki dostluk ve sevgiden dolayı, o bulunmadığı zamanda bile yemesi mubahtır. Zira gerçek bir dost, dostları malından yediği zaman hem ferahlanır hem de mesrur olur.

Dördüncü hüküm: Yemekte ortaklığın hükmü nedir?

İnsanın yemekte başkasına ortak olması câizdir. Âyetle, "Hep bir arada toplu olarak da dağınık dağınık da yemenizde dahi harac yok" buyurulması da buna delâlet eder. Eğer bir topluluk bir yemeğe ortak olursa beraberce yemeleri câizdir.

İslâmiyet'in başlangıcında Müslümanlar, başkalarıyla birlikte yemek yemekten, onlardan fazla yiyecekleri korkusuyla, kaçınırlardı. Bundan ötürü aynı kaptan yemek yemezlerdi. İşte Kur'ân-ı Kerîm, birisi diğerinden

¹³ Cessâs, age, c. 3, s. 338.

daha iştahlı olsa daha fazla yemek yese bile aynı kaptan toplu olarak yemelerini mubah kılmıştır. Buna, **“Bir de sana yetimleri sorarlar... Şâyet kendileriyle bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir”** (Bakara: 220) âyeti de delâlet eder. Zira Allahu Teâlâ bu âyetle yetimlerin yemeklerini kendilerine katarak topluca yemelerini mubah kılmıştır. Yine, Ashâb-ı Kehf hakkındaki, **“Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temizse ondan size bir rızık getirsin”** (Kehf: 19) âyeti de insanların toplu olarak yemek yemelerini mubah kılmıştır. Zira verilen **“gümüş para”** hepsinin ortak parası idi. Onunla alınacak yiyecek de hepsinin müşterek malı idi. İşte fakîhler böyle müşterek para ile alınan yemeğe “münahede” ismini vermişlerdir. Bu şekildeki ortaklık daha çok yolculuklarda yapılır.

Beşinci hüküm: Yakın akrabasından birşey çalanın eli kesilir mi?

Bu hususta Cessâs şöyle der: “Mevzûmuz olan âyet, yakın akrabasından birşey çalan kimsenin elinin kesilmeyeceğine delâlet eder. Zira Allahu Teâlâ âyetle yakın akrabaların birbirinin evine izinsiz olarak girmelerini ve yemek yemelerini mubah kılmıştır. El kesilmesine sebep olan hırsızlık ise saklanıldığı yerden birşeyi gizlice almaktır. Âyetteki evlere girme ve mallarından yeme müsaadesi ise açıkça gösteriyor ki çalınan mal onlardan gizli birşey değildir.”

Buna göre sâdık dostunun malını çalanın da elinin kesilemeyeceği düşünülebilir. Çünkü mevzûmuz olan âyet, sâdık dostların malından izinsiz olarak yemeyi de mubah kılmaktadır. Fakat durum böyle değildir. Bir kimse dostunun malını çalıyorsa onun dostu değil demektir. Dış görünüşte dost sayılsa bile aslında dost olmadığı için yaptığı hırsızlığa karşılık elinin kesilmesi şer'î bir hükümdür.

Yakın akrabasının evinden yapılan hırsızlıkta, helaliyet şüphesi olduğu için el kesme cezâsı uygulanamaz. Ancak hırsıza ta'zîr cezâsı uygulanır. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Altıncı hüküm: Bu âyetin hükmü izin isteme âyeti ile nesh edilmiş midir?

Bazı müfessirlere göre mevzûmuz olan âyetin hükmü, **“Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka (evlere ve) odalara sahip-
riyle alışkanlık peydâ etmeden ve selâm da vermeden girmeyin”** (Nûr: 27)

âyetiyle nesh edilmiştir. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) da **“Müslüman kardeşinin malı ancak onun rızası ile helal olur”** buyurmuştur.

Sahih olan görüşe göre ise bu âyetin hükmü nesh edilmemiştir. Müfessirlerin cumhûrunun görüşü budur. Bunu Cessâs ve Râzî de belirtmişlerdir. Cessâs, Nûr Sûresi’ndeki âyetle mevzûmuz olan âyeti nesh edici birşey olmadığını söylemiştir. Mevzûmuz olan âyetle zikredilen husus, özürlü kişiler ve yakın akrabalar içindir. **“Ey imân edenler! Kendi (ev ve) odalarınızdan başka...”** âyeti ise özürlü kimselerle yakın akrabalar dışındaki kimsele-re hitâb etmektedir.

Resûlullah’ın (s.a.v.) hadîsine gelince, bu hadîs de âyetle isim ve vasıfları geçen yakın akrabaların dışındaki kimselere mahsustur.

Allah (c.c.) en iyisini bilendir.

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Cihada katılamayan özürlü kimselerin diğer Müslümanların evlerinde yiyip içmeleri mubahtır.
2. Âdet olduğu üzere, yakın akrabaların evinde izinsiz olarak yiyip içmek mubahtır.
3. Sâdık dostluğun hakkı çok büyüktür. Bu sebeble sâdık dostların evinde izinsiz olarak yemek yeme mubah kılınmıştır.
4. Yemeği ortaklaşa almak ve yemek mubahtır. Bu yemek toplu halde de ayrı ayrı da yenilebilir.
5. İslâm terbiyesini almak zarûrîdir. Bir eve girildiği zaman İslâmî âdâb ve terbiye kurallarına uygun olarak selâm verilmelidir.
6. Müslümanlar karşılaştıkları zaman, Allah’ın (c.c.) meşrû’ kıldığı “Esselâmü aleyküm” kelimesi ile selâmlaşmalıdırlar.
7. Allahu Teâlâ, mü’min kullarının dünya ve âhiret saâdetine vesile olacak hükümler vaz’etmiştir.

ÂYETTEKİ TEŞRÎ’ HİKMETLER

Allahu Teâlâ halka zulmetmeyi ve zulmen malını yemeyi haram kılmıştır. Bir kimsenin, bir başkasının malını, gönül hoşnutluğu ile vermedikçe

yemesi câiz değildir. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Müslüman kardeşinin malı ancak onun rızası ile helal olur”** buyurmuştur. Bir başka hadîste de **“Müslüman için diğer bir Müslümanın malı, kanı, ırzı ve her şeyi haramdır”** buyurulmuştur.

Allahu Teâlâ yakın akrabaların evinde izin almadan yemek yemeyi mubah kılmıştır. Allahu Teâlâ bu yakın akrabaları da şöyle beyân etmiştir: Babalar, anneler, kardeşler, amcalar, dayılar, halalar ve teyzeler. Bu akrabalar arasında sıla-i rahm bağları vardır. Bu bağlar sevgiyi gerektirir. Akriba evinde teklîfsiz yemek yeme de akrabalık bağlarını kuvvetlendirir. Birbirlerini görmeyi, konuşmalarını âdet haline getirir.

Yakın akrabaların evlerinde yemek yeme mubah kılındığı gibi, sâdık dostların evinde izinsiz olarak yeme de mubah kılınmıştır. Zira sâdık dostluk, yakın akrabalık derecesindedir. Sâdık dostların birbirleri üzerinde çok büyük hakları vardır. Çok sâdık dost vardır ki insanın kardeşinden daha hayırlıdır. Arabların meşhur bir atasözü vardır. Şöyle derler: “Annenin doğurmadığı çok kardeşin vardır.”

İşte bunlardan dolayı Allahu Teâlâ sâdık dostların evlerinde onlardan izin almadan yemek yemeyi mubah kılmış, dostluk bağlarının kuvvetlenmesi ve devamı için onu yakın akrabalar sırasında saymıştır.

Sâdık dostlara, izinsiz olarak yemek yeme gibi ileri bir hakkın verilmesi İslâm'daki din kardeşliği bağlarının daha da kuvvetlendirilmesi içindir. İslâm şeriatinin olduğu gibi yüksek insanlık düşüncesinin de hedefi budur.

Allahu Teâlâ, mü'min kullarına, diğer mü'min kardeşlerinin evlerine girerken selâm vermelerini emretmiştir. Bu İslâm'ın yüksek ictimâî âdâbının bir gereğidir. Bu bakımdan Allahu Teâlâ mü'minlere selâmı yaymalarını, Müslümanların birbirlerini her gördüklerinde selâmlaşmalarını emretmiştir. Çünkü selâm İslâm'ın şiarı ve ümmet fertleri arasında kuvvetli bir bağıdır. Müslümanların birbirlerini sevmelerinin bir işaretidir.

Nitekim Resûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: **“Nefsim kudret elinde olan Allah'a (c.c.) yemin ederim ki tamamen imân etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi içten sevmedikçe de imânınız kemâle ermeyecektir. Aranızda sevgiye vesile olacak şeyi size bildireyim mi? Birbirinizi**

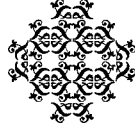
tam mânâsıyla sevmeniz için aranızda selâmı yayınız.”¹⁴

Câhiliye devrinde dostlar birbiriyle karşılaştıkları zaman, “Akşamın hayırlı olsun, sabahın hayırlı olsun... vb.” şekillerde selâmlaşırlardı. İslâm bu sözlerden daha hayırlısını getirmiştir. Bu, en güzel, en temiz ve sıcak bir karşılama ifadesidir. Bu selâm, “Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi” sözüdür. Bu selâm şekli. **“Evlere girdiğiniz vakit Allah tarafından mübârek ve pek güzel bir sağlık (dilemiş) olmak üzere kendinize selâm verin”** âyetiyle beyân edilmiştir.

Selâm Allah’ın (c.c.) isimlerinden birisidir. Mü’minlerin bu selâmı terk ederek câhiliye devrindeki “iyi günler, iyi akşamlar” gibi sözlere dönmeleri uygun değildir. Çünkü Müslüman İslâm’ın bütün hükümlerini kabul ettiği gibi İslâm’ın getirdiği âdâb ve terbiyeyi de kabul etmek mecbûriyetindedir.

* * *

¹⁴ Sünen kitabları.

50. DERS

ANNE-BABAYA HAYIR VE İTAAT ETMEK

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ
وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبَنِيهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا
بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي
وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ
لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ
أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

12. And olsun ki biz Lokman'a, Allah'a şükret diye(rek) hikmet verdik. Kim şükrederse ancak kendi fâidesi için şükreder. Kim de nan-körlük ederse hiç şüphe yok ki Allah ganîdir (müstağnîdir), her hamde lâyıktır.

13. Hani Lokman oğluna -o ona öğüt verirken- (şöyle) demişti: A oğulcağızım! Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür.

14. Biz insana ana ve babasını tavsiye ettik. Onun anası kendisini zaaf üstüne zaaf ile taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür). "Bana, ana ve babana şükret. Dönüşün ancak banadır" (dedik).

15. Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy. Nihayet dönüşünüz ancak banadır. (O vakit) ben de size ne yapıyordunuz haber veririm.”

(Lokman sûresi 12-15. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

الْحِكْمَةُ: Hikmet işte ve sözde isabet etmedir. Diğer bir deyişle her şeyi tam yerine koymadır.

غَنِيٌّ: Gani, halka ihtiyacı olmayandır.

حَمِيدٌ: Hamîd, yer ve gök ehlinin hamdettiği zât.

يَعِظُهُ: İzetü kökünden gelir. Nasihat ve irşâd demektir.

وَهْنًا: Zayıflama demektir.

فَصَالُهُ: Fisal, sütten kesmek.

الْمَصِيرُ: Masîr, dönülecek yer demektir.

جَاهِدًاكَ: Cehd kökünden gelir. Cehd ise insanın bütün gücünü sarfetmesi demektir.

مَعْرُوفًا: Ma'rûf, bilinen. Fiillerden güzel olanlar.

أَنَابَ: Allah'a (c.c.) dönmek demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ sâlih kulu Hz. Lokman'ın yüksek mevkisine işaret etmek için onun ağzından anne-babanın hakkını beyân etmiş ve Allah (c.c.) katında en büyük günah olan şirkten kaçınmayı emretmiştir. Allahu Teâlâ bu yolla o sâlih kuluna bağışlamış olduğu aklı ve hikmeti de haber vermektedir. Çünkü o, hikmetli konuşur, halka hikmeti öğretirdi.

Allahu Teâlâ bu âyetlerde Lokman Hakîm'in oğluna tavsiye ettiği na-

sihatlerden bazılarını saymıştır. Bu nasihatlerin en mühimi de küfür ve şirkten kaçınmaktır. Zira küfür ve şirk en çirkin şeydir. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Kim Allah’a eş koşarsa o, yüksekten düşüp de (parçalanmış ve) kendisini kuş kapmış, yahut rüzgar onu uzak bir yere atmış (nesne) gibidir”** (Hacc: 31) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ, Resûlullah’a (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: Kavmine Lokman’ın oğluna yaptığı nasihatleri hatırlat. O, oğlunu çok seven bir insandı. Bu yüzden oğluna şirkin kötülüğünü bildirmiş, nimetleri inkâr etmemesini öğütlemiştir. Şirk açık bir zulüm ve düşmanlıktır. Her kim Hâlık ile mahlûk arasını bir tutar, rezzâk olan Allah’a (c.c.) konuşmayan, duymayan, hiçbir faydası olmayan bir putu eş tutarsa şüphesiz halkın ilim ve hikmetten en uzağı, en ahmağıdır. Onu hayvanlar sırasında saymak ve zulümle vasıflandırmak elbetteki yerindedir.

Allahu Teâlâ, Lokman aleyhisselâm’ın oğluna yaptığı bir başka nasihati daha bildirmiştir. Bu da anne ve babaya karşı saygı göstermesidir. Biz anne ve babaya karşı şefkat göstermeyi, onlara iyilik yapmayı emretmişizdir. Çünkü onlar çocukları yetiştirmek için birçok zahmetler çekmişlerdir.

Bununla beraber anne ve baba, insanı Allah’a (c.c.) karşı şirk ve isyana sevk ederse elbetteki onların bu hareketinden kaçınmalısınız. Zira Allah’a (c.c.) isyan olacak yerde anne ve babaya itaat edilemez.

Evlâd ile anne-baba arasında en sağlam kanun, anne-babaya itaat ve onlara iyilik etmektir. Çünkü onlar onu yetiştirme çağında birçok zahmetler çekmişlerdir. Buna karşı yapılması gerekenler şöyle buyurulmuştur: **“Onlara acıyarak tevâzu kanadım (yerlere kadar) indir ve “Ya Rab! Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse Sen de onları (öylece) esirge” de.”** (İsra: 24)

Anne ve baba çocuklarını şirk ve isyana davet ederlerse baba ile evlâd arasındaki kural bozulur, çocuğun onlara itaat etmemesi lazımdır. Allahu Teâlâ, âyet-i kerîminin sonunda, anne ve baba insanı şirke davet etmedikleri müddetçe müşrik dahi olsalar, kendilerine itaat edilmesini ve emirlerinin yerine getirilmesini emretmektedir. Çünkü onların evlâd üzerindeki hakları çok büyüktür. Onların müşrik olmaları, çocuğun büyütülmesi konusunda çekmiş oldukları meşakkate karşı hakettikleri iyiliği zâyî etmez. Ancak Allah’a (c.c.) isyan edilecek yerde onlara itaat yasaktır. İnsanı Allah’ın (c.c.) rızasına kavuşturacak en sağlam yol, sâdık mü’minlerin yoludur.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBİ

İbn-i Kesir tefsîrinde Sa'd bin Ebî Vakkas'tan (r.a.) şöyle rivâyet eder: "Anneme karşı çok saygılı ve hayırlı idim. Ben Müslüman olunca annem, "Oğlum senin icad ettiğin din nedir? And olsun ki sen bu dini terk edene kadar hiçbir şey yiyip içmeyeceğim" diye yemin etti. Ona, "Anne, böyle yapma. Muhakkak ben hiçbir şey için dinimi terk etmem" dedim. Annem bir gün bir gece hiçbir şey yemedi. Bitkin bir hale geldi. Yine de ikinci gün birşey yemedi. Gittikçe meşakkati arttı. Bu halini görünce yanına giderek, "Anne, sen bilirsin. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki senin yüz rûhun olsa ve teker teker senden çıkmış olsalar ben yine de dinimi terk etmem. Dilersen ye dilersen yeme" dedim" Annesi Sa'd'ın (r.a.) bu salâbetini görünce yemek yemeye başladı. Bu hâdise üzerine, **"Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme.."** âyeti nâzil oldu.¹

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ anne ve babaya karşı itaati emir mâhiyetinde tavsiye ettikten sonra anneye yapılacak saygıyı da bilhassa beyân etmiştir. Çünkü annenin hakkı, babanın hakkından daha büyüktür. Bundan dolayı da Allahu Teâlâ, özellikle anne hakkını beyân etmiştir. Bu sebeble Resûlullah'a (s.a.v.), "Kime hayırlı olalım?" diye sorulduğunda, **"Annene... annene... annene"** diye üç kere tekrar ettikten sonra, **"Sonra da babana"** buyurmuştur. Bu sebeble bazı Müslümanların hakkını ödemek için annelelerini sırtlarıyla hacca götürdükleri rivâyet edilmiştir.

İkinci incelik: Allahu Teâlâ anne ve babaya şükredilmesini bildirirken önce kendisine şükredilmesini emretmiştir. İşte bu takdim, Allah'ın (c.c.) hakkının anne-baba hakkından büyük olduğuna işaret etmektedir. Şu halde evvelâ Allah'a şükretmemiz farzdır. Çünkü bütün nimetleri veren O'dur. Anne ve babaya şükretmek ise Allah'a şükretmenin bir parçasıdır. İnsan yaratılışındaki gerçek sebep Allah'tır. Anne ve baba ise zâhîrî sebeptir. Uygun olan önce hakîkî sebebe, sonra da zâhîrî sebebe şükretmektir.

Üçüncü incelik: Âyetteki **"dünya"** kelimesi, anne ve baba ile iyi geçinmenin kolaylığına ve geçinme süresinin kısalığına işarettir. Çünkü dünya

¹ İbn-i Kesir, Tefsîr, c. 3, s. 445. Suyûtî, Dürr-ül-Mensûr, İbni Cevzî, Zâd-ül-Mesîr.

günleri sayılı ve çok sınırlıdır. Öyleyse bu az bir zamana tahammül etmek zor olmamalıdır. Bir şâir bu hususu çok güzel ifade etmiştir: “İnsanın kalb atışları, ona hal dili ile hayatın saniye ve dakikalardan ibâret olduğunu söylemektedir.”

Dördüncü incelik: “Bana dönenlerin yoluna uy” âyeti, selef ve sâlihlerin yollarına uyulmasına işaret etmektedir.

Bazı müfessirlere göre âyetteki **“bana dönenler”**den maksat Hz. Ebû Bekir’dir. Yani Hz. Ebû Bekir’in yoluna uyulması emredilmektedir. Çünkü âyetin nüzûl sebebi olan Sa’d bin Ebî Vakkas’ın (r.a.) Müslümanlığına Hz. Ebû Bekir sebep olmuştur.

Sahih olan görüş, Alûsî’nin de dediği gibi, **“bana dönenler”** tabiri husûsîlik değil, umûmîlik ifade eder. Buna göre kim gerçekten Allah’a (c.c.) dönmüşse ona uyulması emredilmektedir.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Haramlığa sebep olan süt emzirmenin müddeti ne kadardır?

Fakihler, **“Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür)”** âyetine dayanarak hürmete sebep olacak emzirme müddetinin iki yıl olduğuna hükmetmişlerdir. Bu iki sene emme müddetinin tamamıdır.² Fakihler ayrıca, **“Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler”** (Bakara: 233) âyetine de istinâd ederler. Bu âyet de gösteriyor ki süt emme miktarının en çoğu iki senedir. Bu görüş cumhûrun (Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî) görüşüdür.

İmâm-ı A’zam Ebû Hanîfe (rh.a.) ise **“Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır”** (Ahkaf: 15) âyetine dayanarak harama sebep olacak emme müddetinin iki sene altı ay olduğuna hükmetmiştir.

İmâm-ı A’zam (rh.a.) bu âyet-i kerîmeyi iki vecihle delil almaktadır:

Birincisi, âyetteki **“taşınması”** kelimesinden maksat ceninin anne karnında taşınması değildir. Buradaki **“taşınma”** çocuğun annesinin elleri üzerinde taşınmasıdır. Buna göre âyetin anlamı, “Anne çocuğu doğumun-

² Emme müddetinin iki seneye kadar oluşu şöyle izah edilir: Bir çocuk doğumundan iki yaşını dolduruncaya kadar başka bir kadını emdiği takdirde kadın onun süt annesi, çocukları da kardeşleri olur. Çocuk iki yaşını doldurduktan sonra bir başkasını emerse bu haramlığı icab ettirmez. Meşrû süt emme süresi için de Hanefîlere göre bir, Şafiîlere göre beş defa emmesi haramlığı icab ettirir. (Mütercim)

dan sonra emzirmek için otuz ay taşır" olmaktadır. Dolayısıyla bu müddetin hepsi süt emzirme müddeti olur.

İkincisi ise Allahu Teâlâ bu âyetle iki şey zikretmiştir. Birisi **"taşınmak"** diğeri **"sütten kesilmek"**tir. Bu iki şeyi zikrettikten sonra bir de müddet beyân etmiştir ki bu da **"otuz ay"**dır. O zaman bu otuz ay, her ikisine de ayrı ayrı birer müddet olur. Bu ikinci tevcihe göre âyetin mânâsı, **"Otuz ay karnında taşımıştır ve otuz ay da emzirmiştir"** olur. İmâm-ı A'zam (rh.a.), bu tevcihlerle çocuğun emme müddetinin otuz ay olduğuna hükmetmiştir.

İmâm-ı A'zam'ın (rh.a.) bu görüşüne talebeleri olan İmâm Muhammed (rh.a.) ve Ebû Yusuf (rh.a.) muvâfakat etmemişlerdir. Bunlar da cumhûr gibi çocuğun emme müddetinin iki sene olduğuna hükmetmişlerdir.

İmâm-ı A'zam'ın (rh.a.) delilleri ile cumhûrun delilleri karşılaştırıldığında cumhûrun görüşünün tercihe lâayık olduğu görülür. Zira talebeleri bile ona muhâlefet etmişlerdir. En iyisini Allah (c.c.) bilir.

İkinci hüküm: Gebeliğin şer'î müddeti ne kadardır?

Fakîhler, **"Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır"** (Ahkaf: 15) ile **"Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür)"** âyetlerine dayanarak gebelik müddetinin en az altı ay olduğunda icmâ' etmişlerdir. Zira bu iki âyetin farkı gebeliğin en az altı ay olduğunu göstermektedir.

İbn-ül-Arabî, tefsîrinde şöyle der: "Hz. Osman'ın hilâfetinde bir kadın evlendiği günden altı ay sonra doğum yaptı. Hâdise Hz. Osman'a haber verildi. Hz. Osman kadının recmedilmesini emretti. İbn-i Abbâs (r.a.) ona, **"Bu kadın seni Allah'ın kitâbı ile muhâkeme ederse haksız çıkarsın. Zira Allahu Teâlâ, "Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır"** (Ahkaf: 15) ve **"Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler, (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak isteyen(ler) içindir"** (Bakara: 233) buyurmaktadır. Buna göre gebeliğin en az müddeti altı aydır. Sütten kesme müddeti ise yirmidört aydır" dedi. Bunun üzerine Hz. Osman kadını salıverdi. Diğer bir rivâyete göre Hz. Osman'ı bu hususta uyaran İbn-i Abbâs (r.a.) değil, Hz. Ali'dir."³

³ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

Üçüncü hüküm: Oğlunu öldüren baba kısas edilir mi?

Fakîhlerin cumhûru, oğluna zina iftirâsı atan babaya had uygulanamayacağı gibi, çocuklarını öldüren anne veya babaya da kısas uygulanamayacağına ittifakla hükmetmişlerdir. Bu husustaki delilleri de Allahu Teâlâ'nın **"Onlarla dünyada iyi geçin"** emridir. Allahu Teâlâ ayrıca evlâda anne ve babaya iyilik yapmayı da emretmiştir. Şu halde, çocuğunu öldüren babanın kısas edilmesi ona iyilik olmaz. Zira anne ile baba çocuğun dünyaya gelmesinin sebebidirler. Çocuk ise onların helâkine sebeb olamaz. Bu görüşü Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Baba çocuğundan dolayı kısas edilemez"** sözleri de teyid etmektedir.

Dördüncü hüküm: Dinen mahzuru olan şeylerde anne ve babaya taat edilir mi?

Allâme Kurtubî şöyle der: "Günah işlemekte veya farzlardan birisini terk etmekte anne ve babaya itaat edilemez. İtaat ancak mubah olan şeylerde lazımdır. Hasan-ı Basrî'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Bir anne şefkâtinden dolayı çocuğunun yatsı veya sabah namazına mâni olmaya çalışırsa ona bu hususta itaat edilmez."⁴

Kurtubî, sözlerine şöyle devam eder: "Bu âyet anne ve baba kâfir, fakir oldukları takdirde mümkün olduğu kadar yardım edilmesine delâlet eder. Çocuk anne ve babasını tatlı bir dille İslâm'a davet etmelidir. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, müşrik olan süt annesi yardım istemek için gelince Resûlullah'a (s.a.v.), "Süt annem yardım istemek için yanıma gelmiş. Yardım edebilir miyim?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), **"Evet yardım edebilirsin"** buyurdu."⁵

Âlimler bu hükümleri, **"Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme"** âyetinden istinbad etmişlerdir. Şirkte anne ve babaya itaat nasıl haram ise bütün günahlarda da itaat öyle haramdır. Zira Hâlık'a isyan olan şeyde mahlûka itaat edilmez.

Bu hususu râşid halife Hz. Ebû Bekir ilk hutbesinde halka açıkça söyleyeyen beyân etmiştir: "Ey insanlar! Ben sizin en hayırlınız olmadığım halde size emîr oldum. Eğer emirliği iyi yaparsam bana yardımcı olun. Eğer iyi yap-

⁴ Kurtubî, age, c. 14, s. 64.

⁵ Kurtubî, age, c. 14, s. 65.

mazsam beni düzeltin. Ben Allah'a (c.c.) itaat ettiğim müddetçe bana itaat edin. Şâyet Allah'a (c.c.) isyan edersem, bana itaat etmeniz farz değildir."

Beşinci hüküm: Mü'min olmayanların yoluna gitmek sahih midir?

"Bana dönenlerin yoluna uy" âyetinin zâhiri selefin ve sâlih mü'minlerin yolundan gitmenin farz olduğuna delâlet, münafık ve kâfirlerin yoluna gitmenin de haram olduğuna işaret eder. Bu maksadı Allahu Teâlâ, **"Kim kendine doğru yol besbelli olduktan sonra peygambere muhâlefet eder, mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakırız. (Fakat âhirette) kendisini cehenneme koyarız. O ne kötü bir yoldur"** (Nisâ: 115) âyetiyle en sarîh şekilde beyân etmektedir. Öyleyse tevhid ehlinin bayrağı altında toplanmak, onların yolundan gitmek lazımdır Zira hayır, onlara katılmakta ve onların yolundan gitmektedir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Hikmet ilâhî bir bağıştır. Ona ancak takvâ ve sâlih amelle ulaşılabilir.
2. Nimete şükretmek farzdır, insanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez.
3. Anne ve babaya itaat Allah'a (c.c.) itaattir. Anne ve babaya hayır yapmak ibâdettir.
4. Şirk en büyük günahtır. Şirk, insanların bütün sâlih amellerini yok eder.
5. Anne hakkı baba hakkından daha büyüktür. Zira anne daha çok zahmet çeker.
6. Allah'a (c.c.) isyanda anne ve babaya itaat yoktur. İtaat ancak hayır ve mu-bah olan şeydedir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ, anne ve babaya iyilik yapmayı tavsiye ederek onlara itaat etmeyi emretmiştir. Bilhassa anneye karşı ihtimâmlı bir ifade kullanarak onun hakkının baba hakkından daha büyük olduğunu beyân etmiştir. Çünkü anne çocuğu yetiştirmede daha çok zahmet çekmiştir. Uzun bir müddet onu karnında taşımış, onun için uykularını terk etmiş ve onun bakımı ile meşgul olmuştur. Bu ağır yükü çekmesindeki başlıca âmil de meyve verecek bir ağaç gibi gördüğü çocuğundan gelecekte evlâdlar beklemesidir.

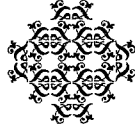
Annenin yaptıklarına karşı hangi akıllı insan, akıllı evlâd kötülük yapabilir, ona eziyet edebilir. Çünkü anne Allah'tan (c.c.) sonra insanın yaşama vesilesidir. Eğer annenin sevgisi ve bakımı olmasa karşılaştığı güçlüklerle tahammül etmese hiçbir çocuğun normal yetişmesi mümkün değildir.

Allahu Teâlâ, müşrik dahi olsalar anne ve babaya itaat etmeyi ve onlara şükretmeyi emretmiştir. Yalnız şu var ki anne ve baba evlâdı küfre yöneltmek isterlerse elbette bu hususta onlara itaat yoktur. Hatta bu hususta onlara karşı gelip isyan etmekte bir günah da yoktur. Zira Allahu Teâlâ, **“Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu tutman üzerine seni zorlarsa kendilerine itaat etme”** buyurmaktadır. Allah'a isyan olan yerde hiçbir mahlûka itaat edilemez.

Anne ve babaya itaat, Allah'a (c.c.) itaat şartına bağlanmıştır. Bu itaat şeriatin kabul ettiği hududlar çerçevesinde olmalıdır. Bu çerçeve içinde ne Allah'ın (c.c.) hukukuna tecavüz vardır ne de kulların hukuku zâyi olur.

Anne ve babaya şükretmek Allah'a (c.c.) şükretmektir. Allah'a (c.c.) isyan olmayan şeyde onlara itaat etmek Allah'a (c.c.) itaattir. Zira Allahu Teâlâ, **“Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle (karnında) taşıdı. Onu zahmetle de doğurdu. Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır”** (Ahkaf: 15) buyurmaktadır.

* * *

51. DERS

CÂHİLİYETTE VE İSLAM'DA EVLÂD EDİNMENİN HÜKMÜ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ
مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جُوفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ
وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ
وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ
تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا
أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

1. Ey peygamber! Allah'tan kork. Kâfirler ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilendir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

2. Sana Rabbinden ne vahy olunursa ona uy. Muhakkak ki Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.

3. Allah'a güvenip dayan. Koruyucu olarak Allah yeter.

4. Allah bir adamın içinde iki kalb yaratmadı. Kendilerinden

“zihâr” yaptığınız karılarınızı, o, sizin analarınız (yerinde) tutmadı(ğı gibi) evlâdlıklarınızı da (öz) oğullarınız (gibi) tanımadı. Bu, sizin ağızları-
nızdaki lafımdır. Allah hakkı söyler ve O, (doğru) yolu gösterir.

**5. Onları babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah indinde daha doğ-
rudur. Eğer babalarını(n kim olduğunu) bilmiyorsanız o halde (esasen)
dinde kardeşleriniz (olmakla beraber) dostlarınızdır da. Hata ettikleri-
nizde ise üstünüze bir vebâl yoktur. Fakat kalblerinizin (kasd ve) taam-
müd ettiğinde(vebâl) vardır. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

(Ahzâb sûresi 1-5. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

اتَّقِ اللَّهَ: Allah'a (c.c.) takvâ olmakta sebat ve devam et.

الْكَافِرِينَ: *Kâfirîn*, kâfir kelimesinin çoğuludur. Kâfir, Allah'ın nimetle-
rini inkâr eden demektir. Bazı âlimler küfrün dört çeşit olduğunu söylemiş-
lerdir: 1. Cehlî küfür. Allah'ı tanımamak, kalbi ve diliyle inkâr etmek. 2.
İnkârî küfür. Bildiği halde inkâr ederek kâfir olmak. Kalbiyle bildiği halde
lisânıyla inkâr etmek. İblisin ve Kitâb Ehli'nin küfrü böyledir. 3. İnadî küfür.
Kalbiyle bildiği, lisânıyla söylediği halde hasedinden dolayı inkâr etmek.
Ebû Cehil ve benzerlerinin küfrü gibi. 4. Nifâkî küfür. Lisânıyla söylediği
halde kalbiyle inkâr etmek. Söylediğine inanmamak. Münafıkların küfrü.

وَكَيْلًا: *Vekîl*, âyetteki mânâsı, kullarının rızıklarına kefil olan.

تُظَاهِرُونَ: *Muzahere* kökünden gelir. Bu da zevcesine, “Sen bana
anamin sırtı gibisin” diyerek onu kendisine haram kılmadır.

أَدْعِيَاءَكُمْ: *Ediyâ*, daiy kelimesinin çoğuludur.

أَقْسَطُ: *Kıst* kökünden gelir. En âdil mânâsındadır.

مَوَالِيكُمْ: *Mevlâ* kelimesinin çoğuludur. Mevlâ, efendi demektir.

غَفُورًا: *Gafûr*, günahları affeden, bağışlayıcı.

رَحِيمًا: *Rahîm*, esirgeyici.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ kerîm peygamberine takvâyı ve haramlardan kaçınmayı emrederek kâfirlere ve münafıklara itaat etmeyi yasaklamıştır. Çünkü onlar Allah'ın (c.c.), Resûl'ünün (s.a.v.) ve mü'minlerin düşmanlarıdır. Onlara hiçbir şey emânet edilemez. Onlarla herhangi bir işte istişare de yapılamaz. Onların içi ayrı, dışı ayrı, sûretleri ayrı, hakikatleri ayrıdır. Bu yüzden onlardan kaçınmak, onlara uymamak lazımdır. Onlar fâsıktırlar, Allah'ın (c.c.) taatinden çıkmışlardır.

Buradaki hitâb peygambere olmakla beraber ümmeti irşâd içindir ki ümmet takvâ yolunda yürüsün ve Kur'ân'ın hidâyetiyle hidâyetlensin.

Câhiliye devrinde dinin yasak ettiği birçok şeyler ihdâs ederek bunların da din olduğunu iddia ederlerdi. İşte Kur'ân bunların bu icadlarını iptal etmiş, bütün hurafeleri hak ile ortadan kaldırarak dini sağlam ve selim bir temel üzerine oturtmuştur.

Allahu Teâlâ özetle şöyle buyurmaktadır: Ey peygamber! Muttakî ol. Allah'a (c.c.) itaat etmeye devam et. Münafık ve kâfirlerin çağırdığı yola gitme. Onlara itaat etme. Zira Allah (c.c.) kullarının kalbini en iyi bilendir. Hiçbir şey O'ndan gizli değildir. Rabbinden sana vahyolunana uy. Hiçbir müşrikin tehdid ve eziyetinden korkma. Çünkü Allah (c.c.) seninledir. Bütün işlerinde O'na sığın. Yegâne koruyucu ve yardımcı O'dur.

Allahu Teâlâ câhiliye devrinin sapıklık ve ilhadlarını reddetmiştir. Bir şahsın içinde iki kalb nasıl olmazsa insanın zihâr yaptığı zevci de annesi olmaz. Evlâdlığı da onun öz oğlu olamaz. Çünkü anne insanı doğurandır. Nitekim Allahu Teâlâ **"İçinizden 'zihâr' yapagelenlerin karıları onların anaları değildir. Anaları kendilerini doğuranlardan başkası değildir"** (Mücâdele: 2) buyurmuştur. İnsanın hakîkî oğlu da onun sulbünden gelendir. Bir insanın iki babası olması mümkün değildir. Onlar "zihâr" yaptıkları karılarını nasıl anneleri yerine koyar, başkalarının çocuklarını nasıl kendi oğulları kabul ederler? Câhiliye dönemine ait bu iddialar yalnızca yalan ve Allah'a (c.c.) iftirâdır. Allah (c.c.) hakkı söyler ve insanları en sağlam yola iletir.

Allahu Teâlâ evlâd edinilmiş kimselerin öz babalarına nisbet edilmesini emretmektedir. En doğru olan da budur. Eğer evlâd edindiklerinizin babalarını bilmiyorsanız onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Onlarla konuştuğunuzda din kardeşliğini ve dostluğu kasd ederek "kardeşim"

diye hitâb ediniz. Şimdiye kadar yaptığınız hatalardan dolayı size bir günah yoktur. Yalnız kalblerinizin kasd ettiğine günah vardır. Allah (c.c.) gafurdur, rahîmdir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

Müfessirler bu âyetlerin nüzûlünde birçok sebep saymışlardır. Biz bunların en sahih olanlarını beyân edeceğiz.

1. Ebû Süfyan bin Harb, İkrime bin Ebû Cehil ve El-Aver es-Selemî Hudeybiye anlaşmasından sonra Medine'ye gelerek Abdullah bin Übey bin Selul, Muatteb bin Kuşer, Ced bin Kay ile görüştüler. Sonra hep birlikte Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek birtakım teklîflerde bulundular. Bunlardan birisi de Resûlullah'ın (s.a.v.) Lât ve Uzza isimli putlar hakkında konuşmaması ve onların da şefaathçi olduğunu kabul etmesi idi. Resûlullah (s.a.v.) bu teklîfi kerih görerek reddetti. Bunun üzerine, **"Ey peygamber! Allah'tan kork. Kâfir ve münafıklara itaat etme..."** âyeti nâzil oldu.¹

2. Kureyşîlerden Cemil bin Ma'mer el-Fihri, çok zekî ve her duyduğunu ezberleyen bir kimse idi. Bu yüzden ona, "Bu adamın içinde iki kalb vardır" derlerdi. O da "Evet benim içimde iki kalb vardır. Bunların her biriyle Muhammed'in düşündüğünden daha iyi düşünürüm. Onun bildiğinden daha iyi bilirim" derdi. Bedir'de yenilen müşriklerin arasında olan Cemil, papuçlarının biri elinde olduğu halde kaçarken Ebû Süfyan'a rastlar. Ebû Süfyan ona ne yaptıklarını sorunca, "Bozguna uğradık, yenildik" cevabını verir. Ebû Süfyan, "Sana böyle ne oluyor? Papuçlarının biri elinde, diğeri ayağında" deyince, "Ben farkında değilim. Papuçlarımda ayaklarımda olduğunu sanıyordum" dedi. Bugünden sonra Kureyşîler onun iki kalbi olsaydı böyle ahmakça bir şey yapmayacağını anladılar. Bu olaydan hemen sonra da **"Allah bir adamın içinde iki kalb yaratmadı..."** âyeti nâzil oldu.²

3. Suyûtî, Mücâhid'den şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) Zeyd bin Hârise'yi (r.a.) evlâd edinmişti. Vahiy gelmeden önce de onu âzâd etmişti. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb binti Caş'la evlenince Yahûdî ve münafıklar, "Muhammed'i görüyor musunuz? Oğulun karısıyla evlenmeyi yasakladığı halde kendisi oğlunun karısı ile evleniyor" dediler. Bunun üzerine,

¹ Vahidî, Eshab-ı Nüzûl, Suyûtî, age, c. 5, s. 180, İbn-i Cevzî, age, c. 8, s. 349.

² Suyûtî, age, c. 5, s. 180, İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 349.

“Evlâdlıklarımızı da (öz) oğullarınız (gibi) tanımadı” âyeti nâzil oldu.”³

4. Buhârî, Ömer bin Hattâb’tan (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: “Zeyd bin Hârise’ye (r.a.), **“Onları babalarına nisbetle çağırın”** âyeti nâzil oluncaya kadar Zeyd bin Muhammed derdik.”⁴

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ, peygamberine bazı âyetlerde “Ey resûl” diye hitâb ettiği gibi burada da **“nebî”** lafzıyla hitâb ediyor. Allahu Teâlâ’nın peygamberini “nebî ve resûl” sıfatlarıyla çağırması Resûlullah’ın (s.a.v.) makamının yüceliğine ve diğer peygamberlerden üstünlüğüne işaret etmektedir. Bu hitâb ayrıca bize Resûlullah’la (s.a.v.) nasıl konuşmamız gerektiğini de öğretmektedir. Biz onun ismini andığımız zaman son derece hürmetli olmamız icab eder. Nitekim Allahu Teâlâ **“Peygamberi, kendi aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi çağırmayın”** (Nûr: 63) buyurmuştur.

Ebû Hayyân, “Allahu Teâlâ’nın Kur’ân’daki “Ey Nebî, ey resûl!” hitâbları onun faziletini ve büyüklüğünü bildirmektedir. Onun dışındaki peygamberlerin, “Ey Adem, ey Nuh, ey İbrâhîm!..” gibi sadece isimleri geçerken Resûlullah’ın (s.a.v.) ismi sarâheten verilse bile hemen peşine “resûl” vasfı da zikredilmiştir. İşte bu gösteriyor ki o, şüphesiz Allah’ın (c.c.) Resûl’üdür. Kur’ân’ın bu üslûbu bize de onu konuşurken “resûl” vasfıyla anmamızı telkin etmektedir. Kur’ân’da nerede onun ismi kasd edilmişse onun nübüvvet ve risâlet vasıfları geçer. Meselâ, **“And olsun size kendinizden öyle bir resûl gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir”** (Tevbe: 123) **“Resûl dedi ki: “Ey Rabbim! Kavmim hakikat şu Kur’ân’ı metruk (birşey) edindiler”** (Furkan: 30), **“O nebî, mü’minlerin öz nefislerinden evlâdır. Zevceleri anneleridir”** (Ahzâb: 6) âyetlerinde görüldüğü gibi Hz. Peygamber Kur’ân’da ismi ile değil nübüvvet veya risâlet vasfıyla zikredilmiştir. Bu da onun diğer nebîlerden üstünlüğüne delâlet eder” der.

İkinci incelik: Resûlullah’ın (s.a.v.) her hali takvâ üzere iken, âyette neden takvâ ile emredilmiştir? Şüphesiz takvâyâ devam etmesi için. **“Ey imân edenler!.. imân edin”** (Nisâ: 136) âyetindeki emir gibi. Bu âyetteki emir de “imânınızı devam ettirin” şeklinde anlaşılmalıdır.

³ Suyûtî, age, c. 5, s. 180, İbni Cevzî, age.

⁴ Buhârî.

Bazı âlimlere göre âyetin başındaki hitâb her ne kadar Resûlullah'a (s.a.v.) ise de aslında muhatab Resûlullah'ın (s.a.v.) ümmetidir. Çünkü ikinci âyetin sonundaki **"Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır"** çoğul ifadesi buna delâlet etmektedir.

Fahreddin Râzî, "Ancak yapılmayan birşeyin yapılması emredilir. Halbuki Resûlullah'ın (s.a.v.) her hali takvâ idi. Öyleyse neden takvâ ile emrolundu? Bu soruya iki şekilde cevap verilebilir:

1. Takvâ ol (Allah'tan kork) emrinden maksat, yeniden takvâ ol demek değil, takvâna devam et demektir.

2. Resûlullah'ın (s.a.v.) ilim ve mertebesi her an yükselmektedir. Bu da Resûlullah'ın her an yeni bir takvâ derecesine ulaşmasını gerektirir. Âyetteki, **"Ey peygamber! Allah'tan kork"** emrinden maksat, dâima terakki et, demektir. Resûlullah'ın (s.a.v.) her anı bir önceki andan daha yüksek olduğu için ona yükselmesini devam ettirmesi için takvâ emredilmiştir"⁵ der.

Üçüncü incelik: "Allah bir adamın içinde iki kalb yaratmadı" âyetinin işaret ettiği inancın, câhiliye devrindeki diğer inançlardan önce zikredilmesinin sır ve hikmeti şudur: Bu âyet bir örnek gibidir. Örneklerin daha açık ve vazîh olması lazımdır. Bu âyet câhiliyetten üç bâtil şeyi iptal etmektedir: Birincisi bir adamın içinde iki kalb olabileceği itikadıdır. Halbuki hakikatte böyle birşey yoktur. İkincisi, zihâr yapılan kadını anneleri gibi ebediyyen haram kabul etmeleri. Üçüncüsü, evlâdlıklarını bütün hükümlerde öz evlâdları gibi kabul etmeleri idi. İşte bu üç şeyden hakikatten en uzak olanı bir adamın iki kalbe sahip olabileceği inancıdır. Allah (c.c.) bu yüzden önce bunu zikrederek zihâr ile evlâd edinmeye örnek göstermiştir. Sanki âyet, bir kimsenin iki kalbi nasıl olmazsa zihâr yapılan kadın anne, evlâd edinilen çocuk da öz evlâd olamaz demektir.

Dördüncü incelik: "Bu sizin ağızlarındaki lafınızdır" âyeti, bu sözün yalnız onların ağızından çıktığına işaret etmektedir. Hakikatte böyle birşey yoktur.

Zemahşerî bu hususta şöyle der: "Ma'lûmdur ki söz ancak ağızla söylenir. Âyetteki **"sizin ağızlarındaki"** ifadesi, bunun hakikatten bir payı olmadığı, ancak onların dilindeki kuru bir iddia ve bâtil bir zan olduğunu

⁵ Fahreddin Râzî, age, c. 6, s. 768.

bildirmektedir. Bu sözün doğrulukla hiçbir ilgisi yoktur.”⁶

Beşinci incelik: Âyetteki, “Allah hakkı söyler” ifadesi ile ilgili olarak Fahreddin Râzî şöyle der: “Bu âyette ince bir işaret vardır. Akıllı kişi ya makul birşey veya şeriaten konuşur. Evlâd edinilen çocuk hakîkî bir evlâd olmadığı gibi, şeriatte de böyle birşey vârid olmamıştır. Câhiliye devrinde evlâdlığın karısının babalığına haram olduğu kabul edilirdi. Halbuki Allahu Teâlâ onu helal kılmıştır. Onların bu sözüne itibar edilemez. Çünkü onlar hakikatten uzaktırlar. Bu söz de hayvanların ağzından çıkan bir ses gibi onların ağzından çıkan anlamsız bir sestir. Allahu Teâlâ'nın sözü ise hak ve uyulması farz olan sözdür. Onların kalbinden geçen sözlerden daha hayırlıdır. Onların kalblerinden geçenden daha hayırlı olunca, ancak ağızlarından çıkan sözden haydi haydi üstün ve daha hayırlıdır.”⁷

Altıncı incelik: Arablar zekî ve akıllı kimselerin iki kalbi olduğuna inanırlardı. Mekkeliler arasında da Cemil bin Ma'mer zekası, akıllı ve kuvvetli hâfızası ile meşhurdur. Bu itibarla ona iki kalbli adam derlerdi. Hatta şâirler onu medheden şiirler söylerlerdi. İşte bu câhil kişi, “Ben peygamberden daha zekî ve daha anlayışlıyım” derdi. Bedir savaşındaki yenilgilerinden sonra kendini kaybederek papucunun biri elinde, diğeri ayağında kaçarken Ebû Süfyan ile karşılaştı. Ebû Süfyan, “Sana ne oluyor böyle? Papuçlarının biri elinde, diğeri ayağında” deyince, “Ben farkında değilim. Papuçlarımın ayaklarımda olduğunu sanıyordum” cevabını verdi. Onun bu durumu, halka, onun bir yalancı olduğunu ve iki kalbi bulunmadığını gösterdi. Halk içinde rezil ve rüsvay oldu. Bundan dolayı Allahu Teâlâ, “Allah bir adamın içinde iki kalb yaratmadı” âyetiyle bu iddia ve inancı tamamen iptal etti.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Peygamberlerden günah sâdır olur mu?

Ma'lûmdur ki peygamberler günah işlemekten masundurlar. Çünkü onların bir sıfatı da “ismet”, günah işlememektir. Şu halde onlardan günah sâdır olması veya Allah'ın (c.c.) emirlerine muhâlif hareket ve sözler mümkün

⁶ Zemahşerî, age, c. 3.

⁷ Fahreddin Râzî, age, c. 6, s. 771.

değildir. Çünkü onlar halkın önderidirler. Biz onlara uymakla emr olunmuşuzdur. Eğer peygamberlerden günah sâdir olsaydı onlara uymak farz olmazdı. Bundan ötürü Allahu Teâlâ onları bütün günahlardan korumuştur. Hatta Hz. Peygamber vahye muhatab olmadan önce de daha sonra Kur'ân'la yasaklanan ve günah sayılan herhangi bir şeyi işlememiştir. Zâhiren peygamberin ismetine muhâlif görünen âyetleri doğru anlamak lazımdır. Meselâ, **“Kâfirler ve münafıklara itaat etme”** âyetinden Resûlullah'ın (s.a.v.) onlara itaat etmeye meylettiği, onların nifâk ve sapıklıklarına muvâfakat etmeyi düşündüğü anlaşılmamalıdır. Çünkü bu âyet her ne kadar sûrette Resûlullah'a (s.a.v.) hitâb ediyorsa da hitâb hakikatte ümmetedir. Yani ümmetin kâfir ve münafıklara itaat etmelerini ve uymalarını yasaklamaktadır. Çünkü âyetin sonundaki, **“Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır”** ifadesi de bunu açıkça ortaya koyar.

İkinci hüküm: Zihâr haram mıdır?

Âyet zihârın câhiliye âdetlerinden olduğuna delâlet etmektedir. Zihâr câhiliye devrinde talâkın en şiddetlisi idi. Çünkü zihâr, kendisine helal olan karısını kocaya ebediyen haram kılardı. Hatta onların itikadına göre zihâr yapılan kadın kocanın annesi gibi olurdu. İslâm bu hükmü iptal ederek bunun bir iftirâ ve bühtân olduğunu beyân etti.

İslâm zihârı haram kılmıştır. Fakat buna rağmen yapılan zihârın hürmetini geçici olarak kabul etmiştir. Zihâr yapan kişi zihâr keffâretini verdikten sonra bu haramlık ortadan kalkar. Allahu Teâlâ, **“İçinizden zihâr yapagelenlerin karıları anaları değildir. Anaları kendilerini doğuranlardan başkaları değildir. Şüphe yok ki onlar her halde çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok esirgeyici, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbiriyle temas etmezden evvel bir köle âzâd etmek (lazımdır). İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır. Fakat kim (bunu) bulamazsa (yine) birbiriyle temas etmezden evvel, fâsılasız iki ay oruç (tutsun). Buna da güç yetiremezse altmış yoksul (doyursun)...”** (Mücâdele: 2-3-4-) âyetleriyle zihâr hakkındaki itikadları iptal ederek İslâm'ın hükmünü beyân etmiştir. İslâm'da da her ne kadar zihârın hürmeti kabul ediliyorsa da keffâretle bu haramlık ortadan kalkmaktadır. Zihâr hükümleriyle ilgili tafsîlât 64. derste gelecektir.

Üçüncü hüküm: Evlâd edinme câiz midir?⁸

İslâm zihârı iptal ettiği gibi yine câhiliyete mahsus olan evlâdlığın öz çocuk gibi olduğu itikadını da iptal ederek haram kılmıştır. Câhiliyette evlâdlık sanki öz babasıymış gibi babalığına nisbet edilirdi. Bu şekildeki bir evlâd edinme Allah'ın (c.c.) azab ve lanetini icab ettirir.

Bu hususta Buhârî ve Müslim, Sa'd bin Ebî Vakkas'tan (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir: **“Bir çocuğu babasından başkasına isnâd edene Allah'ın (c.c.), meleklerin ve halkın laneti olsun. Allahu Teâlâ onun ne tövbesini kabul eder ne de fidyesini”**⁹ Diğer bir hadîsde de **“Her kim başka bir kimseye -babası olmadığını bile- neseb iddia ederse o kimseye cennet haram olur”**¹⁰ buyurulmuştur.

Âyetteki zâhiri, câhiliye döneminde olduğu gibi herhangi bir kimse- nin babasından başka birisine isnâd edilmesinin haram olduğuna delâlet eder. Fakat sırf sevgi ve şefkatten dolayı birisinin bir çocuğa “oğlum, evlâdım” demesi haram değildir.¹¹

İbn-i Kesir tefsîrinde şöyle der: “Bir kimsenin kendisinin olmayan bir çocuğa, sırf büyüklüğünden ve sevgisinden dolayı “oğlum” demesi, âyetin haram kıldığı nisbet edinmeden değildir. Bu hususta İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Biz Abdülmuttaliboğulları'nın çocukları bize ait olan taşlık bir yeri temizliyorduk. Taşları sağa sola atıyorduk. Resûlullah yanımıza gelerek, **“Oğulcuklarım! Güneş doğuncaya kadar taşları atma- yın”** dedi. Yine İbn-i Abbâs'ın (r.a.) rivâyetine göre Resûlullah Enes'e, **“Ey oğulcuğum!”** diye seslenirdi. Resûlullah'ın gerek Abdülmuttaliboğulları çocuklarına, gerek Enes'e **“Oğulcuklarım”** demesi, yalnızca onlara karşı duyulan sevgiden ötürüdür.”¹²

⁸ Burada açıklanan evlâd edinme cahilî mânâdaki evlâd edinmedir. İslâm'da gerek akrabalardan ve gerekse herhangi bir çocuğun evlâd edinilmesi mubahtır. Ancak çocuğa kendilerinin öz baba ve annesi oldukları söylenerek kendilerine nisbet etmeleri câiz değildir. Aralarında nesebten veya sütten gelen bir mahremiyet yoksa erkek evlâdlık anneye, kız evlâdlık da babaya bir yabancı gibi haramdır. (Mütercim)

⁹ Buhârî ve Müslim, Alûsî, age, c. 21, s. 149.

¹⁰ Buhârî ve Müslim.

¹¹ Alûsî, age, c. 21, s. 149.

¹² İbn-i Kesir, age, c. 3.

Dördüncü hüküm: Âyetteki “hata” ve “taammüd” kelimelerinden maksat nedir?

Allahu Teâlâ âyetle birisine hatâen “oğlum” demenin günah olmadığını, fakat yabancı bir çocuğu kasıtlı olarak kendisine nisbet etmenin haram olduğunu bildirmektedir.

Müfessirler bu hususta iki görüşe ayrılmışlardır.

Müfessirlerden Mücâhid'e göre, âyetteki “hata”dan maksat, yasaklamadan evvelki evlâd edinmelerdir. “Taammüd” ise yasaklamadan sonraki evlâd edinmeyi bildirmektedir.

Katâde'ye göre ise “hata” birisine kasıtsız olarak “oğlum” veya “baba” denilmesidir. Taberî, bu âyetin tefsîrinde Katâde'den şöyle rivâyet etmiştir: “Babasından başka bir adamın ismiyle çağrılan ve bunun gerçek olduğunu zanneden kimsenin böyle çağırılması “hata”dır. Bunda bir günah da yoktur. Yalnız, kasıtlı olarak ve bile bile bir kimseyi babasından başka birisine isnâd ederek çağırma günahıdır.”¹³

Birinci görüşe göre âyetteki “hata”dan maksat, âyetin nüzûlünden evvelki evlâd edinmelerdir. “Taammüd”den maksat da âyetin nüzûlünden sonra bile evlâd edinme veya babasından başka birisine nisbet edilmesidir. Buna göre âyetin mânâsı, “Size, İslâmî hükümleri bilmeden önce, henüz câhiliyette iken evlâd edindiklerinize evlâdınız gibi muamele yapmanızda bir vebâl yoktur. Yalnız İslâm'ın hükümleri beyân edildikten sonra öz çocuğunuz olmayan birisini eskiden olduğu gibi evlâd edinmeniz günahıdır” olur.

İkinci görüşe göre âyetteki “hata”dan maksat, birisini kasıtsız olarak babası olmayan bir adama nisbet etmektir. “Taammüd” ise birisini bile bile babası olmayan bir adama nisbet etmektir. Buna göre de âyetin mânâsı, “Hatâen veya bilmeden bir çocuğu babası olmayan birisine nisbet etmekte bir vebâl yoktur. Fakat kesin bilindiği halde bir çocuğu babası olmayan bir adama nisbet etmek günahıdır” olur.

Ebû Hayyân, Bahr-ı Muhîr isimli tefsîrinde ikinci görüşü tercih ederek birinci görüşün zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü âyetteki “hata ettiklerinizde ise” ifadesini, “Âyetin nüzûlünden evvel yaptıklarınız için üzerinize

¹³ Cessâs, age, c. 3, s. 354.

bir vebâl yoktur" şeklinde anlamak doğru değildir. Zira âyetin nüzûlünden önce yapılanları "**hata**" olarak vasıflandırmak doğru değil. Ama lisânen, unutarak, kasıtsız olarak sırf sevgi ve şefkatten dolayı bir küçüğe "oğlum" demek veya sırf hürmet ve ta'zîm için bir büyüğe "baba" demek günah değildir.¹⁴

Beşinci hüküm: Birisine "kardeşim" veya "efendim" demek câiz midir?

"Eğer babalarını(n kim olduğunu) **bilmiyorsanız o halde** (esasen) **dinde kardeşleriniz** (olmakla beraber) **dostlarınızdır da**" âyetinin zâhiri, babası bilinmeyen bir kimseye "kardeşim" veya "dostum" demenin câiz olduğuna delâlet eder. Ancak bu sözle din kardeşliği kasd edilmelidir. Ne-seben kardeş oldukları değil. Zira Allahu Teâlâ, "**Mü'minler ancak kardeş-tir**" âyetiyle mü'minleri birbirine kardeş kılmıştır. İşte bu âyet uyarınca bir Müslümanın diğer bir Müslümana "kardeşim" demesi câizdir.

Fakat bazı âlimler "kardeşim" denilen kimsenin fâsık olmamasını şart koşmuşlardır. Çünkü "kardeşim" veya "dostum" demek ona hürmeti gösterir. Fâsık hürmet etmek ise haramdır. Allahu Teâlâ bunu bize yasaklamıştır. Fâsık bir kimseye ismi bilinmediği takdirde "Abdullah, sen... vb." kelimeleriyle hitâb edilir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), "**Bir münafığa 'efendi' demeyin. Zira bu sözünüz Allah'ı gazablandırır**" buyurmuştur.¹⁵

ÂYETLERDEN ALACAĞIMIZ DERSLER

1. Takvâ, Allahu Teâlâ'nın bütün ümmetlere tavsiyesi ve mü'minin en iyi aزیğıdır.
2. Allah'a tevekkül, her durumda Allah'a sığınma imânın şartlarındandır.
3. İslâm şeriatinde olmayan hurafelerden kaçınmak farzdır.
4. "Benim içimde iki kalb vardır" demek hem akla hem de şeriata muhâlif, bâtil bir iddiadır.
5. Zihâr yapılan zevceyi anne gibi kabul etmek câhiliye döneminden kalma câhilî bir itikaddır.

¹⁴ Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 212.

¹⁵ Ali Nasîf, Câmi'-ül-Usul.

6. Câhiliye âdeti üzere bir çocuğu evlâd edinme haramdır. Herkesin babasına nisbetle çağırılması vâcibtir.

7. Bir Müslümana din kardeşliğini kasd ederek "kardeşim, dostum" demek câizdir.

8. Allahu Teâlâ çok esirgeyicidir. Kullarını hatâen sâdır olan günahlarından dolayı cezâlandırmaz.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Câhiliye devrinde evlâd edinme

İslâm güneşi insanlık üzerine doğduğunda Arablar hayatını câhiliyetin ve sapıklığın karanlığında sürdürüyordu. Câhiliye döneminde, Allahu Teâlâ'nın hiçbir kitâbta indirmedığı, babadan oğula intikal eden asılsız hurafelere inanıyorlardı. Elbetteki İslâm onları bu sapık hayatta yaşamaya terk etmeyerek cehâletten, küfür ve sapıklıktan kurtaracaktır.

Allahu Teâlâ rahmetiyle Arab toplumunu câhiliyetin pislighinden, bâtlı inanışlarından kurtararak imân sütüyle besledi ve onları en hayırlı bir ümmet haline getirdi.

Câhiliye döneminin en açık hurafelerinden birisi de yabancı bir çocuğu evlâd edinerek kendi öz evlâdları yerine koymalarıydı. Buna da sanki dinî bir kuralmış gibi inanıyorlardı. Bu sebeble değişmesi mümkün değildi. Zira bu onların atalarından kalmış bir din haline gelmişti. Onların bu durumunu Allahu Teâlâ Kur'ân'da şu şekilde beyân etmektedir: **"Bilakis (şöyle) dediler: Gerçek biz atalarımızı bir ümmet (bir din) üzerinde bulduk. Biz de hakikaten onların izleri üstünden doğruya erdirilmişleriz."** (Zuhruf: 22).

Câhiliye döneminde Arablar yabancı bir çocuğu evlâd edinir, ona kendi oğulları olduğunu söyler, oğulları gibi kendilerine vâris yaparlar ve onun malına da kendileri vâris olurdu. O çocuğa, İslâm şeriatinin öz çocuğa tanıdığı irsiyet, nikah, talâk ve müsâheret hükümleri gibi bütün hükümleri icrâ ederlerdi.

Allahu Teâlâ yalnız kendisinin bileceği bir hikmete binâen şerefli elçisi Hz. Muhammed'e henüz peygamberlik vazifesi vermezden önce Arabların âdeti üzere yabancı bir çocuğu evlâd edinmeyi ilham etmişti. Daha

sonra böyle evlâd edinmenin yasaklanma ve iptalinde Peygamber'in (s.a.v.) evlâdlığı ilk örnek olmaktadır.

Resûlullah (s.a.v.), bi'setten önce Zeyd bin Hârise'yi (r.a.) evlâd edindi. Halk bundan sonra Zeyd bin Muhammed diye çağırdı onu. Kur'ân câhiliye âdetlerine göre evlâd edinmeyi haram kılana kadar da böyle sürdü. Âyet nâzil olduktan sonra Resûlullah (s.a.v.) onu evlâdlığından çıkardığını ilan etti. Halk da onu yeniden Zeyd bin Hârise olarak çağırmaya başladı.

Buhârî ve Müslim, İbn-i Ömer'den rivâyet ederler: "Zeyd bin Hârise Resûlullah'ın âzâdlısı idi. Biz ona hep Zeyd bin Muhammed derdik", **"On-ları babalarına nisbetle çağırın. Bu Allah indinde daha doğrudur"** âyeti nâzil olunca Resûlullah ona, "Sen Zeyd bin Hârise bin Şercil'sin" dedi."

Resûlullah (s.a.v.), câhiliye âdetlerini çok çirkin gördüğü halde peygamberlikle görevlendirilmeden önce Zeyd bin Hârise'yi (r.a.) evlâd edinmesinin sebep ve hikmetini ancak Allah (c.c.) bilebilir. Allah (c.c.) doğrusunu bilir ya, bu hikmetlerden birisi de Peygamberin ve ümmetinin tâbi tutulacağı bir imtihan olmalıdır. Bu imtihanın kıssası özetle şöyledir:

Zeyd, annesiyle beraber Benî Tayyi kabilesinde dayıları ile beraber kalıyordu. Bir kabile, adı geçen kabileye saldırarak câhiliye âdeti üzere mallarını talan ettiler, çocuklarını da esir alarak götürdüler. Zeyd bin Hârise de bu esir edilen çocuklar arasındaydı. Esir çocuklar Mekke'de köle olarak satıldılar. Hatice binti Huveylid (r. anhûma) de Zeyd'i (r.a.) satın aldı. Resûlullah (s.a.v.) ile evlendikten sonra zekasını ve işbirliğini beğendiği Zeyd'i (r.a.) Resûlullah'a hibe etti. O tarihten itibaren Zeyd, Resûlullah'a hizmet etti.

Zeyd'in babası Hârise bin Şercil, gece gündüz ağlayarak, şiirler söyleyerek oğlunu aramaya başladı. Kurtubî, Hârise'nin oğlu için söylediği şu iki mısrayı nakleder: "Zeyd için ağlıyorum. Çünkü ne olduğunu bilmiyorum. Acaba sağ mıdır, yoksa ölü mü? Güneşin doğuşu bana onun doğumunu, batışı da ölümünü düşündürüyor."

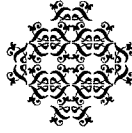
Hârise bin Şercil sonunda oğlunun Mekke'de Resûlullah'ın yanında olduğunu öğrendi. Kardeşiyle birlikte Resûlullah'ın yanına geldi. Resûlullah'a, "Siz esirleri yediren ve âzâd eden Allah'ın (c.c.) beytinin komşusısınız. Oğlum Zeyd senin yanındadır. Sen kavminin efendisisin. Oğlumu bana ver, karşılığında istediğin kadar mal vereyim" dedi. Resûlullah, **"Ben size daha hayırlısını teklîf edeyim"** dedi. "O nedir?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), **"Ben**

onu sizin yanınızda muhayyer kılayım. Eğer sizi isterse hiçbir şey vermeden alır götürürsünüz. Yok eğer beni tercih ederse ben onun bu tercihi karşısında hiçbir mala razı olmam" buyurdu. Onlar, "Allah (c.c.) sana daha hayırlısını versin. Güzel birşey söyledin" dediler.

Resûlullah (s.a.v.), Zeyd'i (r.a.) çağırarak, **"Bunları tanıyor musun?"** diye sordu. Zeyd, "Evet tanıyorum. Babam ve amcam" dedi. Resûlullah (s.a.v.), **"Bunlar baban ve amcan. Benim kim olduğumu da biliyorsun. Bizden dilediğin tarafı tercih et"** dedi. Zeyd, gözleri dolu dolu, "Ben sizden başkasını tercih etmem. Siz benim hem babam, hem amcamsınız" dedi. Babası ve amcası, "Hayret sana. Köleliği hürriyete tercih mi ediyorsun?" dediler. Zeyd (r.a.), "And olsun ki ben bundan çok büyük iyilikler gördüm! Ondan ayrılmaya gücüm yetmez ve ebediyyen de ona bir başkasını tercih edemem" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Zeyd'i (r.a.) âzâd etti ve halkın içine çıkarak, "Şahid olun Zeyd benim oğlumdur. O bana vâris olacaktır, ben de ona" dedi. Zeyd'in babası ve amcası Resûlullah'ın (s.a.v.) bu hareketinden çok memnun oldular. Böylece Resûlullah'ın (s.a.v.) onu ne kadar çok sevdiğini anladılar.

Bundan sonra, **"Onları babalarına nisbetle çağırın"** ve **"Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Resûl'ü ve peygamberlerinin sonuncusudur"** (Ahzâb: 40) âyeti nâzil oluncaya kadar herkes ona Zeyd bin Muhammed dedi. Âyetler nâzil olduktan sonra onu herkes yeniden Zeyd bin Hârise (r.a.) olarak anmaya başladı. İşte bu âyetlerle câhiliye dönemindeki evlâd edinmenin hükmü İslâm'ın ebedî kanunlarıyla iptal edildi.

52. DERS

VERÂSETİN YALNIZ AKRABALIKLA OLMASI

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ
تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

6. O peygamber mü'minlere öz nefislerinden evlâdır. Zevceleri (mü'minlerin) analarıdır. Akrabalar da Allah'ın kitâbında birbirine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar. Şu kadar ki dostlarınız için herhangi bir iyilikte bulunmanız müstesnâ. Bu, kitâbta yazılıdır.

(Ahzâb sûresi 6. âyet-i kerîme)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ: Nebî, sizin nefislerinizden daha evlâdır.

وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ: Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri hürmet, ta'zîm ve mahremiyet bakımından mü'minlerin anneleridir.

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ: Akrabalar daha yakındırlar.

بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ: Verâsette daha evlâdır.

فِي كِتَابِ اللَّهِ: Kitâbtan maksat Kur'ân'dır.

أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا: Evliyâdan maksat, âyette zikredilen mü'min ve muhâcirlerdir. Ma'rûftan maksat ise vasiyettir.

مَسْطُورًا: Yazılı olarak tesbit edilmiştir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSÎ

Allahu Teâlâ, mü'min kullarına peygamberinin makam ve şerefine yükseklüğünü haber vererek şöyle buyurur: Peygamberin hakkı, mü'minlerin öz nefislerinin hakkından daha büyüktür. Onun emirleri bütün emirlere tercih edilmelidir. Onun sevgisi de bütün sevgilerin üzerinde olmalıdır. Hiçbir şeyde ona isyan, ne büyük ne küçük şeylerde ona muhâlefet edilemez. Zira onun bütün Müslümanlar üzerinde umûmî bir velâyeti vardır.

O mü'minleri cihada çağırdığında anne ve babadan izin beklemeden acilen itaat etmek gerekir. Çünkü Resûlullah insana anne ve babasından daha hayırlıdır. İnsanlara verdiği emirler de insanın dünya ve âhiret sevabı içindir.

Allahu Teâlâ nasıl kerîm elçisini şereflemiştir, hakların en büyüğünün onun hakkı olduğunu beyân etmişse onun temiz zevcelerini de onun zevceleri olduklarından dolayı, mü'minlere anne kılarak onlara ta'zîm ve hürmeti farz kılmıştır. Resûlullah'a (s.a.v.) ikrâm ve gerek hayatında, gerek hayatından sonra ona ihtiramın korunması için zevcelerinin herhangi bir erkekle nikahlanmalarını da haram kılmıştır. Bu da Resûlullah'a (s.a.v.) Allah (c.c.) tarafından verilen husûsiyetlerden biridir.

Allahu Teâlâ, yakın akrabaların birbirine mirasçı olmalarını beyân ederek neseben yakın olanların bir yabancıdan verâsete daha haklı olduğunu bildirmiştir. Ancak insanlar hayatta iken dostu olan bir yabancıya birşey vasiyet ederlerse bu vasiyet hususunda bu yabancı akrabalarından daha haklıdır. Zira vârisler için vasiyet yoktur. Bu hüküm, Allah'ın (c.c.) indirmiş olduğu kitâbından olan âdil bir hükümdür. Bu öyle bir hükümdür ki kitâbta yazı ile tesbit edildiği için insanlar tarafından yok edilmesi mümkün değildir. Allahu Teâlâ en iyi bilendir.

Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet

Önceki âyetlerde Allahu Teâlâ, mü'minlere, evlâd edinmekten vazgeçmelerini, evlâd edinilen çocukların kendi öz babalarına nisbet edilerek çağırılmalarını emretmiştir. Resûlullah da Zeyd bin Hârîse'yi (r.a.) evlâd edinmişti. Evlâd edinmeden vazgeçilmesi emredildiği zaman Zeyd (r.a.)

Resûlullah'ın ismi ile değil babasına nisbet edilerek çağırılmaya başlandı. Bunun üzerine Zeyd'de bir vahşet meydana geldi. O âyetlerden sonra gelen bu âyet Zeyd'i bir ölçüde teselli etti. Zira bu âyetle Resûlullah'ın (s.a.v.) bütün mü'minler üzerinde şefkatli ve şümûllü bir velâyete sahip olduğu, bu bakımdan kendi öz çocuklarıyla diğer mü'minlerin farklı olmadığı beyân ediliyordu. Resûlullah'ın bu velâyeti bâki ve dâimîdir. Resûlullah (s.a.v.) insanın her yakınından daha yakın, onun hakkı insanların öz nefislerinin hakkından daha üstündür. Çünkü o, halka ebedî mutluluğa ulaşmaları için emreder ve yasaklar. O her mü'min kadın ve erkeğin mânevî babasıdır.

Onun temiz zevceleri de mü'minlerin anneleridir. Öyleyse Resûlullah'ın evlâdlıktan tahliye ettiği mü'min kimsenin mahzun olmaması lazımdır. Çünkü onun mânevî babalığı dâimî ve bâkidir. Bu sebeble mü'minler üzerine, Resûlullah'ı kendi öz nefislerinden daha çok sevmek ve onun emirlerini başkalarının emrinden daha önce yerine getirmek farzdır. Onun haklarını, anne ve baba haklarına dahi tercih etmeleri lazımdır. Çünkü Resûlullah, **"Nefsim kudret elinde olan Allah'a (c.c.) yemin ederim ki beni kendi öz nefislerinizden, anne, baba, evlâdlarınızdan ve bütün halktan daha çok sevmedikçe imânınız kemâle ermez"**¹ buyurmuştur.

Ya Rabbi! Bize onun muhabbetini ve ona uymayı nasib et ve kıyâmet günü onu bize şefaatçi kıl.

ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ

1. Müfessirler şöyle rivâyet ederler: Resûlullah (s.a.v.), Tebük seferine hazırlanarak halka da hazırlanmalarını emrettiler. Halkın bir kısmı, "Baba ve annelerimizden izin alalım" dediler. Bunun üzerine, **"O peygamber mü'minlere öz nefislerinden evlâdır..."** âyeti nâzil oldu.²

2. Kurtubî tefsîrinde şöyle der: "Resûlullah (s.a.v.) bir cenaze olduğunda **"Onun bir borcu var mıdır?"** diye sorarlardı. Eğer borcu yoksa namazını kılardı. Borcu varsa **"Gidin arkadaşınızın namazını kılın"** derdi. Fetihler çoğaldığı, hazine zenginleştiği zaman Resûlullah, **"Ben hem dünyada hem de âhirette halkın en yakınıyım. İsterseniz, "O peygamber, mü'minlere öz nefislerinden evlâdır" âyetini okuyun. Hangi mü'min öldükten sonra**

¹ Buhârî, Müslim ve Nesâî.

² Alûsî, age, c. 21, s. 151.

bir mal bırakırsa o mal yakın akrabalarınındır. Eğer öldüğünde geriye borç veya yetim bırakırsa onları bana getirin. Çünkü o mü'minin en yakını benim" buyurdu."³

Birinci rivâyet âyetin nüzûl sebebidir. Buhârî'nin rivâyet ettiği hadîs ise Resûlullah'ın (s.a.v.) velâyetinin mânâsını göstermektedir.

ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetteki "evlâ"lık, herhangi birşeyle kayıtlanmayarak mutlak bir şekilde zikredilmiştir. Bu, Resûlullah'ın (s.a.v.) her hususta mü'minlerin en yakını ve en "evlâ"sı olduğunu göstermektedir. Mademki Resûlullah (s.a.v.), insanın öz nefsinden daha evlâdır, şu halde bütün insanlardan evlâdır.

İkinci incelik: Allahu Teâlâ, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin mü'minlerin anneleri olduğunu bildirmiştir. Buna göre, Resûlullah (s.a.v.) da mü'minlerin mânevî babasıdır. Resûlullah (s.a.v.) zevcelerinin anneliği, hürmet, ta'zîm ve haramlıktadır.

ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: İmâm üzerine, Müslüman fakirlerin borçlarını ödemek vâcib midir?

Bazı âlimler, İmâmın üzerine, beytülmalden fakirlerin borçlarını ödemesi farzdır demişlerdir. Çünkü imâm her şeyde Resûlullah'a (s.a.v.) uymak mecbûriyetindedir. Resûlullah (s.a.v.) ise **"Eğer öldüğünde geriye borç veya yetim bırakırsa bana getirin. Çünkü o mü'minin en yakını benim"** buyurmuştur. Yani Resûlullah (s.a.v.), fakir bir mü'minin borcunu ödemek ve yetimlerine bakmak bana farzdır demiştir. İmâm da Resûlullah'ın (s.a.v.) halifesi olduğuna göre fakir Müslümanların borçlarını ödemesi farzdır. Öyleyse devlet, fakirlerin bütün ihtiyacını karşıladığı gibi onların borçlarını ödeyecek ve yetimlerine de bakacaktır.⁴

³ Buhârî.

⁴ Kurtubî, age, c. 14, s. 122.

İkinci hüküm: Resûlullah'ın zevceleri hem erkek, hem kadın mü'minlerin mi anneleridir, yoksa yalnız erkek mü'minlerin mi?

İbn-ül-Arabî, "Âlimler, Resûlullah'ın zevcelerinin bütün mü'minlerin mi, yoksa yalnız erkeklerin mi anneleri olduğu hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Resûlullah'ın zevceleri hem erkeklerin hem de kadınların anneleridir.

2. Yalnız erkeklerin anneleridir. Sahih olan görüş de budur. Zira bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin haramlık bakımından erkeklerin anneleri gibi olduğuna delâlet etmektedir. Bu husus ise kadınlar için düşünülemez. Çünkü onlar zâten kadınlardan örtünmüyorlardı. Hatta bir kadın Hz. Aişe'ye anne deyince, Hz. Aişe ona, "Ben senin annen değilim. Biz yalnız sizin erkeklerinizin anneleriyiz" dedi"⁵ der.

Kurtubî de şöyle der: "Bu âyetin hükmünü yalnız erkeklere tahsis etmede bir fayda yoktur. Bana göre, onlar hem erkeklerin hem de kadınların anneleridir. Çünkü onlara ta'zîmde bulunmak hem erkeklerin hem de kadınların üzerine bir borçtur. Zira âyetin başlangıcı da **"O peygamber, mü'minlere öz nefislerinden evlâdır"**- buna delâlet eder. Bu başlangıç, hem kadınları hem de erkekleri içine almaktadır."⁶

Kurtubî'nin görüşü, İbn-ül-Arabî'nin görüşüne göre tercihe daha şâyândır. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Üçüncü hüküm: Evlenmede haramlık Resûlullah'ın bütün zevcelerine tesbit edilir mi?

Âlimler, mevzûmuz olan âyetle, **"Sizin Allah'ın peygamberine ezâ vermeniz (doğru) olmadı(ğı) gibi) kendinden, sonra zevcelerini nikahla almanız da ebedî (câiz) değildir"** (Ahzâb: 53) âyetine dayanarak, Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra, bütün zevceleriyile evlenmenin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu hükmün, onun bütün zevcelerini, ister hayatında boşadığı, ister boşamadığı ve ister münâsebetle bulunduğu, ister bulunmadığı bütün zevceleri içine alıp almadığı hususunda ihtilâf edilerek iki görüşe ayrılmışlardır:

⁵ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

⁶ Kurtubî, age, c. 14, s. 123.

1. İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre âyetteki **“zevceleri”**nden maksat, kendilerine Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceliği isnâd edilenlerdir. Resûlullah (s.a.v.) hayatta iken ister boşamış olsun, ister boşamasın. Bu haramlık hükmü hepsine sâbittir. Çünkü âyetin zâhiri buna delâlet etmektedir.

2. İmâm-ül-Haremeyn'a göre işe, Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra ümmetine haram olan zevcelerden maksat, Resûlullah'ın (s.a.v.) yalnız münâsebette bulunduğu zevcelerdir. Çünkü, Hz. Ömer hilâfeti zamanında, Resûlullah'ın (s.a.v.) boşadığı ve Mustaize ismiyle meşhur olan kadınla evlenen Eş'as bin Kays'ı recmetmeye kalkıştı. Hz. Ömer'e, Resûlullah'ın (s.a.v.) onunla münâsebette bulunmadığı haber verilince Eş'as bin Kays'ı serbest bıraktı. Diğer bir rivâyete göre kadın Hz. Ömer'e, “Benim kapıma ne perde asıldı ne de bana Müslümanların annesi ismi verildi. Bu adam neden recmedilsin” demiş ve Hz. Ömer, Eş'as bin Kays'ı recmetmekten vazgeçmiştir.

Bu hususta sahih olan görüş, İmâm-ül-Haremeyn'in görüşüdür. Kendileriyle evlenmek haram olan zevceler, Resûlullah'ın münâsebette bulunduğu zevcelerdir. Resûlullah, münâsebette bulunduktan sonra talâk-ı baine ile boşasa bile, hiç kimse ile evlenemez. Yalnız nikah akdi ise evlenmeyi haram kılmaz. İşte Mustaize adıyla anılan kadın böyledir. Çünkü Resûlullah, onunla nikah akdi yaptıktan sonra odasına girince kadın, “Senden Allah'a sığınırım” demiş, **“Sen benden mi Allah'a sığınıyorsun? Git ve ehline kavuş”** diyerek onu boşamıştı. Bundan sonra kadın, “Ben şakî bir kadınam. Çünkü Resûlullah'ın zevcesi olmak şerefinden mahrum oldum” demişti.”⁷

Dördüncü hüküm: Anne tarafından olan akrabalar (zevil erhâm) mirasçı olurlar mı?

“Akrabalar da Allah'ın kitâbında birbirine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar” âyetinden maksat, akrabalık derecesi ne olursa olsun, akrabalar miras almakta yabancılardan daha yakındırlar. Daha evvel Müslümanlar din kardeşliği ve hicret sebebiyle birbirlerine vâris olurlardı. Bu âyet bu hükmü nesh etmiştir. Daha önce bir muhâcir, ölen Ensârî kardeşinin malına vâris olurdu. Ensârî de muhâcirin malına vâris olurdu. Bu hüküm nesh edilerek verâsetin ancak neseble olabileceği bildirildi.

⁷ İbn-ül-Arabî, age, c. 3. Kurtubî, age, c. 14, s. 187.

Bazı fakîhler bu âyeti delil alarak, ashâb-ı furuz ve asabât denilen yakınları bulunmayan bir kimsenin malının beytûlmala kalmasından, zevil erhâm denilen dayı, teyze gibi kimselere bırakılması daha uygun olduğuna hükmetmişlerdir. Hanefî mezhebi ve fakîhlerin cumhûru bu görüştedir.

Fakîhlerin bu husustaki delilleri ise mevzûmuz olan âyettir. Çünkü bu âyette, ölen kimsenin yakınlarının -fikhın ferâiz bahsinde beyân edilen ashâb-ı furuz, asâbât ve anne tarafından olan akrabalarının- mirasçı olmakta yabancılardan daha haklı olduklarını bildirmektedir. Ölen adam ile Müslümanların beytûlmalı arasında yalnız din kardeşliği bağı olduğu halde, anne tarafından olan akrabalarıyla hem din kardeşliği bağı hem de rahim bağı bulunmaktadır. Bu yüzden zevil erhâmın iki yakınlığı var demektir. Şu halde anne tarafından akrabaların mirasçı olmaları beytûlmaldan daha haklıdır. Meselâ, ölen bir insanın biri anne-baba bir kardeşi, diğeri yalnız baba bir kardeşi olsa malının hepsi anne-baba bir olan kardeşine düşer. Çünkü onun ölene yakınlığı iki yönlüdür. Bu yakınlık yalnız babadan kardeşi olan dan daha kuvvetlidir. Çünkü o, bir yönlü bir akrabalığa sahiptir. İşte zevil erhâm da bunun gibi beytûlmala göre iki yönlü bir yakınlığa sahiptir.

İmâm Şafiî (rh.a.) ise ölen kişinin ashâb-ı furuz ve asabâtta kimsesi yoksa onun malı anne tarafından akrabalarına değil, beytûlmala kalır görüşündedir. Zira verâsette Kitâb veya Sünnet'ten bir nassın bulunması lazımdır. Akıl ve görüş ile verâset verilmesi mümkün değildir. Anne tarafından olan akrabalar hakkında Kitâb ve Sünnet'ten kesin bir nass olmadığı için ölen adamın malı beytûlmala kalır.

Sahih olan Hanefîlerle fukahânın cumhûrunun görüşüdür. Bu husustaki tafsîlât fıkıh kitâblarının ferâiz bahsinde mevcûdudur.

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Resûlullah'ın tüm mü'minler üzerinde umûmî bir velâyeti vardır.
2. Resûlullah'ın şânına ta'zîmen O'nun zevceleriyle evlenmek haramdır.
3. Resûlullah'a ve ehl-i beytine karşı ikrâm ve ihtiramda bulunmak farzdır.
4. Din kardeşliği ve hicret yoluyla verâset iptal olmuştur, verâset yalnız akrabalıkladır.
5. Şeriatın hükümleri Allah tarafından konulmuş, Kur'ân'da tesbit edilmiştir.
6. Sahih kavle göre, zevil erhâm, beytûlmaldan önce verâset hakkına sahiptir.

ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ'nın hikmetlerinden birisi de İslâm toplumunun fertlerini birbirine akîde ve din bağları ile bağlamasıdır. Bu bağlar İslâm toplumuna kuvvet ve izzet bahşederek saâdete eriştirmiştir.

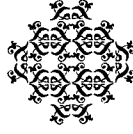
İslâm'ın başlangıcında verâset din kardeşliği ve hicret bağlarıyla olmaktadır. Meselâ, bir ensârî, muhâciri vâris kılar, muhâcir de kendi akrabalarını değil, ensârî kardeşini vâris kılar. Bu uygulama sonunda mü'minler arasında imân bağları kuvvetlendi ve aralarında örnek bir İslâm kardeşliği teessüs etti. Müslümanlar bir bina, tek bir gövde haline geldiler. İslâm kardeşliği nesebi kardeşlikten, din bağı, soy bağından daha sağlam oldu.

Daha sonra Allahu Teâlâ din ve hicret yoluyla olan verâset hükmünü nesh ederek verâsetin ancak neseb ve yakınlıkla olacağını beyân etti. İşte bu beyân İslâm'ın örnek nazariyesi ile aile bağlarını kuvvetlendirdi. Çünkü kuvvetli bağlarla bağlanan bir aile, faziletli bir toplumun temelidir. Aile içindeki alakaların kuvvetlenmesi toplum yapısını da sağlamlaştırmaktadır. Aile içindeki alakalar çözüldüğü zaman ise cemiyette de çözümler olmaktadır.

Şu var ki Allahu Teâlâ her yakını vâris kilmamıştır. Bir adamın vâris olabilmesi için yakınlıkla birlikte imânlı olması da icab eder. Meselâ, kâfir olan bir oğul, Müslüman babasına vâris olamaz. Müslüman olmayan bir kardeş, Müslüman olan kardeşine vâris olamaz.

Allahu Teâlâ'nın yakın akrabalıkla beraber imânî esas alması, imân ile neseb arasında bir rabita meydana getirmiştir. Yakınlık ancak imânla kayıtlıdır. Çünkü ailenin şerefi din ile korunur. Kur'ân'ın âdil hükmü, **"Hısımlar Allah'ın kitâbınca birbirine daha yakındırlar. Allah her şeyi hakkıyla bilendir"** (Enfâl: 75) ve **"Akrabalar da Allah'ın kitâbında birbirine diğer mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar"** âyetleriyle nâzil olmuştur. Allah (c.c.) bu âyetlerle hicret ve din kardeşliği esasına dayalı verâseti nesh ederek verâsetin ancak neseb yoluyla olacağını beyân etmiştir.

Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den (r.a.) yaptığı rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), **"Ben hem dünyada hem de âhirette halkın en yakınıyım. İsterseniz, 'O peygamber, mü'minlere öz nefislerinden evlâdır.' âyetini okuyun. Hangi mü'min öldükten sonra bir mal bırakırsa o mal yakın akrabalarınındır. Eğer öldüğünde geriye borç veya yetim bırakırsa onları bana getirin. Çünkü o mü'minin en yakını benim"** buyurmuştur.

53. DERS

NİKAHLI BİR KADINI MÜNÂSEBETTE BULUNMADAN BOŞAMANIN HÜKMÜ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ
تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِئْعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

49. Ey imân edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da sonra, kendilerine dokunmadan, onları boşadığınız zaman sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur. O sûrette onları fâidelendirip kendilerini güzel bir şekilde salverin.

(Ahzâb sûresi 49. âyet-i kerîme)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

نَكَحْتُمُ: Nikah, nikah akdine denildiği gibi cinsî münâsebete de denir. Âyetteki mânâsı, nikah akdidir.

تَمْسُوهُنَّ: Temessuh, mesh kökünden gelir. Buradaki mânâsı fakîhlerin icmâ'ı ile cimâdır.

عِدَّةٍ: İddet, saymak anlamına gelir. Boşanan kadın, boşandıktan sonra günlerini sayar. Şer'î istilâhta ise kadın rahminin boş ve temiz olduğu bilinecek kadar beklemesi icab eden zamana denir. Bu zaman da üç aydır.

فَمَتَّعُوْهُنَّ: Mut'at kökünden gelir. Mut'at, insanın faydalandığı mal veya elbiseye denir. Istilâhî mânâsı, kişinin boşadığı kadına vereceği maldır.

وَسَرَّحُوْهُنَّ: Tasrih kökünden gelir. Bir şeyi salıvermek demektir. Buradaki mânâsı ise boşamaktır.

سَرَّاحًا جَمِيْلًا: Serah, boşamak, cemil, güzel demektir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ

Allah mü'min kullarına icmâlen şöyle buyurmaktadır: Ey imân edenler! Mü'min kadınlarla nikah akdi yaptıktan sonra onlara dokunmadan boşarsanız, o kadınlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur. Çünkü siz onlara dokunmadan boşadınız. Soyunuza saygı için evde oturup iddet beklemelerine lüzûm yoktur. Onlara dokunmadığınız için hamilelik ihtimali yoktur.

Bu durumda üzerinize vâcib olan, onların gönüllerini hoşnut etmek için bir miktar mal vermektir. Zira boşamanızla onlarda bir vahşet meydana gelir. Vereceğiniz mal, hem o vahşeti giderir hem de halk içinde boşanmada suçsuz oldukları anlaşılır. Onları boşadığınız zaman, onları, üzerinizdeki haklarından mahrum etmediğiniz gibi, söz veya fiille eziyet de etmeyiniz. Zira, bu sizin imânınızın muktezâsıdır, Allah'a itaatinizin bir nişânesidir. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Bu âyetle önceki âyetler arasındaki münâsebet

Önceki âyetlerde Resûlullah'ın zevcelerinden bahsedilerek onlara hayatlarını, Allah'a ve Resûl'üne itaatkar, dünyadan uzak, temiz ve kâmil bir şekilde sürdürmeleri icab ettiği bildirilmiştir. Zira onlar diğer kadınlar gibi değildirler. Allah Tebâreke ve Teâlâ onların yüksek şereflerini -ki Resûlullah'ın zevceleri, mü'minlerin anneleri olmalarından gelmektedir- korumalarını emretmektedir.

Bu âyette de mü'minlere, kendilerine dokunmadan boşadıkları zevcelerinin hükümlerini beyân ederek, bu boşamada mü'minlerin üzerine farz olanı bildirmektedir. İşte bu işaret ettiklerimiz, bu âyetle önceki âyetler arasındaki bağlantıyı temin etmektedir.¹

¹ Kurtubî, age, c. 14, s. 202.

ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: “Mü’min kadınları nikahlayıp da..” âyeti, mü’min bir erkeğin mü’mine ve temiz bir kadınla evlenmesine işaret eder. Zira kadının imânı onu iffetli kılar ve onu ahlâksızlığa düşmekten korur. İmânlı bir kadın, kocasının namusunu o yanında iken de yanında olmadığı zaman da muhafaza eder. Allahu Teâlâ, **“İmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır”** (Bakara: 221) buyurmuştur.

İkinci incelik: “Sonra... onları boşadığınız zaman...” âyetindeki **“sümme”** (sonra) kelimesi, talâkın uzun bir düşünceden sonra yapılmasına işaret eder. Zira talâk, Allah’ın (c.c.) buğz ettiği işlerden birisidir. Çünkü talâk, aile hayatını yıkmaktadır. Hatta bazı fakihler bu âyetin talâktan kaçınmaya işaret ettiğini söylemektedirler. Çünkü talâk, ancak aile hayatının tamamen bozulması halinde mubahtır. Buradaki hüküm, ister evlenir evlenmez, ister bir müddet sonra boşasın değişmez.

Üçüncü incelik: “Sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur” âyetinde **“iddet”**’in erkeklere isnâd edilmesi, iddetin erkeğin hakkı olduğuna işaret etmektedir. Öyleyse kadının **“iddet”** beklemesi, neslin temizliği ve korunması için vâcibtir. Çünkü her erkek çocuğunun temiz olmasını ister. Ektiği tohumunun başkalarının suyu ile sulanmasını ise hiç istemez.

Meşhur olan kavle göre **“iddet”**, insan ile Allah (c.c.) arasında müşterek bir haktır. Çünkü soyların karışmasına ve bozulmasına mâni olmak Allah’ın (c.c.) hakkıdır. Bundan dolayı fakihler iddetin birçok hikmet ve sebebi olduğunu söylemişlerdir. Kadın rahminin temizlenmesi ve bunun Allah’ın (c.c.) bir emri olduğu için beklenmesi bu hikmetlerdendir.

ÂYETTEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Bir kadın nikah akdinden önce boşanabilir mi?

Fakihler, **“Mü’min kadınları nikahlayıp da sonra kendilerine dokunmadan, onları boşadığınız zaman...”** âyetine dayanarak, talâkın nikahtan önce olamayacağına icmâ’ etmişlerdir. Çünkü Allahu Teâlâ âyette evvelâ **“nikah”**ı, sonra **“talak”**ı zikretmiştir. Resûlullah (s.a.v.) da **“Nikahtan evvel talâk yoktur”** buyurmuştur.

Yalnız, bir kimsenin, "Ben falanla evlenirsem, o benden boştur" veya "Evleneceğim kadın benden boştur" gibi sözlerle kadının talâkını nikaha bağlaması halinde boşamanın vâki olup olmayacağı hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır.

İmâm Şafîî (rh.a.) ile İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre, bir kimse evleneceği bir kadının veya evleneceği herhangi bir kadının talâkını nikaha bağlaması ve sonra da o kadınla evlenmesi halinde o kadın boşanmış sayılamaz. Bu görüş İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da rivâyet edilmiştir.

İmâm Ebû Hanife (rh.a.) ile İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre ise evlenilmeden önce talâk bir kadının nikahına bağlanırsa -meselâ, "Ben Hind ile evlenirsem, o benden boştur" denilirse- o kadınla evlenildiği takdirde kadın hemen boş olur. Bu görüş de İbn-i Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir.

Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri

1. Nasıl yabancı bir kadına, "Sen benden boşsun" demekle talâk vâki olmazsa evlenilecek bir kadına, evlenmeden önce, "Seninle evlenirsem benden boşsun" denilmesiyle de talâk vâki olmaz. Zira talâk için nikah mülkiyeti lazımdır. Böyle bir halde ise nikah mülkiyeti yoktur.

2. Resûlullah (s.a.v.), **"İnsan mâlik olmadığı birşeyi nezredemez. Mâlik olmadığı bir köleyi âzâd edemediği gibi, mâlik olmadığı bir kadını da boşayamaz"** buyurmuştur.²

Sahabe ve tâbiînün cumhûru da bu görüşte idiler. Hatta İmâm Buhârî, "Nikahtan evvel talâk yoktur" bahsinde sahâbi ve tâbiînden 24 kişinin adını saymıştır. Bu görüş İbn-i Abbâs'tan da rivâyet edilmiştir. İbn-i Abbâs'a (r.a.), "Bir adam evlenmeden önce evleneceği kadının talâkını nikah akdine bağlasa kadın boş olur mu?" diye sorulunca, "Boş olmaz" cevabını vermiştir.

İbn-i Abbâs'a, "İbn-i Mes'ûd bu hususta sana muhâlefet ederek böyle bir talâkın vukûuna hükmediyor" denilince de "Allah Ebû Abdurrahmân'ı affetsin. Eğer onun dediği gibi olsaydı, Allahu Teâlâ'nın "Ey imân edenler! Mü'min kadınları boşayıp da sonra nikahladığınız zaman..." demesi gerekirdi. Halbuki Allahu Teâlâ öyle değil, **"Ey imân edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp da sonra... boşadığınız zaman..."** demektedir" demiştir.

² Tirmizî, Amr bin Şuayb'tan.

Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri

Hanefî ve Mâlikîler'e göre, talâkta hem nikah mülkiyetine hem de talâkın nikah mülkiyetine izâfe edilmesine itimad edilir. Şu var ki talâk nikah mülkiyetine izâfe edildiği zaman, mülkiyet tahakkuk edinceye kadar askıda kalır. Meselâ bir kimse bir kadına "Eğer seninle evlenirsem boşsun" dese adamın talâkı nikah akdine bağlaması sahihtir. Fakat talâk o an vâki olmaz. Talâk, ancak o kadınla evlendikten sonra vâki olur.

Talâkın nikaha bağlanması, bir adamın karısına, "Eğer şu eve gidersen benden boşsun" demesi gibidir. Burada da talâk, ancak kadının o eve gitmesi ile vâki olur. O eve gitmediği takdirde talâk vâki olmaz. Öyleyse bu meselede de talâk, adamın kadınla evlenmesinden sonra vâki olur.

Hanefî ve Mâlikî âlimleri, Şafiî ve Hanbelîlerin yaptığı kıyas hakkında şöyle derler: Yabancı bir kadına, "Sen benden boşsun" denilmesi ile evlenilecek bir kadına evlenilmeden önce, "Eğer seninle evlenirsem boşsun" denilmesi arasında açık bir fark vardır. Çünkü bir adamın yabancı bir kadına, "Sen benden boşsun" demesi lağv bir kelâmdır. Bu nikahına mâlik olmadığı bir kadını boşamaktır ki talâk vâki olmaz. Ama kişinin bir kadına, "Eğer seninle evlenirsem boşsun" demesi, talâkı evlenme akdine bağlaması demektir ki evlendiği takdirde talâk vâki olur. Bu ikisinin arasında açık bir fark vardır.

Bu görüşe de âlimlerden büyük bir topluluk hükmetmiştir. Bunlardan biri de İbn-i Mes'ûd'dur. Delili en kuvvetli olan ve en ihtiyâtlı olan görüş de onun görüşüdür. Bu hususa İbn-ül-Arabî ve Cessâs da dikkat çekmişlerdir.

Özet olarak, nikahtan sonra talâk, bütün fakîhlerin ittifakıyla vâki olur. Yine bütün fakîhler taalluksuz bir kadına, "Sen benden boşsun" demekle talâk vâki olmayacağına ittifak etmişlerdir.

Hanefîler ve Mâlikîler nikah akdine bağlanılan talâkın nikahla beraber vâki olacağına hükmetmişlerdir. Şafiî ve Hanbelîler'e göre ise böyle bir talâk vâki olmaz.

"Herkesin (her kavim ve milletin) yüzünü kendine döndürücü olduğu bir yönü vardır." (Bakara: 148).

İkinci hüküm: Evlenen çiftin yalnız kalmaları iddet ve mehri gerektirir mi?

Âyetteki, "Mü'min kadınları nikahlayıp da sonra, kendilerine do-

kunmadan..." ifadesinin -ki burada **"dokunmak"**, cimâdan kinâyedir-zâhirine göre çiftin bir arada kalmaları, münâsebetin icab ettirdiği iddet ve mehri gerektirmez. İmâm Şafî'nin görüşü budur. Delili ise Allahu Teâlâ'nın kadının cinsî münâsebetten evvel boşanması halinde iddet olmadığını bildirmiş olmasıdır. Halvet, bir arada kalma, cimâ demek olmadığına göre, iddet ve mehir gerekmez.

Cumhûr ise halvet halinin de münâsebet gibi, mehrin tamamını ve iddeti icab ettirdiği görüşündedir. Delilleri de şunlardır:

1. Dâre Kutnî, Sevban'dan rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.), **"Her kim kadının başörtüsünü açıp bakarsa ister münâsebette bulunsun, ister bulunmasın onun mehrini vermesi icab eder"** buyurmuştur."

2. Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer, "Bir kimse nikahlandığı kadınla perde asarak halvet olur ve onun avretini görürse o kadına iddet beklemek farz olduğu gibi kocasına mirasçı da olur. Kocasının mehrini de tam olarak vermelidir" demiştir.

3. Zurâre bin Ebî Evfâ'dan şöyle rivâyet edilmiştir: "Râşid halifeler, nikahlandığı kadınla halvet olan bir adamın, o kadınla ister münâsebette bulunsun, ister bulunmasın, mehrini tam olarak vermesine ve kadının iddet beklemesinin farz olduğuna hükmetmişlerdir."

Görüldüğü gibi cumhûrun delilleri daha kuvvetlidir. Çünkü bir adamın karısıyla bir sene aynı yatakta yattığı halde münâsebette bulunmaması mümkündür. Öyleyse icab eden o adamın kadının mehrini tam olarak vermesi ve kadının da iddetini beklemesidir. Çünkü uzun zaman bir arada bulunmuşlardır. Aralarında çıkacak ihtilâfı da ancak bu hüküm halledebilir.

Ancak, halvetle iddetin vâcib olduğunu söyleyenler arasında ihtilâf vardır. Kimisine göre kadının iddet beklemesi diyaneten değil, hükmen farzdır. Zira kadı zâhirle hükmeder. Kimilerine göre de kadının iddet beklemesi hem diyaneten hem de hükmen farzdır. Sahih olan görüş ikinci görüştür.

Üçüncü hüküm: Tek talâkla boşanan bir kadını kocası ric'at ettikten sonra onunla cinsî münâsebette bulunmadan tekrar boşarsa kadının iddeti ilk talâktan itibâren mi sayılır, yoksa ric'attan sonraki talâkın vukûundan itibâren mi sayılır?

İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre kadının iddeti birinci talâktan itibâren sayılır. Yeniden iddet saymaya lüzûm yoktur.

İmâm Ebû Hanîfe (rh.a.) ve İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre ise kadının iddeti, kocanın ric'attan sonra yaptığı ikinci talâktan itibâren sayılır.

İmâm Şafiî'nin delili

Boşanan kadının iddeti, birinci talâktan itibâren sayılır. İddetin, ric'attan sonra yapılan ikinci talâktan itibâren sayılmasına lüzûm yoktur. Zira ikinci talâkına iddet yoktur. Çünkü talâk ric'attan sonra, münâsebette bulunulmadan yapılmıştır. İkinci talâkın birinci talâk ile icab eden iddeti iptal etmesi uygun değildir. Çünkü adamın birinci talâkı münâsebetten sonra yapılmıştır. Bu sebeble şâriin iddet hükmüne uyulması vâcibdir. Zira o adamın karısına yaklaşmadan yaptığı talâk, ric'at etmeden iddeti içerisinde yaptığı talâk hükmündedir. Öyleyse, bir adam karısının her temizlenişinde bir talâk vermiş olsa üçüncü talâkı verişinde kadın ondan tamamen boş olur. İddet yenilenmez.

Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri

Kadının ikinci talâkından sonra yeniden iddet beklemesi gerekmektedir. Zira ikinci talâk ile ric'at arasında her ne kadar halvet ve temas yoksa da o talâk münâsebetten önce yapılmış bir talâk sayılamaz. O kadın ile daha önce münâsebette bulunulmuştur. Bundan ötürü o kadın münâsebette bulunulmuş bir kadın hükmündedir.

Kurtubî, İmâm Mâlik'ten (rh.a.) naklen şöyle der: "Bu kadın yeniden iddet beklemek zorundadır. İlim erbâbının ekserîsinin görüşü de budur. Bu kadın nafakada, ev ve giyim hususlarında münâsebette bulunulmuş kadınlar hükmündedir. Basra, Kufe, Mekke, Medine ve Şam fakîhlerinin cumhûru bu görüştedir."

Dördüncü hüküm: Boşanan her kadına mal vermek vâcib midir?

"Onları fâidelendirin" âyetinin zâhiri, temastan önce boşanan ka-

dınlara ister nikah akdinde onlara bir mehir tayin edilsin ister edilmesin, bir miktar mal verilmesini icab ettirir. **“Boşanan kadınların da meşrû' sûrette fâidelenmeleri haklarıdır ki bu, Allah'tan korkanlar için bir vazifedir”** (Bakara: 241) âyeti de bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Öyleyse âyet, boşanan her kadına bir miktar mal verilmesini gerektirmektedir.

Fakîhler, boşanan her kadına bir miktar mal verilmesi hususunda ihtilâf etmişlerdir.

1. Verilecek mal, boşanan her kadın için, ona nikah akdinde ister mehir tayin edilsin ister edilmesin, farzdır. Çünkü âyetin zâhiri bunu âmir-dir. Bu, Hasan-ı Basrî'nin görüşüdür.

2. Kendisiyle münâsebette bulunulmadan boşanan kadına -ki ona nikah akdinde de bir mehir tayin edilmemiştir- bir miktar mal verilmesi vâcibtir. Bu da Hanefî ve Şafiîlerin görüşüdür. İbn-i Abbâs (r.a.) da bu görüşle hükmetmiştir. Fakat bu kadına nikah akdinde bir mehir tayin edilmiş ise mal verilmesi vâcib değil, müstehâbtır.

3. Bütün boşanan kadınlara talâktan sonra bir miktar mal verilmesi müstehâbtır. Boşanan hiçbir kadına talâktan sonra mehrinden başka bir mal vermek vâcib değildir. Mâlikîlerin görüşü de budur.

Bize göre Hanefî ve Şafiî'lerin görüşü daha tercihlidir. Çünkü İbn-i Abbâs'ın görüşü de budur.

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Evlenecek bir Müslüman iffetli ve temiz bir mü'min kadın seçmek zordur.
2. Talâk aile hayatını yıkar. Bu sebeble kadın, ancak şeriatin zarûrî saydığı hallerde boşanır.
3. Münâsebette bulunulmadan boşanan kadına iddet beklemek, kitâb ve icmâ' ile farz değildir.
4. Kocanın boşadığı karısını hoşnut etmek için bir miktar mal vermesi lazımdır.
5. Erkeğin boşayacağı karısına eziyet etmesi haramdır. Kocanın karısını en güzel sûrette salıvermesi lazımdır.

ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ evliliği insan soyunun bekası için meşrû' kılmıştır. Evlilik temellerini ve aile hayatını en mukaddes bağlarla kuvvetlendirmiştir. Karı-koca arasındaki hayatı konuşma, yardımlaşma, sevgi ve muhabbet temelleri üzerine kurmuştur. **“Size nefislerinizden, kendilerine ısınmanız için zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi ve esirgeme yapması da O'nun âyetlerindendir. Şüphe yok ki bunda fikrini iyi imal edecek bir kavim için elbette ibretler vardır.”** (Rum: 21)

İslâm, kadını boşamayı ancak istisnâî ve zarûrî hallerde mubah kılmıştır. Çünkü insan karşılaştığı müşküllerden talâkla kurtulabilir ve mahrum olduğu saâdete ulaşabilir. Buna rağmen talâk, Allah (c.c.) katında helallerin en çirkinidir. Çünkü talâk ile evler yıkılır, aileler zâyî olur, çocuklar bedbaht olur. Yalnız zarûret hallerinde talâktan başka çare bulunamaz. Bu durumda bile boşama sebeplerinin çok açık olması gerekmektedir. Eğer geçimsizlikten kurtulmak için başka çare kalmamışsa talâk o zaman yapılmalıdır.

İslâm bu geçimsizliğe ve sebep olduğu kötülüğe son vermek için talâkı mubah kılmıştır. Ailesini boşayacak kimse uzun uzun düşünmeli, geleceği hesap etmeli ve kararını öyle vermelidir. Zira talâk ancak huzur ve saâdet için yapılır. Geçimin acılığı, hayatın zorluğu talâkla giderilir.

Talâk emin bir yolla yapılmazsa aile emniyet ve istikrardan mahrum kalır. Çünkü talâk iki ağızlı bir kılıca benzer. İnsan talâkla ya zorlukları, kötülükleri def'eder veya zorluk ve kötülüklere düşer.

Bir erkek, nikahlandığı bir kadını, münâsebette bulunmadan boşarsa onun yeniden evlenmesine mâni olmaya hakkı yoktur. Zira o kadın için iddet yoktur. İddet, kadın rahminin temizliğinden emin olmak, soyların birbirine karışmasını önlemek için farz kılınmıştır. Talâk eğer cinsî temastan önce olursa o zaman ne iddet vardır ne de kadının evlenmesine mâni olunabilir. Kocasının onu iyilikle salıvermesi lazımdır. Koca iki kötülüğü bir araya toplamamalıdır. Bunlardan birisi, karısından hiçbir şey görmeden boşaması, ikincisi, kadının evlenmesine mâni olmaktır. Bunun için Allahu Teâlâ, **“O sûrette onları fâidelandirip kendilerini güzel şekilde salıverin”** buyurmuştur. Allahu Teâlâ kadının şerefini bu şekilde koruduğu gibi erkeğin ona kötülük ve düşmanlık etmesine de mâni olmaktadır.

Allahu Teâlâ herkesin hakkını lâyıkiyla korur. Ne kadına zulmeder ne

de erkeklerin hukukuna tecavüz ettirir. Allah (c.c.), erkeklere de kadınlara da hayat sahasını geniş yaratmıştır.

* * *

54. DERS

RESÛLULLAH'IN EVLENMESİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَزْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾ تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤَيِّ إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

50. Ey peygamber! Mehirleri verdiğin zevceleri ve Allah'ın sana ganimet (olarak nasib) ettiklerinden sağ elinin mâlik olduğu kadınları, seninle beraber (Medine'ye) hicret eden amcanın kızlarını, halanın kızlarını, dayının kızlarını, teyzenin kızlarını, bir de eğer mü'min bir kadın

kendini peygambere bağışlayıp da eğer peygamber de nikahla almak isterse onu -(fakat bu sonuncusunu) diğer mü'minlere değil, yalnız sana has olmak üzere- senin için helal kıldık. Öbür (mü'min)lerin zevceleri ve sağ ellerinin mâlik oldukları (câriyeleri) hakkında uhdelere ne farz etmiş olduğumuzu bildirdik. (Bağış sûretiyle izdivâcın sana tahsisi) senin için hiçbir darlık olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.

51. Onlardan kimi dersen (nöbetinden) geri bırakır, kimi de dersen yanına alabilirsin, (Nöbetinden) geri bıraktıklarından kimi istersen (nezdine almak)ta sana güçlük yoktur. Gözleri aydın olup tasalanmalarına ve kendilerine verdiğiyle hepsinin hoşnut olmalarına en elverişli olan budur. Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, ukûbette acele etmeyendir.

52. Bundan sonra kadınlar(ı alman) ve bunları herhangi zevcelerle değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de sana helal olmaz. Sağ elinin mâlik olduğu (câriyeler) müstesnâ. Allah her şeye hakkıyla gözetleyendir.

(Ahzâb sûresi 50-52. âyet-i kerîme)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

أَحْلَلْنَا: İhlâl kökünden gelir, helal kılma demektir.

أُجُورَهُنَّ: Nikah kesimleri, mehir.

مَلَكَتْ يَمِينُكَ: Sağ elinin mâlik oldukları, yani câriyeler.

أَفَاءَ اللَّهِ: Efâe, fey kökünden gelir, ganimet demektir. Âyetteki anlamı, Allah'ın (c.c.) sana harp vasıtasıyla verdiği demektir.

هَاجِرُونَ مَعَكَ: Hicret kökünden gelir. Göç etmek mânâsındadır. Seninle hicret edenler demektir.

يَسْتَنْكِحَهَا: İstinkah kökünden gelir. Nikah taleb etme demektir.

خَالِصَةً: Yalnız sana mahsustur.

مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ: Mü'minlere dörtten fazlasını farz kılmadık.

حَرَجٌ: Sıkıntı, darlık.

تُرْجِي: Tehir, erteleme.

وَتُثْوِي: Eva kökünden gelir. Zammetmek, birleştirmek demektir.

تَقَرَّرَ أَغْنِيَهُنَّ: Onlar hoşnut olurlar.

عَلِيمًا حَلِيمًا: Her şeyi hakkıyla bilen ve hiç kimseye acilen cezâ ver-meyen.

ÂYETLERİN İCMÂLİ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ sevgili peygamberine çeşitli sınıflardan kadınları mubah kılmıştır. Bunlar, mehrini vermek sûretiyle aldığı kadınlar, kendilerini mehirsiz olarak Resûlullah'a hibe eden kadınlar, câriyeleri ve kendi akrabaları olan Kureyş ve Benî Zühre kabilesinden hicret eden kadınlardır. Allahu Teâlâ hiç kimseye tanımadığı bazı hususî hak ve hükümleri Resûlullah'a tanımıştır. Bunlar vasıtasıyla da tebliğ ve risâletin yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Resûlullah'a (s.a.v.) has olan bu hükümlerden bazıları, onun dört kadından fazla evlenmesi, kendilerini mehirsiz olarak hibe eden kadınlarla evlenebilmesi, Resûlullah'a (s.a.v.) kadınlar arasındaki taksimâtın farz olmamasıdır. Bunlar Resûlullah'ı (s.a.v.) şereflendirmek ve Allah (c.c.) katındaki makamının yüksekliğini göstermek için verilmiştir.

Müslim, Sahih'inde Hz. Aişe'den şöyle rivâyet etmiştir: "Ben kendilerini Resûlullah'a hibe eden kadınları kıskanır ve ayıplayarak, "Bir kadın kendini bir erkeğe hibe etmekten hayâ etmez mi?" derdim. Ta ki "... **Kimi de dilersen yanına alabilirsin**" âyeti nâzil oluncaya kadar. Âyet nâzil olunca Resûlullah'a (s.a.v.), "Görüyorum ki Rabbin yalnız senin arzunu yerine getiriyor" dedim."¹

Âyet-i kerîmelerin mânâları icmâlen şöyledir: Ey Nebî! Biz sana me-

¹ Müslim, Cem'-ül-Fevâid, c. 2, s. 253.

hirlerini verdiği zevcelerini, sağ elinin mâlik olduğu harp esiri câriyelerini, amca, hala, dayı ve teyze kızlarından seninle hicret eden kadınları sana helal kıldık. Ayrıca sana, sırf Allah (c.c.) ve Resûl (s.a.v.) sevgisi için kendilerini hibe eden sâlihâ kadınları da mubah kıldık. Kendilerini hibe eden kadınlardan dilediğinle mehirsiz olarak evlenebilirsin. Bu evlilik mü'minlere değil, yalnız sana mubah kılınmıştır. Mü'minlere nikah akidlerinde nikah şartlarını farz kıldık. Onların sağ ellerinin mâlik bulunduğu câriyelerin dışında mehir vermelerini de farz kıldık. Fakat sana kolaylık olması bakımından birçok husûsiyetler tanıdık. Bunları sana bir zorluk, bir darlık olmaması için tahsis ettik.

Ey Resûl! Dilediğinin nöbetini erteler, dilediğini de yanına alabilirsin. Boşadıktan sonra da dilediğini ric'at ederek geri alabilirsin. Sana verilen bu haklar, onların kalblerinin rahatı için en uygun yoldur. Çünkü onlar, bu durumda yaptıklarını Allah'ın (c.c.) emir ve ruhsatıyla yaptığını bilirler. Bu yüzden yaptıklarına razı olurlar, gönül hoşluğu ile kabul ederler. Allahu Teâlâ kalblerin gizlediklerini en iyi bilen, emirlerine muhâlefet ederek isyan edenleri de cezâlandırmakta acele etmeyendir.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBİ

“Ey peygamber! Zevcelerine de ki: Eğer siz dünya hayatını ve onun ziynet (ve ihtişam)ını arzu ediyorsanız gelin size boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim” (Ahzâb: 28) âyeti nâzil olunca, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri boşanacaklarından korkarak, “Ya Resûlallah! Bize malından ve nefsinden dilediğini ver, yalnız bizi nikahında bırak” dediler. Bunun üzerine, **“Onlardan kimi dilerse (nöbetinden) geri bırakır, kimi de dilerse yanına alabilirsin..”** âyeti nâzil oldu.²

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: “İhlal”ın mânâsı helalliktir. Âyetteki, **“Senin için helal kıldık”** ifadesi, birşeyi haram veya helal kılmanın, teşrîfinin yalnız Allah'a (c.c.) mahsus olduğuna delâlet eder. Resûl ise hükümleri kullara tebliğ edicidir. Hiç kimse kanun yapma veya helal ya da haram kılma hakkına sahip değildir. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Hüküm Allah'tan başkasının değildir”** (Yusuf:

² İbn-i Ebî Şeybe, Rezin'den rivâyet etmiştir, İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 407.

40) buyurmuştur.

İkinci incelik: “... Mehirlerini verdiği zevceler...” âyeti, Allahu Teâlâ'nın peygamberine en efdal ve ekmel olanı ihtiyar ettiğine işaret etmektedir. Zira mehri vermek, ertelemekten daha hayırlıdır.

Bazı sahâbiler, evlenmeye güç yetiremediklerinden şikayet edince Resûlullah (s.a.v.) onlara, “**Sizin zırhınız yok mu? Onu mehir edin**” buyurmuştur. Mehrin bir kısmını ertelemek veya yarısını vererek diğer yarısını borca bırakmak sonradan örf haline gelmiştir. Bu da genç kızların geleceklerini teminât altına almak düşüncesiyle mehrin çok yükseltilmesinin bir sonucudur.

Üçüncü incelik: Âyetteki, “**Allah'ın sana ganimet** (olarak nasib) **ettiklerinden sağ elinin mâlik olduğu kadınları...**” ifadesindeki tahsis, satın alınan câriyelerden daha efdal ve hayırlı olduklarına işaret etmektedir. Çünkü Dâr-ül-Harb'ten alınan câriyelere “temiz câriye” ve anlaşma yoluyla alınan câriyelere de “pis câriye” denilir. Allahu Teâlâ bu âyette de bildirdiği gibi peygamberine ancak temiz olanları nasib etmiştir.

Dördüncü incelik: Resûlullah'ın (s.a.v.) âyette üç defa peşpeşe “**peygamber**” unvanıyla anılması, Resûlullah'a has olan hükümlerin Allah (c.c.) tarafından verildiğini ve onun peygamberliğinden dolayı olduğunu göstermektedir. Ayrıca peygamberin şânının büyüklüğünü ve onun bu şerefe lââyık olduğunu beyân etmektedir.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: “Ücret” ve “hibe” kelimeleriyle nikah yapılabilir mi?

Fakihler, nikah akdinin ancak “nikah” ve “evlenmek” gibi sarfî lafızlarla yapılacağına ittifak etmişlerdir. Zira Allahu Teâlâ, “... **Onları sahiple-
rinin izniyle kendinize nikahlayın**” (Nisâ: 25) buyurmuştur. Şu halde “nikah” ve “evlenme” kelimeleri Kitâb ve Sünnet'te vârid olmuştur.

Fakihler, mubah kılma, helal kılma, emânet verme veya alma, rehin ve temettü' kelimeleriyle nikah akdinin câiz olmadığına da ittifak etmişlerdir. Fukahânın cumhûruna göre “ücret” kelimesiyle de nikah akdi câiz değildir.

Ebû Hasan-ı Kerhî (rh.a.) ise “icâre” kelimesiyle nikah akdinin câiz ola-

cağı görüşündedir. Zira Allahu Teâlâ, **“Ücretlerini** (mehir) **verdiğin kadın-ları”** buyurmuştur. Görüldüğü gibi Allahu Teâlâ “mehir” kelimesini “ücret” olarak isimlendirmiştir. Öyleyse “ücret” ve “icâre” lafızlarıyla tahakkuk eden nikah akdinde mehir verilmesi vâcibtir. Şu halde “ücret” kelimesiyle nikah akdi yapılması sahihtir.

Kerhî'nin görüşünün reddi: Şüphesiz “ücret”in mânâsı nikah akdine muhâliftir. Zira nikah akdi ebedî olarak yapılır. Nikahta belirli bir vakit tayin edilmesi nikahı iptal eder. İcare akdi ise muvakkat bir zaman için yapılır. Hatta bir zaman tayin edilmeden yapılsa bile yine muvakkat olur. An be an yenilenir. Nasıl olur da ebedî bir akid olan nikah, böyle geçici bir akidle tahakkuk eder?

İcare, birşeyin menfaatinin karşılığında yapılan akiddir. Mehir ise birşeyin karşılığı değildir. Allahu Teâlâ'nın evliliğin ve kadının temizliğini, ortaya koymak için vâcib ettiği bir hediyedir. İşte bunun için mehir zikredilmeksizin yapılan nikah akdi sahih olur. Mehirsiz yapılan nikah akdinden sonra karı koca arasında münâsebet olursa erkeğin karısına “mehr-i misil” (kadının annesinin, teyzesinin, kız kardeşinin mehri kadar mehir) vermesi icab eder. Öyleyse “icâre” lafzıyla nikah sahih olmaz. Zira bâtıl olan Mut'a nikahı ile sahih nikah birbirinden seçilemez. Bundan dolayı Hanefî fakîhlerinden hiçbirisi bu hususta Ebû Hasan-ı Kerhî'ye ^(rh.a.) muvâfakat etmemiştir.

“Hibe” lafzıyla nikah, cumhûra göre câiz değil, Hanefîler'e göre ise câizdir.

Hanefîlerin delilleri

Hanefîler aşağıdaki delillere dayanarak nikah akdinin “hibe” “kelimesi ile yapılmasının câiz olduğuna hükmetmişlerdir:

1. **“... Eğer mü'min bir kadın kendisini peygambere bağışlayıp (hibe) da eğer peygamber de nikahla almak isterse...”** âyetinde Allahu Teâlâ “hibe” lafzı ile yapılan akde “nikah” ismi vermiştir. Bu isimlendirme nikahın “hibe” lafzıyla yapılmasının câiz olduğuna delâlet eder. “Hibe” lafzıyla yapılan nikah peygambere câiz olunca bizim için de câiz olması lazımdır. Zira peygambere uymakla emr olunmuşuz.

2. Peygamber ve ümmeti nikah akdinin “hibe” lafzıyla yapılmasında eşittirler. **“... Diğer mü'minlere değil, yalnız sana has olmak üzere...”**

âyetinin işaret ettiği husûsiyet ise Peygamberin mehirsiz olarak evlenebilmesidir. Çünkü bu âyet Resûlullah'a (s.a.v.) tanınan husûsiyetin bir darlığı giderdiğine işaret etmektedir. Buradaki sıkıntı ise mehrin lüzûmündedir. Mehri temin için çalışmak lazımdır. Resûlullah (s.a.v.) ise dâima risâlet vazifesiyle meşguldür. Yoksa nikah akdinin **"nikah"** veya **"evlenmek"** lafızlarıyla yapılmasında bir zorluk yoktur ki **"hibe"** lafzı Resûlullah'a (s.a.v.) hasredilsin. Buna göre mehirsiz nikahlamak yalnız Resûlullah'a has bir hükümdür.

3. Hz. Aişe'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Ben kendilerini Resûlullah'a hibe eden kadınları kıskanır ve ayıplayarak, "Bir kadın kendini bir erkeğe hibe etmekten hayâ etmez mi?" derdim. Ta ki **"... Kimi de dilersen yanına alabilirsin..."** âyeti nâzil oluncaya kadar. Âyet nâzil olunca Resûlullah'a, "Görüyorum ki Rabbin yalnız senin arzunu yerine getiriyor" dedim."

4. Sehl bin Sa'd'dan şöyle rivâyet edilmiştir: "Bir kadın, Resûlullah'a gelerek, "Ya Resûlallah! Ben kendimi sana hibe etmek için geldim" dedi. Resûlullah, kadına bakarak tasvip etti. Sonra başını eğdi. Sahâbilerden bir kişi, "Ya Resûlallah! Eğer bu kadına ihtiyacın yoksa benimle evlendir" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, **"Maldan neyin var?"** diye sordu. Adam, "Hiçbir şeyim yok" dedi. Resûlullah, **"Kur'ân'dan ne biliyorsun?"** diye sordu. O da "Kur'ân'dan şu ve şu sûreleri biliyorum" dedi. Resûlullah, **"Kur'ân'dan ezberlemiş olduğunla bu kadını sana temlik ettim"** buyurdu." Görüldüğü gibi Resûlullah, nikah akdini "temlik" kelimesiyle yapmıştır. "Hibe" lafzı da temlik lafızlarından olduğundan, nikah akdinin "hibe" lafzıyla yapılması da câizdir. Öyleyse temlike delâlet eden her lafızla nikah akdi yapmak câizdir.³

Cumhûrun delilleri

Mâlikî, Şafiî ve Hanbelîler, aşağıdaki delillere dayanarak "hibe" lafzıyla nikah akdinin câiz olmadığına hükmetmişlerdir:

1. Allahu Teâlâ, mehirsiz olarak ve "hibe" lafzıyla nikahlanmayı Resûlullah'a has kılmıştır. Zira Allah, **"... Eğer mü'min bir kadın kendini peygambere bağışlayıp (hibe) da eğer peygamber de onu nikahla almak isterse onu (fakat bu sonuncusunu) diğer mü'minlere değil yalnız sana has kılmak üzere senin için helal kıldık"** buyurmuştur. Âyetteki, **"...**

³ Cess as, age, c. 3, s. 366.

Mü'min bir kadın kendini peygambere bağışlayıp (hibe) da..." ifadesi ile **"Diğer mü'minlere değil, yalnız sana has olmak üzere"** ifadesi, bir kadının hibe yoluyla helal olmasının yalnız peygambere has olduğuna delâlet eder. Öyleyse **"hibe"** lafzıyla evlenmek yalnız peygambere mahsustur.

2. Cumhûra göre, peygambere mahsus olan birşeyde başkasının ona ortak olması câiz değildir. Âyet de bunun (mehirsiz olarak, hibe yoluyla evlenmenin) peygambere has olduğuna delâlet etmektedir. Siz, **"hibe"** lafzıyla evlenmenin Resûlullah'ın (s.a.v.) dışındakilere mubah olduğunu nereden çıkarıyorsunuz?

3. Sehl bin Sa'd'dan rivâyet edilen hadîste Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Kur'ân'dan ezberlemiş olduğunla bu kadını sana temlik ettim"** demesi, Hanefîlerin iddia ettiği gibi **"hibe"** lafzıyla nikah akdi yapılabileceğine delâlet etmez. Çünkü bu hadîsin diğer rivâyetinde, **"Sen git, seni o kadınlara evlendirdim"** ifadesi vardır. Öyleyse temlike delâlet eden her lafızla nikah akdi yapılamaz. Çünkü icâre lafzı da temlike delâlet ettiği halde, bütün fakîhlerin ittifakı ile onunla nikah akdi yapılamaz.

Tercih edilen görüş, cumhûrun görüşüdür. İmâm Cessâs'ın da uzun uzun bahsettiği gibi, Hanefîlerin delilleri her ne kadar kuvvetli ise de **"hibe"** lafzıyla nikahın peygambere mahsus olduğuna dâir açık nass vârid olmuştur. Zâhir olan, hükümdeki ifadelerde lafız ile mânânın ortak olmasıdır. Yoksa lafız değil, yalnız mânâyâ hamletmek nassdan gelecek bir delile muhtaçtır. Nikahta kullanılacak kelimelerde kıyas câri değildir. Buna göre cumhûrun görüşü daha tercihlidir. İmâm Mâlik'in de dediği gibi, **"hibe"** nikah kabul edilse bile bu, peygamberden başkasına helal değildir. Allah (c.c.) en doğrusunu bilir.

İkinci hüküm: Resûlullah'a nikahla helal olmak için hicret etmek şart mıdır?

Âyetin zâhirine göre, kendisiyle hicret etmeyen kadınları Resûlullah'ın nikahlaması helal değildir. Zira âyetin devamında, **"... Seninle beraber (Medineye) hicret eden.."** buyurulmuştur. Âlimlerden bazıları âyetin bu zâhîrî mânâsını aynen kabul etmişlerdir. Kadı Ebû Ya'la, **"Âyetin zâhiri, hicret etmeyen kadınların Resûlullah'a helal olmadığına delâlet ediyor"** demiştir.⁴

⁴ İbn-i Cevzî, age, c. 4, s. 404. Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 241.

Ümmühanî binti Ebû Tâlib, "Resûlullah (s.a.v.), bana dünür oldu. Ben ona özür beyân ettim. Özrümü kabul etti. Sonra **"Ey peygamber! Mehirlere verdiğin zevceleri ve Allah'ın sana ganimet (olarak nasib) ettiklerinden sağ elinin mâlik olduğu kadınları, seninle beraber (Medineye) hicret eden amcanın kızlarını, dayının kızlarını, teyzenin kızlarını..."** âyeti nâzil olunca ben Resûlullah'a (s.a.v.) haram oldum. Çünkü ben, onunla Medine'ye hicret edenlerden değildim. Ben Mekke'nin fethinde esir edildikten sonra serbest bırakılan (tulekâ) kadınlardandım" der.

Müfessirlerin cumhûru ise hicret her ne kadar âyetle geçiyorsa da Resûlullah ile evlenmenin helal olma şartlarından olmadığı görüşündedir. Âyetle **"hicret"**in zikredilmesi, onun faziletini beyân etmek içindir. Âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) evleneceği kadınların sınıflarını beyân etmektedir. Bunlardan hangi sınıfın daha faziletli olduğunu beyân etmektedir.

Ebû Hayyân şöyle der: "Âyetteki **"... Seninle beraber (medineye) hicret eden..."** tahsisi ise Resûlullah (s.a.v.) ile hicret eden akraba kadınlarının hicret etmeyenlerden daha faziletli olduğunu beyân etmektedir. Yoksa diğer kadınları haram kılmak mânâsında değildir."⁵

Bu hususta Maverdî de iki görüş nakletmiştir: Birincisi, Resûlullah (s.a.v.) ile evlenen kadının helal olması için mutlaka onunla hicret etmesi lazımdır. İkinci görüş ise Resûlullah (s.a.v.) ile hicret etme şartı, âyetle yakınlık dereceleri belirtilen akraba kadınlarına mahsustur. Yabancı bir kadının hicret edip etmemesi mevzû-i bahis değildir.

Bu hususta sahih olan görüş, cumhûrun görüşüdür. Yani Resûlullah'ın evlenmesinde, hicret eden akraba kadınları diğerlerinden daha efdaldır.

Üçüncü hüküm: Resûlullah'ın indinde kendisini hibe eden kadın var mıydı?

Âlimlerin ekserîsine göre birçok kadın kendilerini Resûlullah'a (s.a.v.) hibe etmişlerdi. Kendilerini hibe eden kadınların isimleri hususunda kuvvetli veya zayıf birçok rivâyet vardır. Bunlardan bazılarının isimleri şöyledir: Ümmi Şerik, Havlete binti Hakim, Leyla binti el-Hatim. Şu var ki bunlardan hiçbirisi Resûlullah (s.a.v.) ile evli değildi. Zayıf bir rivâyete göre de Meymûne binti el-Hâris ile Zeyneb binti Huzeyme de kendilerini hibe eden kadınlardandı. Fakat sahih olan birinci rivâyettir. Yani bu iki kadın kendilerini hibe

⁵ Ebû Hayyân, age, c. 7, 3. 241.

eden kadınlardan değildirler.

İbn-ül-Arabî'nin İbn-i Abbâs (r.a.) ve Mücâhid'den (rh.a.) yaptığı rivâyete göre Resûlullah'ın nikahında, kendini hibe eden kadınların hiçbirisi yoktu.⁶

İbn-i Kesir, "Resûlullah'a kendilerini hibe eden kadınlar çoktu. Nitekim Buhârî de Hz. Aişe'den bu hususta, "Ben kendilerini Resûlullah'a (s.a.v.) hibe eden kadınları kıskanır ve ayıplayarak, "Bir kadın kendini bir erkeğe hibe etmekten hayâ etmez mi?" derdim. Ta ki "... **Kimi de dilersen yanına alabilirsin...**" âyeti nâzil oluncaya kadar. Âyet nâzil olunca Resûlullah'a, "Görüyorum ki Rabbin yalnız senin arzunu yerine getiriyor" dedim" hadîsini rivâyet etmiştir"⁷ der.

Dördüncü hüküm: Zevceleri arasında taksimât yapmak Resûlullah'a da farz mıydı?

Bazı âlimlere göre, zevceleri arasında taksimât yaparak buna riâyet etmek Resûlullah'a da farzdı. Üstelik Resûlullah (s.a.v.) bu taksimâtı çok âdil bir şekilde yapardı. Zira o, akşam hangi hanımının yanında kalacaksa "Allah'ım, bu benim gücümün yettiği kadar yaptığım taksimâttır. Elimde olmayan ve gücümün yetmediği birşeyle beni cezâlandıрма" diye duâ ederdi. Buradaki "gücümün yetmediğinden maksat kalbi sevgidir. Bu âlimlere göre, eğer taksimât Resûlullah'a farz olmasaydı, bir başkasının yanında kalmak için sırası olandan izin almazdı. Bu hususta birçok sahih hadîs de vârid olmuştur.

Âlimlerin çoğu ise "**Onlardan kimi dilersen geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin**" âyeti, Resûlullah'a zevcelerinden dilediğinin yanında kalmasını mubah kılmıştır, taksimât ona farz değildir, görüşündedirler. Bununla beraber Resûlullah (s.a.v.), âdil bir şekilde taksimât yapardı.

Cessâs bu hususta şöyle der: "Âyet, Resûlullah'a zevceleri arasında taksimât yapmasının farz olmadığına delâlet eder. Buna göre Resûlullah (s.a.v.) dilediğini terk eder, dilediğinin yanında kalabilir."⁸

İbn-i Kesir de şöyle der: "Şafîî âlimlerinin bir kısmı bu âyete dayanarak Resûlullah'a zevceleri arasında taksimât yapmanın farz olmadığını söy-

⁶ İbn-ül-Arabî, age, Taberî, age, c. 22, s. 23.

⁷ İbn-i Kesir, age, c. 3.

⁸ Cessâs, age, c. 3, s. 368.

lerler. Buhârî Muaz'dan, o da Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.), zevcelerinin birinin gününde diğerinin yanında kalmak isterse **"Onlardan kimi dilersen geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin"** âyetinin nüzûlünden sonra da izin isterdi. Bana bir gün, **"Ne dersin, bana izin verir misin?"** dedi. Ben de "Eğer benim elimde olsa idi seni kimseye bırakmazdım" dedim."⁹

Sahih olan, Resûlullah'a (s.a.v.) zevceleri arasında taksimât yapmanın farz olmadığı görüşüdür. Cumhûrun tercihi de budur.

Bir Şüpheli ve Şüphelinin Reddi

İslâm düşmanları asırlardan beri birtakım yalanlar uydurarak Peygamberimizin peygamberliğine gölge düşürmek, lekelemek istemektedirler. Câhilleri, bu yolla mü'minleri dinde şüpheye düşürmek, halkın Resûlullah'a (s.a.v.) olan inançlarını sarsmaktır.

Peygamber ve resûller hakkında düşmanları tarafında iftirâ ve bühtânlar uydurulmasında şaşılacak birşey yoktur. Çünkü bu Allah'ın (c.c.) sünnetidir. Allah'ın (c.c.) sünnetini de hiçbir şey değiştiremez. Zira Allahu Teâlâ, **"Biz her peygambere günahkârlardan böyle düşman(lar) peydâ ettik"** (Furkan: 31) buyurmuştur.

Mü'minlerin temiz zevceleri olan Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinden bahsetmeden önce, kindar İslâm düşmanları tarafından ortaya atılan bir şüpheyi reddetmek istiyoruz. Çünkü bu İslâm düşmanları, en büyük peygamber olan Hz. Muhammed'i lekeleyerek halkın itikadını bozmak ve hakikatleri gizlemek için birçok şüpheler ortaya atmışlardır.

İslâm düşmanları şöyle derler: Hz. Muhammed, şehvetperest bir erkek, arzularıyla şehvetinin peşinde koşan bir kimsedir. Bu sebeble ümmetini dört kadınla sınırladığı halde kendisi bir veya dört kadınla yetinmeyerek on veya daha fazla kadınla evlenmiştir. İşte bu, onun nefsânî arzularına uyarak şehvetinin peşinde gittiğini göstermektedir. Hz. Muhammed ile Hz. İsâ arasında çok büyük bir fark vardır. Birisi nefsinin yenmiş, arzularına galebe çalmıştır. Diğer ise şehvetinin peşinde yürüyen bir kimsedir. Bunlar nasıl bir olabilir?

⁹ İbn-i Kesir, age, c. 3.

Allahu Teâlâ böyleleri için şöyle buyurmaktadır: **“Ağızlarından çıkan söz ne büyük! Onlar yalandan başkasını söylemezler.”** (Kehf: 5)

İslâm düşmanlarının böyle söylemeleri, tabii, kindar ve yalancı olduklarından. Fakat Hz. Muhammed hiçbir zaman bir şehvetperest değildir. Ancak o, insanlar arasından çıkarılmış bir peygamberdi. İnsanların evlendiği gibi o da evlenmiştir. Evlenme hususunda da ümmetine önder olmuştur. O, Hristiyanların inandıkları gibi ne ilahdır ne de Allah'ın oğludur. O da ümmeti gibi bir beşerdir. Ancak onu Allah (c.c.), vahiy ve risâletle şerefleştirmiştir: **“De ki: Ben ancak sizin gibi bir beşerim.** (Şu kadar ki) **bana yalnız tanrınızın bir tek Tanrı olduğu vahyediliyor.”** (Kehf: 110)

Resûlullah (s.a.v.), diğer peygamberlerden, onların izinden çıkan ve sünnetlerine muhâlefet eden ayrı bir yol getirmemiştir. Zira Kur'ân-ı Kerîm büyük peygamberlerden örnekler vermektedir. Meselâ, **“And olsun ki biz senden önce de peygamberler göndermişiz, onlara da zevceler ve evlâdlar vermişizdir”** (Ra'd: 38) buyurulmuştur.

İslâm düşmanları son Peygamber hakkında uydurmuş oldukları iftirâları nereden çıkarıyorlar? Şâirin de dediği gibi, gözü ağrıyan kişi güneşin ışığını inkâr eder. Hasta bir kişinin ağzı tatları nasıl inkâr ederse bunlar da Resûlullah'ı (s.a.v.) öyle inkâr ederek iftirâlarda bulunuyorlar. Zira Allahu Teâlâ **“(Hiç de) yer (yüzün)de dolaşmadılar mı ki (bari) bu sebeble düşünecek kalblere, bu sûretle işitecek kulaklara mâlik olsun(lar). Fakat hakikat şudur ki (yalnız maddî) gözler kör olmaz, fakat (asıl) sinelerin içindeki kalbler kör olur”** (Hacc: 46) buyurmaktadır.

Şüphenin reddi: Burada iki temel nokta vardır. Bunlar Resûl-i Ekrem'e atılan şüpheleri def'ettikleri gibi müfterîlerin ağızlarını da bağlamaktır. Bu iki mühim noktayı, ileride Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinden bahsederken de gözden uzak tutmamak lazımdır. Bu iki nokta şunlardır:

1. Resûlullah'ın (s.a.v.) çok evlenmesi, ihtiyarlık vaktinde vâki olmuştur. Resûlullah (s.a.v.), bu evliliklerinin hepsini 50 yaşından sonra yapmıştır.

2. Hz. Aişe'nin dışındaki bütün temiz zevceleri dul ve yaşlıdırlar. Genç ve bâkire olarak aldığı tek zevceleri Hz. Aişe'dir.

İşte bu iki noktayı gözönünde bulundurduğumuz takdirde müstefriklerin ortaya atmış oldukları itham ve iftirâların yalan olduğunu kolayca anlarız. Çünkü evlenmekten maksat, şehvânî arzuları tatmin veya şehvânî

arzuların peşinde koşmak olsaydı, Resûlullah, ihtiyarlığında değil, gençliğinde evlenirdi. Dul ve yaşlı kadınlarla değil, genç ve bâkire kızlarla evlenirdi.

Bir gün Câbir bin Abdullah (r.a.), güzel bir elbise giyinmiş ve kokular sü-rünmüş olarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) ona, **“Sen evlendin mi?”** diye sordu. O da **“Evet, evlendim”** dedi. **“Evlendiğin kadın genç ve bâkire midir, yoksa dul mudur?”** diye sordu. Câbir **“Dul”** cevabını verince Resûlullah (s.a.v.), **“Gülüşüp oynaşacağınız bir bâkire yok muydu?”** buyurdu.

Bu hâdisе Resûlullah'ın (s.a.v.) evlenmeyi herkesten daha iyi bildiğini göstermektedir. Böyle bir kişi nasıl olur da bâkirelerle değil, yaşlı dullarla evlenir? Eğer onun maksadı kadınlardan faydalanmak ve şehvânî arzularını tatmin etmek olsaydı, gençliğinde tek kadınla yetinir miydi?

Sahabe-i Kirâm Resûlullah'a (s.a.v.) karşı, can ve mallarını fedâ edecek kadar cömerttiler. Eğer Resûlullah gençliğinde evlenmek isteseydi, hiçbir sahabe, onu güzel bâkire kızlarla evlendirmekten çekinmezdi. Neden Resûlullah (s.a.v.) gençliğinde, hayatının baharında bir kadınla evlendiği halde sonradan birçok kadınla evlenmiş ve bunları da yaşlı ve dul kadınlar arasından almıştır? Şüphesiz bu, Resûlullah (s.a.v.) hakkında atılan iftirâları reddetmeye kâfidir. Demek ki Resûlullah'ın (s.a.v.) evlenmesi beşerî arzularını tatmin için değil, tersine beşerin akıl erdiremeyeceği yüce hikmet ve hedefler için evlenmiştir. Eğer onun düşmanları kör taassublarını bırakarak bu gerçeği kabul etseler, Resûlullah'ın (s.a.v.) evlenmelerindeki yüce hikmetleri görürlerdi. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), başkasının maslahatı için kendi rahatını fedâ edecek kadar rahîmdi. İslâm daveti yolunda akla gelmedik işkencelere maruz kaldığı halde bir an dahi rahatını düşünmemiştir.

RESÛLULLAH'IN ÇOK EVLENMESİNİN HİKMETLERİ

Resûlullah'ın (s.a.v.) çok evlenmesinin hikmetleri çok ve çeşitlidir. Biz bunları icmâlen aşağıya aktarıyoruz:

1. Talimî hikmet. 2. Teşrî'î hikmet.
3. İctimâî hikmet. 4. Siyâsî hikmet.

Bu hikmetlerden kısaca bahsettikten sonra Resûlullah'ın temiz zevce-leri ve onlarla evlenme hususlarını teker teker açıklayacağız. Ancak Allah'tan (c.c.) yardım dileriz.

1. Talimî hikmet

Resûlullah'ın (s.a.v.) çok evlenmesindeki esas gâye, Müslüman olan kadınlara öğretmenler yetiştirmekti. Çünkü, şer'î hükümleri kadınlara öğretecek olanlar yine kadınlardı. Erkekler nasıl mükellef ise kadınlar da öyle mükelleftirler ve cemiyetin yarısını da kadınlar meydana getirmektedir. Müslüman kadınlar, öğrenmek istedikleri şeyleri Resûlullah'tan sormaya utanırlardı. Bilhassa hayız, nifas, cenabetlik gibi kadınlık ve evlilik hallerini sormaktan hayâ ederlerdi. Ayrıca Resûlullah da bu hususları açıklarken rahatsız olurdu. Çünkü yaratılış itibariyle kâmil bir hayâ sahibiydi. Hatta hadîs kitâbları Resûlullah'ın (s.a.v.) hayâsı hakkında, "O, evinden hiç çıkmamış bir bâkireden daha hayâlî idi" demişlerdir. Bu sebeble kadınlar tarafından sorulan sorulara tam bir açıklıkla cevap veremediği için kinâye yollu cevaplar verirdi. Kadınlar da bu cevaplardan birşey anlamazlardı.

Hız. Aişe'den rivâyet edilen şu hadîs bu hususa yeterince açıklık getirmektedir: "Ensârîlerden bir kadın Resûlullah'a âdetten kesildiği zaman nasıl gusledeceğini sordu. Resûlullah ona anlattıktan sonra, **"İlaçlanmış bir pamukla temizlen"** dedi. Kadın, "Ben onunla nasıl temizleneyim?" diye sordu. Resûlullah, **"Onunla temizlen"** dedi. Kadın tekrar, "Ya Resûlallah! Ben onunla nasıl temizleneyim?" diye sordu. Resûlullah, **"Sübhanallah! İşte onunla temizlen"** buyurdu." Hız. Aişe diyor ki: "O zaman ben kadının elinden pamuğu alarak şunu şuraya koy, diye açıkça konuştum."

Resûlullah böyle sarâhatle konuşmaktan hayâ ederdi. Utandıkları için birçok kadın da ondan birşey soramazdı. Buna bir örnek olarak Buhârî ve Müslim'in Ümmü Seleme'den rivâyet ettikleri şu hadîsi gösterebiliriz: "Ebû Talha'nın (r.a.) karısı Ümmü Süleym gelerek, "Ya Resûlallah! Bir kadın rüyasında ihtilâm olursa gusletmesi farz mıdır?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), **"Evet, su (meni) görürse farzdır"** dedi. Ben kadına, "Sen kadınları rüsvay ettin. Nasıl olur da kadın ihtilâm olur?" dedim. Bunun üzerine Resûlullah, **"Mademki kadın ihtilâm olmaz, çocuk annesine nasıl benzer?"** buyurdu." Resûlullah'ın **"nasıl benzer"** sözünden muradı, ceninin erkek ve kadının suyundan meydana gelmesidir. Bundan dolayı da çocuk annesine de benzer. Allahu Teâlâ bu hususta, **"Hakikat biz insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeble onu işitici, görücü yaptık"** (İnsan: 2) buyurmuştur.

İbn-i Abbâs (r.a.) da "Ceninın meydana gelmesi için kadın ve erkeğin

suyunun karışarak birleşmeleri lazımdır" demektedir.

İşte buna benzer utanılacak soruları zevceleri Resûlullah'tan öğrenir ve diğer kadınlara öğretirlerdi. Hatta Hz. Aişe, "Allah (c.c.) Ensâîlerin kadınlarına rahmet etsin. Onların hayâları, fıkıh öğrenmelerine mâni olmamıştır" demiştir. Ensâî kadınlar gecenin karanlığında gelip kadınlarla ilgili meseleleri öğrenerek giderlerdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri de onlara fıkıh en iyi şekilde öğretiyorlardı.

Bilindiği gibi Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti onun yalnız sözleri değil, fiiliyatı ve takrirî (yani yapıldığına şahid olduğu halde sustuğu, itiraz etmediği şeyler)dir de. Bunların hepsine ümmetin uyması farzdır. Resûlullah'ın (s.a.v.) temiz ve mübârek zevceleri olmasaydı Resûlullah'ın ev içindeki sünnetini bize kim bildirecekti? Şüphesiz kimsenin sormayacağı, kimsenin aklına gelmeyen hususları zevceleri Resûlullah'tan sormuş, dinlemiş ve sonra bu öğrendiklerini ümmetin kadınlarına aktarmış, öğretmişlerdir.

2. Teşrî'î hikmet

Resûlullah'ın (s.a.v.) çok evlenmesindeki teşrî'î hikmet, insafla bakıldık-tan sonra, çok basit bir gözle de görülebilir, anlaşılabilir. Teşrî'î hikmet çirkin olan bazı câhiliye âdetlerinin iptali ile kendini göstermektedir. Buna örnek olarak Arabların İslâm'dan önceki evlâd edinmelerini gösterebiliriz. O tarihlerde evlâd edinmeyi dini bir kural olarak kabul ederlerdi. Yabancı bir erkek çocuğu evlâd edinerek ona kendi öz çocukları gibi muamele ederlerdi. Öldükten sonra mirası ona kalır, karısı onun annesi sayılır, onun karısı da babanın kızı sayılırdı. Bu, câhiliye döneminde Arabların arasında yaygın ve meşhur olan bir hükümdü. İslâm elbetteki onları bu bâtil inançlara, cehâletin karanlığına terk edecek değildi. Bu âdetin iptali için evvelâ, Resûlullah'a henüz peygamber olmadan önce bir evlâd edinmesi ilham edildi, Bu ilham üzerine Resûlullah, câhiliye Arablarının âdeti üzere, daha önce kölesi olan Zeyd bin Hârise'yi evlâd edindi. Resûlullah'ın (s.a.v.) evlâd edinme sebebini müfessirler ve siyerciler uzun uzun açıklamışlardır. Biz burada tafsîlâta girmeyeceğiz. Kısaca, Resûlullah (s.a.v.) Zeyd bin Hârise'yi (r.a.) evlâd edindi ve ona Zeyd bin Muhammed denilmeye başlandı.

Buhârî ve Müslim, Abdullah bin Ömer'den (r.a.) şöyle rivâyet ederler: "Zeyd bin Hârise, Resûlullah'ın âzâdlı kölesi idi. Resûlullah, Arab âdetlerine göre onu evlâd edindiği için, biz ona Zeyd bin Muhammed derdik.

“Onları babalarına nisbetle çağırın...” (Ahzâb: 5) âyeti nâzil olduğu zaman Resûlullah, **“Sen Zeyd bin Hârise bin Şercil’sin”** dedi. Bundan sonra biz de onu Zeyd bin Hârise diye çağırdık.”

Resûlullah (s.a.v.), Zeyd bin Hârise’yi (r.a.) halasının kızı Zeyneb binti Cahş (r. anhâ) ile evlendirmişti. Zeyneb onunla bir zaman yaşadı. Ne yazık ki çok geçmeden aralarındaki alaka çok kötü bir hale geldi. Çünkü, Zeyneb ona çok kaba konuşur, kendisinin ondan üstün ve şerefli olduğunu söylerdi. Zira Resûlullah (s.a.v.) onu evlâd edinmeden önce Zeyd bir köle idi. Zeyneb ise soyly bir kadındı.

İşte yalnız Allahu Teâlâ’nın bileceği bir hikmetten dolayı Zeyd, Zeyneb’i boşadı. Allah (c.c.) da Resûlullah’a, Zeyneb’le evlenmesini emretti. Resûlullah (s.a.v.) bu evliliği ile Arablar arasında geçerli olan “Evlâdlığın karısı ile evlenilmez” hükmünü ortadan kaldırıyor, İslâm’ın bu husustaki temelleri atılıyordu.

Şurası muhakkak ki Resûlullah (s.a.v.), münafık ve kâfirlerin dillerinden çekinerek -çünkü onlar halkın arasında “Görüyor musunuz, Muhammed oğlunun karısı ile evlendi” sözünü yayacaklardı- bu evliliği bir müddet geciktirdi. Ta ki **“(Habibim) hatırla o zamanı ki Allah’ın kendisine nimet verdiği ve senin de yine kendisine lütufta bulunduğun zâta sen, ‘Zevce-ni uhdende tut. Allah’tan kork.’ diyordun da Allah’ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanlar(ın dedikodusun)dan korkuyordun. Halbuki Allah kendisinden korkmana daha lâyıktır. Şimdi mademki Zeyd o kadından ilişkisini kesti, biz onu sana zevce yaptık. Ta ki oğulluk-larının kendilerinden ilişkilerini kestikleri zevceler(ini almakta) mü’minler üzerine günah olmasın. Allah’ın emri yerine getirilmiştir”** (Ahzâb: 37) âyeti nâzil olana kadar.

Bu âyet nâzil olunca Resûlullah, Zeyneb’le (r. anhâ) evlendi. Resûlullah’ın (s.a.v.) bu evliliği ile evlâd edinmenin hükmü iptal edilmiş oldu. Çünkü hiçbir kaynağa dayanmayan câhilî bir âdetti. Bu âyetin teşrî’ini te’kid için şu âyet de nâzil oldu, **“Muhammed adamlarınızdan hiçbirisinin babası değildir. Fakat Allah’ın Resûl’ü ve peygamberlerinin sonuncusudur.”** (Ahzâb: 40).

Resûlullah (s.a.v.), Zeyneb’le Allah’ın (c.c.) emri üzere evlenmiştir. Bazı İslâm düşmanlarının sandığı gibi beşerî arzu ve şehvetini tatmin için değil. Bu evlilik, câhilî bir âdetin iptali gibi çok şerefli bir gâye için yapılmıştır. Bu

gâyeyi Allahu Teâlâ sarîh bir ifade ile **“Ta ki oğulluklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri zevceler(ini almakta) mü’minler üzerine günah olmasın”** âyetinde bildirmiştir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Zeyneb'le evlenmesini bizzat Allahu Teâlâ'nın bildirilmesi Zeyneb'i gururlandırır ve **“Benim nikahımı Allah (c.c.) kesti”** derdi.

Açıkça ortadadır ki Resûlullah'ın (s.a.v.) Zeyneb'le (r. anhâ) evlenmesi her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi Allah'ın (c.c.) emri iledir. Bu âyet şunu kesinlikle bildirmektedir ki insan, nesebinden olmayan bir çocuğu evlâd dahi edinse onu yanında büyütse de öz evlâdı olamaz ve şer'î hükümler bakımından da evlâd gibi miras alma, mahremiyet gibi hükümleri kazanamaz. Allah'ın (c.c.) emirlerinin o kadar ince ve derin hikmetleri vardır ki akıl, değil onu bulmaktan, kavramaktan bile âciz kalır. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Size az bir ilimden başkası verilmemiştir”** (İsrâ: 85) buyurmaktadır.

3. İctimâî hikmet

Resûlullah'ın (s.a.v.) evliliklerindeki ictimâî hikmetler, birinci halifesi olan Hz. Ebû Bekir'in kızı, ikinci halifesi olan Hz. Ömer'in kızı ve diğer Kureys kadınlarıyla evlenmesinde en açık şekilde görülür. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu kadınlarla evlenmesi sonucu Kureys aileleri arasında sağlam bağlar meydana gelmiş, kalbler yekvücûd olmuş ve Resûlullah'ın imân daveti etrâfında birleşmişlerdir.

Resûlullah (s.a.v.), halktan en çok sevdiği kişi olan Hz. Ebû Bekir'in kızı ile evlendi. Hz. Ebû Bekir, İslâm'a girenlerin ilklerindendi. Malını ve canını Allah'ın (c.c.) dinine yardım yolunda fedâ etmişti. İslâm yolunda çeşitli eziyet ve işkencelere uğramıştı. Tirmizî'nin rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'in fazileti hakkında şöyle demiştir: **“Kim bize bir iyilik yapmışsa onun karşılığını verdik. Ebû Bekir (r.a.) hariç. Onun bize öyle nimetleri vardır ki onların mükâfâtını Allahu Teâlâ kıyâmet günü verecektir. Ebû Bekir'in (r.a.) metâından faydalandığım kadar kimsenin malından faydalanmadım. Her kimi İslâm'a davet ettim ise Ebû Bekir gibi tereddüt etmeden kabul edeni de görmedim. Eğer ben bir dost edinse idim Ebû Bekir'i dost edinirdim. Haberinizi olsun, sahibiniz Allah'ın dostudur.”**¹⁰

Resûlullah (s.a.v.), bu üstün meziyetlerine karşı ona kızıyla evlenmekten

¹⁰ Tirmizî. Cem-ül-Fevâid, c. 3.

başka bir mükâfât bulamadı. Hz. Aişe ile evlenmekle kendisi ile Hz. Ebû Bekir arasında bir dünürlük yakınlığı meydana geldi. Bu onların arasındaki bağılılığı biraz daha sağlamlaştırdı.

Resûlullah, Hz. Aişe ile hangi sebeble evlendiyse aynı sebeble Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile de evlendi. Çünkü Hz. Ömer de Resûlullah'a (s.a.v.) dostluğu, ihlâsı ve kendini İslâm yolunda fedâ edişi ile İslâm'ı ve Müslümanları aziz eden bir İslâm pehlivanı idi. Allah (c.c.) İslâm'ı Hz. Ömer'le yükseltti. Hz. Ömer'in dünürlük yoluyla Resûlullah'a (s.a.v.) akraba olması onun İslâm yolunda yapmış olduğu fedakârlığın en hayırlı mükâfâtıdır. Zira Resûlullah (s.a.v.), evlenme hususunda onunla Hz. Ebû Bekir'in arasını müsâvî tutmuştur. Resûlullah'ın (s.a.v.) bunların kızları ile evlenmeleri, onlar için en büyük mükâfât ve şereftir. Zâten bu hayatta bundan daha yüce bir şerefle mükâfâatlanmak da mümkün değildir. O ne büyük siyâset, muhlis ve fedakâr dostlarına da ne büyük bir vefakârlıktır. Buna karşılık Resûlullah (s.a.v.), Hz. Osman ile Hz. Ali'yi de kızlarını vermekle mükâfâtlandırmıştır. İşte bu dördü sahâbilerin en büyükleri ve Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra onun dinini yaymak için halifeleridir.

4. Siyâsî hikmet

Resûlullah (s.a.v.) bazı kadınlarla evlenerek o kadınların ailelerini çevresinde toplamıştır. Herkesçe bilinir ki bir kabileden veya aşiretten bir kız alındığı zaman o kabile veya aşiretle büyük bir yakınlık sağlanır. Tabii ki insanlar o yakınlarını yardımına ve himâyesine çağırır. İşte biz burada bu hikmetin daha iyi anlaşılabilmesi için Resûlullah'ın evliliklerinin arkasındaki hedefi bazı örneklerle izah edeceğiz:

1. Resûlullah'ın, Cüveyriye binti Hâris ile evlenmesi

Hâris, Benî Mustalık kabilesinin reisi idi. Cüveyriye binti Hâris, kavmi ile beraber esir düşmüştü. Kendisini esaretten kurtarması için mal vermesi lazımdı. Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek ondan bir miktar yardım istedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, **"Benimle evlenirsen seni âzâd ettiririm"** dedi. Cüveyriye kabul etti ve evlendiler.

Cüveyriye'nin Resûlullah'la evlendiğini duyan sahâbiler, Resûlullah'ın akrabalarını elimizde nasıl esir tutarız diyerek ellerindeki esirleri âzâd ettirler. Bu insanlık ve cömertliği gören Benî Mustalâ kabilesi topyekun Müslü-

man olarak İslâm'a girdi. Resûlullah'ın Cüveyriye (r. anhâ) ile evlenmesi hem ona hem de kabilesine hayırlı bir sonuç getirdi. Çünkü hepsi âzâd edildiler ve Müslüman oldular.

Buhârî, Hz. Aişe'den şöyle rivâyet eder: "Resûlullah (s.a.v.), Benî Mustalık savaşında birçok kadını esir almıştı. Bu esir kadınlar içinden humusu çıktıktan sonra kalanı halkın arasında taksim etti. Atlıya iki, yayaya bir hisse verdi. Cüveyriye binti Hâris (r. anhâ) de Sâbit bin Kays'a (r.a.) düşmüştü. Cüveyriye (r. anhâ) Resûlullah'a gelerek, "Ya Resûlallah! Ben kavminin efendisi olan Hâris'in kızıyım. Şu anda ne olduğumu biliyorsun. Sâbit bin Kays'ın câriyesiyim. Onunla dokuz vakiyye üzerine kitâbet kestik. Bu parayı ödersem âzâd edileceğim. Bana yardımda bulun da âzâd olayım" dedi. Resûlullah, **"Âzâd edilmekten daha hayırlısı vardır"** buyurdu. "O nedir ya Resûlallah?" deyince de **"Ben senin kitâbetini öder ve seninle evlenirim"** buyurdu. Cüveyriye hemen kabul ederek Resûlullah ile evlendi."

İşte bu haber yayılınca Müslümanlar, Resûlullah'ın akrabaları köle edilir mi diyerek Benî Mustalık kabilesinden aldıkları esirleri âzâd ettiler.

2. Resûlullah'ın Safiyye binti Huyey bin Ahteb ile evlenmesi.

Safiyye (r. anhâ) Hayber savaşında esir edildi. Kocası da Hayber savaşı sırasında öldürülmüştü. Esirler taksim edilince. Safiyye de birisine düştü. Meşveret ve rey sahipleri, "Safiye, Benî Kurayza'nın seyyidesidir. Ancak Resûlullah'a yakışır" dediler. Durumu da Resûlullah'a bildirdiler. Resûlullah (s.a.v.), Safiyye'yi çağırarak, **"Seni şu iki şey arasında muhayyer kılacağım. Birincisi, âzâd edileceksin ve benimle evleneceksin. İkincisi, âzâd edileceksin ve kavminin yanına gideceksin"** buyurdu. Safiyye, Resûlullah'ın yüce ahlâk ve insanlığını görünce onun zevcesi olmayı tercih etti. Onun Müslüman oluşuyla kavminden de birçok insan Müslüman oldu.

Şöyle bir rivâyet daha vardır: Safiyye (r. anhâ) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelince Resûlullah ona "Allah (c.c.) babanı öldürünceye kadar en büyük düşmanım o idi" dedi. Safiye şöyle cevap verdi: "Ya Resûlallah! Allah kitâbında, **"Günah işleyen hiçbir nefis başkasının günahını çekmez"** (Fâtır: 18) buyuruyor." Resûlullah, **"Dilediğini tercih et. Eğer İslâm'ı tercih edersen, seni kendim için alırım. Eğer Yahûdiliği tercih edersen, seni âzâd ederim, kavminin yanına gönderirim"** buyurdu. Safiyye (r. anhâ), "Ben İslâm'ı sevdim. Sen beni buraya çağırmadan önce ben seni tasdik ettim. Benim Yahûdilikle

ilgim kalmadı. Onlardan ne babam ne de kardeşim var. Sen beni İslâmla küfür arasında serbest bıraktın. Allah ve Resûl'ünü, âzâd edilerek kavmime dönmeye tercih ederim" dedi. Resûlullah (s.a.v.), onu âzâd ederek evlendi.

3. Resûlullah'ın Ümmü Habibe binti Ebû Süfyan ile evlenmesi

Ebû Süfyan o tarihlerde şirkin bayraktarı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) en amansız düşmanıydı. Onun kızı Ümmü Habibe (r. anhâ) ise Mekke'de Müslüman olmuş, ikinci Habeşistan hicretine katılmıştı. Kocasını Habeşistan'da vefat edince yalnız kaldı. Ne arkadaşı, ne yardımcısı ne de bir dostu vardı. Resûlullah (s.a.v.), onun bu halini öğrenince, Habeşistan kralı Necaşî'ye bir mektup yazarak Ümmü Habibe (r. anhâ) ile kendisini nikahlamasını istedi. Zira o babasının yanına dönseydi, babası onu küfre cebreder, işkence ederdi. Ümmü Habibe (r.a.) ile Resûlullah'ın (s.a.v.) nikahını kıyan Necaşî, ona dört yüz altın mehirle birlikte birçok hediyeler verdi.¹¹ Medine'ye gelince de Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceliği şerefine ulaştı.

Ebû Süfyan bu haberi duyunca, bu evliliği tasvib etti ve Resûlullah'ın emsâli olduğunu kabul etti. İslâm oluncaya kadar da Resûlullah ile iftihar etti.

İşte bu açıdan bakıldığı zaman Resûlullah'ın Ebû Süfyan'ın kızı ile evlenmesinin hikmeti açık şekilde ortaya çıkar. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu evliliği, Ebû Süfyan'ın Müslümanlara yaptığı eziyetleri büyük ölçüde hafifletti. Çünkü artık Resûlullah ile akraba olmuşlardı. Halbuki o tarihlerde Ebû Süfyan, Resûlullah'a düşman olan Ümeyyeoğulları'nın en azılısı idi. Resûlullah (s.a.v.) onun kızı ile evlenince, onun ve kavminin kalbi Resûlullah ile birlikte Müslümanlara bağlandı. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) kızını sırf imânından dolayı kendine seçmişti. Çünkü o, yalnız dini için hicret etmişti.

Mü'minlerin Temiz Anneleri

Resûlullah'ın (s.a.v.) çok evlenmesinin hikmetlerinden bahsettik. Şimdi de mü'minlerin temiz anneleri olan Resûlullah'ın zevceleri hakkında kısaca bilgi verelim. Allahu Teâlâ onları seçkin elçisi olan Resûlullah'a nasib ederek mü'minlerin anneleri olmak şerefi ile şereflendirdi. Bu sebeble, öz anneye karşı nasıl hürmet ve ta'zîm göstermek gerekiyorsa onlara karşı da

¹¹ Kurtubî, age, c. 14, s. 161.

aynısını göstermek vâcibdir. Resûlullah'tan sonra da onlarla evlenmek haramdır. Zira Allah, **“O peygamber, mü'minlere öz nefislerinden evlâdır. Zevceleri de (mü'minlerin) analarıdır”** (Ahzâb: 6) VE **“Sizin Allah'ın peygamberine ezâ vermeniz (doğru) olmadı(ğ)ı gibi) kendinden sonra zevcelerini nikahla almanız da ebedî (câiz) değildir”** (Ahzâb: 53) buyurmuştur.

Kurtubî tefsîrinde şöyle der: “Allahu Teâlâ, Resûl'ünün (s.a.v.) zevcelerini mü'minlere anne kılmakla Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra onların herhangi bir erkekle nikahlanmasını haram kılmış ve onlara karşı öz anne gibi ta'zîm göstermenin vâcib olduğunu bildirmiştir.”¹²

Resûlullah'ın (s.a.v.) mü'minlerin temiz anneleri olan zevcelerinin isimleri şöyledir:

1. Huveylid kızı Hz. Hatice	2. Zem'a kızı Hz. Sevde
3. Ebû Bekir kızı Hz. Aişe	4. Ömer kızı Hz. Hafsa
5. Caşş kızı Hz. Zeyneb	6. Huzeyme kızı Hz. Zeyneb
7. Ebû Ümeyye kızı Hz. Ümmü Seleme	8. Ebû Süfyan kızı Hz. Ümmü Habibe
9. Hâris kızı Hz. Meymûne	10. Hâris kızı Hz. Cüveyriye
11. Huyey kızı Hz. Safiyye	

1. Hz. Hatice

Resûlullah'ın (s.a.v.) evlendiği ilk kadındır. Resûlullah (s.a.v.) Hz. Hatice ile peygamberlik görevi ile görevlendirilmeden 25 yaşında iken evlendi. Hz. Hatice o zaman dul ve 40 yaşlarında bir kadındı. Daha önce Ebû Hale İbn-i Zerare'nin zevcesi idi. O öldükten sonra Atik bin Aziz ile o da öldükten sonra Resûlullah (s.a.v.) ile evlendi. Resûlullah (s.a.v.), onu çok zekî ve akıllı bir kadın olduğu için tercih etmişti. Bu evlilik hikmet dolu bir evliliktir. Çünkü bu evlilik bir kadınla bir erkeğin bir araya gelmesi değil, iki dehanın bir araya gelmesidir. Bu yüzden aralarındaki yaş farkı evlenmelerine mâni olmadı. Çünkü bu evliliğin maksadı, yalnızca beşerî duyguların tatmini değildi. Yüksek bir insanlık hedef alınmıştı. Zira Allahu Teâlâ, Resûl'ünü risâlet görevini almaya, halkı davet görevine hazırlamıştı. Hz. Hatice de dini tebliğ sırasında onun en büyük yardımcısı olacaktı.

¹² Kurtubî, age, c. 14, s. 161.

Kadınlardan ilk imân eden Hz. Hatice'dir. Onun aklının üstünlüğünü, görüşünün sağlamlığını göstermeye şu rivâyet kâfidir: "Resûlullah Hira dağındaki mağarada iken Cebrâil ^{aleyhisselâm} geldi. Resûlullah (s.a.v.), kalbi çarparak zevcesinin yanına geldi. **"Beni sarıp örtünüz. Beni sarıp örtünüz"** dedi. Üstünü örttüler. Korkusu zail oluncaya kadar öylece kaldı. Daha sonra hâdiseyi Hz. Hatice'ye anlatarak, **"Kendimden korktum"** dedi. Bunun üzerine Hz. Hatice, "Öyle deme. Allah'a (c.c.) kasem ederim ki Allah (c.c.) seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen akrabalarına bakarsın, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandırmayacağını kazandırırın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda zuhûr eden havâdis ve mühimmatta halka yardım edersin" dedi."

Resûlullah (s.a.v.), gençlik zamanını Hz. Hatice ile geçirmiştir. Onun üstüne kimse ile evlenmemiş ve onu sevdiği kadar kimseyi sevmemiştir. Hz. Aişe, onunla bir arada bulunmadığı halde onu kıskanırdı. Hatta bir gün Resûlullah (s.a.v.), Hz. Hatice'den söz ederken Hz. Aişe, "O geçmişte kalan bir ihtiyardı. Allah (c.c.) sana ondan daha hayırlısını verdi" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Hz. Aişe'ye kızarak, **"Allah (c.c.) hiçbir zaman bana ondan hayırlısını vermedi. Çünkü bana kimsenin inanmadığı günlerde o inandı. Herkes beni yalanlarken o beni tasdik etti. Herkes beni mahrum ederken o bana malıyla yardım etti. Allahu Teâlâ bana yalnız ondan çocuk verdi"** buyurdu. Hz. Aişe şöyle der: "Ben bundan sonra Hz. Hatice'yi küçültecek hiçbir şey konuşmadım."

Buhârî ve Müslim Hz. Aişe'den şöyle rivâyet ederler: "Ben Resûlullah'ı (s.a.v.), görmediğim halde Hz. Hatice'den başka zevcesinden kıskanmıyordum. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) onu çok konuşur ve onun hayrına koyun keserek etini dağıtırdı. Bir defasında ona "Sanki dünyada ondan başka kadın yok mu?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), **"Evet, onun gibi iyi bir kadın yok. Benim ondan çocuklarım var"** buyurdu.

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Hatice ile 25 sene yaşadı. Bunun onbeş senesi peygamberlik görevinden önce, on senesi de peygamberlik görevinden sonradır. Resûlullah (s.a.v.) onun hayatında başka bir kadınla evlenmedi. İbrâhîm'in dışındaki bütün çocukları da ondandır. Hz. Hatice vefat edince Resûlullah (s.a.v.) elli yaşlarındaydı. Başka bir hanımı da yoktu. Resûlullah (s.a.v.), ancak onun vefatından sonra çok evlendi. Yukarıda da açıkladığımız gibi bu evliliklerinin de birçok hikmetleri vardır. Allah (c.c.) ondan razı olsun.

2. Hz. Sevde

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevde ile evlendi. Hz. Sevde Resûlullah'tan daha yaşlı dul bir kadındı. Resûlullah'ın onu tercih etmesinin sebebi, Hz. Sevde'nin hicret eden mü'min kadınlardan olmasıydı. Kocasını ikinci Habeşistan hicretinden sonra vefat etmişti. Tek başına kalmıştı. Ona bakan ve yardım eden yoktu. Eğer akrabalarının yanına gitmiş olsaydı, müşrik olması için zorlayacak ve ona ağır işkenceler yapacaklardı. Bu sebeble Resûlullah (s.a.v.) Hz. Sevde'yi nikahlayarak yanına aldı. Sevde'nin imân ve ihlâsının bundan daha büyük bir karşılığı olamazdı.

Eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) maksadı, müfterî müsteşriklerin iddia ettikleri gibi şehvetini tatmin olsaydı, ellibeş yaşına ulaşmış yaşlı ve dul bir kadınla evlenmez, bâkirelerle evlenirdi. Yiğitlik ve cömertliğin en yüksek örneği olan Resûlullah (s.a.v.), Hz. Sevde gibi yaşlı bir kadınla ancak onu korumak ve ona bakmak için evlenmiştir.

3. Hz. Aişe

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Aişe'yi bâkire olarak nikahlamıştır. O, temiz zevceleri arasında da Resûlullah'la (s.a.v.) evlenen tek bâkire olmuştur.

Hz. Aişe, Resûlullah'ın zevceleri içinde en zekisi ve Kur'ân'dan en çok ezbere bilendi. Hatta birçok erkekten daha bilgili idi. Sahâbilerin büyük âlimlerinden bazı kimseler çözemedikleri meseleleri ona götürür, o çözerdi.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî, "Biz Resûlullah'ın sahâbileri herhangi bir müşkilde kaldığımız zaman onu Hz. Aişe'ye sorar, gerekli bilgiyi alırdık" der.

Ebû ed-Duka en-Mesruh da şöyle der: "Ben Resûlullah'ın ashâbının büyüklerini gördüm ki birçok farzları Hz. Aişe'den sorar, öğrenirlerdi."

Urve bin Zübeyr (r.a.), "Ben tıpta, fıkıhta ve şiirde Hz. Aişe'den daha âlimini görmedim" demiştir.

Bunda hayret edilecek birşey yoktur. Çünkü hadîs kitâbları, onun derin ilmine, üstün zekasına şâhidlik edecek nakillerle doludur. Çünkü sahih hadîs kitâblarında Abdullah bin Ömer (r.a.) ve Ebû Hüreyre (r.a.) dışındaki hiç kimseden Hz. Aişe kadar çok hadîs rivayet edilmemiştir.

Resûlullah (s.a.v.), onu diğer zevcelerinden daha çok severdi. Fakat tak-

simâtta adaletten ayrılmazdı. Ancak şunu da söylerdi: **“Ya Rabbi! Ben gümün yettiği taksimâtı yapıyorum. Mâlik olmadığım bir şeyle de (kalbimden geçen şeyle) beni muâhaze etme.”**

“Ey peygamber! Zevcelerine de ki **“Eğer siz dünya hayatını ve onun ziynet (ve ihtişam)ını arzu ediyorsanız gelin size boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim”** (Ahzâb: 28) âyeti nâzil olduğu zaman Resûlullah (s.a.v.) önce Hz. Aişe'ye, **“Sana birşey söyleyeceğim. Cevap vermekte acele etme. Anne-babana sor, kararını sonra bildir”** dedi. Hz. Aişe, Resûlullah'ın (s.a.v.) da bildiğini çok iyi biliyordu ki anne ve babası Resûlullah'tan (s.a.v.) ayrılmasını hiçbir zaman istemezlerdi. Resûlullah (s.a.v.) bu âyeti okuyunca, Hz. Aişe, “Anne ve babama bu hususta mı sorayım. Şüphesiz ben Allah'ı (c.c.), Resûl'ünü (s.a.v.) ve âhireti tercih ederim” dedi. Çünkü onun için, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e dünür olmasından daha büyük bir mükâfât olamazdı.

Bu evlilik, bilhassa kadınlarla ilgili şer'î hükümlerde Resûlullah'ın sünnetinin yayılmasına vesile oldu. Nitekim bu hususu talimi hikmette açıkladık.

4. Hz. Hafsa

Resûlullah (s.a.v.) ile evlendiğinde Hz. Hafsa da dul bir kadındı. Kocası Huneys bin Huzafe el-Ensârî Bedir Savaşında şehid olmuştu. Tanınmış, pehlivan, yiğit bir mücâhid idi.

Hz. Ömer Hafsa'yı, karısı Rukiyye'nin vefatından sonra Hz. Osman'a vermek istedi. Ama sonra onunla Resûlullah (s.a.v.) evlendi. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu evliliği Hz. Ömer için en büyük ikrâm oldu.

Buhârî'nin Abdullah bin Ömer'den (r.a.) rivâyetine göre Hz. Hafsa'nın kocası Huneys şehid olduktan sonra Hz. Ömer, Hz. Osman'a, “Dilersen Ömer'in kızı Hafsa'yı (r. anhâ) sana nikahlayayım” dedi. Birkaç gün geçtikten sonra Hz. Osman, “Şu günümde evlenmenin doğru olmadığını anladım” diye olumsuz cevap verdi. Hz. Ömer, bu defa Hz. Ebû Bekir'e, “İstersen Ömer'in kızı Hafsa'yı sana nikah edeyim” dedi. “Hz. Ebû Bekir sustu ve bir cevap vermedi. Sonra Hz. Hafsa'yı Resûlullah (s.a.v.) istedi ve nikahladı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'le karşılaştığında şöyle dedi: “Sen bana Hafsa'yı (r. anhâ) teklif ettiğinde sustum. Bunun sebebi, Resûlullah'ın onunla evlenmek istediğini bilmemdi. Ben onun sırrını açıklamak istemedim” dedi.

İşte akıl, zeka ve erkeklik Hz. Ömer'in bu tavrında temâyüz etmektedir. Çünkü o, ırzını korumak istiyordu. Kızını uygun olan dengine teklîf ediyordu. Çünkü evlilik sağlam bir cemiyetin en hayırlı vesilesidir. Bizler neredeyiz, İslâm ahkâmını bilenler nerede? Şimdiki insanlar da kızlarını zengin bir adama vermek için bekletip dururlar. Halbuki servet hiçbir zaman saâdet getirmez.

5. Hz. Zeyneb (Huzeyme kızı)

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'dan sonra Huzeyme kızı Hz. Zeyneb'le evlendi. Zeyneb (r. anhâ), İslâm'ın ilk şehidlerinden yiğit ve pehlivan Ubeyde bin Hâris bin Abdûlmuttalib'in dul karısı idi. Ubeyde de Bedir Savaşında şehid olmuştu. Zeyneb (r. anhâ), kocasının şehid düştüğü anda bile yaralılara yardım etmeyi, yaralarını sarmayı terk etmemişti. Kocasının şehid olması onun hizmetine mâni olmamıştı. Ta ki Müslümanlar girdikleri bu ilk savaşta zafere ulaşincaya kadar.

Resûlullah (s.a.v.), Zeyneb'in (r. anhâ) sabrını, cihadını ve İslâm'a bağlılığını görünce, iddeti dolduktan sonra onu nikahlayarak çocukları ile beraber himâyesine aldı. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu hareketi onun kırılan ümidlerini yeniden canlandırmış ve onu yeniden hayata döndürmüştür.

Şeyh Muhammed Mahmûd Savvaf, "Zevcât-ün-Nebiyy-in-Tâhirât" isimli eserinde kocasının şehâdetini ve Zeyneb'in (r. anhâ) büyüklüğünü anlatıktan sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) onunla evlendiğinde yaşının altmış olduğunu söylemektedir. Zâten Resûlullah ile iki sene yaşayabilmiş, iki seneden sonra vefat etmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu evliliğine müfterî müsteşrikler ne diyeceler, nasıl bir iftirâda bulunacaklardır acaba?

Acaba Resûlullah'ın (s.a.v.) bu evliliğinde bir şehvet ve arzu eseri bulabilecekler mi? Yoksa tüm insanlığın kurtuluşu için gönderilen son Peygamberin iffet, büyüklük, sevgi, fazilet ve yardımseverliğini mi bulacaklardır. Müfterî müsteşrikler Allah'tan (c.c.) korksunlar. İlim emanettir, emânete kötü emeller için hiyânet etmesinler. İslâmî ilimleri ibret için okusunlar. Hakkı inkâr, yalan, iftirâ ve halkı kandırmak için okumasınlar.

6. Hz. Zeyneb (Cahş kızı)

Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb'le (r. anhâ) evlendiğinde o da duldu. Halasının kızı idi. Daha evvel Zeyd bin Hârise (r. anhâ) ile evliydi. Zeyd (r.a.), Zeyneb'i (r. anhâ)

boşadı ve yüksek bir hikmete binâen de Resûlullah (s.a.v.) onu kendisine ni-kahladı.

Bu evlilikteki hikmetlerden birisi, teşrî'î hikmette geçtiği gibi, evlâd edinmenin iptali ve insanın kendi soyundan olmayan bir çocuğun öz evlâdı gibi olamayacağını beyân etmektir. İşte bu mevzûda bazı garazkârlar, İslâm'ı ve Peygamberimizi hiç sevmeyen müsteşriklerle, onların dinden çıkmış kuyrukları Resûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Zeyneb'le evlenmesi mevzû'unda o yüce Peygambere ta'n etme kapısını aralamaya çalışıyorlar.

Bu mevzûda çok yanlışlardır. Onlara göre Resûlullah (s.a.v.), Zeyd'in (r.a.) evinin önünden geçerken Zeyneb'i (r. anhâ) görmüş ve çok beğenmiş. Bunun üzerine, **"Kalpleri çeviren Allah'ı tenzih ederim"** diyerek duygusunu dile getirmiş. Zeyneb (r. anhâ) de bunu duymuş ve kocasına söylemiş. Zeyd (r.a.), Resûlullah'ın zevcesini beğendiğini anlamış ve Resûlullah'a (s.a.v.) giderek Zeyneb'i (r. anhâ) boşayacağını söylemiş. Resûlullah (s.a.v.), kalbi başka türlü olduğu halde, Zeyd'e (r.a.) karısını boşamamasını söylemiş. Fakat Zeyd (r.a.), onunla Resûlullah'ın (s.a.v.) evlenmesi için karısını boşamış.

İbn-ül-Arabî, bu bâtil iddia hususunda şöyle der: "Zeyneb'i (r. anhâ) gördüğünde onun sevgisinin Resûlullah'ın (s.a.v.) kalbine düştüğü iddiası bâtildir. Çünkü Zeyneb (r. anhâ) Resûlullah'ın (s.a.v.) halasının kızı idi. Onu her zaman görebiliyordu. Daha o tarihlerde kadınlar örtünmüyorlardı da. Nasıl olur da şöyle bir geçerken gözüne çarpan Zeyneb'e (r. anhâ) âşık olur? Üstelik de evli bir kadın olduğu halde. Resûlullah (s.a.v.), onu bekarlığında da müteaddid defalar görmüştü. Nasıl olur da daha önceden olmayan sevgi ve arzu, sonradan ortaya çıkar. O temiz kalbe böyle fâsit bir arzu ve ilgi nasıl girebilir?

Allahu Teâlâ, **"Onlardan (kâfirlerden) bir sınıfa kendilerini fitneye düşürmemiz için (verdiğimiz ve) fâidelendirdiğimiz (bu) dünya hayatına ait ziynetlere ve debdebelere sakın iki gözünü dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem daha sürekli-dir"** (Tâhâ: 151) âyetiyle böyle bir durumun olmayacağını beyân etmektedir." Arabî, sözlerinin devamında İsrailî rivâyetlerin asılsızlığını delilleriyle beyân etmiştir.¹³

Zeyneb'le (r. anhâ) Zeyd'in (r.a.) evliliklerine sathî bir bakışla bakıldığında bile, aralarındaki geçimsizlik ve açık ictimâî dengesizlik rahatlıkla görülür.

¹³ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

Zira Zeyneb (r. anhâ), soylu bir ailedendi. Zeyd ise daha düne kadar köle idi. Allahu Teâlâ Zeyd (r.a.) ile Zeyneb'i (r. anhâ) evlendirerek İslâm gözünde soyun hiçbir önemi olmadığını, önemli ve şerefli olanın dine bağlılık ve takvâ olduğunu göstermiştir. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Sizin Allah nezdinde en şerefliiniz takvâca en ileri olanınızdır"** (Hucurât: 13) buyurmaktadır.

Resûlullah (s.a.v.), Zeyneb'e (r. anhâ) kendisini Zeyd'le (r.a.) evlendireceğini söyleyince karşı çıkmış ve "Ben soyluyum, o köledir. Ben onunla evlenemem" demişti. Bunun üzerine, **"Allah ve peygamberi bir işe hükmettiği zaman gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır"** (Ahzâb: 36) âyeti nâzil oldu. Zeyneb (r. anhâ) boyun eğerek Zeyd'le (r.a.) evlendi. Fakat Zeyneb'in (r. anhâ) içinde devamlı bir sıkıntı ve hoşnutsuzluk vardı.

Resûlullah (s.a.v.), Zeyneb'i (r. anhâ) küçüklüğünden beri tanıyordu. Onunla evlenmek isteseydi kim mâni olabilirdi? Bir kimsenin bâkire iken bir başkasıyla evlendirdiği kadına sonradan ilgi duyacağını, onunla evlenmek isteyeceğini kim söyleyebilir? Şu halde bu, akılsızca, düşüncesizce bir iddiadır. Onlar bilmedikleri şeyleri iddia ediyorlar. Bunlar Resûlullah'a (s.a.v.) iftirâdan başka birşey değildir.

Müfterîler daha neler söylüyorlar neler? Güya Resûlullah, Zeyneb'i seviyormuş, fakat gizlemiş. Böyle bir bühtân nasıl düşünülebilir? Zira âyet meseleyi bütün açıklığı ile zikrederek Allahu Teâlâ'nın Resûl'ünün (s.a.v.) gizlediğini açıklayacağını söyler: **"Allah'ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanlar(ın dedikodusun)dan korkuyordun."** (Ahzâb: 37) Allah (c.c.) neyi açıkladı? Resûlullah'ın (s.a.v.) Zeyneb'e (r. anhâ) olan aşk ve muhabbetini mi açıkladı? Hayır. Allah (c.c.) bu âyetle, Resûlullah'ın Zeyneb'le (r. anhâ) evlenmesi yolundaki emrini gizlediğini açıkladı. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), münafıkların "Muhammed oğlunun helali ile evlendi" demelerinden korkuyordu. İşte Allahu Teâlâ, Resûlullah'ın gizlediğini şu âyetle açıklamıştır: **"Şimdi mademki Zeyd o kadından ilişkisini kesti, biz onu sana zevce yaptık. Ta ki oğulluklarının kendilerinden ilişkisini kestikleri zevceler(ini almakta) mü'minler üzerine günah olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir."** (Ahzâb: 37) İşte bu âyetler müfterîlerin iftirâ ve bühtânlarını iptal ederek Resûlullah'ın ismetine, nezâhet ve taharetine açıkça delâlet etmektedir.

7. Hz. Ümmü Seleme

Resûlullah, Ümmü Seleme (r. anhâ) ile Abdullah bin Abdüsed'den dul kaldıktan sonra evlendi. Abdullah (r.a.), İslâm'ı ilk kabul edenlerden ve Habeşistan'a hicret edenlerdendi. Habeşistan'a hicretleri sırasında kızları Seleme dünyaya geldi. Abdullah, Uhud Savaşında şehid oldu. Ümmü Seleme, kocasının şehâdetinden sonra dört çocuğu ile sahipsiz ve himâyesiz kalmıştı. Resûlullah (s.a.v.) ona ve çocuklarına bakmak için onu nikahına aldı.

Resûlullah (s.a.v.) ona dünür olduğu zaman, kendisinin yaşlı, dört yetim annesi ve kocasına karşı da çok gayretli olduğunu söyleyerek özür beyân etmişti. Resûlullah (s.a.v.) ona, **"Yetimlerini himâyeme alır, Allah'tan (c.c.) da kalbinden kocanın gayretini çıkarmasını dilerim"** demişti. Yaşını hiç nazarı itibâre almayarak muvâfakatından sonra onu nikahlayarak çocuklarının bakım ve terbiyesini üzerine aldı. Hatta öyle ki çocuklar babalarının yokluğunu bile hissetmiyorlardı. Zira Allah (c.c.), onlara babalarından daha şefkatli, daha merhametli birisini vermişti.

Hz. Ümmü Seleme de İslâm'a ilk girenlerden olmak ve Resûlullah'a (s.a.v.) zevce olmak şerefiyle şereflenmişti. Bu iki şerefin dışında onun bir diğer meziyeti daha vardır. Bu da onun çok iyi bir rey sahibi olmasıdır. Bunun delili de Resûlullah'ın (s.a.v.) Hudeybiye anlaşmasında onunla istişare etmesidir. Resûlullah (s.a.v.), Müslümanların müşriklerle yaptığı bu anlaşma sırasında çok müteessir olmuştu. Çünkü bu anlaşmada müşriklerle on sene savaşılamayacağı öne sürülmüş ve Resûlullah (s.a.v.) da kabul etmişti. Müslümanlar bu anlaşmada haklarının çiğnendiğini düşünüyorlardı. Kuvvetli oldukları halde haklarının çiğnenmesi çok ağırlarına gittiği için, Resûlullah'ın (s.a.v.) tıraş olmaları ve Medine'ye dönmeleri yolundaki emirlerini yerine getirmiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'ye (r. anhâ) emrini yerine getirmedikleri için Müslümanların helâk olacağını ifade etti. Ümmü Seleme (r. anhâ), "Sen çık, onların karşılarında tıraş ol. Kesinlikle biliyorum ki sana uymakta tereddüt etmeyeceklerdir. Zira onlar tıraş olmanın Allah'ın kesin emri olduğunu anlarlar" dedi. Gerçekten de öyle oldu. Resûlullah (s.a.v.), onların karşılarında saçlarını kestirince âdeta yarışcasına Resûlullah'a uydu- lar. Hepsi tıraş olarak ihramdan çıktılar. Bu hâdise Hz. Ümmü Seleme'nin rey sahibi zekî ve akıllı bir kadın olduğunun canlı bir şahididir.

8. Hz. Ümmü Habibe

Resûlullah (s.a.v.), hicretin yedinci senesinde Hz. Ümmü Habibe ile evlendi. Ümmü Habibe, Habeşistan'a hicret ederek orada ölen Abdullah bin Cahş'ın (r.a.) dul karısıydı. Resûlullah'ın (s.a.v.) isteği üzerine Habeşistan Kralı Necaşî ona dörtbin dirhem gümüş mehir vererek onu Resûlullah (s.a.v.) ile nikahladı. Daha sonra da Şercil bin Hasene ile Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi. Bu husustaki tafsîlât siyâsî hikmet bahsinde geçti.

9-10. Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye

Resûlullah (s.a.v.), Cüveyriye binti Hâris (r. anhâ) ile evlendiğinde o da duldu. Babası Hâris, Benî Mustalık kabilesinin reisi idi. Cüveyriye (r. anhâ) ile Safiyye'nin (r. anhâ) evlenme hikmetleri siyâsî hikmette tafsîlâtıyla geçmişti.

11. Hz. Meymûne

Asıl ismi Berre idi. Resûlullah (s.a.v.) ile evlendikten sonra Meymûne olarak değiştirdi. Hz. Meymûne, Resûlullah'ın son zevcesidir. Hz. Aişe onun hakkında, "Hepimizin en takvâlısı ve akrabalarına en çok şefkat gösterendi" derdi. Hz. Meymûne de diğerleri gibi duldu. Resûlullah onunla evlenerek aşiretine büyük ikrâmda bulunmuş oldu. Bu evlilikten sonra bütün kabilesi Müslüman olarak her hususta Resûlullah'a yardımcı oldular.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Özet olarak Allah'ın (c.c.) Resûlullah (s.a.v.) ile sohbette bulunmayı nasib ettiği mü'minlerin anneleri olan temiz zevcelerinden söz ettik. Allahu Teâlâ bunlara hitâbında, "**Ey peygamber kadınları! Siz diğer kadınlardan (herhangi) biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız (size yabancı olan erkeklere) yumuşak söylemeyin. Sonra kendisinde bir maraz bulunanlar tamaa düşer(ler). Sözü ma'rûf vech ile (ve ağırbaşlı) söyleyin. (Vakar ile) evlerinizde oturun. Evvelki câhiliye (devri kadınlarının kınla döküle, süslerini göstere göstere) yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Ey ehli beyt! Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak diler"** (Ahzâb: 32-33) buyurmuştur.

Resûlullah'ın (s.a.v.) pak zevceleriyle evlenmesinde birçok hikmetler vardır. Bu hikmetlerden bazıları, kadınlar hakkındaki teşrî'î hükümlerin

bildirilmesi, bu evlilikler sayesinde birçok kalbin kazanılarak Arab aşiret ve kabilelerinin Müslüman olmalarıdır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri, Hz. Aişe dışında, dul idiler. Resûlullah (s.a.v.) bu evliliklerini Müslümanlar ile müşrikler arasındaki savaşların başlama tarihi olan hicretin ikinci senesinden itibaren yapmıştır. Bu savaşlar hicretin ikinci yılından, Arabistanın tamamen İslâmlaşmasına kadar, yani hicretin sekizinci senesine kadar devam etmiştir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) evliliklerinin herhangi birisinin üzerinde araştırma yapıldığında, Resûlullah'ın dünyanın en yiğit, en düşünceli ve en hayırsever insanı olduğu açıkça görülür. Eğer, ona iftirâ atan müsteşriklerin dedikleri gibi Resûlullah'ın (s.a.v.) kalbinde yalnız beşerî arzularını tatmin için evlenme duygusu olsaydı, gençliğinde çokça evlenir, yaşlı ve dul kadınlar yerine de bâkire genç kızlarla evlenirdi. Kalblerine karabulut gibi çöken kin, onları kör etmiş, güneş gibi parlayan hakkı göremez olmuşlardır. Nitekim Allahu Teâlâ böyleleri için, **“Hayır, biz hakkı bâtılın tepesine (indirip) atarız da o bunun beynini parçalar. Bir de görürsünüz ki bu yok olup gitmiştir. (Allah’a karşı) vâsf (ve isnâd) etmekte olduğunuz (iftirâlar)dan dolayı ya-zıklar olsun size”** (Enbiyâ: 18) buyurmaktadır.

* * *

55. DERS

DAVETE İCÂBETİN ÂDÂBI

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ
غَيْرِ نَازِلٍ لَهُ مِنْهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا
مُسْتَأْنَسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا
يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ
ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ
تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

53. Ey imân edenler! (Bundan sonra) peygamberin evlerine - yemeğe davet olunmaksızın, vaktine (de) bakmaksızın- girmeyin. Fakat davet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yediğiniz zaman dağılın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, peygambere ezâ vermekte, o sizden utanmaktadır. Allah ise hak(kı açıkla-mak)tan çekinmez. Bir de onun zevcelerinden lüzûmlu birşey istediği-niz vakit perde ardından isteyin. Bu hem sizin kalbleriniz hem onların kalbleri için daha temizdir. Sizin Allah'ın peygamberine ezâ vermeniz (doğru) olmadı(ğı gibi) kendinden sonra zevcelerini nikahla almanız da ebedî câiz değildir. Bu, Allah nezdinde çok büyük (bir günah)tır.

(Ahzâb sûresi 53. âyet-i kerîme)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

يُؤْذَنَ لَكُمْ: Yemeğe çağırırsanız, davet olunursanız girin.

نَاطِرِينَ إِيَّاهُ: Onun (yemeğin) pişmesini beklemeyin.

فَانْتَشِرُوا: Çıkmın ve dağılmın.

مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ: Söz dinlemek veya sohbet etmek için de izinsiz girmeyin.

إِنْ ذَلِكُمْ: İzinsiz girmeniz ezâ verir.

فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ: Peygamber sizden utanır. Allah ise hakkı söylemekten utanmaz.

مَتَاعًا: Metâdan maksat ihtiyaç, maddî ve mânevî faydalanılan şeydir.

حِجَابٍ: Örtmek için çekilen perde.

أَطْهَرُ: Sizin için daha temizdir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSİ

Allahu Teâlâ, mü'min kullarına, İslâmî âdâb ve terbiye ile terbiye-lenmelerini ve onlara meşrû' kıldığı din ve dünya salâhetine vesile olacak tevcîhâtla yapışmalarını emretmiştir. Bilhassa da Resûlullah (s.a.v.) ile anlaşmayı ve onun edebi ile edebilenmeyi emretmiştir. Çünkü hiçbir makam nübüvvet makamı ile mukayese edilemez. Resûlullah'a (s.a.v.) söz veya fiille eziyet vermek ise Allah (c.c.) katında en büyük günahdır. Allahu Teâlâ İslâm'ın davet ettiği faziletli toplumun meydana gelebilmesi için bize en faziletli âdâbı göstermekte ve ona uymamızı emretmektedir.

Bu âyet iki büyük emri ihtivâ etmektedir:

1. Peygamberin evine girmek ve yemek yeme için izin isteme âdâbı (velime âdâbı).

2. Kadınlarla karışmamak ve onlarla konuşma âdâbı (şer'î hicâb).

Allahu Teâlâ mü'minlere icmâlen şöyle buyurmaktadır: Ey mü'min-

ler! İzin verilmedikçe peygamberin evine girmeyin. Yemek vakitlerini gözeterek o vakitlerde girme izni istemeyin. Girdikten sonra da yemek vaktini beklemeyin. Ancak sizi hazırlamış olduğu bir düğün yemeğine çağırırsa girin. Yemeği yedikten sonra da çıkarak dağılın. Yemekten sonra oturarak peygambere rahatsızlık vermeyin. Zira onun hayası, size çıkın demesine mâni olmaktadır. Evinde oturmanıza karşı duyduğu rahatsızlığı ihsas ettirmemektedir. Çünkü o yüksek bir ahlâk sahibidir. Şerefli bir kalbi vardır. Ondan ancak sizi sevindirecek söz ve fiil meydana gelir. Öyleyse ona ağır-lık ve eziyet vermeniz doğru değildir.

Eğer peygamber zevcelerinden birşey istemek mecbûriyetinde kalırsanız perde arkasından isteyin. Çünkü bu hem sizin hem de onlar için daha temizdir. Peygamber evine en yaraşanı bu olduğu gibi, şüphe ve töhmetten en uzak olan da budur.

Ey mü'minler! Allah'ın (c.c.) sizi kendisiyle hidâyete davet ettiği ve sizi cehâletin karanlıklarından İslâm'ın aydınlığına çıkardığı Resûl'üne (s.a.v.) eziyet vermeyin. O sizin babanız gibidir. Onun zevceleri de sizin anneleriniz gibidir. Bir mü'minin annesi ile evlenmesi doğru olur mu? Öyleyse ne hayatında ne de vefatından sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleriyle evlenerek ona eziyet vermeyin. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri ile evlenerek ona eziyet vermek Allah'ın (c.c.) ebediyyen affetmeyeceği büyük günahlardan biridir.

ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ

Bu âyet iki büyük emri ihtivâ etmektedir. Birisi davet âdâbı, diğeri ise örtünmenin meşrû'iyetidir. Her ikisinin de ayrı ayrı nüzûl sebebi vardır.

1. Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Enes bin Mâlik'ten (r.a.) şöyle rivâyet ederler: "Resûlullah (s.a.v.) evlenmiş ve zıfâf yapmıştı. Annem Ümmü Süleym bu münâsebetle hays (yağda kızartılmış hurma) yemeği yaparak bana, "Ey Enes! Bunu Resûlullah'a götür ve "Bunu annem gönderdi. Size selâmı var. Ancak az birşey yapabildi de" dedi. Yemeği Resûlullah'a (s.a.v.) götürdüm ve annemin söylediklerini söyledim. Resûlullah (s.a.v.), **"Onu şuraya koy ve şun-ları şunları ve rastladıklarını çağır, gelsinler"** buyurdu. Ben de onun adlandırdıklarını ve karşılaştıklarımı çağırdım. (Enes'e gelenlerin kaç kişi olduğu soruldu. "Üçyüz kişi kadardı. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v.) odası ile sofası dolmuştu" dedi.) Resûlullah (s.a.v.), **"O çömleği getir"** dedi. Eve girdiler. Sofa ile oda doldu. Resûlullah (s.a.v.), **"Onar onar oturun ve herkes kendi önün-**

den yesin" buyurdu. İçeriye grup grup girerek yemek yediler. Hepsi de doydular. Yemekten sonra Resûlullah (s.a.v.), **"Enes, şu çömleği kaldır"** dedi. Çömleği aldım. İçinde hâlâ yemek vardı ve getirdiğimde mi daha çoktu, yoksa şimdi mi bilmiyorum. Gelenlerden bir grup Resûlullah'ın (s.a.v.) evinde kaldı. Sohbet ediyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) da oturuyordu. Zevcesi de yüzünü duvara çevirmiş oturuyordu. Bunların beklemesi Resûlullah'a (s.a.v.) ağırlık verdi. Bunun üzerine çıktı. Diğer ailelerine selâm verip geri döndü. Oturanlar Resûlullah'a (s.a.v.) ağırlık verdiklerini anlayarak çıkıp gittiler. Resûlullah (s.a.v.) odaya girdi ve ara yerdeki perdeleri çekti. Ben hücrede oturuyordum. Odadan çok geçmeden çıktı. Sonra, **"Ey imân edenler! Peygamberin evlerine.."** âyeti nâzil oldu."¹

2. Buhârî, Ömer bin Hattâb'tan (r.a.) şöyle rivâyet eder. "Resûlullah'a (s.a.v.), "Ya Resûlallah! Evinize iyi adamlar da kötü adamlar da geliyor. Mü'minlerin annelerine emretseniz de örtünseler. Bu daha hayırlı olur" dedim. Bunun üzerine, **"Bir de onun zevcelerinden lüzûmlu birşey istediğiniz vakit perde ardından isteyin..."** âyeti nâzil oldu."

Bu âyet, Hz. Ömer'in görüşlerine muvafık olarak nâzil olan üç muvâfakat âyetinden biridir. Bu hususta Hz. Ömer'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Üç şeyde Allah (c.c.) bana muvâfakat etti. Ben, "Ya Resûlallah! İbrâhîm makamını namaz kılınacak yer yap" dedim, **"Siz de İbrâhîm'in makamından bir namazgah edinin"** (Bakara: 125) âyeti nâzil oldu. Ben kadınların örtünmesini istedim, **"... Onun zevcelerinden lüzûmlu birşey istediğiniz vakit perde ardından isteyin..."** âyeti nâzil oldu. Resûlullah'ın (s.a.v.) eşleri birbirlerini kıskanıyorlardı. Onlara "Eğer Resûlullah (s.a.v.) sizi boşarsa Allah (c.c.) ona daha hayırlı eşler verir" dedim. Bunun üzerine, **"Eğer o sizi boşarsa yerinize -Allah'a itaatle teslim olan, Allah'ın birliğini tasdik eden, namaz kılan, günahlardan tövbe ile vazgeçen, ibâdet eyleyen, oruç tutan kadınlar, dullar ve kızıoğlan kızlar olmak üzere- Rabbinizin ona sizden daha hayırlılarını vermesi mamuldür"** (Tahrim: 5) âyeti nâzil oldu."²

Bu âyetin nüzûl sebebi olarak daha birçok rivâyet vardır. Fakat bunlar, İbn-ül-Arabî'nin de dediği gibi zayıf rivâyetlerdir. Bu yüzden almıyoruz.

¹ Buhârî ve Müslim.

² Buhârî ve Müslim.

ÂYETİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetteki “... peygamberin evleri...” ifadesinde “evler”in “peygamber”e izâfe edilmesi hem teşrîf hem de Resûlullah’ın (s.a.v.) evlerine gösterilecek saygının diğer evlerde olmadığını göstermek içindir. Bu âyette zikredilen hükümler de bilhassa Resûlullah’a (s.a.v.) ikrâm için onun evlerine mahsustur.

İkinci incelik: “... Davet olunmaksızın... girmeyin” âyeti, herhangi bir yemeğe davet olunmaksızın gitmenin uygun olmadığına işaret etmektedir. Ancak sarîh bir izin olursa gidilmelidir. Bunu, bu âyetten sonraki, “Davet olduğunuz zaman girin” âyeti de göstermektedir.

Üçüncü incelik: “Fakat davet olduğunuz zaman girin. Yemeği yediğiniz zaman dağılın” âyeti şöyle bir incelik taşımaktadır: Fahreddin Râzî’nin de dediği gibi, evlere izinsiz girmeyi âdet edinen bir kimseye izin alıp öyle girmesi söylendiği zaman küser ve bir daha çağrılrsa bile girmez. Fakat, “Siz müstenkiflerden olmayın. Dinleyen ve itaat edenlerden olun. Girmeyin denildiği zaman girmeyin, davet olduğunuz vakit girin” denirse durum değişir. Kimse kırılmadığı gibi maksada da ulaşılır.³

Dördüncü incelik: “Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin” âyeti, düşün yemeği için gidilen evde daha fazla oturmanın doğru olmadığına işaret etmektedir. Zira oraya yemek için gidilmiştir. Yemek yenildiğine göre dağılarak ev sahiplerini kendi başlarına bırakmak lazımdır. Yemekten sonra daha fazla beklemek istenmeyen ve insanlara ağırlık veren bir davranıştır.

Bazı âlimlere göre bu âyet, uzun süre oturarak usanç veren kimseler (sukalâ) hakkında nâzil olmuştur. Allahu Teâlâ bu asalak kimseleri terbiye için bu âyetin ifade ettiği hükmü göndermiştir.

Hız. Aîşe ve İbn-i Abbâs’tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Şeriatin ağırlık veren kimselere ruhsat vermemesi, asalaklığın ne kadar kötü olduğunu göstermeye kâfidir.”

Beşinci incelik: “O sizden utanmaktadır. Allah ise hak(kı açıkla-mak)tan çekinmez” âyeti, utanmanın şahıslardan değil, fiillerden olabileceğine işaret etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: “O sizi evin-

³ Fahreddin Râzî, age, c. 6, s. 794.

den çıkarmaktan veya geri çevirmekten utanıyorsa da Allahu Teâlâ hakkı açıklamaktan utanmaz."

Altıncı incelik: "Bu hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir" âyeti göz ile kalb arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Göz arzuların yolu, bakış da şehvetin elçisidir. Göz görmedikçe kalb istemez. Öyleyse göz görmediği zaman kalb daha temiz olur, fitne ortaya çıkmaz.

Yedinci incelik: "Bu, Allah nezdinde çok büyük (bir günah)tır" âyetindeki "bu"dan maksat, Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet vermek ve ondan sonra zevcelerini nikahlamaktır.

Ebussuûd Efendi şöyle der: **"Bu"** (zâliküm) kelimesindeki uzaklık mânâsı, Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah (c.c.) katında şer ve kötülükten uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) şânının yüceliğini göstermekte, ona hem hayatında hem de hayatından sonra hürmet gösterme mecbûriyetine işaret etmektedir."⁴

ÂYETTEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Bir evde davetsiz yemek yeme câiz midir?

Fakîhler evlere izinsiz girmenin câiz olmadığına ittifak etmişlerdir. Sarîh veya işârî bir izin olmadan birisinin yemeğini yemek de câiz değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Müslümanın malı ancak gönül hoşnutluğu ile helal olur"** buyurmuştur. İzin, gönül hoşnutluğunu, izin vermemek de gönül hoşnutluğu olmadığını gösterir.

Bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) evlerine izinsiz girmenin haram olduğuna, davet edilmeden düğün yemeği yemenin de haram olduğuna delâlet eder. Öyleyse izinsiz olarak başkasının evine girmek veya rızası olmadan birisinin yemeğini yemek de câiz değildir.

İbn-i Abbâs (r.a.), "Halktan bazıları Resûlullah'ın (s.a.v.) evinde yemek yapılmasını gözetler, yemekten önce girerek yemeğin hazırlanmasını beklerlerdi. Yemeği yemeden de çıkmazlardı. Resûlullah bu halden eziyet duyar-

⁴ Ebussuûd Efendi, Tefsîr, c. 6, s. 798. (F. Râzî tefsîri kenarında).

di. İşte bu âyet bunun için nâzil oldu"⁵ der.

İbn-i Kesir de şöyle der: "Allahu Teâlâ, mü'minlere Resûlullah'ın evlerine izinsiz olarak girmelerini yasakladı. Çünkü onlar câhiliye devrinde birbirlerinin evlerine, İslâm'ın başlangıcında da Resûlullah'ın evlerine izinsiz olarak girerlerdi. Allahu Teâlâ bir ikrâm olarak bu nizâmı gönderdi. Buna göre âyetin mânâsı, "Başkalarının evinde yemeğin pişmesini beklemeyin. Pişince de içeri girmeyin. Başkasının evine izinsiz olarak girmek ve onun yemeğini yemek Allah'ın sevmediği ve zemmettiği bir haldir" olur."⁶

İkinci hüküm: Dügün yemeği yenildikten sonra oturmak haram mıdır?

"Yemeği yediğiniz zaman dağılın" âyeti, yemekten sonra ayrılmanın zarûrî olduğuna delâlet eder. Bu İslâm'ın mü'minlere getirdiği en yüksek terbiye kurallarından biridir. Ancak yemekten sonra beklemek, oturmak haram değildir. Yalnız İslâmî terbiyeye aykırıdır. Zira bu, ev sahiplerine eziyettir. Fakat bu oturuş az veya ev sahibinin izni ile olursa İslâmî terbiyeye aykırı değildir. Bununla birlikte çıkmak, beklememek daha efedaldır. Zira Allahu Teâlâ, **"Yemeği yediğiniz zaman dağılın"** buyurmuştur.

Üçüncü hüküm: Hicâb emri yalnız Resûlullah'ın zevcelerine mi, yoksa bütün kadınlara mıdır?

Âyet-i kerîme her ne kadar Resûlullah'ın zevceleri hakkında nâzil olmuşsa da hükmü bütün mü'min kadınları içine almaktadır. Zira o hükümler ictimâî ahlâk kuralları ve ilahî irşâd yollarıdır ki bunlarda bütün halk eşittirler. Yabancı kadın ve erkeklerin bir arada bulunmaması, yabancı bir kadından birşey isteneceği zaman perde arkasından istenmesi yalnız Resûlullah'ın zevcelerine mahsus değil, bütün mü'min kadınlara ait umûmî bir hükümdür. Resûlullah'ın zevceleri mü'minlerin anneleri olduğu halde yabancı erkeklerle bir arada bulunmamaları, onlardan birşey isteneceği zaman perde arkasından istenmesi, diğer mü'min kadınların da yabancı erkeklerle bir arada bulunmalarının, onlarla konuşmalarının câiz olmadığına delâlet eder. Çünkü her zaman ve her yerde ahlâkî fitne kadınlarla erkeklerin İslâmî kurallar dışında bir arada bulunmalarından, konuşmalarından doğmaktadır.

⁵ Ebû Hayvan, Bahr-ı Muhîr, c. 7, s. 246. İbn-i Cevzî, Zâd-ül-Mesîr, c. 6, s. 413.

⁶ İbn-i Kesir, age, c. 3.

Kadınların örtünmesi emri de yalnız Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine has bir hüküm değil, bütün mü'min kadınlara umûmî bir emirdir. Zira Allahu Teâlâ bu sûrenin sonunda, **"Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına elbiselerini dıştan örten bir örtü giymelerini söyle. Bu onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir"** (Ahzâb: 59) buyurmaktadır. Hangi mü'min kadın bu hitâbin dışında kalmıştır? Bu örtünme emri yalnız Resûlullah'ın zevcelerine mahsus mudur? Bazı sapıklar nasıl olur da örtünme emrinin yalnız Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine ait olduğunu iddia edebilirler? İnşallah bu husustaki tafsîlâtı 57. derste vereceğiz.

Dördüncü hüküm: Resûlullah'ın vefatı ile zevcelerinden nikah kalkmış mıdır?

Bu hususta Kurtubî şöyle der: "Âlimler, Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra zevcelerinin nikahlarının zail olup olmadığı, eğer zail olmuş ise iddet bekleyip beklemeyecekleri hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre onların da iddeti vardır. Çünkü onların da kocaları vefat etmiştir ve iddet bir ibâdetdir.

Bazı âlimlere göre ise onlar için iddet yoktur. Çünkü iddet, evlenmeyi mubah kılan bir bekleme müddetidir."

Kurtubî, sözlerine şöyle devam eder: "İkinci görüş daha sahihtir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Ben vefatımdan sonraya ehlimin nafakasını bırakmadım"** buyurmuştur. "Ehil" kelimesi zevcelere mahsus bir terimdir. Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra onların nafakalarının beytülmal tarafından verilmesi gerekir. Çünkü onların başkaları ile evlenmeleri haramdır. Nafakalarının beytûlmaldan verilmesi ve Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra evlenmelerinin haram oluşu, onların nikahlarının bekasına delâlet etmektedir. Mademki nikahları bâkidir, onlar için iddet de yoktur. Çünkü onların âhirette de Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri olduğu kâfidir. Fakat diğer kadınlar öyle değildir. Çünkü kimse ehliyle birlikte cennette mi, yoksa cehennemde mi olacağını bilemez. Bazı karı-kocalar cennete ve cehenneme ayrı ayrı giderek birbirinden ayrılacaktır. Bu sebeble diğer insanlar için vefatla birlikte evlilik bağı koptuğu halde, Resûlullah için devam etmektedir. Nitekim Resûlullah, **"Bütün sebeb (nikah) ve nesebler birbirinden kopar, benim sebeb ve nesebim kıyâmete kadar devam eder"** buyurmuştur."

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Resûlullah'ın evlerine izinsiz ve davetsiz olarak girmek yasaktır.
2. Nikah yemeği hazırlanmadan önce evlere girmek doğru olmadığı gibi, yemek yenildikten sonra orada beklemek de uygun değildir.
3. Resûlullah'a (s.a.v.) hürmet ve ta'zîmde bulunmak, onun emirlerini aynen yerine getirmek vâcibtir.
4. Resûlullah'a (s.a.v.) söz veya fiille eziyet vermek haram, her durumda ona karşı terbiyeli davranmak farzdır.
5. Resûlullah'ın vefatından sonra mü'minlerin anneleri olan zevcelerinin evlenmeleri haramdır. Çünkü onlar yine Resûlullah'ın zevceleridir.
6. Resûlullah'm (s.a.v.) yüksek ahlâkı, halka "evimden çıkın" demesine mâni olduğu için Resûlullah'm (s.a.v.) evinde ona ağırlık vermek haramdır.
7. Mü'min kadınların en güzel örnekleri olan Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri ile perde arkasından konuşmak lazımdır.
8. Kadınlarla karışmamak insanın nefsini temiz, kalbini sâlim, sırrını saf ve töhmetten uzak kılar.
9. Kur'ân-ı Kerîm'in irşâdıyla gösterilen edeb nümûnelerini harfiyyen uygulamak her Müslümanın görevidir.

ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ mü'minlere, şeref ve ta'zîm için Resûlullah'ın (s.a.v.) evlerine izinsiz olarak girmeyi yasaklamış, halkı Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet vermekten men etmiştir. Bu eziyet, ister izinsiz ve davetsiz evine girmek şeklinde olsun, ister yemekten sonra oturmak, beklemek şeklinde olsun, haramdır. Ev sahibine ağırlık vermek, izin almadan onun yemeğini yemek, mü'minlerin vasıfları değildir.

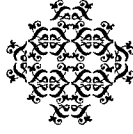
Resûlullah, son derece hayâ sahibiydi. Hatta Hz. Aişe Resûlullah'ın hayası hakkında, "O, evinden dışarıya hiç çıkmayan bâkire bir kız gibi hayâlî idi" demiştir. Resûlullah (s.a.v.), bu hayasından ve yüksek ahlâkından dolayı kendisine ne kadar eziyet verilirse verilsin katlanırdı. Gelen bir ziyaretçi ne kadar uzun kalırsa kalsın ona gitmesini söylemezdi. Çünkü bunlar bir davetçinin baş vasıflarıdır. Dünyanın en büyük davetçisi de Resûlul-

lah'tır Bu hususta Allahu Teâlâ, **“Sen Allah'tan bir esirgeme sayesinde ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrâfından her halde dağılıp gitmişlerdi bile”** (Âl-i İmrân: 159) buyurmuştur.

İnsanlardan temiz ahlâka ulaşmamış bazı kimseler Resûlullah'ın (s.a.v.) yemek vakitlerini takip eder, yemek hazırlanacağı zaman evine girerek beklerlerdi. Yemeği yedikten sonra da evden çıkıp gitmezlerdi. İşte bu hal-kın yüksek bir ahlâka ihtiyacı vardı. Onların insana noksanlık getirecek şey-lerin yapılmasına mâni olacak ictimâî bir şura da ihtiyaçları vardı. Allahu Teâlâ bundan dolayı ümmeti en doğru, en sağlam ve yüksek ahlâk yoluna sevk etmek için bu âyeti inzâl buyurdu. Hatta İsmail bin Ebî Hakim, “Bu âyet, Allah (c.c.) tarafından asalakların terbiye edilmesidir” demiştir.

Bazı münafıklar vardı ki Resûlullah'a sürekli söz ve fiilleriyle eziyet etmek isterlerdi. Bunlardan bir tanesi, Resûlullah (s.a.v.) Ümmü Seleme an-nemizle evlenince, “Muhammed'e ne oluyor da bizim kadınlarımızı alıyor. Allah'a and olsun ki eğer Muhammed ölürse onun kadınlarını aramızda kur'a ile taksim ederiz” demişti. İşte bunun üzerine mevzûmuz olan âyet nâzil olarak Resûlullah'ın zevcelerinin başkaları ile nikahlanmasını haram kıldı. Resûlullah'ın zevceleri, Resûlullah'ın (s.a.v.) gönülleri hoşnut olsun diye mü'minlere anne kılındı. Bu da Resûlullah'ın (s.a.v.) husûsiyetlerinden biridir. Bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) mertebesini yükselttiği gibi, Resûlullah'ın Allah (c.c.) katındaki şerefini de göstermiş olmaktadır.

Şu halde hiçbir mü'minin Resûlullah'ın (s.a.v.) ne nefsine ne de ehline eziyet vermesi câiz değildir. Zira Resûlullah (s.a.v.), mü'minlerin babasıdır. Hangi insan babasının hanımı ile evlenir? Çünkü Kur'ân nassı ile babanın hanımı insanın annesidir. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri de yine Kur'ân nassıyla mü'minlerin anneleridir. Zira Allahu Teâlâ, **“Sizin, Allah'ın peygamberine ezâ vermeniz (doğru) olmadı(ğ)ı gibi kendinden sonra zevcelerini nikah-la almanız da ebedî câiz değildir. Bu Allah nezdinde çok büyük (bir gü-nah)tır”** buyurmuştur.

56. DERS

RESÛLULLAH'A SALÂT VE SELÂM GETİRMENİN ÂDÂBİ VE HÜKMÜ

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ
وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

56. Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salât (ve tekrim) ederler. Ey imân edenler! Siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin.

57. Hakikat Allah ve Resûl'üne ezâ edenler (yok mu?) Allah onları dünyada da âhirette de rahmetinden kovmuş, onlara horlayıcı bir azab da hazırlamıştır.

58. Erkek mü'minlerle kadın mü'minlere işlemedikleri (bir günah) yüzünden ezâ edenler de muhakkak bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş(ler)dir.

(Ahzâb sûresi 56-58. âyet-i kerîmeler)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

يُصَلُّونَ: Salât kökünden gelen bir fiildir. Salât, lügatte duâ, istiğfar ve rahmet mânâlarındadır.

النَّبِيِّ: Cevherî, Sıhhâh'ında nebî kelimesini şöyle tarif eder: "Nebi, muhbir, haber veren anlamındadır. Yani Allah'ın emirlerini bildiren demektir."

يُؤْذُونَ اللَّهَ: Allah'a (c.c.) eziyet vermek demektir. Buradaki mânâsı O'nu lââyık olmayan şeylerle vasıflandırmaktır.

لَعَنَهُمُ اللَّهُ: Lean, lanet kökünden gelir. Lanet Allah'ın (c.c.) rahmetinden kovulmak, uzaklaştırılmak demektir.

بُهْتَانًا: İftirâ ve yalan demektir.

مُيِّنًا: Beyyine kökünden gelir, açık demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ Resûl'ünün (s.a.v.) büyük mevkisini, katındaki yüksek makamını haber vermiş, onun Kâinâtın Efendisi ve Makam-ı Mahmûd'un sahibi olduğunu bildirmiştir. Allahu Teâlâ bu husûsiyetleri Hz. Muhammed'den başka kimseye vermemiştir. Allahu Teâlâ, Nebîsine merhamet ederek onun şânını büyütmüş, mevkisini yüceltmıştır.

Allahu Teâlâ'nın melekleri Peygamber aleyhisselâtü vesselâm'a duâ eder, istiğfar ederler. Allah'tan (c.c.) onun en yüksek mertebelere ermesini, dininin bütün dinlerden açık ve üstün olmasını, en iyi mükâfâtın ona verilmesini ve onun hürmete şâyân bir kul ve peygamber olmasını talep ederler. Çünkü o, ümmetine en büyük hayrı ve en cesim fazileti getirmiştir.

Ey mü'minler! Siz de ona salât ve selâm getirin. Onun emirlerini yüceltin, şeriatine uyun. Zira onun üzerinizdeki hakkı büyüktür. Ne yaparsanız onun hakkını ödeyemezsiniz. O sizi sapıklıktan hidâyete, câhiliyetin karanlığından İslâm'ın nuruna çıkardı. O öyle bir nurdur ki sizin karanlıktan kurtulmanız için Allah (c.c.) onu kuluna açık âyetler halinde inzâl etmiştir. Muhakkak Allah (c.c.) çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir. Öyleyse size de

onun mübârek ismi anıldığı zaman salât ve selâm getirin. Allah'tan (c.c.) ona büyük mükâfâtlar vermesini dileyin.

Allahu Teâlâ daha sonra Allah'a ve Resûl'üne (s.a.v.) eziyet verenlerin Allah'ın gazab ve lanetine müstehak olduklarını haber vermiştir. Allahu Teâlâ onlara âhirette tahmin edilemeyecek şiddette bir azab hazırlamıştır. Mü'min kullarına ezâ verenleri de aynı azabla azablandıracağını bildirmektedir. Çünkü onlar, mü'minlere, yapmadıklarını isnâd ve iftirâ ile itham ederek yalan söylemişlerdir. İşte bunlara dünyada kazandıkları bu kötü amellerden dolayı dünya ve âhirette elem verici bir azab vardır.

Bu âyetlerle, önceki âyetler arasındaki münâsebet

Önceki âyetlerde Resûlullah'ın (s.a.v.) evlerine izinsiz girme ile kendisinden sonra zevceleri ile evlenmenin haram olduğu beyân edilmiştir. Aynı âyetlerde mü'minlere Resûlullah'a eziyet vermemeleri de emredilmiştir. Çünkü Resûlullah'ın ümmeti üzerinde çok büyük bir hakkı vardır. Böylece Resûlullah'ın, Allah (c.c.) katındaki yüksek mevki gösteriliyordu.

Bu âyetlerde ise Allahu Teâlâ'nın peygamberine ikrâmda bulunduğunu ve onun hallerini yücelttiğini beyân ediyor. Melekler de Allahu Teâlâ'nın göstermiş olduğu yoldan giderek peygamberin Allah (c.c.) katında faziletinin yücelmesini ve şerefine artmasını dilemektedirler. Allahu Teâlâ ve melekleri ona salât ve tekrim ederler de mü'minler nasıl etmezler. Çünkü o, bütün tekrim ve temcîde lâyıktır. Allahu Teâlâ mü'minlere hitâbında sanki, sizin ona eziyet vermeniz doğru değildir çünkü Allah (c.c.) ve melekleri ona çok salât ve tekrimde bulunurlar demek istemektedir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: "Allah ve melekleri o peygambere çok salât (ve tekrim) ederler" âyeti Resûlullah'a (s.a.v.) yapılan salât ve tekrimin sürekliliğine işaret etmektedir.

İkinci incelik: Mademki Allah (c.c.) ve melekleri Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve tekrim ediyorlar, bizim salât ve selâmımıza ne ihtiyaç var denebilir. Resûlullah'a salât ve selâm getirilmesi onun ihtiyacından dolayı değildir. Ona kalırsa Allah Resûl'üne salât ve tekrim getirdikten sonra meleklerin salât ve selâmına da ihtiyaç kalmamaktadır. Bizim ona salât ve selâm getirmemiz, ona karşı olan hürmet ve ta'zîmimizi izhâr etmek ve buna karşılık

Allahu Teâlâ'dan sevab almak içindir. Yoksa Resûlullah'ın (s.a.v.) ihtiyacından dolayı değildir. Nitekim Resûlullah bu hususu, **"Kim bana bir kere salât ve selâm ederse Allahu Teâlâ ona on kere salât ve selâm eder. Onun on günahını siler, derecesini on kat arttırır"** şerefli sözleriyle beyân etmiştir.

Üçüncü incelik: İmâm Fahreddin Râzî, "Salât duâ anlamına gelince Allah'ın (c.c.) peygamberine duâ etmesi düşünülemez. Zira Allah (c.c.), hiç kimseye duâ etmez. Bu şekildeki duâ, üçüncü şahıstan bir menfaat taleb etmektir. Allahu Teâlâ için böyle bir taleb mümkün değildir. Salât kelimesi duâ anlamına geldiği gibi istiğfar anlamına da gelmektedir. İmâm Şafiî'nin görüşüne göre Allah'ın (c.c.) peygamberine salât ve selâmı ona rahmet indirmesi mânâsını taşır. Meleklerin salât ve selâmı da aynı rahmetin tahakkuku için Allah'tan (c.c.) talepte bulunma demektir"¹ der.

Dördüncü incelik: Allahu Teâlâ bize, seçkin peygamberine salât ve selâm okumamızı emretmektedir. Bunun için, "Ona salât ve selâm ederim" veya "Ona salât ve selâm olsun" demek kâfidir. Salât okurken, "Ey Allah'ım, Muhammed'e salât ver" dememizin sebebi nedir? Allahu Teâlâ, ona salât ve selâm getirmemizi emretmiş, ancak üzerimize vâcib olan miktarı bildirmemiştir. İşte bu hususu Allahu Teâlâ'ya havale ederek, "Ya Rabbi! Muhammed'e sen salât getir. Çünkü ona lâayık olanı en iyi bilen sensin. Biz onun hakkını vermekten âciziz. Ona lâayık olduğu medh ve senâyı yapmaktan da âciziz. Ona yapılacak medh ve senâyı sana bırakıyoruz. Ona lâayık olanı sen yap" demek istiyoruz.

Beşinci incelik: Bazı âlimlere göre "Allahümme salli alâ Muhammedin..." dememizin mânâsı, "Ya Rabbi! Onu dünyada isminin yüksekliği, davetinin izhârı ve şeriatının ibkâsı ile yücelt. Âhirette de onu ümmetine şefaatçi, verilecek ecir ve sevabın kat kat verilmesine vesile kıl. Ona makam-ı mahmûdu ver" demektir.

Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Fazileti

1. Ebû Talha (r.a.) şöyle anlatır: "Resûlullah (s.a.v.) bir gün yüzünde müjde alâmetleri olduğu halde yanımıza geldi. "Ya Resûlallah! Yüzünüzde bir müjde alâmeti görüyoruz, bu nedir?" dedik. Resûlullah (s.a.v.), **"Bana bir melek geldi ve "Ey Muhammed! Rabbin diyor ki sana kim bir kere salât**

¹ Fahreddin Râzî, Tefsîr, c. 5, s. 796.

getirirse ben ona on salât getiririm. Kim sana bir kere selâm verirse ben ona on kere selâm veririm. İster misin?" dedi."²

2. Resûlullah (s.a.v.), "Kıyâmet günü halkın yanında en evlâsı, dünyada iken bana en çok salât getirendir" buyurdu.³

3. Resûlullah (s.a.v.), "Cimri o kimsedir ki onun yanında benim adım anılır da bana salât getirmez" buyurdu.⁴

Allah'ım, salâtını, rahmetini, bereketini elçilerin efendisi, muttakîlerin imâmı, Efendimiz Hz. Muhammed'e, onun âline ve ashâbına kıl. Muhakkak ki sen işitici ve duâlara icâbet edicisin.⁵

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Resûlullah'a salât ve selâmın okunuş tarzı nasıl olmalıdır?

Peygamber aleyhisselâtü vesselâma salât okumanın sigası hakkında yine onun sünnetinde birçok şekiller vârid olmuştur. Mü'minler de ona salât ve selâm okumanın çeşitli sûretlerini zikretmişlerdir. Salât ve selâm şekillerindeki bu ihtilâf, salât ve selâmın özel bir şekilde yapılmayacağını göstermektedir. Resûlullah'a ta'zîm ve senâ edilsin de nasıl olursa olsun.

Biz, Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâm hususundaki rivâyetlerden sahih olanlarını kısaca aktarıyoruz. Bunların tamamını almak uzun sürer. Allah'tan (c.c.) yardım dileyerek bu hususa başlıyorum:

1. Buhârî ve Müslim Ka'b bin Ucre'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Resûlullah'a (s.a.v.), "Ya Resûlallah! Sana selâm vermeyi biliyoruz. Fakat nasıl salât edeceğiz?" diye soruldu. Resûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: **"Şöyle deyin: Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ sallayte alâ İbrâhîme, inneke hamîdün mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. (Allah'ım, İbrâhîm'e ve onun âline salât ve selâm ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de salât ve selâm eyle. Muhakkak sen**

² Nesâî, Ahmed bin Hanbel, İbn-i Ebî Şeybe.

³ Tirmizî.

⁴ Tirmizî, Nesâî, İbn-i Hibban.

⁵ Kadı İyaz, Şîfa.

hamîd ve mecîdsin. Allah'ım, İbrâhîm'i ve âlini mübârek eylediğin gibi Muhammed'i ve âlini de mübârek eyle. Sen hamîd ve mecîdsin.)"

2. İmâm Mâlik (r.h.a.), İmâm Hanbel (r.h.a.), Buhârî ve Müslim Ebû Hâmid es-Sâmidî'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Ashâb-ı Kirâm, "Ya Resûlallah! Sana nasıl salât getirelim?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), **"Allahümme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihi ve zürriyetihi. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme inneke hamîdün mecîd, deyin"** buyurdu."

3. Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'a, "Sana selâm vermeyi biliyoruz. Fakat nasıl salât getireceğiz?" dedik. Resûlullah (s.a.v.), **"Şöyle deyin: Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve resûlûke. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme fil âlemîne inneke hamîdün mecîd"** buyurdu."

4. Müslim, Tirmizî ve Nesaî, Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den (r.a.) şöyle rivâyet etmişlerdir: "Biz Sa'd bin Ubâde'nin (r.a.) meclisinde otururken Resûlullah (s.a.v.) geldiler. Beşir bin Sa'd (r.a.) Resûlullah'a (s.a.v.), "Allah (c.c.) bize sana salât getirmemizi emretti. Sana nasıl salât getirelim?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), sanki hiçbir şey sorulmamış gibi bir süre sustuktan sonra, **"Allahümme salli alâ Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hamîdün mecîd deyin"** buyurdu."

Diğer bir rivâyette de **"Allahümme salli alâ Muhammedin nebiyyi ümmiyyi"** şeklinde tarif edilmiştir.

Bunlardan başka daha birçok rivâyet vardır. Fakat bunların sıhhati naklettiklerimiz ölçüsünde değildir. Bazı eksiklik ve fazlalıkları da bunlara muhâlifdir.

Selâmın şekli ise "Esselâmü aleyke ya Resûlallah!"tır. Yalnız namaz kılarlarken tahiyetin içinde, "Esselâmü aleyke eyyühen nebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü" şeklinde okunur.

Selâmın mânâsı ise Resûlullah'ın (s.a.v.) bütün âfetlerden, belalardan ve hastalıklardan kurtulması için duâdır.

İbn-i Saib, "Selâm (teslim)in mânâsı, peygambere boyun eğmek, muhâlefet etmemek, her hâlükârda onun bütün emirlerini aynen yerine getirmektir" der.

İkinci hüküm: Allah'ın ve meleklerin Resûlullah'a salât okumalarının mânâsı nedir?

Yukarıda da geçtiği gibi salât lügatte duâ, medh ve senâ mânâlarına gelmektedir. **“Onlar, (o teslimiyet ve istircâ gösterenler yok mu?) Rabbin-den mağfiretler ve rahmet hep onların üzerindedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin ta kendileridir”** (Bakara: 157) âyetinde de “salât”, temcîd ve senâ mânâsına gelmektedir.

Bazı âlimlere göre Allahu Teâlâ'nın peygamberine salât getirmesinin mânâsı, onu temcîd ve senâ etmesidir. Buhârî de bu görüştedir. En açık olan görüş de budur.

Diğer bazı âlimlere göre ise Allah'ın (c.c.) peygamberine salât getirmesinden maksat, ona rahmet ve mağfirettir. Hasan-ı Basrî (rh.a.) ve Saîd bin Cübeyr (rh.a.) de bu görüştedir.⁶

Peygambere, meleklerin salât getirmesinden maksat ise ona duâ ve ümmetine mağfiret taleb etmektir. Bütün bu görüşlerden anlaşılıyor ki peygambere Allah'ın salâtı ile meleklerin salâtı ayrı ayrı şeylerdir. **“Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salât (ve tekrim) ederler”** âyetinde salâtı ifade eden **“yüsallûne”** fiilinin çoğul gelmesi de peygambere Allah'ın (c.c.) salâtı ile meleklerin salâtının ayrı şeyler olduğuna delâlet etmektedir.

Fakat müfessirler bu âyetin tefsîrinde ihtilâf ederek ayrı görüşler beyân etmektedirler:

1. Bazı müfessirlere göre âyetin akışı bir kelimenin hazfedildiğine delâlet etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı, “Muhakkak Allah peygambere salât (ve tekrim) eder. Melekler de duâ eder” şeklinde olur. O zaman **“yüsallûne”** kelimesinin çoğul olması yalnız **“melekler”**den dolayıdır. Allah'ı ifade etmez. Bu görüşü bazı kurrânın âyetteki **“melâ-iketehû”** kelimesini “melâiketühü” şeklinde okumaları da teyid eder.

2. Bazı müfessirlere göre ise bu âyet hakikat ile mecâzı bir arada ifade etmektedir. Çünkü **“salât”** kelimesi hakîkî mânâda **“duâ”**, mecâzî mânâda da **“rahmet”** demektir. Fahreddin Râzî bu görüşü tercih etmiştir.⁷ İmâm Şafiî (rh.a.) de bu görüştedir. İmâm Şafiî'ye göre iki mânâyı da ifade

⁶ İbni Cevzî, age, c. 6, s. 398.

⁷ Fahreddin Râzî, age, c. 6, s. 787.

eden bir kelimeyi her iki mânâda kullanmak câizdir. Buna göre **“yüsallûne”** kelimesi hem **“Allah”**a hem de **“melekler”**e râcidir. Çünkü âyetin mânâsı, “Allahu Teâlâ peygambere rahmet eder, melekler de duâ ederler”dir.

3. Âlimlerin bir kısmına göre de âyetteki **“yüsallûne”** kelimesi kesin bir mecâz ifade etmektedir. Yoksa mecâzla hakikati birlikte ifade etmemektedir. Bunlara göre mecâzî mânâdan maksat, Resûlullah'ın (s.a.v.) şânına, haline itinâ etmektir. Bu itinâ ise Allah'tan (c.c.) başka, meleklerden başkadır. Ebussuûd, Ebû Hayyân, Zemahşerî ve diğer bazı meşhur müfessirler de bu görüştedir.

Ebussuûd şöyle der: **“Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salât (ve tekrim) ederler”** âyetindeki **“Allah'ın salâtı”**ndan maksat rahmet, “meleklerin salâtı”ndan maksat ise istiğfardır. İbn-i Abbâs (r.a.), “Allahu Teâlâ peygamberine rahmet, melekleri de duâ ederler” demiştir. Öyleyse bu mânâların her ikisi de **“salât”** kelimesinin hakikî mânâsıdır. Yani onlar Resûlullah'a hayır olanı ve işine uygun olanı yaptıkları gibi onun şerefini izhâr ve halini ta'zîme de ihtimâm etmektedirler. Buna göre Allah'ın **“salât”**ı, rahmet, meleklerin **“salât”**ı duâ ve istiğfardır.”⁸

Ebû Hayyân da şöyle der: “Allah'ın (c.c.) peygamberine salâtı, meleklerin salâtından başkadır. Mademki başkadırlar, öyleyse nasıl olur da ikisini bir kelime ifade eder? Bunun cevabı şudur: Aralarında müşterek bir nokta vardır ki bu, hayrın ulaşmasıdır. Meselâ, Allahu Teâlâ tarafından rahmet olan salâtın ulaşmasıdır. Melekler ise istiğfar ederek hayrın yine Resûlullah'a ulaşmasını talep etmektedirler.”⁹

Üçüncü hüküm: Resûlullah'a salât ve selâm getirmek farz mıdır, sünnet mi?

Allah mü'minlere, şerefli Nebîsine salât ve selâm okumayı emretmiştir. Emir ise farzı gerektirir. Ulemâ da ömürde bir defa salât ve selâm getirilmesinin farz olduğunu söylemişlerdir. Bunda icmâ'a yakın bir ittifak vardır. Hatta Kurtubî, bu hususta icmâ' olduğunu nakletmiştir. Çünkü, âyetteki **“Siz de ona salât edin”** emri farz kılmak içindir. O zaman Resûlullah'a salât getirmek, kelime-i şahâdet gibi ömürde bir defa için farzdır.

⁸ Ebussuûd, Tefsîr, c. 6, s. 799 (Râzî tefsîrinin kenarında).

⁹ Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 237.

Âlimler, her mecliste ve peygamberin mübârek isimlerinin her zikredilmesinde salât ve selâm getirmenin farz olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

1. Âlimlerin bazısına göre, Resûlullah'ın (s.a.v.) isminin her geçişinde salât ve selâm getirmek farzdır.

2. Bazılarına göre, bir mecliste Resûlullah'ın (s.a.v.) ismi kaç kere geçerse geçsin, bir defa salât ve selâm getirmek farzdır.

3. Diğer bazı âlimlere göre de Resûlullah'a (s.a.v.) çok selâm ve salât getirmek -meclisi ve sayısı ne olursa olsun- vâcibtir. Ömürde bir defa salât ve selâm getirmek kâfi değildir.

Mecliste veya Resûlullah'ın (s.a.v.) isminin her geçişinde salât ve selâm getirmenin farz olduğunu söyleyenlerin delilleri, **"Ey imân edenler! Siz de ona salât edin"** âyetidir. Birşey hakkındaki emir, o fiilin devamlı tekrarını ifade eder. Resûlullah (s.a.v.) da kendisine salât ve selâmda bulunmayanlar hakkında şiddetli vâidlerde bulunmuştur. Resûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: **"Cimri o kimsedir ki onun yanında benim adım anılır da bana salât getirmez"**¹⁰, **"Bir kavim bir mecliste oturur ve Allah'ı zikretmeden, peygambere salât ve selâm getirmeden kalkarlarsa kıyâmet günü üzerlerine bir hasret çöker."** Cebrâil aleyhisselâm da şöyle buyurmuştur: "Yanında senin ismin anıldığı halde sana salât ve selâm getirmeyen uzaklaştırılmıştır." Cebrâil aleyhisselâm'ın bu sözüne Resûlullah, **"Âmin"** demiştir. Âyetteki açık emir ile Resûlullah'ın (s.a.v.) hadîsleri salât ve selâmın her mecliste veya isminin her anılışında vâcib olduğuna delâlet ederler.

Ulemânın cumhûruna göre ise Resûlullah'a salât ve selâm getirmek bir ibâdet ve Allah'a yaklaşma vesilesidir. Zikir ve tesbih gibi. Ancak ömürde bir defası farzdır. Her mecliste veya isminin her anılışında salât ve selâm getirmek sünnettir. Resûlullah'a çok salât ve selâm getirmek uygundur. Zira Resûlullah, **"Her kim bana bir kere salât getirirse Allahu Teâlâ ona on defa salât getirir"**¹¹ buyurmuştur. Bu ve benzeri hadîsler peygambere salâtın faziletini bildirmektedir. Bu hususta daha birçok meşhur hadîs vardır. Şu var ki bunların hiçbirisi salât ve selâm getirmenin farz olduğuna delâlet etmez. Ancak sünnet olduğunu gösterir.

¹⁰ Tirmizî.

¹¹ Ahmed bin Hanbel ve Hakim.

Ebussuûd, "Resûlullah'ın (s.a.v.) şânının yüceliği, mübârek isimlerinin her anılışında ihtiyâten salât ve selâm getirilmesini icab ettirir" der.

Cumhûrun görüşü daha sahih ve daha tercihlidir.

Dördüncü hüküm: Namazda Resûlullah'a salât getirmek vâcib midir?

Fakîhler, namazda Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâm getirmenin hükmü hususunda ihtilâf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Şafîîler'e ve Hanbelîler'e göre, namazda salât ve selâm okumak vâcibtir. Salât ve selâmsız namaz sahih değildir.

2. Mâlikîler'e ve Hanefîler'e göre de namazda salât ve selâm okumak sünnet-i müekkededir. Salât ve selâm okunmadan kılınan namaz kerâhetle sahihtir.

Şafîî ve Hanbelîlerin delilleri

Şafîî ve Hanbelîler, aşağıda özetle nakledeceğimiz delillere dayanarak namazda Resûlullah'a salât ve selâm okumanın farz olduğunu söylemişlerdir.

1. **"Ey imân edenler! Siz de ona salât edin"** âyetindeki emir, salâtın namazda vâcib olduğunu gösterir. Bu vüçûb da ancak teşehhüdde olur. Öyleyse namazda salât ve selâm getirmek vâcibtir.

2. Ka'b bin Ucre'den rivâyet edilen, "Resûlullah'a, "Ya Resûlallah! Sana selâm vermeyi biliyoruz. Fakat nasıl salât edeceğiz?" diye soruldu. Resûlullah şöyle buyurdu: **"Şöyle deyin: Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hamîdün mecîd."**

İbn-i Kesir, "İmâm Şafîî'ye (rh.a.) göre namaz kılan birisinin son teşehhüdde Resûlullah'a salât ve selâm okuması vâcibtir. Şâyet salâtı terk ederse namazı sahih olmaz. Âyetin zâhiri de buna delâlet eder. Sahâbilerden bir cemaatten de âyetin böyle tefsîr edildiği nakledilmiştir. İmâm Ahmed bin Hanbel (rh.a.), Câbir (r.a.) ve İbn-i Mes'ûd (r.a.) da bu görüştedir"¹² demektedir.

¹² İbn-i Kesir, Tefsîr, c. 3, İbn-i Cevzî, Abdurrahmân Cezerî.

Mâlikî ve Hanefîlerin delilleri

Mâlikîler ve Hanefîler aşağıya özetle aktaracağımız delillere istinâd etmektedirler:

1. **"Ey imân edenler! Siz de ona salât edin"** âyeti. Bu âyetin zâhiri Resûlullah'a (s.a.v.) salât getirmeyi emretmektedir. Bu emirden maksat da vü-cûbtur. Ancak insan ömründe bir defa salât getirirse bu farzı edâ etmiş olur. Bu emir vücûbu gerektirmekle birlikte tekrarı gerektirmez.

2. İbn-i Mes'ûd'un rivâyet edilen, "Resûlullah ona teşehhüdü öğretirken, **"Sen şunu söyledin ve şunu yaptın mı namazın tamamdır. Dilersen kalkabilirsin. Sonra dilediğin en temiz kelâmı seç"** buyurdu" hadisidir.¹³ Görülüyor ki Resûlullah teşehhüdü öğretirken salâtı emretmemiştir.

3. Muaviyet-üs-Selemî'den rivâyet edilen, hadîstir. Bu hadîste Resûlullah (s.a.v.), **"Bizim namazımızda dünya halkının konuştuğundan bir söz konuşulmaz. Ancak namazda tesbih, tehlil ve Kur'ân kıraati vardır"** buyurmuştur. Görülüyor ki Resûlullah (s.a.v.), salâtı zikretmemiştir. Eğer salât vâcib olsaydı zikretmesi gerekirdi.

4. Birçok sahâbiden yapılan rivâyete göre onlar teşehhüdde yalnız, "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyi ve rahmetullahi ve berekâtühü" ile iktifâ ederlerdi. İbrâhîm aleyhisselâm'a tesbih edilen salât ve selâmı okumazlardı.

Cessâs da "İmâm Şafîî'nin (rh.a.) namazda peygambere salât ve selâm okumanın farz olduğu yolundaki iddiası delilsiz bir iddiadır. Bizim bildiğimiz kadarıyla hiçbir âlim bunu iddia etmemiştir. Üstelik bu iddia Peygamber'den (s.a.v.) vârid olan hadîslere de aykırıdır" der.

Beşinci hüküm: Peygamberden başkasına salât ve selâm okunması câiz midir?

Bazı âlimlere göre peygamberlerden başkasına da salât ve selâm okunur. Çünkü salât duâdır. Duâ ise herkese yapılır. Nitekim Resûlullah'tan (s.a.v.) da **"Allahümme salli alâ âli Ebî Evfâ" (Allah'ım, sen Ebî Evfâ'nın âline salât ve selâm ver.)** hadîsi vârid olmuştur.

Âlimlerin ekserisini göre salât, peygamberlere ait bir husûsiyettir. Öyleyse peygamberlerden başkasına salât ve selâm getirmek câiz değildir. Peygamberlerin dışındaki insanların ismi anıldığında onlara rahmet okunur.

¹³ Tirmizî, Ebû Dâvûd.

Sahâbi ve tâbiînin ismi geçtiğinde, "Allah onlardan razı olsun" denir. Bunlara salât ve selâm getirmek câiz değildir. Salât peygamberlik şiarıdır.

Ebussuûd, "Peygamberlerin hâricindeki kimselere peygamberle birlikte salât ve selâm okumak câizdir. Fakat müstakilen okumak mekruhtur. Çünkü salât örfte peygamberlerin şiarıdır. Allah'a (c.c.) mahsus olan "azze ve celle" kelimeleri peygamber için nasıl kullanılamazsa salât da başkaları için kullanılamaz. Halbuki haddizatında Peygamber aziz ve celîldir"¹⁴ demektir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Peygamberin yeri ve mevkii Allah (c.c.) katında çok büyüktür.
2. Allahu Teâlâ'nın ve meleklerin şerefli elçisine salât ve selâm okumaları onun şerefının yüksekliğine delâlet etmektedir.
3. Resûlullah'a (s.a.v.) hürmet, emirlerine ta'zîm etmek her mü'mine vâcibdir. Zira ona ta'zîm, Allah'a (c.c.) ta'zîmdir.
4. Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâmda uygun olan siga şer'î sigadır. Yani, "Allahümme sallî alâ Muhammedin..." demektir.
5. Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet vermek, Allah'a (c.c.) eziyet vermektir.
6. Resûlullah'ın ismi anıldığı zaman salât ve selâm getirmek sünnettir.
7. Mü'minlerde olmayan birşeyle onları itham etmek onlara eziyet vermektir ve bu büyük günahdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ Resûlullah'ı temcîd ve senâ ederek mevkiini diğer peygamberlerden daha yükseğe çıkarmıştır. Mü'minlere de o şerefli Resûl'üne karşı edebli olmalarını, emirlerine saygılı olmalarını emretmiştir.

Allahu Teâlâ ona mele-i a'lâda melekleriyle birlikte salât ve tekrimde bulunmuştur. Bu salât ve selâmın Kur'ân'la bildirilmesi, O büyük peygamberin yerinin yüceliğini bildirmek içindir ki mü'minler ona karşı hürmette bulunarak emrine itaat etsinler. Çünkü O, mü'minlerin dünya ve âhirette

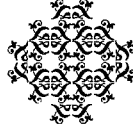
¹⁴ Ebussuûd, Tefsîr, c. 6, s. 800 (Râzî tefsîrinin kenarında).

saâdet ve kurtuluş vesilesidir. Zira Allahu Teâlâ, **“Ki (hepiniz ey insanlar) Allah’a ve peygamberine imân edesiniz, ona yardım edesiniz, onu büyük tanıyasınız, sabah ve akşam O’nu (Allah’ı) tesbih (ve tenzih) edesiniz”** (Feth: 9) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ mü’minlere şerefli elçisine salât ve selâm okumalarını emretmiştir. Kelime-i şahâdetde de onun isminin anılmasını farz kılmıştır ki onsuz imân tamam olmaz. Ona sözle veya fiille eziyet vermeyi veya onun yüksek mevkiine saygısızlık olabilecek her şeyi haram kılmıştır. Allahu Teâlâ, Resûlullah’a yapılan eziyeti kendine yapılmış kabul etmektedir. Onu tekzip etmek, Allah’ı tekzip etmektir. Onunla istihzâ etmek, Allahu Teâlâ ile istihzâ etmektir. Çünkü O, âlemlerin Rabbinin elçisidir. Öyleyse her şeyde onun emrine itaat etmek ve onun sözüne saygı göstermek lazımdır. Çünkü O, Allahu Teâlâ’nın emirlerini bize tebliğ etmektedir. Allahu Teâlâ da **“Kim peygambere itaat ederse muhakkak Allah’a itaat etmiştir. Kim de yüz çevirirse...”** (Nisâ: 80) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ, Resûl’üne (s.a.v.) eziyet vereni lanetleyeceğini, ona gazab edeceğini bildirmiştir. Çünkü ona eziyet vermek, nimetleri inkâr etmek, Allah’ın (c.c.) ona verdiği mevkii ve fazileti inkâr etmektir. Mü’min bir kimse onu nasıl lâıyk görür de eziyet eder? Çünkü bizim cehâlet ve sapıklıktan kurtuluşumuzun sebebi ve küfrün karanlıklarından bizi İslâm’ın aydınlığına çıkarandır. Resûlullah (s.a.v.) ilâhî rahmetin kapısı, ilahî ihsân ve faziletin zuhûr yeridir. Allahu Teâlâ, **“And olsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. O mü’minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır”** (Tevbe: 128) buyurmuştur.

* * *

57. DERS

İSLÂM'DA KADININ ÖRTÜNMESİ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

59. Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.

(Ahzâb sûresi 59. âyet-i kerîme)

ÂYETİN LAFZÎ TAHLÎLİ

أَزْوَاجَكُمْ: Ezvâc, zevc'in çoğuludur. Zevc, evli çiftten her birisine verilen isimdir. Âyetteki zevceler, Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarıdır.

يُدْنِينَ: Atarlar, örterler.

جَلَابِيبِهِنَّ: Celâbîb, cilbâb'ın çoğuludur. Cilbâb, bütün vücûdu örten elbiseye denir.

أَدْنَى: En yakın demektir.

ÂYETİN İCMÂLÎ MÂNÂSÎ

Allahu Teâlâ, sevgili peygamberine, bütün İslâm ümmetini, İslâm âdâbına, İslâm'ın getirmiş olduğu faziletli ahlâka ve hikmetli tanzimâta, ferdin salâhı ve cemiyetin saâdetini temin için, çağırmasını emretmiştir. Bunlardan biri de Müslüman aileye taalluk eden ictimâî nizâmıdır ki kadının örtünmesidir. Bu örtünme Müslüman kadına farzdır. Çünkü onunla şerefini, namus ve iffetini yaralayıcı gözlerden, hasta kişilerden korumuş olur.

Bu hususta Allahu Teâlâ sevgili Peygamberine şöyle hitâb etmektedir: Ey peygamber! Allah'ın (c.c.) emirlerini mü'min kullarına ilet ve evvelâ bu emirleri kendinde uygula. Mü'minlerin anneleri olan temiz zevcelerine, faziletli kızlarına, İslâm'ın getirmiş olduğu örtünme şekliyle örtünmelerini, erkeklerin bakışlarından korunmalarını emret. Evvelâ bunlar örtünsünler ki diğer kadınlara iffet ve örtünmede örnek olsunlar. Hiçbir fâsık ve fâcir de onları görmesin.

Örtünmeyi bütün mü'min kadınlara da emret. Onlar da güzelliklerini, ziynetlerini örtecek bir dış elbise giysinler. Bu elbise ile bütün insanların dillerinden, gözlerinden uzaklaşsınlar, kendilerini korusunlar. Bu örtüleriyle yüzlerini ve diğer vücûd âzâlarının tamamını kapatsınlar. Böylece câriyelerden ve ahlâksız kadınlardan seçilsinler. Garazkâr kimselere hedef olmasınlar, fâcir kadınlardan da uzak olsunlar. Hiç kimse onlara kötülük ve fenâlık düşünemesin.

Mü'min kadınların örtüleri, iffet ve namuslarını korumaya en büyük sebeptir. Artık onlardan kalbi bozuk kimseler de birşey umamazlar. Allahu Teâlâ emirlerini yerine getirene mağfiret eder. O, bütün kullarına da en çok merhamet edendir. Onlara ancak dünyada selâmete, âhirette saâdete vesile olarak şeyleri emreder.

ÂYETİN TEFSÎRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ örtünme emrine evvelâ Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri ve kızları ile başlamıştır. Bu, onların diğer kadınların önderi ve imtisâl nümûnesi olduklarını göstermektedir. Diğer kadınlar onlara uyacakları için uygun olan da şer'î emirlere, hükümlere önce onların sarılmalrı, aynen yerine getirmeleridir. Zira bir davetin etkili olabilmesi için davetçi

tezlerini önce kendinde ve aile efrâdında tatbik etmelidir. İşte bu hususta da elbetteki Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri ve kızlarının önder ve öncü olmaları gerekir. Bunun için Allahu Teâlâ peygamberine kadınların örtünmesini vahyederken âyetin başında evvelâ kendi zevce ve kızlarını zikretmiştir.

İkinci incelik: Hicâb âyeti, kadınların avret mahallerini örtmeleri istikrar kazandıktan sonra nâzil olmuştur. Öyleyse bu âyette emrolunan te-settûr, daha önce farz kılınan setr-i avretten başka ve fazla bir örtünmedir. Bunun içindir ki bütün müfessirler, tabirleri değişik de olsa mefhûmda birleşerek âyetteki **"cilibâb"**tan maksadın kadının elbiseleri üzerine giyilen ve bütün vücûdu örten bir örtü, elbise olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu sebeble zamanımızda kadınların çarşaf denilen bir örtü veya onun benzeri bir örtü ile örtünmeleri gerekmektedir. Âyetteki **"cilibâb"**tan maksat, bazı câhillerin sandıkları gibi setr-i avret değildir.

Üçüncü incelik: Âyetteki **"Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına..."** ifadesindeki tafsîlât, hicâbın yalnız Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine farz olduğunu iddia edenlerin iddialarını açıkça reddetmektedir. Çünkü âyetteki **"mü'minlerin kadınlarına"** ifadesi, örtünmenin bütün mü'min kadınlara emredildiğine, onların da bu umûmî hitâba dâhil olduklarına kesin bir şekilde delâlet etmektedir. Bu sarîh emir karşısında nasıl olur da Müslüman kadınların örtünmesinin farz olmadığı iddia edilebilir?

Dördüncü incelik: **"Bu onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur"** âyetinde hicâbın farziyetinin hikmeti beyân edilmektedir. Şer'î hükümlerin hepsinde meşrû' hikmetler vardır. İşte kadınların örtünmelerindeki hikmet de hem onların namuslarının hem de cemiyetin korunmasıdır.

Müfessirlerin cumhûruna göre, âyetteki **"tanınıp"** kelimesinden maksat, hür kadın olduklarının anlaşılması, köle ve câriyelerden temyiz edilme leridir.

Ebû Hayyân, bu hususta cumhûrun görüşünden başka bir görüşü tercih etmiştir. Ona göre âyetteki örtünme emri ister hür, ister câriye olsun bütün Müslüman kadınlarıdır. **"Bu, onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur"** âyetini de "Namus ve iffetle tanınsınlar ki fâsit kimseler onlardan birşey beklemesinler" şeklinde tefsîr etmektedir. Ebû Hayyân'ın görüşünü Bahr-i Muhî't'deki ifadeleriyle aynen aktarıyoruz:

“Âyetteki “mü’minlerin kadınları” ifadesinin zâhiri, hür kadınları da câriyeleri de içine almaktadır. Câriyeler için fitne tehlikesi daha çoktur. Çünkü onlar hür kadınlara nisbetle dışarıda daha çok bulunurlar. Câriyeler **“mü’minlerin kadınları”** ifadesinin kapsamından çıkarabilmek için çok açık bir delil lazımdır. Böyle bir delil olmadığına göre onların da örtünmeleri lazımdır. **“Bu, onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur”** âyetinden maksat, “Onlar örtüleri sebebiyle iffetli olarak tanınırlar. Bu sebeble hiç kimse onlara dokunamaz” demektir. Çünkü hiç kimse mütesettir bir kadına bakamaz, kendisinde böyle bir cesaret bulamaz. Ama kadın açık olursa ona herkes bakar, çıtlatma yoluyla da olsa arzularını duyurmaya çalışır. Çünkü o, açıklığı ile kendisini teşhir etmektedir.”¹

Bu görüşü, Ebû Hayyân’ın çok keskin ve isabetli bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Biz de Ebû Hayyân’ın görüşünü tercih ediyoruz. Zira tesettürden maksat budur. Ayrım yapılmadan hür ve câriye mü’min kadınların kapanmasıdır.

ÂYETTEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Örtünmek bütün kadınlara farz mıdır?

Âyet-i kerîmenin zâhiri, hicâbın mükellef olan Müslüman, hür ve bâliğ bütün kadınlara farz olduğuna delâlet eder. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle”** buyurmuştur. Öyleyse kâfir kadınlara hicâb farz değildir. Çünkü onlar İslâm’ın fer’î hükümleriyle mükellef değildirler. Üstelik bize onları kendi başlarına bırakmamız emredilmiştir. Hicâb (örtünme) bir ibâdettir. Çünkü bunda Allah’ın emrine imtisâl vardır.

Örtünmek Müslüman bir kadına namaz ve oruç gibi farzdır. Bu yüzden Müslüman bir kadın örtüyü inkâr ederek terk ederse mürted olur, İslâm’dan çıkar. Fakat inkâr etmeden sırf bozuk bir cemiyete uyararak terk ederse mürted değil, âsi olur. Bu hareketiyle Kur’ân’ın âyetlerine muhâlefet etmiş olur. Zira Allahu Teâlâ, **“Evvelki câhiliye** (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini göstere göstere) **yürüyüşü gibi yürümeyin”** (Ahzâb: 33) buyurmuştur.

¹ Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 250.

Şu var ki her ne kadar örtünmekle mükellef olmasa da gayri müslim bir kadının cemiyeti bozacak bir şekilde ortalıkta dolaşmasına izin verilemez. Şimdi gördüğümüz gibi öyle ictimâî edebler vardır ki onlara uymak herkes için farzdır. Cemiyeti fenâlıklardan korumak bakımından bu ictimâî edeblerde Müslümanlar ile gayri müslimler eşittirler. Bu ictimâî edebler İslâm'ın şer'î siyâsetidir ki bunları uygulamak Müslüman hâkimin vazifesidir.

Câriyelere gelince, bu husustaki hükmü âlimlerin ağızlarından naklettik. Burada tercih olunan allâme Ebû Hayyân'ın görüşüdür. Ona göre âyetteki örtünme emri hem Müslüman câriyeleri hem de hür Müslüman kadınları içine alan umûmî bir emirdir. Ebû Hayyân'ın bu görüşü, namusların korunmasını hedef alan şeriatin rûhuna en uygun olan görüştür.

Müslümanların vazifesi, daha sonra örtünmede zorluk çekmemeleri için on yaşına giren kız çocuklarını örtünmeye alıştırmak olmalıdır. Bu örtünme teklîf emri değil, fakat terbiye bakımından gereklidir. Namazda da durum böyledir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.), **“Çocuklarınız yedi yaşına girdikleri zaman onlara namazı emredin. On yaşına girdiklerinde namaz kılmazlarsa onları dövün”**² buyurmuştur.

İkinci hüküm: Örtünmenin şekli nedir?

Allahu Teâlâ mü'min kadınlara, iffet ve haysiyetlerinin korunması için yabancı erkekler karşısında uzun bir örtü ile elbiselerinin üzerinden örtünmelerini emretmiştir. Âlimler bu tesettürün nasıl olacağı hususunda ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1. Taberî İbn-i Sirin'den şöyle rivâyet eder: “Abide es-Selmanî'ye (r.a.) **“... dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle”** âyetinin mânâsını sordum. Büyük bir çarşaf alarak onunla bütün vücûdunu örttü. Başını ta kaşlarına kadar kapattı. Yüzünü de tamamen kapattı. Yalnız sol gözünü açık bıraktı. Böylece âyeti fiilî olarak tefsîr etti.”³

2. Taberî ve Ebû Hayyân İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet etmişlerdir: “Kadın cilbâbını alnının üzerine indirir ve oradan sıkarak alttan da burnunun üzerine kadar kapatır. Yalnız gözleri dışarda kalmalıdır. Yüzünün kalan

² Sünen kitabları.

³ Taberî, Hazin, el-Cemel, Celâleyn Haşiyesi.

kısmı ile göğsünü tamamen kapatmalıdır.”⁴

3. Yüzü örtmenin keyfiyeti hakkında Süddî'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Örtü, kadının sol gözü hariç bütün yüzünü kapatmalıdır.” Ebû Hayyân şöyle der: “Endülüs'teki âdet de Süddî'nin tarif ettiği gibi idi. Kadın bütün vücûdunu örter, yalnız tek gözü açıkta kalırdı.”⁵

4. Abdürrezzâk ve bir cemaatin rivâyetine göre mü'minlerin annesi Ümmü Seleme şöyle demiştir: “Bu âyetin nüzûlünden sonra Ensârî kadınları siyah çarşafı büründüler. Sanki hepsinin başına birer karga konmuştu.”⁶

Üçüncü hüküm: Kadına yüzünü örtmesi farz mıdır?

Nûr Sûresi'nin tefsîrinde geçtiği gibi, kadının ziynetlerini mahremlelerinden başkasına göstermesi haramdır. Zira Allahu Teâlâ, “**Ziynet (mahal)lerini kendi kocalarından, yahut kendi babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut kendi oğullarından, yahut kocalarının oğullarından, yahut kendi birâderlerinden, yahut kendi birâderlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut kendi kadınlarından, yahut kendi ellerindeki memlûkelerden, yahut erkeklerden yana ihtiyacı olmayan (yani erkeklikten düşmüş bulunan) hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar**” (Nûr: 31) buyurmuştur. Yüz, ziynetin ve güzelliğin aslı, fitnenin kaynağı olduğu için onun da yabancılara karşı örtülmesi zarûrîdir.

Yüzün avret olmadığını söyleyenler ise⁷, bunu iki şarta bağlamışlardır. Bu şartlardan birisi, yüzün tabii durumunda bulunması (yani makyajsız olması), ikincisi, fitneden emin olunmasıdır. Şâyet yüzün açılması fitneye sebep oluyorsa açılması haramdır. Şüphesiz asrımızda fitneden emin olunamaz. Bunun için Müslüman bir kadının şerefini korumak için yüzünü örtmesi farzdır. Bu husustaki şer'î delilleri Nûr Sûresi'nin tefsîrinde beyân ettik. Ancak buraya bazı müfessirlerin yüzün örtülmesinin farz olduğu hususundaki görüşlerini ilâve edeceğiz.

⁴ Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 250.

⁵ Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 250.

⁶ Cessâs, age, c. 3, s. 372.

⁷ Bu husustaki tafsîlât 46. derstedir.

Müfessirlerden bir zümre yüzün örtülmesinin farz olduğuna kâildir:

1. İbn-i Cevzî, “... **Dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle**” âyetinin tefsîrinde İbn-i Kuteybe’den naklen şöyle der: “Başlarını ve yüzlerini örtünmelerini söyle ki onların hür oldukları bilinsin. Âyetteki “**celâbîb**” kelimesinden maksat da normal elbiselerin üzerini kapatacak ve vücûd hatlarını göstermeyecek bir örtüdür”⁸ der.

2. Ebussuûd Efendi şöyle der: “**Cilbâb**”tan maksat, çok geniş ve uzun bir örtüdür. Kadın bununla başını örttüğü gibi yüzünü ve göğsünü de örterek ayaklarına kadar salar. Buna göre âyetin mânâsı, “Kadınlar dışarıya veya yabancı bir erkeğin karşısına çıkacakları zaman bu örtüyle yüzlerini ve bütün vücûdlarını örtsünler” olur. Süddî de âyetin tefsîrinde, “Kadın alnını ve yüzünü örter. Yalnız bir tek gözü açık kalır” demiştir.”⁹

3. Ebû Hayyân, “... **Dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle**” âyeti tepeden tırnağa kadar bütün vücûdun örtülmesini emreder. Veya âyetteki “**üstleri**” kelimesinden maksat yalnız yüzlerdir. Yani âyet yüzlerin örtülmesini emretmektedir. Çünkü câhiliye devrinde hür kadınlar zâten yüzleri hariç bütün vücûdlarını (saçları dâhil) örtmekteydiler” der.

4. Cessâs, “... **Dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle**” âyeti, genç kadınları yabancı erkeklere karşı yüzlerini örtmeleri gerektiğine delâlet ediyor. Kadınlar dış örtülerine bürünmelidirler ki kötü niyetli kimse-ler onlardan birşey umarak eziyet etmesinler”¹⁰ der.

5. Celâleyn, “**Celâbîb**”, cilbâb’ın çoğuludur. Cilbâb ise kadının bütün vücûdunu kapatan örtüdür. İbn-i Abbâs (r.a.), “Hür olduklarının bilinmesi ve iffetlerinin korunması için mü’min kadınlara bir gözleri hariç bütün baş ve yüzlerini örtmeleri emredilmiştir” demiştir”¹¹ demektedir.

6. Taberî de İbn-i Sirin’den şöyle nakleder: “Abide es-Selmanî’ye (r.a.), “... **Dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle**” âyetinin mânâsını sordum. Büyük bir çarşaf alarak onunla bütün vücûdunu örttü. Başını ta kaşlarına kadar kapattı. Yüzünü de tamamen kapattı. Yalnız sol gözünü açık

⁸ İbn-i Cevzî, age, c. 6, s. 422.

⁹ Ebussuûd, c. 6, s. 801 (Râzî kenarında).

¹⁰ Cessâs, age, c. 3, s. 372.

¹¹ Celâleyn, c. 22.

biraktı. Böylece âyeti fiilî olarak tefsîr etti. Bunun benzeri İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da nakledilmiştir.¹²

Bu ve bunların emsâli nakiller ile meşhur müfessirlerin kavilleri, kadınların yabancı erkekler karşısında ve dışarıda yüzlerini örtmelerinin farz olduğuna açıkça delâlet etmektedir. Ancak birkaç istisnâî durumda yüz açılabilir. Bunlardan birisi, sünnet vechi ile evlenmek isteyen bir erkek tâlib olduğu kadının yüzüne bakabilir. Bir de kadın, hacc ihramına girdiği zaman yüzünü örtmez. Çünkü bu ibâdet zamanıdır ve fitne sözkonusu olamaz. Kadının haccda yüzünü açması başka hallerle kıyas edilemez. Günümüzde bazı câhiller, "Mademki kadın ihramlı iken yüzünü kapatmıyor, öyleyse diğer zamanlarda da yüzünü açabilir. Çünkü yüz avret değildir" diyorlar. Bu iddia İslâm fıkhnı bilmeyenlerin sözüdür. Selef-i sâlihînin hayatını, sahabe ve tâbiînin kadınlarının yaşayışlarını ve İslâm'ın altın devrindeki kadınların örtünmelerini, korunmalarını inceleyen, araştıran herkes, yüzün avret olmadığını açılmasının mubah olduğunu söyleyenlerin hata ettiklerini kesin olarak anlar.

Bu iddiacılar, yüzün avret olmadığını söyleyerek Müslüman kadına yüzünü açmasını tavsiye ederler. Kendi zanlarına göre böylece ilmi ketmetmenin günahından da kurtulmuş olmaktadır. Halbuki yüzün avret olmadığını ilk defa ortaya atanlar din düşmanları olmuştur. Bu din düşmanları tedricî olarak Müslüman kadınları şer'î hicâbından çıkararak İslâm'ın içine fitne salmaya ve dini yıkmaya çalışmışlardır. **"İnna lillâh ve inna ileyhi râci'un."**

Dördüncü hüküm: Şer'î örtünmenin şartları?

Şer'î örtünmenin zarûrî şartları vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Örtü, bütün vücûdu örtmelidir. Zira Allahu Teâlâ, **"... Dış elbise-lerinden üstlerine giymelerini söyle"** buyurmuştur. Cilbâb, bütün vücûdu örten bir elbise, bir örtüdür. **"Yüdnîne"**, idnâ kökünden gelen bir fiildir. İdnâ elbiseyi, örtüyü aşağıya doğru salıvermektir. Buna göre şer'î örtünme, vücûdun tamamını örtmektir.

2. Örtü, alttaki elbiseyi gösterecek kadar ince olmamalıdır. Zira hicâbtan maksat gizlemektir. İnce örtü, alttaki elbisenin görünmesini önle-

¹² Taberî, Tefsîr, c. 22.

yemez. Bakışlara da mâni olamaz. Nitekim Hz. Aişe, "Ebû Bekir Sıddîk'ın kızı Esmâ üzerinde ince bir elbise ile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelince Resûlullah (s.a.v.) ondan yüzünü çevirdi"¹³ demiştir.

3. Örtünün kendisi bir ziynet olmamalı ve câzib renkli kumaşlar kullanılmamalıdır. Zira Allahu Teâlâ, **"Ziynetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısım müstesnâ"** buyurmuştur. Âyetteki **"görünen kısım"**dan maksat, kasıtsız olarak görünen kısımdır. Eğer üstten örtülecek örtünün kendisi ziynet sayılabilecek renk ve görünüşte olursa ona hicâb denilemez. Böyle bir örtüyle örtünme de câiz değildir. Zira örtünmekten maksat ziynetlerin yabancılar tarafından görülmesini önlemektir.

4. Örtü, vücûd hatlarını belli edecek ve fitneye sebep olacak kadar dar olmamalıdır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"İki sınıf insan vardır ki onlar cehennem ehlidirler. Sığırların kuyruğuna benzer sopalarla halkı dövenler ve vücûd hatlarını tamamiyle belli edecek elbise giyen kadınlar ki bunlar bu elbiselerle erkeklerin kalblerini çelmek için gezerken kırıtarak yürürler. Saçlarını da deve hörgüçlerine benzetirler. Onlar cennete giremeyecekleri gibi çok uzaklardan duyulabilen cennet kokusunu bile duyamazlar"** buyurmuştur. Hadîsin diğer bir rivâyetinde de **"Cennetin kokusu beş yüz yıllık yoldan geldiği halde onlar koklayamazlar"**¹⁴ buyurulmuştur. Hadîsteki "kâsiyatün âriyât"ın mânâsı, "sûretâ giyinik fakat haki-katte çıplaktırlar" demektir. Çünkü onlar öyle ince ve dar giyiniyorlar ki elbise ne avretlerini ne de vücûdlarını örtmektedir. Bu hadîs de Resûlullah'ın (s.a.v.) mucizelerinden birisidir. Çünkü kendisinden bindörtü yüz sene sonra geleceği tasvir etmiştir.

5. Örtüden güzel koku gelmemelidir. Çünkü güzel koku, erkekleri iğfal eder. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Harama bakan göz zânidir. Güzel koku sürünerek erkeklerin arasına çıkan kadın da"** buyurmuştur. Diğer bir rivâyette de **"Bir kadın güzel koku sürünerek erkeklerin arasından geçer ve erkekler o kokuyu alırlarsa o kadın zânidir"** buyurulmuştur.

Mûsâ bin Yesâr'dan şöyle rivâyet edilmiştir: "Güzel koku sürünmüş bir kadın geçiyordu. Ebû Hüreyre (r.a.) ona, "Ey Cebbar'ın annesi! Nereye gidiyorsun?" dedi. Kadın, "Mescide" cevabını verdi. Ebû Hüreyre (r.a.), "Sen

¹³ Ebû Dâvûd.

¹⁴ Müslim.

kokusu süründün mü?" diye sordu. Kadın, "Evet" dedi. O zaman Ebû Hüreyre, "Evine dön. Koku gidinceye kadar yıkan. Zira ben Resûlullah'tan, **"Allahu Teâlâ süründüğü kokuyu etrâfa saçan bir kadının namazını, dönüp yıkanınca kadar kabul etmez"** dediğini işittim" dedi."¹⁵

6. Kadın ne erkek elbisesi giymeli ne de giydiği elbise erkek elbisesi-ne benzemelidir. Zira Ebû Hüreyre (r.a.), "Resûlullah kadın elbisesi giyen erkekle, erkek elbisesi giyen kadını lanetlemiştir" demiştir.¹⁶ Diğer bir hadîste de Resûlullah (s.a.v.), **"Allahu Teâlâ kendilerini kadınlara benzeten erkeklerle erkeklere benzeten kadınları lanetler"** buyurmuştur.

ÂYETTEN ALINACAK DERSLER

1. Örtünmek bütün mü'min kadınlara kesin bir farzdır.
2. Resûlullah'ın zevce ve kızları, mü'min kadınlara örnek ve önderdir.
3. Örtünün vücûdun ziynetlerini ve elbisesini kapatması farzdır.
4. Örtünme Müslüman kadına zorluk değil bilakis onun şeref ve haysiyetini korumaktır.
5. Hicâb kadınların iffetini koruduğu gibi toplumu da fitne ve fuhşun yayılmasından korur.
6. Müslüman kadın Allah'ın (c.c.) emirlerine sımsıkı sarıldığı gibi, İslâm'ın farz ettiği ictimâî edeblerle de edeblenmelidir.
7. Allahu Teâlâ kullarını çok esirgediği için onlara dünya ve âhirette çok hayırlı olan hükümleri emretmiştir.

ÂYETTEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Bazı câhiller, İslâm'ın Müslüman kadına örtünmeyi farz kılmadığını, örtünmenin Abbâsiler devrinde ortaya çıkan âdetlerden biri olduğunu zannetmektedirler. Bu zannın doğrulukla hiçbir ilgisi yoktur. Bu zan ve iddiaları yalnızca şu iki şeye delâlet eder: Onlar ya Allah'ın (c.c.) her şeyi açıkça bildiren kitâbından habersiz ve câhildirler veya bu zanları kalblerindeki gizli İslâm düşmanlığından doğmaktadır.

¹⁵ Tergib ve Terhib, c. 3, s. 85.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Nesâî. Tahrîc-üs-Sünen, c. 6, s. 57.

Ben hakla bâtilin birbirinden ayrılması için perdeyi açmak istiyorum. Her şey ortaya çıksın ki temiz ile pis birbirine karışmasın. Müslümanların gözü sabah uykusundan açılır gibi açılsın ve hakikati görsünler. Kendilerini medeniyetin ve ilericiliğin öncüleri sayan bu sapıklar bugün alabildiğine çoğalmıştır. Ne yazık ki bunların bu zanları kabul görerek ahlâkı tahmin edilemeyecek kadar etkilemiş ve bozmuştur. Bunlar ıslah adına bozuyor, yapmak adına da yıkıyorlar. Bunlar kendilerini ıslahçı olarak empoze ederek, ilim ve kültür adına konuşarak halkı iğfal ediyorlar.

Şimdi kadınların örtünmesi hususundaki âyetleri aşağıya alıyorum:

1. “(Vakar ile) **evlerinizde oturun. Evvelki câhiliye** (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini göstere göstere) **yürüyüşü gibi yürümeyin.**” (Ahzâb: 33)

2. “**Bir de onun zevcelerinden lüzûmlu birşey istediğiniz vakit perde ardından isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz hem de onların kalbleri için daha temizdir.**” (Ahzâb: 53)

3. “**Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıp ezâ edilmemelerine daha uygundur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.**” (Ahzâb: 59)

4. “**Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Ziyetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesnâ. Başörtülerini yakalarının üstünü (kapayacak sûrette) koysunlar. Ziyet (mahal)lerini kendi kocalarından, yahut kendi babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut kendi oğullarından, yahut kocalarının oğullarından, yahut kendi birâderlerinden, yahut kendi birâderlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut kendi kadınlarından, yahut kendi ellerindeki memlûkelerden, yahut erkeklerden yana ihtiyacı olmayan (yani erkeklikten kalmış bulunan) hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri ziyetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar. Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe edin. Ta ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nâil olasınız.**” (Nur: 31)

Bu âyetler kesin biçimde Müslüman kadınların örtünmesinin farz olduğunu ve tesettürün Abbâsiler devrinde ortaya çıktığı iddiasının asılsızlığı-

nı ortaya koymaktadır. Zira yalanın ipi çok kısadır. Bu âyetlerin ışığında anlıyoruz ki kadınların örtünmesinden maksat, bütün şüpheli yolları kesmek, erkek ve kadınların kalblerinde dolaşan vesveseyi bertaraf etmektir. Allahu Teâlâ bu hususta, **"Bu hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir"** buyurmuştur.

İslâm'ın birinci hedefi kadının şerefini, iffetini korumaktır. Şunu unutmamak gerekir ki imânları zayıf, kalbleri hasta olan kimseler kadınlar hakkında kötü düşünürler. Bunlar kadınların haysiyet ve şereflerini ortadan kaldırdıktan sonra gizli emellerine ulaşmayı tasarlarlar.

Hiç şüphe götürmeyecek şekilde açıktır ki kadınlar tesettürden uzaklaştıkça evlenmeler azalmış, genç çiftler arasında geçimsizlik ve boşanmalar çoğalmıştır. Birçok genç erkek ve kadın evlenmekten imtina etmektedir. Çünkü beşerî arzularını hiç yorulmadan, çalışmadan, fazla bir para harcamadan istedikleri an tatmin yollarını buluyorlar. Şüphesiz bunların artık evlenmeye ihtiyaçları kalmıyor. Bu da toplumları çöküş tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Zira açıktır ki ailelerin yıkılması, çiftlerin birbirine hıyâneti, kadınların süslenip püslenerek sokaklarda açık saçık gezmelerinden kaynaklanmaktadır.

Seyyid Sâbık, Fıkh-üs-Sünne isimli kitâbında şöyle der: "İnsanı hayvandan ayıran en önemli şey insanların giyinmesidir. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Ey Ademoğulları! Size (şeytanın açmak istediği) çirkin yerlerinizi örtecek bir libas, bir de giyip süsleneceğiniz bir libas indirdik. Takvâ libası ise o, daha hayırlıdır. Bu (libasların indirilmesi) Allah'ın (fazl ve rahmetine delâlet eden) âyetlerindendir. Ta ki (insanlar) iyice düşünsünler"** (A'raf: 26) buyurmuştur. Elbise ve ziynetler medeniyetin sembolleridir. Açık saçıklık ise insanları ibtidaî hayata döndürerek insanlıktan çıkarır. Zira kadının mâlik olduğu en değerli şey iffet, hayâ ve takvâdır. Bunları korumak ise kadının insan oluşunun en yüksek işaretidir. İslâm toplumunda bir kadının serbestçe açılıp saçılması doğru değildir. Zira kadının böyle dolaşması, bir yerde erkeklerin zevk ve eğlence vasıtası haline gelmelerine sebep oluyor. Artık kadınlık hüviyetini kaybediyor."¹⁷

¹⁷ Seyyid Sâbık, Fıkh-üs-Sünne, c. 2, s. 209.

Kadın Hürriyetine Dâir

Amerikalı kadın yazar Elisyan Stanbörü, Mısır'da bir ay kaldıktan sonra Kahire'de yayınlanan El-Cumhûriye gazetesinde şunları yazmıştır:

“Arab toplumu kâmil ve sâlim bir toplumdur. Bu toplumun gençlerini makul ölçüler içerisinde geleneklerine bağlı tutması lazımdır. Çünkü bu toplum Avrupa ve Amerika toplumuna benzememektedir. Zira Müslümanlarda atalardan devralınan birtakım gelenekler kadının hayatını sınırlamakta, anne babaya karşı saygı icab ettirmektedir. Bundan daha önemlisi de Avrupa ve Amerika'da aile ve toplum hayatını tehdid eden kadın-erkek ilişkilerini yasaklamaktadır.

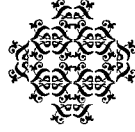
Arab toplumunun bilhassa genç kızlar için vaz'ettiği kayıt ve nizâmlar son derece faydalıdır. Bunun için ben size ahlâk ve geleneklerinize sımsıkı sarılmanızı öğütlerim. Kadınlarla erkeklerin karışmalarına mâni olun. Bilhassa genç kızlarınızı tarihten devraldığınız terbiye kuralları ile yetiştirin. Bu, Batı'da olduğu gibi kadınların her yere serbestçe girip çıkmasından daha hayırlıdır. Hem sizin için, hem insanlık için daha hayırlıdır.

Amerika'nın son derece büyük bir toplum olması, birbirine yabancı kadın ve erkeklerin hiçbir evlilik bağı olmadan münâsebet kurmalarına sebep olmuştur. Bu başıboşluk, bir yandan hapishanelerin ve akıl hastanelerinin dolmasına, bir yandan da yirmi yaşın altındaki kızların barlarda, pavyonlarda, randevu evlerinde erkeklere satılmalarına yol açmıştır. İşte bu bizim gençlere verdiğimiz hürriyetten doğmaktadır. Avrupa ve Amerika toplumlarında kadınlarla erkeklerin iç içe yaşaması, kadınlara verilen aşırı hürriyet aile düzenini tehdid ettiği gibi ahlâk ve fazileti de sarsmaktadır. Çünkü daha yirmisine basmamış bir genç kız hürriyet, medeniyet ve her şeyin serbestliği adına içki içiyor, uyuşturucu maddeler kullanıyor, hatta annesinin bilgisi altında istediği erkekle flört ediyor. Öyle ki birkaç dakika da evleniyor, birkaç saat sonra da ayrılıyor.”¹⁸

İşte Amerikalı bir kadın yazarın görüşü bu. Bu yazı açıkça gösteriyor ki İslâm'ın düşmanları dahi tarafsız bir gözle baktıkları zaman İslâm'ın üstünlüğünü görüyor ve kabul ediyorlar.

* * *

¹⁸ El-Cumhûriye, 9 Ocak 1962.

58. DERS

HEYKEL, RESİM VE FOTOĞRAFLA İLGİLİ HÜKÜMLER

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَالنَّارُ لَهُ الْحَدِيدُ ﴿١٠﴾ أَنْ اْعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾ وَلَسَلِیْمَنَ الرِّیْحِ عُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اْعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

10. And olsun ki biz Dâvûd'a bizden bir imtiyaz verdik. "Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin" (dedik), kuşlara da (bunu emrettik). Ona demiri de (mum gibi) yumuşattık.

11. "(Bütün bedeni örtecek) uzun zırhlar yap, (onları) dokumada intizamı gözet" diye (buyurduk). "(Ey Dâvûd hânedânı!) iyi amel (ve hareketler)de bulunun. Çünkü hakikat ben, ne yaparsanız tastamam görenim."

12. Süleyman'a da rüzgarı (musahhar kıldık) ki sabahı bir ay(lık yol), akşamı bir ay(lık yol)du. Erimiş bakır madenini ona sel gibi akıttık. Önünde, Rabbinin izniyle iş gören bazı cinler de vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden ayrılıp saparsa ona çılgın azabtan tattırırdık.

13. O karalardan, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sâbit kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı. Ey Dâvûd hânedânı! Siz (Allah'a) şükür için çalışın. Kullarımdan (hakkıyla) şükreden azdır.

14. Sonra biz ona ölüm hükmünü infaz edince (dayandığı) âsâsını yemekte olan ağaç kurdundan başka birşey bunun ölümünü onlara göstermedi. Bu sûretle yere kapanıp yıkıldığı zaman besbelli oldu ki eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı öyle horlayıcı bir azab içinde kalıp durmazlardı.

(Sebe sûresi 10-14. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

فَضْلًا: Fadl, büyük bir imtiyaz demektir. Bundan maksat peygamberlik ve Zebur'dur.

أَوْبِي مَعَهُ: Onunla tesbih edin.

سَابِغَاتٍ: Sabig, çok geniş, herhangi birşeyi örttükten sonra artan anlamına gelir. Buradaki anlamı geniş zırhtır.

وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ: Serd, zırhı dokumak, kaddir, takdir etmek.

عَيْنَ الْقِطْرِ: Kitr'dan maksat bakırdır. Yani bakırı su gibi eritmek demektir.

يَزْغُ: Dönmek demektir.

مَحَارِيبَ: Büyük köşkler, yüksek kaleler.

وَتَمَائِيلَ: Temâsîl, timsal'in çoğuludur. Timsal, sûret yani bir canlının taş, bakır, alçı...vb.'den aynısının yapılması. Heykel, kabartma.

وَجِفَانٍ: Cifân, cifn'in çoğuludur. Büyük çanaklar demektir.

كَالْجَوَابِ: Cevab, cabiye'nin çoğuludur. Cabiye, büyük havuz demektir.

رَاسِيَّاتٍ: Sâbit şeyler.

دَابَّةُ الْأَرْضِ: Ağaç kurdu.

مُنْسَاتُهُ: Burada âsâ demektir.

خَرَّ: Yere yüzüstü düşmek.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ kulu ve elçisi olan Dâvûd aleyhisselâm'a vermiş olduğu büyük imtiyaz ve mevkiiden haber vermektedir. Allahu Teâlâ ona peygamberlikle birlikte hükümdarlık, sayı ve teşhizat bakımından büyük ordular vermiştir. Ona öyle kuvvetli bir ses vermişti ki o tesbih ettiği zaman büyük dağlar da onunla birlikte tesbih ederlerdi. Zebur'u okuduğu zaman da uçan kuşlar durur, onunla tesbih ederlerdi. Allahu Teâlâ ona demiri öyle yumuşatmıştı ki onu sanki bir hamurmuş gibi istediği şekle sokar ve büyük zırhlar örerd. Savaşlarda kendilerini bu zırhlarla korurlardı. Nitekim Allahu Teâlâ, **"Biz ona sizin için, sizin muharebenizin şiddetinden korunmak için giyecek (zırh) sanatını öğrettik. Şimdi siz (bundan dolayı) şükredenler misiniz?"** (Enbiyâ: 80) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ, Dâvûd aleyhisselâm'a nasıl eşsiz nimetler vermişse onun oğlu Süleyman aleyhisselâm'a da rüzgarı ve cinleri musahhar kıldı. Kuşların dilini öğretti. Ona bakırı öyle sıvılaştırdı ki bakır Allah'ın (c.c.) kudretiyle sel gibi akıyordu. Rüzgar vasıtasıyla gidiş dönüşü iki ay süren şehirlere bir günde gidip geliyordu. Ona cinleri öyle râm etmişti ki onun emir ve irâdesiyle insanların yapamayacağı yüksek saraylar, acâib heykeller ve havuz büyüklüğünde sâbit çanaklar yapıyorlardı. Allahu Teâlâ bu nimetler karşısında ona kendisine şükretmesini emretmiştir.

Allahu Teâlâ Süleyman aleyhisselâm'ın ölüm keyfiyetinden haber veren cinlerin gâibten haberdar olmadıklarını bildirmektedir. Çünkü cinler kör edilerek onun ölümünü görmeleri engellendi. Cinler de çalıştıkları çetin işe devam ettiler. Süleyman aleyhisselâm, âsâsına dayalı olarak bir sene

ayakta kaldı. Bir ağaç kurdu dayandığı âsâyı içten kemirerek oyduğu, âsâ kırılıp yere düştüğü zaman cinler onun öldüğünü anladılar. Şâyet cinler gaybı bilseydiler Süleyman aleyhisselâm'ın koşmuş olduğu çetin işlerde bir sene çalışmazlardı.

Bu âyetlerin, önceki âyetlerle münâsebeti

Dâvûd aleyhisselâm ile oğlu Süleyman aleyhisselâm'ın kıssaları ile önceki âyetler arasındaki bağlantı şudur: Kâfirler ölümden sonra dirilmeyi, hesap vermeyi muhal görüyorlardı. Allahu Teâlâ inkârı mümkün olmayan, âdet dışı harikaların vukûunu haber vererek bunun mümkün olduğunu göstermektedir. Bu harikalar, dağların ve kuşların Dâvûd aleyhisselâm ile beraber tesbih etmesi, çok serî bir maden olan demirin hamur gibi yumuşatması, Süleyman aleyhisselâm'a rüzgarın râm edilerek bir binek haline getirilmesi, bakırın su gibi akıtılması, beşerin gücünü aşan şeylerin cinlere yaptırılmasıdır. Sayılan şeylerin hepsi Allah'ın (c.c.) kudretinin eserleridir. O zaman hiç şüphe yoktur ki Allah (c.c.) her şeye kâdirdir. Hiçbir beşerin yapamayacağı bu harikaların adı geçen peygamberler vasıtasıyla gözler önüne serilmesi Allah'ın (c.c.) kudretinin sonsuzluğunu göstermektedir. Bu sonsuz kudretin sahibi elbetteki ölümden sonra insanları diriltmeye, hesaba çekmeye de kâdirdir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ, peygamberi Dâvûd aleyhisselâm'a diğer peygamberlerine vermediği bazı husûsiyetler vermiştir. Meselâ, dağları ve kuşları ona musahhar kılarak onunla beraber tesbih ettirmiştir. Demiri hamur gibi yumuşatmış, ona nübüvvet ve hükümdarlığı birlikte vermiştir. Ondan sonra da oğlu olan Süleyman aleyhisselâm'a yine peygamberlik ve hükümdarlık vermiştir. İşte bunlar Allahu Teâlâ'nın âl-i Dâvûd'a verdiği imtiyazlardır.

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle nakledilir: "Dâvûd aleyhisselâm tesbih edince kuşlar da onunla birlikte tesbih ediyorlardı. O Zebur'u okuyunca da bütün canlılar onun okuyuşunu dinliyordu. O ağlayınca da bütün canlılar onunla birlikte ağlıyorlardı."

Vehb bin Münebbih de şöyle der: "Dâvûd aleyhisselâm, dağlara, 'tesbih edin', kuşlara da 'bana icâbet edin' derdi. Sonra da o güzel ve kuv-

vetli sesiyle Zebur'u okumaya başladılar. Halk, bundan daha güzel bir manzara görmemiş ve işitmemişti."

İkinci incelik: Âyetteki **"fadlen"** kelimesinin nekîre olarak zikredilmesi, onun diğer peygamberler arasında sayılan husûsiyetlerle imtiyazlı kılındığını göstermektedir. Âyetteki **"minnâ"** (bizden) ifadesi de bu imtiyazların peygamberi Dâvûd aleyhisselâm'ı şereflendirmek için bizzat Allah (c.c.) tarafından verildiğini göstermektedir. Nitekim Allahu Teâlâ, ismi sarîh olarak zikredilmeyen sâlih bir kulu hakkında da **"Derken kullarımızdan (öyle) bir kul buldular ki biz ana tarafımızdan bir rahmet vermiş, kendisine nezdimizden (has) bir ilim öğretmiştik"** (Kehf: 65) buyurmuştur.

Üçüncü incelik: Kur'ân-ı Kerîm'de Süleyman aleyhisselâm'ın ismi onaltı yerde zikredilmiştir. Bu kadar çok zikredilmesi onun kıssasını tamamlamak için değil, Allah'ın (c.c.) ona vermiş olduğu nimetleri saymak içindir. Bu nimetler içinde zeka ve hüküm verme hususundaki basiret de vardır. Bunu Allahu Teâlâ, **"Dâvûd ve Süleyman'ı da (hatırla). Hani onlar ekin (yahut bağ meselesi) hakkında hüküm veriyorlardı. Hani kavmin davarı (geceleyin çobansız olarak ekinin yahut bağın) içinde yayılmış (zarar yapmış)tı. Onların (verdikleri) hükmün biz şahidleri idik. Biz onu(n fetvasını) hemen Süleyman'a anlatmıştık. (Zaten) biz, her birine hüküm¹ ve ilim vermiştik"** (Enbiyâ: 78-79) âyetlerinde ifade buyurmaktadır. Bu nimetlerden biri de Allahu Teâlâ'nın Süleyman aleyhisselâm'a kuş dilini öğretmesidir. Bu husus da "Süleyman, Dâvûd'a mirasçı oldu. Dedi ki: **"Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi. Bize her şeyden (behre) verildi. Şüphesiz ki bu, apaçık bir üstünlüğün ta kendisidir"** (Neml: 16) âyetinde beyân buyurulmuştur. Süleyman aleyhisselâm'a verilen nimetlerden biri de mevzûmuz olan âyetin meâlinde verildiği gibi rüzgarın ona musahhar kılınarak iki aylık yola bir günde askeriyle birlikte gidip gelmesidir. Bir başka nimet de onun zamanında bakırın erimiş su halinde akmasıdır.

Demirin Dâvûd aleyhisselâm'a yumuşatılması, bakırın Süleyman aleyhisselâm'a su gibi akıtılması ve bu hâdiselerin Kur'ân-ı Kerîm'de geçişi

¹ Beyzavî'nin nakline göre Dâvûd aleyhisselâm, davarın değeri verilen zarara eşit olduğu için sürünün tazminat olarak tarla (veya bağ) sahibine verilmesine hükmetmişti. Henüz onbir yaşında bulunan Süleyman aleyhisselâm ise tarlanın (veya bağın) davar sahibine verilip eski haline gelinceye kadar ona bakmasını, buna karşılık davarın da tarla sahibine teslim edilip tarlası eski haline gelinceye kadar davarın sütünden, yavrularından, yününden faydalanmasını daha uygun bulmuştu. Babası onun bu içtihadını çok beğenmişti. (Mütercim)

en sert madenlerin bile eritilebileceğine işaret eder. Süleyman aleyhisselâm'a verilen bir başka nimet de Allahu Teâlâ'nın cinleri ona musahhar kılarak onlara beşerin yapamayacağı işleri yaptırmasıdır. Bu husus mevzûmuz olan âyetten başka, **"Şeytanları** (onlardan) **her bina ustasını, her dalgıcı,** (yine onlardan) **bukağılarla bağlanmış olan diğerlerini de** (emrine râm ettik)" (Sâd: 37-38) âyetlerinde de ifade edilmiştir. Allahu Teâlâ ona verdiği nimeti ve mevkiyi ondan sonra kimseye vermemiştir. Bu yüzden Süleyman aleyhisselâm, "Dedi ki: "Ey Rabbim beni bağışla. Bana öyle bir mülk (ve saltanat) ver ki o, benden başka hiçbir kimseye lâıyk olmasın" duâsında bulunmuştur.

İşte yukarıda sayılanların hepsi, Allahu Teâlâ'nın âl-i Dâvûd'a hâsseten vermiş olduğu imtiyazlardır.

Dördüncü incelik: Allâme Ebussuûd, **"Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin** (dedik), **kuşlara da** (bunu emrettik)" âyetinin tefsîrinde şöyle der: "Allahu Teâlâ dağları ve kuşları akıllı, Allah'ın (c.c.) emrine mutî ve hük-münü kabul eden muhatablar yerine koymuştur. Bu, canlı ve cansız bütün varlıkların Allah'ı (c.c.) zikrettiğini, Allah'ın (c.c.) emir ve irâdelerini aynen yerine getirdiğini göstermektedir."²

Beşinci incelik: **"Önünde Rabbinin izniyle iş gören bazı cinler de vardı"** âyetindedir. Cinlerle karışmakta insanlar için zararlar vardır. Zira Allahu Teâlâ, **"Ve de ki: "Rabbim şeytanların dürtüştürmelerinden** (ves-veselerinden) **sana sığınırım. Rabbim onların huzurunda bulunmalarından sana sığınırım"** (Mû'minun: 97-98) buyurmuştur. Bu âyet açıkça gösteriyor ki cinlerle bir arada bulunmakta insanlar için zarar vardır. Öyleyse nasıl olur da bunlar Süleyman aleyhisselâm'a musahhar kılınabilir, denilebilir. Bu karışma ve musahhar kılınma Allah'ın (c.c.) emri ve izni iledir. Âyetteki **"Rabbinin izniyle"** ifadesi bunu bildirmektedir. Böyle olunca onlardan bir kötülük gelmez. Ayrıca onlarla bir araya gelmekte Süleyman aleyhisselâm için maslahat vardır. Âyetteki **"Rab"** kelimesi cinlerin Allah tarafından terbiye edildiğini bildirmektedir. Süleyman aleyhisselâm ve kavmi de Allah tarafından korunmaktadır. Bu yüzden cinlerin Hz. Süleyman'a ve kavmine bir zarar vermesi mümkün değildir.

Altıncı incelik: **"İçlerinden kim bizim emrimizden ayrılıp saparsa**

² Ebussuûd, Tefsîr, c. 7, s. 8. (Razî tefsîrinin kenarında).

ona çılgın azabtan tattırırdık" âyetinde Süleyman aleyhisselâm'a musahhar kılınan cinlerin Müslüman olmadıklarına işaret edilmektedir. Onlar kâfir olan cinlerdendir. Zira Süleyman aleyhisselâm mü'minlere ne bir azab verir ne de azab tattırırdı. Çünkü her resûl kendisine uyanlar için son derece şefkatli ve merhametlidir. Bu âyette de işaret edildiği gibi, **"Öyle horlayıcı bir azab içinde kalıp durmazlardı"** âyeti de bu mânâyâ delâlet etmektedir. Mü'minler peygamberlerin kendi zamanlarında horlayıcı bir azab içinde olmazlar.³

Yedinci incelik: "Kullarımdan (hakkiyla) şükreden azdır" âyetindedir. Kâmil bir şükür kalb, dil ve diğer âzâlarla yapılır. Bu da mümkün değildir. Çünkü şükre muvaffak olmak yine Allah'ın (c.c.) bir nimetidir. Bu da başka bir şükür gerektirir. Bu, böyle sonsuza kadar sürüp gider. Bunun içindir ki Allah'a hakkiyla şükreden kimse, Allah'a hakkiyla şükredemeyeceğini bilen kimsedir. Allah'ın (c.c.) nimetlerine karşı lâıyk olan şükür yerine getirmek mümkün değildir. Buna hiç kimse güç yetiremez. Bununla birlikte nimetlere karşı gücü yettiğince şükredenler de azdır. Buna karşılık Allah'ın nimetlerine karşı küfrân-ı nimet olanlar sayılamayacak kadar çoktur.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Süleyman aleyhisselâm'ın şeraitinde heykel yapmak mubah mıydı?

"O karalardan, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sâbit kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı" âyetinin zâhiri, Süleyman aleyhisselâm'ın şeriatinde heykelin mubah olduğuna ve heykel yapmanın helal olduğuna delâlet eder. Allahu Teâlâ'nın Kur'ân'da saydığı Süleyman aleyhisselâm'a verilen imtiyazlar -ki cinleri ona musahhar kılması, cinlerin ona karalardan, heykellerden, büyük çanaklardan, sâbit kazanlardan ne dilerse yapması- heykellerin yapılmasına sarâhaten delâlet eder. Bunların yapılması hususunda Allahu Teâlâ'nın izni olduğunu gösterir. Bu âyet-i kerîmenin ihtivâ ettiği hükümler hususunda âlimlerin görüşlerini aşağıya alıyoruz:

1. Kur'ân-ı Kerîm'in işaret ettiği heykeller Süleyman aleyhisselâm'ın

³ Razî, age, c. 7, s. 12.

şeriatinde mubah ise de bu hüküm İslâm şeriatinde nesh edilmiştir. Bilinen bir hakikattir ki bizden evvelki şeriatlerin şeriatimiz tarafından nesh edilmeyen hükümleri bizim için de geçerlidir. Fakat heykellerin yapılması hususunda nesh edici ve haram kılıcı âyetler mevcûdudur.

2. Süleyman aleyhisselâm zamanındaki heykeller hayvan, kuş ve insan gibi canlıların heykelleri değildir. Tabiat manzaralarının, bir ormanın, bir ağacın kabartmasıydı. Böyle olunca da Süleyman aleyhisselâm'ın şeriatı bizim şeriatimize muvafık olmaktadır. Allah izin verirse bu hususu ileride açıklayacağız.

İkinci hüküm: İslâm şeriatinde heykel ve sûretlerin hükmü nedir?

Kur'ân-ı Kerîm, heykel ve sûretleri ölüm işareti sayarak onlara ibâdet edenleri, **"O zaman o, babasına ve kavmine, 'Sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?' demişti. Onlar, 'Biz atalarımızı bunların tapıcıları olarak bulduk.' dediler. (İbrâhim) dedi: "And olsun siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" (Enbiyâ: 52-54) âyetleriyle takbih etmiştir. Onları tanrı edinenleri tenfir etmek için de "(İbrâhîm) dedi ki: Kendi (elinizle) yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki sizi de (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır" (Saffât: 95-96) buyurmuştur.**

İbrâhîm aleyhisselâm'ın putları kırdığı, devirdiği herkesçe bilinen bir gerçektir. Resûlullah (s.a.v.) da Mekke'nin fethinde Ka'be'nin içindeki, çevresindeki, Safa ile Merve tepeleri üzerindeki putları, heykelleri bizzat devirip kırmıştır. Bu da bilinen tarihî bir gerçektir. İslâm tevhid dinidir ve şirkin düşmanıdır. İslâm'da şirkten daha büyük günah da yoktur. Bunun için en şiddetli hamleleri putperestliğe yapmıştır. Heykelciliği de putperestliğe yol açtığı için yasaklamıştır. Sünnet de resim ve heykel yapmayı yasak etmiştir. Buna göre, İslâm kesin sûrette heykel ve resmi yasaklamış bulunmaktadır. Resim ve heykelin haram olduğuna dâir tevâtür derecesine ulaşacak kadar çok hadîs vardır. Aşağıya bu hadîslerden bazılarını alıyoruz:

1. Buhârî ve Müslim Hz. Aişe'den, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet etmişlerdir: **"Kıyâmet günü en şiddetli azaba uğrayacaklar dünya da Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır."**

2. Buhârî, Müslim ve diğer sünen kitâblarında Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **"Kıyâmet günü bu sûretleri yapanlara azab edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denecektir."**

3. Buhârî, Müslim ve Ahmed bin Hanbel (rh.a.) Ebû Hüreyre'den Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini rivâyet ederler: **"Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: Yarattıklarım gibi yaratmaya kalkışanlardan daha zâlim kim vardır? Eğer onlar yaratıcı iseler bir zerre, bir dane (veya bir arpa tanesi) yaratsınlar."**

4. Buhârî, Müslim ve Nesaî, İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet ederler: "Birisi İbn-i Abbâs'a (r.a.), "Ben şu sûretleri yapıyorum. Bana bu hususta fetva ver" dedi. İbn-i Abbâs (r.a.) adama, "Yanıma gel" dedi. Adam yanına gelince elini başının üzerine koyarak, "Ben sana Resûlullah'tan (s.a.v.) duyduğumu haber vereceğim. Resûlullah (s.a.v.) **"Her sûret yapan ateştedir. Yaptığı her sûret ve heykelin karşılığında kıyâmet günü Allahu Teâlâ ona bir sûret ekleyerek cehenneme atar"** buyurdu." İbn-i Abbâs (r.a.) adama, "Eğer mutlaka sûret yapacaksan ağaçların ve canlı olmayan şeylerin sûretini yap" demiştir."

Diğer bir rivâyete göre ise İbn-i Abbâs (r.a.), "Resûlullah'tan (s.a.v.), **"Her kim bir sûret yaparsa Allahu Teâlâ kıyâmet günü onun yapmış olduğu sûret ve heykeli karşısına getirecek ve o ona can verene kadar azab verecektir. Onun ona can vermesi de ebediyyen mümkün değildir"** dediğini duydum. Eğer sen ille sûret yapacaksan ağaçların ve canlı olmayan şeylerin sûretini yap" demiştir.

5. Buhârî ve Müslim ve diğer sünen kitâbları Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Üzerine sûret yapılmış küçük bir yastık almıştım. Resûlullah (s.a.v.) o yastığı görünce içeri girmeyerek kapıda durdu. Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünden ikrah edici birşeyle karşılaştığını anladım. "Benim günahım nedir, tövbe edeyim" dedim. **"Şu yastığın hali nedir?"** dedi. "Üzerinde oturmanız ve yatarken başınızı koymanız için satın aldım" dedim. **"Şu sûretlerin sahipleri kıyâmet günü en şiddetli azabla azablanacaklardır. Onlara o azab içindeyken yaptıklarınıza can verin denilecektir. İçinde sûret ve heykel bulunan eve melekler girmez"** buyurdu."

6. Müslim, Ebû Heyyac el-Esedî'den şöyle rivâyet etmiştir: "Hz. Ali bana, "Ben seni Resûlullah'ın (s.a.v.) beni gönderdiği gibi gönderiyorum. Nerde bir sûret görürsen yok et. Nerde tapınak haline gelmiş bir kabir görürsen onu da düzelt" dedi."

7. Kütüb-i Sitte, Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet eder: "Resûlullah (s.a.v.) bir

savaşa gittiğinde bir döşek yüzü alarak kapıma astım. Döşek yüzünde sûret vardı. Resûlullah (s.a.v.) savaştan dönünce döşek yüzünü gördü. Yüzünde ikrah belirtileri görüldü. Kapıdaki perdeyi alarak yere attı ve **“Allahu Teâlâ bize taşı ve toprağı örtmemizi emretmemiştir”** buyurdu. O örtüyü parçalayıp içine hurma lifi doldurarak iki yastık yaptım. Resûlullah (s.a.v.) buna ses çıkarmadı.”

8. Buhârî, Müslim ve Nesaî, Hz. Aişe'den şöyle rivâyet etmişlerdir: “Resûlullah'ın (s.a.v.) hastalığında zevcelerinden bazıları Mariyete isminde bir kiliseden söz ettiler. Zevcelerinden Ümmü Seleme (r. anhá) ve Ümmü Habibe (r. anhá) hicret dolayısıyla Habeşistan'a gitmişler ve kiliseyi orada görmüşlerdi. Kilisenin güzelliğini, içindeki sûretleri anlattılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) başını kaldırarak **“Onlardan sâlih bir kişi öldüğü zaman onun yanıbaşında bir tapınak yaparlar ve içine de ölen kişinin sûret ve heykellerini koyarlar. Kıyâmet günü onlar Allah'ın (c.c.) yarattıklarının en şerlisidirler”** buyurdu.”

Naklettığımız hadîsler ve emsâli sûretin kat'î olarak haram olduğuna delâlet eder. İslâm'ı okuyan herkes Resûlullah'ın (s.a.v.) sûret ve heykel yapmayı, satmayı ve saklamayı haram kıldığını ilme'l-yakîn olarak bilir. Resûlullah (s.a.v.), her gördüğü yerde onları yok ederdi. Sûret yapanlar hakkında da şedîd vaîdleri vardır.

Mezhep imâmları resim ve heykelin haramlığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu hususta kimse de onlara muhâlefet etmemiştir. Ancak ulemâdan bazıları sûretlerden bazılarını istisnâ kabul etmişlerdir. Bunların görüşlerini ileride açıklayacağız.

Şimdi resim ve heykelin haramlık illetini açıklamaya çalışalım. Daha sonra da âlimlerin fotoğraf hakkındaki görüşlerini nakledeceğiz.

RESİM VE HEYKELİN HARAMLIK İLLETİ

Geçen hadîs nasslarından anlaşıldığına göre resim ve heykelin haram olmasındaki illet, Allah'ın (c.c.) yarattığı canlı varlıklara benzetmektir:

1. **“Kıyâmet günü en şiddetli azaba uğrayacaklar dünyada Allah'ın (c.c.) yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır.”**

2. **“Kıyâmet günü bu sûretleri yapanlara azab edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denilecektir.”**

3. "Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: Yarattıklarım gibi yaratmaya kal-kışanlardan daha zâlim kim vardır? Eğer onlar yaratıcı iseler bir zerre, bir dane (veya bir arpa danesi) yaratsınlar."

Bu hadîslere göre resim ve heykelin haram kılınmasındaki illet Al-lah'ın (c.c.) yarattıklarına benzetmektir. Resim ve heykelin haram kılınmasın-daki hikmet ise insanları putperestlikten uzaklaştırmak, itikadı şirkten ve puta tapıcılıktan korumaktır. Zira bütün putperest milletlere putperestlik resim ve heykel yoluyla girmiştir. Buna Ümmü Seleme (r. anhâ) ve Ümmü Ha-bibe (r. anhâ) hadîsi delâlet eder ki o hadîste Resûlullah (s.a.v.), **"Kıyâmet günü onlar Allah'ın (c.c.) yarattıklarının en şerlisidirler"** buyurmuştur.

Nuh kavminin ibâdet ettiği Ved, Suvâ, Yeğûs, Yeuk ve Nesr ismindeki putlar -bunlar Kur'ân'da zikredilmektedir- Nuh kavminden sâlih kişilerin isimleriydi. Öldükleri zaman kavimleri onları ve yaptıklarını hatırlamak için birer heykellerini diktiler. Aradan zaman geçince de onlara tapınmaya baş-ladılar

Salebî, **"Sakin taptıklarınızı bırakmayın. Hele 'Ved'den, 'Suvâ'dan, 'Yeğûs'tan ve 'Nesr'den zinhar vazgeçmeyin, dediler"** (Nuh: 23) âyetinin tefsîrinde İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle nakleder: "Bunlar Nuh kavminin sâlih kişilerinin isimleriydi. Öldükten sonra şeytan onların kavmine, dünyada iken onların oturdukları yerlere birer heykellerinin yapılmasını ve o heykel-lere isimlerinin verilmesini tavsiye ederek, "Siz onların yaptıklarını bu hey-keller vasıtasıyla hatırlayarak yaparsınız" dedi. Onları yapan insanlar hayat-ta iken kimse onlara ibâdet etmedi. Fakat onları yapanlar öldüğü ve ilim ortadan kalktığı zaman onlara ibâdet edilmeye başlandı."⁴

İbn-ül-Arabî de şöyle der: "Bizim şeriatimizde heykelin yasaklanma-sına -Allah (c.c.) doğrusunu bilir ama- Arabların puta ve taş a tapmaları sebeb olmuştur. Çünkü onlar putlar yapar ve onlara taparlardı. Allahu Teâlâ da heykel yapmayı yasaklayarak putperestlik kapısını tamamen kapattı."

İbn-ül-Arabî sözlerine şöyle devam eder: "Ben İskenderiye civarında müşâhede ettim. Birisi öldüğünde ağaçtan güzel bir heykelini yapıp evine koyuyorlar. Eğer ölen erkekse en güzel erkek elbiseleri, kadın ise en güzel kadın elbiseleri giydiriyorlar. Kapısını da kapatıyorlar. Daha sonra üzücü bir

⁴ Kurtubî, age, c. 4, s. 308.

hâdiseler ile karşılaştıkları veya ikinci bir cenazeleri olduğu zaman heykelin bulunduğu evin kapısını açıp yanına oturarak ağlamaya ve onun adını anmaya başlıyorlar. Ağlaya ağlaya kederlerinden kurtulup ferahlayıncaya kadar bunu sürdürüyorlar. Sonra odadan çıkarak kapısını yeniden kapatıyorlar. Aradan zaman geçtikçe diğer putlar gibi ona da tapmaya başlıyorlar.”⁵

Sûretlerin Çeşitleri

1. Gölge sîret. Alçı, bakır, taş, ağaç...vb.'den yapılan heykeller.
2. Gölgesiz sîret. Duvar üzerine yapılan kabartma, kağıt, halı, kilim veya benzeri bir eşya üzerine çizilen resimler. Buna göre gölgeli sîrete heykel, gölgesiz sîrete resim denilmektedir.

Lisân-ül-Arab sîret ile timsalin aynı olduğunu yazmaktadır.⁶

Kurtubî de şöyle der. “Âyetteki **“temâsil”** (heykeller) kelimesi “tim-sal” kelimesinin çoğuludur. Timsal, cam, alçı, taş...vb.'den bir canlı veya cansız benzerinin yapılmışdır.”⁷

Resim ve Heykellerden Hangileri Haramdır?

Resim ve heykellerin haram olan şekillerini aşağıya alıyoruz:

1. Ağaç, bakır, alçı ve benzeri şeylerden yapılan insan ve hayvan heykelleri ümmetin icmâ'ı ile haramdır. Zira Resûlullah, **“Köpek, resim, heykel ve cünüb kimse bulunan yere melekler girmez”** buyurmuştur.⁸

2. Elle çizilen veya dokunan canlı resimleri ittifakla haramdır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Kıyâmet günü bu sîretleri yapanlara azab edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denilecektir”** buyurmuştur.

3. Yapılan resmin bütün âzâları tamam ise bütün âlimlerin ittifakı ile haramdır. Zira Resûlullah (s.a.v.), **“Her kim bir sîret yaparsa Allahu Teâlâ kıyâmet günü onun yapmış olduğu sîreti karşısına getirecek ve o ona can verene kadar azab verecektir. Onun ona can vermesi de ebediyen mümkün değildir”** buyurmuştur.

⁵ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

⁶ İbni Munzir, Lisân-ül-Arab.

⁷ Kurtubî, age, c. 14, s. 272.

⁸ Buharî.

Hız. Aışe'den de şöyle rivâyet edilmiştir: "Üzerimde, üstünde sûret bulunan bir örtü vardı. Resûlullah (s.a.v.) yanıma geldi, örtüyü görünce rengi değışti. Örtüyü alarak parçaladı. Sonra da **"Kıyâmet günü en şiddetli azaba uğrayacaklar dünyada Allah'ın (c.c.) yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır"** buyurdu. Örtünün parçalarından iki yastık yaptım. Resûlullah bu yastıkları dirseğinin altına alırlardı." Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.⁹

Resûlullah'ın (s.a.v.) o örtüyü yırtması sûretin haram olduğuna delâlet eder. Hız. Aışe'nin örtünün parçalarından yastık yapması, âzâları parçalanmış sûretin kâmil bir sûret saymadığı ve kullanılmasının mubah olduğuna delâlet eder. Âlimler bu hadîse dayanarak, parçalanmış sûretlerin kullanılmasının haram olmadığı sonucuna varmışlardır.

4. Ta'zîm edilen ve herkesin görebileceği yüksek bir yere asılan sûretin haram olduğu üzerinde ittifak edilmiştir. Çünkü Hız. Aışe, "Odamda üzerinde kuş resmi olan bir örtü vardı. İçeriye girenin hemen karşısına gelecek şekilde asılıydı. Resûlullah (s.a.v.) odaya girince, **"Onu benden çevir. Onu her görüşte dünyayı hatırlıyorum"** buyurdu" demiştir.¹⁰

Ebû Talha'nın Hız. Aışe'den rivâyet ettiği, "Resûlullah (s.a.v.) bir savaşa gittiğinde bir döşek yüzü alarak kapıma astım. Döşek yüzünde sûret vardı. Resûlullah (s.a.v.) savaştan dönünce döşek yüzünü gördü. Yüzünde ikrah belirtileri görüldü. Kapıdaki perdeyi alarak yere attı ve **"Allahu Teâlâ bize taşı ve toprağı örtmemizi emretmemiştir."** buyurdu. O örtüyü parçalayıp içine hurma lifi doldurarak iki yastık yaptım. Resûlullah (s.a.v.) buna ses çıkarmadı" hadîsi de buna delâlet etmektedir.¹¹

Mubah olan Resim ve Heykeller

1. Ağaç, çiçek ve tabii manzaraların resmini yapmak haram değildir. Yukarıda İbn-i Abbâs'tan nakledilen hadîste İbn-i Abbâs'ın (r.a.) ressama, "Eğer mutlaka resim yapacaksan ağaçların ve canlı olmayan şeylerin sûretini yap" demesi, bunun mubah olduğuna delâlet eder.

2. Parçalanmış uzuvların tek tek resmini yapmak -el, göz, ayak gibi- haram değildir. Zira Hız. Aışe, yukarıda geçen hadîste, "Ben o örtüyü par-

⁹ Kurtubî, age, c. 14, s. 273.

¹⁰ Kurtubî, İbn-ül-Arabî, Müslim.

¹¹ Kütüb-i Sitte.

çalayıp içine hurma lifi doldurarak iki yastık yaptım. Resûlullah (s.a.v.) buna ses çıkarmadı" demiştir.¹²

3. Kız çocuklarının oynaması için yapılan oyuncak bebekler de haram değildir. Hz. Aîşe Resûlullah (s.a.v.) ile evlendiğinde yedi, Resûlullah'ın evine geldiğinde de dokuz yaşında idi. Beraberinde oyuncak bebeklerini de getirmişti. Resûlullah beka yurduna göçtüğü zaman ise yaşı onsekizdi.

Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında iken oyuncak bebeklerimle oynardım. Benimle birlikte oyun oynayan birçok arkadaşım vardı. Resûlullah eve gelince arkadaşlarım utanarak saklanırdı. Resûlullah benimle oynamaları için onları tekrar bana gönderirdi."¹³

Âlimler, çocukların oynamaları için yapılan bebekleri, zarûretten dolayı mubah kabul etmişlerdir. Çünkü kız çocukları gelecekteki çocuk bakım ve terbiyesini bebeklerle oynayarak öğrenmektedirler. Ayrıca bu oyuncaklar kısa sürede bozulurlar. Bunun gibi hamurdan ve tatlıdan yapılan heykeller de haram değildir. Çünkü bunlar yenilmek için yapılmaktadır.

Alimlerin Resim Hakkındaki Görüşleri

İbn-ül-Arabî, "Hadîsler resmin yasak olduğuna delâlet etmektedir. Ancak elbiselik kumaşlar üzerine nakış şeklinde çizilen resimler yasak olan resimlerden sayılmamıştır. Ancak Resûlullah (s.a.v.) üzerinde resim bulunan bir örtü hakkında Hz. Aîşe'ye, **"Onu benden çevir. Çünkü onu her görüşte dünyayı hatırlıyorum"** buyurmuştur. Bu hadîs bunların da mekruh olduğunu ifade etmektedir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) parçaladığı bir örtüyü Hz. Aîşe'nin iki yastık yapması ve Resûlullah'ın (s.a.v.) buna ses çıkarmaması sûretlerin parçalanmasından dolayıdır. Bu sebeble parçalanmış sûretlerin kullanılması mubahtır. Çünkü onlar resim hüviyetini kaybetmiştir. Eğer parçalanmış kumaş, sûretin âzâları bir araya gelecek şekilde birleştirilirse yine onu kullanmak haram olur. Zira yukarıda Hz. Aîşe'den rivâyet edilen hadîste, Resûlullah'ın (s.a.v.) yastık üzerindeki sûretleri kerih görmesi ve bu sûretler hakkındaki sözleri bunun yasak olduğuna delâlet etmektedir. Bu yasaklamanın da en azından kerâhet

¹² Müslim.

¹³ Müslim.

ifade ettiği bilinmektedir"¹⁴ der.

Ebû Hayyân, "Bizim şeriatimizde resim yapmak haramdır. Çünkü resim yapanlar hakkında çok şiddetli vâidler vârid olmuştur. Sehl bin Hanîf'ten rivâyet edilen, **"Allah resim yapanları lanetler"** hadîsi de bunlardan birisidir. Her ne kadar bazı âlimlerden kumaşlar üzerine nakış gibi çizilen resimler hususunda cevâz nakledilmişse de İbn-i Atiyye bu nakil hususunda, "Ben buna cevâz veren bir âlim hatırlamıyorum" demiştir"¹⁵ der.

Alûsî, "Süleyman aleyhisselâm'ın şeriatinde hayvanların resmini yapmak haram değildir. Bizim şeriatte ise kesinlikle haramdır. Bize göre heykel ve kabartma ile kağıt veya duvar gibi bir zemin üzerine çizilen resimler arasında bir fark yoktur. Çünkü şeriatimizde resim ve heykel yapanlar hakkında çok şiddetli vâidler mevcûdudur. Bu sebeble başka bir şeriata itibar edilemez. Şu halde Süleyman aleyhisselâm'ın imtiyazlarını bildiren âyetin akışında cinlerin ona heykel yaptıklarının bildirilmesini onun mubahlığına delil almak sahih değildir. Çünkü o bizim şeriatimiz değildir"¹⁶ der.

Kurtubî, "Buhârî, Müslim ve diğer sünen kitâblarında rivâyet edilen hadîste Resûlullah (s.a.v.), **"Kıyâmet günü bu sûretleri yapanlara azab edilecek ve yarattıklarınıza can veriniz denilecektir"** buyurmuştur. Resûlullah (s.a.v.), resim ve heykel yapanları lanetlerken de bunlardan hiçbirisini istisnâ etmemiştir. Tirmizî, Ebû Hüreyre'den (r.a.), o da Resûlullah'tan şöyle rivâyet eder: **"Kıyâmet günü ateşten bir baş yükselecek. Onun gören gözleri, işiten kulakları ve konuşan ağzı olacak. Şöyle diyecek: Ben üç sınıf insana azab vermek için vekil tayin edildim. Zulümde inâd edenlere, Allah'tan başka bir tanrıya davet edenlere, resim ve heykel yapanlara."**¹⁷ Buhârî'nin rivâyet ettiği, **"Kıyâmet günü en şiddetli azaba uğrayacak olanlar dünyada Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır"** hadîsi de resim ve heykelin haram olduğuna delâlet eder"¹⁸ der.

İmâm Nevevî, "Resim ancak yerde çiğnenen veya kullanılıştaki ihtimâm gösterilmeyen bir eşya üzerinde olursa câizdir" der.

¹⁴ İbn-ül-Arabî, age, c. 3.

¹⁵ Ebû Hayyân, Bahr-i Muhîr, c. 7, s. 265.

¹⁶ Alûsî, Rûh-ul-Meânî, c. 22, s. 119.

¹⁷ Tirmizî.

¹⁸ Kurtubî, age, c. 14, s. 274.

İbn-i Hacer el-Askalanî, Buhârî şerhinde, "Heykel, icmâ'en haramdır. Elbise ve kumaşlar üzerine yapılmış resimler hakkında ise dört görüş vardır:

1. Üzerinde resim olan kumaşla ilgili hadîse dayanarak câiz olduğunu kabul eden görüş.

2. Hadîslerin umûmî mânâlarına dayanarak resmin kesin olarak haram olduğu görüşü.

3. Resim eğer elbise ve eşya üzerinde tam olarak görülüyorsa haramdır. Şâyet parçalar halinde veya baş kesilmiş halde bulunuyorsa câizdir diyen görüş. En sahih olan görüş budur.

4. Kullanışta ehemmiyet verilmeyen sergi gibi şeyler üzerine çizilen resimler mubahtır. Eğer resme karşı bir saygı gösteriliyorsa haramdır, diyen görüş.¹⁹

Fotoğrafın Hükmü Nedir?

Son dönem fakîhlerine göre fotoğraf, haram olan resimlerin hükmü içine girmemektedir. Zira fotoğraf, resim konusunda Resûlullah'tan (s.a.v.) vârid olan nassların kapsamına girmemektedir. Çünkü fotoğrafta Allah'ın (c.c.) yarattığı canlılara benzetme düşüncesi yoktur. Bu sebeble fotoğrafın hükmü, hadîsin nassıyla istisnâ edilen kumaş üzerine nakşedilen resimlerin hükmü gibidir.²⁰

Şeyh Sais, "Fotoğrafın hükmü, kumaşlar üzerine nakşedilen resimlerin hükmü gibidir. Bu resimlerin istisnâ olduğuna hadîs delâlet etmektedir. Kaldı ki fotoğrafa sûret değildir de denebilir. Çünkü o aynada görülen insan sûretine benzer. Aynada görülen sûretin yapılmış bir resim olduğunu kimse iddia edemez. Yalnız şu da var ki fotoğraf aynadaki hayale hiç de benzemez. Çünkü çoğaltmak imkanı da vardır. Halbuki fotoğraf gerçekte bir sûret değildir. Belki, mevcûd sûretleri tesbit ederek kaybolmaktan koru-

¹⁹ İbn-i Hacer el-Askalanî, Buhârî Şerhî.

²⁰ Müellifin nakletmediği bu hadîs, Buhârî'nin rivâyetine göre özetle şöyledir: Zeyd İbni Halid (r.a.) Ebû Talha'dan, "Resûlullah (s.a.v.), "İçinde sûret bulunan bir eve melekler girmez." buyurdu." hadîsini nakleder. Bir süre sonra Zeyd (r.a.) hastalanır. Büsr bin Said (r.a.), Zeyd'in (r.a.) ziyaretine gider. Orada üzerinde sûret bulunan bir perde görür. Orada bulunan Ubeyd'e (r.a.), "Sûretin menhi hakkındaki hadîsi bize Zeyd nakletmişti. Şimdi evinde sûret görüyoruz." der. Ubeyd (r.a.), "Zeyd bin Halid (r.a.) bu hadîsi Ebû Talha'dan (r.a.) rivâyet ederken sonunda, "Elbisedeki nakış ve resim müstesnâdır." dediğini duymadın mı?" cevabını verir. Bkz. Kastalanî, Buhârî Şerhi, c. 5, s. 274. (Mütercim)

maktır. Fotoğrafın helalliğine hükmeden fakîhler, "Şüphesiz her şeyin bir sûreti vardır. Bu sûret güneş veya ışık vasıtasıyla da başka bir yere alınabilmektedir. Mademki hadîste kumaş üzerine nakşedilen resimler istisnâ edilmiştir. Fotoğrafın da câiz olması gerekir. Çünkü bu zamanda halkın fotoğrafa ihtiyacı vardır" demektedirler"²¹ der.

Bana göre fotoğraf resmin bir çeşididir. Çünkü aletle yapılan resme de sûret denmektedir. Bu işi kendisine meslek edinen kimseye de gerek öğren, gerek lügaten "sûret yapıcı" denilmektedir. Her ne kadar hadîsler elle çizilen resimler hakkında vârid olmuşsa da görünüm itibarıyla resimle fotoğraf arasında hiçbir fark yoktur. Öyleyse fotoğrafa ancak zarûret hallerinde helal denebilir.

Bununla birlikte fotoğrafın çok büyük zararları bulunmaktadır. Çünkü zamanımızda gazete ve mecmualarda renk renk, boy boy elbiseli veya çıplak fotoğraflar sergilenmektedir. Bunlar ise gençliği zehirlemektedir. Bu resimler insanları tahrik etmekte, din ve ahlâk üzerinde bozucu bir tesir yapmaktadır. Fitne uyandıracak çıplak bir resim veya şekil hakkında hiçbir akıllı insan helaldir diyemez, haramlığından şüphe edemez. Çünkü, bu fotoğrafların zararı, elle çizilen resimlerin zararından daha çok olmaktadır.

Sûretlerin haramlık illetleri yalnız Allah'ın (c.c.) yarattıklarına benzetmek değildir. Resim ve heykelin yasak edilmesinde bilinmesi gereken ana nokta, milletlere putperestliğin resim ve heykel yoluyla girmiş olmasıdır. O milletler büyük bir adam öldüğü zaman onun resim ve heykelini yaparlardı. Bundan maksatları da onu hatırlamak ve sonra gelen insanların onların yolundan gitmesini sağlamaktı. Fakat zamanla onlara tapmaya başarlardı.

Bugün halkın duvarlara astığı boy boy resimlere, sırf hatırlamak için de olsa elle çizilmemiş de olsa şeriat müsaade etmez. Çünkü ona gelecekte tazim ve ibâdet edilebilir. Fotoğrafa, elle yapılmış bir sûret değildir. O kağıt üzerindeki bir gölgedir demek akli selimin kabul edemeyeceği bir iddiadır. Yalnız zarûrî hallerde kimlik isbatı için çekilen fotoğraflar mubahtır. Bunun dışında hatıra için de çekilse haramdır.

²¹ Şeyh Sais, Âyât-ül-Ahkâm, c. 4, s. 61.

Sûretlerin Haramlığı Hakkında Vârid olan Şüpheler

Batı kültürü almış bazı kimseler, resmin yüksek ve zevkli bir sanat dalı olduğunu, Batı medeniyetine yaklaşmak için resmin önemli bir vasıta olduğunu iddia etmektedirler. Bazı kimseler de birtakım mevkilere ulaşmak ve Batı kültürü içinde yaşayan insanlara hoş görünmek için bu iddiada bulunmaktadırlar. Bu vesile ile de resim ve heykelin haramlığı hususunda bazı şüpheler ileri sürmektedirler. Bu şüpheleri özetleyerek reddetmeye çalışacağız:

1. Şüphe: Bu iddiacılar, resim ve heykel hakkındaki vârid olan nassların, İslâm davetine mâni olmaması ve putperestliğin ortadan kaldırılması için geçici bir yasaklama getirdiğini zannetmektedirler. Buna göre artık putlara tapma korkusu kalmadığına göre resim ve heykel yapmanın haramî hükmü de ortadan kalkmıştır. Bu şüphenin reddi için Şeyh Ahmed Şakir'in İmâm Hanbel'in (rh.a.) Müsned'indeki 7166 nolu hadîse yazdığı tahlîli nakletmekle iktifâ ediyoruz:

"Sûretlerin (resim, heykel, fotoğraf) haram olmadığını iddia edenlerin delilleri, yalnızca, nassları şeriatte anılmayan illetlerle te'vîl etmektir. Kaldı ki bu illetlerde de sûretlerin haram olmadığına delâlet eden birşey yoktur. Bunlara göre İslâm'ın başlangıcında sûretlerin haram edilmesinin sebebi putperestlik korkusudur. Halk putperestliğe çok yakın olduğu ve yalnız Allah'a (c.c.) ibâdet etmelerini temin etmek için İslâm sûretleri yasaklamıştır. Günümüzde böyle bir korku, puta tapma ihtimali olmadığına göre, sûret yapmanın haramlığı da ortadan kalkmıştır. Çünkü halkın tekrar putperestliğe dönme ihtimali yoktur.

Bunlar şu anda gerçek bir putperestliğin mevcûd olduğunu unutmaktadırlar. Meselâ, günümüzde kabirlere ve kabirlerde yatanlara öyle bir hürmet vardır ki putperestlikten pek de farklı değildir. Kabirlere taparcasına bir saygı gösterilmekte, bir sıkıntısı olan, bir kabirde yatandan sıkıntısının giderilmesi hususunda yardım istemektedir. Bu şekilde putperestlik, insanlar farkına bile varmadan kalblerine yerleşmektedir. İşte bu câhilâne fetvanın bir sonucu olarak memleketimiz putperestlik eserleriyle dolmuştur. Resim ve heykel öylesine yaygınlaşmış ki her taraf bunlarla tıklım tıklım doludur. Bunların niçin yapıldığı sorulunca onların unutulmaması ve saygı gösterilmesi için cevabı veriliyor. Üstelik bunun İslâmî bir tavır olduğunu zannetmektedirler. Yapılan resim ve heykellerin teşhiri için galeriler açıl-

maktadır. Buralara gidenler, uzanmış, oturmuş veya ayakta durur vaziyette çıplak ve sanki canlıymış hissini veren heykellerle karşılaşmaktadır. Bunlar güzel sanat eseri diye iftiharla sergilenmektedir.”

2. Şüpheler: Sûretin helal olduğunu iddia edenler, sûretlerin haram olduğuna delâlet eden hadîslerin ahadî hadîs olduğunu, bunların da kesin haramlık ifade edemeyeceğini söylemektedirler. Kesin bir nass olmadıkça herhangi bir sanat dalını haram kabul etmek mümkün değildir, demektedirler.

Bu şüphenin reddi hususunda şöyle deriz: Bu iddia İslâm şeriatini bilmeyen bazı kimselerin açık cehâletlerini ortaya koymaktadır. Çünkü bütün İslâm âlimleri, ister mütevâtir, ister ahadî olsun Resûlullah’tan (s.a.v.) rivâyet edilen bütün kavî, fiilî ve amelî hadîslerle amel etmemizin vâcib olduğunda ittifak etmişlerdir. Şu bilinmektedir ki fıkıhın birçok hükümleri ahadî hadîslerle tesbit edilmiştir. Eğer onların zannettikleri gibi ahadî hadîsler kifayet etmeseydi, birçok şer’î hüküm olmazdı. Bu iddia fakîh bir âlimden sâdır olamaz. Ancak şer’î hükümlerin istinbat yollarını ve şeriatin usûlünü bilmeyenler böyle bir iddiada bulunabilirler. İşin hayret edilecek yanı şudur ki bu gibi iddialarda bulunanlar, kendi görüşlerini isbat için senetleri çok zayıf, hatta hiçbir muhaddis tarafından hadîs kabul edilmeyen hadîs ve sözleri delil getirmektedirler. Onların arzu ve görüşlerine uyduğu takdirde hadîsin sıhhati hiçbir önem taşımamaktadır.

Başta İmâm Şafîî (rh.a.) olmak üzere fıkıh usûlü âlimleri bu şüpheyi doyurucu bir şekilde reddetmektedirler. Şöyle ki ahadî bir hadîs tesbit edildiği zaman onunla amel edileceğini açık şekilde ortaya koymuşlardır. İslâm âlimleri günümüze gelene kadar ahadî hadîslerle amel ederek onun kesin bir delil olduğunu kabul etmişlerdir. Zira senetleri tesbit edilen ahadî bir hadîsi reddetmek, şeriatin birçok hükmünü reddetmektir.

Bu şüphenin reddi hususunda şöyle de denilebilir: Sûretlerin haram olduğuna delâlet eden nasslar tevâtür derecesine ulaşmıştır. İslâm âlimleri de onları kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu hususta şüpheyi düşenler için açık bir kapı da yoktur. Ayrıca şunu da kesin olarak biliyoruz ki İslâm ülkelerinde resim, kabartma ve heykel yapılmamıştır. İslâm sanatkarları canlıların resim ve heykellerini yapmaktan vazgeçerek sanatlarını hendesî şekiller çizerek, bitki ve manzara resimleri çizerek icrâ etmişlerdir. Sanatkarların bu yolu tutmaları da canlı varlıkların resim ve heykellerini yapmanın haram

olduğunu bilmelerindendir. Eğer resim ve heykel yapmak haram olmasaydı, sanatkarlar bunları terk etmezlerdi.

3. Şüphe: Resim ve heykelin haram olmadığını iddia edenler, ahkâm âyeti olmayan birtakım âyetlerle iddialarını isbat etmeye çalışmaktadırlar. Bunların istidlal ettikleri âyetlerdeki heykellerin yapımı ise bizim şeriatimizden değildir. O, İslâm şeriatı ile hükümleri nesh edilen geçmiş şeriatlerin hükümleridir. Bunların delil kabul ettiği âyetlerden biri de tefsîr ettiğimiz âyettir ki Allahu Teâlâ bu âyette şöyle buyurmaktadır: **“O kal’alardan, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sâbit kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı. Ey Dâvûd hânedânı! Siz (Allah’a) şükür için çalışın.”** Bu âyette resim ve heykelin helal olduğuna delâlet edecek hiçbir şey yoktur. Çünkü bu âyet cinlerin Süleyman aleyhis-selâm’a yaptıkları hizmetleri haber vermektedir. Âyette yapılan heykellerin canlı varlıkların heykelleri olduğuna dâir de hiçbir işaret yoktur. Bununla beraber bu âyet geçmiş bir şeriaten söz etmektedir. Herkesin bildiği bir hakikattir ki bizden evvelki peygamberlerin şeriat ve hükümleri bizim için de geçerlidir. Ancak eğer onları nesh edecek bir nass yoksa. Halbuki İslâm şeriatinde resim ve heykeli haram kılan nasslar mevcûduttur. Bu, İslâm âlimleri arasında ittifak edilen bir kuraldır. Meselâ, Yusuf aleyhisselâm’ın şeriatinde saygı kasdıyla bir adama secde etmek câizdi. İslâm ise Allah’tan (c.c.) başka bir varlığa secde etmeyi haram kılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de Yusuf aleyhisselâm’a kardeşlerinin secde etmesinin zikredilmesi Allah’tan (c.c.) başkasına secde etmenin mubah olduğuna delâlet etmez. Dolayısıyla bu âyeti böyle delil almak sahih değildir. Çünkü bizim şeriatimiz önceki şeriatleri nesh etmiştir.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Allahu Teâlâ hâsseten Dâvûd aleyhisselâm’a büyük imtiyazlar vermiştir.
2. Dağların ve kuşların Dâvûd aleyhisselâm ile birlikte tesbih etmesi, Dâvûd aleyhisselâm’ın mucizelerinden biridir.
3. Herhangi bir sanatı bilmek ve icrâ etmek peygamberlerin derecesini düşürmez. Dâvûd aleyhisselâm’a Allahu Teâlâ zırh yapmayı öğretmiştir.
4. Allahu Teâlâ Süleyman aleyhisselâm’a rüzgarı râm etmişti. Rüzgar onun emriyle eserdi.
5. Allah’ın (c.c.) emri ile cinler, Süleyman aleyhisselâm’a insanların yapama-

yacağı şeyler yapıyorlardı.

6. Süleyman aleyhisselâm'ın şeriatinde heykel yapmak mubahtı. Fakat bu hüküm bizim şeriatimiz tarafından nesh edilmiştir.

7. Peygamberlik mevkiî, hükümdarlık mevkiinden daha yüksektir. Allahu Teâlâ bu iki yüksek mevkiyi Süleyman aleyhisselâm'a bir arada vermişti.

8. Allah'ın (c.c.) kullarına fazlı çoktur. Bilhassa da peygamberlerine. Kullarına ve peygamberlerine düşen vazife ise verdiği nimetlere karşılık Allahu Teâlâ'ya şükretmektir.

9. Cinler gaybı bilmezler. Eğer bilmiş olsalardı, Süleyman aleyhis-selâm'ın vefatını bilerek zorla çalıştırıldıkları işe devam etmezlerdi.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

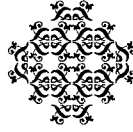
İslâm şeriatî halkın putperestlik içinde boğulduğu bir zamanda gelmiştir. Halk, bütün ahlâkî ve insanî meziyetlerinden uzaklaşmış, puta tapma derekesine düşmüştü. Öyle ki Ka'be-i Muazzama'nın içine ve çevresine senenin günleri sayısınca put dikilmişti. Bunların her biri tanrı kabul edilerek tapılıyordu. Resûlullah (s.a.v.), Mekke'yi fethedince o putları bizzat kendi eliyle devirmiş, onlardan hiçbir eser bırakmamıştı. Putları devirirken de **"De ki: Hak geldi bâtil zevâl buldu. Şüphesiz ki bâtil dâim zevâl bulucudur"** (İsrâ: 81) âyetini okumuştur.

Putperestlik Arablara, Hristiyanlık, Yahûdilik, heykel ve sûretler vasıtasıyla girmiştir. Kısa zamanda da ateşin kuru bir orman içinde yayılması gibi hızla yayılmıştı. Arab yarımadası putperestliğin beşiği ve merkezi durumuna gelmişti. İslâm gelişiyse beraber, uzaktan ve yakından putperestliğe götürücü her şeyi, resim ve heykeli yasak etti ve putperestliği kökünden kazıdı.

İslâm, putperestliği, -İslâm itikadını ve ümmetini putperestlik ve şirkten korumak için- kökünden kazıdı. Arab yarımadasını putperestlik ve şirkten tamamen temizledi. Bugün insanlığın fikren tekâmül ettiği ve putperestliğin çok gerilerde kaldığı, puta tapacak kimsenin kalmadığı, dolayısıyla heykel ve resmin haram kılınması da mânâsını yitirdiği söylenebilir. Fakat insan akli her zaman gerilemeye maruz kalmaktadır. Bu yüzden caddelere dikilen heykellerin, evleri dolduran resimlerin gelecekte puta tapmaya vesile olmayacağını kim söyleyebilir? Çünkü bizden evvelki ümmetlerde de

putperestlik böyle başlamıştı. Onlardan sâlih bir adam öldüğü zaman onu hatırlamak ve yaptıklarını unutmamak için heykellerini dikerler, aradan zaman geçince de onlara tapmaya başlarlardı. Günümüzde insanın aklını uçuracak kadar büyük değişmeler olmuştur. Rezaletler faziletleri yok etmiştir. Ahlâk anlayışı ve değerler değişmiştir. Açılıp saçılmak medeniyetin gereği gibi kabul edilmeye başlanmıştır. Ahlâktan bu kadar uzaklaşan, yoksullaşan bir millet elbette gelecekte puta da tapabilir. Elektronik çağ olarak adlandırılan günümüzde bile sığıra tapan, onun dışkısını mübârek kabul eden topluluklar olduğunu unutmamalıyız. Dolayısıyla insanın yeniden puta tapmayacağından nasıl emin olabiliriz? Zira sığıra tapanlar, puta da tapabilirler. İşte bunun için İslâm resim ve heykeli haram kılmıştır. Allah'tan (c.c.) bu teşrî'î sistemin insan aklının üzerinde yer ederek insanlığın kurtuluşuna vesile olmasını niyaz ederiz.

* * *

59. DERS

ŞERİATTE HİLENİN YERİ

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِرَأْسِ الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَتْ إِنََّّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

41. Kulumuz Eyyüb'ü de an. Hani o, Rabbine şöyle nida etmişti: Hakikat, şeytan beni yorgunluğa (meşakkate) ve azaba (hastalığa) uğrattı.

42. Ayağınla vur (yere dedik). İşte hem yıkanacak, hem içecek soğuk (bir su).

43. Ona hem ehlini, hem onlarla beraber bir mislini, bizden bir rahmet ve temiz akıl sahipleri için de bir ibret almak üzere, bağışladık.

44. Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme (dedik). Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O, ne güzel kuldu. Hakikat o, dâima (Allah'a) dönen (bir zât) idi.

(Sâd sûresi 41-44. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

بُنْضِبُ: Nun'un ötre ile ve sad'ın harekesiz okunmasıyla azab ve hastalık mânâsına gelir.

أَزْكَضُ: Rekd kökünden gelen bir fiildir. Rekd, ayakla vurmaktır.

مُعْغَسَلُ: Gusledilecek ve içilecek su demektir.

ضِعْنًا: Lügatte karışık şeylere denir. Burada ise bir deste sap demektir.

تَحْنَثُ: Hıns kökünden gelen bir fiildir. Hıns, yemini bozmaktır.

أَوَّابٌ: Evb'in çoğuludur. Evb, dönmek demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ Hz. Peygambere hitâben şöyle buyurmaktadır: Milletine kulum Eyyüb'ün kıssasını hatırlat. Zira o, düçar olduğu hastalıktan dolayı Allah'ın şifa vereceğini umarak Allah'a (c.c.) niyazda bulundu. Şöyle dedi: Ya Rabbi! Hakikaten ben zengin iken fakir oldum. Sıhhatli iken hasta oldum. Muhakkak sen zayıf düşenlerin Rabbi, merhamet edenlerin en merhametlisisin. Allahu Teâlâ onun duâsını kabul ederek sıkıntıdan kurtardı. Hastalığına şifa verdi. Ona ayağını yere vurmasını emretti. Ayağını yere vurunca yerden bir su kaynadı. O su ile yıkanarak vücûdundaki, içerek de içindeki hastalıklardan şifa buldu. Allah'ın izniyle tam tabii hayatına kavuştu.

Allahu Teâlâ ona şifa verdikten sonra yitirdiklerine ve ailesine yenisinden kavuşturdu. Sabrına karşılık çok sayıda çocuk ve ikrâm olarak fazlından servet verdi. Allahu Teâlâ bu kıssayı hatırlatarak kullarına fazl ve keremini haber vermektedir. Uğradığı sıkıntı ve hastalığa Eyyüb aleyhisselâm nasıl dayandı, nasıl sabretti ise insanlar onu örnek alarak sıkıntı ve hastalıklarına öyle sabretmelidirler. Her şeyin Allah'tan (c.c.) olduğunu bilerek Allah'a (c.c.) yönelmeli ve isteyeceklerini O'ndan istemelidirler.

Hakîm olan Allah (c.c.), Eyyüb aleyhisselâm'a şifa verdikten sonra onun hastalığı sırasında kendisine hizmet eden zevcesini terk etmesini irâde etmedi. Eyyüb aleyhisselâm yaptığı bir hatadan dolayı zevcesine yüz sopa

vurmaya yemin etmişti. Allahu Teâlâ kadına gösterdiği sabırdan ötürü bir mükâfât olmak üzere Eyyüb aleyhisselâm'a şöyle bir fetva verdi: Yüz adet sapı birleştirerek bir demet haline getirip onunla bir defa vurmasını, bunun yüz sopa yerine geçeceğini ve böylece yemininin yerine geleceğini bildirdi.

Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ın sabrına şahâdet ederek şiddet ve darlığın isyana vesile olmaması gerektiğine işaret etmektedir. Eyyüb aleyhisselâm kullarının en hayırlısı idi. Her zaman O'nun taatinde ve O'nun rızasını talep ederdi.

Eyyüb aleyhisselâm'ın bu şekilde duâ etmesi, dışarı olduğu sıkıntı ve hastalıktan şikayet mânâsına gelmez. Çünkü o her şey emrinde olan Allahu Teâlâ'ya sığınmaktadır.

Eyyüb Aleyhisselâm'ın Kıssasından Maksat Nedir?

Eyyüb aleyhisselâm ve diğer peygamberlerin kıssalarının beyân edilmesinin maksadı, hayatta karşılaşılan şeylerden ibret almaktır. Sanki Allahu Teâlâ Hz. Peygambere kavminin sana sefihçe hareket etmelerine, sana karşı gösterdikleri şiddete, yaptığın davete mâni olmalarına karşı sabret. Dünyada en çok nimet, mal ve mevki verilen Dâvûd aleyhisselâm ile oğlu Süleyman aleyhisselâm, en çok bela ve mihnete uğrayan da Eyyüb aleyhisselâm'dır. Öyleyse bunların hallerini göz önüne getirerek dünya hallerinin hiç kimse için gereği gibi uygun olmadığını anla. Akıllı kişilerin yapacakları şey, hastalık ve sıkıntılara karşı sabretmektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Eyyüb aleyhisselâm'a iki çeşit meşakkat verilmişti. Birisi mal ve servetinin elinden gitmesi, fakirliğe düşmesi, ikincisi ise şiddetli bir hastalıktır. Allahu Teâlâ bu âyet-i kerîmede biri maddî, diğeri bedenî olan iki musibete karşılık iki kelime zikretmiştir. Bunlardan birisi vücûduna isabet eden hastalığa karşılık "nüsb" (bela) kelimesi, diğeri ise mal ve evlâdına gelen felakete karşılık da "azab" kelimesidir.

İkinci incelik: Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ı sabırla vasıflandırdıktan sonra onu, "**Biz onu hakikaten sabırlı bulduk**" âyetiyle senâ etmiştir. Bununla birlikte Eyyüb aleyhisselâm Allahu Teâlâ'ya halinden şikayetle nerek, "**Hakikat bana (bu) derd (gelip) çattı, Sen esirgeyicilerin esirgeyicisisin**" (Enbiyâ: 33) demişti. Bu âyette de "**Hakikat şeytan beni yorgunluğa**

(meşakkate) **ve azaba** (hastalığa) **uğrattı**" demiştir. Bu âyetler insanın düştüğü sıkıntıdan Allah'a (c.c.) şikayette bulunmasının sabır ile bir tezâd teşkil etmediğine delâlet etmektedir. Nitekim Yakub aleyhisselâm da **"Ben (taşan) kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikayet ediyorum"** (Yusuf: 86) demiştir. Bundan ötürü Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ı **"O, ne güzel kuldu! Hakikat o, dâima (Allah'a) dönen (bir zât) idi"** âyetiyle medhetmiştir. Eğer Allah'a (c.c.) şikayette bulunmak sabra zıt olsa idi, Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ı böyle medhetmezdi.

Üçüncü incelik: "Hakikat şeytan beni yorgunluğa (meşakkate) ve azaba (hastalığa) uğrattı." Çünkü bu âyette Eyyüb aleyhisselâm malına, canına ve ehline gelen zararı Allah'tan (c.c.) utandığından dolayı şeytana isnâd etmiştir. Her şeyin hakîkî faili, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. Hayır, şer, menfaat ve zarar hepsi Allah'ın (c.c.) kudretiyledir. Şu var ki şer Allah'a (c.c.) isnâd edilemez. Ancak şeytana isnâd edilebilir. Bundan ötürü Eyyüb aleyhisselâm, bu halinde dahi edebini koruyarak kendisine gelen zararı şeytana atfetmiştir. Nitekim İbrâhîm aleyhisselâm da **"(O Rab) ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Bana yediren, bana içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur"** (Şuarâ: 78-80) âyetinde görüldüğü gibi yedirmeyi ve içirmeyi Allah'a (c.c.), hastalığı da kendisine nisbet etmiştir.

Zemahşerî, "Şeytan ona vesvese verdiğinde o şeytana kulak verince Allahu Teâlâ ona bela ve azab verdi. Bunun için de bela ve azabı Allah'a (c.c.) değil, şeytana isnâd etmiştir. Fakat gerçekte o musibeti Allah (c.c.) vermişti. Bunları bildiği halde bela ve azabı şeytana isnâd etmiştir"¹ der.

Dördüncü incelik: Süfyan-ı Sevrî'ye (rh.a.), belalara müptela olduğu halde sabreden (Eyyüb aleyhisselâm gibi) kulla, dünyanın bütün nimetleri verildiği halde şükreden (Süleyman aleyhisselâm gibi) kuldand soruldu. "İkisi de eşittir" dedi. "Zira Allahu Teâlâ sabreden ve şükreden her iki kulu da senâ etmiştir. Eyyüb aleyhisselâm hakkında, **"O, ne güzel kuldu"** Süleyman aleyhisselâm hakkında **"(Süleyman) ne güzel kuldu"** (Sâd: 30) buyurmuştur."²

Beşinci incelik: Eyyüb aleyhisselâm'ın sabrı örnek gösterilir. Zira o, malına, canına ve ehline gelen musibetlere, en tercih edilen kavle göre

¹ Zemahşerî, Keşşâf, Ebû Hayyân, age, c. 7, s. 400.

² Kurtubî, age, c. 15, s. 215.

onsekiz yıl sabretmiştir. Rivâyete göre hanımı, şifa bulması için duâ etmesini ister. Hanımına, "Biz kaç sene rahat yaşadık?" diye sorar. Hanımı, "Yetmiş sene" der. Bunun üzerine, "Hayret ederim sana. Yetmiş sene nimetle yaşadık. Sabret de bir o kadar da meşakkat içinde yaşayalım" der.

Bazı tarihçilere göre de hanımına, "Allah'tan şifa istemeye utanıyorum. Çünkü sıhhatli ve nimetli geçirdiğim gün kadar hastalık ve yoksulluk geçirmedi" demiştir. Bundan ötürü, Eyyüb aleyhisselâm'ın sabrı örnek gösterilir.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Eyyüb aleyhisselâm'ın hanımını dövmek için yemin etmesinin sebebi nedir?

"Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme" âyetinin zâhiri, Eyyüb aleyhisselâm'dan hanımını dövmek için yemin sâdır olduğuna delâlet eder.

Müfessirler, Eyyüb aleyhisselâm'ın şâyet şifa bulursa hanımına yüz sopa vurmak için yemin ettiğini söylerler. Allahu Teâlâ da yeminini yerine getirmek için zevcesine bir demet sapla vurmasını emretmiştir. Fakat âyette yemininin sebebi zikredilmemiştir.

Bazı müfessirler yemin için uzun uzun birtakım sebeplerden söz etmişlerdir. Fakat bunlar yazmaya değer nitelikte doğru bir haber değildir.

Bazı tarihçiler şöyle demektedirler: Eyyüb aleyhisselâm'ın zevcesi hastalığında ona çok iyi bakmıştır. Hastalık uzadıkça bıkmaya başlamıştır. Şeytan bir doktor kılığına girerek onun yoluna çıkar. Kadın onu görünce, "Şurada bir hasta var. Onu tedâvi edebilir misin?" der. Şeytan, "Dilerse onu tedâvi ederim. Fakat bir şartım var. Şifa bulduğunda bana, 'Beni sen iyileştirdin' desin" cevabını verir. Zevcesi bunu Eyyüb aleyhisselâm'a haber verir. Eyyüb aleyhisselâm, "O senin gördüğün şeytandır. Allah (c.c.) için üze-rime borç olsun ki eğer iyileşirsem sana yüz sopa vuracağım" der. Rivâyete göre Eyyüb aleyhisselâm'ın yemininin sebebi budur.³

³ Suyûtî, age, c. 5, s. 316.

Bazıları da şöyle bir hikaye anlatırlar: İblis, Eyyüb aleyhisselâm'ın zevcesine, "Eyyüb'ü hasta eden benim. Ben yerin tanrısıyım. Eğer bana bir defa secde edersen onu iyileştirir ve zenginliğine yeniden kavuştururum" der. O da bunu Eyyüb aleyhisselâm'a haber verir. Eyyüb aleyhisselâm, "O şeytandır. Allah (c.c.) adı ile yemin ederim ki iyileşirsem sana yüz sopa vura-cağım" der.

Allah'ın (c.c.) kitâbı olan Kur'ân'da Eyyüb aleyhisselâm'ın kıssası hak-kından herhangi bir tafsîlât yoktur. Bundan ötürü onun hastalığı ve zevcesi-ni dövmek için yaptığı yemin hakkında çeşitli hayalî rivâyetler, yorumlar yapılmıştır. Bunların bir kısmı zâten bâtıldır. İnanmak sahih değildir. Bir kısmı da zayıftır.

İbn-ül-Arabî şöyle der: "Bazı müfessirlerin zikrettikleri, "İblisin göğün yedinci katında bir yeri vardır. Allah'tan (c.c.) Eyyüb aleyhisselâm'a musallat edilmesini ister. Allahu Teâlâ da 'Seni onun malına ve ehline musallat et-tim' der" rivâyeti bâtil ve son derece çirkindir. Çünkü şeytan Allah'ın (c.c.) lanet ve gazabıyla cennet ve göklerden kovulmuştur. Kovulmuş şeytan nasıl olur da rıza makamı olan yedinci kata çıkar, peygamberlerin makamında dolaşır? Bu, İslâm'a aykırı olduğu gibi son derece zararlıdır da.

Eyyüb aleyhisselâm hakkındaki kıssalardan birisi de şöyledir: "Şeytan Eyyüb aleyhisselâm'a musallat edilmesi hususunda Allah'tan (c.c.) temennide bulunur. Allahu Teâlâ, İblis'e "Kulum Eyyüb'e birşey yapabildin mi?" diye sorar." Bu kıssa da kesin sûrette asılsız ve bâtıldır. Çünkü Allahu Teâlâ İbli-sin askerleri olan kâfirlerle konuşmaz. Nasıl olur da onları saptıran İblisle konuşur?

Müfessirlerin bazı nakillerinde de şöyle denilmiştir: Allahu Teâlâ şey-tana, "Seni Eyyüb'ün malına ve ehline musallat ettim. Onlara dilediğini yapabilirsin.." buyurmuştur. Bu her ne kadar mümkünse de hakikatten uzaktır.

Bir başka nakilde de Allah (c.c.), şeytanı Eyyüb aleyhisselâm'a musallat edince şeytan Eyyüb aleyhisselâm'ın cesedine üfürmüş, onu hasta etmiş. Bu nakil de hakikatten uzaktır. Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'ın düşmüş olduğu hastalık ve sıkıntıları şeytanın hiçbir ilgisi olmadan yapmaya kâdir-dir. Allahu Teâlâ'nın lanetlediği şeytana böyle bir fırsat verip de mümtaz peygamberlerinin canlarına, mallarına, ehl ve iyâline musallat etmesi

mümkün değildir. Çünkü şeytana böyle bir fırsat verilmesi onu sevindirir. Allahu Teâlâ ise peygamberleri her yönüyle şeytanın iğva ve zararlarından korumuştur.⁴

Bazı müfessirlerin, “Şeytan Eyyüb’ün (a.s.) zevcesine, “Ben yerin tanrısıyım. Eğer bana secde edersen kocanı iyileştiririm” der” sözlerine gelince, kesin olarak bilinmelidir ki herhangi bir insan hasta olduğu zaman kendisine nakildeki gibi, “Ben yerin tanrısıyım” denilse değil bir peygamber zevcesi, hiç kimse bunu kabul edemez. Bir peygamber zevcesi nasıl olur da ona inanır ve böyle bir şüpheye düşer. Böyle birşeyi, bedevî bir hayat yaşayan câhil bir çobanın zevcesi bile kabul etmez.”

İbn-ül-Arabî sözlerine şöyle devam eder: “Eyyüb aleyhisselâm’ın hastalığı ve sıkıntısı Kur’ân’da iki âyette zikredilmiştir. Birincisi mevzûmuz, **“Hakikat şeytan beni yorgunluğa (meşakkate) ve azaba (hastalığa) uğrattı”** âyeti, ikincisi, **“Hakikat bana (bu) dert (gelip) çattı. Sen esirgeyicilerin esirgeyicisisin”** (Enbiyâ: 83) âyetidir. Eyyüb aleyhisselâm hususunda Resûlullah’ın (s.a.v.) buyurdıklarına gelince: Buhârî ve Nesaî’nin Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivâyet ettikleri, **“Eyyüb aleyhisselâm çıplak olarak guslediyordu. Üzerine altından çekirgeler döküldü. Eyyüb aleyhisselâm da onları topladı. O zaman Allahu Teâlâ, “Ben seni gördüklerinden daha zengin etmedim mi?” buyurdu. Eyyüb aleyhisselâm, “Evet ya Rabbi! Beni daha zengin ettin. Şu var ki senin bereketinden vereceğine karşı zengin değilim” dedi”** hadîsinden başka birşey yoktur. Öyleyse bu haberler kimden ve hangi lisânla gelmiştir? Âyet, hadîs dışındaki haber ve kıssaların hepsi İsrailiyâttır. Âlimler İsrailiyâttan kesin olarak kaçınmalıdır. İsrailiyâtla ilgili satırlar görüldüğü zaman yüz çevrilmelidir. İştirildiğinde kulaklar tıkanmalıdır. Çünkü İsrailiyât akla birçok hayaller getirir, kalbte fitne ve meşakkatlere sebep olur.”⁵

⁴ Kur’ân’da şöyle buyurulmuştur: “(İblis) Ey Rabbim, dedi, beni azdırdığın şeye (rahmetinden tard etmene) mukabil ben de and olsun yer (yüzün) de onlar(ın masiyetlerini) herhalde süsleyeceğim. Onların hepsini, toptan, muhakkak ki azdıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ.” Buyurdu ki: “İşte bu bana göre (hak ve lâyük) olan doğru hir yoldur. Benim kullarımın üzerinde senin hiçbir tahakkümün yoktur. Meğerki azıp sapanlardan sana tabi olanlar olsun.” (Hicr: 39-41). Bu âyetler açıkça gösteriyor ki İblis ancak kendisine tabi olanlara tahakküm edebilir. Nebîler ise şeytana uymaktan uzaktırlar. (Mütercim)

⁵ İbn-ül-Arabî, Ahkâm-ül-Kur’ân’dan özetle, Kurtubî, age, c. 15, s. 209. 362.

Eyyüb aleyhisselâm'ın sabrının sübûtu hakkında İsrailiyât kanalıyla gelen haberlere inanmak lazım gelmez. Bazı müfessirler inceleyip araştırmadan kitâblarına bu haberleri almışlardır. İsrailîlerden gelen rivâyetlerin hiçbirisinin senedi yoktur. Bununla birlikte bu gibi olayların peygamberlere isnâd edilmesi hiç doğru değildir. Çünkü bu haberler onların ismetine aykırı ve yüksek mevkilerine lâayık değildirler. Bu hususta mü'minlerin yapması gereken, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredildiği kadarıyla yetinmek ve hurafelerden de yüz çevirmektir.

Bu hurafelerden bir örnek verelim: İsrailî haberlere göre Eyyüb aleyhisselâm o kadar ağır hasta idi ki hastalığından ötürü etleri dökülmüş, vücûdunda kurtlar meydana gelmişti. Bu hastalığından ötürü dost ve yakınları bile iğrenerek kendisini terk etmişti. Bu durumuna zevcesinden başka kimse sabredememişti. Son zamanlarda evinden de çıkarılarak bir mezbeleliğe atılmıştı. İşte bunların hepsi yalan, asılsız kıssalardır. Çünkü peygamberin ismetine aykırı şeylerdir.

Eyyüb aleyhisselâm'ın yakalandığı hastalık, etle deri arasında çok şiddetli ağrılar veren bir hastalıktı. Bu dayanılmaz bir ağrıydı. Zaman geçtikçe hastalık öyle şiddetlenmişti ki buna bir peygamberden başka kimse dayanamazdı. Halkın nefret edeceği, tiksiniş kaçacağı bir hastalık değildi. Bizce bilinmeyen herhangi bir sebepten dolayı Eyyüb aleyhisselâm zevcesine kızarak yüz sopa vuracağına yemin etmişti. Allahu Teâlâ da onun bu yemininden ötürü günah işlememesi için bir demet sap alarak onunla bir defa vurmasını ve böylece yeminini yerine getirmesini emretmiştir. Allahu Teâlâ onun sabrına karşı da şifa vererek eskisinden daha sıhhatli ve daha zengin hale getirmiştir.⁶

İkinci hüküm: Terbiye için kadının dövülmesi mubah mıdır?

Bazı âlimler, bu âyetlere dayanarak, kadının terbiye için dövülmesinin câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Zira Eyyüb aleyhisselâm, bir hatasından ötürü karısına yüz sopa vuracağına yemin etmiştir. Allahu Teâlâ da onun yeminini yerine getirmeyerek günahkâr olmaması için zevcesine vurmasını emretmiştir. Eğer terbiye için kadın dövmek câiz olmasaydı, Allahu Teâlâ ona vurmasını emretmez ve şefkatli bir yol göstermezdi.

⁶ Bu hususta tafsîlât arayanlar İbn-i Kesir, Ebû Hayyân ve Alûsî tefsîrlarına baksınlar.

Bu âyetlerde aynı zamanda terbiye hududları dışında kadının dövülmesinin câiz olmadığına da işaret vardır. Bundan ötürü, Resûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı'nda verdiği hutbede, **"Kadınlar size karşı isyan ettikleri zaman onları hafifçe dövün"** buyurmuştur. Bu hadîs her ne kadar kadının dövülmesine cevâz verse de kadının dövülmesinde yine de kerâhet vardır. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Allah'ın (c.c.) kullarını dövmeyiniz"** buyurmuştur. Hz. Ömer, Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek, "Ya Resûlallah! Kadınlar kocalarına karşı isyan ettiler" deyince, Resûlullah (s.a.v.) da onların terbiyeleri için dövülmelerine ruhsat vermiştir.

Bu arada kadınlar da Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerine gelerek kocalarından şikayette bulunmuşlardır. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Muhammed'in ehline kadınlar gelerek kocalarından şikayette bulunmuşlardır. Onlar sizden daha hayırlı değillerdir"** buyurmuştur.⁷

Cessâs şöyle der: "Allahu Teâlâ'nın terbiye hususunda dövülmeyi zikrettiği kadınlar kocalarına karşı geçimsiz ve âsi kadınlardır. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince, onlara (evvelâ) öğüt verin (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklar(ın)da yalnız bırakın.** (Yine kar etmezse) **dövün"** (Nisâ: 34) buyurmuştur."

Eyyüb aleyhisselâm'ın kıssasında geçen âyet ise Eyyüb aleyhisselâm'ın karısını serkeşliğinden dolayı değil, terbiye için dövdüğünü ifade etmektedir. **"Erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler"** (Nisâ: 34) âyetine gelince, bu âyetin delâlet ettiği hüküm de aynen Eyyüb aleyhisselâm kıssasındaki gibi, kadının serkeşliği için değil, terbiye için dövülmesine delâlet eder. Çünkü rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.) zamanında bir sahâbi karısının yüzüne bir tokat vurunca kadının yakınları bunun kisasını istediler. Bunun üzerine, **"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler"** âyeti nâzil oldu.

Üçüncü hüküm: Bir demet sapla vurmak Eyyüb aleyhisselâm'a has bir hüküm müdür, yoksa umûmî midir?

Âlimler, Allahu Teâlâ'nın Eyyüb aleyhisselâm'a yeminini yerine getirme hususunda emrettiği yüz sopa yerine bir demet sapla vurmanın yalnız ona mı, yoksa bütün ümmete mi olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

⁷ Ebû Dâvûd, Nesâî, Buhârî tarihinde.

Mücâhid'e (rh.a.) göre bu hüküm yalnız Eyyüb aleyhisselâm'a hastır. Bu görüş İbn-i Abbâs'tan (rh.a.) da nakledilmiştir. İmâm Mâlik (rh.a.) ile Ahmed bin Hanbel'in (rh.a.) görüşleri de böyledir.

Atâ ile İbn-i Ebî Leyla ise bu hüküm yalnız Eyyüb aleyhisselâm'a has değil, bütün Müslümanlara umûmîdir demişlerdir. Hakikaten bu ruhsat Allah'ın (c.c.) bir fazl ve keremi olarak bütün ümmet için bir ruhsattır. İmâm Şafiî (rh.a.) ve Ebû Hanife'nin (rh.a.) görüşleri de budur.⁸

Dördüncü hüküm: Terbiye için kadına vurulacak darbın ayrı ayrı vurulması şart mıdır?

Âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Meselâ birisi, cârîye ve kölesine on sopa vuracağına dâir yemin etse on sopayı bir araya getirerek vurması kâfi midir, yoksa darbları tek tek mi vurmalıdır?

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Ahmed'e (rh.a.) göre tek tek vurmadığı takdirde yeminini yerine getirmiş olmaz.

İmâm Ebû Hanife (rh.a.) ve İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre ise öyle bir kişi on sopayı bir araya getirerek bir defa vurması, yeminini yerine getirmek için kâfidir. On sopa ile bir defa vurduğunda yalnız bir sopa isabet etse bile sonuç aynıdır. Tek tek vurmasına lüzûm yoktur.⁹

Birinci görüşün delilleri

1. Sopaları birleştirerek bir kere vurmak, Eyyüb aleyhisselâm'a mahsus bir hükümdür. Çünkü Allahu Teâlâ, "(Ey Mûsâ'nın, İsâ'nın, Muhammed'in ümmetleri!) **Sizden her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik**" (Mâide: 48) buyurmuştur. Eyyüb aleyhisselâm'ın zevcesi ise yüz sopayı hak edecek birşey yapmamıştır. Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ın yeminini yerine getirmesi için kolay bir hüküm getirmiştir.

2. Misâldeki yemin eden kişi, vurmaya yemin etmişti. Bu yeminden maksat da ona acı vermektir. On sopayı bir defada vurmakta tek tek vurmak gibi acı yoktur.

⁸ Alûsî, Kurtubî, Cessâs, İbn-ül-Arabî.

⁹ Cessâs, İbn-ül-Arabî.

3. Yeminler niyetlere göredir. Niyet olmadığı takdirde yeminde sarf edilen sözün kelime anlamına ve halkın örfüne bakılır. Kelime anlamı bakımından on sopayı birleştirerek bir defa vurmak, on sopa vurmak demek değildir. Şu halde böyle yemin eden kişinin lügat ve örf bakımından da tek tek vurması lazımdır.

İkinci görüşün delilleri

1. Eyyüb aleyhisselâm'ın kıssasında vârid olan hüküm umûmîdir. Bizim şeriatimizde nesh edici bir hüküm bulunmadıkça, evvelki peygamberlerin şeriatleri bizim için de geçerlidir.

2. Ensârîlerden ve bazı sahâbîlerden yapılan rivâyette birisi ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Yalnız bir deri bir kemik kalmıştı. Bu halinde iken yanına gelen bir câriye ile münâsebette bulundu. Daha sonra ziyaretine gelen yakınlarına başından geçenleri anlattı. Onlar da giderek hâdiseyi Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdiler. Resûlullah'a (s.a.v.), "Biz şimdiye kadar böyle bir hastalık görmedik. Eğer onu buraya getirseydik kemikleri dağılırdı. Çünkü o yalnız deri ile kemik kalmış" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "**Yüz ince hurma dalını birleştirerek ona bir defa vurun**" buyurdu.¹⁰

Âyet de bu kavlin zâhiren sıhhatine delâlet eder. Çünkü yüz sopayı birleştirerek vuran adama, vurmuş denilir. Bu vuruşla yeminden de kurtulmuş olur.

3. Hanefî ve Şafiî ulemâsına göre, Eyyüb aleyhisselâm Kur'ân'ın hükmü uyarınca bir demet sapla vurarak yeminini yerine getirmiş ve yemininden dolayı bir günah kazanmamıştır. Çünkü Allahu Teâlâ, "**Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme**" buyurmuştur. Yalnız şu var ki bu hüküm bütün hallerde uygulanamaz. Ancak hadîsle vârid olan olayın benzerlerinde uygulanabilir.

Beşinci hüküm: İslâm şeriatinde hile yapmak câiz midir?

Cessâs şöyle der: "Âyette yapılması câiz olan şeylerde kendi nefsin-den veya gayrından bir kötülüğün def'i için hile yapmanın câiz olduğuna delâlet vardır. Çünkü Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'a, yeminini yerine

¹⁰ Ebû Dâvûd.

getirmek için karısına bir demet sapla vurmayı emretmiştir. Bu vuruşla zevcesine acı da vermemiştir.”¹¹

İşte, yapılması câiz olan birşeyde kendisinden veya gayrından herhangi bir mekruh şeyi gidermek için hile yapılabilir. Bu, şeriatte kabul edilen hilenin ölçüsüdür. Allah'ın (c.c.) farz ettiklerinden kaçmak için yapılan hile ile Allah'ın (c.c.) insanlara farz kıldığı zekât gibi şeylerden kaçınmak için hile yapmak câiz değildir. Hiçbir selim akıl sahibi de böyle bir hileye başvuramaz. Çünkü Allahu Teâlâ'nın farzları yerine getirilmek için farz kılınmıştır. Vaz'edilen hadler de yeryüzünde uygulanmak için meşrû' kılınmıştır. Yoksa Allah'ın (c.c.) ahkâmını oyuncak etmek için değil.

Bazı âlimler ise mevzûmuz olan âyet ve **“Vaktâ ki (Yusuf) onların (zâhire) yüklerini hazırladı. Su kabını öz kardeşinin yükü içine koydu. Sonra bir münadî (arkalarından) şöyle bağırdı: “Ey kabile! (Durun) siz şüphesiz hırsızlarsınız” (Yusuf: 70) âyetine dayanarak hilenin kayıtsız şartsız câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Halbuki hâdis e hiç de bu âlimlerin zannettiği gibi değildir. Çünkü Yusuf aleyhisselâm'ın kardeşlerine yaptığı o hile, kardeşlerinden daha üstün olduğunu izhâr için Allah'ın (c.c.) izni ile yapılmıştır. Zira Allahu Teâlâ, **“Yoksa o padişahın dinine göre kardeşini (esir olarak) tutabilecek değildi. Meğerki, Allah'ın irâdesi ola” (Yusuf: 76)** buyurmaktadır.**

Alûsî şöyle der: “Bana göre, herhangi bir şer'î hükmü iptal edecek, bozacak hile kabul edilemez. Meselâ, hile ile zekâtтан kurtulma gibi.”¹²

Altıncı hüküm: Allah'ın fiilleri maslahata tabii midir?

Fahreddin Râzî şöyle der: “Eyyüb aleyhisselâm'ın kıssası, Allah'ın (c.c.) fiillerinin maslahat ve mefsedetlerle illetlenmekten uzak olduğuna delâlet eder. **“O yapacağından mesul almaz, fakat onlar mesul olurlar” (Enbiyâ: 23)** âyeti de açıkça buna delâlet etmektedir. Çünkü Eyyüb aleyhisselâm Allah'a (c.c.) karşı hiçbir günah işlememiştir ki bu günahın karşılığı olarak bela ve hastalığa maruz kalsın. Onun hastalığa yakalanması her ne kadar fazla sevaba nâil olmasına vesile olmuşsa da Allahu Teâlâ vasıtasız olarak insana her hayır ve menfaati vermeye kâdirdir. Öyleyse Allahu Teâlâ'nın fiillerinin

¹¹ Cessâs, age, c. 3, s. 384.

¹² Alûsî, age, c. 23, s. 209.

maslahatla illetli olduğunu iddia etmek, delilsiz bir iddiadır. Sarf olan, **“O yapacağından mesul olmaz, fakat onlar mesul olurlar”** âyetinin ifadesidir.”¹³

Yedinci hüküm: Yemini yerine getirmek mi, bozup keffâret vermek mi daha efaldır?

Âyet-i kerîme, eğer yemini yerine getirmekte bir günah yoksa yerine getirmenin keffâret vermekten daha efdal olduğuna delâlet eder.

İbn-i Teymiye şöyle der: “Eyyüb aleyhisselâm’ın şeriatinde zâten yemin keffâreti yoktu. Eğer olsaydı Allahu Teâlâ keffâret vermesini emrederdi.”

İbn-ül-Arabî de Teymiye’den önce aynı görüşü ileri sürmüştür.

Kurtubî, “İbn-ül-Arabî ve benzerlerinin “Eyyüb aleyhisselâm’ın şeriatinde keffâret yoktur” demeleri sahih değildir. Zira Eyyüb aleyhisselâm, İbn-i Şihab’ın rivâyet ettiği hadîste görüldüğü gibi onsekiz sene gibi bir zaman süren hastalığı sırasında iki arkadaşı ona, “Sen öyle bir günah işlemişsin ki biz öyle bir günahı kimsenin işlediğini zannetmiyoruz” derler. Eyyüb aleyhisselâm, “Sizin ne demek istediğinizi anlamıyorum. Yalnız Rabbim bilir ki bir gün yoldan geçerken iki kişinin ayrı ayrı Allah’ın adı ile yemin ettiklerine şahid oldum. Eve dönünce onların yeminlerinin keffâretini vereyim de yeminlerini bozdukları takdirde günahkâr olmasınlar diye azmettim” dedi. Eve dönünce hastalığa yakalandı. Allah’a (c.c.) nida ederek, **“Hakikat buna (bu) dert (gelip) çattı. Sen esirgeyicilerin esirgeyicisisin”** (Enbiyâ: 83) dedi. Bu hadîs, Eyyüb aleyhisselâm’ın şeriatinde de keffâretin olduğunu göstermektedir. Ayrıca başkasının yerine ondan izin almadan keffâret vermenin câiz olduğuna ve o adamin üzerinden keffâretin düşeceğine de açık işaret vardır”¹⁴ der.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm’a, imtihan ve derecesini yükseltmek için hastalık, darlık vermiştir.

¹³ Fahreddin Râzî, age, c. 7, s. 208’den özetle.

¹⁴ Kurtubî, age, c. 15, s. 215.

2. İnsanlar bu dünyada imânları ölçüsünde belaya uğrar. Bu yüzden en büyük belalarla peygamberler karşılaşır.
3. Bir darlık ve hastalıktan ötürü Allahu Teâlâ'ya şikayette bulunmak sabra aykırı değildir.
4. Allahu Teâlâ insanları hem fakirlikle hem de zenginlikle imtihan eder. Gerçek mü'min hem fakirliğinde hem zenginliğinde, hem hastalığında hem de sağlığında şükredendir.
5. Allah'a (c.c.) karşı takvâ olunduğu zaman Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'a yaptığı gibi, karşılaşılan sıkıntılardan bir çıkış yolu verir.
6. Allahu Teâlâ, Eyyüb aleyhisselâm'ın zevcesini, hastalığında gösterdiği sabra karşılık, ona yüz sopa yerine bir demet sapla vurmasını emrederek mükâfâtlandırdı.
7. Herhangi birisinin hakkını iptal etmek veya şer'î bir hükmü bozmak için olmayan hileler câizdir.
8. İnsan, yapmış olduğu yeminini yerine getirmelidir. Eğer şer'î bir maslahat varsa ve yemini yerine getirmekte bir günah varsa keffâret vermek daha efaldır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm, her husus ve ahvâlde insan toplumuna hükmetmek için teşrî ve talimlerle nâzil olmuştur. Bundan ötürü de her iş için ayrı ayrı hüküm getirmiştir. Bu hükümlerde insanların birbirine aykırı fitratlarına riâyet edildiği gibi, şer'î hüküm ve teşrîatin maslahatlarına da riâyet edilmiştir. Meselâ, şeriat kadının dövülmesine cevâz vermiş fakat buna bir sınır koymuştur. Her şeyden önce kadına vurulacak darpların kırıcı ve yaralayıcı olmaması ve terbiye hududlarını aşmaması lazımdır. Fakat buna rağmen karısını döven kocanın iyi birşey yapmadığını kabul etmiştir. Kadınları dövmek hususunda verilen ruhsat serkeş kadınlar içindir.

İslâm Şehidi Seyyid Kutub, *Fi Zilâl* adlı eserinde şöyle der: "Eyyüb aleyhisselâm'ın hastalığa müptela olması ve buna karşılık sabretmesi herkes tarafından bilinen meşhur bir hâdisedir. Bu yüzden herhangi bir sıkıntı ve hastalığa düşen kimseye Eyyüb aleyhisselâm örnek gösterilerek sabır tavsiye edilir. Şurası muhakkaktır ki bu hâdiseye o kadar İsrailiyât karıştırıl-

miştir ki âdeta uydurma hikayeler onun hakikatini kaybettirmektedir. Bu hususta en emin yol Kur'ân'da bildirilenle iktifâ etmektir. Eyyüb aleyhisselâm sâlih, tövbeکار bir kuldur. Allahu Teâlâ ona ağır bir hastalık verdiği halde o yine de sabretmiştir. Hastalığı yüzünden sağlığı gittiği gibi malı ve ehli de elinden gitmiştir. Yanında yalnız zevcesi kalmıştır. Buna rağmen onun Allah'a (c.c.) olan güvenci sarsılmamıştır. Allah'tan (c.c.) gelene razı olmuş ve kulluğuna devam etmiştir.

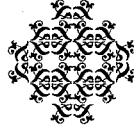
Şeytan aleyhilla'ne ona yakınlığını sürdüren dostlarına vesvese ve iğva verdi. Eğer Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'ı sevse idi ona bu hastalığı vermezdi diye düşündüler. Gelip Eyyüb aleyhisselâm'a düşündüklerini de söylediler. Bu sözler Eyyüb aleyhisselâm'ı hastalığından daha çok üzdü. Bu vesveselerden bazısını ailesi naklettiği için kızarak, "İyileşirsem sana yüz sopa vuracağım" diye yemin etti. İşte o zaman Allah'a (c.c.) şekvâ ve niyazla teveccüh ederek şeytanın diğerlerinin aracılığı ile kendine eziyet verdiğini ifade ederek, **"Hakikat şeytan beni yorgunluğa (meşakkate) ve azaba (hastalığa) uğrattı"** dedi. O zaman Allahu Teâlâ, ezelde bildiği gibi, onun doğruluk ve sabrını, şeytanın eziyet ve teşebbüslerinden nefret ettiğini görerek rahmetiyle hastalığına son verdi, sıhhatini iade etti. Ona ayağını yere vurmasını emretti. Yerden fışkıran sudan içmesini ve onunla yıkanmasını buyurdu. Eyyüb aleyhisselâm böylece şifa buldu. Bu meseleyi, Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, **"Ayağınla vur (yere dedik). İşte hem yıkanacak, hem içecek soğuk (bir su). Ona hem ehlini, hem onlarla beraber bir mislini, bizden bir rahmet ve temiz akıl sahipleri için de bir ibret olmak üzere, bağışladık"** âyetleriyle beyân etmiştir.

Bazı rivâyetlere göre Allahu Teâlâ Eyyüb aleyhisselâm'ın ölen oğullarını diriltmiş ve ona dirilttiği evlâdları kadar da fazladan evlâd vermiştir. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'in nassında Eyyüb aleyhisselâm için ölüleri diriltmesine değil sarâhaten, işaretten bile delâlet edecek birşey yoktur. Belki, **"Ona hem ehlini, hem onlarla beraber bir mislini..."** âyetinin mânâsı, Allahu Teâlâ ona sıhhat ve afiyet verdikten sonra, ona göre gâib gibi olan ehlini ve çocuklarını iade etti ve akıl, idrak sahiblerine uyarı olacak şekilde fazl ve ihsânından onların sayısı kadar mal, evlâd verdi, demektir. Bu kıssada mühim olan Allahu Teâlâ'nın verdiği bela ve musibetler karşısında sabrederek Allah'ın (c.c.) nimet ve fazlına nâil olmasını görmektir. Çünkü onlar Allah'ın (c.c.) haklarında hükmettiklerine razı olmuşlardır.

Zevcesini dövmek için yemin etmesine gelince. Allahu Teâlâ'nın ona eline bir demet sap alarak vurmasını emretmesi, hem ona hem de onun hizmetinde bulunan ve bu hizmetinde sabır gösteren zevcesine bir rahmetidir. Bu emirle onun yemininden dolayı günahkâr olması önlenmiştir. **"Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme."** Yemini yerine getirmekte gösterilen bu kolaylık ve iyileştikten sonra verilen bu nimetler Eyyüb aleyhisselâm'ın bela ve musibetlere sabrının, taatinin güzelliğinin ve Allah'a sığınmasının karşılığıdır. **"Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O, ne güzel kuldu. Hakikat o, dâima (Allah'a) dönen (bir zât) idi."**¹⁵

* * *

¹⁵ Seyyid Kutub, Fi Zilâl-i Kur'ân, c. 23, s. 101-103'ten özetle.

60. DERS

İSLAM'DA SAVAŞ

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثَحَتْهُمُوهُمْ فَشُدُّوا
الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ
يَشَاءُ اللَّهُ لَا نَتَصَّرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾
وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

4. Onun için küfredenlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit bo-
yunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman
artık bağı sıkı tutun. (Ondan) sonra ise ya iyilik (yapın) yahut fidye (alın).
Yeter ki harb (erbâbı) ağırlıklarını bıraksın. (Emir) böyledir. Eğer Allah
dileseydi onlardan (ımuharebesiz olarak da) elbet intikam alırdı. Fakat
(muharebeyi emretmesi) sizi birbirinizle imtihan etmesi içindir. Allah
yolunda öldürülenlerin amel (ve hizmet)lerini asla boşa çıkarmaz.

5. Onlara muvaffakiyet verir, hallerini iyileştirir.

6. Onları kendilerine tanıttığı cennete sokar.

(Muhammed sûresi 4-6. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

أَشْخَشْتُمْوهُمْ: Eshentümû, ishan kökünden gelen bir fiildir. İshan her şeyin şiddet ve kuvvetine denir. Âyetteki mânâsı, “Onları mecalsiz hale getirdiğiniz zaman” demektir.

الْوَثَاقُ: Bağ demektir.

مَنًّا: Alınan esiri karşılıksız olarak salıvermektir.

فِدَاءً: Esiri fidye karşılığı serbest bırakmak.

أَوْزَارَهَا: Evzâr, vizr'in çoğuludur. Vizr, günah ve ağır yük demektir. Âyette vizr'den maksat, silah ağırlığıdır.

لَا تَنْتَصِرَ مِنْهُمْ: Onlardan yardım kabul etmek. Buradaki mânâsı, “Eğer Allah dileyseydi onlardan (muharebesiz olarak da) elbet intikam alırdı” dır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ mü'minlere savaşta kâfirlerle karşılaştıklarında onlara şefkatli olmamalarını emretmiştir. Kılıcı boyunlarına vurduklarında şiddetle vurup âdeta bir ekini hasat edercesine onları biçmeyi emretmiştir. Onlar yenildikleri, güçleri kırıldığı ve esir edildikleri zaman da bağların sıkı tutulması lazımdır. Savaş bittikten sonra alınan esirler, dilenirse karşılıksız olarak serbest bırakılır veya yakınlarından Müslümanların güçlenmesi ve müşriklerin ekonomik sıkıntıya düşürülmesi için fidye alınmalıdır.

Allahu Teâlâ düşmanlarından mü'minler ile kâfirler arasında hiç savaş yapılmadan da intikam almaya kâdirdir. Öyleyse savaşı niçin meşrû' kılmıştır. Savaştan maksat, Müslümanları imtihandır. Allah (c.c.) yolunda karşılaşacakları ezâ ve cefâyâ karşı sabretmeleri içindir. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Yoksasiz -Allah içinizden savaşanlar(la savaşmayanlar)ı belli etmeden- sebat edenler(le etmeyenler)i belli etmeden cennete girevereceğinizi mi sandınız”** (Âl-i İmran: 142) buyurmaktadır.

Allahu Teâlâ şehid olanların amellerini boşa çıkarmayacaktır. Onlar cennet bahçelerinde sevineceklerdir. Allahu Teâlâ âyetin sonunda cihad için teşvik etmektedir. Mü'minler cihad vasıtasıyla iki güzel şeyden birine

kavuşacaklardır. Birisi dünyada zafer, diğeri Allah yolunda şehâdet ve cennettir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Kur'ân, "katl" kelimesi yerine **"boyunlarını vurun"** tabirini kullanmıştır. Zira **"boyunlarını vurun"** tabiri, "onları öldürün" tabirinden daha şiddetlidir. Boynu vurularak öldürülmek, ölümlerin en çirkin şeklidir. Gövde sağlam olduğu halde bütün duyguların merkezi olan başın kesilmesi, başsız gövdenin yere atılması öldüren kişinin gücünü göstermektedir. **"Boyunlarını vurun"** tabiri mü'minlerin kâfirlerden daha yiğit, daha kuvvetli olduklarını gösterdiği gibi, mü'minlerin savaştan korkmamaları gerektiğine de işaret etmektedir.

İkinci incelik: Âyetteki, **"... Artık bağı sıkı tutun"** ifadesi, müşriklerden öldürmediklerinizi esir alın ve onlar hakkında ortak bir karara varana kadar da eliniz altında tutun demektir. Bunun yanında âyet, alınan esirlerin öldürülmemesine de işaret etmektedir. Çünkü İslâm savaşta yara alan düşmanların öldürülmesini yasaklamıştır. Bu da İslâm'ın insana ne kadar değer verdiğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü incelik: Allahu Teâlâ, **"... Ya iyilik (yapın) yahut fidye (alın)"** âyetinde **"iyilik"** ve **"fidye"** kelimelerini zikrettiği halde öldürmeyi veya köle etmeyi zikretmemiştir. Çünkü savaştan maksat düşmanın gücünü kırmaktır. Yoksa kan dökmek, öldürmek değildir. Müşrikler zayıf düşürüldükten sonra onları artık öldürmeye lüzûm yoktur. Âyette **"iyilik"** kelimesinin **"fidye"**den önce zikredilmesinde insanlığın, mal talebine tercih edilmesine işaret vardır. Zâten mücâhid maddî bir çıkar için değil, i'lây-ı kelimetullah için savaşır.

Dördüncü incelik: **"Yeter ki harb (erbâbı) ağırlıklarını bıraksın"** âyeti de İslâm'ın savaşı istemediğine işaret etmektedir. Çünkü savaş yıkıcı ve harab edici bir hâdisedir. Âyetteki **"ağırlıkları"** ifadesi de işaret ediyor ki savaşta kazanılan günahlar kâfirlere aittir. Zira onların küfür ve fesadı olmasaydı savaş da olmazdı.

Râzî şöyle der: "Âyetteki "... **Harb** (erbâbı) **ağırlıklarını bıraksın**" ifadesinden maksat, savaşın tamamen ortadan kalkmasıdır. Öyle ki yeryüzünde hiçbir kâfir toplum Müslüman bir toplumla savaşmasın."¹

Beşinci incelik: Cenâb-ı Allah'ın kudreti olduğu halde neden kendisi kâfirleri helâk etmiyor da mü'minlere onlarla savaşmayı emrediyor diye düşünülebilir. Bunun cevabı şudur: Allahu Teâlâ mü'minlere savaşı emredererek onları imtihan ediyor, sıkıntılara karşı sabırlarını deniyor. Kâfirleri de mü'minlerle imtihan ederek yeryüzünü onların pisliğinden temizlemek ve mü'minlerin Allah (c.c.) yolunda şehâdet derecesine ulaşmasını sağlamak için savaşı emretmektedir. Buna, "**Fakat** (muharebeyi emretmesi) **sizi birbirinizle imtihan etmek içindir**" âyeti işaret etmektedir.

Allahu Teâlâ mü'min ile kâfiri, günahsız ile günahkârı, mutî ile âsiyi biliyor. Öyleyse bu imtihandan maksat nedir diye sorulabilir. Allah'ın (c.c.) imtihanı O'nun bilmesi için değildir. Mü'minlerin savaşla sevaba kavuşmaları, kâfirlerin de azablanması içindir. Veya bu imtihandan maksat, insanlar açısından mü'minin münafıktan ayırt edilmesi veya meleklerin anlaması içindir. Yoksa Allahu Teâlâ her şeyi bilendir.

Altıncı incelik: Allahu Teâlâ esirlere iyilik yapmayı veya fidye almayı emretmiştir ki bu, İslâm'ın en güzel huylarından biridir. Bazı tarihçilere göre Haccac, Abdurrahmân bin Eş'as ve arkadaşlarını esir aldı. Esirlerin sayısı takriben beşbin civarında idi. Haccac bunlardan, üçbin kişiyi katletti. Arabların Kinde kabilesinden birisi Haccac'a, "Allah (c.c.) yaptıklarının karşılığında seni hiç mükâfâtlandırmasın" dedi. Haccac, niçin diye sorunca, "Allahu Teâlâ, **"Onun için küfredenlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit boyunlarınızı vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun.** (Ondan) **sonra ise ya iyilik (yapın) yahut fidye (alın)"** buyurmuştur. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki sen ne iyilik ettin ne de fidye aldın. Halbuki sizin şâiriniz kavminin güzel ahlâkından bahsederken, **"Biz esirleri öldürmez, serbest bırakırız"** demiştir" cevabını verdi. Haccac, "Şu cifelere bakınız. Bunların içinde de böyle güzel konuşanlar vardı. Geri kalanları serbest bırakın" dedi. Adamın konuşması üzerine o gün ikibin kadar kişi serbest bırakıldı.²

¹ Râzî, Tefsîr-i Kebir, c. 7, s. 529.

² Kurtubî, age, c. 16, s. 226.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki "küfredenler" kimlerdir?

Müfessirler bu hususta iki görüşe ayrılmışlardır:

1. Görüş: "Küfredenler"den maksat, puta tapan müşrik kâfirlerdir. Bu görüş İbn-i Abbâs'tan (r.a.) da rivâyet edilmiştir.

2. Görüş: "Küfredenler", Müslümanlarla zimmeti ve anlaşması olmayan, İslâm'a muhâlefet eden bütün müşrik ve Ehl-i Kitâb'tır. Buna göre âyetin mefhûmuna istisnâsız bütün kâfirler girmektedir. Müfessirlerin cumhûru da bu görüştedir. İbn-ül-Arabî'ye göre de sahih olan görüş budur. Âyeti putperestlere tahsis etmeye de herhangi bir delil yoktur.

İSLAM'DA SAVAŞ

İkinci hüküm: Âyetteki "boyunlarını vurun"dan maksat nedir?

Süddî ve müfessirlerin cumhûruna göre, **"boyunlarını vurun"**dan maksat, öldürmektir. Diğer bazı müfessirlere göre ise fidye ödenmediği takdirde esirlerin öldürülmesidir. Tercih edilen görüş Süddî ve müfessirlerin cumhûrunun görüşüdür. Çünkü **"... Boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun"** buyurulmuştur. Buna göre **"boyunlarını vurun"** emrinin sebebi, "Onları mecalsiz bir hale getirmektir. Yoksa esiri kefaleten öldürmek değildir. Çünkü kefaleten öldürmek, ancak onların **"mecalsiz bir hale"** gelmelerinden sonra mümkün olabilir. Buna göre müfessirlerin cumhûrunun görüşü daha sahihtir.

Üçüncü hüküm: "Yeter ki harb (erbâbı) ağırlıklarını bıraksın" âyetinden maksat nedir?

Müfessirler bu âyetin tefsîrinde ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1. İbn-i Abbâs'a (r.a.) göre, yeryüzünde savaşacak müşrik kalmayınca ya kadar savaşımdır.

2. Mücâhid'e (rh.a.) göre, yeryüzünde İslâm'dan başka din kalmayınca ya kadar savaşımdır.

3. Saîd bin Cübeyr'e göre, İsâ aleyhisselâm yeryüzüne ininceye kadar savaşıdır. Zâten İsâ aleyhisselâm'ın nüzûlünden sonra savaş bitmektedir.

Bu üçüncü görüş zayıftır. Çünkü İsâ aleyhisselâm'ın nüzûlüne dâir âyetlerde bir işaret yoktur. Bu mesele ancak hadîslerden bilinmektedir. Onun inişi ile yeryüzünde tek bir kâfir kalmayacak herkes Müslüman olacaktır.

Âyet-i kerîmeden maksat, imân yayılana, küfür yok edilene kadar, kelimetullah yükseltilip küfür kelimesi alçaltılana kadar savaşıdır. Bu mânâyâ "(Yeryüzünde) **bir fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin**" (Enfâl: 39) âyeti de delâlet etmektedir.

Dördüncü hüküm: Esirleri öldürmek câiz midir?

Fakîhler, esirlerin katlinin cevâzı hakkında ittifak etmişlerdir. Hatta Cessâs, "Kâfir esirlerin katledilmesinin cevâzı hakkında muhâlefet eden bir fakîh bilmiyorum" demektedir. Bazı esirlerin Resûlullah (s.a.v.) tarafından öldürtüldüğü hususunda mütevâtir hadîsler vardır. Bu hadîslerin bazıları şunlardır:

1. Resûlullah (s.a.v.), Uhud Sayasında esir edilen müşrik şâir Ebû İzzet'i öldürtmüştür.

2. Bedir Savaşında esir edilen Ukbe bin Ebî Muâyid ve Nadr bin Hâris öldürülmüştür.

3. Benî Kurayza, Sa'd bin Muaz'ın hükmü altına girince Sa'd bin Muaz'ın onları öldürmesi ve çocuklarını esir etmesi.

4. Resûlullah (s.a.v.), Hayber'in bir kısmını sulhen bir kısmını da zorla fethetmiştir. Hayber Savaşında esir alınan İbn-i Ebî Hukayk'a hiçbir şeyi ketmetmemesini şart koşmuştu. Onun ifadelerinde bazı şeyleri ketmettiği ve hıyânet ettiği anlaşıncı Resûlullah (s.a.v.) onu katletti.

5. Resûlullah (s.a.v.), Mekke'nin fethinde Hilal bin Hatem, Abdullah bin Ebî Şerh ve Mukis bin Hebabe'nin öldürülmesini emretmiş ve **"Onları Ka'be'nin örtüsüne asılmış görseniz dahi öldürün"** buyurmuştur.³

³ Cessâs, age, c. 3, s. 391.

Nakledilen hadîslerin hepsi esirin katledilmesinin câiz olduğuna delâlet eder. Çünkü bunların öldürülmesi ile yeryüzünde fesat maddesi yok edilmektedir.

Alûsî şöyle der: "Mücâhidlerden hiç birisi kendi başına bir esiri öldüremez. Şâyet öldürürse imâmın ona ta'zîren had vurdurması lazım gelir. Fakat o mucâhid hiçbir tazminat ödemez. Esirler, esir olduktan sonra Müslüman olurlarsa hiçbir şekilde öldürülemezler, çünkü Müslüman olmaları ile zararlı olmaktan çıkmışlardır. Şu kadarı var ki Müslüman olduktan sonra köle edilmeleri câizdir. Aslında kâfir olduklarından Müslümanlıkları onların köle olmalarını engelleyemez. Eğer esir olmadan önce Müslüman olurlarsa öldürülemedikleri gibi köle de edilemezler. Çünkü onlar kölelik hükmünü almadan önce Müslüman olmuşlardır."⁴

Kurtubî, "İmâm esiri öldüremez. Çünkü, rivâyete göre Abdullah bin Ömer (r.a.) Haccac'ın kendisine öldürmesi için verdiği esiri öldürmemiş, "Allah Teâlâ bize esirleri öldürmemizi emretmemiştir" diyerek, **"Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun. (Ondan) sonra ya iyilik (yapın) yahut fidye (alın)"** âyetini okumuştur", denilebilir. Bunun cevabı şudur: Resûlullah (s.a.v.) esirlerin öldürülmelerini emretmiş ve bilfiil kendisi de icrâ etmiştir. Âyetteki **"iyilik"** ve **"fidye"** kelimelerinin tefsîrinde de Resûlullah (s.a.v.), esirlerin öldürülmeyeceği şeklinde bir tefsîr yapmamıştır. İbn-i Ömer'in (r.a.) Haccac'ın verdiği esiri öldürmeyeişine gelince, onu Haccac'ın eliyle olduğu için öldürmemiştir. Haccac'a karşı özür bakımından da öyle konuşmuştur"⁵ der.

Beşinci hüküm: Esirden fidye almak câiz midir?

Fakîhler esirden fidye almak hususunda birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1. Hanefîler'e göre esir, mal ile fidye veremez. Düşman taraflara da satılamaz. Çünkü böyle bir durumda yine Müslümanlara karşı savaşacaktır. Fakat düşman elindeki Müslüman esirle değiştirilmesi İmâm Muhammed (rh.a.) ve Ebû Yusuf'a (rh.a.) göre câizdir. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise esirin Müslüman bir esirle de değiştirilemeyeceği görüşündedir.

⁴ Alûsî, age, c. 26, s. 40'tan özetle.

⁵ Kurtubî, age, c. 16, s. 229.

2. Cumhûra (Şafiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler) göre, esirleri fidye karşılığı serbest bırakmak câizdir.

Hanefîlerin delilleri

1. “(Ondan) sonra ise ya iyilik (yapın) yahut fidye (alın)” âyeti, **“Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün”** (Tevbe: 5) âyeti ve **“Kendilerine kitâb verilenlerden ne Allah’a, ne âhiret gününe inanmayan, Allah ve peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyen kimse-lerle zelil ve hakir kendi el(ler)iyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin”** (Tevbe: 29) âyetiyle nesh edilmiştir. Bu nesih hususu Mücâhid’den (rh.a.) nakledilmiştir.

Katâde, “Bu âyet Enfal Sûresi’ndeki **“Onun için eğer bunları harbde muhakkak yakalarsan onlar(a yapacağın cezâ) ile arkalarında (ahdi bozacak) kimseleri de ürküt”** (Enfâl: 57) âyetiyle nesh edilmiştir” der.

Tevbe Sûresi en son nâzil olan sûrelerdendir. Son nâzil olanlar önce nâzil olanları fıkıh usûlünden bilindiği gibi nesh ederler. O zaman müşriklerin öldürülmesi vâcibtir. Ancak kadınlar, çocuklar ve bir de cizye vermeyi kabul edenler öldürülmezler.

2. Esirlerin ne karşılıksız ne de fidye karşılığı serbest bırakılmaları câizdir. Çünkü esirlerin serbest bırakılmaları İslâm’a karşı müşrikleri kuvvetlendirir. Halbuki bize, yeryüzünü küfür ve şirk pisliğinden temizlememiz emredilmiştir.

3. Bedir Savaşında alınan esirlerle ilgili hükümler nesh edilmiştir. Aynı zamanda Bedir esirleri hususunda Resûlullah’ı (s.a.v.) ikaz edici **“Hiçbir peygamberin ağır basıp (harb edip) zaferler kazanıncaya kadar (muharib düşmandan) esirler alması (vaki) olmamıştır. Siz geçici dünya malını arzu ediyorsunuz. Halbuki Allah âhireti (daha çok âhiret sevabını kazanmanızı, âhireti düşünmenizi) ister. Allah azizdir, hâkimdir”** (Enfal: 67) âyeti nâzil olmuştur. Bedir esirleri hakkındaki hükmü, fidye almanın cevâzı hususunda delil almak câiz değildir.

4. Resûlullah’ın (s.a.v.) Hudeybiye Anlaşmasındaki, **“Onlardan (müşriklerden) bize kim gelirse...”** hadîsi de delil alınamaz. Çünkü bu İslâm’ın başlangıcında idi. Bu hadîsin hükmü de nesh edilmiştir.

Resûlullah (s.a.v.), müşrikler arasında yaşamayı yasaklamıştır. Çünkü, **“Her kim müşriklerin arasında yaşarsa o, İslâm nimetinden çıkar”**⁶ buyurmuştur.

Cumhûrun delilleri

Cumhûr, esirden fidye alınmasının câiz olduğuna aşağıya özetle aldığımız delillere dayanarak hükmetmişlerdir:

1. **“Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun.** (Ondan) **sonra ise ya iyilik (yapın), yahut fidye (alın)”** âyeti, esirlerin karşılıksız veya karşılıklı olarak serbest bırakılmalarına kayıtsız şartsız cevâz vermektedir. Buna göre İmâm, esirleri isterse karşılıksız olarak, isterse fidye alarak saliverir, isterse de köle eder.

2. Mevzûmuz olan âyet muhkem âyetlerdendir ve onda nesih yoktur. Eğer iki âyet ile ayrı ayrı amel etmek mümkünse nesih söz edilemez. Bu mevzûdaki âyetlerin hepsinin hükümlerini toplayarak ayrı ayrı amel etmek mümkündür. Çünkü, **“Haram olan aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün.”** (Tövbe: 5) âyeti müşriklerle karşılaştığımızda onları öldürmemizi emretmektedir. Eğer esir olarak elimize düşerlerse **“(Ondan) sonra ise ya iyilik (yapın), yahut fidye (alın)”** âyetinin hükmü ile amel ederek ya onları iyilik olarak karşılıksız veya fidye karşılığı serbest bırakabiliriz.

3. Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir esirlerini mal karşılığı serbest bırakmış, malı olmayanlara da hürriyetleri karşılığı on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretilmelerini emretmiştir. Bu hüküm Resûlullah'ın (s.a.v.) bu fiilî hadîsi ile de sâbittir.

4. İbn-i Mübârek'in İmrân bin Hüseyin'den rivâyet ettiği, **“Sakif kabilesi Ashâb-ı Kirâm'dan iki kişiyi esir almışlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı da Sakif kabilesinin bir parçası olan Benî Amr bin Sa'sa'dan bir kişiyi esir almışlardı. Resûlullah esirler arasında dolaşırken o esir Resûlullah'a (s.a.v.), “Ben niçin hapsedildim?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Sen arkadaşlarının cürmü ile hapsedildin”** buyurdu. O, **“Ben Müslümanım”** dedi. Resûlullah, **“Eğer sen kendine mâlik olduğun zaman Müslüman olduğunu söyleseydin kurtulurdun”** buyurdu. Resûlullah (s.a.v.) giderken o esir arkasından, **“Ben açım.**

⁶ Cessâs, Kurtubî, Alûsî, 378.

Bana yemek verin" diye bağırdı. Resûlullah (s.a.v.), **"Bu senin ihtiyacıdır. Elbetteki karşılayacağım"** buyurdu. Resûlullah (s.a.v.) daha sonra bu esiri Sakiflerin esir aldığı iki sahâbi ile takas etti" hadîsi⁷, esirlerin değiştirilmesi- nin câiz olduğuna delâlet eder.

5. Müslim'in İmrân bin Hüseyin'den rivâyet ettiği aynı hadîs.

6. Müslim, İyas bin Seleme'den, o da babasından rivâyet etmiştir: "Biz Ebû Bekir (r.a.) ile bir savaşa gittik. Ebû Bekir (r.a.) başımızda âmirdi. Savaş- tan döndüğümüzün sabahı Resûlullah (s.a.v.) ile karşılaştım. Bana, **"Ebû Be- kir'in (r.a.) sana ganimetten fazlalık olarak verdiği kadını bana hibe et"** buyurdu. "Ya Resûlallah! Ben onu çok beğendim. Henüz el de sürmüş de- ğilim" dedim. İkinci gün Resûlullah (s.a.v.) yine, **"Ya Seleme! O kadını bana hibe et"** buyurdu. Ben de "Sana hibe olsun ya Resûlallah!" dedim. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki ben onun elbisesini bile açmış değildim. Resûlullah (s.a.v.) bu kadını alarak Mekke'de esir düşen Müslümanlar karşılığında fidye olarak gönderdi ve onları esaretten kurtardı."⁸

7. Cumhûr şu aklî delille de görüşünü isbat etmektedir: Bir Müslü- manı kurtarmak, bir kâfiri öldürmekten daha hayırlıdır. Çünkü Müslümana hürmet etmek gerekir. Ondan faydalanmak da mümkündür. Esirin iadesi ile ondan gelecek zarar ise müşriklerin azab ve fitnesinden kurtarılan bir Müslümanın menfaati karşılığıdır. Bu zarar ile menfaat karşılaştırıldığında menfaat daha gâlib gelecektir. Çünkü bir Müslümanı müşriklerden kurtara- rak onu Allah'a ibâdet etme imkanına kavuşturmak hiçbir şeyle değiştiril- meyecek bir fazilettir.

Saydığımız bu deliller, ister mal, ister esir olarak olsun müşriklerden fidye almanın cevâzını ortaya çıkarmaktadır.

Esirlerin sırf iyilik için karşılıksız serbest bırakılması ise İmâm Ebû Ha- nife (rh.a.), İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre câiz değildir.

Esirlerin iyilik olarak serbest bırakılması İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre câizdir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), Yemame halkının ulusu Sümame bin Üsal'i karşılık- sız olarak serbest bırakmıştır. Bu zât sonradan çok iyi bir Müslüman olmuş- tur. Bir başka hadîste de Resûlullah (s.a.v.), **"Eğer Mut'am bin Adiyy hayatta**

⁷ Şeyh Sais, age, c. 4, s. 75. Cessâs, age, c. 3, s. 392.

⁸ Alûsî, age, c. 28, s. 40.

olsaydı ve Bedir esirleri hakkında şefaatte bulunsaydı, hepsini serbest bırakacağını” söylemiştir. Bu hadîs de esirlerin karşılıksız olarak serbest bırakılabileceğine delâlet etmektedir.

Her iki görüşü ve delillerini değerlendirdiğimiz zaman, bu husustaki en doğru yolun, işi savaş ve esirler hakkında ihtisas sahibi olanlara bırakmak olduğunu görürüz. Onlar maslahatın icabına göre hareket etmelidirler. Şâyet esirin öldürülmesi uygun ise öldürülür. Uygun görülürse karşılıksız veya mal yahut esir karşılığında serbest bırakılır. Maslahatı takdir etmek onlara aittir. Bu sebeble Müslüman bir kumandanda hikmetli bir siyâset ve basiret bulunmalıdır. Görüldüğü üzere Resûlullah (s.a.v.) esirleri bazen öldürmüş, bazen takas etmiş, bazen de fidye olarak veya karşılıksız olarak serbest bırakmıştır. Enfal Sûresi'ndeki, **“Hiçbir peygamberin yeryüzünde ağır basıp (harb edip) zaferler kazanıncaya kadar (muharib düşmandan) esirler alması (vaki) olmamıştır”** âyetinde her ne kadar Resûlullah'a (s.a.v.) ikaz varsa da bu o zamanın maslahatı icabıdır. Çünkü bu âyet Bedir Savaşı'ndan sonra nâzil olmuştur. Bedir Savaşı ise Müslümanların ilk savaşıdır. O zamanki maslahat öldürmek, mecalsiz bırakmak ve kan dökmek gibi şiddet tarafını rahmet tarafına tercih ettiriyordu ki müşrikler ikinci defa Müslümanlarla savaşmayı göze alamassın. Müslümanlar yiğitliklerini ortaya koya-bilsin. Çünkü müşrikler, Müslümanların kalblerinde kendilerine karşı bir merhamet olmadığını görürlerse korkarak bir daha savaşmaya kalkışmazlardı. İşte Hz. Ömer de buna binâen görüş beyân etmiş ve âyet de onun görüşünü teyid eder mâhiyette nâzil olmuştur.

Müslümanların adedi çoğalıp kuvvetlenerek bir devlet halini aldıktan sonra mevzûmuz olan âyet nâzil olmuştur. Buna göre esirleri salıvermek İslâm'ın zilletine değil, izzetine vesile olur. Umûmî maslahat savaş hallerinde gösterilir. Çünkü “savaş hiledir.”

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Mü'min i'lây-ı kelimetullah için savaşır. Bu sebeble mü'min yiğit ve atılgan olmalıdır.
2. Düşmanları güçsüz bırakmak için onları öldürmek ve yaralamak lazımdır.
3. İslâm'da savaş mukaddestir. Çünkü savaşın amacı yeryüzünü küfür ve

şirk pislîğinden temizlemektir.

4. Düşmanı güçsüz bıraktıktan sonra esirlerini öldürmemek, İslâm'ın düşmanına karşı da merhametini göstermektedir.

5. Esiri karşılıksız veya fidye olarak serbest bırakmak hususlarında esas olan Müslümanların maslahatıdır.

6. Allah (c.c.) yolunda cihad, yeryüzünde tek müşrik kalmayınca kadar farzdır.

7. Allahu Teâlâ kâfirlerden intikam almaya kâdirdir. Savaşı mü'min-lerin sevaba ve şehâdete kavuşmaları için meşrû' kılmıştır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Allahu Teâlâ memleketleri yıkacağını, kadınları dul ve çocukları yetim bırakacağını bildiği halde savaşı emretmiştir. Çünkü savaş, azgınlık, zulüm ve düşmanlığı ortadan kaldırmak, zayıfların hakkını korumak için zarûrîdir. Yeryüzünden gaddar müşriklerin pislîği de ancak savaşla temizlenebilir.

İslâm cihadı, öldürmeyi teşvik ettiği halde esirlere karşı muamelede rahmet ve şefkati emretmiştir. Savaşırken düşmanın burun ve kulağını kesmek nasıl haramsa esirlere eziyet ve cefâ etmek, yaralıları kendi başlarına terk etmek, kadın ve çocukları öldürmek de öyle haramdır. Zira cihaddan maksat kan dökmek, şehir ve mamure yerleri harab etmek ve ganimet elde etmek değildir. Cihadın hedefi insanîdir. Cihad, zayıfları korumak, zâlimlerin zulmünü bertaraf etmek, İslâm davetini temin etmek, böbürlenen ve sapan kimselere karşı koymak için farz kılınmıştır. Nitekim Allahu Teâlâ bu hususta, **"Onlar (o mü'minlerdir ki) haksız yere ve ancak "Rabbimiz Allah'tır" diyorlar diye yurtlarından çıkartmışlardır Allah bazı insanları(n şerrini diğer) bazısı ile def'etmeseydi içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler muhakkak yıkılıp giderdi. (Dinine) yardım edenlere elbet Allah da yardım eder. Şüphesiz ki Allah kavîdir, yegâne gâlibtir"** (Hacc: 40) buyurmuştur.

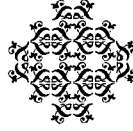
Resûlullah (s.a.v.), Allah (c.c.) yolunda savaşanlara tavsiyede bulunurken onlara ilkin Allah'a (c.c.) itaat etmelerini, düşmanları ile de olsa ahidlerine sâdık kalmalarını emrederdi. Müslim Sahih'inde, "Resûlullah (s.a.v.) birisini bir ordu veya seriyenin başına komutan tayin ettiği zaman ona muttakî olmasını tavsiye ederdi. Askerlerine hitâben de şöyle nasihat ederdi: **"Allah'ın**

(c.c.) yolunda, Allah'ın (c.c.) ismi ile savaşınız. Allah'a (c.c.) imân ederek savaşınız. Savaşınız fakat taşkınlık etmeyiniz. Sözüünüzden dönmeyiniz. Öldürdüklerinizin burun ve kulaklarını kesip gözünü çıkarmayınız. Çocuk ve kadınları öldürmeyiniz."

Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra da râşid halifeler aynı şekilde tavsiyelerde bulunmuşlardır. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Şah'a gönderilen ordunun başında bulunan Üsâme bin Zeyd'e şöyle nasihat etmiştir: **"Hıyânet ve taşkınlık yapmayın. Sözüünüzden dönmeyin. Küçük çocukları, ihtiyarları ve kadınları öldürmeyin. Kimsenin kulağını ve burnunu kesmeyin. Bağ ve bahçeleri yakıp yıkmayın. Meyve veren ağaçları kesmeyin. Yiyeceğinizden fazla koyun, sığır ve deve kesmeyin. Kilise ve havralarda yalnız ibâdetle meşgul olan ruhbana dokunmayın. Onları kendi hallerine bırakın."**

İşte İslâm savaşta bile böyle merhametlidir. İslâm savaşı mubah kıldığı halde ona bir ölçü tayin etmiş, bir sınır çizmiştir. Cephede savaşmayanlar öldürülemezler. Savaştan uzak olanları öldürmek veya onlara tecavüz etmek haramdır. Allahu Teâlâ, **"Hürmetler karşılıklıdır. Onun için kim sizin üzerinize saldırırsa siz de tıpkı onların üstünüze saldırdıkları gibi, ona saldırın.** (Fakat dâima) **Allah'tan korkun ve bilin ki şüphesiz Allah takvâ sahipleriyle beraberdir"** (Bakara: 194) ve **"Size harb açanlarla, Allah yolunda siz de dövüşün (müdafaa harbi yapın. Ancak) aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez"** (Bakara: 190) buyuruyor.

İslâm'da savaş cerrâhi bir ameliyat gibidir. Ameliyatta yaranın dışına taşılamayacağı gibi savaşta da savaşın dışına taşılamaz, savaş dışında kalanlara saldırılamaz. Bu yüzden bunlara benzer şefkat ve merhamet örneklerini görmek kimseyi hayrete düşürmemelidir.

61. DERS

BAŞLANILAN AMELİ TERK ETMENİN HÜKMÜ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ
﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ
يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ
مَعَكُمْ وَلَنْ يَتْرُكَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

33. Ey imân edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın.

34. Küfredip de Allah yolundan sapan, sonra kâfirler olarak ölenler (yok mu?) Allah onları kat'iyen bağışlamaz.

35. Onun için (düşmana karşı) gevşek davranmayın. Siz daha gâlib (ve kahir durumda) iken (düşmanları, zillet göstererek) sulha davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. O, amel (ve hizmet)leriniz(in mükâfâtını) asla eksiltmez.

(Muhammed sûresi 33-35. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLİLİ

تُبْطِلُوا: Birşeyi zâyi etmek. Âyette, amellerin zâyi olması mânâsındadır.

صَدُّوا: Yüz çevirme ve çevirtme.

فَلَا تَهِنُوا: Düşmana karşı gevşek davranmayın, zayıf görünmeyin.

لَنْ يَتْرُكَكُمْ: Amellerinizden hiçbir şey eksilmez.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ'nın mü'minlere imân vasıflarıyla hitâb etmesi, imân vasfının Allah'ın (c.c.) emirlerine itaat etmeyi icab ettirdiğini göstermektedir. Bu icab hatırlatıldıktan sonra mü'minlere Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarına itaat emredilmiştir. Allah'a (c.c.) itaat etmek insanı dünya ve âhirette kurtuluşa götürecektir. Allah Teâlâ kendisiyle beraber Resûl'üne itaati de emretmiştir. Çünkü Resûlullah'a (s.a.v.) itaat, Allah'a (c.c.) itaat demektir. Şu halde mü'minler Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine uymak zorundadırlar.

Allahu Teâlâ amellerin iptal edilmesini yasaklamıştır. Çünkü insanlar birçok amellerini günah, isyan, riya ve ucûb ile zâyî etmektedirler. O halde mü'minlerin yapmış oldukları taati korumaları lazımdır.

Allahu Teâlâ, dilediği mü'minlerin, şirkin dışındaki bütün günahlarını affedeceğini beyân etmektedir ki bir mü'min amelini günahla iptal edince helâk olduğu zannına kapılmasın. Çünkü Allah'ın (c.c.) fazlı bâkidir. Kullarını amelleri ile bağışlamasa bile kendi fazlı ile affeder.

Kâfirler küfür ve şirklerinden dolayı affedilmediğinden onlar dünyada da sizlere karşı zelil ve hakirdirler. O halde ey mü'minler! Onlarla karşılaşmanız zaman çekinmeyin, onlarla savaşmaktan korkmayın. Zafer er veya geç sizindir. O halde kâfirlere zayıflık ve acz göstererek sulh istemeyin. Onları bu şekilde sulha çağırarak kendinizi alçaltmış olursunuz. Halbuki siz izzet ve kuvvet bakımından onlardan üstünsünüz. Çünkü Allahu Teâlâ sizinledir ve yardımıyla sizi kuvvetlendirecektir. Onun size yaptığı yardım amellerinizin karşılığı değildir. Bu, amellerinizi eksiltmez. Yardımına rağmen sevabınızı tam olarak verir.

Faydalı bir uyarı

Abd bin Hamîd ve Muhammed bin Nesr-ül-Mürüzî, İbn-i Hatem'den o da Ebî Aliye'den şöyle rivâyet etmişlerdir: "Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı şirk yüzünden hiçbir amel nasıl fayda sağlamazsa **"La ilahe illallah"** olan kelimeleri tevhidle de hiçbir günahın zarar vermeyeceğini sanıyorlardı. **"Ey imân**

edenler! Allah’a itaat edin. Peygambere itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın” âyeti nâzil olunca günahlarının bütün amellerini yok etmesinden korktular” Abd bin Hamîd’in rivâyetinde ise şöyle denmektedir: “Onlar büyük günahlarının amellerini yok etmesinden korktular.”

İbn-i Nesr-ül-Mürüzî, İbn-i Cerîr ve İbn-i Merdevî İbn-i Ömer’den şöyle rivâyet etmişlerdir: “Resûlullah’ın (s.a.v.) sahâbileri bütün iyiliklerinin mutlaka kabul olunacağını sanırlardı. **“Ey imân edenler! Allah’a itaat edin. Peygambere itaat edin. Âmellerinizi boşa çıkarmayın”** âyeti nâzil olunca, acaba amellerimizi iptal eden günahlar nedir, dedik. Kendi kendimize bunun büyük günahlar olduğunu düşündük. Bir adamın büyük bir günah işlediğini görünce, “Eyvah helâk (cehennemlik) oldu” derdik. **“Şüphesiz ki Allah kendisine eş tanınmasını bağışlamaz. Ondan başkasını, dileyceği kimseler için bağışlar”** (Nisâ: 48) âyeti nâzil olduktan sonra kimse hakkında birşey konuşmaz olduk. Ancak bizden birisi günah işlediği zaman ondan korkar ve affedilmesini dilerdik.”¹

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Fahreddin Râzî, **“Amellerinizi boşa çıkarmayın”** âyetinin tefsirinde şöyle der: “Bu âyet birkaç mânâ ile tefsir edilebilir. Birincisi, tevhid üzere yaptığınız ibâdetlere devam edin ve hiçbir şeyi ibâdetinizde Allah’a (c.c.) ortak etmeyin ki ibâdetleriniz boşa çıkmasın. Çünkü Allahu Teâlâ, **“And olsun ki (habibim) sana da senden evvelki (peygamber)lere de (şu) vahyolunmuştur: Eğer (bilfarz) Allah’a ortak tanırırsan, celâlim hakkı için (bütün) amel (ve hareketler)in boşa gider ve muhakkak hüsrana düşenlerden olursun”** (Zümer: 65) buyurmuştur.

İkincisi, Kitâb Ehli nasıl Resûllerine itaati terk ederek, isyan ve tekzib ederek amellerini boşa çıkardılarsa siz de Resûl’ün taatini terk ederek amellerinizi boşa çıkarmayın. Bu mânâyı Allahu Teâlâ’nın, **“Ey imân edenler! Seslerinizi peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın. Ona sözle birbirinize bağırduğunuz gibi bağırmayın ki siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider”** (Hucurât: 2) âyeti de teyid eder.

Üçüncüsü, amellerinizi minnet ve eziyet ile boşa çıkarmayın. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Onlar İslâm’a girdiklerini senin başına kakıyorlar. (Onla-**

¹ Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 85.

ra) de ki: **“Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Bilakis sizi imâna muvaffak ettiği için size Allah minnet eder, eğer siz (“İnandık” demeniz-de) sâdık (insan)larsanız”** (Hucurât: 17) buyurmuştur. Resûlullah’a (s.a.v.) taatleri ile sitem etmeleri, yani Resûlullah’a (s.a.v.), “Biz Allah’a (c.c.) senin için taat ettik, sen olmasaydın taat etmezdik” demeleri ihlâsa aykırıdır. Allahu Teâlâ yalnız kendisi için yapılan ibâdeti kabul eder.”²

Amelin iptali hususunda çeşitli görüşler vardır.

Hasan-ı Basrî’ye göre, amelleri iptal eden isyan ve büyük günahlardır.

Atâ’ya göre, ameli iptal eden şüphe³ ve nifâktır. Bu görüş İbn-i Abbâs’tan (r.a.) da rivâyet edilmiştir.

İbn-i Abbâs, “Ameli iptal eden riya ve ibâdeti halka duyurmaktır” der.

Mukâtil’e göre ise ameli iptal eden başa kakmadır.

Diğer bir görüşe göre ise yapılan ibâdetin beğenilmesi ameli boşa çıkarır. Ateş odunu nasıl yakıp tüketirse yapılan ibâdeti beğenmek de amelle-ri öyle yakar, yok eder.

Başka görüşe göre de âyetteki **“amel”**den maksat, sadakalardır. Sadaka, verilen kişinin başına kakılırsa o yok edilmiş olur.

Kurtubî, “Bu husustaki görüşlerin hepsi birbirine yakındır. Hasan-ı Basrî’nin görüşü ise hepsini toplamaktadır”⁴ der.

İkinci incelik: “Siz daha gâlib (ve kahir durumda) iken (düşmanları, zillet göstererek) sulha davet etmeyin” âyetindedir. Mü’minler müşrik ve kâfirlerden daha azizdirler. Çünkü Allah’a (c.c.) imân etmişlerdir. Nitekim Allahu Teâlâ, **“Halbuki şeref, kuvvet ve gâlibiyet Allah’ındır, peygamber-rindir, mü’minlerindir”** buyurmuştur.

Bu âyeti şöyle de tefsîr etmişlerdir: Siz Allah’ı (c.c.) müşrik ve kâfirlerden daha iyi tanıyan ve bilenlersiniz.

² Razî, age, c. 7, s. 552.

³ Buradaki şüphe, Allah’a yapılan ibâdetin sâdıkâne ve sâlihâne olmaması, yani Allah’a ibâdet edip etmemek hususunda düşülen şüphedir. (Mütercim)

⁴ Kurtubî, age, c. 16, s. 255.

Cessâs da şöyle demiştir: “Siz mü’minler, Allah (c.c.) katında onlardan daha üstün ve evlâsınız.”

Bütün tefsîrler birbirine yakındır. Şu halde imân mü’minleri yüceltmektedir.

Üçüncü incelik: Fahreddin Râzî şöyle der: “**O, amellerinizi asla ek-siltmez**” âyeti Allah’ın (c.c.) mü’minlere bir vaadidir. Zira Allahu Teâlâ, “**Allah sizinle beraberdir**” âyetinde zaferin kendisine ait olduğuna işaret etmektedir. Buna göre akla şu gelebilir: Mademki zafer Allah’ındır, benim itibar edilecek ne amelim vardır ki bana ta’zîm edilsin? Buna Allahu Teâlâ sanki bu âyetiyle cevap vermektedir: Allahu Teâlâ size her hususta yardım eder. Size yardım ettiği için de amellerinizin sevabını eksiltmez. Size yardımsız olarak ferden yaptığınız bir ibâdet gibi de sevabınızı verir.”⁵

Dördüncü incelik: “**Allah sizinle beraberdir**” âyeti, insanları izzet ve şerefe davet ettiği gibi mü’minleri de ma’neviyâtlarını yükselterek düş-man karşısında zaaf göstermeden durmaya teşvik ediyor. Çünkü gerçek mü’min zayıf ve zelil yaşamaya razı olmaz.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: “**Amellerinizi boşa çıkarmayın**” âyeti başlanılan ibâdetin tamamlanmadan terk edilmesinin câiz olmadığına delâlet eder.

Âlimler bu hususta iki görüşe ayrılmışlardır:

İmâm Şafiî (rh.a.) ve İmâm Hanbel’e (rh.a.) göre, başlanılan nafil ibâdetler tamamlanmadan terk edilebilir. Yalnız bu nafil ibâdet hacc ise terki câiz değildir. Bunun tamamlanması farzdır. Başlanılan ibâdet namaz ve oruç ise tamamlanması farz değil müstehaktır.

İmâm A’zam ve İmâm Mâlik’e göre, başlanılan nafil ibâdet yarıda bırakılamaz, bırakılırsa bu nafil ibâdetin kaza edilmesi vâcibtir.

Şafiî ve Hanbelîlerin delilleri

Bunlara göre başlanılan nafil ibâdet, şahsın kendiliğinden yaptığı tavvu denilen farz ibâdetler türünden bir ibâdetdir. Nafil ibâdete başlayan

⁵ Râzî, age, c. 7, s. 552.

şahıs bunu kendi isteği ile yapmaktadır. Yani bu hususta kişi kendisinin âmiridir. Kendi isteği ile başladığı bir ameli tamamlamadan bozduğu takdirde bilahare kaza etmesi vâcib olsaydı, bu ibâdetin vasfının değişik olması icab ederdi. Yani tatavvu değil farz olurdu. Halbuki Allahu Teâlâ, **“İyilik edenlere karşı (da muâhezeye) bir yol yoktur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir”** (Tövbe: 91) buyurmaktadır.

Mevzûmuz olan âyete dayanarak, başlanılan nafîle ibâdetin tamamlanmasının farz olduğunu söyleyenlere karşı da şunları söylerler: Âyetteki **“Amellerinizi boşa çıkarmayın”** ifadesinden maksat, farz olan ibâdetlerin sevabını zâyî etmeyindir. Bu âyet, amellerin sevablarının yok edilmesini yasaklamaktadır. O halde nafîle bir ibâdete başlayan kişi bunu yarıda bırakırsa onun üzerine bir vebâl yoktur. Çünkü yarıda bırakılan ibâdet farz değildir. Âyetin lafzı her ne kadar umûmî ise de bunu farz ibâdetlere tahsis etmek câizdir. Çünkü nafîle ibâdet tatavvudur. Kendiliğinden yapmak da muhayyerliği icab ettirir. Dilerse yapar, dilemezse yapmaz.

Hanefî ve Mâlikîlerin delilleri

“Amellerinizi boşa çıkarmayın” âyeti, başlanılan nafîle ibâdeti terk etmenin câiz olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü onu yarıda bırakmak, sevabını iptal etmektir. Halbuki Allahu Teâlâ amellerin boşa çıkarılmasını yasaklamıştır.

Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Hafsa ile beraber nafîle oruca niyet etmiştik. Bize beğendiğimiz bir yemek hediye edildi. Biz de yemeği yedik. Resûlullah (s.a.v.) yanımıza gelince, tam da babasının kızı olan Hafsa benden önce, “Ben ve Aîşe nafîle oruç tutuyorduk, bir yemek hediye edilince orucumuzu bozduk” dedi. Resûlullah (s.a.v.), **“Bu orucun yerine bir gün tutun”** buyurdu.”⁶

Şâfiîlerin ve Hanbelîlerin, “Kişi kendinin âmiridir” sözüne karşılık da şöyle derler: İbâdete başlamadan önce elbetteki bir günah yoktur. Fakat ibâdete azmettikten sonra onu kendisine vâcib hale getirmiştir. O halde kendi üzerine kendisinin vâcib kıldığı ibâdeti tamamlaması da vâcibtir. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Bağlandığınız ahidleri yerine getirin”** (Mâide: 1) buyurmuştur.

⁶ Mâlik, Tirmizî, Ebû Dâvûd.

Âyet umûmî bir mânâ ifade etmektedir. Yani hem farz hem de nafile ibâdeti içine almaktadır.

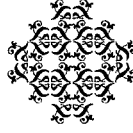
İkinci hüküm: Düşmanlarla sulh yapmak

“Onun için (düşmana karşı) gevşek davranmayın. Siz daha gâlib (ve kahir durumda) iken (düşmanları, zillet göstererek) sulha davet etmeyin” âyeti, müşrik ve kâfirlerden sulh talep etmenin câiz olmadığına delâlet eder. Ama kâfirler çok kuvvetli ve sayı bakımından Müslümanlara oranla çok fazla olur ve İmâm onlara karşı sükût ederek sulh yapmakta maslahat görürse anlaşma yapabilir. Nitekim Resûlullah, Kureyş kâfirlerinin, Müslümanların Mekke’ye girmelerine mâni olarak sulh talep etmeleri üzerine aralarında on sene geçerli olmak üzere Hudeybiye anlaşmasını yapmıştır.⁷

“Onun için (düşmana karşı) gevşek davranmayın. Siz daha gâlib (ve kahir durumda) iken (düşmanları, zillet göstererek) sulha davet etmeyin” âyeti Resûlullah’ın (s.a.v.) Mekke’ye sulhen değil zaferle gireceğine işaret etmektedir. Çünkü Allahu Teâlâ bu âyetle müşriklerle sulh yapmayı O’na yasaklamıştır.

* * *

⁷ Kurtubî, age, c. 16, s. 255, İbn-i Cevzî, age, c. 7, s. 413. Cessâs, age, c. 3, s. 393.

62. DERS

HABERLERİ TAHKİK ETMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَعَلَّمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضَلَّأَ مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

6. Ey imân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin. (Yoksa) bilmeyerek bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişman kimseler olursunuz.

7. Hem bilin ki içinizde Allah'ın peygamberi vardır. Eğer o birçok iş(ler)de size uysaydı muhakkak ki sıkıntıya uğrardınız. Fakat Allah size imânı sevdirdi. Onu kalbinizde süsledi. Küfrü, fâsıklığı, isyanı size çirkin gösterdi. İşte rüşdünü bulanlar da onların ta kendileridir.

8. (Size küfrü, fâsıklığı, isyanı çirkin göstermesi sırf) **Allah'tan bir fazl (ve kerem) ve nimet olmak içindir. Allah hakkıyla bilendir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.**

9. **Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Binnetice eğer (Allah'ın emrine) dönerse artık adalet(le hareket) edin. Allah şüphesiz ki âdil olanı sever.**

10. **Mü'minler ancak kardeşirler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allah'tan korkun. Ta ki esirgenesiniz.**

(Hucurât sûresi 6-10. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

فَاسِقٌ: Şeriat hududlarından çıkan. Fısk, Lisân-ül-Arab'ta şöyle tarif edilmiştir: Fısk, isyan ederek Allah'ın emrini terk etmektir. Ragıp İsfahanî'ye göre fâsık, imân ettikten sonra şeriatin bazı hükümlerini ihlâl eden demektir.

نَبِيٍّ: Nebe, lügatte haber mânâsındadır. Bazı lügatçilere göre ise haber büyük ve önemli ise nebe denir, önemli olmayan habere nebe denilmez.

فَتَبَيَّنُوا: Tebeyyün kökünden gelir. Tebeyyün, beyânı taleb etmek demektir.

بِجَهَالَةٍ: Cehâlet, bilgisizlik.

نَادِمِينَ: Nedm kökünden gelen bir sıfattır. Nedm ise bir olaydan dolayı kederlenmek ve ona düşmemeyi arzu etmektir. Pişmanlık.

لَعَنْتُمْ: Annet kökünden gelir. Annet, meşakkate düşmek demektir.

الرَّاشِدُونَ: Râşid'in çoğuludur. Râşid, insanı güzel şeye götüren demektir.

بَغْتٌ: Bağy kökünden gelen bir fiildir. Bağy, fesat çıkarmak, zulüm ve azgınlıkta haddi tecavüz etmektir. Âdil imâmın taatinden çıkanlara bağy fırka denir. **“Yazık Ammar’a ki onu bağy fırka katledecektir”** hadîsindeki kullanımı da bunu gösterir.

تَفِيءٌ: Fey kökünden gelen bir fiildir. Fey, dönmek demektir. Burada ki anlamı taate dönmektir.

مُقْسِطِينَ: Aksate kökünden gelir, âdiller demektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ mü’minlere hitâb ederek şöyle buyurmaktadır: Ey imân ile vasıflananlar! Allah’ın (c.c.) kitâbını tasdik ettiniz, peygamberine inandınız ve yakînen bildiniz ki Allah’ın (c.c.) peygamberinin getirdiği haktır. Çünkü getirdiğini Allah’tan (c.c.) getirmiştir. Her duyduğunuz haberi dinlemeyin. Her haber getireni tasdik etmeyin. Gelen haberi iyice tahkik edin. Çünkü mü’min kardeşlerinize bir zarar verebilirsiniz. Doğruluğunu tahkik etmediğiniz haberden ötürü kardeşlerinize yapacağınız şeylerden ötürü pişman olursunuz. Fakat bu pişmanlık bir kıymet ifade etmez.

Ey mü’minler! Biliniz ki aranızda ta’zîm ve hürmete şâyân olan Allah’ın (c.c.) elçisi vardır. O masumdur. Kendi hevâ ve arzusundan konuşmaz. Onu Allahu Teâlâ birçok gizli şeye muttali eder. Onu kendi görüşlerinize getirmeye çalışmayın. Eğer o, sizin işaret ettiğiniz şeylere icâbet etse ve size uysa helâk olursunuz. Şu var ki Allahu Teâlâ kendi fazlıyla onu da sizi de korumuştur. Ona uyan mü’minlerin basiretlerini aydınlatmış, imânı onlara sevdirmiş ve küfrü, fıskı ve isyanı çirkin göstermiş, onları hayır ve saâdet yoluna iletmıştır.

Allahu Teâlâ yalan haberden doğacak düşmanlığı ve mukateleyi bildirerek, mü’minlere hitâben şöyle buyurmuştur: Ey mü’minler! Mü’min kardeşlerinizden iki zümreyi düşman ve dövüşüyor gördüğünüz zaman onların aralarını bulun. Onları Allah’ın hükümlerine davet edin. Eğer o fırkalardan birisi diğerine zulüm ve tecavüze devam eder, yeryüzünde fesat çıkarmayı arzu ederse o zaman siz, Allah’ın (c.c.) hükmüne razı olana ve doğru yola gelene kadar o azgın fırka ile savaşın. Düşmanlık ve azgınlığı kökünden

kaldırın. O azgın fırka savaştan vazgeçtiği zaman o iki fırkanın arasını adaletle bulun. Zira onlar sizin din kardeşlerinizdir. Müslümanlara vâcib olan din kardeşlerinin arasını bulmaktır. Yoksa insanlar arasındaki düşmanlığı olduğu gibi bırakmak değil. Zira mü'minler imânlarından ötürü ancak kardeşirler. Mü'minlerin kurtuluş ve saâdet yolları da ancak iki düşmanın arasını düzeltmektir. Allah'tan (c.c.) sakınınız, emirlerine sımsıkı sarılınız ki Allah'ın (c.c.) rahmetine nâil olasınız.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. İmâm Ahmed (rh.a.), Hâris bin Dırar el-Huzaî'den şöyle rivâyet eder: "Resûlullah'a (s.a.v.) gittim. Beni İslâm'a davet etti. Davetini kabul ederek İslâm'a girdim. Beni zekât vermeye davet etti. Onu da kabul ettim. Resûlullah'tan (s.a.v.) kavmime gidip onları İslâm'a davet etmek için izin istedim. "Kavmimden İslâm'ı kabul edenlerin zekâtlarını da toplarım. Siz bana bir elçi gönderirsiniz, topladığım zekâtı ona teslim ederim" dedim. Aralarında gönderilecek elçinin vaktini tayin ettiler.

Hâris, kavminden Müslüman olanların zekâtını topladı. Tayin edilen vakitte elçiyi beklemeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) ona birisini gönderdi. Fakat gönderdiği adam gitmedi. Hâris, Resûlullah'ın (s.a.v.) hoşuna gitmeyen birşeyden dolayı elçiyi göndermediğini sandı. Bunun üzerine kavminin ulularını çağırarak onlara, "Resûlullah (s.a.v.) bana, topladığım zekâtı almak üzere tayin edilmiş vakitte bir adam gönderecekti. Resûlullah (s.a.v.) verdiği sözden dönmez. Ancak benden ona karşı bir fenâlık sâdır olmuş olmalı ki elçiyi göndermedi. Benimle beraber Resûlullah'a gelir misiniz?" dedi.

Halbuki Resûlullah (s.a.v.) Velid bin Ukbe'yi Hâris'e göndermişti. Velid bir miktar gittikten sonra korkarak geri dönmüş ve Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek, "Hâris zekâtı vermediği gibi beni de öldürmeye kalkıştı" demişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Hâris'in üzerine bir birlik göndermişti.

Hâris ve arkadaşları Medine yakınlarında kendilerine gönderilen birlikle karşılaştılar. Hâris onlara nereye gittiklerini sorunca, "Senin için geliyoruz" dediler. Niçin geldiklerini sorunca da "Resûlullah (s.a.v.) sana Velid bin Ukbe'yi gönderdi. Zekâtı vermediğin gibi onu da öldürmeye kalkışmışsın" cevabını verdiler. Hâris, "Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki kimseyi görmedim, bana zekât için de kimse gelmedi" dedi.

Beraberce Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna vardılar. Resûlullah (s.a.v.), **“Sen zekât vermediğin gibi elçimi de öldürmeye kalkışmışsın”** dedi. Hâris, “Hayır ya Resûlallah! Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a and olsun ki ne elçin geldi ne de ben onu gördüm. Ben elçiniz gelmeyince, Allah (c.c.) ve Resûl’ü bana gazab ettiler diyerek korkumdan buraya geldim” dedi. Bunun üzerine, **“Ey imân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin. (Yoksa) bilmeyerek...”** âyeti nâzil oldu.¹

Fahreddin Râzî şöyle demektedir: “Müfessirlere göre bu âyet, Resûlullah'ın (s.a.v.) Velid bin Ukbe'yi Benî Mustalık'ın zekâtını alması için göndermesi hâdisesi üzerine nâzil olmuştur. Müfessirler bu görüşleriyle bu âyet umûmî olarak gelmiştir fakat nâzil oluşu Velid bin Ukbe hâdisesine rastlamıştır, demek istiyorlarsa doğrudur. Fakat bu âyet sırf Velid bin Ukbe hâdisesiyle ilgili olarak nâzil olmuştur diyorlarsa bu zayıftır. Zira Velid, Benî Mustalık'a bir kötülük yapmayı kasd etmemiştir. İmâm Ahmed'in (rh.a.) rivâyetine göre, Velid kendisini bekleyen Hâris ve cemaatinden korkarak geri dönmüştür. Onların kendisine bir fenâlık yapacaklarından korkmuştur. İşte bunun için dönerek geri dönerek Resûlullah'a, “Onlar zekâtı vermediler, beni de öldüreceklerdi” demiştir.”

İmâm Râzî sözlerine şöyle devam eder: “Bu âyetin Velid bin Ukbe hâdisesi üzerine nâzil olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin zayıflığının bir delili de Allahu Teâlâ'nın “Ben bu âyeti şu hâdisi için inzâl ettim” dememesidir. Bu hususta Resûlullah'tan (s.a.v.) da bir rivâyet vârid olmamıştır. Gerçek olan şudur ki bu âyet o hâdisede nâzil olmuştur. Fakat, bu nüzûl sebebi o hâdisedir demek değildir. Bizim görüşümüzü doğrulayan sebeplerden birisi de Velid bin Ukbe'ye fâsıklık yakıştırılmasıdır. Çünkü o, fâsıklıktan uzaktır. Ancak, zannetmiştir ve zannında yanılmıştır. Zannında hata yapana da fâsık denilemez. Nasıl fâsık denilebilir ki ekserî dinden çıkanlara fâsık denilebilir. Zira Allahu Teâlâ, **“Allah fâsıklar güruhunu muvaffak etmez”** (Mâide: 108), **“Hani biz meleklerle, ‘Adem için secde edin.’ demiştik de İblis'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı”** (Kehf: 50) ve **“Fâsık olanların barınacağı yer ise ateştir”** (Secde: 20) buyurmuştur. Bu âyetler de gösteriyor ki fâsık diye tama-

¹ İbn-i Hanbel, Taberanî, Ayrıca Mecma'-üz-Zevâid, c. 7, s. 109.

men dinden çıkmış olana denmektedir. Velid bin Ukbe ise dinden çıkmış değildir. Çünkü yalnızca yapmış olduğu zanda hata etmiştir.”²

2. **“Eğer mü’minlerden iki zümre birbiriyile dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın”** âyetinin nüzûl sebebinde aşağıdaki rivâyetler vardır:

a) Buhârî, Müslim, İbn-i Cerîr ve diğerleri Enes’ten (r.a.) şöyle rivâyet etmişlerdir: “Sahabe-i Kirâm Resûlullah’a (s.a.v.), “Sen Abdullah bin Ubey’e gitmez misin?” dediler. Resûlullah (s.a.v.) eşeğine binerek sahâbilerle birlikte gitti. Resûlullah (s.a.v.) onun yanına varınca Abdullah bin Übey, “Benden uzaklaş, Allah’a (c.c.) and olsun ki eşeğinin kokusu beni rahatsız etti” dedi. Ensârîlerden birisi, “And olsun ki Resûlullah’ın (s.a.v.) eşeğinin kokusu senden daha tatlıdır” cevabını verdi. Abdullah bin Übey’in kavminden birisi Ensârînin bu sözüne kızdı. Ensârîler de kendi adamlarını destekledi. Aralarında kavga çıktı. Birbirlerine elle, papuçla ve hurma dallarıyla vurmaya başladılar. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.”³

b) Buhârî ve Müslim Üsâme bin Zeyd’den (r.a.) şöyle rivâyet etmişlerdir: “Resûlullah (s.a.v.) eşeğine binerek hastalanan Sa’d bin Ubade’nin (r.a.) ziyaretine gitti. Yol güzergahında aralarında Abdullah bin Übey ile Abdullah bin Revâhâ’nın (r.a.) da bulunduğu bir cemaat oturuyordu. Abdullah bin Übey yüzünü abasıyla örterek, “Toz çıkarmayın” dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Revâhâ (r.a.), “Resûlullah’ın (s.a.v.) eşeğinin kokusu senden daha güzeldir” dedi. Her ikisinin akrabaları arasında kavga çıktı. Birbirlerine elle, papuçla ve sopayla vurmaya başladılar. Bunun üzerine âyet nâzil oldu.”

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Bu sûreye “Hucurât” denildiği gibi “Ahlâk” ve “Âdâb” sûresi de denilir. Çünkü sûre birçok güzel ahlâkı beyân etmektedir. Bu sûrenin beş yerinde Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler!”** hitâbında bulunmaktadır. Her defasında da güzel ahlâktan birine işaret etmektedir. Bu yüksek âdâbı aşağıdaki fıkralarda arz edeceğiz:

1. Resûlullah’ın (s.a.v.) emirlerine itaat etmek vâcibtir. O konuşup bir görüş beyân etmeden önce konuşmak, görüş beyân etmek yasaklanmıştır.

² Râzî, age, c. 7, s. 589.

³ Suyûtî, age, c. 6, s. 90.

Çünkü Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Allah ve Resûl’ünün huzurunda (söz ve işte) öne geçmeyin. Allah’tan korkun. Çünkü Allah hakkıyla işiten, (her şeyi) bilendir”** (Hucurât: 1) buyurmuştur.

2. Resûlullah’a (s.a.v.) karşı hürmet ve saygıda bulunmak farzdır. Onun huzurunda yüksek sesle konuşmamalıdır.⁴ Zira Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Seslerinizi peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın. Ona sözle birbirinize bağırduğınız gibi bağırmayın ki siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir”** (Hucurât: 2) buyurmuştur.

3. Haberlerin sıhhati hususunda tahkikat yapmak lazımdır. Bozguncu ve fâsık kimselerin sözlerine itimad edilmemelidir. Zira Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin”** (Hucurât: 6) buyurmuştur.

4. Halkı maskaraya almak ve insanlara küçük düşürücü isim ve lakaplar takmak yasaktır. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Bir kavim diğer bir kavim ile alay etmesin. Olur ki (alay edilenler Allah indinde) kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları (eğlenceye almasın) Olur ki onlar (eğlenceye alınanlar) kendilerinden daha hayırlıdır. (Kendi) kendinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın, imândan sonra fâsiklik ne kötü addır”** (Hucurât: 11) buyurmuştur.

5. Gıybet, suizan, tecessüs ve benzeri kötü huylar yasaktır. Zira Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Zannın bin çoğundan kaçının. Çünkü bazı zan (vardır ki) günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz de kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden her hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah’tan korkun. Çünkü Allah tövbeleri kabul edendir, çok esirgeyicidir”** (Hucurât: 12) buyurmuştur.

Yalnızca onsekiz âyetten meydana gelen bu sûre birçok ahlâk ve âdâbı bir araya toplamıştır. Bundan ötürü bu sûreye Ahlâk ve Âdâb sûresi de denmektedir. Bu sûre Allah’a (c.c.), Peygamber’e (s.a.v.), nefesine, mü’minlere ve umûma karşı gösterilecek edebi ihtivâ etmektedir. Bunları da saydığımız sıra ile beyân etmiştir.

⁴ Şimdi de ziyaretine gidilince ziyaret âdâbından olan selâm ve duâ çok alçak bir sesle yapılmalıdır. Çünkü peygamberlerin hayatları ile memâtları arasında bir fark yoktur. Hayatlarında gösterilen saygı daha sonra da aynen gösterilmelidir. (Mütercim)

İkinci incelik: “Ey imân edenler!” hitâbı muhatabları, gelecek olan emir ve hükümlerin ehemmiyeti hususunda uyarmaktadır. Muhatabları imân ile vasıflandırmak, gelen emirlerin aynen yerine getirilmesini, ihlâl etmekten kaçınılmasını bildirmek anlamına gelmektedir.⁵

Üçüncü incelik: Âyetteki, “... Eğer bir fâsık size bir haber getirirse” ifadesi, mü'minlerin her zaman uyanık olmalarını ve duydukları her haberi, kaynağını araştırmadan kabul etmemelerini bildirmektedir. Âyetle “fâsık” kelimesinin nekîre olarak kullanılması ve âyetin “eğer” kelimesi ile başlaması, böyle haberlerin nâdir görüleceğine işaret etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı, “Mü'minlerin asıl vasıfları doğru sözlülüktür. Eğer mü'minler arasından bir fâsık çıkarsa onun haberini tahkik edin” olur. Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı ahlâken öylesine yücelmişlerdi ki kimse onlara böyle yalan haber vermeye cesaret edemezdi.⁶

Dördüncü incelik: “Hem bilin ki içinizde Allah'ın peygamberi vardır” âyetinin tefsîrinde Fahreddin Râzî şöyle der: “Benim tercihime göre, Allahu Teâlâ “Ey imân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin. (Yoksa) bilmeyerek bir kavme sataşırsanız da yaptığınıza pişman kimseler olursunuz” âyetinin peşine “Hem bilin ki içinizde Allah'ın peygamberi vardır” âyetini inzâl buyurarak kullarına sanki şöyle demektedir: “Ey kullarım! Sizin için herhangi bir müşkilin halinde Resûlullah (s.a.v.) aranızdadır. Ondan sorunuz. Çünkü o bilir. Hiç kimsenin sözüne de uymaz. Onda zulüm olmadığı gibi, yalana da inanmaz. Çünkü o, sizin görüşlerinize itimad etmez. O ancak Allah'tan gelen vahye itimad eder.”⁷

Beşinci incelik: “Eğer o birçok iş(ler)de size uysaydı...” ifadesi, sahâbilerin Resûlullah'ın (s.a.v.) kendilerine uymalarını istediklerine işaret etmektedir. Âyetteki bu farazi tabir, Resûlullah'ın (s.a.v.) onlara değil, onların Resûlullah'a (s.a.v.) uymaları gerektiğini ifade eder. “Sıkıntıya uğradınız” ifadesi de Resûlullah'ı kendi görüşlerine getirmelerinde büyük mahzurlar olduğuna delâlet etmektedir. Öyleyse sanki Allahu Teâlâ onlara, “Ey imân edenler! Eğer bir fâsık bir haber getirirse o haberi tahkik edin. Siz o haberin

⁵ Ebussuûd, age, c. 7, s. 581 (Râzî tefsîri kenarında).

⁶ Alûsî, age, c. 26, s. 145'ten özetle.

⁷ Fahreddin Râzî, age, c. 7, s. 592.

doğruluğunu araştırmadan Resûlullah'ı (s.a.v.) da kendi görüşlerine getirmek isteyenler -ki onlar hem kendilerini, hem diğerlerini sıkıntıya düşürürler-gibi olmayın. Resûlullah'ın (s.a.v.) kıymetini bilin ve böylesi hatalardan kaçının" buyurmaktadır.⁸

Altıncı incelik: "İşte rüşdünü bulanlar da onların ta kendileridir" âyeti önceki âyetlerde olduğu gibi "siz" hitâbıyla gelmeyerek haber ifadeyle gelmiştir. Bu, Allah'ın (s.a.v.) imânı sevdirdiği ve kalblerinde süslediği, küfrü, fâsıklığı, isyanı çirkin gösterdiği kişilerin mânevî bakımdan en üstün dereceye erenler olduğunu bildirmektedir. Bu dereceye ermeleri de yalnız Allah'ın (c.c.) fazl ve keremi ileldir.

Yedinci incelik: Fahreddin Râzî, "Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürse..." âyetinde "sizden" değil de "mü'minlerden" denilmesindeki hikmet böyle bir fitnenin mü'minler arasında çok çirkin olduğunu göstermektedir. Birkaç kölesi olan bir efendinin içlerinden en azgın olanına, "Şu işi yapanlara mâni ol" demesi onu en güzel şekilde o çirkin şeyden alıkoymak demektir. Bu âyette de Allahu Teâlâ, "Siz yapmazsınız, eğer mü'minler yaparsa mâni olun" şeklinde dolaylı bir ifade kullanmıştır.

Sekizinci incelik: "Mü'minler ancak kardeşirler" âyeti mü'minlerin birbirine karşı öz kardeş gibi şefkat göstermelerinin ve yardım etmelerinin vâcib olduğuna delâlet eder. Çünkü mü'minler İslâmî noktadan kardeşirler. İmân ve İslâm kardeşliği, ana-baba kardeşliğinden daha kuvvetlidir. Bir Müslüman Arab şâiri bu hususu şöyle dile getirmiştir: "Arablar Kays ve Temimle iftihar ettikleri zaman ben "Babam İslâm'dır" derim. İslâm'dan başka baba tanımam."

Faydalı bir uyarı

Âlimlerin birisinden sahâbiler arasındaki savaş ve ihtilâflar sorulunca, "O bir kan idi ki Allahu Teâlâ bizim elimizi o kana bulaştırmadı. Biz dilimizi de onunla kirletmeyelim. Sahâbilerin arasında cereyan eden olaylar Yusuf aleyhisselâm ile kardeşleri arasında cereyan eden hâdiseler gibidir" cevabını vermiştir.

⁸ Alûsî, age, c. 26, s. 148'den özetle.

Hasan-ı Basrî (rh.a.) de şöyle demiştir: "O, bizim olmadığımız, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının bulunduğu bir kıtadır. Onlar dini bizden daha iyi biliyorlardı. Biz bilemeyiz. Onlar birleştiler biz de onlara uyduk."

Hâris Muhasibî de aynı soruya şu cevabı vermiştir: "Ben de Hasan-ı Basrî'nin (rh.a.) dediği gibi derim. Biz bir görüş ortaya atamayız. Kesinlikle biliriz ki onların ihtilâfları ictihâdlarından doğmuştur ve bu ictihâdlarından maksat da yalnız Allah (c.c.) rızası idi."

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âdil bir adamın haberi kabul edilir mi?

Âlimler, âdil bir adamın getirdiği haberin kabul edileceğini, "... Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin" âyetine dayanarak iki vecihle isbat etmişlerdir.

Birincisi, Allahu Teâlâ fâsıkın getirdiği haber hususunda tahkiki emretmiştir. Eğer âdil kimsenin haberi kabul edilmeyecek olsaydı, âyetteki tahkik emri tahsis edilmezdi. Zira o zaman hem âdilin hem de fâsıkın haberinin reddedilmesi gerekirdi. Fâsıkın getirdiği haberin tahkikini emreden âyet, âdil kimsenin getireceği haberin kabul edileceğine delâlet etmektedir.

İkincisi, fâsıkın haberinin reddindeki illet fısktır. Çünkü haber insanda bir emânettir. Fısk ise emâneti iptal eder. İlet olan fısk olmadığına göre, âdil kimsenin haberi reddedilemez.

Adalet veya fıskını bilmediğimiz kimsenin haberine gelince, Hanefî fukahâsı, onun getirdiği haberin kabul edileceği görüşündedirler. Çünkü âyetteki tahkik emri yalnız fâsıklar içindir. Fâsık olmayınca tahkike de lüzûm kalmaz, haberi kabul edilir. Çünkü mü'minlerde asıl olan adalettir.

Hanefîlerin delilleri, mü'minlerdeki temel vasfın adalet olduğu kabuldür.

Bazı fakîhlere göre ise durumu meçhul olan kişinin haberi ancak tahkik edildikten sonra kabul edilebilir.

İkinci hüküm: Şahâdet ve rivâyette sahâbilerin adaletini araştırmak vâcib midir?

Bazı âlimler bu âyete dayanarak sahâbilerin içinde de âdil olmayanların bulunduğuna hükmetmişlerdir. Zira Allahu Teâlâ Velid bin Ukbe'ye "fâsık" vasfını vermiştir. Çünkü âyet onun hakkında nâzil olmuştur. Âyetin nüzûl sebebi âyetin umûmî ifadesinden istisnâ edilemez. Halbuki onun sahabî olduğunda ittifak edilmiştir. Allahu Teâlâ onun haberinin tahkik edilmesini emretmiştir. O zaman şahâdet ve rivâyetlerinde sahâbilerin de adaletini araştırmak lazımdır.

Bu meselede âlimlerin çok değişik görüşleri vardır. Bunları özetle aşağıya alıyoruz:

1. Sahâbilerin hepsi âdildir. Şahâdet ve rivâyetlerinde onların adaletleri araştırılmaz. Selef ve halef ulemânın cumhûru bu görüştedir.

2. Şahâdet ve rivâyetlerinde sahâbilerin de diğer insanlar gibi adaletlerini araştırmak lazımdır. Ancak Hz. Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) gibi adaletleri kesin olan sahâbilerin adaletleri araştırılmaz.

3. Sahâbiler Hz. Osman devrine kadar âdildiler. Ancak onun şehâdetinden sonra onların da adaletlerinin araştırılması lazımdır.

4. Sahâbilerin hepsi âdildir. Yalnız Hz. Ali'ye karşı huruç ederek savaşanlar hariç. Çünkü onlar hak imâma karşı çıktıkları için fâsık olmuşlardır. Bu Mutezile'nin görüşüdür.

Tercih edilen ve sahih olan görüş, selef ve halef ulemânın cumhûrunun görüşüdür. Çünkü sahâbiler Resûlullah (s.a.v.) ile sohbetle bulunduklarından hepsi âdildirler. Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de onları senâ etmiştir. Onlar hakkında, **"Böylece sizi vasat (orta) bir ümmet yapmışsızdır. İnsanlara karşı (hakikatin) şahidleri olasınız, bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahid olsun diye"** (Bakara: 143), **"Siz insanlar için (insanlığın faydası için gaybdan, yahut levh-i mahfûzdan seçilip) çıkarılmış en hayırlı ümretsınız. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz"** (Âl-i İmran: 110), **"Muhammed Allah'ın Resûl'üdür. Onun mâiyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rûkû' ediciler, secde ediciler olarak görürsün. Onlar Allah'tan fazl ve rıza isterler. Secde izinden nişanları yüzlerinde-dir"** (Fetih: 29), **"Allah dedi (diyecek) ki: "Bu (gün) doğru söyleyenlerin sa-**

dakatleri kendilerine fâide vereceği bir gündür. Altından ırmaklar akan cennetler -ki orada ebedî ve dâimî kalıcıdır- onlarıdır. Allah kendilerinden razı olmuştur, kendileri de O'ndan razı olmuşlardır, işte bu en büyük kurtuluş ve saâdetir" (Mâide: 119) ve "... Onlar Allah'tan fazl ve hoşnutluk ararlar, Allah'a, peygamberine (mallarıyla, canlarıyla) yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından (mahrum edilerek) çıkarılmışlardır. İşte bunlar sâdıkların ta kendileridir" (Haşr: 8) buyurulmuştur. Sahâbiler hakkında nâzil olan daha birçok âyet vardır. Bu âyetlerin hepsinde de sahâbiler medh edilmektedir.

Sahâbilerin peygamberden sonra halkın efdali olduğunu bildiren hadîsler de vardır. Kısa olarak sahâbilerin faziletlerini beyân eden bazı hadîsleri aşağıya aktarıyoruz:

1. "En hayırlı nesil benim neslimdir. Sonra, ondan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenlerdir."⁹

2. "Ashâbıma sövmeyin. Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a (c.c.) yemin ederim ki sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse yine de sahâbilerden birinin infak ettiği bir avuçun sevabına nâil olamaz."¹⁰

3. "Ashâbım hakkında Allah'tan (c.c.) sakınınız. Benden sonra onları hedef almayınız. Her kim onları severse ben de onu severim. Her kim onlara buğz ederse ben de ona buğz ederim. Her kim onlara ezâ ederse bana ezâ eder. Bana ezâ eden de Allah'a (c.c.) ezâ etmiştir."¹¹

Sahâbilerin diğer insanlardan efdaliyeti ve adaleti hususunda Kur'ân ve sünnetten benzeri daha birçok nass vârid olmuştur. Sahâbilerin bazılarından bazı muhâlefetler vâki olmuşsa da biz bunlardan dolayı onların fâsık olduklarına hükmedemeyiz. Çünkü onlar bir günah işleseler bile onu devam ettirmezlerdi. Tövbe eden insandan fık gider, adalet gelir. Meselâ, Maiz el-Esemî zina işlemiş fakat arkasından Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek suçunu itiraf ederek recm edilmiştir. Maiz'in defninden sonra Resûlullah (s.a.v.), "Allah'a (c.c.) and olsun ki Maiz öyle bir tevbe etti ki yapmış olduğu tövbe ümmet arasında taksim edilse hepsine yeter" buyurmuştur.

⁹ Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesâî.

¹⁰ Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd.

¹¹ Tirmizî.

Sahâbiler hakkındaki, “Onlar masum değillerdir. Bu sebeble günah işlemişlerdir ve âdil değillerdir” görüşüne gelince, bu zayıf bir görüştür. Zira şahâdeti ve rivâyeti reddolunan fâsık, işlemiş olduğu günahı devam ettirendir. Sahâbiler içinde ise günaha ısrar eden yoktur.

Âyetin nüzûl sebebinde Fahreddin Râzî’den yapılan nakilden de anlaşılacağı üzere bu âyet hâsseten Velid bin Ukbe için nâzil olmamıştır. Bu âyet umûmî olarak fâsıklar için nâzil olmuş ancak nüzûlü Velid bin Ukbe hâdisesine rastlamıştır.¹²

Üçüncü hüküm: Fâsık ve bid’at ehlinin şahâdeti kabul edilir mi?

Âlimler, “... Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu tahkik edin” âyetine dayanarak fâsıkın şahâdetinin kabul edilmeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Fâsıkın şahâdeti kabul edilmediği gibi rivâyeti de kabul edilemez. Çünkü rivâyet, Resûlullah’tan emânet ve dinin temelidir. Fısk ise emâneti bozar. Fâsıkın Resûlullah’a yalan isnâd etmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Kurtubî şöyle der: “Fıskı tesbit edilen kimsenin haberlerdeki sözleri geçersiz olur. Çünkü haber emânettir. Fısk ise onun iptalinin karinesidir.”¹³

Cessâs, “Âyetteki, “**tahkik edin**” ifadesi, fâsıkın şahâdetinin kabul edilmesinin yasaklandığını gösterir. Çünkü şahâdet bildiğini haber vermektir. Fâsıkın şahâdeti kabul edilmediği gibi diğer hususlardaki haberleri de kabul edilemez. Onun Resûlullah’tan (s.a.v.) rivâyet ettiği hadîsler de makbul değildir. Fâsıkın şer’î bir hükmün isbatı için getirdiği haber de kabul edilemez. Hülâsâ, din ile ilgili herhangi bir mevzûda onun getireceği haber muhterem değildir”¹⁴ der.

Âlimler, fâsıkın muâmelât ve herhangi bir kişinin aleyhindeki şahâdeti hâricindeki haberleri âyetin hükmünden istisnâ ederek kabul edileceğine hükmetmişlerdir. Fâsıkın kabul edilebilecek haberleri şunlardır:

1. Kendi nefsi aleyhinde ikrar ettiği haberler. Meselâ, “Falan kişinin bende şu kadar parası vardır” demesi gibi. Çünkü burada başkası için ken-

¹² Kurtubî, age, c. 16, s. 312.

¹³ Kurtubî, age, c. 18, s. 316.

¹⁴ Cessâs, age, c. 3, s. 398.

disi üzerinde bir hak isnâd etmiş olmaktadır. Bunda da adalet şart değildir. Böyle bir haber kâfirlerden de kabul edilir.

2. Hediye ve vekalet mevzû'undaki sözleri. Meselâ, birisine birşey getirerek, "Bunu sana filan hediye etti" demesi gibi. Bu husustaki sözü kabul edildiği gibi hediyesi de kabul edilir. Ayrıca bir başkası fâsıkı birşeyin satışına vekil ettiği zaman sözleri kabul edilir. O malın ondan alınması câizdir.

3. İçeri girme izni istenmesi halinde söylediği sözler. Meselâ, birisi evine girmek için fâsıktan izin istese fâsık da ona izin verse bu sözü kabul edilir. Çünkü burada adalet şart değildir. Buna benzer muâmelâtta, bir diğerinin aleyhindeki şahâdeti hâricindeki haberleri de kabul edilir.

Âlimler fâsıkın nikahtaki velâyeti hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İmâm Şafiî'ye göre fâsık bir kişi nikah velisi olamaz. Çünkü fâsık olduğundan velâyet yaptığı kişiye nikahta zarar vermesi muhtemeldir.

İmâm Ebû Hanîfe (rh.a.) ile İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre ise kendi malına velâyet yaptığı için âdil kişiler gibi evlenecek erkek veya kıza veli de olabilir. Çünkü onun namusuna karşı gayreti tamdır. Ehlinin namusunu korur. Malını sarf ederken kıymetini biliyorsa kendi ehlinen birisini evlendirmekte de onun velisi olur.

Bid'at ehline gelince, bunlar -Cebriye ve Kaderiye gibi nassları kendi görüşlerine göre te'vîl ettikleri için- itikadlarından ötürü fâsıktırlar. Bu sebeble İmâm Şafiî gibi bazı usûl âlimleri, onların hem şahâdetlerini hem de rivâyetlerini reddederler.

Diğer bazı âlimlere göre ise bid'at ehlinin hem şahâdeti hem de rivâyeti makbuldür.

Hanefîler ise şahâdet ile rivâyeti birbirinden ayırarak, bid'at ehlinin şahâdetinin kabul edileceğine, Peygamberden yaptığı rivâyetin ise kabul edilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Çünkü dinde bid'at çıkaranın kendi hevâsı uyması ve halkı da kendi hevâsı istikâmetinde dine davet etmesi muhtemeldir. Bu yüzden onun dinî mevzûlarda yapmış olduğu rivâyetler reddedilir. Herhangi birisi hakkındaki lehte veya aleyhte şahâdeti ise kabul edilir. Çünkü onun kendi görüşüne daveti nakille olabilir. Bu yüzden nakledeceği rivâyete itibar edilemez. Fakîh ve muhaddislerin cumhûrunun görüşü de budur.

Dördüncü hüküm: Fâsıkın velâyeti sahih midir?

İbn-ül-Arabî, “Şâfiîler’e göre fâsıkın imâmeti sahihtir. Fâsıkın bir parça mal hakkındaki şahâdeti kabul edilmezken nasıl olur da ona koca bir mülk teslim edilir? Şâfiîlerin görüşünün dayandığı temel şudur: Halka namaz kıldırın bid’at ehli fâsık vali veya imâmların yerinden uzaklaştırılması ve namazın terk edilmesi mümkün olmadığına göre, dini bozuk olduğu halde zarûrî olarak onun arkasında namaz kılınır. Hz. Osman’ın dediği gibi, halkın yapacağı en güzel şey namazdır. Öyleyse onlar namaz kılıyorlarsa arkasında namaz kıl. Eğer namazları usûlüne uygun kılmıyorlarsa onlardan kaçın.

Bir kısım insan takiyye yaparak onların arkasında namaz kılar, fakat sonra namazlarını iade ederler. Bir kısım insan da namazlarını iade etmezler. Bana göre namazın iade edilmesi farzdır. İnsanın razı olmadığı bir imâmın arkasında namaz kılmayı terk etmesi uygun değildir. Ancak kılınan namazın gizlice iade edilmesi lazımdır. Fâsık valilerin infaz ettiklerinden hakka uygun olanlar kabul edilir, hakka uygun olmayanlar reddedilir. Başkalarının sözlerine aldanmayın. Bu hususta çok laf edilir, fakat hak açıktır”¹⁵ der.

Beşinci hüküm: İmâma karşı isyan edenlerin öldürülmesi farz mıdır?

Âlimlerin cumhûru, imâma karşı isyan edenlerle (bağy fırkası ile) savaşmanın farz olduğuna hükmetmiştir. Yalnız şu var ki onlar önce sulha davet edilir. Ara bulunmaya çalışılır. Şâyet sulha yanaşmaz, isyana devam ederlerse **“Eğer mü’minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz o tecavüz edenle Allah’ın emrine dönünceye kadar savaşın”** âyetine istinâden onlarla savaşmak farzdır.

İlim iddiasındaki bazı kişilere göre ise mü’minlerden İmâma karşı isyan edenlerle savaşmak câiz değildir. Bunlar Resûlullah’ın (s.a.v.) **“Mü’mine sövmek fısk, mü’minle savaşmak küfürdür”**¹⁶ hadîsine istinâd etmektedirler. Halbuki bu hadîs onların iddialarına asla bir delil olamaz. Çünkü Kur’ân mü’minlerden İmâma karşı isyan eden bağy fırka ile savaşmayı, on-

¹⁵ İbn-ül-Arabî, age, c. 4, Kurtubî, age, c. 16, s. 312.

¹⁶ Buharî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî.

ları öldürmeyi emreder. Bu hadîse dayanılarak Allah'ın hükümlerinden biri nasıl iptal edilebilir?

Kurtubî, **“Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın”** âyeti mü'minlerle savaşamayacağını iddia edenlerin görüşlerinin yanlış ve fâsit olduğuna delâlet eder. Eğer âsi bir mü'minle savaşmak küfür olsaydı, Allah (c.c.) âyette küfrü emretmiş olurdu. Halbuki Allahu Teâlâ küfrü emretmekten münezzehdir. Hz. Ebû Bekir İslâm'ın her şeyini kabul ettiği halde yalnız zekâtını vermeyenlerle savaşmış ve İslâm'dan yüz çevirenlere uyulmamasını emretmiştir. Fakat bunun yanında onların mallarının kâfirlerin malları gibi helal olduğuna da hükmetmemiştir¹⁷ der.

Taberî, “Eğer Müslümanlar arasında çıkan ihtilâfa karışmamak, evinde oturmak vâcib olsaydı, hiçbir had uygulanamaz ve hiçbir bâtil ortadan kaldırılamazdı. Bu tavır, nifâk ehlinin ve fâsikların Allah'ın (c.c.) haram kıldığı Müslüman mallarına ve kadınlarına tecavüz etmelerine yol açar. Çünkü böyle bir halde Müslümanlar parça parça olur, fâsiklara karşı direnme güçlerini kaybederler. Bu da Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Sefihlerinizi terbiye için cezâlandırın”** hadîsine muhâlif hareket etmektir¹⁸ der.

Cumhûrun delilleri

Cumhûr, bağı fırka ile savaşmanın farz olduğuna birkaç delille isbat ederler. Bunları özetle aşağıya alıyoruz:

1. Allahu Teâlâ **“Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın”** buyuruyor.

2. Resûlullah **“Ahir zamanda öyle bir kavim çıkar ki genç ve sefih-tirler. Onlar hadîsleri okurlar. Kur'ân'ı da güzel okurlar. Fakat imânları gırtlaklarından aşağıya geçmez. Onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar. Onları nerede rastlarsanız öldürün. Onları öldürmekte Allah (c.c.) katında kıyâmete kadar sevab vardır”** buyurdu.¹⁹

¹⁷ Kurtubî, age, c. 16, s. 317.

¹⁸ Kurtubî, age, c. 16, s. 317 (Taberî'den naklen).

¹⁹ Buharî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî.

3. Resûlullah “Ümmetim arasında gelecek çok ihtilâflar ve fırkalar çıkacaktır. Bunlardan bir kavmin sözleri çok güzel, amelleri çok kötü olacak. Onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Onlar ok tekrar yaya dönene kadar bir daha da dine dönmeyeceklerdir. Onlar yaratılmışın en şerlileridir. Onların öldürdüğüne de onları öldürene de müjdeler olsun.” Onların âlâmetleri sorulunca da “Başlarını tıraş etmele-ridir” buyurdu.²⁰

4. Resûlullah (s.a.v.) Ammar bin Yaser (r.a.) hakkında, “Onu bağy fırkası öldürecektir” buyurmuştur.

Bu âyet ve hadîsler, bağy fırkası ve benzerleriyle Allah’ın emrine dö-nünceye kadar savaşmanın farz olduğuna delâlet etmektedir.

Cessâs, “Eğer kılıçtan başka hiçbir şey onları yola getiremiyorsa bağy fırkası ile savaşma hususunda Resûlullah’ın (s.a.v.) ashâbından hiçbirisi muhâlefet etmemiştir. Biliniyor ki Sahabe-i Kirâm Hâricîlerle savaşmışlar. Eğer savaşı vâcib görmeselerdi evlerinde otururlardı. O zaman da Hâricîler onla-rı öldürür, çocuk ve kadınlarını esir alırlardı.

Sahâbilerin bir kısmının Hz. Ali ile birlikte savaşmadıkları öne sürüle-bilir. Sa’d bin Ebî Vakkas (r.a.), Üsâme bin Zeyd (r.a.) ve Abdullah bin Ömer (r.a.) de bunlardandır. Bunlar oturmamışlar, fakat Hz. Ali’ye karşı isyan eden fırkayı bağy kabul etmemişler veya Hz. Ali’nin ordusunun onlara yeteceğini bildikleri için savaşa katılmamışlardır. Çünkü onlar Hâricîlerin savaşına da katılmamışlardır. Halbuki Hâricîlerle savaşmanın farz olduğunu biliyorlardı. Ancak Hâricîlerle savaşanların kâfi sayıda olduklarını gördükleri için bilfiil savaşa katılmamışlardır. Eğer Hâricîlerle savaşanlar kâfi miktarda olmasalar-dı, bunlar da elbette savaşa katılırlardı”²¹ der.

Altıncı hüküm: Bağy fırkasının malları ganimet midir, yoksa sulthan sonra onlara iade mi edilir?

1. İmâm Muhammed’e (rh.a.) göre bağy fırkasının malı ganimet olamaz. Ancak onlardan geri kalan at ve silah gibi savaş malzemesi onlara karşı kul-lanılabilir. Fakat savaş bittikten sonra onların silah ve malları iade edilir.

²⁰ Kütüb-i Sitte (Tirmizî hariç), Cessâs, age, c. 3, 3. 400.

²¹ Cessâs, age, c. 3, s. 401.

2. İmâm Ebû Yusuf'a (rh.a.) göre, bağı fırkasının elinde bulunan silah ve malın tamamı ganimettir. Müslümanlar arasında humus hesabına göre taksim edilir.

3. İmâm Mâlik'e (rh.a.) göre, bağı fırkasının malları ganimet, çocuk ve kadınları esir edilemez. İmâm Şafiî de bu görüştedir.

İmâm Ebû Yusuf'un delili

Bağı fırkası âsi oldukları için şer'î hududları tecavüz etmişlerdir. Onların malları Müslümanlar arasında ganimet olarak dağıtılır.

Cumhûrun delilleri

Bağı fırkasının İmâma karşı isyanı onlarla savaşı helal kılar. Onların çocuklarını helal kılmaz. Çünkü onlar kâfir değildir. Onlar yalnızca İmâma karşı âsi olan mü'min veya İmâmın taatinden çıkmış fâsık mü'minlerdir. Onlarla savaşma emri de onları tekrar mü'minlerin safına döndürmek içindir. Yoksa kâfir oldukları için değildir.

Cumhûrun delillerinden biri de İbn-i Abbâs'tan (r.a.) rivâyet edilen şu hadîstir: "Hâricîler Hz. Ali'ye isyan ettikleri zaman, Hz. Ali onlara, "Siz anneniz olan Aişe'ye mi sövüyorsunuz? Siz başka kadınlardan size helal olan şeylerin ondan da mı helal olmasını istiyorsunuz. Şâyet böyle birşey yaparsanız kâfir olursunuz" dedi."²²

Abdullah bin Ömer (r.a.) de Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) Abdullah bin Ömer'e (r.a.), **"Bu ümmetten isyan edip İmâma karşı çıkanların hükmünü biliyor musun?"** diye sordu. Abdullah bin Ömer (r.a.), "Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir" cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Onların yaralılarına dokunulmaz, esirleri öldürülmez, kaçanının peşinden gidilmez, malları da ganimet olarak taksim edilmez"** buyurdu."²³

Kurtubî, "Bize göre itimad edilecek olan Sahabe-i Kirâm'ın bağîlere karşı tavır ve hareketleridir. Onlar bağîlerle savaşlarında kaçanların peşinden gitmemiş, yaralılara saldırmamış, esirlerini öldürmemiş, kadın ve ço-

²² Cessâs, age, c. 3, s. 402.

²³ Kurtubî, age, c. 16, s. 320.

cuklarını köle edip satmamış, mallarını da ganimet olarak taksim etmemişlerdir. Bizim önderlerimiz de ancak ve ancak Sahabe-i Kirâm'dır"²⁴ der.

Sahih olan cumhûrun görüşüdür. Çünkü bağîler kâfir değildir. Bu yüzden kadın ve çocukları esir edilemez, malları taksim edilemez. Eğer malları ganimet sayılır, kadın ve çocukları köle edilip satılırsa onlar isyana teşvik edilmiş olunur. Onları tekrar Müslümanların safına döndürmek de mümkün değildir. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Ashâb-ı Kirâm arasında vâki olan ihtilâflar hakkında faydalı ve mühim bir uyarı

Kurtubî şöyle demektedir: "Sahâbilerden herhangi birine kat'î bir hata isnâd etmek câiz değildir. Çünkü onlar yaptıklarının hepsinde ictihâd etmişler ve yalnız Allah'ın (c.c.) rızasını talep etmişlerdir. Onlar bizim imâmımızdır. Onlar arasında cereyan eden hâdiseler hakkında dilimizi tutmalı ve onları zikrettiğimizde en güzel şekilde anmalıyız. Zira onlar Resûlullah'ın sohbetinde bulunmuşlardır ve Resûlullah onlara sövmeyi yasaklamıştır.

Allahu Teâlâ da onlara mağfiret etmiş ve **"Allah dedi (diyecek) ki: "Bu(gün) doğru söyleyenlerin sadakatları kendilerine fâide vereceği bir gündür. Altından ırmaklar akan cennetler -ki orada ebedî ve dâimî kalıcıdır- onlarındır. Allah kendilerinden razı olmuştur, kendileri de ondan razı olmuşlardır ve işte bu en büyük kurtuluş ve saâdettir"** (Mâide: 119) âyetiyle onlardan razı olduğunu haber vermiştir.

Resûlullah'tan (s.a.v.) çeşitli isnâdlarla vârid olan hadîse göre, **"Talha, yeryüzünde yürüyen bir şehiddir."** Eğer Talha'nın katıldığı savaş isyan olsaydı, o savaşta ölen Talha şehid olmazdı. Çünkü şehâdet ancak hak yolunda Hakk için ölmektir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Zübeyr'in katili ateştedir"** ve **"Safiye'nin oğlunun katilini ateşle müjdeleyin"** hadîsleri de buna delâlet eder. Bu hadîsler, Talha (r.a.) ve Zübeyr'in (r.a.) katıldıkları savaşta âsi olmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu savaşta onları günahkâr olmamışlardır.

Bir âlimden sahâbiler tarafından akıtılan kan hususunda sorulunca, **"Onlar birer ümmetti (gelip) geçti. (O ümmetlerin) kazandığı kendileri-**

²⁴ Kurtubî, age, c. 16, s. 320.

nin, sizin kazandığınız da sizin ve siz onların işlemiş olduklarından mesul olacak değilsiniz” (Bakara: 134) âyetini okuyarak cevap vermiştir.”²⁵

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Gelen haberleri, bilhassa fâsıkların haberlerini tahkik etmek vâcibtir.
2. Duyulan haberlere göre hüküm verilemez. Bir hüküm vermek için hükme dâir haberlerin araştırılması zarûrettir.
3. Mü'minler için müracaat mercii Resûlullah'tır. Bir ehl-i imân için Resûlullah'ın (s.a.v.) haberinin dışında kat'î bir hüküm vermemelidir.
4. Mü'minler arasını düzeltmek farzdır. Mü'minler arasında çıkacak nizarın önlenmesi için arayı bulmak farzdır.
5. Mü'minlerden bir fırka diğer bir fırkaya tecavüz ettiği ve bu tecavüz sulh yoluyla önlenemediği takdirde fitneyi kılıçla önlemek farzdır.
6. Mü'minler kardeşlerdir. Mü'minleri toplayan akîde ve imân bağıdır. Bu bağ nesebî bağdan daha kuvvetlidir.
7. İslâm'ın vahdetini korumak ve zayıf kimselerden zulmü def'etmek için mütecâviz kimselere karşı koymak farzdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm, haberlerde tahkiki ve her işte ihtiyâtlı davranmayı emretmiştir. Bu emir mü'minleri düşmanların hazırladıkları tuzaklardan korumak içindir. Bu emre uyan mü'minler her işlerinde sağlam bir yol üzere bulunurlar.

Çoğu kez bir fâsıkın getirdiği yalan bir haber fitneler çıkarmıştır. Bu fitne yüzünden de çok kanlar dökülmüştür. Fitnenin ateşini hilekar insanlar yakmışlardır. Çünkü onlar İslâm ümmetini bozmayı, parçalamayı, fitneye düşürmeyi düşünmüşlerdir. Bu sebeble İslâm tahkiki, araştırmayı emretmiştir. Bilhassa da fâsıkların haberleri araştırılmalıdır. Çünkü fâsıklar dine karşı hürmet ve saygısı olmayan kimselerdir. Bunların haberleri tahkik edilirse bunların yalan haberleri yüzünden toplumun vahim neticelere düşmesi önlenmiş olur. Çünkü yalan ve iftirâlar bazen her şeyden uzak olan insanların hayatına, fecî akıbetlere düşmelerine malolur. Nitekim Allahu Teâlâ

²⁵ Kurtubî, age, c.16, s. 322.

vahiyle Resûlullah'ı (s.a.v.) muttali kılmasaydı, Velid bin Ukbe hâdisesinde²⁶ çok kötü şeyler olacaktı. Haberin tahkik edilmesiyle birçok günahsız insanın kanı korunmuş ve Müslümanların birliği bozulmamıştır.

İslâm nasıl kaynağı ve sebebi ne olursa olsun zulüm ve azgınlığa karşı mukavemet etmeyi emretmişse birbirleriyle niza eden fırkalar arasını bulup düzeltmeyi de emretmiştir. Eğer aralarında niza ve düşmanlık anlaşma yoluyla giderilemezse o zaman bağı ve saldırgan fırkaya karşı en iyi hâkim kılıçtır. Onlarla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşmak lazımdır. İslâm bu hikmetli yolu Müslüman toplumu düşmanlık ve parçalanmaktan korumak için genel bir kural olarak vaz'etmiştir.

* * *

²⁶ Bu hâdisiye âyetlerin nüzûl sebeplerinde geçmiştir.

63. DERS

KUR'ÂN'IN ABDESTSİZ OLARAK TUTULMASININ HARAM OLUŞU

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾
إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا
الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ
أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَا إِذَا
بَلَغَتِ الْخُلُقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ
مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾

75. Hayır (hakikatler kâfirlerin dediği gibi değildir.) İşte yıldızların düştüğü yerlere and ediyorum.

76. -Ki hakikatte bu, eğer bilerseniz, büyük bir anddır-

77. Muhakkak o elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır.

78. Ki siyânet edilmiş bir kitâbta (yazılı)dır.

79. Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.

80. (O) âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.

81. Şimdi siz bu kelâmı mı hor görücülersiniz?

82. **Rızkınıza** (şükür edeceğinize) **siz behemehal tekzibe mi kalkışsınız?**

83. **Hele** (can) **boğaza gelince.**

84. **O vakit siz görürsünüz!**

85. **Biz ona sizden yakınız. Fakat görmezsiniz.**

86. **Onu** (ta boğazınıza gelince cesedinize) **geri çevirseniz ya! Eğer (iddianızda) sâdıklarsanız...**

(Vâkıa sûresi 75-86. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

مَوَاقِعُ التَّجُورِم: *Mevaki'*, mevkinin çoğuludur ve birşeyin düştüğü yere denir. *Nücûm*, *necm*'in çoğuludur. *Necm*, yıldız demektir.

مَكْنُونٍ: Saklanan, gizlenen şeydir.

الْمُطَهَّرُونَ: Cenâbetlik ve idrar gibi namaza mâni olacak şeylerden temizlenmiş olanlar.

مُدْهِنُونَ: Hor görmek, yalanlamak.

بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ: Belagat, ulaşmak anlamına gelen bir fiildir. *Hulkûm*, boğaz demektir.

مَدِينِينَ: Mükâfât istemektir.

تَرْجِعُونَهَا *Terci'*, rücû'dan gelen bir fiildir. Dönmek demektir. Yani, rûhu vücûda döndürebilecek misiniz demektir.

Bu âyetlerle önceki âyetler arasındaki münâsebet

Allahu Teâlâ önceki âyetlerde Allah'ın (c.c.) vahdâniyetini, ölümden sonra dirilmeyi ve hesap vermeyi isbat edecek delilleri zikretmiştir. Sonra da peygamberliği isbat edecek deliller takib etmiştir. Sonra da Resûllerin sonuncusu olan Muhammed bin Abdullah'a (s.a.v.) nâzil olan Kur'ân'ın doğruluğunu bildirmiştir. Kur'ân asırlar boyu onun peygamberliğinin isbatı için

ebedî bir mucizedir. Kur'ân, müşriklerin zannettikleri gibi Muhammed'in (s.a.v.) te'lifi değildir. O, hakîm ve alîm olan Allah (c.c.) tarafından indirilmiştir. İşte bu işaret ettiklerimiz bu âyetlerle önceki âyetler arasındaki bağlantının ne kadar ahenkli olduğunu göstermektedir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allah (c.c.), yıldızların yörüngeleri üzerine yemin etmektedir. Şâyet bilerseniz bu, çok büyük bir şeydir. Çünkü yıldızlar yörüngeleri ile birlikte onları yaratan Allah'ın (c.c.) kudretine en açık delildirler. Allahu Teâlâ and ederek Kur'ân'ın sihir, kehânet, iftirâ değil büyük ve korunmuş bir kitâb olduğunu isbat ediyor. O, Allah (c.c.) tarafından korunmuş, her bâtıldan değişmeden ve değiştirilmeden korunacak olan ve her şeyi hakkıyla bilen hüküm ve hikmet sahibi Allah'ın (c.c.) indirdiği kitâbtır. Bu kitâbı şeytanlar getirmedi. Şeytanlar zâten Allah'ın (c.c.) ilminde saklı olan ve korunan bu kitâba el süremezler. Onu ancak Allah (c.c.) katından temiz melekler indirmiştir. Yeryüzünde de onu melekler gibi temiz olanlar tutabilir. Çünkü o, azîz ve celîl olan Allah'ın (c.c.) kelâmıdır. Allah'ın (c.c.) kelâmına karşı saygı ise ancak temizlikle olabilir.

Ey insanlar! Siz bu kitâbı, Kur'ân'ı mı yalanlıyorsunuz? Siz Allah'ın (c.c.) nimetlerine karşı şükrü böyle mi yapıyorsunuz? Hakikat siz bütün nimetleri veren Allah'ın (c.c.) fazlını inkâr ediyorsunuz. Rûhunuz gırtlığınıza gelip dayandığında, meçhul bir yol ayrımında durduğunuzda ne yapacaksınız? Tekrar dünyaya dönebilir misiniz? Ölümü sizden def'etmeye gücünüz yetebilir mi? Cesetten ayrılan rûhunuzu tekrar cesede döndürmeye kâdir misiniz? Eğer hesap vermeyecekseniz veya dediğiniz gibi ölümden sonra ne hesap, ne mükâfât ne de yeniden dirilme varsa o zaman serbestsiniz. O zaman, rûhu boğazına yaklaşan kimsenin rûhunu geri çevirin. Hesap vermeye giden insanları geri çevirin. Halbuki siz ölen bir kişiye yalnız bakıyorsunuz, hiçbir şey yapamıyorsunuz. Bizim meleklerimiz sizden o rûhlara daha yakındır. Siz o rûhun büyük bir hesaba gittiğini görmüyorsunuz. Çünkü siz âcizsiniz. Allah'ın (c.c.) huzuruna temiz gidenler ise mükâfâtlarını görecektir. Siz de cezânızı göreceksiniz.

ÂYETLERİN TEFSÎRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Yıldızların yörüngeleri üzerine yemin edilmesi, Allah'ın (c.c.) kudretinin büyük, hikmetinin kâmil ve sanatının bedi' oluşuna işaret etmektedir. Öyle ki bunu açıklamak ne dille ne de kalemle mümkündür. Yapılan birşeyin büyüklüğü onu yapanın azametine delâlet eder. Gök ve göğün ihata ettiği güneş, ay ve yıldızlar Allah'ın (c.c.) kudretinin bir eseridirler. Bunlar arasındaki düzen mucid, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine delâlet eder.

İkinci incelik: Fahreddin Râzî, "Âyetteki **"Şerefli bir Kur'ân'dır"** ifadesinde derin bir incelik vardır. Çok okunan bir kitâb hem okuyana, hem dinleyene usanç verir. Hatta bir mecliste bir adam bir mevzûyu ikinci defa anlatsa ona tekrar ettiği için kızılır. Halbuki Kur'ân böyle değildir. Okudukça, dinledikçe zevk alınır. Ne kadar tekrar edilirse edilsin usanç vermez"¹ der.

Üçüncü incelik: Kur'ân'a, **"Şimdi siz bu kelâmı mı hor görücüler-siniz?"** âyetinde görüldüğü gibi **"hadîs" (kelâm)** ismi verilmesi çok görülmektedir. **"Hadîs"** ise yeni olan şeye denir. Yeni konuşulan, duyulan şey insana tad verir. Kur'ân ise **"kadîm"** olmasına rağmen onda yeni söylenilen bir kelâmın tadı vardır. Her okunuşta sanki hiç okunmamış gibi zevk alınır. İşte bu itibarla Kur'ân'a **"hadîs"** denilmesi doğrudur.

Dördüncü incelik: Yıldızlar üzerine yemin etmekle Kur'ân arasında ne münâsebet vardır ki Kur'ân'ın doğruluğunu isbat için yıldızlar üzerine yemin edilmiştir. Cenâb-ı Allah yıldızları yerin ve denizlerin karanlığında insanların yolunu ve yönünü tayin etmesi için yaratmışsa Kur'ân âyetlerini de sapıklığın ve cehâletin karanlıklarında insanların yolunu tayin etmek için göndermiştir. Yıldızlar maddî karanlığı aydınlattığı gibi Kur'ân da mânevî karanlıkları aydınlatmaktadır. Buradaki yemine maddî ve mânevî yol göstericiler arasında bir birleşme olmuştur.

Beşinci incelik: **"Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez"** âyeti haber şeklinde gelmişse de mânâ itibariyle birşeyi yasaklamaktadır. İbn-i Kesir bu âyetin tefsîrinde şöyle der: "Bazı âlimlere göre temiz olmaktan maksat, cünüb ve abdestsiz olmamaktır. Müslim'in

¹ Râzî, age, c. 8, s. 99.

Sahih'inde İbn-i Ömer'den rivâyet ettiği hadîse göre Resûlullah, müşrik memleketlere giden kimsenin yanında Kur'ân götürmesini yasaklamıştır. Bu yasaklama müşriklerin ona el sürmemesi için yapılmıştır. İmâm Mâlik'in (rh.a.) Muvatta'daki rivâyetine göre de Resûlullah (s.a.v.) Amr bin Hazm'a yazdığı mektupta, **"Kur'ân'ı ancak temiz kimseler eline alsın"** buyurmuştur.²

Altıncı incelik: "Rızkınıza (şükür edeceğinize) siz behemahal tekzi-be mi kalkışırsınız?" âyetinin mânâsı, "Siz rızkınızın şükrünü Kur'ân'ı yalanlayarak mı yapıyorsunuz?" demektir. Yani siz, küfrü şükrün yerine koyuyorsunuz denmiştir. Salebî de âyetin tefsîrinde, "Siz Kur'ân'dan pay alacak yerde onu tekzib ediyorsunuz" demiştir.³

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: "Siyânet edilmiş kitâb"tan maksat nedir?

Müfessirler âyetteki "siyânet edilmiş kitâb"tan maksadın ne olduğu hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Bazı âlimlere göre bundan maksat, "levh-i mahfûz"dur. "Siyânet edilmiş"ten maksat da gözlerden saklanmış demektir ki ona ancak Cebrâîl ve Mikâîl gibi melekler muttali olabilir.

Diğer bazı âlimlere göre **"siyânet edilmiş kitâb"**tan maksat, levh-i mahfûz değil Kur'ân'dır. Kur'ân-ı Kerîm nasıl hâfızlar tarafından ezberlenerek hâfızalarda saklanırsa satırlara yazılarak da sayfalarda korunur. Nitekim Allahu Teâlâ, **"O (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifededir"** (Abese: 13-14) buyurmuştur. Buna göre âyetteki "siyânet edilmiş"in mânâsı, "değişme ve bozulmadan korunmuş"tur. Allahu Teâlâ da **"Kur'ân'ı biz indirdik, onun koruyucuları da şüphesiz biziz"** (Hicr: 9) buyurmuştur.

İkinci hüküm: "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" âyetinden maksat nedir?

Müfessirler, âyetteki el sürülmeyecek kitâbtan maksadın Kur'ân mı yoksa levh-i mahfûz mu olduğu hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

² İbn-i Kesir, age, c. 4. Kurtubî, age.

³ İbni Cevzî, age, c. 8, s. 154.

Bazı âlimlere göre buradaki el sürülemeyecek kitâbtan maksat Kur'ân'dır. Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: Bu Kur'ân'a abdestli olmayan kişiler el süremez.

Diğer bazı âlimlere göre ise buradaki kitâbtan maksat levh-i mahfûzdur. Buna göre de âyetin mânâsı, "Levh-i mahfûza temiz olanlardan başkası el süremez" olur. Buradaki temiz olanlar ise meleklerdir.

Âyetteki kitâbın levh-i mahfûz olduğunu söyleyenler görüşlerini isbat için, "**O** (Allah indinde) **çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir. Kıymetli, sevgili, takvâ sahibi katiblerin elleriyle** (yazılmıştır)" (Abese: 13-16) âyetlerini delil almışlardır. Buna göre temiz olanlar meleklerdir.⁴

Üçüncü hüküm: Kur'ân'ın elle tutulmasının hükmü nedir?

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın (c.c.) mukaddes kitâbıdır. Ona ta'zîm ve ihtiram etmek farzdır. Ona ta'zîm etmenin bir işareti de onu abdestsiz ele almamaktır. Fukahâ, Kur'ân'ın abdestsiz ele alınamayacağına icmâ' etmiştir. Abdestsiz olarak tutulmasını yalnız öğretmek ve öğrenmek kasdıyla ele alanlar için câiz görenler de vardır. Bu da zarûrettir. Öyleyse abdestsiz, cünüb kimselerle ay hali gören ve lohusa kadınların Kur'ân'ı ellerine alması haramdır.

Mühim bir uyarı

Kur'ân-ı Kerîm'i abdestsiz olarak ele almak haramdır. Bu hükme kimse karşı çıkmamıştır. Ancak fukahâ arasındaki görüş ayrılığı bu hükmün mevzûmuz olan âyetlerden mi yoksa başka âyetlerden mi çıktığı hususundadır.

Fukahâdan bazılarına göre Kur'ân'ı abdestsiz ele almanın haram olması mevzûmuz olan âyetlerin işaretiyle sâbittir. Çünkü Allahu Teâlâ, Kur'ân'ı semâda ancak temiz meleklerin tutabildiğini haber vermektedir. Bizim elimizdeki Kitâb da levh-i mahfûzda yazılmış kitâbın aynısı olduğuna göre onu tutanların da mutlaka abdestli olmaları farzdır.

Diğer bazı âlimlere göre ise Kur'ân'ın abdestsiz olarak ele alınamayacağı hükmü mevzûmuz olan âyetlerle değil, Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetiyle

⁴ Alûsî, Kurtubî, Râzî.

sâbittir. Bu görüşteki fakîhler, kendi görüşlerini isbat için de birçok aklî ve naklî delil getirmektedirler.

1. **“Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez”** âyeti Mekke’de nâzil olmuştur. İlim ehli bilir ki Mekke’de nâzil olan âyetler fikhî meselelerle ilgili değil, imân ve itikadla ilgilidir.

2. Bu âyet birşeyi haber vermektedir. Haberi emir şeklinde te’vîl etmek âyeti haber şeklinden çıkarır. Âyetin haber şeklinden çıkmasıyla ortaya bir mecâz çıkar. Kelâmda ise asıl olan hakikattir, mecâz değil.

3. **“Mutahharûn” (temiz yaratılanlar)** kelimesi bizim görüşümüze, yani “temiz yaratılmış melekler”e işaret eder. Eğer burada abdest alanlar kasd edilseydi, “kendisini temizleyenler” mânâsındaki “mutatahharûn” kelimesinin kullanılması gerekirdi. Nitekim bunu, **“... Allah hem çok tövbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri (mutatahharûn) sever”** (Bakara: 222) âyeti de teyid etmektedir.⁵

Özet olarak, Resûlullah’ın sünneti Kur’ân’ı ele almak için abdestli olmanın farz olduğuna delâlet etmektedir.

İbn-i Habban ve ashâb-ı sünenin tesbit ve rivâyet ettiklerine göre, Resûlullah (s.a.v.), Yemen halkına yazdığı mektupta, **“Kur’ân’ı ancak abdestli kimseler eline alabilir”** buyurmuştur. Fukahânın cumhûru (Hanefî, Mâlik ve Şafîî) da böyle hükmetmiştir. Sahâbilerin çoğu da çocuklarına Kur’ân’ı ellerine alacakları zaman abdest almalarını emrederlerdi.

Dördüncü hüküm: Allahu Teâlâ’nın Kur’ân’daki yeminlerinin hikmeti nedir?

Arablar sözlerini te’kid etmek için yemin ederlerdi. Kur’ân ise Arabça ile nâzil olmuştur. Kur’ân’ın birçok âyetlerinde kelâmın te’kidi için çeşitli yeminler yapılmıştır. Yoksa bu yeminler davanın isbatı için yapılmamıştır. Zira davanın isbatı kat’î delillerle yapılır.

Kur’ân’ın iki tür muhatabı vardır. Kur’ân’a imân etmiş mü’min veya onu tekzip eden kâfir. Mü’min Allah’ın (c.c.) haber verdiğini yeminsiz olarak tasdik edip inanan kimsedir. Kâfirler ise delillerle inanmadıkça yapılan kâsemeler yüzünden inanacak değildirler. Öyleyse Kur’ân’daki yeminler, sözü te’kid etmek ve mevzûnun ehemmiyetine dikkat çekmek içindir. Allahu

⁵ Râzî, Alûsî, Kurtubî, İbn-i Cevzî.

Teâlâ, âyetlerinde herhangi birşey üzerine yemin ettiği zaman, muhatabının zekası kendi kendine araştırmaya başlar. Acaba Allahu Teâlâ bu varlık üzerine niçin yemin etmiştir? Bundan maksat nedir? Niçin başka bir varlık üzerine değil de özellikle onun üzerine yemin edilmiştir? İşte bu soruların cevabını bulmak için muhatap düşünmeye ve araştırmaya başlayacaktır.

Beşinci hüküm: Kur'ân'da yapılan yeminlerin türleri nelerdir?

Kur'ân'da çeşitli şekillerde yeminler vârid olmuştur. Bunları üzerlerine yapıldıkları şeylere ve yapılaş sebeblerine göre iki grupta inceleyebiliriz:

1. Üzerlerine yapıldıkları şeylere göre yeminler:

a) Allah'ın (c.c.) zâtı üzerine yapılan yeminler. Meselâ, **"İşte o göğün ve yerin Rabbine and olsun ki (vaad olunduğunuz) o (şeyler) tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kat'î bir gerçektir"** (Zâriyât: 23) ve **"İşte Rabbine and olsun ki onlara, topuna yapmakta oldukları şeyleri elbette soracağız"** (Hicr: 92-93) âyetlerinde görüldüğü gibi.

b) Çeşitli yaratıklar üzerine yapılmış yeminler. Meselâ, **"And olsun incire, zeytine, Sina dağına ve şu emin şehre ki biz hakikat insanı en güzel bir biçimde yarattık"** (Tin: 1-4), **"And olsun güneşe ve onun aydınlığına, ona tâbi olduğu zaman aya, ona parlaklık verdiği zaman gündüze, onu örtüp büründüğü zaman geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayıp döşeyene, herbir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) sakınmayı ilham edene ki onu tertemiz yapan kişi muhakkak umduğuna ermiş, onu alabildiğine örten kişi ise elbette ziyana uğramıştır"** (Şems: 1-10) ve **"And olsun fecre, on geceye, hem çifte, hem teke, gelip geçeceği hem geceye, (ki) bunlarda akıl sahipleri için birer yemin (değeri) vardır"** (Fecr: 1-5) âyetinde görüldüğü gibi.

c) Bizzat Kur'ân üzerine yapılan yeminler. **"Sad. O şanlı, şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki (hal) küfredenler(in iddia ettikleri gibi değildir). Bilakis (onların dışı boş) bir onur, (içi ise tam) bir tefrika içindedir"** (Sâd: 1-2), **"(Hidâyet yolunu) apâşikâr gösteren (şu) kitâba and ederim ki hakikat biz onu (onun mânâlarını) anlayasınız diye Arabça bir Kur'ân yaptık"** (Zuhruf: 2-3) ve **"Kaf, o çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki (Mekke kâfirleri peygambere imân etmediler)"** (Kaf: 1) âyetlerinde görüldüğü gibi.

d) Mevzûmuz olan âyette olduğu gibi bizzat “and” (kasem) üzerine yapılan yeminler. “(Demek ki hakikat ey kâfirler sizin dediğiniz gibi değildir). **And ederim o** (geceleri) **geri dön**(üp aydınlık neşreden)...” (Tekvin: 15), **“Kıyâmet gününe and ederim. Kendisini alabildiğine kınayan nefse yemin ederim** (ki siz öldükten sonra mutlaka dirileceksiniz)” (Kıyâmet: 1-2) ve **“Şu beldeye yemin ederim. Sen bu beldeye helal iken”** (Beled: 1-2) âyetlerinde görüldüğü gibi.

2. Sebeplerine göre yapılan yeminler:

a) Allah'ın vahdâniyetinin isbatı için yapılan yeminler, **“Saflar bağlayıp duranlara, sevk ve zecredenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki gerçek sizin tanrınız hakikaten birdir”** (Saffat: 1-4) âyetlerinde görüldüğü gibi.

b) Kur'ân'ın hak olduğunu isbat için yapılan yeminler. **“Hayır** (hakikatler kâfirlerin dedikleri gibi değildir). **İşte yıldızların düştüğü yerlere and ediyorum -ki hakikaten bu, eğer bilerseniz, büyük bir anddır- muhakkak o elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır”** (Vâkıa: 75-77) âyetlerinde görüldüğü gibi.

c) Resûlullah'ın peygamberliğini isbat için yapılan yeminler. **“Yasin. O hikmet dolu Kur'ân'a yemin ederim ki sen** (habibim) **hiç şüphesiz** (Hâk canibinden) **gönderilen** (peygamber)**lerdensin”** (Yasin: 1-3) âyetlerinde olduğu gibi.

d) Resûlullah'tan müşriklerin isnâd ettikleri kötü sıfatların olmadığını göstermek için yapılan yeminler, **“Hokka ile kaleme ve** (kalem erbâbının) **yazmakta oldukları şeylere and olsun ki** (habibim) **sen, Rabbinin nimeti sayesinde, bir mecnun değilsin”** (Kalem: 1-2) âyetlerindeki gibi.

Altıncı hüküm: Allah'tan (c.c.) başkası ile yemin edilir mi?

Âlimler, Allah'ın (c.c.) isminden veya sıfatlarından başka birşeyle yemin etmenin haram olduğunda icmâ' etmişlerdir. Resûlullah, **“Yemin etmek isteyen kişi, ya Allah (c.c.) ile yemin etsin veya hiç etmesin”** buyurmuştur.

Allah'tan başka şeylerle yemin edilmesinin haram oluşu insanlar içindir. Allahu Teâlâ yarattığı şeylerden dilediği ile yemin etmektedir. Çünkü birşeyle yemin etmek onun ehemmiyet ve azametini gösterir. Allahu Teâlâ Kur'ân'ın birçok âyetlerinde görüldüğü gibi yarattığı birçok şeyle yemin etmiştir. Allah'ın bu yeminleri o şeyin sağlamlık ve ehemmiyetini gösterir. Cenâb-ı Allah'ın yemin ettiği şey, onu yaratanın kudretine delâlet eder.

Resûlullah, **“Hakikat Allahu Teâlâ size babalarınız ile yemin etmeyi yasaklamıştır. Yemin etmek isteyen kişi, ya Allah ile yemin etsin veya hiç etmesin”** buyurmuştur.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Allah'ın (c.c.) yıldızların yörüngeleri üzerine yemin etmesi, yoktan var ettiği nizâmın yaratıcısının büyüklüğünü göstermek içindir.
2. Kur'ân sihir, şiir ve kehânet değil, ancak hakîm ve alîm olan Allah'ın kelâmıdır.
3. Aziz kitâbımız Kur'ân'ı levh-i mahfûzdan dünyamıza şeytanlar değil, temiz yaratılmış melekler getirmiştir. O halde Kur'ân'ı eline alanların da temiz, abdestli olması şarttır.
4. Kur'ân tebdîl ve tağyîrden, bâtıldan korunmuştur. Çünkü Allahu Teâlâ onun korunmasını tekeffül etmiştir.
5. Nimetlere karşı tekzib ve inkâr değil, şükredilmelidir.
6. İnsanlar eğer âmelerinin mükâfât ve cezâsını görmeyecekse o zaman kendi nefsinden belayı def'etmesi lazımdır.
7. Yaşadığımız dünya dışında bir yer olması lazımdır ki insanlar orada yaptıklarının karşılığını alabilsinler.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Kur'ân, mecid olan Allah'ın (c.c.) kitâbı, kullarına düstûru, resûllerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e indirdiği vahyidir. Semâvî kitâbların en son nâzil olanı ve en şerefliisidir. O, beşeriyeti doğru yola ileten, insanları mutluluğa ulaştıran ve cehâletten kurtarıp ilim ışığına çıkaran kitâbtır. Öyleyse ona saygı göstermek bu şerefli kitâbın hakkıdır. Onu tatbik etmek, en yüksek mevkide tutmak, devamlı okumak bütün Müslümanlara farzdır.

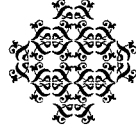
Kur'ân-ı Kerîm'e saygının bir alâmeti de onu eline alan kimsenin temizlenmesidir. Çünkü o, Allah'ın kelâmıdır. Öyleyse mü'minin Kur'ân hakkında saygısızlık yapması veya onu abdestsiz olarak eline alması doğru değildir.

Resûlullah, Amr bin Hazm'a yazdığı mektupta, **"Kur'ân'ı ancak abdestli ve temiz kimseler eline alabilir"** buyurmuştur. Resûlullah'ın Kur'ân'a azamî derecede saygı göstermesi, bizim de ona saygı göstermemizi icab ettirmektedir. Allahu Teâlâ Kur'ân'ın şânını yüceltmıştır. Çünkü onu ayların en efdali olan Ramazan ayında, gecelerin en efdali olan Kadir gecesinde inzâl buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in Resûlullah'a gelmesinde de Rûh-ul-Emin olan Cebrâil aleyhisselâm vasıta olmuş, o seçilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in nerede ve nasıl yazıldığı, **"O (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdir. Kıymetli, sevgili takvâ sahibi katiplerin elleriyle yazılmıştır"** (Abese: 13-16) âyetleriyle bildirilmiştir. O zaman mü'minlere bu kitâb-ı mübine saygı göstermeleri farz olmaz mı?

Kur'ân'ı temiz ve pak melekler getirmişlerdir. Mü'minlerin de o meleklerle benzemeleri için Kur'ân'ı ellerine almadan önce temizlenmeleri, abdest almaları lazımdır.

Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"(Âyetlerimiz hakkında sapıklığa düşenler) o zikre (Kur'ân'a) -o kendilerine gelince- küfredenler**(dir ki işte bunlar şüphesiz bize gizli kalmazlar). **Halbuki o, cidden sarp bir kitâbtır ki ne önünden, ne ardından ona hiçbir bâtil (yanaşıp) gelemes. (O), bütün kâinâtın hamdettiği, o yegâne hüküm ve hikmet sahibi (Allah)tan indirilmedir."** (Fussilet: 41-42)

* * *

64. DERS

ZİHÂR VE KEFFÂRETİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ
تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُم مِّنْ نِّسَائِهِمْ
مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا الْيَ وَلَدْنَهُمْ وَأَنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِّنَ
الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِّسَائِهِمْ
ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ كُمْ تُوَعِّظُونَ بِهِ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ
قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِاطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

1. (Habibim) zevci hakkında seninle direşip duran, (nihayet halinden) Allah'a da şikayet etmekte olan (kadın)ın sözünü (umulduğu vecih ile) Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı (zaten) işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyla işitici, kemâliyle görücüdür.

2. İçinizden zihâr yapagelenlerin karıları onların anaları değildir. Anaları kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şüphe yok ki onlar

her halde çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Muhakkak ki Allah bağışlayıcı, çok bağışlayıcıdır.

3. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbiriyle temas etmezden evvel, bir köle âzâd etmek (lazımdır). İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.

4. Fakat kim (bunu) bulamazsa (yine) birbiriyle temas etmezden evvel, fâsılasız iki ay oruç (tutsun). Buna da güç yetiremezse altmış yoksul (doyursun). (Keffâretteki) bu (hafifletme) Allah'a ve peygamberine imân (da sebat) etmekte olduğunuz içindir. Bu (hükümler) Allah'ın (tayin ettiği) hadlerdir. (Bunları kabul etmeyen) kâfirler için ise elem verici azab vardır.

(Mücâdele sûresi 1-4. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

سَمِعَ اللّٰهُ: Semi', basar, ilim, irâde, kudret ve hayat gibi Allah'ın (c.c.) sıfatlarıdır. Semi'nin anlamı, bir kulağa sahib olmadan sesleri duyan demektir.

تُجَادِلُكَ: Kocası hakkında defaetle müracaat eden, direşen.

وَتَشْتَكِي: Şekvâ kökünden gelen bir fiildir. Şekvâ, sıkıntısını açığa vurmak, şikayet etmektir.

تَحَاوَرَكُمَا: Karşılıklı muhavere, konuşma.

يُظَاهِرُونَ: Zihâr, zehr kökünden gelir, sırt demektir. Istilâhî mânâsı ise bir kimsenin karısına, "Sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek onu kendisine haram kılmaktır.

مُنْكَرًا: İnkâr kökünden gelir. Şeriatin haram kıldığı şeye denir.

زُورًا: Zûr, yalan, açık bâtil olan şey demektir.

فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ: *Tahrir*, bir köleyi Allah için âzâd etmektir. Rakabe, boyun demektir. Buradaki mânâsı, şahıs demektir.

يَتِمَّاسًا: Mes kökünden gelir. Mes, bir şeyi elle tutmaya denir. Buradaki anlamı ise cimâdir.

مِسْكِينًا: *Miskîn*, kendisini ve ailesini geçindirecek mala sahip olmayan, çok yoksul.

حُدُودُ: Haddin çoğuludur. Had, iki şeyi birbirinden ayıran, tecavüz etmemesi için araya konulan şeye denir. Istılâhtaki mânâsı ise Allah'ın (c.c.) günahla sevab arasına çizmiş olduğu sınırdır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ insanlara çok yakın ve her şeyi şüphesiz işitendir. Duâ ve istekte bulunanlara icâbet eder.

Bir kadın Resûlullah'a (s.a.v.) kocasını şikayete geldi. Kocas, câhiliye dönemindeki gibi zihâr yaparak kadını kendisine haram kılmıştı. Kadın sık sık Resûlullah'a (s.a.v.) geliyor, şikayetlerde bulunuyor ve zihârın İslâm'daki yerini öğrenmek istiyordu. Yerde ve gökte olan her şeyi bilen Allahu Teâlâ'ya da şikayette bulunarak kimsesizliğini, bakımsızlığını arzetti. Kadının yaşı ilerlemişti. Çocukları çok küçüktü. Onları kocasının yanına bıraksa bakımsızlıktan, yanına alsa açlıktan ölürlardı.

Resûlullah (s.a.v.) kendi başına bir hüküm vermez, Allahu Teâlâ'dan gelen vahye uyardı. Zihâr hususunda da o zamana kadar herhangi bir vahiy gelmemişti. Bu sebeble kadına kesin bir cevap vermiyor, oyaliyordu. İşte Allahu Teâlâ bu zayıf ve kimsesiz kadının duâsını kabul ederek vahyi inzâl buyurdu. Resûlullah'a kadının kocasına şöyle demesi buyuruluyordu: Zihâr yaptığın zevcen senin annen değildir. Senin annen ancak seni doğurandır. Seni doğurduğu için annen sana haramdır. Fakat Allah'ın (c.c.) sana helal kıldığı birşeyi sen kendine haram kılamazsın. Sen şeriatin sevmediği, yalan ve iftirâ olan bir söz söylemişsin. Bununla birlikte Cenâb-ı Allah hata edip dönenleri affeder, şer'î sınırları aşmayanlara mağfiret eder. Öyleyse sen Allah'ın (c.c.) peygamberine inzâl buyurduğu vahye uy.

Âzâd edecek bir kölesi olmayan, onu alacak zenginliğe de sahip olmayan kimse, yine zevcesi ile temas etmezden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Eğer hastalık, yaşlılık gibi sebeblerle iki ay oruç tutmaya güç yetiremezse o zaman altmış yoksulu doyurmak zorundadır. İşte bu Allah'ın (c.c.) zihâr için gönderdiği hükmüdür. Allah'ın size meşrû' kıldığı sınırlarda durun, onu tecavüz etmeyin.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Hz. Aîşe'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Allahu Teâlâ bütün sesleri işitir. Bir kadın Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek kocası hakkında şikayette bulundu. Ben evin bir tarafında onları dinliyorum. Fakat sözlerinin bir kısmını duyamıyordum. Kadın Resûlullah'a (s.a.v.), 'Benim yaşım ilerledi, çocuklarım ayrıldı, kocam zihâr yaptı. Kocamı sana şikayet ediyorum.' diyordu. Kadın şikayetlerine, Cebrâîl aleyhisselâm bu âyetleri getirene kadar devam etti."¹

2. İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Câhiliye döneminde erkekler zevcelerine, 'Sen bana anamın sırtı gibisin.' diyerek onu kendisine haram kılarılardı. İslâm'dan sonra ilk defa Evs isminde bir sahâbi zihâr yapmış, fakat sonra pişman olmuştu. Karısına, "Git, Resûlullah'a sor" demişti. Kadın Resûlullah'a sorduktan sonra bu âyetler nâzil oldu."²

3. Havlete binti Mâlik bin Sa'lebe'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Kocam Evs bin Sâmid bana zihâr yaptı. Ben de Resûlullah'a (s.a.v.) giderek şikayet ettim. Resûlullah bana ısrarla, "Allah'tan (c.c.) kork, çünkü o senin amca-oğlundur" diyordu. Fakat ben, "**Zevci hakkında seninle direşip duran...**" âyeti nâzil olana kadar şikayete devam ettim. Âyet nâzil olduktan sonra Resûlullah (s.a.v.), "**Kocan seninle temas etmezden evvel bir köle âzâd et-sin.**" Ben de "Köle bulamaz" dedim. Resûlullah (s.a.v.). "**Öyleyse aralıksız iki ay oruç tutsun**" dedi. "Ya Resûlallah, o yaşlıdır, o kadar oruç tutamaz" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "**Öyleyse altmış miskin doyursun**" buyurdu. Resûlullah'a, "Onun sadaka verecek birşeyi yoktur" dedim. O zaman Resûlullah (s.a.v.), "**Ben ona altmış sa' hurma vereyim**" buyurdu. "Bir altmış

¹ Buharî ve Nesâî.

² Beyhekî, Suyûtî.

sa' da ben veririm" dedim. Resûlullah (s.a.v.), **"Güzel yaparsın. Sen onun yerine altmış yoksulu doyur ve amcaoğlunun yanına git"** buyurdu."³

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Fahreddin Râzî, "Bu vak'a, halktan umudu kesilen, kendisinin mühim işi hususunda Allah'tan başka yardımcısı olmayan kim-senin işini ancak Allahu Teâlâ'nın yapacağına delâlet eder. Çünkü Allah (c.c.) her şeye kâdirdir, her şeyi yapabilendir. Âyetteki, **"Allah sizin konuşmanı-zı (zaten) işitiyordu"** ifadesi, Allahu Teâlâ'nın her zaman her şeyi işittiğine delâlet eder. O kadının hitâbta Resûlullah'la birlikte muhatap olması onu da bu hitâb şerefine erdirmiştir Bu cümlede "Allah" isminin iki kere tekrar edilmesi, mü'minlerin kalbine Allah'ın heybetinin ilkâ edilmesi içindir"⁴ der.

İkinci incelik: İbn-i Münzir şöyle der: "Câhiliye döneminde erkekler karılarını, 'Sen bana anamın sırtı gibisin.' sözünü boşarlardı. Câhiliye Arab-ları neden 'sırt' demişlerdir de başka bir uzvu zikretmemişlerdir. Halbuki diğer uzuvları anarak haram kılma daha uygundu. Çünkü sırt binek yeridir. Kadın da bir yerde erkeğin bineğidir. Öyleyse, 'Sen bana anamın sırtı gibi-sin' ifadesiyle sanki, 'Benim sana nikahla binmem, anama nikahla binmem gibi haramdır.' denilmek istenmiştir. Bundan ötürü "binek" yerine istiâre yoluyla 'sırt' denilmiştir."⁵

Fahreddin Râzî, "Zihâr kelimesi sırt anlamında olan zehr kelimesin-den alınmamıştır. Çünkü sırt, kadının zevk alınan uzvu değildir. Belki zihâr kelimesi yükseklik mânâsına olan zühr kelimesinden alınmıştır. Bu kelime Kur'ân'daki, **"Artık onu aşmaya (en-yezherü) da güç yetiremediler..."** (Kehf: 97) âyetinde de yükseklik mânâsında kullanılmıştır. Bunun için de binilen her şeye zühr denilir. Çünkü ona binen yükseğe çıkmış olur. Bu mânânın sıhhatine Arabların talâkta kullandıkları, 'Ben ailemden indim.' ifadesi de delâlet etmektedir. Bu ifade bir yükseklikten inmeyi dile getirir"⁶ der.

³ Râvi Ebû Dâvûd, İmâm Ahmed meâlen

⁴ Râzî, age, c. 8, s. 154.

⁵ İbni Munzir, age, Zehr maddesi.

⁶ Râzî, age, c. 8, s. 149.

Üçüncü incelik: Zihâr yapan kişi zevcesini annesine benzetiyor. “Benim annemdir” demiyor. O halde Kur'ân bu sözü nasıl oluyor da “**ya-kın**” ve “**çirkin**” olarak vasıflandırıyor. Çünkü, “Sen bana anamın sırtı gibisin” sözü ya karısının da annesi gibi haram olmasını haber vermektedir veya şu anda zevcem bana annem gibi haramdır anlamına gelmektedir. Eğer bu ifade geçmişteki bir hali haber veriyorsa yalan olmaktadır. Çünkü zevcesi ona helal ve annesi ona ebediyyen haramdır. Helal olan birşeyi haram olan başka birşeye benzetmek yalandır. Bu yüzden âyet bu sözü “**yalan**” olarak zikretmiştir. Eğer şimdiki zamanda kendisine haram ettiğini söylemek istiyorsa yine yalandır. Çünkü bu durumda zihâr sözü şeriatin haram kıldığını ifade etmiş olmaktadır. Şeriat da böyle bir teşbihin harama sebep olacağını söylemediğine göre, bu sözle haram hükmünü isbat etmek “**yalan**” ve iftirâ olmaktadır.”⁷

Dördüncü incelik: Rivâyete göre Hz. Ömer hilâfeti zamanında eşeğe binip dolaşırken yaşlı bir kadına rastlar. Kadın Hz. Ömer'i durdurarak uzun uzun nasihat etti: “Ben seni çok eskiden beri tanırım. Hatta sen küçükken sana Ömercik denilirdi. Sonra büyüdün, sana Ömer dediler. Şimdi de mü'minlerin emîri diyorlar. Halkın hususunda Allah'tan (c.c.) kork. Bil ki ölü-mü yakînen bilen kimse vaktini boşa harcamaktan korkar. Hesap vereceğini yakînen bilen kimse de azabtan korkar” Hz. Ömer kadının sözlerini sonuna kadar dinledi. “Şu kadar zamandır bu kadın için mi duruyorsun?” dediler. Hz. Ömer, “Allah (c.c.) ismi ile yemin ederim ki bu kadın beni sabahdan akşama kadar durdursa farz namazlarının vakti hariç, dururum” Bu kadının kim olduğunu biliyor musunuz? Bu kadın yedi kat göğün üstünde Allah'ın (c.c.) sözünü dinlediği kadındır. Âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c.) dinliyor da Ömer hiç dinlemez olur mu?” cevabını verdi.⁸

Beşinci incelik: İmâm Tirmizî, Seleme bin Sahr el-Ensârî'den şöyle rivâyet etmiştir: “Kadınlarla münâsebet konusunda bana başka hiçbir erkeğe verilmeyen bir güç verilmişti. Ramazan ayı girince aileme yaklaşıp orucumu zâyî ederim korkusuyla zevceme Ramazan sonuna kadar zihâr yaptım. Bir gece ailem bana hizmet ederken dayanamayıp münâsebette bulundum. Sabah olunca yakınlarıma giderek, “Benimle beraber Resûlullah'a (s.a.v.) geliniz. Ona durumu arz edeyim” dedim. “Hayır, sonra hakkı-

⁷ Râzî, age, c. 8, s. 153. Kurtubî, age, c. 17, s. 273.

⁸ Kurtubî, age, c. 17, s. 269. M. Ali Tantavî, Ahbar-ül-Ömer.

mızda Kur'ân inmesinden korkarız" dediler. Bunun üzerine yanlarından çıkarak Resûlullah'a (s.a.v.) gittim durumu anlattım. **"Bunu sen mi yaptın?"** dedi. "Evet, bunu ben yaptım" dedim. Resûlullah (s.a.v.) tekrar, **"Bunu sen mi yaptın?"** buyurdu. "Bunu ben işledim. İşte huzurunuzdayım. Hakkımda Allah'ın (c.c.) hükmünü icrâ et. Buna muhakkak katlanacağım" dedim. Resûl-i Ekrem (s.a.v.), **"Bir köle âzâd et"** buyurdu. İki elimle gerdanıma vurarak "Sizi hak olarak gönderen Zât'a yemin ederim ki bu gerdandan başkasına sahip olmayarak sabahladım" dedim. Resûlullah (s.a.v.), **"O halde iki ay oruç tut"** buyurdu. "Ya Resûlallah! Başıma gelen zâten oruç yüzünden gelmedi mi?" dedim. Resûlullah, **"O halde altmış yoksulu doyur"** buyurdu. "Seni hak ile gönderen Zât'a yemin ederim ki geceyi aç olarak geçirdik, akşam yememiz yoktu" dedim. Resûl-i Ekrem, **"Züraykoğulları'nın zekât me'mûruna git ve zekâtı sana vermesini söyle. Bu zekâtı kendi namına altmış yoksula bir vesak (altmış sa') hurma yedir. Gerisiyle de kendin ve iyalin için faydalan"** buyurdu. Bunun üzerine cemaatimin yanına döndüm ve "Sizin yanınızda darlık ve kötü görüş, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında ise genişlik ve bereket buldum. Sizin zekâtınızın bana verilmesini emretti. Haydi zekâtı bana verin" dedim. Onlar da zekâtı bana verdiler."⁹

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Zihâr talâk gibi meşrû' mudur? Haram mıdır?

Zihâr câhiliye döneminde talâkın en ağır şekliydi. Çünkü zihârla zevce ebedî haram olan anne gibi ebedî haram kılınıyordu. Bu sebeble zihâr yapan birisinin zevcesini tekrar alması hiçbir şekilde câiz değildir. İslâm bu hükmü iptal etti. Ancak zihârın, kefalet verinceye kadar geçici bir haramlığa sebep olduğunu kabul etti. Câhiliye dönemindeki gibi onu kesin bir talâk kabul etmedi. Öyleyse kişi zihâr yapsa ve bundan maksadı talâk bile olsa yaptığı talâk değil yine zihâr olur. Eğer zevcesine talâk yapsa ve bu talâktan maksadı zihâr olsa bu da zihâr değil talâktır. Çünkü muteber olan niyet değil, sözdür.

Zihâr, câhiliye döneminde talâktı. Fakat hükmü İslâm tarafından neshedildi. Onun neshedilen hükmüne dönülmesi câiz değildir. Hatta Evs bin Sâmîd'in zihâr yaparken niyeti talâktı. Âyetin nüzulünden sonra Resûlullah

⁹ Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mace, Hakim, Cem-ül-Fevâid, c. 1, s. 620.

(s.a.v.) ona talâkın değil, zihârın hükmünü icrâ etti. Çünkü zihâr kendi hükmünde sarîh bir ifadedir. Onu kinâye yoluyla şer'î talâka hamletmek câiz değildir. Zira zihârın talâk olma hükmü Allah (c.c.) tarafından neshedilmiştir. Uyulmaya değer olan da Allah'ın (c.c.) hükmüdür.

“Şüphe yok ki onlar herhalde çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar” âyeti de zihârın haram olduğuna delâlet eder. Hatta Şafiî fukahâsı zihârın kebairden olduğuna hükmetmişlerdir. Zira zihâr yapan kimse şeriata muhâlefet etmiş olur.

Ulemâ, zihârın haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu sebeble zihâr yapmak câiz değildir. O bir yalan ve iftirâdır. Üstelik zihâr talâktan da farklıdır. Çünkü talâk meşrû', zihâr ise yasaktır. Zihâr yapan kimse büyük bir günah işlemiş olur. Dolayısıyla onun keffâret vermesi farzdır.

İkinci hüküm: Zihârda hangi hükümler vardır?

Karısına zihâr yapan kimse üzerine iki şey terettüb eder: Birincisi, keffâret verene kadar zevcesine yaklaşması haramdır. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Kadınlardan zihâr yoluyla ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbiriyle temas etmezden evvel bir köle âzâd etmek (lazımdır)”** buyurmuştur.

İkincisi, zihâr yapan kimse, pişman olarak zevcesini geri almak isterse keffâret vermesi farzdır. Zira Allahu Teâlâ, **“Kadınlardan zihâr yoluyla ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbiriyle temas etmezden evvel bir köle âzâd etmek (lazımdır)”** buyurmuştur.

Zihârdan geri dönenler için tafsîlâtı bilgiyi üçüncü hükümde vereceğiz.

Keffâret vermeden evvel temasta bulunmak nasıl haramsa ondan başka şekillerde de faydalanmak (öpmek, sarılmak gibi) öyle haramdır. Fukahânın cumhûrunun (Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî) görüşü budur.

İmâm Sevrî (rh.a.) ve İmâm Şafiî'nin (rh.a.) de ilk kavline göre ise zihâr yapan kimsenin yalnız karısıyla temasta bulunması haramdır. Ondan başka şekillerde faydalanması haram değildir. Çünkü âyetteki **“temas”**tan maksat cimâdır.

Cumhûrun delilleri

1. Âyetteki **“birbiriyle temas etmezden evvel”** ifadesi umûmîdir. Kadından zevk almanın bütün yollarını içine alır.
2. Zihârdaki teşbih, anneden faydalanmak nasıl haramsa zevceden faydalanmayı da öyle haram kılmaktadır.
3. Zihâr yapan adama Resûlullah (s.a.v.), keffâret verene kadar zevcesinden uzak kalmasını emretmiştir.¹⁰

İmâm Sevrî ve İmâm Şafiî'nin delilleri

1. Âyette yalnız **“temas”** zikredilmiştir. Bu da cimâ demektir. Öyleyse haram olan yalnız **“temas”**tır.
2. Zihârla ortaya çıkan haramlık nikaha bir zarar vermemektedir. Öyleyse aybaşı haline benzemektedir. Kadın aybaşı halinde iken haram olan nasıl yalnız münâsebetse zihârda da haram olan yalnız münâsebettir.
- Fahreddin Râzî, bu hususta İmâm Şafiî'nin (rh.a.) son görüşünü şöyle nakletmektedir: “İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre de zihâr yapan adamın karısından her yönüyle faydalanması haramdır.”¹¹

Üçüncü hüküm: Âyetteki **“Dediklerini geri almak”**tan maksat nedir?

Fukahâ, **“dediklerini geri almak”**tan maksadın ne olduğu hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre **“Dediklerini geri almak”**tan maksat, zihârdan sonra talâka kudreti olduğu halde tutmak, boşamamaktır.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre ise **“Dediklerini geri almak”**tan maksat, ya yalnız münâsebet veya yanında tutmak istemektir.

Zâhirîler'e göre ise **“dediklerini geri almak”**tan maksat zihâr kelimesini ikinci defa tekrarlamaktır. Tekrar edilmediği takdirde zihâr vâki olmaz.

Ehl-i Sünnet mezheplerinin görüşleri mânâ itibarıyla birbirine çok yakındır. Çünkü bu görüşlerin hepsi, adamın söylediğine pişman olduğuna ve zevcesiyle tekrar bir araya gelmek istemesine delâlet eder. Buna göre âye-

¹⁰ Sünen sahiplen rivâyet etmiştir.

¹¹ Râzî, age, c. 8, s. 156.

tin mânâsı, "Onlar kendi nefislerine haram kıldıkları zevcelerinin tekrar helal olmasını isterlerse" olur.

Ferrâ'ya göre dediklerini geri almaktan maksat, sözünden dönmektir.

Zâhirîlerin delilleri

Âyetteki "**dediklerini geri almak** (dönmek)"ten maksat zihâr kelimesinin tekrarlanmasıdır. Bunlara göre zihâr kelimesi ancak iki defa tekrar edilirse keffâret verilmesi lazım gelir. Zihâr kelimesi bir defa söylenirse kâdın haram olmaz.

Zeccac, "Zâhirîlerin sözleri ancak Arabça bilmeyenlerin söyleyebileceği bir sözdür" demiştir.

İbn-ül-Arabî, "Zâhirîlerin bu iddiası, zannediyorum ki Dâvûd-i Zâhirî ve benzerlerinin cehâletinden ileri gelmektedir. Bu iddia bâtıldır. Çünkü zihâr yapanların vak'aları nakledilirken zihâr yapan hiçbir kimsenin zihârını tekrarladığı rivâyet edilmemiştir. Allahu Teâlâ'nın zihârı çirkin ve yalan olarak vasıflandırması da bunların kavillerini çürütmektedir"¹² der.

Fukahânın cumhûrunun görüşü, aklen de şer'an da sahih olan görüştür. Çünkü zihâr yapan kişi kendisine helal olan karısına yaklaşmayı haram kılıyor, sonra da pişman olarak ailesini yanına almak istiyor. İşte bu ailesine dönmek azmi karşısında keffâret vermesi farz olmaktadır.

Zâhirîlerin sözlerine gelince, bâtil ve asılsızdır. Onların görüşlerini isbat edecek hiçbir delil yoktur. Onların görüşlerinin bâtil olduğunu göstermek için Evs bin Sâmîd'in hadîsi ile Seleme bin Sahr'ın hadîsleri kâfidir. Çünkü bunların her ikisi de zihâr kelimesini tekrar etmedikleri halde Resûlullah onlara keffâreti emretmiştir. Kat'î delil olarak da bu iki hadîs kâfidir. Resûlullah'ın açık emri karşısında hiç kimse görüş beyân edemez.

Dördüncü hüküm: Gayri müslim, zimmî ve kitâbînin zihâr yapması sahih midir?

Cumhûra (Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî) göre zimmîlerin yaptığı zihâr sahih olmaz. Çünkü Allahu Teâlâ, "**İçinizden zihâr yapagelenler...**" bu-

¹² İbn-ül-Arabî, Kurtubî, age, c. 17, s. 281, İbn-i Cevzî, age, c. 8, s. 184.

yurmuştur. Âyetteki **“içinizden”** kelimesi, zihâr hükmünün gayri müslimleri içine almayacağına delâlet eder.

Cumhûra göre zihâr yapan zımmî keffâret veremez. Çünkü keffâret ya bir köleyi âzâd etmek veya iki ay oruç tutmaktır. Oruç ise ibâdettir. Gayri müslimlerin bu ibâdeti yapması sahih değildir. Keffâret veremeyeceğine göre zımmînin zihârı da sahih olamaz.

Cumhûra göre zihârı ancak akil, bâliğ ve Müslüman olanlar yapabilir.

İmâm Şafiî'ye ^(rh.a.) göre ise zımmînin talâkı sahih olduğuna göre zihârı da sahihtir. Zihâr yapan zımmî, sözünden dönmek isterse ya bir köle âzâd eder veya altmış yoksulu doyurur. Zımmîler oruç tutamazlar. Çünkü oruç ibâdettir ve Müslümanlara mahsustur.

Beşinci hüküm: Câriyeye de zihâr yapılabilir mi?

Hanefî, Şafiî ve Hanbelîler'e göre câriyeye zihâr yapılması sahih değildir veya keffâret vermesi lazım gelmez. Çünkü Allahu Teâlâ, **“İçinizden zihâr yapagelenlerin zevceleri...”** buyurmuştur. Kur'ân ıstılâhında **“kadın”** demek olan **“nisâ”** kelimesi ancak hür kadın karşılığında kullanılmaktadır. Çünkü Allahu Teâlâ, **“... Ne kendi kadınları ne de sağ ellerinin mâlik oldukları (câriyeler) hakkında hiçbir vebâl yoktur”** âyetinde hür kadınlarla câriyeleri ayrı ayrı kelimelerle ifade etmiştir. Şu halde mevzûmuz olan âyetteki **“kadınlar”**dan maksat hür kadınlardır.

İmâm Mâlik'e ^(rh.a.) göre ise câriyeye de zihâr yapmak sahihtir. Çünkü câriye de şahsın zevcesi gibidir.

İmâm Ahmed'den ^(rh.a.) yapılan rivâyete göre, bir şahıs câriyesine zihâr yapsa ondan uzaklaşması lazım gelmez. Ancak keffâret vermesi farzdır.¹³

Altıncı hüküm: Kadın da zihâr yapılabilir mi?

Fakîhler kadının zihâr yapamayacağına ittifak etmişlerdir. Bir kadın kocasına zihâr yapsa ve **“Sen bana anamın sırtı gibisin”** dese o kadına keffâret vermesi lazım gelmez. Bu sözü bâtıldır. İbn-ül-Arabî'nin de dediği gibi nikah akdi ile talâk kadınların değil, erkeklerin hakkıdır.

¹³ Cessâs, age, c. 3, s. 421, İbni Cevzî, age, c. 3, s. 189.

İmâm Ahmed'den (rh.a.) bir rivâyete göre, zihâr yapan kadına kocası yaklaştığı takdirde keffâret vermesi şarttır.

Yedinci hüküm: Zihâr anne ile teşbihe mi mahsustur?

Ulemânın cumhûruna göre, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîslerde vâki olduğu gibi, zihâr ancak anneye teşbihle yapılır. Eğer kişi, "Sen bana ananın sırtı gibisin" derse zihâr yapmış olur. Eğer kişi zevcesine, "Sen bana kardeşimin veya kızımın sırtı gibisin" derse zihâr yapmış olmaz.

İmâm Ebû Hanife (rh.a.), Şafiî (rh.a.) ve İmâm Hanbel'e (rh.a.) göre, mahrem olan bütün kadınlar anneye kıyas edilir. Çünkü bunlara göre, zihâr kişinin zevcesini haramlık bakımından herhangi bir mahremine benzetmesidir. Zihârda illet ebedî haramlıktır. Kişinin mahremleri de ebedî haramdır. Sahih görüş de müctehidlerin görüşüdür. Fakat bir şahsın zevcesine, sırf sevgisini göstermek için, "annem veya kardeşim" demesi zihâr demek değildir. Şurası muhakkaktır ki böyle söylenmesi mekruhtur. Zira Ebû Dâvûd'un Ebî Temime el-Hecîmî'den rivâyet ettiği hadîse göre Resûlullah (s.a.v.) bir kişinin zevcesine "bacım" dediğini duyunca, bunu çirkin görerek yasakladı.

Sekizinci hüküm: Zihârın keffâreti nedir?

Zihâr keffâreti, bir köle âzâd etmektir. Eğer kölesi yoksa bir köle olma gücüne sahip de değilse aralıksız iki ay oruç tutması lazımdır. Eğer yaşlılık veya hastalıktan dolayı oruç da tutamıyorsa âyet-i kerîmenin de delâlet ettiği gibi, altmış yoksulu doyurması icab eder.

Köle âzâd etme, âyetle mutlak bir ifade ile zikredilmiştir. Buna göre, kâfir bir köleyi âzâd etmek keffârete kâfi gelir mi?

Hanefîler'e göre, zihâr keffâretinde bir kölenin âzâd edilmesi lazımdır. Bu köle mü'min, kâfir, büyük, küçük, erkek, dişi hatta emzikteki bir çocuk olabilir. Çünkü âyetteki "**rakabe**" kelimesi bunları ayrı ayrı kapsamaktadır.

Şafiî ve Mâlikîler'e göre ise zihâr keffâretinde âzâd edilecek kölenin mü'min olması şarttır. Öyleyse mü'min olmayan bir köleyi âzâd etmek, keffâret olarak sahih değildir. Çünkü âyetle her ne kadar âzâd edilecek kölenin mü'min olması zikredilmemişse de zihâr keffâreti, katil keffâretine kıyas edilir. "**Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse mü'min bir köleyi âzâd etmesi ve (ölenin) ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi**

ta'zîmdir..." (Nisâ: 92) âyeti, katil keffâretinde âzâd edilecek kölenin mü'min olmasını beyân etmektedir. Her iki keffârete de sebep olan hâdiseler de şeriatin yasak ettiği hâdiselerdir. Bir yasağa tecavüz edildiği için keffâret vermek icab ettiğinden her ikisindeki keffâretin de eşit olması gerekir.

Hanefîler'e göre ise Şafiî ve Mâlikîlerin kıyası sahih değildir. Çünkü böyle bir kıyasın yapılabilmesi için, hâdis ve hükümün aynı olması lazımdır. Ancak bu halde mutlak olan mukayyed ile birleştirilebilir. Yapılan bu kıyas- ta ise hâdis ve hüküm birbirinden farklıdır. Bu sebeble mevzûmuz olan âyetteki mutlak ifade, katil hâdisesi ile ilgili âyetteki mukayyed ifade ile birleştirilemez. Hâdiseler ayrı olduğu için, hükümleri ayrı ayrı tatbik edilir.

Bu iki görüş arasındaki münakaşa fıkıh ve fıkıh usûlü kitâblarında bulun- maktadır.

İki ay aralıksız oruç tutmaya gelince, bu, köleye sahip olmayan ve alma gücü de bulunmayan kimse içindir. Oruç tutulan ayın otuz veya yir- midokuz olması fark etmez. Kamere göre iki ay tamamlanır. Şâyet hilale göre başlanmayarak ay ortasında başlanırsa Hanefîler'e göre altmış gün tutulması lazımdır.

Şafiî ve Mâlikîler'e göre ise kameri ayın başında başlanmamışsa baş- ladığı ayı sonuna kadar tamamlar. İkinci ayı kamere göre tuttuktan sonra ilk aydan kalan kısmı otuza tamamlar.¹⁴

Hiç oruç tutamayan veya yaşlılık ve hastalıktan dolayı aralıksız oruç tutamayan kimseler ise altmış fakiri doyurmalıdır.

Fakîhler, her fakire ne kadar yiyecek verileceği hususunda görüş ayrı- lığına düşmüşlerdir.

Ebû Hayyân şöyle der: "Açık olan şudur ki bir adamı doyuracak ka- dar yedirmek gerekmektedir. Yoksa şu ölçüde veya bu ölçüde yemek ver- mek diye birşey yoktur."¹⁵

Şafiî ve Mâlikîler'e göre yedirilecek keffâret yemeğinin ayrı ayrı altmış kişiye verilmesi lazımdır.

¹⁴ Alûsî, age, c. 28, s. 14. Razî, age, c. 8, s. 158.

¹⁵ Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 234.

Hanefîler'e göre ise bir fakire altmış gün ve her gün için yarım sa' verilmesi kâfi gelir.¹⁶

Dokuzuncu hüküm: Zihâr yapan kimse keffâret vermeden zevcesiyle temasta bulunursa keffâreti ağırlaşır mı?

İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre, zihâr yapan kişi keffâret vermeden zevcesiyle münâsebette bulunursa Allah'a (c.c.) isyan etmiş ve günaha girmiş olur. Vakti geçtiğinden dolayı keffâret de ondan düşer.

Fukahânın cumhûruna göre ise zihâr yapan kişi keffâret vermeden önce zevcesiyle münâsebette bulunursa Allah'a isyan etmiş ve günah kazanmış olur. Bu günahından tövbe ederek keffâreti verinceye kadar ailesiyle yeniden temasta bulunmaz. Fakat verilecek keffârette bir artma olmaz.

Cessâs, "Zihâr keffâreti icab ettirmez, ancak zevcesi ile teması haram kılar. Bu haramlık ise keffâretle ortadan kalkar. Zihâr yaptıktan sonra ailesine yaklaşmayı arzu etmeyen kişiye keffâret lazım gelmez. Şâyet zihâr yapılan kadın, kocası ile temastan önce ölürse kocasına keffâret lazım gelmez. Çünkü zihârın hükmü keffâret verinceye kadar münâsebetin haram olmasını icab ettirir. Zihâr yapan kişinin keffâret vermeden karısına yaklaşması günahdır. Şâyet keffâret vermeden yaklaşırsa hem zihârın hükmü hem de keffâret sâkit olmuş olur. Çünkü âyetle keffâret münâsebetten önceki zamanla kayıtlanmıştır. Temas olduğu zaman onun şartı olan vakit geçtiği için keffâret icab etmez. Ancak rivâyetlerle tesbit edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.), keffâret vermeden zevcesine yaklaşan adama, **"Tevbe ve istiğfar et. Keffâret verinceye kadar da ailene yaklaşma"** buyurmuştur. Şu halde zihâr hükmünde münâsebetten sonra keffâret verme âyetle değil, sünnetle tesbit edilmektedir."¹⁷

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Doğru ve ihlâslı olarak Allahu Teâlâ'ya niyazda bulunanların duâları kabul edilir.
2. Zevcesini ebediyyen haram olan kadınlardan birisine benzetmek câiz değildir.

¹⁶ Kurtubî, age, c. 17, s. 287. Râzî, age, c. 8, s. 158.

¹⁷ Cessâs, age, c. 3, s. 420, İbni Mace, Nesâî, Tirmizî.

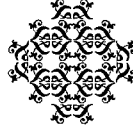
3. Zihâr keffâreti verilmeden zevce ile temasta bulunmak haramdır.
4. Keffâret âyetteki sıraya göre verilir. Köleye gücü yetenin oruç tutması veya oruç tutmaya gücü yetenin altmış yoksulu doyurması câiz değildir.
5. Allah'ın (c.c.) çizdiği sınırları aşmak haramdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm evliliği geçici değil, ebedî bir bağ olarak kabul etmiştir. Evlilik bağını koparmak ancak ve ancak Allah'ın (c.c.) en sevmediği helal olan talâk veya ölümle olur. Evlilikle bir kadın erkeğe Allah'ın (c.c.) çizdiği sınırlar içinde helal kılınmıştır. İnsanlar Allah'ın (c.c.) kendilerine mubah kıldığını tağyîr eder, yani helal olan birşeyi haram ederse şüphesiz hem büyük günah işlemiş hem de Allah'ın (c.c.) çizmiş olduğu mubah sınırlarını aşmıştır. Böyle büyük bir günah işleyenin cezası da büyük olacaktır.

Zihâr yapan bir şahsın ödeyeceği cezâya keffâret denir. Keffâret birkaç şekilde ödenebilir. Ancak bunlardan en efdali, cemiyete bir fayda getirenidir. Bu ise bir köle âzâd etmektir. Bu hüküm, köleleri hürriyete kavuşturma yollarından bir yoldur. Zihâr yapan kişi köle âzâd etme gücüne sahip değilse o zaman aralıksız iki ay oruç tutması lazımdır. Oruç, ahlâkı güzelleştiren bir terbiye yoludur. Terbiyeye en çok muhtaç olan da nefistir. Nefsin en iyi terbiye yolu da oruçtur. Şüphesiz oruç keffâreti, sıhhatli olan - kimselere hastır. Çünkü Allahu Teâlâ insanlara gücü yetmediği şeyi yüklemez.

Oruca güç yetiremeyen kimse hakkında farz olan da yine cemiyete faydalı olan bir yoldur. Bu da altmış fakirin doyurulmasıdır. Böylelikle keffâretler cemiyetin menfaatıyla ferdin menfaati arasında bir denge sağlar. İşte nefsin helal olan birşeyi haram edenin cezası budur. Mü'minler böyle önleyici bir cezâ hususunda âyetin beyân ettiği hüküm ve hikmetlerden ibret almalıdırlar.

65. DERS

RESÛLULLAH (s.a.v.) İLE MAHREM KONUŞMANIN ÂDÂBI

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ
اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا
بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

﴿١٣﴾

11. Ey imân edenler! Size meclislerde “yer açın” denildiği zaman genişletin ki Allah da size genişlik versin. “Kalkın” denilince de kalkıverin. Allah içinizden imân etmiş olanlarla kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini arttırır. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.

12. Ey imân edenler! Siz peygambere mahrem birşey arz etmek istediğiniz vakit (bu) mahrem konuşımanızdan evvel sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı, daha temizdir. Eğer bulamazsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

13. Mahrem konuşmanızdan evvel sadakalar vereceğinizden korkunuz mu? Çünkü işte yapmadınız. (Bununla beraber) Allah sizin tövbelerinizi kabul etti. O halde dosdoğru namazı kılın. Zekâtı verin. Allah'a ve peygamberine (diğer emirlerinde de) itaat edin. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.

(Mücâdele sûresi 11-13. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

تَفَسَّحُوا: Fesh kökünden gelir. Oturma yerinde yer açma anlamına gelir.

أَنْشُرُوا: Neşz kökünden gelen bir fiildir. Neşz, düz bir yerdeki yükseliğe denir. Buradaki anlamı "kalkın" demektir.

دَرَجَاتٍ: Yüksek mevkilere denir.

نَجْوَيْكُمْ: Necvâ, iki kişi arasındaki mahrem konuşmaya denir.

أَطْهَرُ: Daha temiz demektir.

أَشْفَقْتُمْ: İşfak kökünden gelir. İşfak çirkin şeylerden korunmaktır.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler! Size, dışardan yeni gelen kardeşlerinize yer açın denildiği zaman, onun da oturabilmesi için yer açın. Gelene yer vermek insanlar arasında sevgiye sebep olur, insanları birbirine bağlar. Onlara yer açtığınız takdirde Allahu Teâlâ da size rahmetini çoğaltır, kalblerinizi nurlandırır. Size dünya ve âhirette sıkıntı vermez.

Ey mü'minler! Size namaza, cihada veya diğer bir hayra kalkın denildiği zaman hemen kalkın. Yerinizden kalkarak başkalarına yer vermeniz istendiğinde de emre uyarak hemen yer verin. Allahu Teâlâ itaat eden kullarını sever. Mü'minlerin derecelerini yükseltir. Bilhassa ilimleriyle yalnız Allah (c.c.) rızasını talep eden ve ilimleriyle âmil olan âlimleri yüceltir. Çünkü âlimler peygamberlerin vârisleridirler. Allah (c.c.) kime hayır dilerse onu din-

de fakîh kılar. Allah (c.c.) katında yücelik, yükseklik, meclislerde en yüksek yerde oturma ile değil, ilim ve imânla olur.

Allahu Teâlâ mü'min kullarına, Resûlullah (s.a.v.) ile herhangi bir işte mahrem konuşmak istedikleri zaman, konuşmadan önce Resûlullah'ın (s.a.v.) şânına ta'zîm, fakirlere yardım, hâlis mü'minler ile hilekar münafıkların arasını temyiz için sadaka vermeyi emretmiştir. Çünkü sadaka kalbi temizlediği gibi Allah (c.c.) katında da en makbul şeydir. Böyle bir mahrem konuşma yapmak isteyen mü'min sadaka verme imkânına sahip değilse üzerine bir vebâl yoktur. Zira Allahu Teâlâ mü'minlere güçlerinin yetmediği şeyleri emretmemiştir.

Allahu Teâlâ sadaka ve benzeri hayırlı işlerin yapılmasından korkulmaması icab ettiğini haber vermektedir. Çünkü Allahu Teâlâ gücü yetmeyenlerin tövbelerini kabul eder ve onlara emredilen şeyin terki hususunda ruhsat vermiştir. O takdirde namazınızı dosdoğru kılın, zekâtınızı verin. İbâdetlerde ve bilhassa namaz ile zekâtta kısaltma yapmayın. Zira Allahu Teâlâ yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Resûlullah (s.a.v.), bir cuma günü câminin suffesinde idi. Yer dardı. İçlerinde Sâbit bin Kays bin Şemmas'ın da bulunduğu Bedir'e katılan muhâcir ve Ensârdan bir cemaat geldi. Resûlullah (s.a.v.), Bedir Savaşı'na katılan Ensâr ve muhâcirlere çok ikrâm ederdi. Bunlar suffeye gelince durdular ve önce Resûlullah'a selâm verdiler. Resûlullah (s.a.v.) selâmlarını aldı. Sonra da oturan cemaate selâm verdiler. Oturanlar da onların selâmını aldılar. Gelen cemaat ayak üzeri bekliyor, kendilerine yer açılmasını bekliyorlardı. Fakat hiç kimse yer vermiyordu. Bu Resûlullah'a (s.a.v.) ağır geldi. Çevresindekilerden birkaç kişiye kalkmasını söyledi. Gelenlerin sayısı kadar adam kaldırarak onları oturttu. Bu hal, Resûlullah'ın (s.a.v.) kaldırdıklarının ağırlığına gitti. Bu, onların yüzlerinden belli oluyordu. Münafıklar da "Bu nasıl adalet, yerini alanları kaldırıyor, sonra gelenleri oturtuyor" diye konuşmaya başladılar. İşte bunun üzerine "Ey imân edenler! Size meclislerde 'yer açın' denildiği zaman genişletin ki..." âyeti nâzil oldu.¹

¹ İbn-i Ebî Hatem, Mukâtil bin Hayyân'dan, Kurtubî, age, c. 17, s. 297. Râzî, age, c. 8, s. 184.

2. İbn-i Abbâs (r.a.) ve Katâde'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Bazı Müslümanlar ihtiyaçları olmadığı halde, sırf Resûlullah'ın yanında yerlerinin büyük olduğunu göstermek için Resûlullah (s.a.v.) ile mahrem konuşurlardı. Resûlullah da cömertliğinden kimseyi reddetmezdi. Bunun üzerine, **"Ey imân edenler! Siz peygambere mahrem birşey arz etmek istediğiniz vakit..."** âyeti nâzil oldu."²

2. Mukâtil'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Zenginler Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek çokça mahrem konuşurlardı. Mecliste de fakirlere fırsat vermezlerdi. Hatta Resûlullah (s.a.v.) onların bu mahrem konuşmalarından, yanında uzun uzun oturmalarından rahatsız oldu. Bunun üzerine, **"Ey imân edenler! Siz peygambere mahrem birşey arz etmek istediğiniz vakit..."** âyeti nâzil oldu."³

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ mü'min kullarına aralarında düşmanlığa sebebiyet veren şeyleri yasakladığı gibi, bu âyetlerde de sevgi ve saygıyı arttırmaya vesile olacak şeyleri emretmektedir. Sahabe-i Kirâm Resûlullah'ın (s.a.v.) sohbetlerine çok haris oldukları için onu yakından dinlemek kasdıyla yakınına oturmayı çok isterlerdi. Bu âyetlerle, Müslüman kardeşlerinin kalblerini hoşnut etmeleri için meclise sonradan gelenlere yer vermeleri emredilmiştir. Bu âyetlerin **"Fısıltı (ile konuşmak)tan men edilip de sonra men edildikleri (o hale) dönmekte ve günahı, düşmanlığı ve peygambere isyanı fısıldaşmakta olanları görmedin mi"** âyetlerinden sonra gelişindeki sır da budur. Daha önceki âyetlerde Allahu Teâlâ günah ve düşmanlığa vesile olacak şeyleri, mahrem konuşmayı yasaklamaktaydı.

İkinci incelik: Allahu Teâlâ âyete, **"Ey mü'minler!"** hitâbıyla başlayarak mü'minlere vermiş olduğu yeri ve değeri göstermektedir. Bu hitâbın hemen arkasından da ulemâyı zikrederek ulemânın yer ve ehemmiyetini göstermektedir. Zira **"Ey imân edenler!"** hitâbı zâten ulemâyı da içine almaktadır. Ulemânın tekrar zikredilmesiyle ilmiyle âmil olan ilim ehlinin yerinin yüceliğine işaret edilmektedir.

² Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 237. Alûsî, age, c. 28, s. 30.

³ Alûsî, age, c. 28, s. 30, İbn-i Cevzî, age, c. 8, s. 195.

Üçüncü incelik: Mü'minlere Resûlullah ile mahrem konuşmadan önce sadaka vermelerinin emredilmesi birkaç yönden ehemmiyeti hâizdir:

1. Resûlullah'a ve Resûlullah ile mahrem konuşmaya ta'zîm etmek.
2. Fakirlerin verilecek sadakadan faydalanması.
3. Resûlullah'a (s.a.v.) çok soru sorulmasının önlenmesi.
4. Muhlis ile münafıkın, dünyayı seven ile âhireti sevenin birbirinden ayrılması.

Dördüncü incelik: Kur'ân-ı Kerîm, âlimlerin Allah (c.c.) katında yüce bir yerleri olduğunu beyân etmiştir. Âlimlere şeref ve iftihar bakımından Kur'ân'da vârid olan âyetler kâfidir.

Âlimler hakkında Resûlullah (s.a.v.) da **"İslâm'ı canlandırmak için ilim arayan, okuyan ve okutanlarla peygamberler arasında tek bir derece vardır"**⁴ buyurmuştur.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyetteki meclislerden maksat nedir?

Müfessirler bu hususta üç görüşe ayrılmışlardır:

1. Mücâhid'e (rh.a.) göre, **"meclisler"**den maksat, hassaten Resûlullah'ın mescididir.
2. İbn-i Abbâs (r.a.) ve Hasan'a (r.a.) göre, **"meclisler"**den maksat, harb meclisi ve savaş meydanıdır. Zira sahâbiler şehâdeti çok arzu ettikleri için savaş saflarındaki yerlerini kimseye vermezlerdi.
3. Katâde'ye (r.a.) göre, âyetteki **"meclisler"**den maksat, zikir ve ayin meclisleridir. Bu mânâ daha geniştir. Çünkü zikir meclisi denilince Resûlullah'ın meclisi de savaş meclisi de ifade edilmiş olmaktadır.

Taberî şöyle diyor: "Bu hususta söylenecek en doğru söz, Resûlullah'ın meclislerde mü'minlere **"yer açın"** demesi zikredildiğine göre, buradaki meclisin Resûlullah'ın meclisine veya savaş meclisine tahsis edilmesi gerekmektedir. Âyetteki **"meclisler"**den maksat bütün meclislerdir."⁵

⁴ Dârimî, Ömer bin Kesir Anıl-Hasan'dan rivâyet etmiştir.

⁵ Taberî, İbni Cevzî, Zâd-ül-Mesîr, c. 8, s. 192.

Kurtubî de şöyle der: “En sahih görüş, âyetteki “meclislerin” Müslümanların toplandığı bütün hayır ve ecir meclisleri olduğudur. Bu meclisler ister harb meclisi, ister zikir meclisi, ister cuma günü toplanılan cuma meclisi olsun. Bütün bu meclisler, zamanına göre en kıymetli meclislerdir.”⁶

İkinci hüküm: Bir şahsın yerinde izinsiz olarak oturmak mubah mıdır?

Âyet-i kerîme, dışarıdan yeni gelen için yer verilmesinin vâcib olduğuna delâlet etmektedir. Bu da İslâm'ın getirmiş olduğu en güzel huylardan biridir. Şurası muhakkaktır ki birisini kaldırıp onun yerine oturmak mubah değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **“Birisi, diğerini yerine oturmak için kaldırmasin. Yalnız sonradan gelene yer açınız”**⁷ buyurmuştur.

En güzel şey mubaha koşturaktır. Meclis de bu mubahlardan bir yerdir. Müslümanlar oturduğu zaman, yeni gelen kimse, yer gözetmeden bulunduğu yere oturmalıdır. Ancak şurası muhakkaktır ki ictimâî terbiye kuralları, faziletli ve ilim ehli kişilerin meclisin önünde oturmasını gerekli kılar. Günümüze kadar da ilim adamları ile İslâm'a hizmet eden faziletli kimselerin İslâm dâiresinde yerleri mukaddem tutulmuştur. Bu yüksek edeb Resûlullah'ın (s.a.v.) meclisindeki sahâbilerin edeb ve terbiyesi idi. Onlar önce hicret edenleri tercih ederlerdi. Hicret edenler arasında da ilk hicret edenleri sonra hicret edenlere tercih ederlerdi. Ayrıca ilim ve fazileti de göz önünde tutarlardı.

Resûlullah'ın Bedir'e iştirak eden Müslümanların gelişinde diğerlerini kaldırarak onları oturtması âyete muhâlif değildir. Bu halka fiilî olarak güzel ahlâkı, Ensâr ve muhâcirlerden faziletli insanlara saygıyı öğretmektir.

İbn-ül-Arabî'nin senetleriyle Enes bin Mâlik'ten (r.a.) tesbit ettiği hadîse göre, Resûlullah (s.a.v.) mescidde oturuyordu. Sahâbiler de çevresinde halkalanmışlardı. Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) içeri girerek selâm verdi. Sonra oturacak bir yer araştırdı. Bu sırada Resûlullah (s.a.v.) sahâbilerden hangisinin ona bir yer vereceğine bakıyordu. Resûlullah'ın sağ tarafından oturan Hz. Ebû Bekir toparlanarak yer açtı ve Hz. Ali, Resûlullah (s.a.v.) ile onun arasına oturdu.

⁶ Kurtubî, age, c. 17, s. 297.

⁷ Buhârî ve Müslim, Abdullah bin Ömer'den.

Resûlullah (s.a.v.), **“Ey Ebû Bekir! Fazilet ehlini ancak faziletli kişiler bilir”**⁸ buyurdu.

Sıhhatli olarak tesbit edilmiştir ki Hz. Ömer, Abdullah bin Abbâs'ı (r.a.) diğer sahâbilere tercih ederdi. Sahâbiler bu hususta dedikodu ettiler. Hz. Ömer dedikodu edenlerle Abdullah bin Ömer'i (r.a.) çağırdı. Onlara, **“Allah'ın nusreti ve fetih gelince, sen de insanların fevc fevc Allah'ın dinine gireceklerini görünce, hemen Rabbini hamd ile tesbih et. Onun bağışlamasını iste. Şüphesiz ki O, tövbeleri çok kabul edendir”** (Nasr: 1-3) sûresi-nin tefsîrini sordu. Hepsi sükût ettiler İbn-i Abbâs (r.a.), **“Bu sûre Resûlul-lah'a hitâb ediyor”** dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, **“Bu sûrenin tefsîrinde ben de bundan başkasını bilmiyorum”** dedikten sonra diğerlerine, **“İşte ben bu ilminden ötürü bunu başkalarına tercih ediyorum”** dedi.⁹

Oturma meclisinde herhangi bir ihtiyacı için dışarı çıkan kişi tekrar döndüğünde evvelce oturduğu yerde oturması daha uygundur. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **“Kim yerinden kalkar ve sonra yerine dönerse o yerde oturmaya diğerlerinden daha lâyıktır”**¹⁰ buyurmuştur.

Üçüncü hüküm: Dışarıdan gelen âlim, fâzıl ve sâlih kişiye ayağa kalkmak câiz midir?

Fukahânın cumhûru, dışarıdan gelen âlim ve fâzıl kişiye ihtiram kas-tıyla ayağa kalkmanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü Müslümana hürmet etmek vâcibtir. Zira ona yapılan saygı onun dininden ve salâhından ötürüdür. Bu da İslâm'a karşı olan saygıyı göstermektedir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **“İslâm'ın emir ve tavsiye ettiği hiçbir şeyi hakir görmeyin. Bir Müs-lüman kardeşinizle konuştuğunuz zaman ona güleryüzle konuşun”**¹¹ buyurmuştur.

Dışarıdan gelen bir insana, eğer fâsık değilse ve kibre yol açmıyorsa ayağa kalkılması câizdir. Yalnız şu var ki meclise giren insan her giriş ve çıkışında cemaatin ayağa kalkmasını istiyorsa o zaman kalkmak mekruhtur.

Allâme İbn-i Kesir şöyle der: **“Fakîhler, dışarıdan gelen bir adama**

⁸ İbn-ül-Arabî, Ahkâm-ül-Kur'ân c. 4.

⁹ Buharî, Abdullah bin Abbâs'tan.

¹⁰ Müslim.

¹¹ Tirmizî. Ebû Dâvûd.

saygı için ayağa kalkılıp kalkılmayacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı fakîhler, **“Efendinize ayağa kalkınız”** hadîsine istinâden kalkmanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Diğer bazı fakîhler ise Resûlullah'ın (s.a.v.) **“Halkın kendisini ayakta karşılamasını isteyen kimse ateşte yerini hazırlasın”**¹² hadîsine dayanarak dışarıdan gelene cemaatin ayağa kalkmasının yasak olduğuna hükmetmişlerdir. Diğer bazı fakîhler ise şöyle demişlerdir: Dışarıdan gelen kimse uzaktan gelen bir misafir ise veya o bölgenin hâkimi ise ayağa kalkılması câizdir. Sa'd bin Muaz'ın (r.a.) kıssası da buna delâlet eder. Resûlullah (s.a.v.), Sa'd bin Muaz'ı (r.a.) Benî Kurayza'ya hâkim tayin etti. Sa'd bin Muaz oraya gelince Resûlullah (s.a.v.), **“Efendinize ayağa kalkınız”**¹³ buyurdu. Hükmettiği bölgede hâkime kalkmak, onun hüküm ve emirlerinin daha geçerli olması içindir.¹⁴

Ulemânın cumhûru, dışarıdan gelen bir adam için ayağa kalkmanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak fâsık, kibriyle meşhur veya saygı ve hürmeti seven bir kimse için ayağa kalkılmaz.

Bazı fakîhlerin ayağa kalkmanın câiz olmadığı yolundaki görüşlerini isbat için delil aldıkları **“Halkın kendisini ayakta karşılamasını isteyen kimse ateşte yerini hazırlasın”** hadîsi, bu hususta bir delil olamaz. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) bu hadîste mütekebbir ve halkın kendisine ayağa kalkmasını isteyen kimseye ayağa kalkılmamasını bildirmiştir. Yoksa her gelen için ayağa kalkılmasını yasaklamamıştır.

Bazı kimselerin, “Ayağa kalkmak namazın rükünlerinden bir rükündür. Bundan ötürü gelen bir kimseye ayağa kalkmak haramdır. Çünkü bu, ibâdete benzer” demelerine gelince, bu söz tam bir cehâletin ifadesidir. Şer'î hükümleri âyet ve hadîslerden çıkaran kimseler böyle bir söz söylemezler. Bu nasıl söylenebilir? Oturmak, Kur'ân okumak, şahâdet getirmek ve Şafîî mezhebine göre salât ve selâm getirmek de namazın rükünlerindendir. Öyleyse kim, “Âlimin huzurunda oturmak, birisinin karşısında Kur'ân okumak, kelime-i şahâdet getirmek, Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâm okumak haramdır, çünkü bunlar namazın rükünleridir” diyebilir. Kalkmayı namazdaki rükû' ve secde ile kıyas etmek, İslâm'daki kıyas kurallarına uy-

¹² Ebû Dâvûd.

¹³ İbn-i Kesir, age, c. 4.

¹⁴ Hakim, yönetici mânâsındadır. (Mütercim)

madığı gibi bâtil bir kıyastır. Çünkü Allah'tan (c.c.) başkasına rükû' ve sücûd câiz değildir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.), **"Eğer insanların insanlara secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim"** buyurmuştur. Görülüyor ki secdenin Allah'tan (c.c.) başkasına yapılmaması hususunda kesin nass vârid olmuştur. Ayakta durma, oturma veya uzanma ise haram olan şeylerden değildir. Allah (c.c.) bizi câhillerin şerrinden ve ilim iddiasındaki ahmakların şerrinden korusun.

Dördüncü hüküm: Resûlullah ile mahrem konuşmadan önce sadaka vermek vâcib midir?

Âlimler, **"... Peygambere mahrem birşey arz etmek istediğiniz vakit (bu) mahrem konuşmanızdan evvel sadaka verin"** âyetindeki **"verin"** emrinin vücûbu mu, yoksa sünneti mi gerektirdiği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Bazı âlimlere göre, âyetteki emir vücûb içindir. Buna kâil olanlar, **"Eğer bulamazsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir"** âyetine istinâd etmişlerdir. Çünkü bunlara göre, bu ve benzeri âyetler terki sahih olmayan farzı veya vâcibi emreden âyetlerden sonra gelir.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki emir, sünneti ifade eder. Zira Allahu Teâlâ, **"Bu, sizin için daha hayırlı, daha temizdir"** buyurmuştur. Bu ifadenin emrin hemen akabinde gelişi, âyetteki emrin farz değil, sünnet olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü bu ifade, farzların akabinde değil, sünneti ifade eden emirlerin akabinde vârid olmuştur.

Diğer bir yönden de hakikaten Allahu Teâlâ bu âyetten sonra, **"Mahrem konuşmanızdan evvel sadakalar vereceğinizden korktunuz mu? Çünkü işte yapmadınız. (Bununla beraber) Allah tövbelerinizi kabul etti"** buyurmuştur. İşte bu son âyet öncekinden farz ihtimalini tamamen ortadan kaldırmıştır. Farziyet kalkınca da âyetin icabının sünnet olduğu ortaya çıkar.

Zaten âlimler bu âyetin nesh edildiğinde ittifak etmişlerdir. Bu âyet bundan sonraki **"Mahrem konuşmanızdan evvel sadakalar vereceğinizden korktunuz mu? Çünkü işte yapmadınız"** âyeti ile nesh edilmiştir. Ancak bu nasih âyetin nesh edilen âyetten ne kadar sonra geldiği hususunda ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimlere göre, bu emir on gün kadar kaldıktan sonra nesh edilmiştir. Diğer bazı âlimlere göre ise de yarım gün kadar sonra nesh edilmiştir.

Hız. Ali'den şöyle bir nakil yapılmıştır: "Allah'ın kitâbında bir âyet vardır ki benden evvel ve benim dışımda hiç kimse onunla amel etmemiştir. Benden sonra da kimse o âyetle amel etmeyecektir. Bu âyet geldiği zaman, benim bir dinarım vardı. Bozdurarak on dirhem aldım. Resûlullah ile mahrem konuşmak istediğimde bir dirhem sadaka verir sonra konuşurdum. Sonra bu âyetin hükmü nesh edildi. Hiç kimse de bununla da amel etmemiştir."

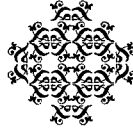
Kurtubî, **"Ey imân edenler! Siz peygambere mahrem birşey arz etmek istediğiniz vakit sadaka verin"** âyetinin hemen akabinde, **"Mahrem konuşmanızdan evvel sadaka vereceğinizden korkunuz mu?"** âyetinin nâzil olması, bir âyetin icabatına göre amel edilmeden önce onun nesh edilebileceğine delâlet eder. Hız. Ali'den nakledilen rivâyete gelince, bu zayıftır. Çünkü Allahu Teâlâ, **"Çünkü siz yapmadınız"** buyurmuştur. Âyetteki bu ifade, hiç kimsenin sadaka vermediğine delâlet eder"¹⁵ der.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Meclise dışarıdan gelene yer vermek vâcibtir. Bu İslâm'ın güzel huylarındadır.
2. Mü'mine mecliste yer vermek, Allah'ın (c.c.) rahmet ve rızasına sebep olur.
3. Allah katında yücelik, azizlik ve şeref ancak imân ve ilimle olur.
4. Resûlullah'a (s.a.v.) ta'zîm etmek farzdır. Onunla mahrem konuşulduğunda da sıkıntı verilmemelidir.
5. Resûlullah (s.a.v.) ile mahrem konuşulmadan önce sadaka verilmesi, Resûlullah'a (s.a.v.) karşı saygının bir ifadesidir.
6. Beşerin maslahatı için şer'î hükümlerin nesh edilmesi Allah (c.c.) tarafından kullarına bağışlanan bir kolaylıktır.
7. Namaz ve zekât İslâm'ın en büyük rükünleridir. Bunun için de Kur'ân'da namaz ve zekât birlikte zikredilmiştir.

* * *

¹⁵ Kurtubî, age, c. 17, s. 302. Alûsî, age, c. 28, s. 31. Cessâs, age, c. 3, s. 428.

66. DERS

MÜSLÜMANLARLA MÜŞRİKLER ARASINDA EVLENMENİN HÜKÜMLERİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ
أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا
هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاتُّوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ
وَأَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ أَنْفَقُوا ذَلِكَمُ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ
فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ
مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا
يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ
بِهَتَّانٍ يَفْتَرِيْنَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعَهُنَّ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ
أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

10. Ey imân edenler! (Kendi ifadelerince) mü'min kadınlar muhâcir olarak geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah onların imânlarını daha iyi bilendir ya. Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edirsiniz onları kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. (Kâfir zevcelerinin bu kadınlara) sarf ettikleri (mehri) onlara (kâfirlere) verin. Sizin onları nikahla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günah yoktur. Kâfir zevcelerinizi (nikahınız altında) tutmayın. Sarf ettiğiniz (mehr)i isteyin, (Kâfirler de size hicret eden mü'min kadınlara) harcadıkları (mehri) istesinler. Bu Allah'ın hükmüdür. Aranızda o hükmeder. Allah hakkıyla bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

11. Eğer zevcelerinizden birşey sizden kâfirlere kaçar da siz de muharebede ganimete kavuşursanız zevceleri gitmiş olan (Müslüman)lara harcadıkları (mehir) kadar verin. O Allah'tan korkun ki siz (hepiniz) O'na inananlarsınız.

12. Ey peygamber! Mü'min kadınlar -Allah'a hiçbir şeyi eş tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, evlâdlarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftirâ düzüp getirmemeleri, (emredeceğin) herhangi bir iyilik hususunda sana asî olmamaları şartıyla- sana biatleşmeye geldikleri zaman biatlerini kabul et. Onlar için Allah'tan mağfiret isteyiver. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.

13. Ey imân edenler! Üzerlerine Allah'ın gazab ettiği o kavim ile dost olmayın ki mezarların yaranından olan kafirler nasıl ümidlerini kesdilerse onlar da öylece âhiretten ümidlerini kesmişlerdir.

(Mümtehinê sûresi 10-13. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

مُهَاجِرَاتٍ: Muhâcerat, hicret kökünden gelir. Hicret, lügatte bir yerden diğer bir yere göçmektir. Şer'î istilâhta ise kâfir memleketten İslâm memleketine göçmektir

فَإِمْتَحِنُونَّ: İmtihan kökünden gelen bir fiildir. İmtihan, lügatte tecrübe etmek, sınamaktır.

أُجُورُهُنَّ: Burada ücretten maksat mehirdir.

بِعِصْمِ الْكُوفِرِ: İsem, ismetin çoğuludur. İsmet ise lügatte, ipe ve iki şeyi birbirine bağlayan her şeye denir. Bu âyetteki mânâsı ise nikahtır. Buna göre âyetin mânâsı, “Kâfir olan zevcelerinize iddet beklemeyin. İslâm oluşunuzla aranızdaki bağ kopmuştur” olur.

وَسَأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ: Yani sizden birinizin zevcesi mürted olup kâfirlere dönerse ona ödediğiniz mehri kâfirlerden isteyin.

وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا: Müşriklerin zevceleri Müslüman olup size iltihak ettiklerinde evlenmek istediğinizde onların kâfir kocalarına mehirlerini iade ediniz.

فَاتَكُم: Elinizden çıksa.

فَعَاقَبْتُمْ: Yani, savaşta onlardan aldıklarınız.

بِبُهْتَانٍ: Bühtân, yalan ve bâtil şeydir.

مَعْرُوفٍ: Ma'rûf, şeriatin güzel gördüğü şeydir.

لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا: Mü'minleri bırakarak kâfirleri dost edinmeyin.

يَتَّبِعُوا مِنَ الْآخِرَةِ: Yeisû, ye's kökünden gelen bir fiildir. Ye's, bir şeyden umut kesmektir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler! Küfür ülkesinden imân ülkesine dinlerinden ötürü ve Resûlullah'ı sevdikleri için hicret edip gelen mü'min kadınları, imânlarının hakîkî olup olmadığı hususunda imtihan edin. Acaba onlar İslâm'ı hak olarak bilip sevdikleri için mi gelmişlerdir, yoksa Müslüman olan bir erkeği sevdikleri için mi gelmişlerdir? Yoksa kocaları fakirdir de dünya malına tamah ederek mi gelmişlerdir?

Ey mü'minler! Bu imtihandan sonra delil ve emârelerle onların haki-katen mü'min olduklarını anladığınız zaman, onları kâfirlere iade etmeniz

helal değildir. Çünkü Allahu Teâlâ mü'min bir kadını müşrik bir erkeğe mubah kılmamıştır. Sizin de o hicret eden kadınların eski kâfir kocalarına, evliliklerinde ödemiş oldukları mehri ödemeniz lazımdır. O hicret eden kadınların eski mehirlerini kocalarına verdikten sonra yeni bir mehir verecek onlarla evlenmenizde bir vebâl yoktur.

Herhangi bir mü'minin kendisiyle hicret etmeyen kâfir bir karısı varsa küfür sebebiyle aralarındaki nikah bağı kopmuştur. O kadın için iddet saymak da lazım değildir. Zira İslâm, mü'min erkeklere müşrik bir kadınla evlenmeyi mubah kılmamıştır.

Herhangi bir kadın İslâm'dan sonra mürted olarak kâfir ülkeye iltihak ederse onlara, müşrike bir kadın muamelesi yapın. Zira kadının mürted olmasıyla aradaki nikah ve evlilik bağı kopmuştur. Böyle bir kadının Müslüman bir erkeğin harim-i ismetinde bulunması câiz değildir.

Mürted kadınlarınız kâfirlere iltihak ederlerse nasıl Müslüman olarak size katılan kadınların mehirlerini kocalarına veriyorsanız, evliliğinizde o kadınlara vermiş olduğunuz mehri kâfirlerden isteyin.

Bu hüküm Allah'ın size meşrû' kıldığı bir hükümdür. Ondan dönmeniz, bir başka hükümle değiştirmeyiniz. Zira Allahu Teâlâ hakkıyla bilen hüküm ve hikmet sahibidir. O ancak tam bir hikmetin icabını meşrû' kılar.

Ey mü'minler! Sizden Müslüman olmanız hasebiyle ayrılan veya Müslüman olduktan sonra irtidat ederek ayrılan kadınlarınızın mehirlerini müşrikler ödemedikleri takdirde, kâfirlerle savaştığınızda onlardan aldığınız ganimetleri taksim etmeden önce, küfür hasebiyle kocalarından ayrılan kadınların mehirlerini kocalarına verin. Tasdik ettiğiniz Allah'tan (c.c.) korkun ve O'nun âdil şeriatine inanın.

Âyetin devamında Allahu Teâlâ Peygambere şöyle hitâb etmektedir: Ey Muhammed! Sana biat için gelen mü'min kadınlarla, sana uymaları ve itaat etmeleri şartıyla biatlaş. Onlara, hiçbir şeyi Allah'a (c.c.) ortak koşmalarını, câhiliye devrinde yaptıkları gibi çocuklarını diri diri gömmemelerini şart kıl. Sokakta buldukları çocukları da kocalarına ilhak etmesinler. O kadınlara bu şartlar ve diğer İslâmî hükümler üzerine biat ver. Yapmış oldukları biatın icablarını yaptıkları takdirde onlar için Allah'tan (c.c.) rahmet ve mağfiret talebinde bulun. Allahu Teâlâ tövbe edip yolunu doğrultana çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Muhâcir kadınlar, mü'min oldukları takdirde neden imtihan edilirler? Hicretin sebebinin bilinmesi için. Acaba bu kadın Allah (c.c.) ve Resûl'ünü (s.a.v.) sevdiği için mi, yoksa dünya için mi hicret etmiştir?

İbn-i Zeyd şöyle der: "Bize neden o kadınları imtihan etmemiz emredildi? Çünkü Mekke'de kocasına kızan bir kadın, "And olsun ki Muhammed'e iltihak ederim" derdi."

İbn-i Abbâs'tan şöyle rivâyet edilir: "Mekke'den hicret eden bir kadın, "O'ndan başka ma'bûd olmayan Allah'a and ederim ki kocama kızdığım için, Mekke'yi sevmediğim için, dünyayı talep ettiğim için değil, Allah ve Resûl'ünü sevdiğim için hicret ettim" diye yemin ederse Resûlullah kadının kocasına mehrini ve bütün harcadığını öder, kadını iade etmezdi."¹

İkinci incelik: Âyetin akışındaki "Allah (c.c.) onların imânlarını daha iyi bilendir ya" cümlesinin araya girmesinin sırrı şudur: Bizim onların zâhiren imânlı olduklarını bilmemiz kâfidir. Gerçekten kalbten imân edip etmediklerini ancak Allahu Teâlâ bilir. Biz zâhire göre hükmederiz. Allahu Teâlâ sırrı ve gizliyi bildiğinden sırların bilinmesi ona aittir.

Üçüncü incelik: Hicret eden kadınların geri çevrilmemelerinin hikmeti şudur: Kadınlar daha ince duygulu, daha çabuk dönen, fitne ve belaya karşı daha dayanıksız oldukları için Allahu Teâlâ onları müşrik kocalarına teslim etmeyi yasaklamıştır.

Dördüncü incelik: Allah, Müslüman olan kadının mehrini iade etmeyi emretmiştir. Bu emir, İslâm'ın riâyet ettiği ahde vefa şartlarındandır.

Kurtubî, "Müslüman olan bir kadın ile kocası arasındaki nikah bağı kendiliğinden çözülmüştür. Allahu Teâlâ eski kocasının iki yönlü bir zarara uğramaması için ödedikleri mehrin kendilerine iade edilmesini emretmiştir. Çünkü karısı kendisinden ayrıldığı için bir zarara uğramıştır. Ödediği mehir kendisine iade edilmezse bundan dolayı da ikinci bir zarara uğrayacaktır. Allahu Teâlâ ahde vefanın numûnesini göstererek onların kocalarına mehrlerinin iade edilmesini emretmiştir"² der.

¹ Kurtubî, age, c. 18, s. 82. Ebussuûd, age, c. 8, s. 190 (Râzî kenarında), İbni Cevzî, age, c. 8, Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 256.

² Kurtubî, age, c. 18, s. 64. Ebû Hayyân, age, c. 3, s. 257.

Beşinci incelik: “Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar” âyeti, imânla küfür arasında bir bağ olmadığına işaret eder. Kocasî kâfir olan bir kadın İslâm'ı kabul ettiği zaman kocasına haram olur. Çünkü aralarında bir benzerlik kalmamıştır. Kadın Müslüman, erkek kâfirdir. Kadının Müslüman olmasıyla aralarındaki bağ kopmuştur.

Bu âyet, imânla küfür arasında bir bağ olmadığını gösterdiği gibi imânın sağladığı bağın nesebî bağdan daha kuvvetli olmadığına delâlet eder.

Altıncı incelik: Rivâyete göre, Mekke'nin fethinde Resûlullah (s.a.v.) kadınlardan biat alırken Ebû Süfyan'ın karısı Hind binti Utbe de kadınların arasındaydı. Ancak Hind, Uhud'da Hz. Hamza'ya yaptığı fenâlıktan ötürü Resûlullah'tan (s.a.v.) korktuğu için yüzünü örtmüştü. Resûlullah (s.a.v.) bu biat sırasında Allahu Teâlâ'nın ilgili âyetteki **“hırsızlık yapmamaları”** emrini okuyunca Hind, “Ebû Süfyan cimri bir erkektir. Biz yememiz için onun malından gizlice alırız” dedi. Bunun üzerine orada hazır bulunan Ebû Süfyan, “Gizlice aldıkların helal olsun” dedi.

Resûlullah (s.a.v.) gülümseyerek, **“Sen Hind misin?”** dedi. Hind, “Allahu Teâlâ geçmişi affeder. Ey Allah'ın (c.c.) peygamberi! Sen affet ki Allah (c.c.) da seni affetsin” dedi. Resûlullah (s.a.v.) âyetteki, **“zina etmemeleri”** emrini söyleyince Hind, “Hür kadın zina yapar mı?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), **“evlâdlarını öldürmemeleri”** emrini okuyunca Hind, “Evlâdlarımız küçüktü, büyüttük. Fakat büyüdükleri zaman onları siz öldürdünüz” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer katılırcasına güldü. Hind'in oğlu Hanzele Bedir Savaşında öldürülmüştü. Resûlullah (s.a.v.), **“Elleriyle ayakları arasında bir iftirâ düzüp getirmemeleri”** âyetini okuyunca, Hind, “Allah'a and olsun ki iftirâ çok çirkin birşeydir” dedi. Resûlullah, “(Emredeceğin) **herhangi bir iyilik hususunda sana âsi olmamaları**” âyetini okuyunca Hind, “Ya Resûlallah! Allah'a (c.c.) and olsun ki biz burada sana herhangi birşeyde isyan etmek için oturmadık” dedi.”³

Yedinci incelik: Ferrâ, “Câhiliye döneminde kadınlar buldukları herhangi bir çocuğu alarak kocalarına “Bu senin çocuğundur” derlerdi. İşte bu sözleri, onların **“Elleriyle ayakları arasında düzdükleri”** bir iftirâ idi” der.

³ Kurtubî, age, c. 18, s. 71. Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 258. Râzî, age, c. 8, s. 192.

Zemahşerî, **“Elleriyle ayakları arasında bir iftirâ..”** âyeti, kadınlar buldukları çocukları yalandan, kocalarına isnâd etmelerini iftirâ olarak vasıflandırmaktadır. Çünkü kadının batnı elleriyle ayakları arasındadır. Çocuk ayaklarının arasından doğar. Bazı âlimlere göre de **“Elleriyle ayakları arasında bir iftirâ düzüp..”** âyetinden maksat, elleriyle ayakları arasında doğurmadığı çocuğu kendisine isnâd etmektir. İşte İslâm bunu yasaklamıştır. Çünkü bu, câhiliye âdetidir”⁴ der.

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Anlaşmalarda yapılan akid, erkekleri içine aldığı gibi kadınları da içine alır mı?

Resûlullah’ın Kureyş müşrikleri ile yaptığı Hudeybiye Anlaşmasındaki bir maddeye göre, Mekke’den Medine’ye kaçan birisi iade edilecek, Medine’den Mekke’ye kaçan birisi ise iade edilmeyecekti. Hudeybiye Anlaşmasından sonra İslâm’ı kabul eden Ümmü Gülsüm binti Uhbe isimli bir kadın Mekke’den Medine’ye hicret etmişti. Kocasını arkasından gelerek onu almak istedi. Kadın Resûlullah’a, “Ya Resûlallah! Ben kadınıym. Kadınların ne kadar zayıf olduklarını bilirsin. Eğer beni kâfirlere iade edersen bana işkence ederler. Ben de dayanamam” dedi. Bunun üzerine Resûlullah kadının kocası ile akrabalarına, **“Hudeybiye Anlaşmasındaki, “Muhammed’e gelenler iade edilir” şartı, yalnız erkeklerle aittir”** dedi. Bunun üzerine âyet nâzil oldu. Resûlullah kadını imtihan ettikten sonra alıkoydu.

Kurtubî, “Âlimler, Hudeybiye Anlaşması maddelerinde veya umûmî ifadesinde kadınların olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı âlimlere göre anlaşmanın metninde sarâhaten kadınlarla ilgili hükümler de vardı. Ancak hiç kimsenin haberi olmadan Allahu Teâlâ, Medine’ye hicret eden kadınların iadesi hakkındaki cümleyi kaldırmıştır. Böylece yalnız erkeklerle ilgili cümle kalmıştır. Bunun için Resûlullah (s.a.v.), Medine’ye hicret eden kadını geri göndermemiştir. Bazı âlimlere göre ise anlaşmanın metninde kadınlarla ilgili bir hüküm yoktur. Anlaşmada yalnızca Müslüman olarak Medine’ye hicret eden erkeklerle ilgili bir madde vardır. Buna göre metnin zâhiri erkeklerle şâmil geldiği gibi kadınlara da şâmil gelmektedir. Ancak Allahu Teâlâ kadınların anlaşma metninden çıkarılmasını mevzûmuz

⁴ Alûsî, Rûh-ul-Meânî, c. 28, s. 80’den özetle.

olan âyetle beyân ederek iki şeyden dolayı kadınları erkeklerden ayırmıştır. Birincisi, kadınlar erkeklerin beşerî arzularını tatmin ettiklerinden Allahu Teâlâ mü'min kadınları müşrik erkeklere haram kılmıştır. İkincisi, kadınlar erkeklerden daha yumuşak kalblidir ve işkenceye dayanamadıkları için dinden daha kolay dönebilirler. Fakat müşrik bir kadın Medine'ye hicret ederse o korunmayarak iade edilir"⁵ der.

Kurtubî sözlerine şöyle devam eder: "Bu âyet, Resûlullah'ın (s.a.v.) müşriklerle yaptığı anlaşmadaki kadınlarla ilgili maddeyi nesh ederek kadınları bu maddeden çıkarmıştır. Bu görüş, hadîslerin Kur'ân ile nesh edileceğini kabul eden görüştür."

Fahreddin Râzî, Dahhâk'tan naklederek şöyle der: "Anlaşma metninde kadınlarla ilgili bir madde vardı. Buna göre müşrik bir kadın Mekke'den Medine'ye hicret ederse hemen iade edilecekti. Fakat Mekke'den evli bir kadın Müslüman olarak Medine'ye hicret ederse kadın iade edilemeyecek ancak kocasına kadının mehri ile harcadıkları ödenecekti. Buna karşılık Medine'den kaçan mü'min bir kadın iade edilecekti. İrtidat ederek Mekke'ye kaçan evli bir kadın ise iade edilmeyecek, ancak kadının mehri ile kendisine harcananlar iade edilecekti."⁶

Bu görüşe göre âyet anlaşmaya uygundur. Bu görüş insanı tatmin etmektedir. Bu görüşün dışındakilerin hepsi araştırılmaya muhtaçtır. Çünkü hepsi İslâm'ın rûhuna zıttır. İslâm'da ahde vefa Müslümanlara vâcibdir. Şu halde taraflardan herhangi birisinin anlaşma metnini karşı tarafın muvâfakatini almadan feshetmesi veya tahsis etmesi uygun değildir. O halde uygun olan Dahhâk'ın görüşüdür.

Bu hususta Seyyid Kutub da şöyle der: "Anlaşılan şudur ki Hudeybiye Anlaşması'nın metninde kadınlar hususunda kesin bir hüküm yoktu. İşte nâzil olan bu iki âyet, İslâm ülkesine hicret eden kadınların iade edilmelelerine mâni oldu. Kadınlar gerek bünye, gerek hâlet-i rûhiye bakımından zayıf oldukları için yapılan işkencelere katlanamayarak dinlerinden çıkabilirlerdi. Kadınların iadesine mâni olan âyetlerle bu mevzûdaki devlet nizâmı en âdil teamül ile tanzim edilmiştir."⁷

⁵ Kurtubî, age, c. 18, s. 32.

⁶ Râzî, age, c. 8, s. 191.

⁷ Seyyid Kutub, Fi Zilâl, c. 28, s. 87, 6. Baskı.

İkinci hüküm: Müşrik bir kadın Müslüman olarak İslâm ülkesine gelirse onun hükmü nedir?

“Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar” âyeti. Müslüman olan bir kadın ile müşrik kocası arasındaki bağların koptuğuna delâlet eder.

Fakîhler, mü'min kadın ile kâfir kocası arasında vâki olan ayrılığın kadının Müslüman oluşundan dolayı mı, yoksa İslâm ülkesine gelişinden dolayı mı olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Ebû Hanife'nin ^(rh.a.) görüşüne göre, kadınla kocasının ayrılmasının sebebi, kadının Müslüman oluşu değil, kocasının memleketinden ayrılıp İslâm ülkesine gelmesidir.

Cumhûra (Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî) göre ise kadının kocasından ayrılmasının sebebi Müslüman oluşudur. Bu ayrılık kadının iddetinin bitmesiyle tahakkuk eder. Müslüman olan bir kadının kocası, karısının iddeti dolmadan önce Müslüman olursa kadın yine onun zevcesidir.⁸

Hanefîlerin delilleri

1. **“Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz onları kâfirlere döndürmeyin”** âyeti. Bu âyet, mü'min kadınla kocasının ayrılığının sebebinin İslâm ülkesine hicret etmesi olduğuna delâlet eder. Eğer aralarındaki evlilik devam etseydi, onun kocası ile beraber olması lazımdı.

2. **“(Kâfir zevcelerinin bu kadınlara) sarf ettikleri (mehri) onlara (kâfirlere) verin”** âyeti. Eğer aralarındaki evlilik devam etseydi, müşrik olan kocası mehrini geri almaya hak kazanamazdı. Zira bir erkeğin hem kadına hem de kadına verdiği mehre sahip olması câiz değildir.

3. **“Sizin onları nikahla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde üzerinize bir günah yoktur”** âyeti, eğer evlilik devam etseydi o kadınla herhangi bir erkeğin evlenmesi câiz olmazdı.

4. **“Kâfir zevcelerinizi (nikahınız altında) tutmayın”** âyeti.

5. Hanefî fukahâsına göre, Dâr-ül-Harb'te kocası olsa bile esir düşen bir kadınla istibradan sonra münâsebette bulunmak, Müslüman olmasa

⁸ Kurtubî, age, c. 18, s. 63. Cessâs, age, c. 3, s. 438.

bile, câizdir. Bu münâsebeti mubah kılan ise ülkelerin ayrı olmasıdır.

Resûlullah (s.a.v.) esir düşen müşrik kadınlar hakkında, **“Gebe olan bir kadınla doğumuna kadar, gebe olmayan kadınla da aybaşı hali ile istibara olana kadar münâsebette bulunulmaz”** buyurmuştur.⁹

Cumhûrun delilleri

1. Müslüman olan kadınla müşrik kocası arasındaki ayrılığın yegâne sebebi İslâm'dır. Çünkü Müslüman olan bir kadının tekrar bir kâfire verilmesi câiz değildir. Eğer aralarındaki ayrılığın sebebi kadının İslâm ülkesine hicret etmesi olsaydı, İslâm ülkesine izinli olarak gelen müşrik bir kadının da kocasından ayrılması gerekirdi. Hiçbir fakîh böyle birşeye hükmetmemiştir.

2. Mücâhid'den (r.h.a.) şöyle rivâyet edilir: “Resûlullah (s.a.v.), **“Müslüman olan kadın henüz iddette iken müşrik kocası da Müslüman olursa kadın onun zevcesidir”** buyurmuştur.”¹⁰

3. İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.), kızı Zeyneb'i (r. anhâ) kocası Ebu'l-As bin Rebia'ya eski nikahı ile geri vermiştir. Zeyneb Medine'ye hicret etmiş, kocası ise Mekke'de müşrik olarak kalmıştı. Zeyneb'in iddeti dolmadan Ebu'l-As bin Rebia da Müslüman oldu. Resûlullah (s.a.v.) da Zeyneb'i ona yeni bir nikah yapmadan geri verdi.”¹¹

Kurtubî, **“Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz onları kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar”** âyeti kesin şekilde ortaya koyuyor ki mü'min bir kadının kâfir bir erkekle evlenmesi, mü'min bir erkeğin müşrik bir kadınla evlenmesi helal değildir. Bu âyete göre Müslüman bir kadının kocasından ayrılmasının yegâne sebebi, kadının Müslüman oluşudur”¹² der.

Özet olarak Hanefîler'e göre, evli çiftten birisi Müslüman olarak İslâm ülkesine hicret ederse aralarında ayrılık vâki olur. Dâr-ül-İslâm'a hicret eden kadın iddet beklemez. Dâr-ül-Harb'ten hicret ederek İslâm ülkesine gelen kadınla hamile olmadığı takdirde iddet beklemeden evlenmek mu-

⁹ Cessâs, age, c. 3, s. 439.

¹⁰ Kurtubî, age, c. 14, s. 66.

¹¹ Kurtubî, age, c. 14, s. 86.

¹² Kurtubî, age, c. 14, s. 83.

bahtır. Çünkü Allahu Teâlâ **“Sizin onları nikahla almanızda mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günah yoktur”** buyurmuştur. Âyette, kocasından hicretle ayrıldığı için kadının iddet beklemesini emretmemiştir.

Cumhûra göre ayrılığın yegâne sebebi Dâr-ül-İslâm’a hicret değil, Müslüman olmaktır. Eğer kadın kocasıyla temas etmeden önce Müslüman olursa ayrılık hemen vâki olur, iddet beklemesi farz değildir.

Eğer kocası ile münâsebette bulunduktan sonra Müslüman olursa ayrılık iddetinin bitimiyle vâki olur. Eğer kadının iddeti dolmadan kocası da Müslüman olursa o yine onun karısıdır. Eğer kocası iddet bitene kadar Müslüman olmazsa kadın ondan tamamen ayrılır.

Cumhûrun bir başka delili de Ebû Süfyan ile karısı Hind’in Müslüman oluşlarıdır. Hind, kocasından birkaç gün sonra Müslüman olmuştur. Bu süre içinde iddeti dolmamış olduğundan Ebû Süfyan ile eski nikahları ile yeniden birleşmişlerdir.

Her iki görüşün delillerini özetle sergiledik. Bu hususta daha geniş bilgi için fıkıh kitâblarına bakılabilir.

Üçüncü hüküm: Putperest bir kadınla evlenmek câiz midir?

“Kâfir zevcelerinizi (nikahınız altında) tutmayın” âyeti, müşrik bir kadınla evlenmenin haram olduğuna delâlet eder. Nitekim **“(Ey mü’minler!) Allah’a eş tanıyan kadınlarla (müşriklerle) onlar imâna gelinceye kadar evlenmeyin”** (Bakara: 221) âyeti de müşrik bir kadınla evlenmenin haram olduğuna delâlet etmektedir.

Âlimler, bu âyetlerin hiçbir semâvî kitâb tanımayan putperest müşrik kadınlar hakkında olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü kitâbî kadınlarla evlenmek câizdir. Zira Allahu Teâlâ, **“Namuslu, zinaya sapmamış ve gizli dostlar edinmemiş (insanlar) halinde (yaşamınız şartıyla) ... kendilerine sizden evvel kitâb verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar dahi, siz onların mehirlerini ver(ib nikah ed)ince (size helaldir)”** (Mâide: 5) buyurmuştur.

İbn-i Münzir, “Önceki âlimlerin hiçbirisi Kitâb Ehli kadınlarla evlenmenin haram olduğunu söylememiştir” der.

Fukahâ, hiçbir semâvî dine inanmayan müşrik bir kadınla evlenmenin haram olduğunda icmâ' etmiştir. Kitâb Ehli Yahûdi ve Hristiyan kadınlarla evlenmenin mubah olduğunda da icmâ' edilmiştir.

Yalnız Abdullah bin Ömer'e (r.a.), Hristiyan veya Yahûdi bir kadınla evlenme hususu sorulunca, "Allahu Teâlâ müşrikleri mü'minlere haram kılmıştır. Ben bir kadının İsâ (s.a.v.) veya Allah'ın (c.c.) kullarından bir kula Rab demesinden daha büyük bir şirk tanımıyorum" demiştir.

Abdullah bin Ömer'in (r.a.) bu sözü, kitâbî kadınlarla evlenmenin haram olduğu değil, mekruh olduğunu gösterir. Çünkü âyet kitâbî bir kadınla evlenmenin mubah olduğunu sarâhatle bildirmektedir. Abdullah bin Ömer'in (r.a.) maksadı, böyle bir evlilikteki mahzurlara dikkat çekmektir. Çünkü çocukların annelerine uyarak Yahûdi veya Hristiyan olması, onların âdetlerini âdet edinmesi tehlikesi vardır. En doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Dördüncü hüküm: Resûlullah kadınlarla nasıl biatleşirdi?

Resûlullah (s.a.v.), kadınlardan biat almaya Mekke'nin fethinden sonra başladı. Resûlullah kadınlardan, **"Ey peygamber! Mü'min kadınlar... sana biatleşmeye geldikleri zaman biatlerini kabul et"** âyetinin ifade ettiği şartlar dâhilinde biat almıştır. Resûlullah kadınların biatini musafaha ile değil sözle almıştır. Bu hususta birçok sahih hadîs mevcûdudur.

Resûlullah'ın (s.a.v.) kadınlarla musafaha yapmaması, kadınlarla tokalaşmanın haram olduğuna delâlet eder.

Resûlullah (s.a.v.) erkeklerden biat alırken onların ellerini tutar ve İslâm'a, Allah (c.c.) yolunda cihada, Resûlullah'ın (s.a.v.) emirlerini kabul ve itaat edeceklerine dâir biat alırdı. Kadınlarla yapılan biatleşmede ise Resûlullah'ın (s.a.v.) bir kadınla musafaha ettiği tesbit edilmemiştir. Resûlullah'ın elini hiçbir kadının elinin üzerine koyduğu da vâki değildir. Kadınların biatinin yalnız sözle olduğuna aşağıdaki nasslar delâlet etmektedir

Kadınlarla Tokalaşmanın Haram Olduğuna Delâlet Eden Nasslar

1. Buhârî Hz. Aişe'den şöyle rivâyet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.), kocalarını terk ederek hicret eden mü'min kadınları önce imtihan eder ve sonra **"Ey peygamber! Mü'min kadınlar... geldikleri zaman biatlerini kabul et"** âyetinin ihtivâ ettiği şart ve hükümleri bildirirdi. Bunları kabul eden kadın-

lara, **“Senden sözle biat aldım”** buyururdu. Allah’a (c.c.) yemin ederim ki Resûlullah’ın (s.a.v.) eli biatte hiçbir kadının eline değmemiştir.”¹³

2. İmâm Ahmed bin Hanbel (rh.a.), Emine binti Rakika’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Birkaç kadınla beraber biat için Resûlullah’a gittik. Âyetle bildirilen şartlarla bizden biat aldı. Bize, **“Âyetle sayılanlar sizin güç yetirebileceğiniz şeylerdir”** dedi. Biz de Resûlullah’a, “Allah ve Resûl’ü bize bizim nefsimizden daha merhametlidirler” dedik. Sonra, “Ya Resûlallah! Bizimle tokalaşmayacak mısın?” dedik. Resûlullah (s.a.v.), **“Ben kadınlarla tokalaşmam. Yüz kadının biatım sözle nasıl alırsam, bir kadının biatını da sözle alırım”** buyurdu.”¹⁴

3. Müslim, Hz. Aişe’den (r.anhâ) şöyle rivâyet eder: “Hz. Aişe biatı anlatıktan sonra sözlerinin devamında, “Kadınlar Resûlullah’ın, telkin ettiklerini kabul ettikten sonra kadınlara, **“Ben sizden biat aldım, gidin”** derdi. Allah’ın (c.c.) ismi ile yemin ederim ki Resûlullah’ın (s.a.v.) eli hiçbir zaman hiçbir kadının eline değmedi. Resûlullah (s.a.v.) kadınlardan yalnız sözle biat alırdı” demiştir.”¹⁵

Hâfız İbn-i Hacer, “Resûlullah’ın (s.a.v.) **“Ben sizden sözle biat aldım”** sözünün mânâsı, “Tokalaşma ile değil, sözle biatlaştım” demektir. Çünkü erkeklerin biatında âdet olan tokalaşmak idi”¹⁶ der.

Rivâyet edilen hadîslerin hepsi, Resûlullah’ın (s.a.v.) kadınlardan sözle biat aldığına delâlet eder. Resûlullah’ın ne biatte ne de başka bir zaman bir kadınla tokalaştığı vâki değildir. Masum olduğu halde Resûlullah’ın kadınlarla tokalaşmaktan kaçınması, doğru yolu ümmetine açıklamak ve öğretmek içindir. Resûlullah’ın nezâhetinden ve kalb temizliğinden hiç kimse şüphe edemeyeceği halde onun biat sırasında kadınlarla tokalaşmaz, sözle biat alırdı. Halbuki biat çok önemli bir iştir. Öyleyse diğer erkeklerin kadınlarla tokalaşması nasıl mubah olur? Diğer erkeklerde şehvet gâlibtir. Fitne-den emin olunamaz. Şeytan onların damarlarında dolaşmaktadır.

Bütün bu delillerden sonra, bazılarının kadınlarla tokalaşmanın haram olmadığını iddia etmeleri, İslâm şeriatine büyük bir iftirâdır.

¹³ Buharî, Kurtubî, age, c. 18, s. 71. Suyûtî, age, c. 8, s. 209.

¹⁴ İmanı Hanbel, Nesâî, İbn-i Mace ve Tirmizî, Alûsî, age, c. 28, s. 81.

¹⁵ Müslim, Kurtubî, age, c. 18, s. 71.

¹⁶ İbn-i Hacer el-Askalanî, Feth-ür-Rabbanî, c. 8, s. 488.

Beşinci hüküm: Âyetteki, "... (emredeceğin) herhangi bir iyilik hususunda sana âsi olmamaları..." ifadesinden maksat nedir?

Âlimler bu âyetin muhtevâsı hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

1. Bu âyetten maksat, cenaze üzerine yüksek sesle ağlamamaktır. Bu, İbn-i Abbâs'tan rivâyet edilmiştir.

2. Bu âyetten maksat, cenaze üzerinde ağlarken bağırıp çağırmamak, yüzü tırmalamamak, saçı yolup elbiseyi parçalamamaktır. Câhiliye döneminde kadınlar bunları yaparlardı. Bu görüş de Zeyd bin Eslem'den rivâyet edilmiştir.

3. Resûlullah'ın (s.a.v.) bildirdiği İslâm şeriatinin bütün hüküm ve âdâblarını aynen kabul etmek, bütün yasaklarından kaçınmaktır. Tercih edilen görüş budur.

Kurtubî, "Bu âyetin tefsîrinde sahih olan görüş şudur: Bu âyet Resûlullah'ın (s.a.v.) emrettiği her şeyi yapmayı, yasak ettiği her şeyden de kaçınmayı emretmektedir. Bu umûmî yasağın içine cenaze başında sesli ağlamak, üst baş yırtmak, saç yolmak, yabancı bir erkekle konuşmak ve tokalaşmak ve benzerleri de girer. Çünkü bunların hepsi büyük günahlardandır. Nitekim Müslim'in rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.), **"Ümmetimde dört şey câhiliye âdetidir. Bunlardan birisi de cenaze başında yüksek sesle ağlamaktır"** buyurmuştur.¹⁷ der.

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Hicret sebeplerinin öğrenilmesi için hicret eden mü'min kadınların imtihan edilmeleri lazımdır.
2. Biz zâhirle hükmederiz. Sırları ancak Allah (c.c.) bilir.
3. Allah'a (c.c.) imân etmeyen putperest müşrik kadınlarla evlenmek haramdır.
4. Müslüman olan kadın ile müşrik kocasının arasındaki nikah bağı kopan kadın, kocasına haram olur.
5. Kadınlardan âyetin ortaya koyduğu şartlar üzerine biat alınır.

¹⁷ Kurtubî, age, c. 18, s. 74.

6. Ulülemre İslâm'ın sınırları içinde itaat edilir.

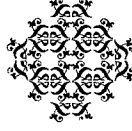
7. Allah (c.c.) tarafından inzâl edilen herhangi bir kitâba inanan bir kadınla evlenmek câizdir.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

İslâm şeriatı, putperest müşrik bir kadınla evlenmeyi haram ettiği gibi, Müslüman bir erkeğin Allah'a (c.c.) imân etmeyen, Kitâb ve Resûl'e, ölümden sonra dirilmeye inanmayan bir kadını nikahında tutmasını da yasaklamıştır. Çünkü böyle bir kadınla evlenmenin veya Müslüman olduktan sonra böyle bir kadını nikahında tutmanın aileye, ictimâî hayata çok büyük zararları vardır. Çünkü müşrik bir kadın kocasını, çocuklarını ve İslâm toplumunun çekirdeği mesabesinde olan aileyi tehdit eder. Çünkü Allah'ın (c.c.) kanunu, aile hayatının devamı için rûhların birbiriyle imtizac etmesini, kadınla erkeğin birbiriyle anlaşmasını icab ettirir. Bu, çiftlerin emin ve mesud bir hayat yaşamaları için zarûrîdir. Çünkü karı ile koca arasındaki sevgi ve dayanışma ancak bu mesud hayat üzerine kurulabilir.

Bu imtizac ve anlaşma birbirine zıt iki kalb arasında tahakkuk edemez. Çünkü birisi mü'min, diğeri müşriktir. Aralarındaki imân farkı, dâima birbirlerine düşman olmaya, çekişmeye ve nefrete vesile olur. İşte bundan ötürü İslâm, putperest müşrik bir kadınla evlenmeyi haram kılmış ve o evliliği evlilik kabul etmemiştir. Çünkü müşrik kadının dini, hayrı emreden şerden uzaklaştıran, hıyâneti haram kılan, emânete riâyeti emreden bir din değildir. Müslüman bir erkeğin böyle bir kadınla mesud olması mümkün değildir. Böyle bir kadın Allah'a (c.c.) ve âhirete inanan bir erkeğe hayat arkadaşı olamaz, olması uygun değildir. Çünkü aralarında büyük bir ayrılık vardır. Evlilik ise imtizacı ve anlaşmayı icab ettirir. İmtizacsız bir evlilik hayatının ayakta durması mümkün değildir.

İmân, mesud hayatı ayakta tutan ve yerine hiçbir şeyin kaim olamayacağı bir duygudur. İmândan yoksun olan kalb, kalbi imânla dolu olan bir insanın yanında bulunabilmesi, tatmin olabilmesi mümkün değildir. İşte bundan dolayı putperest müşrikle bir evlenmek haramdır.

67. DERS

CUMA NAMAZI VE HÜKÜMLERİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ
اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ
الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ
قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ
﴿١١﴾

9. Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişi bırakın. Bu, bilirsiniz sizin için çok hayırlıdır.

10. Artık namazı kılınca yer(yüzün)e dağılın, Allah'ın fazlından (nasib) arayın. Kurtulmayı umuyorsanız Allah'ı çok zikredin.

11. Onlar bir ticâret, yahut bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah nezdindeki (sevab mü'minler için) eğlenceden de ticâretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

(Cuma sûresi 9-11. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

نُودِي: Nida'dan galen bir fiildir. Nida, yüksek sesle çağırmaya denir. Âyetteki mânâsı ise ezandır.

الْجُمُعَةِ: Müslümanlarca bayram kabul edilen haftanın belirli bir gününün ismidir. Bugüne bu ismi ilk veren Kureşîlerden Ka'b bin Lüvey'dir.

فَاسْعَوْا: Fes'av, sa'y'dan gelen bir fiildir. Say', hızlı yürümek koşmak demektir. Âyetteki mânâsı ise hızlı değil, normal bir yürüyüştür.

ذِكْرِ اللَّهِ: Âyetteki zikirden maksat, sahih olan kavle göre, cuma ile hutbedir. Çünkü ikisinde de zikrullah vardır.

وَذَرُوا الْبَيْعَ: Alış verişi terk edin.

فُضِيَتِ الصَّلَاةُ: Yani, namazı bitirdiğiniz, kıldığınız zaman.

فَانْشَرُوا: İntişar kökünden gelen bir fiildir. Yayılmak, dağılmak demektir.

وَابْتَغُوا: İbtiga'dan türeyen bir fiildir. İbtiga, birşeyi talep etmektir.

فَضَّلَ اللَّهُ: Burada Allah'ın fazlından maksat rızık, ticâret ve helal kazançtır.

إِنْفَضُّوا إِلَيْهَا: İnfidad kökünden gelen fiildir. İnfidad bir yerden dönmek ve dağılmak demektir.

وَتَرَكُوكَ قَائِمًا: Seni ayakta bıraktılar.

خَيْرُ الرَّاظِقِينَ: Allah (c.c.) rızık verenlerin en hayırlısıdır. İster mü'min ister kâfir olsun, her isteyene rızık verir.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ mü'minlere hitâben şöyle buyurur: Ey Allah (c.c.) ve Resûl'ünü (s.a.v.) tasdik eden mü'minler! Cuma namazı için okunan ezanı işittiğiniz zaman meşguliyetlerinizi, alış verişinizi terk edin. Hızla, kardeşle-

rinizle birlikte Cuma namazının edâsına, zikir ve ibâdete gidin. Zikir ve ibâdete gitmeniz sizin için daha hayırlı, hayır ve bereket bakımından daha iyidir. Allah (c.c.) katında da kabule daha yakındır.

Eğer bilgi ve sâlim bir anlayışa sahipseniz Cuma namazını edâ ettikten sonra ihtiyaçlarınızı gidermek için yeryüzüne dağılın, rızınızı Allah'tan (c.c.) talep edin. Hakikaten rızık O'nun gücüyledir. İnsanlara fazl ve nimet veren ancak O'dur. Allahu Teâlâ hiç kimsenin amelini zayi etmez. Hiçbir isteyen de talebini geri çevirmez. Hiç kimseyi de ihsân ve fazlından mahrum etmez. Kurtulmayı umuyorsanız Allahu Teâlâ'yı çok zikredin.

Allahu Teâlâ, fâni dünyayı âhirete tercih eden bir kısım halktan haber vererek şöyle buyuruyor: Onlar bir ticâret, "bir malın satışını veya bir dünya eğlencesini duydukları zaman dünya metâna yönelip Resûlullah'ı (s.a.v.) hutbe okurken terk edip gittiler. Eğer düşünselerdi, bilirlerdi ki Allah (c.c.) katında olan sevab, ticâret ve eğlenceden daha hayırlı ve daha bâkidir. Allahu Teâlâ rızık verenlerin en hayırlısıdır. Dilediğine hesapsız rızık verir. Allah'ın yanındaki sevab, hayır işleyenler için daha hayırlıdır. Zira Allahu Teâlâ, **"Sizin nezdinizdeki tükenir, Allah'ın indindeki ise bâkidir"** (Nahl: 96) buyurmuştur.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. İmâm Ahmed (rh.a.), Buhârî, Müslim ve Tirmizî, Câbir bin Abdullah'tan (r.a.) şöyle rivâyet etmişlerdir: "Cuma günü Resûlullah (s.a.v.) ayakta hutbe okurken Medine'ye bir ticâret kervanı geldi. Ashâb koşarak oraya gitti. Yalnız ben, Ebû Bekir (r.a.) ve Ömer'in (r.a.) de içinde bulunduğumuz oniki kişi kaldı. Bunun üzerine, **"Onlar bir ticâret, yahut bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman..."** âyeti nâzil oldu."¹

2. İbn-i Kesir, Ebû Ya'la'dan, o da senetleriyle Câbir bin Abdullah'tan şöyle rivâyet eder: "Resûlullah (s.a.v.) cuma günü hutbe okurken Medine'ye bir erzak kervanı geldi. Sahâbiler hep oraya koştular. Resûlullah'ın yanında yalnız oniki kişi kaldı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), **"Nefsim kudret elinde olan Allah'a (c.c.) yemin ederim ki eğer hepiniz gitseydiniz bu vadiden**

¹ Buhârî, c. 8, s. 493. Müslim, c. 2, s. 590. Alûsî, age, c. 28, s. 104.

üzerinize ateş akardı" buyurdu. Bunun üzerine, "Onlar bir ticâret, yahut bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman..." âyeti nâzil oldu."²

3. Ebû Hayyân, hutbeyi bırakıp gidenler hakkında şöyle rivâyet eder: "Medine'de kıtlık ve pahalılık vardı. Resûlullah (s.a.v.) hutbede iken Dihyet-ül-Kelbî erzak dolu bir kervanla Medine'ye geldi. O zaman halka kervanın gelişini duyurmak için davul ve def çalarlardı. Bu sesi duyan sahâbiler kervanı görmek için mescidi ve hutbe okuyan Resûlullah'ı (s.a.v.) terk ettiler. Yalnız oniki kişi kaldı. Bunun üzerine âyet nâzil oldu."³

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Câhiliye döneminde Cuma gününün ismi "Arubet" idi. O güne ilk olarak "Cuma" ismini veren Ka'b bin Lüvey'dir. Bu güne Cuma isminin verilışı hususunda şöyle bir rivâyet daha vardır:

Resûlullah'ın (s.a.v.) hicretinden önce Medine halkı bir gün bir toplantı yaptı. Ensârîler, "Yahûdilerin toplandıkları bir günleri vardır, Hristiyanların da toplandıkları bir günleri vardır. Biz de bir gün tayin edelim ve o gün Allah'a (c.c.) şükür ve zikir edelim" dediler. Aralarında, "Cumartesi Yahûdilerin, pazar Hristiyanlarındır. Biz de kendimize "Arubet" (Cuma) gününü seçelim" diye konuştular. Cuma günü gelince Es'ad bin Zürare'nin (r.a.) etrâfında toplandılar. O da onlara iki rekat namaz kıldırıldı ve vaaz etti. İşte o gün toplandıkları için adı "Cuma" oldu. Es'ad bin Zürare (r.a.) bir koyun keserek onlara öğle ve akşam yemeği verdi. İşte bu, İslâm'da kılınan ilk Cuma namazıdır.⁴

İkinci incelik: "... Hemen Allah'ı zikretmeye gidin" âyeti mü'minlerin Cuma namazına canlı, zinde ve azîmli bir şekilde gitmelerine işaret eder. Çünkü âyetteki "sa'y" (hemen gidin) tabiri kasd etmeyi, ciddiyeti ve azmi ifade eder. Yoksa koşarak gitmeyi değil. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) da "Namaz vakti geldiği zaman namaza koşaradım değil, vakur adımlarla gidin. Yetişerseniz imâmla beraber kılarırsınız. Başında yetişemezseniz

² Suyûtî, age, c. 4, s. 221, İbni Cevzî, age, c. 3, s. 269. Alûsî, age, c. 28, s. 105.

³ Ebû Hayyân, Bahr-i Muhîr, c. 3, s. 288.

⁴ Alûsî, age, c. 28, s. 100. Ebussuûd, age, c. 8, s. 206 (Râzî kenarında)

ulaştığınız yerden imâma uyar, imâm selâm verdikten sonra namazınızı tamamlarsınız”⁵ buyurmuştur.

Hasan, “Sa’y’dan maksat, koşar adım gitmek değil, kalbi, niyeti ve talebiyle koşmaktır. Çünkü Peygamber (s.a.v.) namaza koşarak gitmeyi yasaklamıştır. Müslümanların namaza sükûnet ve vakarla gitmeleri icab eder”⁶ der.

Üçüncü incelik: Âyette her ne kadar yalnız “bey” (satış) zikredilmişse de bundan maksat her türlü muamelâttir.

Ebû Hayyân, “Cuma vaktinde birçok şey haram olduğu halde neden âyette yalnız “alış veriş” zikredilmiştir? Çünkü halkı en çok meşgul eden alış veriştir. O saatlerde köylerden şehirlere halk alış veriş için gelir. Alış veriş eder. İşte bunun için Allahu Teâlâ ibâdeti emretmiş, Cuma namazının bitimine kadar da dünya ticâretini yasaklamıştır”⁷ der.

Dördüncü incelik: Selef-i sâlihîn, sırrına ermeseler bile Resûlullah’a uyarlardı. Resûlullah’a uymalarının sebebi de O’nu çok sevmeleri idi.

Selef-i sâlihînden biri hakkında şöyle rivâyet edilir: Cuma namazı kılındıktan sonra câmiden çıkar ve bir müddet çarşıda dolaştıktan sonra yeniden mescide dönerek uzun zaman namaz kılardı. Niçin böyle yaptığı sorulunca, “Resûlullah (s.a.v.) böyle yaptığı için ben de yapıyorum” der, sonra da **“Artık o namazı kılınca yer(yüzün)e dağılın. Allah’ın fazlından nasib arayın”** âyetini okurdu.⁸

İmâm Mâlik (rh.a.), Cuma namazını kılınca mescidden çıkar, bir müddet kapıda durur ve şu duâyı okurdu: “Ey Allah’ım! Senin davetine icâbet ettim, senin farz kıldığın namazı edâ ettim. Senin emrettiğin şekilde yeryüzüne çıkıyorum. Fazlından bana rızkı ver. Şüphesiz sen rızık verenlerin en hayırlısın.”⁹

Beşinci incelik: “Kurtulmayı umuyorsanız Allah’ı çok zikredin” âyetinde şöyle bir incelik vardır: Allahu Teâlâ rızık aramaya koşmayı ve ticâretle uğraşmayı emretmiştir. Rızık arama çoğu kez insanları gaflete sevk

⁵ Kütüb-i Site, Ebû Seleme’den rivâyet edilmiştir.

⁶ Kurtubî, age, c. 18, s. 103. Râzî, age, c. 8, s. 207.

⁷ Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 268.

⁸ Alûsî, age, c. 28, s. 104.

⁹ Kurtubî, age, c. 18, s. 109.

eder. Hatta dünya malını biriktirmek için yalana, hileye ve aldatmaya sevk eder. Bunun için Allahu Teâlâ çok zikretmeyi emretmiştir. Dünya metâî fânidir. Âhiret yurdu ise bâkidir. Allah (c.c.) için yapılan daha hayırlı ve daha devamlıdır. Bu âyet dünya ticâretinin âhiret ticâretinden alıkoymamasını beyân etmektedir. Nitekim Allahu Teâlâ gerçek mü'minlerin vasıflarını, **"(Öyle) adamlar (vardır ki) onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan zekât vermekten alıkoymaz"** âyetiyle beyân etmiştir.

İşte mevzûmuz olan âyetle Allah'ın (c.c.) çok zikredilmesinin emredilmesinin sır ve hikmeti budur.

Cumanın fazileti hakkında vârid olan hadîsler

1. Müslim, Ebû Hüreyre'den (r.a.), o da Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet etmiştir: **"Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. Adem o gün yaratıldı, o gün cennete sokuldu, oradan da o gün çıkarıldı. Kıyâmet de ancak o gün kopacaktır."**¹⁰

2. İmâm Mâlik (rh.a.) Muvatta'sında Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet eder: **"Üzerine güneşin doğduğu günlerin en hayırlısı Cuma günüdür. Adem (s.a.v.) o gün yaratıldı, cennetten o gün çıkarıldı, tevbesi o gün kabul edildi ve o gün öldü. Kıyâmet de o gün kopacaktır. Yeryüzünde insan ve cinlerin dışında bütün canlılar Cuma günü, fecirden güneş doğana kadar, kıyâmetin kopacağı korkusuyla kıyâmetin gürültüsünü beklerler. Cuma gününde öyle bir vakit vardır ki namaz kılan bir Müslüman o vakit Allah'tan (c.c.) ne dilerse Allah (c.c.) onu ona mutlaka verir."**¹¹

3. Ebû Dâvûd, şöyle rivâyet eder: **"Hakikat, günlerinizin en efdali Cuma günüdür. Adem (a.s.) o gün yaratılmıştır, o gün vefat etmiştir, kıyâmet de o gün kopacaktır. Cuma günü bana çok salât ve selâm okuyun. Çünkü okuyacağınız salât ve selâm bana kavuşur."** Ashâb-ı Kirâm, "Ya Resûlallah! Sen çürüdüğün halde bizim salât ve selâmımız sana nasıl ulaşacak?" diye sordular. Resûlullah (s.a.v.), **"Allahu Teâlâ peygamberlerin cesedini yemeyi toprağa haram kılmıştır"** buyurdu."¹²

¹⁰ Müslim, c. 2, s. 585.

¹¹ İmâm Mâlik, İmâm Hanbel, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd.

¹² Ebû Dâvûd, İbni Mace ve Nesâî.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Duyduğumuz zaman hemen koşacağımız ezan hangisidir?

“Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişini bırakın” âyeti, Cuma günü alış verişini terk ederek câmiye gitmeyi farz kılar.

Ulemâ, hangi ezan okunduğunda alış verişini terk etmek gerektiği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetteki **“nida”**dan maksat, minarede okunan ezandır.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki **“nida”**dan murad, imâm minbere çıktıktan sonra karşısında okunan ezandır.

Birinci görüşün delilleri

Âyetteki **“nida”**dan maksat “ilam”dır. Koşmak da ancak ilam ile farz olur. Bu ilam da Hz. Osman'ın ilâve ettiği, minarede okunan birinci ezandır. Hz. Osman, halk çoğalıp evler câmiden uzaklara yayılınca kendi evinin üzerinde bu ezanın okunmasını emretti. O tarihten günümüze kadar da bu şekilde uygulanı geldi.

Bu hususta Buhârî, Saib bin Yezîd'den şöyle rivâyet eder: “Resûlullah'ın (s.a.v.), Ebû Bekir'in (r.a.) ve Ömer'in (r.a.) devirlerinde Cuma günü birinci ezan İmâm minbere çıktıktan sonra okunurdu. Hz. Osman, halkın çoğaldığını görünce üçüncü bir ezan ekledi. Bu ezan Hz. Osman'ın Zevra isimli evinin üzerinde okunurdu.”

Allahu Teâlâ Cuma namazını hutbeden ötürü iki rek'ate indirmiştir. İmâm minbere çıktıktan sonra okunan ezanla câmiye gidilecek olursa halk hutbeye yetişemez. Resûlullah (s.a.v.) döneminde halkın ilâve ezana ihtiyacı yoktu. Çünkü sayıları az ve evleri mescide yakındı. Resûlullah'tan şer'î hükümleri öğrenmek maksadıyla da câmiye vakitten çok erken gelirlerdi. Bu sebeple imâm minbere çıkınca ezanı rahatlıkla duyar, hemen hazırlanarak hutbeye yetişirlerdi. Bu görüş Hanefîlerin zâhir ve itimad edilen görüşüdür.

Bu görüşü Hanefî fukahâsından Kenz sahibi şöyle ifade etmiştir: “Birinci ezanla alış verişini terk ederek câmiye koşmak farzdır. Çünkü Allahu Teâlâ, **“Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman**

hemen Allah'ı zikretmeye koşun. Alış verişi bırakın" buyurmuştur. Resûlullah'ın (s.a.v.) devrinde olmadığı hakkında neden bugün bu ezana itibar ediliyor? Çünkü ezandan maksat ilamdır. İlam da bu ezanla meydana gelmektedir. Mezhebimizde bu görüş sahih olan görüştür.

Bazı âlimlere göre de muteber olan hatibin minbere çıktığında okunan ezandır. Çünkü Resûlullah zamanında bu ezandan başka ezan yoktu.

Bu görüş zayıftır. Çünkü ikinci ezana itibar edilirse cumanın ilk sünnetlerinin kılınması ve hutbenin dinlenmesi mümkün olamayacağı gibi cumanın kaçırılma tehlikesi de vardır."¹³

İkinci görüşün delilleri

1. Alış verişin terki ile câmiye koşmayı icab ettiren ezan, imâm minbere çıktıktan sonra okunan ezandır. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v.) devrinde yalnız bu ezan vardı. Resûlullah (s.a.v.) da mü'minlerin farzlarını vaktinde edâ etmelerini herkesten çok isterdi. Eğer hatibin hutbeye çıkmasından önce câmiye gelmek farz olsaydı, Resûlullah bunu beyân eder ve halkın hutbeye ulaşması için hutbe ile ezan arasında bir fâsıla verirdi.

2. **"Ey imân edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin"** âyetinin tefsirinde İbn-i Ömer (r.a.) ve Hasan-ı Basrî'den (rh.a.) şöyle rivâyet edilir: "İmâm minbere çıktığı ve karşısında ezan okunduğu zaman halk cuma için çağırılmış olur."¹⁴ Âyetin tefsiri budur ve bunun dışındaki tefsirlere itibar edilemez.

3. Cuma namazı kılan adamın, hadîslerin de delâlet ettiği gibi, birçok faydalardan dolayı câmiye erken gitmesi mendubtur. Şurası muhakkaktır ki alış verişin haram edilmesi ve herhangi birşeyin yapılmasının günah olduğuna hükmedilmesi başka birşeydir -ki bu, hatibin minbere çıkmasından sonra okunan ezanla olur- bir mendubu idrak etmek başka birşeydir.

Bu ikinci görüş âlimlerin cumhûrunun görüşüdür. Hanefî fukahâsından bazıları da bu görüşü kabul etmişlerdir.

¹³ Tafsîlât için Dört Mezhebin Fıkıh Kilabı'na ve Cessâs'a bakınız.

¹⁴ Cessâs, age, c. 3, s. 444.

İkinci hüküm: Ezan okunurken veya ezan okunduktan sonra yapılan alış veriş sahih midir?

Âyetteki, **“Alış verişini bırakın”** cümlesi, ezan okunduktan sonra alış veriş ve diğer muamelâtın haram olduğuna delâlet eder.

Âlimler, ezanla Cuma namazı bitimi arasında yapılan akidlerin sahih veya fâsit olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetteki, **“Alış verişini bırakın”** cümlesi vârid olduğuna için yapılan akidler fâsit ve geçersizdir.

Âlimlerin ekserisine göre ise yapılan alış veriş ve muamelâtın diğer akidler haramdır, fakat fâsit değildir. Bu akid, gasb edilen yerde kılınan bir namaz gibidir. Gasb edilen yerde kılınan namaz sahihtir, fakat kerâhet vardır.

Kurtubî, tefsîrinde şöyle der: “Hangi vaktin yapılan alışverişini haram kıldığı hususunda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre Cuma günü alışverişin haram olduğu vakit zevâl vaktinden Cuma namazının bitimine kadar olan vakittir. Dahhâk, Atâ ve Hasan bu görüştedirler. İkincisi ise hutbe ezanından namazın bitimine kadar olan vakittir. İmâm Şafîî (rh.a.) de bu görüştedir.

İmâm Mâlik’in (rh.a.) görüşüne göre namaz için ezan okunduğu zaman alış veriş terk edilmelidir. Ezan okunduktan namazın bitimine kadar olan zaman içinde yapılan akidlerin hepsi geçersizdir. Yalnız köle âzâd etmek, talâk ve nikah gibi muameleler geçerlidir. Çünkü halk umûmiyetle alış verişle uğraştığı gibi bu muamelelerle uğraşmaz. Yine bu vakitte yapılan ortaklık, hibe ve sadaka gibi nâdir olan muameleler de geçerlidir.”

Kurtubî, sözlerinin devamında İbn-ül-Arabî’den naklen şöyle der: “İbn-ül-Arabî’ye göre ezan okunduktan sonra yapılan şey ister alış veriş gibi çok yapılan muamelelerden olsun, ister nâdir olarak yapılan muamelelerden olsun bütün muameleler geçersizdir. Zira alış verişin yasak edilmesinin sebebi insanı Cuma namazından alıkoymasıdır. Öyleyse Cuma namazından alıkoyan bütün akidler şer’an haram ve geçersizdir.

Bazı âlimlere göre ise haram olan vakitte alış veriş yapmak câizdir. Bunu câiz gören âlimler âyetteki, **“Alış verişini bırakın”** cümlesinin alış verişin terkinin farz olduğuna değil, “Bu, bilerseniz sizin için çok hayırlıdır” cümlesinin de işaret ettiği gibi sünnet olduğuna delâlet eder. İmâm Şafîî’nin

(rh.a.) görüşü de budur. Çünkü İmâm Şafiî'ye (rh.a.) göre ezan okunduktan sonra yapılan akid geçersiz değildir."

Kurtubî sözlerini şöyle tamamlar: "Sahih olan, ezan okunduktan sonra yapılan bütün akidler fâsit ve geçersizdir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Bizim emrettiğimiz her şey reddolunur"** buyurmuştur."¹⁵

Üçüncü hüküm: Cumanın sıhhati için hutbe şart mıdır?

Âyetteki, **"Allah'ı zikretmeye gidin"** ifadesi, hutbenin Cumanın sıhhat şartı olduğuna delâlet eder. Buradaki Allah'ın zikrinden kasıt, ister vaaz, ister vaaz ile birlikte namaz olduğu kabul edilsin, her iki durumda da hutbe zikrin içine girer. Buna göre hutbe Cumanın sıhhat şartlarındandır.

Cuma namazının iki rekat kılınmasından maksat da hutbe ve vaazı dinlemektir. Buna göre Cuma hutbesi farzdır. Fukahânın cumhûrunun görüşü de budur.

Yalnız Hanefî fakihlerine göre, cuma günü okunacak hutbenin örfen hutbe olması şart değildir. Çünkü Allahu Teâlâ âyette herhangi bir tafsîlât vermeden yalnız "zikir" demiştir. Öyleyse şart olan zikirdir. Zikir sayılan herhangi bir şeyin namazdan önce okunması kâfidir. Resûlullah'tan (s.a.v.) nakledilen hutbe de bir zikirdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) buna devam etmesi ise farz olduğuna değil, vâcib veya sünnet olduğuna delâlet eder.

Şafiî ve Hanbelîlerin görüşlerine göre ise hatibin hutbenin bütün şartlarını hâiz iki hutbe okuması şarttır. Hutbelerin şartları ise Allah'a (c.c.) hamd etmek, Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâm getirmek, Kur'ân'dan bir âyet okumak ve halka takvâyı tavsiye etmektir. Şafiîler'e göre hutbede mü'minlere duâ etmek de hutbenin şartlarındandır.

Mâlikî fakihlerine göre, hutbede tek bir şart vardır. O da halkın örfüne göre hutbe veya vaaz sayılabilecek kadar halka Allah'ın (c.c.) azabını bildirmek veya cennetle müjdelemektir.¹⁶

Ravzat-ün-Nediyye sahibi hutbe hakkında şöyle der: "Resûlullah'ın (s.a.v.) okuduğu hutbenin mâhiyeti, halkı ibâdetle teşvik ve Allah'ın (c.c.) azabından korkutmak idi. Zâten hutbenin meşrû'iyeti de bu gibi mevzûların dile

¹⁵ Kurtubî, age, c. 18, s. 108. Alûsî, age, c. 28, s. 103.

¹⁶ Tafsîlât için Dört Mezhebin Fıkıh Kitabına bakınız.

getirilmesi içindir. Allah'a (c.c.) hamd etmek, Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâm okumak, Kur'ân'dan bir âyet okumak, -âyet eğer teşvik ve korkutmayı ihtivâ etmiyorsa- meşrû' kılınan hutbenin maksadının hâricindedir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) hutbesinde hamd ve senâ gibi şeylerin bulunması, onların farz olduğuna delâlet etmez. Hiçbir insaflı kimse, hutbeden maksadın Allah'a (c.c.) hamd ve senâ etmek değil halka vaaz etmek olduğunda şüphe etmez. Şurası muhakkaktır ki Arabların âdeti, bir yere çıkıp bir şey söyleyecekleri vakit önce Allahu Teâlâ'ya hamd ve senâ ve Resûlullah'a salât ve selâm okumaktır. Fakat hatibin asıl maksadı hamd ve senâ, salât ve selâm değil, bunlardan sonra söyleyecekleridir. Bundan anlaşılıyor ki Cuma hutbesinde şart olan yalnızca vaaz etmektir. Ancak bu vaaza başlamadan hamd ve senâ etmek, salât ve selâm getirmek, mevzû ile ilgili âyetler okumak daha güzeldir. Nitekim Resûlullah'tan (s.a.v.) bugüne kadar hutbeler hep böyle okunmuştur."

Dördüncü hüküm: Cuma namazı kaç kişi ile kılınır?

Fakîhler, cemaatin Cumanın sıhhat şartlarından olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), **"Cumayı cemaatle kılmak her Müslümanın üzerine farz olan bir haktır. Ancak köle, kadın, çocuk ve hasta müstesnâ"**¹⁷ buyurmuştur. Zâten bu namaza Cuma namazı denilmesi de cemaatle kılınması icab ettiği içindir. Tek başına namaz kılan birisine Cuma kıldı denilemez.

İbn-i Hacer el-Askalanî'nin de Feth-ül-Bârî'de dediği gibi fakîhler, Cumanın kaç kişi ile kılınabileceği hususunda ihtilâf ederek birçok görüşe ayrılmışlardır. Âyet-i kerîmede Cumanın kaç kişi ile kılınabileceği hususunda bir nass mevcûd değildir. Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinde de sarîh bir ölçü bulunmamaktadır. Bundan ötürü fakîhler bu hususta birçok görüşe ayrılmışlardır.

Hanefîler'e göre Cuma namazının kılınabilmesi için imâmla birlikte en az dört kişi olması lazımdır.

Şafîî ve Hanbelîler'e göre, Cuma namazının kılınabilmesi için en az kırk kişi bulunması lazımdır. Bundan daha az sayıdaki bir cemaatle Cuma namazı kılınamaz.

¹⁷ Ebû Dâvûd.

Mâlikîler ise Cuma namazını kılacakların belirli bir sayıda olmasını şart koşmamışlardır. Bunlara göre, bir köy meydana getirebilecek veya aralarında çeşitli alış verişte bulunabilecek bir sayı lazımdır. Buna göre üç dört kişi ile Cuma namazı kılınamaz.

İbn-i Hacer, Feth-ül-Bârî'de şöyle der: "Bu görüşler içinde delili en kuvvetli olan görüş Mâlikîlerin görüşüdür."

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

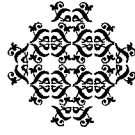
1. Belli şartlarla mükellef olan her Müslümana Cuma namazı farzdır.
2. Hutbeyi dinlemek ve Cuma namazına gitmek farzdır.
3. Ezan okunduktan sonra alış veriş ve diğer muamelât haramdır.
4. Ezandan önce, namazdan sonra ticâret ve diğer işlerle uğraşmak câizdir.
5. Rızık Allah'ın (c.c.) kudretindedir. Bununla birlikte insanların kazanç yollarını araması lazımdır.
6. Mü'minlerin dünya ticâretleri, âhiret ticâretlerine engel olmamalıdır.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Namaz, kulu Rabbine ileten bir bağıdır. Kalbi kuvvetlendiren, imânı takviye eden bir ibâdettir. Bununla birlikte cemiyetin fertleri arasındaki birlik ve dayanışmayı kuvvetlendirir. Hayır ve takvâda yardımlaşmalarına vasıta olur.

Günde beş vakit namaz farzdır. Bazen insanlar dünya işleriyle meşgul oldukları, câmiye uzak oldukları veya ihmalkârlıkları yüzünden câmiye gitmezler. Bundan ötürü Allahu Teâlâ haftada bir defa Cuma namazını farz kılmıştır ki Allah'ın (c.c.) kelâmını, Resûlullah'ın (s.a.v.) hadîsini ve hatibin vaazını dinleyerek imânı pekişsin, Müslüman kardeşleriyle bir araya gelsin.

İnsan Cuma vesilesi ile görmediklerini görür, ihtiyaçlı kimselere yardım edilir, hastalar ziyaret edilir, birbiriyle düşman olanlar barıştırılır, cemaatten uzak kalanlara nasihat edilir. İslâm'ın ictimâî terbiyesinden olan selâm, hürmet ve saygı öğrenilir, cemiyeti selâmete kavuşturulacak hükümler öğrenilir. Bundan ötürü Allahu Teâlâ Cuma namazını her Müslümana farz kılarak Cuma namazına koşmayı emretmiştir.

68. DERS

TALAKIN HÜKÜMLERİ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

1. Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Onları evlelerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğerki apaçık bir kötülük (meydana) getirmiş olsunlar. Bunlar Allah'ın hudududur. Kim Allah'ın hududunu (çiğneyip) ararsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsün, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peydâ ediverir.

2. Sonra (o kadınlar) müddetleri doldur(maya yaklaş)tıkları zaman ya güzellikle tutun, yahut güzellikle kendilerinden ayrılın ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şâhid yapın. (Ey şahidler! Siz de) şâhidliği Allah

için edâ edin. İşte bu (yok mu?) Allah'a ve âhîret gününe imân etmekte olanlara onunla öğüt verilir. Kim Rabbinden korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsân eder.

3. Onu hatır ve hayaline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır. Kim Allah'a güvenip dayanırsa O, kendisine yetiştir. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir.

(Talâk sûresi 1-3. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

لِعِدَّتِهِنَّ: İddetlerinin başlangıcında.

أَحْضُوا: İddetlerinin gününü sayın ve unutmayın.

اتَّقُوا اللَّهَ: Allah'tan sakının. Emirlerini yerine getirin, yasaklarından kaçının.

فَاحِشَةٍ: Fâhişe, fuhuş ve fahşa, çirkin söz ve işe denir. Bunun için zina-ya fuhuş denilmektedir.

حُدُودَ اللَّهِ: Allah'ın hududları. Yani, yasakların aşılmaması için konulan engeller.

ظَلَمَ نَفْسَهُ: Zulüm, birşeyi yerinden başka bir yere koymaktır

أَجَلَهُنَّ: Ecel, vaktin sonu demektir.

بِمَعْرُوفٍ: Her şeyin güzeline ma'rûf denir.

ذَوِي عَدْلٍ: Adaleti açık olan iki kişi.

يَتَوَكَّلْ: Allah'a (c.c.) teslim olmak ve işlerinde Allah'a (c.c.) güvenmek.

حَسْبُهُ: Kâfi gelmek.

بَالِغٌ: Emri geçerli olmak.

قَدْرًا: Ölçü.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ, ümmetini hayra götüren, doğru yola ileten seçkin peygamberine ta'zîm etmek ve ümmetini uyandırmak ve öğretmek için hitâb ederek şöyle buyurmaktadır: Bir Müslüman zevcesinden ayrılmayı arzu ederse ayrılabilir. Yalnız, ayrılacağı vakti seçmesi lazımdır. Kadın aybaşı âdetinden temizlendikten sonra, onunla hiç münâsebette bulunmadan boşamalıdır. Evlilik iddet müddetinin bitimiyle sona erer. Bu sebeble iddet müddeti sayılmalıdır. Mü'minlerin her işte takvâ sahibi olmaları, yapacakları her işte Allahu Teâlâ'dan korkmaları lazımdır. Ta ki amelleri sahih ve selim olabilsin.

Kocasından ayrılan bir kadın iddetini kocasının evinde beklemelidir. Kocanın onu evden çıkarması câiz olmadığı gibi, kadının da -kocasız izin vermiş olsa bile- kendi başına evden çıkması câiz değildir. Ancak kötü bir fiilde bulunursa o zaman kocasının evinde bulunması zor olduğundan çıkarılması câizdir. İşte bu Allah'ın (c.c.) emri ve hükmüdür. Allah'ın (c.c.) kendi taati için çizmiş olduğu bir sınırdır. Her kim bu sınırı aşarsa hakikaten Allahu Teâlâ'nın yasakladığı bir işi irtikab etmiş ve kendisine şerri çekmiş olur. O, bu yüzden ateşe düşecektir. Zira o, sayılacak iddet içinde Allahu Teâlâ onun kalbinden zevcesine karşı olan nefreti çıkarabileceğini, tekrar zevcesi ile beraber yaşamayı arzu edebileceğini bilemez.

Eğer o kimse, Allahu Teâlâ'nın mukaddes kitâbında irşâd ettiği yola uyarak zevcesine böyle bir mühlet tanırса Allahu Teâlâ onun arzu ettiğini irâde eder. Eğer Allah'ın (c.c.) dediğini yapmazsa pişman olur.

Sayılan iddetin sonunda ihtiyar kocanıdır. Üç talâkla boşamadığı takdirde dilerse onu yanına alır ve ona iyilikle muamele yapar. Dilerse de ondan iyilikle ayrılır, bütün haklarını ona teslim eder.

Karısını boşayan kişi, ister onunla tekrar birleşmeyi arzu etsin, ister ayrılmayı, her iki durumda da yapacağına din, ahlâk ve yollarında âdil olan iki kişiyi şahid tutsun. Şâhidlere düşen de hiçbir şeyi ketmetmeyerek, sırf Allah rızası için şahâdet etmektir. İşte bunlar Allah'ın (c.c.) emridir. Her mü'minin bu emirlere boyun eğmesi lazımdır. Mü'min şunu iyi bilmelidir, gelecekte bir gün vardır ki o gün, yaptığı ve yapacağı her şeyden sorumlu olacaktır. Allahu Teâlâ muttakî kullarına maddî ve mânevî bütün sıkıntılardan bir çıkış yolu gösterir ve ummadığı, beklemediği yerden rızkını verir.

Her kim işlerinde Allah'a döner, Allah'a (c.c.) tevekkül ederse Allahu Teâlâ ona kâfidir. Allah'ın (c.c.) emir ve yasakları şüphesiz hallettikleri üzerinde geçerlidir. Şüphesiz Allah (c.c.) dilediğini ve seçtiğini yapmaya kâdirdir. Her şeyin bir sonu, tayin edilmiş bir ölçüsü vardır.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. İbn-i Mâce, Sünen'inde Saîd bin Cübeyr'den (r.h.a.), o da Abdullah bin Abbâs'tan, o da Ömer bin Hattâb'tan şöyle rivâyet eder: "Resûlullah (s.a.v.), zevcesi Hafsa'yı (r. anhâ) boşamış, sonra da ric'at ederek geri almıştır."

2. Katâde, Enes bin Mâlik'ten (r.a.) şöyle rivâyet eder: "Resûlullah (s.a.v.) Hafsa'yı (r. anhâ) boşadı. O da babasının evine gitti. Bunun üzerine **"Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit..."** âyeti nâzil oldu. Resûlullah'a (s.a.v.) da şöyle denildi: "Hafsa'yı geri al. Çünkü o, çok namaz kılar ve çok oruç tutar. O, senin cennetteki zevcelerindendir."

3. Kelbî, bu âyetin nüzûl sebebinde şöyle der: "Resûlullah (s.a.v.) Hafsa'ya (r. anhâ) kızmışlardı. Zira ona bir sır vermiş o da bu sırrı Aişe'ye (r. anhâ) açıklamıştı. Resûlullah (s.a.v.) bunun üzerine Hafsa'yı (r. anhâ) bir talâkla boşadı ve âyet nâzil oldu."

4. Süddî de şöyle rivâyet eder: "Abdullah bin Ömer (r.a.) zevcesini aybaşı halinde iken bir talâkla boşadı. Ömer bin Hattâb (r.a.) bunun hükmünü sorunca, Resûlullah (s.a.v.) ona, talâktan ric'at etmesini ve zevcesini aybaşı halinden temizlenip sonra tekrar âdet görerek temizleninceye kadar yanında tutmasını, ikinci âdetinden temizlendikten sonra dilerse aile hayatını devam ettirmesini, dilerse onunla münâsebette bulunmadan ayrılmasını emretti. İşte bu Allahu Teâlâ'nın kadınları boşamak isteyenler için emrettiği iddetir."¹

ÂYETLERİN TEFSÎRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetteki **"Ey peygamber!"** hitâbı, Resûlullah'ın (s.a.v.) şerefini göstermek ve ümmetini uyarmak içindir. Âyetle hitâbın peygambere yapılmasında birçok yön vardır:

Birincisi, ümmeti biliyordu ki Resûlullah'a (s.a.v.) yapılan hitâb kendileri-

¹ Kurtubî, age, c. 18, s. 148. Râzî, age, c. 8, s. 222. Alûsî, age, c. 28, s. 132.

nedir. Çünkü ümmete peygambere uymaları emredilmiştir. Yalnız peygambere has olan hükümler istisnâdır.

İkincisi, **“Ey peygamber!”** hitâbından sonra, “de ki” tabiri mukadderdir. Bu, görünüşte yoksa da kelâmın akışında düşünölmek icab eder.

Üçüncüsü, buradaki hitâb, bir kavmin veya milletin reisine yapılan hitâb âdeti üzere yapılmıştır. Reise yapılan hitâb, onun halkına da yapılmış demektir. Peygamber de ümmetinin imâmı ve reisidir. Her şeyde olduğu gibi hitâbta da Resûlullah'ın şahsî reisliği nazar-ı itibara alınmıştır ki onun Allah (c.c.) katındaki mevkiinin yüksekliği ve büyüklüğü gösterilsin. Bunun için de buradaki hitâb ismiyle değil, peygamberlik vasfıyla vâki olmuştur.

Dördüncüsü, Allahu Teâlâ âyetin başında peygambere hitâb ettiği halde, âyetin ifade ettiği hükümde ümmetini muhatap almaktadır. Talâk çirkin bir iş olduğu için burada muhatap olarak peygamberin şahsı değil, ümmeti alınmıştır.

Kurtubî şöyle der: “Allahu Teâlâ mü'minlere hitâb etmek istediği zaman, **“Ey peygamber!”** diyerek Resûlullah'ı (s.a.v.) taltif ve ümmete hitâb etmektedir.”²

İkinci incelik: Kur'ân-ı Kerîm'de yalnız **“talak”**tan söz edildiği halde, daha sonra neden “talak-ı bid'î” ve “talak-ı sünî” diye iki ayrı isimlendirme yapılmıştır? İmâm Razî'nin de dediği gibi bu sorunun cevabı şudur: Talâka “talak-ı bid'î” denilmesi, talâkın kadının âdetinde iken vukû bulmasındandır. Çünkü kadının ayhali günleri onun iddetinden sayılmaz. Ancak temizlendiği gün iddet sayılmaya başlanır. Bu bakımdan iddeti âdet gördüğü gün kadar uzar. Aybaşı âdetinde iken boşanan kadına ne evli denilebilir ne de iddet bekleyen kadın denebilir. Kadının böyle askıda kalması çirkin bir haldir. Her çirkin şeye de bid'at denir. Ayrıca erkeğin zevcesini ayhalinde iken boşaması kadına yapılmış bir haksızlık olur. Kadın, ay halinden temizlendikten sonra münâsebette bulunulur ve sonra boşanırsa bu defa da kadının hamile olması ihtimalinden dolayı kocaya haksızlık olur. Çünkü doğacak çocuk annesiz olarak büyüme zorunda kalacaktır. Bu sebeble bu şekildeki boşamalara bid'at denir.

Şâyet kadın, aybaşı halinden temizlendikten ve münâsebette bulu-

² Kurtubî, age, c. 18, s. 148.

nulmadan boşanırsa yukarıdaki iki zarardan da emin olunur. Ne erkeğe ne de kadına bir zarar gelmez. Çünkü o kadın, talâkın hemen arkasından id-detini saymaya başlar. Koca da karısının hamile olmadığından emindir. Bundan ötürü bu talâka da talâk-ı sünnî denilmiştir.³

Üçüncü incelik: Rebi' bin Haysem, "Allahu Teâlâ, kendisine tevekkül edene kâfi geleceğine, imân edeni hidâyete getireceğine, yolunda harcıyanı mükâfâtlandıracağına, kendisine güvenenin kurtulacağına, isteyene istediğini vereceğine hükmetmiştir. Bunları Allahu Teâlâ âyetleriyle şöyle tasdik etmiştir: **"Kim Allah'a imân ederse (Allah) onun kalbini doğruya götürür"** (Tegâbün: 11), **"Kim Allah'a güvenip dayanırsa O, kendisine yetişir"** (Talâk: 3), **"Eğer Allah'a gönül hoşluğuyla ödünç vererseniz onu sizin için kat kat arttırır"** (Tegâbün: 17), **"Kim Allah'a sınıksız tutunursa muhakkak ki o doğru yola iletilmiştir"** (Âl-i İmrân: 101), **"Bana duâ edince ben o duâ edenin davetine icâbet ederim"** (Bakara: 186)"⁴ demektedir.

Dördüncü incelik: Allahu Teâlâ âyette, "Kim Allah'tan korkarsa" dergil, **"Kim Rabbinden korkarsa"** buyurmuştur. Fahreddin Râzî bu hususta şöyle der: "Bu tabirde bir uyarı vardır ki bu, **"Allah"** kelimesi ile yapılmazdı. Şöyle ki: **"Rab"** denilince çeşitli yönleriyle Allahu Teâlâ'nın nimet ve ikrâmları hatırlatılmış olmaktadır. Bu nimetlerden başlıcası da insanın yaratılmasıdır. İşte, **"Kim Rabbinden korkarsa"** ifadesiyle insanların o nimetleri kaçırmamak için daha muttakî olmaları hatırlatılmaktadır."⁵

Beşinci incelik: Fahreddin Râzî, **"Kim Rabbinden korkarsa"** âyetinde şöyle bir incelik vardır: Kadınların hallerine riâyet etmek için mala ihtiyaç vardır. İşte bunun için Allahu Teâlâ âyetin hemen devamında, **"(Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsân eder"** buyurmuştur. Yine kadınların halleri hususunda, **"Eğer fakir iseler Allah onları (evlenmeleri sayesinde) fazl (ve kerem) ile zengin yapar"** (Nur: 32) buyurmuştur. İşte bu âyetler kadınlar hakkında takvâli olmanın mala bağlı olduğunu bildirmektedir. Malı ise Allahu Teâlâ, âyetlerde belirtildiği gibi muttakî olanlara mutlaka ihsân eder"⁶ der.

³ Râzî, age, c. 3, s. 224.

⁴ Kurtubî, age, c. 18, s. 182.

⁵ Râzî, age, c. 8, s. 225.

⁶ Râzî, age, c. 3, s. 227.

Altıncı incelik: “O iddeti de sayın” âyetinde emredilen iddet birkaç şey için sayılır:

1. İddet ric’at için sayılır. Zevcesine dönmek isteyen insan iddet bitmeden önce tekrar alabilir veya iddet bittikten sonra iyilikle ayrılır.

2. İddet, boşanan kadının yerine bir başkasının alınabilmesi için sayılır.

3. Karısını üç talâkla boşamak isteyen adamın her âdet temizliğinde bir talâkla boşaması için sayılır.⁷

Yedinci incelik: “Bilemezsin, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peydâ ediverir” âyetindedir. Koca, bir talâkla boşadıktan sonra pişman olarak geri dönebilir. Zâten bu âyetten maksat da boşanacak kadının tek talâkla boşanmasıdır. Bu âyet, bir defada üç talâkla boşamanın yasak olduğuna işaret eder. Çünkü karısını bir defada üç talâkla boşayan koca, pişman olarak dönmek isterse bu mümkün olmadığı için kendisine zarar vermiş olur.⁸

ÂYETLERDEKİ ŞER’Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Talâk mubah mıdır, mahzurlu mudur?

Allahu Teâlâ, “... Mü’min kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine **doğru boşayın**” âyetiyle talâkı mubah kılmıştır. Resûlullah (s.a.v.) da talâk hususunda, “**Allah’ın (c.c.) mubah kıldıklarından en kızdığı şey talâktır**” ve “**Allah’ın (c.c.) helallerden en sevmediği şey talâktır**” buyurmuştur.⁹

Hanefî ve Hanbelîler’e göre talâk mahzurludur. Çünkü talâk ile bir nimet olan nikaha nankörlük edilmiş olmaktadır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) da “**Bir kadından zevkini aldıktan sonra boşayan kimseyi Allah (c.c.) lanetler**” buyurmuştur. Talâk ancak zarûr olduğu zaman mubahtır. Bu zarûret birkaç halde kendini gösterir:

Talâk hususundaki haller ve hükümleri hakkında İbn-i Hacer’den şöyle rivâyet edilmiştir:

⁷ Cessâs, age, c. 3, s. 453. Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 282.

⁸ Kurtubî, age, c. 18, s. 160.

⁹ Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce.

1. Kadını boşamak vâcibtir. a) Zevcesine kızarak dört ay yaklaşmaya-
cağına yemin eden -ki buna ila denir- kimse, dört ayın bitiminden sonra
zевcesiyile anlaşılamayacağına kanaat getirirse boşaması lazımdır. b) Karı-
koca arasında geçimsizliği gidermek için birisi kadın, diğeri erkek tarafın-
dan iki hakem tayin edilir. Hakemler karı-kocanın arasını bulamazlarsa
ayrılmaları vâcib olur. c) Kadın iffetli olmaz, kocasına ihânet ederse talâk
vâcibtir.

2. Talâk mendubtur. Koca, karısının haklarını yerine getiremiyor veya
sevmiyorsa boşaması mendubtur.

3. Talâk haramdır. Buna da talâk-ı bid'î denir. (Bunun tafsîlâtını yuka-
rıda vermiştik).

"Eğer bu saydığımız hallerin hiçbirisi yoksa o zaman kadını boşamak
mekruhtur."¹⁰

İkinci hüküm: Talâk-ı sünnî hangisidir ve şartları nelerdir?

Rivâyete göre Abdullah bin Ömer (r.a.) zevcesini aybaşı halinde iken bir
talâkla boşadı. Babası Hz. Ömer bunun hükmünü sorunca Resûlullah (s.a.v.)
ona, talâktan ric'at etmesini ve karısı aybaşı halinden temizlenip sonra âdet
görerek yeniden temizleninceye kadar yanında tutmasını, ikinci âdetinden
temizlendikten sonra dilerse aile hayatını devam ettirmesini, dilerse onunla
münâsebette bulunmadan ayrılmasını emretti.¹¹ İşte bu hadîse istinâd edi-
lerek kadının aybaşı halinde iken boşanamayacağına ve âdetten temizlen-
dikten sonra münâsebette bulunmadan talâkın mubah olduğuna icmâ'
edilmiştir.

Cumhûr, sünnetin hilâfına olarak aybaşı halinde iken kadının boşan-
masında talâkın vâki olacağına hükmetmiştir. Ancak o adam günahkâr ol-
muştur. Zira Resûlullah (s.a.v.), **"Üç şeyin ciddişi de ciddi, şakası da ciddi-
dir: Nikah, talâk ve ric'at"** buyurmuştur.¹²

Fakîhler hangi hallerde talâkın sünnî olacağı hususunda ihtilâf etmiş-
lerdir.

¹⁰ Alûsî, age, c. 28, s. 132.

¹¹ Kütüb-i Site, Mâlikî ve Şâfiî.

¹² Tirmizî ve Ebû Dâvûd.

Haneffîler'e göre talâkın sünnî olması için iki şartın tahakkuk etmesi lazımdır. Birincisi vakittir. Kocanın karısıyla münâsebette bulunmadığı temizlik vaktinde veya kadının hamile olduğu ortaya çıktığı zaman talâk yapılmalıdır. İkincisi sayı şartıdır. Bir temizlik halinde yalnız bir talâk yapılmalıdır.

Mâlikîler'e göre ise talâkın sünnî olması için yedi şart lazımdır: Âdet gören kadın bir talâkla boşanmalıdır. Talâk yapıldığı zaman kadın temiz olmalı ve koca kadınla münâsebette bulunmamış olmalıdır. Daha önce aybaşı halinde iken talâk verilmemiş olmalıdır. Talâk karşılıksız yapılmalıdır.

Bu husustaki diğer tafsîlât için fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

Şafiî ve Hanbelîler'e göre talâkın sünnî olması için aybaşı halinden temizlenen kadını münâsebette bulunmadan bir talâkla boşamak lazımdır

Talâkın münâsebette bulunulmayan temizlik halinde yapılması gerektiği hususunda ittifak olduğu görülmektedir.

Hamileliğin ortaya çıkmasından sonra yapılan talâkın sünnî sayılması da bir başka rivâyette Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesini boşayan İbn-i Ömer (r.a.) için Hz. Ömer'e, **"Oğluna söyle ric'at etsin. Âdetten temizlendikten sonra veya gebeliği ortaya çıktıktan sonra dilerse boşasın"**¹³ buyurmasına istinâdendir.

Talâkın sayısı hakkındaki ihtilâf da **"Talâk iki defadır.** (Ondan sonrası) **ya iyilikle tutmak, ya güzelliikle salmaktır"** (Bakara: 229) âyetinin tefsîrinden çıkmaktadır.

Bazı âlimler, **"Talâk iki defadır"** cümlesini kadının bir defada iki talâkla boşanabileceği şeklinde anlamışlardır.

Diğer bazı âlimlere göre **"Talâk iki defadır"** âyetinden maksat ayrı ayrı iki talâktır.

Fahreddin Râzî şöyle der: "Sünnî talâk ancak münâsebette bulunulmuş, âdetten kesilmemiş bâliğa kadın hakkında tasavvur edilebilir. Küçük yaştaki, hiç münâsebette bulunulmayan ve âdetten kesilen kadınlar hakkında sünnî veya bid'î talâk diye birşey yoktur. Çünkü bu saydıklarımız iddetlerini üç aybaşı temizliği ile değil, ancak ay hesabı ile beklerler."¹⁴

¹³ Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce.

¹⁴ Râzî, age, c. 8, s. 223.

Cessâs da şöyle der: "Sünnî talâkın şartı olan vakit, iddetini aybaşı temizliği ile değil, ay hesabıyla bekleyenler içindir. Meselâ, hiç münâsebet-te bulunulmayan bir kadın aybaşı halinde de boşanabilir."¹⁵

Diğer ihtilâflı şartlar için fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

Üçüncü hüküm: İddet bekleyen bir kadın evinden çıkabilir mi?

"Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğerki apaçık bir kötülük (meydana) getirmiş olsunlar" âyeti, boşanan bir kadının iddeti devam ettiği müddetçe kocası ile yaşadığı evden çıkmamasına delâlet eder. Kocasının onu çıkarması câiz olmadığı gibi, kadının kendi başına çıkması -zarûret olmadığı takdirde- câiz değildir. Şâyet çıkarsa günah kazanmış olur. Evden çıkmaması hususunda talâk-ı ric'î (bir veya iki talâk) ile talâk-ı bâîn (üç talâk) arasında bir fark yoktur.

Fakîhler iddetini bekleyen bir kadının ihtiyaçlarını karşılamak için evden çıkmasının câiz olup olmadığı hususunda birkaç görüşe ayrılmışlardır.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve Hanbel'e (rh.a.) göre iddetini bekleyen bir kadın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yalnız gündüzleri evinden çıkabilir.

İmâm Şâfiî'ye (rh.a.) göre talâk-ı ric'î ile boşanan bir kadın ne gündüz ne de gece evinden dışarıya çıkabilir. Talâk-ı bâîn ile boşanan kadın ise yalnız gündüzleri evinden çıkabilir.

İmâm Ebû Hanîfe'ye (rh.a.) göre boşanan kadın ne gündüz ne de gece evinden dışarı çıkabilir. Yalnız kocası ölen bir kadın -ki bu da iddet bekleyecektir- gece değil, gündüz evinden çıkabilir.

Mâlikî ve Hanbelîlerin delilleri

Mâlikî ve Hanbelîler, Câbir bin Abdullah'tan (r.a.) rivâyet edilen, "Teyzem kocasından boşanmış ve iddet bekliyordu. Bu esnada hurma bahçesinde çalışmak istedi. Birisi onun evinden çıkmasına mâni oldu. O da Resûlullah'a (s.a.v.) giderek durumu anlattı. Resûlullah (s.a.v.), **"Git, bahçende çalış. Çünkü hurmaların çoğaldığı takdirde sadaka verebilir, iyilik yapabilirsin"** buyurdu" hadîsine istinâd ederek boşanan bir kadının gündüzleri ihtiyacı için dışarı çıkabileceğine hükmetmişlerdir.

¹⁵ Cessâs, age, c. 3, 3. 453.

Şafiilerin delilleri

İmâm Şafiî (rh.a.), **“Onları evlerinden çıkarmayın”** âyeti ile istidlal ederek ric’î talâkla boşanan bir kadının ne gündüz ne de gece dışarıya çıkamayacağına hükmetmiştir.

Talâk-ı bainle boşanan kadına gelince, Fatıma binti Kays (r. anhâ) hakkında rivâyet edilen hadîse dayanarak bunun gündüzleri çıkabileceğine hükmetmiştir. Müslim’in rivâyetine göre Fatıma binti Kays (r. anhâ) Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek, “Kocam beni üç talâkla boşadı. Kocamın yanıma girmesinden korkuyorum” dedi. Resûlullah da onun gündüzleri çıkmasına müsaade etti.

Buhârî de Hz. Aişe’den şöyle rivâyet eder: “Kocasından boşanan Fatıma binti Kays, iddetini beklerken korkunç bir evde kalıyordu. Bundan ötürü Resûlullah onun gündüzleri evden çıkmasına müsaade etti.”

Hanefîlerin delilleri

İmâm-ı A’zam (rh.a.), **“Onları evlerinden çıkarmayın”** âyetinin umûmî ifadesine istinâd ederek boşanan kadın ister talâk-ı ric’î ile ister talâk-ı bainle boşansın, ne gündüz ne de gece evinden çıkamayacağına hükmetmiştir.

Ölen kocasının iddetini bekleyen kadına gelince, bu kadın, gündüzleri ihtiyacını karşılamak için çıkar, fakat geceleri çıkamaz. Çünkü bunun için bir zarûret yoktur.

Eğer koca boşadığı kadının evden çıkmasına izin verirse İmâm-ı A’zam’a göre, o kadın yine evden çıkamaz. Çünkü o evde durmak şer’an onun hakkıdır ve kocanın izni ile bu hak sâkit olmaz. Hatta kadın, hulu’ yoluyla kocasından talâkını satın almış olsa ve sonra da kocasını boşasa koca ona iddet müddetince ev vermek zorunda olmadığı halde, kadın kocasının evini kiralayarak oradan çıkmaz. Oradan çıkması ona helal değildir.

Şafiîler’e göre ise iddet müddetinde kadın ile onu boşayan kocası, oturdukları evden başka bir eve taşınmak için anlaşılırsa o zaman kadın o evden çıkabilir. Çünkü, **“Kendileri de çıkmasınlar”** âyetinin mânâsı, “Onlar zorla çıkmasınlar” demektir.¹⁶

Fahreddin Razî de: “Kocası evden çıkmasına razı olsa veya kadın ko-

¹⁶ Alûsî, age, c. 28, s. 133.

casının kendisini çıkarmasına razı olsa bile zarûret olmadıkça çıkamaz"¹⁷der.

Dördüncü hüküm: İddet bekleyen kadının evden çıkarılmasına sebep olan "kötülük"ten maksat nedir?

Selef, "Meğerki apaçık bir kötülük (meydana) getirmiş olsunlar" âyetindeki "kötülük"ten maksadın ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Fakîhler de yine onlar gibi görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

İmâm Ebû Hanîfe (rh.a.), Abdullah bin Ömer'in (r.a.) sözü ile hükmederek âyetteki "kötülük"ten maksadın iddet bekleyen kadının iddeti dolmadan evden çıkmasıdır, demiştir. Bu görüşe göre âyetin mânâsı, "Meğerki evlerinden haksız olarak çıkmış olsunlar" demektir. Yani onlara hiçbir sûrette dışarı çıkmalarına müsaade edilemez.

İbn-i Hümmam'a göre âyetin mânâsı, "Onlar evlerinden çıkmasınlar. Şâyet çıkarlarsa kötülük işlemiş olurlar" demektir.¹⁸

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) yapılan rivâyete göre âyetteki "kötülük"ten maksat kadının kocasına dil uzatmasıdır. Eğer iddet bekleyen kadın kocasına karşı terbiyesizce konuşursa onu evden çıkarması helal olur.

İmâm Ebû Yusuf (rh.a.) ise Hasan ve Zeyd bin Eslem'in tefsîrlерine uyarak âyetteki "kötülük"ten maksadın zina olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre âyetin mânâsı, "Kocaları onları evlerinden çıkarmasınlar. Meğerki zina işlemiş olsunlar" olur.

Yine İbn-i Abbâs'tan (r.a.) âyetteki "kötülük"ten maksadın zina, zina iftirâsı, hırsızlık gibi günahlar olduğu şeklinde bir rivâyet vardır. Bu günahlardan birini işleyen kadın evden çıkarılır. Taberî de bu görüşü ihtiyar etmiştir.

Dahhâk'a göre âyetteki "kötülük"ten maksat, kadının kocasına karşı hırçınlaşması, huysuzlaşmasıdır.

Cessâs, "Âyetteki "kötülük" kelimesi yukarıda sayılan mânâların hepsini içine alır. Bunlardan birini işleyen kadının evden çıkarılması câizdir. Meselâ zina işlerse zâten had için dışarı çıkarılacaktır. Kocasına karşı dayanılmayacak şekilde dil uzatırsa isyan edip huysuzlaşırsa evden çıkarılması câizdir. Fakat bu sayılanlardan başka bir şekildeki isyanı evden çıkarılması-

¹⁷ Razî, age, c. 8, s. 225.

¹⁸ Alûsî, age, c. 28, s. 133.

na sebep olamaz" demektedir.

İbn-ül-Arabî de şöyle der: **"Kötülük"**ten maksadın zina olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin hiçbir delili yoktur. Zira zina için çıkış, idam için çıkiştir. Bu sebeble bu, haram olan çıkıştan istisnâ edilemez. **"Kötülük"**ten maksadın terbiyesizlik ve dil uzunluğu olduğunu söyleyen görüş ise Hz. Fatıma binti Kays'ın (r. anhâ) hadîsinde açıklanmıştır.¹⁹ **"Kötülük"**ten maksadın bütün günahlar olduğunu söyleyen görüş ise hayalî bir görüştür. Meselâ, gıybet de bir günahdır. Kadının gıybet etmesi ne çıkarılmayı ne de çıkmayı mubah kılamaz. Fakat **"kötülük"**ten maksadın kadının evden sebepsiz yere çıkması olduğu söylenirse bu doğrudur. O zaman âyetteki cümle şöyle anlaşılabilir: "Onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da şer'an evlerinden çıkmazlar. Meğerki zorla evden çıkmış olalar."²⁰

Beşinci hüküm: Karısını bir veya iki talâkla boşayan kişinin daha sonra tamamen boşamasında veya geri almasında şahid bulundurmasının hükmü nedir?

İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre böyle bir durumdan sonra şahid bulundurma ister ayrılıkta ister yeniden birleşmede olsun, mendubtur. Zira Allahu Teâlâ, **"Alış veriş ettiğiniz vakit de şahid tutun"** (Bakara: 282) buyurmuştur. Görülüyor ki alış verişte de şahid tutmak vâcib değil, mendubtur. Evlilik de alış veriş gibi bir akid olduğundan onda da şahid bulundurmamak mendubtur. İmâm Mâlik'in (rh.a.) görüşü de budur. İmâm Şafiî (rh.a.) ve İmâm Hanbel'in (rh.a.) iki görüşünden birisi de budur.

İmâm Şafiî (rh.a.) ve İmâm Hanbel'in (rh.a.) diğer görüşüne göre zevcesini tekrar almak isterse şâhid tutmak vâcib, tamamen boşarsa şâhid bulundurmamak da mendubtur.

Birinci görüşün delilleri

1. Allahu Teâlâ âyette erkeğe, bir veya iki talâkla karısını boşadıktan sonra, onu tekrar yanına alma veya tamamen ayrılma hakkı tanımıştır. Bundan sonra da şâhid bulundurmaya zikretmiştir. Bundan anlaşılıyor ki evvelâ ric'at edecek, sonra şahid tutacaktır. Bu da kesin olarak gösteriyor ki

¹⁹ Bu kadın kocasının evinden korkmuş veya ev halkına çirkin laflarda bulunmuştur. Buharî, Müslim, İmâm Mâlik ve Ebû Dâvûd.

²⁰ Kurtubî, age, c. 8, s. 158.

ric'atta şahid göstermek vâcib değildir. Vâcib hükmü kalkınca elbetteki mendub hükmü kalacaktır.

2. Âyetteki, **“Güzellikle kendilerinden ayrılın”** ifadesinden maksat, erkeğin iddeti bitene kadar terk etmesi ile ayrılık meydana gelir. Bu hususta fakîhler arasında herhangi bir görüş ayrılığı da yoktur. Öyleyse ayrılık şahid olmasa da sahih olmaktadır. Âyetteki **“kendilerinden ayrılın”** ifadesinden sonra, **“İki kişiyi de şahid yapın”** ifadesi gelmiştir. Âyetin bu akışı, ayrılığın sahih olması için şahidin şart olmadığına delâlet etmektedir. Ayrılıkta şahid nasıl şart değilse ric'atın sıhhatinde de şart değildir. O zaman şahidsiz ric'at da sahih olmaktadır.

3. Ayrılma kocanın hakkıdır ve bunun şahid tutulmadan da yapılması câizdir. Koca ayrılmada kimsenin rızasını almak zorunda da değildir. Ayrılık nasıl kocanın hakkı ise ric'at da kocanın hakkıdır. Öyleyse karısını yeniden yanına alması da şahidsiz olarak câizdir.

4. Allahu Teâlâ ayrılma veya ric'at etme hususlarında onları halkın it-hamlarından korumak için şahid tutmayı ihtiyâten emretmiştir. Çünkü talâk bilinir, fakat ric'at bilinmez. Bu sebeble ihtiyâten şahid tutulması emredil-miştir. İhtiyâten emredilen şeyler de fıkıh usûlünden de bilineceği gibi farz veya vâcibi değil, mendubu ifade eder.²¹

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Sünnî talâk, kadınla münâsebette bulunulmayan temizlik halinde yapılan talâktır.
2. Bid'î talâk, aybaşı halinde veya münâsebette bulunulmuş temizlik halin-de yapılmış talâktır.
3. İddetini bekleyen kadına iddet sonuna kadar ev verme kocanın vazifesi-dir. O evden koca tarafından çıkarılması da câiz değildir.
4. Kadın, kocanın verdiği evden iddeti dolmadan çıksa Allah'a isyankâr olur.
5. Allah'ın çizmiş olduğu hududları aşmamak Müslümanlar üzerine vâcibtir.
6. Allahu Teâlâ'nın **“şahid yapın”** emri, zulmü bertaraf etmek içindir.
7. Allah'a (c.c.), dayanmak, O'na güvenmek her şeyin başı ve nefsin rahatıdır.

²¹ Cessâs, age, c. 3, s. 455, 456. Fahreddin Râzî, age, c. 8, s. 226. Kurtubî, Ebû Hayyân, Alûsî.

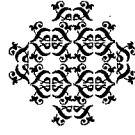
ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Aile, İslâm toplumunun temel taşıdır. Cemiyet, aile ile ayakta durur. Çünkü fertlerin birbirlerine karşı sevgi, şefkat ve dayanışmaları ailede başlar. Çocuk ailede yetişir. Terbiyesini aileden alır.

Tabiatıyla bazen iki kişi arasında öyle haller zuhûr eder ki o hallerde evlilik hayatını sürdürmek mümkün olmaz. Bundan ötürü Allahu Teâlâ bu gibi haller için talâkı mubah kılmıştır. Çünkü böyle hallerde aile içindeki huzursuzluğu giderecek talâktan başka çare kalmamıştır. Bunun için Allahu Teâlâ en sevmediği helal olan talâkı erkeğe mubah kılmıştır. Şu kadarı var ki insanın her istediği vakit ailesinden ayrılması sünnet değildir. Meselâ bu vakitlerden birisi, kadının aybaşı hali vaktidir. İşte bunun için Allahu Teâlâ aybaşı halinde talâkı yasak etmiş ve evlilik bağını koparmak için acele edilmemesini emretmiştir. Buna karşılık kadını bir veya iki talâkla boşamaya müsaade etmiştir. Erkek karısından nefret ediyorsa umulur ki ileride o nefretinden vazgeçer ve tekrar ailesini yanına alır.

Talâk ne zaman yapılırsa yapılsın vâki olur. Zira aile bağının kopuşu cemiyetin direğinin yıkılmasıdır. Bu da çocuk oyuncağı değildir. Ciddiyet ister. Ağzından talâk çıkan adam bunun sonuçlarına katlanmak zorundadır. Talâk Allah'ın (c.c.) tayin etmediği vakitlerde yapılırsa Allah'a isyan edilmiş olur. Çünkü Allah'ın (c.c.) çizmiş olduğu sınırlarda durulmamış, Allah'ın (c.c.) talim buyurduğu emirlere uyulmamıştır.

Her şeyi hakkıyla bilen Allahu Teâlâ, dikkatsizlikten dolayı boşanan kadına zarar verilmemesi için iddet beklemeyi emretmiştir. İddette kadının rahminin temiz olup olmadığı bilineceği için talâktan iki tarafın da zarar görmesi önlenmiş olmaktadır.

69. DERS

İDDETİN HÜKÜMLERİ

وَالَّتِي يَيْسُنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ
وَالَّتِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ
اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ
يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾ أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ
وُجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمِلَ فَأَنْفِقُوا
عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاتُّوهُنَّ أَجُورَهُنَّ
وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَسَتَرْضِعُ لَهُ أُخْرَى ﴿٦﴾ لِيُنْفِقَ
دُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ
نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

4. Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlar(ın iddetlerin)de şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini vaz'etmeleri (ile biter). Kim Allah'tan korkarsa O, kendisine (her) işinde bir kolaylık verir.

5. İşte bu(nlar) Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) onun kusurlarını örter, onun mükâfâtını büyütür.

6. (Boşanan) o kadınları, gücünüzün yettiği kadar, ikâmet ettiğiniz

yerin bir kısmında oturtun. (Evleri) başlarına dar etmek (onları çıkmaya mecbûr kılmak) için kendilerine zarar yapmayın. Eğer onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarını verin. Eğer (kendilerinden olan evlâdlarınızı) sizin fâidenize emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda (bu hususta) güzelce müşâvere edin. Eğer güçlüğe uğrarsanız o halde (çocuğu) onun (hesabına) bir başka kadın emzirecektir.

7. (Hali vakti) geniş olan nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan (fakir) de nafakayı Allahın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiğinden başkasını yüklemesin. Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsân eder.

(Talâk sûresi 4-7. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

يَيْسَّرَ: Ye's kökünden gelen bir fiildir. Ye's ümitsizlik demektir.

الْمَحِيضِ: Hayz, âdet görmek demektir. Yani kadının rahminde biriken kanın akmasına hayız denir.

أَرْتَبْتُمْ: Şüphe ederseniz demektir.

يُكْفِّرَ: Setretmek, hatayı yok etmektir. Küfür kelimesinin asıl mânâsı birşeyi örtmektir.

وُجِدَكُمْ: Vücd, zenginlik demektir.

وَأْتَمَرُوا: Karşılıklı konuşmak, müşâvere etmek demektir.

تَعَاسَرْتُمْ: Sıkıntıya, dara düşmek.

دُوسَعَةً: Genişlik, gücü yetmek.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ boşanan bir kadının iddetini, "Boşanmış kadınlar kendileri için üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler" (Bakara: 228) âyetiyle beyân etmiştir.

Yaşlılıktan veya küçüklükten ötürü hayız görmeyen kadının iddeti ise mevzûmuz olan âyetlerle beyân edilmiştir. Allahu Teâlâ bu âyetlerde icmâlen şöyle buyurmaktadır:

Hayızdan kesilmiş yaşlı kadınlarla henüz hayız görmeyen çocukların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz onların iddetleri üç aydır.

Boşanan hamile kadına gelince, onun iddeti de doğumuna kadardır. Doğumu ile sona erer. Her kim yaptıklarında Allah'tan (c.c.) korkarsa Allahu Teâlâ onu hayırlı işe muvaffak kılar ve işlerini kolaylaştırır.

Bunlar talâk ve iddet mevzûlarında Allah'ın (c.c.) kullarına farz kıldığı hükümlerdir. Her kim Allah'ın (c.c.) emrettiğini takvâ ile yapar ve yasaklarından kaçarsa Allahu Teâlâ onun kötülüklerini yok edip âhirette ona büyük ecir ve sevab verir.

Eğer boşanan kadın hamile ise hamilelik müddeti uzun sürse bile talâktan doğumuna kadar nafakasının verilmesi farzdır. Kadın doğum yaptıktan sonra çocuğu emzirmeye razı olursa çocuğun babası ona emzirme ücretini vermelidir.

Evvelce karı koca olan fakat sonra ayrılan, ayrıldıktan hemen sonra iki yabancı gibi olan anne baba çocuğun emzirilmesi ve beslenmesi hususlarında güzellikle müşâvere ederek anlaşmalıdır. Böyle bir anne ile baba aralarını bulacak bir vasat bulamaz ve anlaşamazlarsa babanın çocuk için bir süt dadısı tutması lazımdır.

İddet bekleyen kadına verilecek nafaka kocanın gücüne göre ayarlanır. Koca eğer zengin ise zenginliğine uygun bir nafaka, fakir ise gücünün yetebileceği bir nafaka vermelidir. Zira hikmet sahibi yüce Allah (c.c.) hiçbir insana gücünün yetmediğini emretmemiştir, etmez de. Şüphesiz bilinmelidir ki insanların dünyadaki halleri hiçbir zaman bir olmaz. Şüphesiz Allahu Teâlâ güçlüğü arkasından kolaylık ihsân eder.

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEBLERİ

1. Hâkim, Taberî ve Beyhekî şöyle rivâyet etmişlerdir: “Boşanan kadınla kocası ölen kadının iddet hükmünü beyân eden Bakara Sûresi'ndeki âyet nâzil olduktan sonra Übey bin Kaab Resûlullah'a (s.a.v.), “Ya Resûlallah! Medine kadınları, ‘kadınlarla ilgili bazı hükümler vardır ki henüz zikredilmedi’ diyorlar” dedi. Resûlullah onların, neler olduğunu sorunca, “Ya

Resûlallah, henüz bûluğ çağına ermemiş kadınlar, hayızdan kesilmiş kadınlar ve gebe kadınlar?" dedi. Bunun üzerine. **"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla..."** âyeti nâzil oldu.

2. Vâkidî, Begavî ve Hazin şöyle rivâyet ederler: **"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler"** (Bakara: 228) âyeti nâzil olunca Halat bin Numan el-Ensârî, Resûlullah'a (s.a.v.) "Henüz hayız görmeyen kadınlarla hayızdan kesilmiş yaşlı kadınların ve bir de gebe kadınların iddetleri nedir?" diye sordu. Bunun üzerine, **"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla..."** âyeti nâzil oldu.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Âyetin akışı boşanan kadınların iddet... vb. hükümlerini beyân etmektedir. Bir erkek karısını ya sevmediği için veya geçinemediği için boşar. Bazı kocalar, boşadığı kadınla evlenmek isteyecek erkekleri nefret ettirmek için ona bazı çirkin şeyler isnâd eder. Kadında nâhoş ve çirkin şeyler gördüğünü ihsas ettirir. İşte bundan ötürü Allahu Teâlâ iddet hükmünden hemen sonra muttakî olmalarını emretmiştir. Bunun sebebi, evlilik hukukunun korunması, iddet bekleyen kadına zarar verilmemesi ve onun mesken ve nafakasının verilmesidir. Kadına verilen nafaka ve mesken kadının iffetli olduğunu, namus bakımından kocasına ihânet etmediğini ortaya koyar. Bu hususta her kim Allah'tan (c.c.) korkar boşadığı zevcesine gelecekte zarar verecek şeyler yapmazsa Allahu Teâlâ da onun günahlarını setreder ve büyük ecir verir.¹

İkinci incelik: **"O kadınları... ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun"** âyeti akla gelebilecek olan bir sorunun cevabıdır. Şöyle ki **"Kim Allah'tan korkarsa"** âyeti, iddet bekleyen kadınlar hususunda takvânın ne olduğu şeklinde bir soru getirir akla. İşte Allahu Teâlâ bu takvânın ne olduğunu öğretmek için, **"O kadınları... ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun"** âyetini inzâl buyurmuştur.

Üçüncü incelik: Boşanan her kadına iddet müddetince nafaka vermek farzdır. Öyleyse. **"Eğer onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarını verin"** âyetine niçin gerek görülmüştür? Hamilelikten dolayı iddet müddeti uzayabilir. Bu sebeble, üç ay geçtikten sonra nafakanın dü-

¹ Ebû Hayyân, Bahr-i Muhîr, c. 8, s. 284. 490.

şecceği zannedilebilirdi. Böyle bir zannı ortadan kaldırmak için hamile kadınlara nafakalarının doğumlarına kadar verilmesi emredilmiştir.²

Dördüncü incelik: “Eğer güçlüğe uğrarsanız o halde (çocuğu) onun (hesabına) bir başka (kadın) emzirecektir” âyeti anneye hitâb etmektedir. Bir ihtiyacı karşılaması istenen kimse buna yanaşmazsa ona kınayıcı bir tavırla, “Sen yapmazsan başkası yapar” denir. Âyet de bir bakıma böyle bir mânâ taşımaktadır.

İbn-i Münîr şöyle der: “Bu âyette neden bilhassa kadına hitâb edilmiştir? Çünkü burada verilecek olan şey kadının sütüdür. Süt örfe annenin saklayacağı, ileride para edecek birşey değildir. Bilhassa çocuğa vereceği süt. Çocuğun emzirilmesi için verilecek para ise maldır. Babanın da kazanmaya ihtiyacı vardır. Öyleyse annenin emzirmedeği için kınanması daha uygundur. Bu yüzden âyette anneyi kınayacak bir ifade kullanılmıştır.”³

ÂYETLERDEKİ ŞER’İ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Ayhali görmeyen kadının iddeti nedir?

Kadınlar iki sebepten dolayı ayhali görmezler: Birisi yaşlılık, diğeri de yaştan küçüklüğüdür. Böyle âdet görmeyen bir kadının iddeti ise üç aydır.

Ulemâ kadının hangi yaşlarda âdetten kesileceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

1. Fukahâdan bazıları hayızdan kesilme yaşının altmış olduğunu kabul etmiştir.

2. Bazı fakîhler ise bu yaşın ellibeş olduğu görüşündedirler.

3. Bazı âlimlere göre kadının soyunun hangi yaşta hayızdan kesildiğine bakılarak o yaş kabul edilir.

4. Bazılarına göre âdetten kesilme yaşı hususunda kadının yaşadığı bölgeye itibar edilir. O bölgenin kadınları umûmiyetle hangi yaşta âdetten kesiliyorsa o yaş esas kabul edilir. Çünkü bu hususta ülkeler arasında farklar vardır.⁴

² Cessâs, age, c. 3, s. 460. Râzî, age, c. 8, s. 229.

³ Alûsî, age, c. 28, s. 140.

⁴ Kurtubî, age, c. 18, s. 163. Ebû Hayyân, age, c. 8, s. 284. Alûsî, age, c. 28.

Âdet gören bir kadın iddeti içerisinde âdet görmez ve bunun sebebi bilinemezse Hanefî ve Şafiîler'e göre onun akraba ve yakınlarının hangi yaşta âdetten kesildiğine bakılır. Eğer kadının yaşı, soyunun kadınlarının âdetten kesilme yaşına ulaşmamışsa iddeti yine âdetledir. Eğer iddeti başladıktan sonra âdetten kesilen kadının yaşı akrabalarının âdetten kesilme yaşına ulaşmışsa üç ay iddet bekler. Çünkü âdet görmeyen kadının iddeti üç aydır. Hz. Ali, Osman (r.a.), Zeyd bin Sâbit (r.a.) ve İbn-i Mes'ûd'dan (r.a.) da böyle nakledilmiştir.

İmâm Mâlik ve İmâm Hanbel'e göre ise böyle bir kadın 9 ay bekler. Çünkü hamileliğin müddeti dokuz aydır. Eğer bu müddet zarfında gebeliği meydana çıkmazsa âdetten kesilmiş olduğu anlaşılır ve âdetten kesilenlerin iddeti olan üç ay bekler. Hz. Ömer'in de böyle hükmettiği nakledilmiştir.⁵

İkinci hüküm: “Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlar(ın iddetlerin)de şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır” âyetinden maksat nedir?

Cessâs, “Bu âyetteki “**şüphe**”den maksadın iddetten kesilme yaşı denilmesi câiz değildir. Çünkü kadının iddetten kesilme yaşına ulaşıp ulaşmadığında şüpheyne düşersek onun üç ay iddet beklemesine hükmedemeyiz” der.

İlim erbâbı âyetten zikredilen “**şüphe**” hususunda ihtilâf ederek birkaç görüşe ayrılmıştır.

Taberî, bu âyetin mânâsı hakkında, “Âdetten kesilen kadının iddeti hususunda şüpheyne düşerseniz, onların iddeti üç aydır” demiştir. Cessâs'ın görüşü de böyledir. Mücâhid'den de böyle nakledilmiştir.

İkrime ve Katâde'ye göre âyetteki “**şüphe**”den maksat, aybaşı halleri muntazam olmayan kadınların durumudur. Çünkü böyle bir kadın bazen bir ayda birkaç kere âdet görür, bazen de birkaç ayda bir defa âdet görür.

Üçüncü hüküm: Hamile kadının iddeti ne kadardır?

“Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini vaz'etmeleri (ile biter)” âyeti, hamile kadınların iddetlerinin doğum yapmalarıyla biteceğine nassen delâlet eder.

⁵ Cessâs, age, c. 3, s. 457, İbni Cevzî, age, c. 8, s. 294. Kurtubî, age, c. 18, s. 164.

“İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on gün iddet beklerler” (Bakara: 234) âyeti de kocası ölen kadının dört ay on gün iddet beklemesine delâlet eder.

Şâyet kocası ölen kadın hamile ise iddeti ne olacaktır? Dört ay on gün mü, yoksa doğum yapana kadar mı iddet bekleyecektir?

Selef ve halef âlimleri, âyet sarîh olduğundan boşanan gebe kadını iddetinin doğumla biteceği görüşündedirler. Ancak kocası ölen hamile kadının iddeti hususunda ihtilâf edilmiştir.

Cumhûr, kocası ölen gebe kadının iddetinin de doğum yapınca sona ereceği görüşündedir.

Hız. Ali ile İbn-i Abbâs (r.a.) göre ise **“Yükli kadınların iddetleri ise yüklerini vaz’etmeleri** (ile biter)” âyeti, boşanan kadınların iddeti hakkındadır. Kocası ölen hamile kadın ise en uzak iddeti bekler. Kocası ölen hamile kadın, kocası ölen kadının iddeti olan dört ay on günden önce doğum yaparsa iddetini dört ay on güne tamamlar. Eğer doğum dört ay on günden sonra ise o zaman da iddeti doğumla tamamlanır.

Cumhûrun delilleri

Cumhûr, Bedir Savaşına katılan, Vedâ Haccı’nda vefat eden Sa’d bin Havlete’nin, vefatında hamile olan karısı Sübey’a el-Eslemî hakkında vârid olan hadîse dayanmaktadır. Rivâyete göre Sübey’a, kocası öldükten az bir zaman sonra doğum yapar. Lohusalıktan temizlendikten sonra evlenme arzusunda olduğu için süslenir. Onu bu süslü haliyle gören Benî Abdidar kabilesinden bir erkek, “Ne oluyor, seni çok süslenmiş görüyorum. Yoksa evlenmek mi istiyorsun? Allah’ın (c.c.) ismi ile and ederim ki kocanın vefatından dört ay on gün geçmedikçe evlenmezsin” dedi. Sübey’a şöyle der: “O adam böyle deyince elbiselerimi çıkardım. Resûlullah’a (s.a.v.) gidip durumu sordum. Bana, **“Doğum yaptığın için artık evlenebilirsin”** diye fetva verdi.”⁶ Bu hadîs, kocası ölen hamile kadınların iddetinin doğumları ile tamamlandığını göstermektedir.

İbn-i Mes’ûd’dan (r.a.) şöyle rivâyet edilir: “Bana gelen haberlere göre Hız. Ali iddet müddeti ile ilgili son hükümle hükmederdi. Hız. Ali’ye göre

⁶ Buharî, Müslim, Nesal, İbn-i Mâce, Cem-ül-Fevâid, c. 1, s. 228.

“Yüklü kadınların iddeti...” âyeti, **“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler”** (Bakara: 228) âyetinden sonra nâzil olmuştur.”⁷

Cessâs bu hususta şöyle der: “İbn-i Mes’ûd’un (r.a.) sözü, âyetin hüküm bakımından umûmîlik ifade ettiğini ve kendi başına kâfi olduğunu ifade etmektedir. Diğer boşanan kadınların iddetleriyle ilgisi yoktur. Öyleyse, ister kocasından boşanan kadınlar, ister kocaları ölen kadınlar olsun, iddetleri hamilelikten kurtulmaları ile sona erer.”⁸

Dördüncü hüküm: Boşanan her kadına ev ve nafaka verilecek midir?

Âlimler arasında bir veya iki talâkla boşanan kadına ev verilmesi hususunda ihtilâf yoktur. Ancak üç talâkla boşanan bir kadına iddet müddetince ev ve nafaka verilip verilmeyeceği hususunda ihtilâf edilmiştir.

İmâm Mâlik (rh.a.) ve Şafîi’ye (rh.a.), İmâm Hanbel’den (rh.a.) de bir rivâyete göre, üç talâkla boşanan kadına ev verilecek fakat nafaka verilmeyecektir.

Hanefîler’e göre ise iddet boyunca hem ev hem de nafaka verilecektir.

İmâm Hanbel’in diğer bir kavline göre ise üç talâkla boşanan kadına ne ev ne de nafaka vermek icab eder. Çünkü o kadın tamamen ayrılmıştır.

Birinci görüşün delilleri

“Eğer onlar yüklü iseler, yüklerini koyuncaya kadar nafakalarını verin” âyetidir. **“O kadınları gücünüzün yettiği kadar ikâmet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun”** âyeti de boşanan kadına mutlaka ev verilmesine delâlet eder. Nafaka hususunda ise gebelik şartı konulmuştur. Âyet, nafakanın verilmesini hamilelik şartına bağladığına göre, üç talâkla boşanan kadına nafaka yoktur.

İkinci görüşün delilleri

1. **“(Evleri) başlarına dar etmek (onları çıkmaya mecbûr kılmak) için kendilerine zarar yapmayın”** âyeti. Nafaka vermemek onlara en büyük zararı vermektir.

⁷ Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce, Cessâs, age, c. 3, s. 458.

⁸ Alûsî, age, c. 28, s. 137

2. Boşanan kadın iddet beklemek mecbûriyetindedir. İddet beklemek için de bir yer lazımdır. Verilen evden çıkamayacağı ve çıkarılamayacağı için talâk-ı ric'î ile boşanan kadın gibi ona da nafaka vermek lazımdır.

3. Kadın iddet müddetince evinde hapis gibidir. Evdeki nikahlı zevceye nasıl nafaka vermek lazımsa ona da nafaka vermek lazımdır.

4. Mesken maldan verilir. Çünkü Allahu Teâlâ mesken vermeyi farz kılmıştır ve âyette üç talâkla boşanan kadınla talâk-ı ric'î ile boşanan kadın birbirinden ayrılmamıştır. Buna göre ona nafaka vermek de vâcibtir. Çünkü mesken de nafakadandır. Mesken verildiğine göre nafakanın verilmesi de lazımdır.

Üçüncü görüşün delilleri:

1. Fatıma binti Kays hakkındaki hadîstir. Kocasını onu Resûlullah'ın zamanında boşamış ve az bir nafaka veriyordu. Kadın bu nafakayı az göreyerek, "Allah'ın (c.c.) ismi ile yemin ederim ki gidip Resûlullah'a (s.a.v.) bildireceğim. Eğer bana nafaka yoksa hiçbir şey almam" der. Şöyle anlatır: "Resûlullah'a (s.a.v.) gittim ve durumu anlattım. Resûlullah (s.a.v.), **"Üç talâkla boşandığın için ne ev ne de nafaka hakkın var"** buyurdu."

Diğer bir rivâyette de **"Nafaka ile ev ancak talâk-ı ric'î ile boşanan kadına verilir"** buyurulmuştur.⁹

2. Nafaka ancak faydalanma ihtimaline karşılık verilir. Çünkü halen faydalanmasa bile tekrar birleşme imkanı mevcûd olduğundan ona nafaka verilmektedir. Fakat böyle bir ihtimal yoksa yani kadın üç talâkla boşanmışsa nafaka verilmez. Serkeşlik yapan kadına da serkeşliği boyunca nafaka verilmez. Çünkü ondan faydalanamamaktadır.¹⁰

Bu husustaki tafsîlât için fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

Beşinci hüküm: Boşanan kadının doğurduğu çocuğu emzirmesi farz mıdır?

Mâlikîler'e göre evlilik devam ettiği müddetçe çocuğu annesinin emzirmesi farzdır. Fakat baba, karısını boşarsa o zaman kadının çocuğunu

⁹ Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Mâlik.

¹⁰ Kurtubî, age, c. 18, s. 166 -167, İbn-i Cevzî age, c. 8, s. 296, Cessâs.

emzirmesi farz değildir. Ancak çocuk annesinden başkasının memesini tutmazsa annesinin emzirmesi vâcib olur.

İmâm-ı A'zam'a (rh.a.) göre boşanan bir kadının çocuğunu emzirmesi hiçbir halde farz değildir. Çocuk başkasının memesini ister emsin, ister emmesin.

Bazı âlimlere göre ise annenin mutlaka emzirmesi lazımdır.¹¹

ÂYETLERDEN ALINACAK DERSLER

1. Hayızdan kesilmiş yaşlı kadınlarla henüz âdet görmeyen küçük yaştaki kadınların iddetleri üç aydır.
2. Boşanan kadın gebe ise iddeti doğumu ile sona erer.
3. Allah'a (c.c.) karşı muttakî olmak mü'minlerin dünyadaki işlerini kolaylaştırır ve günahlarına keffâret olur. Âhirette de ecri büyüktür.
4. İddet bekleyen kadın iddeti bitene kadar kocasının evinde oturur.
5. İddet bekleyen kadını boşayan kocası sıkıntı vererek evden çıkmaya zorlayamaz.
6. Boşanan hamile kadının doğumu ne kadar uzarsa uzasın, doğuma kadar nafakası devam eder.
7. Boşandıktan sonra çocuğunu emziren kadın çocuğun babasından emzirme ücretini tam olarak alır.
8. Nafaka, kişinin zenginlik, fakirlik durumuna göre değişir.
9. Allah'ın (c.c.) emirleri kulların gücünü aşmaz.

ÂYETLERDEKİ TEŞRÎ'Î HİKMETLER

Evlilik, İslâm toplum yapısının temelidir. Talâk (boşamak) ise evlilik bağının koparılmasıdır. Şu var ki boşandıktan sonra ileride birçok meseleler zuhûr edebilir. İşte bundan ötürü Allahu Teâlâ kadının iddet beklemesini ve iddeti boyunca nafakasının verilmesini emretmiştir. İddet süresince kadın erkeğin nezâretinde olduğu için kadın gebe çıkarsa erkek onun kendi çocuğu olduğunu bilir. İddet müddetinde gebelik ortaya çıkmazsa velev ki

¹¹ Kurtubî, age, c. 18, s. 169, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı.

talâk-ı ric'î ile boşamış olsun aralarında yeni bir evlilik bağı kurulamazsa birbirlerine iki yabancı haline gelirler.

İddeti dolan kadın eski kocasından hiçbir şekilde nafaka talep edemez. İşte bu itibarla İslâm, kadına zulmetmemiştir. Çünkü boşayan kocaya iddeti boyunca kadına ev ve nafaka vermesini emretmiştir. İslâm kadına zulmetmediği gibi erkeğe de boşadığı zevcesi açısından bir emniyet sağlamıştır. Çünkü kadın boşandıktan sonra gebe olup olmadığı ortaya çıkacak kadar bir müddet kendi evinde kalmıştır.

Boşanan gebe kadınlara gelince, Allahu Teâlâ onların iddetinin ister uzun ister kısa sürsün, doğumlarıyla sona ereceğini beyân etmiştir. Doğumdan sonra kadının rahmi te'kidli olarak bilinmektedir. Bu yüzden artık beklemeye ihtiyaç yoktur.

Allahu Teâlâ erkeklere, boşadıkları kadınlara kendi evlerinin bir kısmını ve nafakalarını vermelerini emretmiştir. Verilen ev veya oda kendi kaldığı ev veya oda gibi olmalıdır.

Allahu Teâlâ kadınlarını boşayan erkeklere, iddet bekleyen kadınlara oturdukları evden, nafakalarından, başka şeylerden dolayı baskı yaparak evden çıkarmalarını veya başka bir zarar vermelerini yasaklamıştır.

İddet bekleyen her kadına nafaka verilmesi vâcib olduğu halde, hamile kadınlara nafaka verilmesi hususunda hassaten emir verilmesinin hikmeti nedir? Bu hikmet şudur: Gebelik müddetinin uzaması ile akla, gebelik müddetinin bir bölümünde nafaka verileceği, bir müddetinde ise verilmeyeceği gelebilirdi. Veya gebelik çok kısa sürdüğünde, nafakanın bir müddet daha devam edeceği düşünülebilirdi. İşte bundan ötürü Allahu Teâlâ gebe kadınların nafakalarının doğuma kadar verilmesini vâcib kılmıştır. Çünkü doğumla iddeti sona ermektedir.

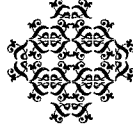
Boşanan bir kadının çocuğunu emzirmesini Allahu Teâlâ vâcib kılmamıştır. Bu sebeble ortak çocuklarını emzirdiği müddet içinde eski kocasından ücret almak hakkına sahiptir. İşte bu da İslâm hukukunda kadınlara verilen ehemmiyeti göstermektedir.

Allahu Teâlâ, ayrılan karı kocanın çocuklarının emzirilmesi hususunda iyilikle müşâvere etmelerini emretmiştir. Çünkü o çocuk ikisinin arasında emânettir. Bunların ayrılışları her şeyden habersiz ve uzak olan çocuğa zarar vermemelidir. Allah'ın (c.c.) sıkıntıdan sonra darlık, fakirlikten sonra

zenginlik vereceğini bilmeli ve her işlerinde olduğu gibi bu müşâvere işlerinde de Allah'ın (c.c.) emirlerine dönmeli ve Allah'ın (c.c.) kendilerini murakabe ettiğini bilmelidirler.

İşte karı koca Kur'ân-ı Kerîm'in göstermiş olduğu bu yolla ayrılmalıdır. Böyle ayrılmalıdırlar ki kalblerinde sevgi tohumları ölmesin.

* * *

70. DERS

KUR'ÂN'IN TİLAVETİ HAKKINDA

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الْمَزْمُلُ ﴿١﴾ قُمْ الْيَلَّ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا
﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا
﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ
سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَبُّ
الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلَى مَا
يَقُولُونَ وَاهْجُزْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾

1. Ey (esvâbına) bürünen (Habibim)!
2. Gece(nin) birazından gayr" (saatlerde) kalk.
3. (Gecenin) yarısı miktarınca, yahut ondan birazını eksilt.
4. Yahut (o yarının) üzerine (ilâve edip) arttır. Kur'ân'ı da çok açık, tane tane oku.
5. Hakikat biz sana ağır bir söz vahyedyoruz.
6. Gerçek, gece (yatağından ibâdete) kalkan nefis (yok mu?) O, hem uygunluk itibariyle daha kuvvetlidir, hem kıraatçe daha sağlamdır.
7. Çünkü gündüz senin için uzun bir meşguliyet var.

8. **Rabbini anı an.** (İbâdetinde ondan başka her şeyden kesilerek) yalnız O'na yönel.

9. (O), **doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir tanrı yok. O halde** (umurunda) **güvenek ve dayanak olarak onu tut.**

10. **Onlar ne derlerse katlan. Onlardan güzel bir şekilde ayrıl.**

(Müzzemmil sûresi 1-10. âyet-i kerîmeler)

ÂYETLERİN LAFZÎ TAHLÎLİ

الْمَرْمِلُ: Zemmele kökünden gelir. Elbiseye bürünen demektir.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ: Kur'ân'ı tane tane oku.

نَاشِئَةَ اللَّيْلِ: Gece vakitleri.

أَشَدُّ وَطْئًا: Gece namaz kılmak gündüz namaz kılmaktan daha ağırdır.

وَأَقْوَمُ قِيْلًا: Gece kılınan namaz daha doğru ve daha sade olur.

سَبْحًا: İş, meşguliyet.

وَتَبَتَّلَ: Tebettül kökünden gelen bir fiildir. Tebettül, ibâdetle meşgul olmaktır.

هَجْرًا جَمِيلًا: Onlardan güzellikle ayrıl. Onlara yaptıkları gibi kötü bir karşılık verme.

ÂYETLERİN İCMÂLÎ MÂNÂLARI

Allahu Teâlâ kerîm peygamberine hitâben şöyle buyurmaktadır: Ey elbiselerine bürünen! Seni büyük bir iş bekliyor, kalk. Yoruluncaya kadar çalışmaya kalk. Senin için istirahat vakti geçmiştir. Kalk ve hazırlan. Gece-nin yarısını veya yarısından biraz fazlasını namaz ile huşû' ile tazarru ile canlandır ki bizim güzel kokularımıza hazır olasın. Çünkü biz sana tartıda ağır, ücrette büyük, ifadede sâbit o büyük Kur'ân'ı vahyedeceğiz. Sana vahyedeceğimiz Kur'ân'ı düşünerek oku ve gece kalkmak hususunda basi-

retli ol. Kur'ân'ı tane tane ve huşû' ile oku. Gecelerin namazla kaim olması, gece saatlerinin namazla geçirilmesi şüphesiz nefse çok ağır gelir. Fakat Allah (c.c.) katında çok daha makbuldür.

Ey Muhammed! Senin için gündüzleri uzun ve ağır işler vardır. Gece saatlerini ibâdetle geçir. Allah'ın ismini zikret ki O'ndan kuvvet alasin. Allah'ın (c.c.) ibâdetine dön. O'ndan başkasına yönelme. İzzet, celâl ve ikrâm O'nundur. Yardımcı ancak O'dur. O öyle yardımcıdır ki kendisine sığınanı mahrum etmez. O'nu bütün işlerinde vekil et.

Ey Muhammed! Kavminin seni tekzip etmesine, davetine mâni olmalarına ve davetinden yüz çevirmelerine karşı sabret. Onlara karşılık verme. Onların sana yaptıkları fenâlıklar gibi fenâlıklarla onlara taarruz etme. Allah'ın (c.c.) sana davetinde bir çıkış yolu ve onlara karşı bir zafer vermesine kadar onları güzellekle terk et. Allah'ın (c.c.) yardım ve zaferi yakındır.

ÂYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKLER

Birinci incelik: Allahu Teâlâ Resûlullah'a âyette, "**bürünen**" sıfatıyla hitâb ederek ona iltifat etmiş ve vahşet duymasına mâni olmuştur. Çünkü Arablar konuşmalarında muhatablarına o anki sıfatları ile hitâb ederlerdi.

Hz. Ali bir gece Hz. Fatıma'ya kızarak mescide gidip orada uyudu. Bu sırada her tarafına toprak bulaştı. Resûlullah (s.a.v.) yanına gelerek vahşet duymaması ve iltifat için, "**Ebû Turab kalk, Ebû Turab kalk**" buyurdu.

İkinci incelik: Resûlullah'ın (s.a.v.) bürünmesinin sebebi nedir? Bu hususta Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet edilmiştir: "**Hira dağında ibâdetle meşgul oluyordum. Bir gün ibâdetimi tamamlayarak geri dönerken adım çağrıldı. Sağıma baktım kimseyi göremedim. Soluma baktım kimseyi göremedim. Arkama baktım göremedim. O zaman başımı yukarıya kaldırdım. Baktım ki Hira dağında yanıma gelen melek, yerle gök arasında bir kürsü üzerine oturmuş. Çok korktum. Evime döndüm ve "Üzerimi örtünüz, üzerimi örtünüz" dedim. Üzerimi örttüler. İşte bunun üzerine "Ey bürünen!.." âyetleri nâzil oldu."**"¹

Bu hadîse göre Resûlullah'ın (s.a.v.) elbiseye bürünmesinin, sebebi, Cebrâîl aleyhisselâm'ı melek sıfatıyla görmesinden korkmasıdır.

¹ Buhârî, İmâm Hanbel, Müslim, Tirmizî.

Üçüncü incelik: Allahu Teâlâ aziz kitâbında üç şeyi "cemil" vasfıyla vasıflandırmış ve Peygamberine de onları emretmiştir.

1. "(Habibim) **sen** (şimdilik) **güzel bir sabır ile katlan.**" (Mearic: 5)
2. "**Onlardan güzelce** (sızıltısızca) **ayrıl.**" (Müzzemmil: 10)
3. "**Şimdilik sen aldırış etme**, (onlara karşı) **güzel** (ve tatlı muamelede) **bulun.**" (Hicr: 85)

Sabr-ı cemil (güzel sabır): Hiçbir şikayette bulunulmayan sabırdır.

Hicr-i cemil (güzel ayrılmak): Eziyet vermeden ayrılmak.

Sefh-i cemil (güzel muamele): Onlara hiç karışmama.

Dördüncü incelik: Sahih'te şöyle rivâyet edilmiştir: Resûlullah (s.a.v.) geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Hz. Aişe, Resûlullah'a (s.a.v.), "Allahu Teâlâ senin geçmiş ve gelecek her şeyini atfetmiştir. Buna rağmen hâlâ niçin kendine zahmet veriyorsun?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "**Ben Allah'a (c.c.) en çok şükreden olmayım mı?**" buyurdu.

ÂYETLERDEKİ ŞER'Î HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Gece namazı Resûlullah'a farz mıydı?

"**Gece(nin) birazından gayrı** (saatlerde) **kalk**" âyetinin zâhiri, Resûlullah'a (s.a.v.) gece (teheccüd) namazının farz olduğuna ve bu farziyetin yalnız ona mahsus olduğuna delâlet eder. "**Gecenin bir kısmında uyanıp** **sırf sana mahsus fazla** (bir ibâdet) **olmak üzere onunla** (Kur'ân ile) **gece namazı kıl**" (İsra: 79) âyeti de gece namazının Resûlullah'a (s.a.v.) farz olduğuna delâlet eder. Çünkü âyette "**gece namazı**" emrinden sonra "**sana**" kelimesinin kullanılması da bu farzın sadece Resûlullah'a (s.a.v.) mahsus olduğuna delâlet eder.

Âyetteki "**fazla**" kelimesinden maksat da bildiğimiz gibi, yapılması veya terki câiz olan nafilâ demek değildir. Eğer bu mânâda olursa Resûlullah'a (s.a.v.) has bir ibâdet olmaktan çıkar. Buradaki mânâsı, ümmetine farz kılınmış namazlardan "**fazla**" olarak farz kılınan demektir.

Resûlullah (s.a.v.) gece namazlarına devam edince mü'minler de Resûlullah (s.a.v.) gibi ayakları şişinceye kadar namaz kılmaya başladılar. Bunun üzerine Allahu Teâlâ gece namazının farziyetini, "**Şüphesiz ki Rab-**

bin, senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik, yarısı, üçte biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve senin mâiyetinde bulunanlardan bir zümrenin de (böyle yaptığını) biliyor. Geceyi, gündüzü Allah saymaktadır. O, bunu sizin sayamayacağınızı bildiği için size karşı (ruhsat canibine) döndü. Artık Kur'ân'dan kolay geleni (ne ise onu) okuyun. Allah muhakkak bilmiştir ki içinizden hasta(lanan)lar olacak, diğer bir kısım Allah'ın fazlından (nasib) aramak üzere yer(yüzün)de yol tepecekler, başka bir takımı da Allah yolunda çarpışacaklardır. O halde ondan (Kur'ân'dan size) kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin" (Müzzemmil: 20) âyetiyle nesh etmiştir.

İbn-i Abbâs (r.a.) şöyle der: "Gece namazının Resûlullah'a (s.a.v.) farz edilmesi ile nesh edilişi arasında bir sene vardır."²

Müfessirlerden bir cemaat, "Bu sûreden başka sonunun başını nesh ettiği bir sûre yoktur" demişlerdir.³

İkinci hüküm: Kur'ân'ı okurken sesi güzelleştirmek câiz midir?

Allahu Teâlâ, "Kur'ân'ı da çok açık ve tane tane oku" âyetiyle harflerin dahi anlaşılır şekilde okunmasını emretmiştir. Öyle ki onu dinleyen bütün kelimelerini tek tek anladığı gibi mânâsını da düşünebilsin.

Âlimler, Kur'ân'ın tecvidle, mehâric-i hurufla okunması hususunda ittifak halindedirler. Ancak Kur'ân'ı sesi güzelleştirerek okumanın câiz olup olmadığı hususunda sahabe ve tâbiîn, buna bağlı olarak da fukahâ ihtilâf etmişlerdir.

Fakihlerin görüşlerini delilleri ile birlikte tafsîlâtı olarak aşağıya alıyoruz:

1. Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşü: Kur'ân-ı Kerîm'i sesi güzelleştirerek okumak mekruhtur. Bu görüş, Saîd bin Müseyyib (rh.a.), Saîd bin Cübeyr (rh.a.), Kasım bin Muhammed (r.a.), Hasan-ı Basrî (rh.a.), İbrâhîm Nehaî (rh.a.) ve İbn-i Sirin'den (rh.a.) de nakledilmiştir.

2. Hanefî ve Şafiîlerin görüşü: Kur'ân-ı Kerîm'i sesi güzelleştirerek okumak câizdir. Bu görüş, Ömer bin Hattâb (r.a.), İbn-i Abbâs (r.a.), İbn-i

² Razî, age, c. 3, s. 333.

³ İbni Cevzî, age, c. 7, s. 389. Kurtubî, age.

Mes'ûd (r.a.), Abdurrahmân bin Esved bin Zeyd'den (r.a.) de nakledilmiştir. Müfessirlerden Taberî ile İbn-ül-Arabî de bu görüşü benimsemişlerdir.

Mâlikî ve Hanbelîlerin delilleri

1. Resûlullah'tan (s.a.v.) şöyle rivâyet edilmiştir: **"Kur'ân'ı Arabların seslerini güzelleştirdiği gibi güzelleştirerek okuyun. Seslerinizi Kitâb Ehli'nin ve fâsıkların seslerini güzelleştirdikleri gibi güzelleştirmekten kaçının. Zira benden sonra bir kavim gelecek ki onlar Kur'ân okurken seslerini türkû ve şarkıda güzelleştirdikleri gibi güzelleştireceklerdir. Kur'ân onların gırtlaklarından aşağıya geçmeyecektir. Bunların ve bunların okuyuşlarını beğenenlerin kalbleri bozulmuştur."**⁴

Görülüyor ki Resûlullah (s.a.v.), Kur'ân-ı Kerîm'i türkû ve şarkı gibi okuyanların ölüm haberini vermiştir. Bugün birtakım hâfız ve mevlidhanların Kur'ân'ı bu şekilde okudukları bilinmektedir.

2. **"Onlar Kur'ân'ı düdük yapacaklardır. Kendilerinden daha iyi okuyan olmadığı halde, bir okuyucuyu öne geçirip ona Kur'ân'ı türkû gibi okutacaklardır."**⁵

3. **"Şüphesiz ezan kolaydır. Eğer ezanı zorlamadan okuyacaksan oku. Yok eğer ezanı zorlayarak, sesini güzelleştirerek, tegannî ederek okuyacaksan okuma."**⁶

Görülüyor ki Resûlullah, müezzinin ezanı dahi zorlayarak sesini güzelleştirerek okumasını mekruh kılmıştır. Resûlullah'ın bu hükmü, Kur'ân'ı sesi güzelleştirerek okumanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

4. Kur'ân'ı tegannî ile okumak, Kur'ân'da olmayan bir harfi ilâve etmektir. Çünkü tegannîde çekilmeyecek yerde çekilir, bazen bir harf birkaç harf yapılır. Bunlar ise câiz değildir. Ayrıca sesin güzelliği insanları meşgul ederse dinleyenleri onun mânâsını düşünmekten, ibret almaktan alıkoyar.

İmâm Mâlik'e (rh.a.) namazda Kur'ân okurken sesin güzelleştirilmesi sorulunca "Ben onu beğenmem. Onlar Kur'ân okurken karşılığında para almak için seslerini güzelleştirirler" cevabını vermiştir.

⁴ Tirmizî, Nevadir-ül-Usul'de Huzeyfet-ül-Yemanî'den.

⁵ Şeyh Sais, age, c. 4, s. 194.

⁶ Dâre Kutnî ve Ata, İbn-i Abbâs'tan.

İmâm Hanbel'den (rh.a.) de şöyle rivâyet edilmiştir: "Sesi güzelleştirerek Kur'ân okumayı beğenmem. Böyle okumak bid'attır ve dinlenmez." Kur'ân'ı sesi güzelleştirerek okumak hususunda bir soru soran adamın ismini sordu. Adamın isminin Muhammed olduğunu öğrenince, "Sana Muhammed yerine Mûhâmîd denilmesini ister misin?" dedi.

Haneî ve Şafîîlerin delilleri

Kur'ân'ı sesi güzelleştirerek okumanın câiz olduğunu söyleyen Haneî ve Şafîîlerin delillerini özetle aşağıya alıyoruz:

1. **"Kur'ân'ı sesinizle süsleyin."**⁷

2. **"Kur'ân'ı güzel sesle okumayan bizden değildir."**⁸

3. Abdullah bin Mugaffel'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Mekke'nin fethi senesinde, Resûlullah (s.a.v.) bu yolculuğu sırasında Fetih Sûresi'ni sesini güzelleştirerek okudu."⁹

4. Resûlullah (s.a.v.) bir gece Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin (r.a.) Kur'ân okumasını dinledi. Sonra onunla karşılaştığında, **"Sana âl-i Dâvûd'un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir"** buyurdu. Ebû Mûsâ (r.a.), "Eğer dinlediğinizi bilseydim, sesimi daha güzelleştirdim" dedi.¹⁰

5. **"Allah (c.c.), peygamberinin güzel sesle okuduğu Kur'ân kadar hiçbir şeyi dinlemez."**¹¹

Kur'ân'ı güzel sesle okumak daha iyi dinlenilmesini sağlar. Güzel sesle okunan Kur'ân insanların kalbine ve nefesine daha çok tesir eder.

Taberî şöyle demektedir: Ömer bin Hattâb (r.a.), Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye (r.a.), "Bize Rabbimizi hatırlat" derdi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) de sesini güzelleştirerek Kur'ân okurdu. Hz. Ömer, "Kur'ân okurken seslerini güzelleştirenler Ebû Mûsâ (r.a.) gibi güzelleştirsinler" derdi."

İbn-i Mes'ûd (r.a.), sesi çok güzel olan İlkime el-Esved'in (r.a.) kıraatini çok beğenirdi. İlkime okuyuşunu bitirdikçe İbn-i Mes'ûd (r.a.), "Anam babam

⁷ Ebû Dâvûd ve Nesâî, Berâ bin Âzib'ten.

⁸ Müslim.

⁹ Müslim.

¹⁰ Müslim ve Nesâî.

¹¹ Müslim.

sana fedâ olsun. Bana yine oku" derdi.

İşte her iki görüşün delillerini de özet olarak aktardık. Bu delillere dikkatle bakıldığında, aralarındaki ihtilâfın sadece şeklî olduğu görülür.

Bütün fakîhler, Kur'ân-ı Kerîm'in tecvid ahkâmına riâyet edilmeden sesi güzelleştirerek (tegannî) okunmasının haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Meselâ, çekilmemesi gereken yeri çekmek, kalın okunacak yerde kalın okumak gibi. Hülâsâ, Kur'ân-ı Kerîm'in okunma âdâbına saygı gösterilmeden yalnız ses güzelliğini göstermek için okumak haramdır.

Kur'ân-ı Kerîm'i harfleri mahreçlerinden sâlim çıkararak, tecvid ahkâmına uyularak, durulacak yerde durularak, uzatılacak yerde uzatarak okumak şartıyla sesi güzelleştirmenin haram olduğuna hiçkimse hükmedemez. Zira güzel ses Kur'ân'ın güzelliğine güzellik katar. İnsanlara daha çok tesir eder. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) da sahâbilerden bazılarının seslerini beğenir ve onların güzel sesle Kur'ân okumalarını dinlerdi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi (r.a.) dinledikten sonra, **"Allah sana âl-i Dâvûd'un mizmarlarından bir mizmar vermiştir"** buyurmuştur.

Doğru yola ileten ve muvaffak eden yalnız Allah'tır.

* * *

KİTÂBİYÂT

Bu tefsîrin hazırlanmasında istifade edilen kaynak eserler:

Muhammed bin Cerîr et-Taberî (Vef. H. 310), **Câmi'-ül-Beyân fi Tefsîr-ül-Kur'ân**
Celâleddin Abdurrahmân es-Suyûtî (Vef. H. 911), **Ed-Dürr-ül-Mensûr fit-Tefsîr-i bil-Me'sûr.**

Muhammed bin Yusuf bin Ebû Hayyân el-Endülüsî (Vef. H. 745), **El-Bahr-ül-Muhît**
Mahmûd bin Ömer ez-Zemahşerî (Vef. H. 538), **Keşşâf**

Ebul Fedâ İsmail bin Amr bin Kesir (Vef. H. 774), **Tefsîr-ül-Kur'ân-il-Azîm**

Muhammed bin Ebî Kurtubî (Vef. H. 671), **El-Câmi'-ül-Ahkâm-ül-Kur'ân**

Abdullah el-Beyzavî (Vef. H. 685), **Envâr-üt-Tenzîl**

Abdullah bin Ahmed en-Nesefî (Vef. H. 701), **Medârik-üt-Tenzîl ve Hakâyık-ı Te'vîl**

Fahreddin bin Ömer er-Razî (Vef. H. 606), **Mefâtih-ül-Gayb (Tefsîr-i Kebir)**

Muhammed bin Muhammed et-Tahavî (Ebussuûd Efendi) (Vef. H. 952), **İrşâd-ül-Akl-ı Selîm**

Muhammed Şerbenî el-Hatib (Vef. H. 977), **Es-Sirâc-ül-Münîr**

Abdullah bin Muhammed el-Hazin (Vef. H. 741), **Lübâb-üt-Te'vîl fi Meânî'-üt-Tenzîl**

Ahmed bin Ali er-Razî el-Cessâs (Vef. H. 370), **Ahkâm-ül-Kur'ân**

Muhammed bin Abdullah el-Endülüsî (Vef. H. 543), **Ahkâm-ül-Kur'ân li İbn-ül-Arabî**

Seyyid Mahmûd bin Şükrü el-Alûsî (Vef. H. 1270), **Rûh-ul-Meânî**

Cemâleddin el-Kasımî (Vef. H. 1332), **Mehâsîn et-Te'vîl**

Ebul Ferec İbn-ül-Cevzî (Vef. H. 597), **Zâd-ül-Mesîr fi İlm-üt-Tefsîr**

Siddîk Han (Vef. H. 1281), **Feth-ül-Beyân**

Seyyid Kutub (Vef. H. 1367), **Fi Zilâl-i Kur'ân**